Eduard

Prăvălia cu amintiri

Editura.

Fiului meu Cristian

Made in China

Motto:
Când nu voi mai fi cine sunt, voi deveni ceea ce aș putea fi.
Lao Tzu, filozof taoist

Deși titlul acestui capitol poate părea unul inert și neinspirat, am considerat că este pe deplin justificat să mă folosesc de unul dintre cele mai comune *logo*-uri lingvistice folosite pe Terra, care își dispută primul loc alături de *mama*, *I love you* și *OK*.

Această sintagmă, *Made in China*, face parte organică din existența mea încă dinainte de a fi fost înțărcat. Totul a început cu laptele praf marca *Hong Mei* cu care îmi completam hrana zilnică de sugar. Au urmat anii de școală primară, pe când miroseam pe furiș radiera chinezească parfumată a colegei de bancă. Tot pe atunci savuram jeleurile de formă conică și cu aromă de eucalipt, așezate într-o cutie verde pe care scria cu litere aurii *Cough Gum Drops*. Apoi ne mândream în fața blocului, fiecare dintre copiii generației mele, cu tenișii sau baschetii chinezești pe care îi primisem în dar de ziua nașterii. Aproape în fiecare zi jucam ping-pong cu vestitele palete din China ce aveau fețele roșii catifelate. Unii dintre noi

colecționam timbre pe care le așezam cu grijă în clasoare chinezești cu coperțile învelite în mătase lucioasă. Mai era și cățelul pechinez al vecinei de la etajul patru care, fiind uitat în balcon de stăpână, lătra cât era ziua de lungă. În zilele de sărbătoare musafirii părinților mei se amuzau copios atunci mama le citea din *zodiacul chinezesc* pe care-l transcrisese de mână într-o noapte, copiind dintr-un dosar cu foi dactilografiate care puteau fi socotite subversive în acele timpuri. După aceea, îmi aduc aminte de discuțiile politice dintre tata și fratele său, referitoare la succesiunea puterii în Partidului Comunist Chinez după dispariția fizică a lui *Mao Zedong*, primul președinte al republicii proclamate după anul 1949. În acea perioadă bunica, se bucura de efectul tămăduitor pe care îl avea asupra genunchilor și coatelor ei alifia cu ulei de camfor dintr-o minusculă cutiuță rotundă de tablă roșie pe care se puteau distinge un templu budist și cuvintele *Tjing Liang Yu*. Una dintre mătușile mele se mândrea cu colecția de bibelouri între care străluceau doi pescari cu ochii oblici ce tocmai prinseseră în undiță un crap chinezesc de porțelan. În adolescență am văzut cu ochii mei cum o rudă îndepărtată, și se pare foarte documentată, a făcut la noi în casă o demonstrație de medicină tradițională chineză, despre care am aflat mult mai târziu că se numește *moxibustie*, o variantă a acupuncturii în care stimularea punctelor energetice se face și prin efectul termic al arderii mocnite al unui grăunte din pulbere de pelin negru fixat în partea opusă a acului. În anii de liceu mă delectam în curtea scolii cu câte o țigară *Double horse* sau *Monkey,* pe care le cumpăram de la tutungerie cu *banii pentru covrig* primiți de la mama, iar duminica mergeam la *videoteca* din centru și-l vedeam la un mic televizor color pe Bruce Lee în *filmele cu karate,* așa cum le numeam atunci*, Pumnul de fier-1972* și *Drumul dragonului-1972*. Mai târziu, ca proaspăt student, am fost fascinat de capodopera lui Bernardo Bertolucci *The last emperor-1987,* o cronică tulburătoare a ultimei file din istoria dinastică a Chinei.

Erau vremuri în care conceptul peiorativ de *chinezărie* nu fusese încă născocit ci dimpotrivă, se punea mare preț pe calitatea tuturor produselor pe eticheta cărora scria Made in China. Astăzi o parte dintre mărfurile chinezești compromit și torpilează prin calitate îndoielnică și prețuri mici *branduri de lux* ca Rollex, Louis Vuitton sau Rolls Royce, plagiază în mod barbar mărci comerciale populare inventând replici hilare și uneori burlești ca Sunbucks Coffee, Nokla, Adidos sau Calvim Klain, și de multe ori invadează piețele cu produse tradiționale contrafăcute între care am avut surpriza tristă să descopăr ouă încondeiate, ii românești ori ceramică de Horezu.

În acest început de mileniu, când China și Statele Unite ale Americii rivalizează pentru întâietate în clasamentul țărilor cu cel mai mare Produs intern brut din lume, depășind de patru ori acest indicator economic al Japoniei care ocupă locul al treilea, întreaga planetă este dependentă și legată *ombilical* de mărfurile chinezești fără de care piețele de bunuri și bursele financiare ar intra in colaps.

Chinezii, începând cu *Omul Pekin*, unul dintre cei mai timpurii hominizi descoperiți și clasificat ca o subspecie a veteranului *Homo erectus* ce a viețuit în Asia extremă acum 700.000 de ani, ne-au lăsat drept moștenire cele mai importante invenții care au făcut ca roata evolutivă a istoriei să se învârtă în favoarea noastră. Chiar cu riscul de a plictisi voi enumera o înșiruire laconică a celor mai reprezentative *cadouri* pe care le-am primit de-a lungul vremii de la oamenii trăitori în această parte a globului. Tiparul, hârtia, praful de pușcă, busola, mătasea, porțelanul, seismograful, bancnota, numerele negative din matematică, meniul de restaurant, alcoolul, hârtia igienică, roaba, zmeul, artificiile, parașuta ori plugul de fier, sunt doar câteva exemple fără de care eu unul nu mi-aș putea imagina viața. Este unanim recunoscută ideea că primele patru poziții din listă sunt considerate ca făcând parte din *tetrada marilor invenții ale omenirii* care au revoluționat literatura, știința, filozofia războiului și meșteșugul navigației. Dacă îmi imaginam până acum că fotbalul a

fost inventat de brazilieni, englezi sau spanioli, trebuie să admit că sportul rege își are obârșia în *cuju*, un joc cu mingea pe care militarii chinezi îl practicau încă din era trecută pentru menținerea condiției fizice. Deasemeni diverse meșteșuguri, ca *origami*, arta plierii hârtiei, *chanoyu*, arta preparării și servirii ceaiului, *ikebana*, arta aranjării florilor, caligrafia, arta scrisului artistic, sau *bonsai*, arta creșterii arborilor în miniatură, au fost inventate de chinezi chiar dacă astăzi sunt cunoscute lumii întregi a fi de origine niponă. Aceste tehnici artistice au fost popularizate abia după cel de-al doilea război mondial, atunci când au atras atenția mercantilă a malaxorului comercial al piețelor americane, după ce aceștia au ocupat Japonia între anii 1945 și 1952. Trebuie să amintesc și de virusul cu onomastică monarhică *Corona Virus,* provenit se pare din provincia chineză Wuhan, care chiar în acest moment răscolește și întoarce pe dos lumea întreagă luată prin surprindere de o pandemie planetară imprevizibilă, ce cu siguranță va reașeza echilibrele financiare, politice și sociale dintre marile puteri economice.

Îmi fac conștiincios ordine în sertarele cu amintiri ale sufletului și cele 14 ore de zbor până la Shanghai, cu o escală scurtă în Amsterdam, mi se par agreabile poate și grație serviciilor excelente cu care mă răsfață compania aeriană olandeză KLM Royal Dutch Airlines. Distinsele stewardese sunt grijulii și amabile iar mâncarea și băuturile sunt de-a dreptul delicioase. Din când în când însoțitoarele de bord trec printre rândurile de scaune și oferă pasagerilor șervețele de pânză albă, umede, fierbinți și înmiresmate, cu care să ne împrospătăm și pe care le extrage cu o pensetă specială dintr-un bol aburind. Este ciudat fenomenul termic care face ca acestea să se răcească aproape instantaneu în contact cu pielea, oferind astfel un efect de răcorire încântător și reconfortant. Savurez sau mai degrabă degust ca un somelier cu experiență câteva sticle miniaturale de la casa de vinuri *The Elements by Julien Schaal* din Africa de Sud. Într-un moment de inspirație divină izbutesc să

asortez câteva felii de șuncă afumată cu un cupaj roșu de *Cabernet Sauvignon* ori mixul de brânzeturi olandeze cu buchetul echilibrat al unui vin alb de *Chardonnay*.

Urmăresc traiectoria aeronavei trasată într-o simulare grafică pe monitorul din fața mea și citesc parametri de zbor: Viteza 974 km/h, Distanța până la Shanghai 3427 km, Altitudinea 10.064 m, Temperatura exterioară -58 °C. Ca într-o plăsmuire stranie, arunc o privire pe fereastră iar cerul curat ca o lentilă de cristal amplifică și limpezește priveliștea selenară peste care zburăm. Este temuta Siberie. Urmașii călare ai lui Ginghis Han din epoca medievală, pe vremea când *Hoarda de aur* stăpânea această regiune, au botezat-o pe bună dreptate *ținutul liniștit*. Sunt fermecat de aceste forme de relief pe care le văd *pe viu* pentru prima dată în viață. Tundra înghețată și crestele încremenite ale munților brăzdați de crevase care șerpuiesc printre văile unor râuri ce trudesc cu cerbicie să-și verse apele în lacuri glaciale risipite ici-colo, toate acestea oferă un tablou fascinant care te face să uiți, chiar și pentru o clipă, că în conștiința universală Siberia este asociată în mod dramatic cu deportările comuniste din cea mai neagră perioadă a fostei Uniuni Sovietice. Nu sunt sigur dar îmi place să cred că unul dintre ochiurile albastre de apă pe care le văd este Lacul Baikal, cea mai veche și mai bogată sursă de apă dulce a planetei. Sunt provocat de spectacolul siberian să încerc un exercițiu de imaginație. Rememorez și apoi recompun un mozaic cu frânturi din câteva ecranizări care mi-au rămas în inimă. *Siberiade-1979* în care strălucește regizorul-actor Nikita Mikhalkov, *Derzu Uzala-1975,* operă a regizorul japonez Akira Kurosawa*, Sibirska Ledi Magbet-1962* din epoca de tinerețe a lui Andrzej Wajda sau *Sibir, Monamur-2011*, toate sunt filme eveniment ce zugrăvesc în tușe contondente și aspre câte o frescă epică tulburătoare a supraviețuirii în necruțătoarea taiga siberiană. Cochetez cu gândul că sunt unul dintre fericiții semeni de-ai mei care

am ocazia de a străbate, chiar de-a-ndărătelea și cu *capul în nori*, un posibil *Drum al mătăsii.*

Suntem aproape de destinație și aeronava începe să reducă din altitudine pentru a pregăti aterizarea. Traversăm apele uriașului fluviu Yangtze, pe care chinezii îl numesc *Fluviul albastru*, ce își revarsă apele tulburi și opace în Marea de est a Chinei după o osteneală de peste 6300 de kilometri în care, ca o adevărată *arteră aortă* continentală*,* irigă tot întinsul țării de la Podișul Tibetan și până la Shanghai. După aglomerarea de ambarcațiuni de toate tipurile și mărimile care stau ancorate sau andocate în dană într-o ordine și aliniere impecabile, înțeleg pe deplin de ce acesta este socotit a fi cel mai aglomerat port de containere de pe planetă, cu o capacitate dublă față de cel din Singapore, ocupantul locului secund din acest clasament. Un adevărat paradis al armatorilor dar și un infern al docherilor. Survolăm nesfârșita zonă administrativă navală și Boeing-ul 787 își găseste culoar pe una dintre pistele terminalului de sosiri al aeroportului Shanghai Pudong Airport. Structura avangardistă și trufașă a acestuia îi trădeaza vârsta adolescentină. Este o construcție nouă, de numai 16 ani, în care arhitectul francez Paul Andreu și-a pus în operă toată imaginația și experiența pentru realizarea unui edificiu grandios și pe măsura avântului economic fantastic pe care îl cunoaște această metropolă, necontenit de aproape trei decenii. Creatorul acestor spații și volume îndrăznețe este specializat în astfel de construcții, el fiind autorul unora dintre cele mai grandioase infrastructuri aeroportuare din lume, dintre care am avut bucuria să văd aeroporturile Charles de Gaulle din Paris, Al Maktoum din Dubai și Aeroportul Internațional din Cairo. Dealtfel, același arhitect este creatorul arcului de triumf *futurist* Grand Arche din cartierul parizian Defence, pe care l-am putut admira în urmă cu câțiva ani în capitala franceză. Ordinea, utilitatea, curățenia și securitatea sunt cele patru puncte cardinale la adăpostul cărora o sută de milioane de călători tranzitează aeroportul în fiecare an.

Capacitatea uriașă a acestuia se poate compara doar cu cea a londonezul Heathrow, cel mai mare aeroport din Europa. Totul este la locul lui, marcajele de dirijare ale turiștilor sunt fără cusur iar sistemul de securitate este pe cât de sever pe atât de modern, organizat și dinamic. Asiaticii și în mod special chinezii au o cultură nativă a politeții și un dar al modestiei care îi obligă și pe străini să se conformeze, prin simpla putere tacită a exemplului. Este o trăsătură de caracter unică și specifică pe care aveau să mi-o confirme în toată ședederea mea din China. Acest lucru poate părea surprinzător atunci când vine de la cea mai numeroasă populație a planetei, de la care moștenim un patrimoniu cultural, științific și filozofic neprețuit și care ocupă locul doi între cele mai puternice economii din lume.

Ne îmbarcăm într-un autocar autohton marca Higer și parcurgem cei 30 de kilometri până la hotelul în care vom fi găzduiți, în timp ce ghidul chinez se prezintă pe numele mic Chan, ca pe actorul Jackie Chan, și ne face o succintă prefață a celor aproape două săptămâni în care ne va fi companion. Privesc pe geamul autobuzului și sunt de-a dreptul uluit de infrastructura rutieră incredibilă care ne poartă pe autostrăzi cu șase benzi, noduri de șosele, pasaje subterane sau poduri suspendate, toate impecabile din punct de vedere atât a calității căii de rulare și a fluenței traficului, cât și a dirijării acestuia prin marcaje și indicatoare clare și din abundență. Trebuie să admit că prejudecățile pe care le-am purtat în bagaje, privitoare la o țară cu o guvernare comunistă căreia îi voi fi musafir, mi-au fost întoarse pe dos și s-au răsfrânt împotriva mea ca un ecou dojenitor al propriilor îndoieli. În jur, cât vezi cu ochii, se ridică sute de turnuri *high-tech* ca într-o călătorie în viitor de pe un platou gigantic de filmare al unui *science-fiction*, care plasează megalopolisul pe locul cinci în lume într-un clasament al concentrației de zgârie-nori, top din care primele două poziții sunt ocupate tot de chinezi prin orașele Hong Kong și Shenzen, urmați de New York și Dubai. Trebuie să recunosc că am vizitat Shanghai-ul

înainte de a vedea ultimele două metropole din enumerare, dar chiar și așa, rămâne printre cele mai sofisticate, hipnotizante și frapante locuri în care am avut șansa să pășesc. Ne strecurăm printre construcții care se întrec prin strălucire, grație și ingeniozitate arhitecturală. Travaliul metamorfozei acestui oraș, ajuns dintr-un sat pescăresc unul dintre principalele repere de civilizație ale lumii, a parcurs un secol de prefaceri și este marcat de câteva borne temporale esențiale. Cele două *Războaie anglo-chineze* de la mijlocul secolului XIX, având ca pretext formal monopolul comerțului cu opiu dar care s-au dovedit a avea drept miză reală deschiderea și favorizarea afacerilor britanice în China, au condus, în urma unui tratat de pace considerat și astăzi de chinezi inegal, imoral și ilegal, la instituirea *Concesiunilor străine*, în fapt teritorii ocupate și controlate de guvernele britanic, american, francez și mai târziu a altor țări din Europa occidentală. Apoi, în urma *Primului război Sino-Japonez* pierdut de chinezi, japonezii s-au alăturat țărilor care dețineau deja teritorii și afaceri în Shanghai. Pierderea parțială a autonomiei a avut ca efect pozitiv o înflorire artistică și economică formidabilă a orașului care a devenit în scurt timp *Parisul estului,* dar și o proliferare a traficului de droguri, jocurilor de noroc, prostituției și crimei organizate. Catalizatorul principal al acestei dezvoltări l-a reprezentat în acea perioadă infuzia masivă de dolari americani intrați pe piața chineză după crahul bancar al bursei de pe *Wall Street* din anul 1929. Tot grație *celei de-a șaptea arte* am reușit să înțeleg atmosfera decadentă și promiscuă din epocă, perfect ilustrată de filmele *Se, Jie-2007* și *Shanghai-2010,* a căror acțiune este plasată în deceniile de debut ale secolului XX. A urmat *Al doilea război Sino-Japonez,* ca o consecință locală a *Celui de-al doilea Război mondial,* în urma căruia orașul a fost bombardat din temelii. Drept urmare toată populația și afacerile occidentale au fost silite să părăsească zonele concesionate luate cu asalt de trupele imperiale nipone. Mai târziu, după anul 1949 în care a venit la putere *Armata Populară de*

eliberare sub conducerea Partidului Comunist Chinez*,* a urmat o perioadă de declin economic și de *întuneric ideologic* ce a culminat cu deceniul negru al *Revoluției culturale* statornicită de Mao Zedong și care a durat până în anul 1976, odată cu obștescul sfârșit al acestuia. O serie de lideri reformatori care s-au succedat la putere au făcut posibilă reintroducerea capitalul străin în China, ceea ce a creat premizele *boom*-ului economic pe care îl trăiește Shanghai-ul de 30 de ani. Aceasta este epopeea concisă a devenirii *Perlei Orientului,* care reprezintă pentru China același lucru ca și New York-ul pentru Statele Unite. Similitudinile sunt incredibile. Ambele sunt megaorașe cosmopolite care, deși nu sunt capitale administrative ale țărilor lor, reprezintă motoare economice și financiare dar și referințe culturale și educaționale pentru întreaga omenire.

Iată-ne ajunși într-unul dintre cartierele centrale ale Shanghai-ului. Hotelul în care ne vom petrece următoarele nopți este Days Hotel Shanghai Hongkou Fortune, aparține concernului american Wyndham, cel mai mare lanț hotelier din lume, și se află la câteva străzi de malul râului Huangpu care împarte orașul în două jumătați, una a trecutului iar cealaltă a viitorului. De la fereastra camerei pot vedea cu ușurință *mărgăritarul roșu* al turnului Oriental Pearl Tower, una dintre imaginile emblematice ale tânărului Shanghai. Este seară și nu la mare distanță întrezăresc firma unui supermarket din familia Carrefour. Nu este chiar un obiectiv turistic dar foamea și curiozitatea de a vedea cum arată un astfel magazin la o distanță de 8000 de kilometri de casă este irezistibilă. Îmi iau ca azimut reclama luminată cu neon albastru ce marchează destinația mea și străbat preț de câteva zeci de minute Districtul Hongkou. Străzile și aleile cartierului sunt aproape pustii de oameni, doar ici-colo câte un grăbit iuțește pasul către casă. Totul este îngrijit, aranjat și rânduit într-un mod desăvârșit. Clădiri de locuințe aliniate fără cusur, alei și trotuare curate, stâlpi de iluminat ornați cu motive budiste stilizate, refugii pietonale și scuaruri ornamentale, garduri verzi proaspăt tunse,

canale cu apă încălecate de poduri arcuite, pomi toaletați cu bun gust și autoturisme ordonate impecabil, toate acestea îți dau imaginea unui *feng shui* la scară urbană în care fluxurile de energie rezonează în mod absolut. Liniștea și armonia care învăluie totul mă conving de faptul că arhitecții care au imaginat sistematizarea orașului au izbutit să echilibreze forțele nevăzute care guvernează acest concept milenar, printr-un balans chibzuit al elementelor primordiale ce compun lumea materială: pământ, metal, apă, lemn și foc.

Hipermaketul pe care m-am hotărât să-l *vizitez* în această seară respectă calapodul de eficiență, operativitate și cinematică specific oricărui astfel de așezământ comercial, mai ales că mă aflu într-un oraș cu 30 de milioane de potențiali clienți iar fluența trebuie să fie regula de aur. Fac un tur de recunoaștere printre raionele gigantice și îmi dau seama cu ușurință că *retailer*-ul francez, dealfel unul dintre favoriții consumatorilor chinezi de bunuri de consum, și-a adaptat ireproșabil oferta gusturilor pieței extremului orient. Rafturile cu ceaiuri și mici boluri de carton cu preparate din categoria *instant,* care necesită doar adăugarea de apă clocotită, mi se par printre cele mai întinse și diversificate. Aveam să descopăr în zilele următoare că în foarte multe locuri publice există surse cu apă fierbinte gratuită, pentru ca oamenii să-și poată prepara pe loc supa, tăieței, orezul, soia sau ciupercile deshidratate. Tot aici îmi atrage atenția generoasa varietate a ouălor murate și a ghearelor de pasăre, ambele delicatese trase în țiplă și expuse la temperatura ambiantă. Zona de pește, fructe de mare și alte vietăți acvatice, terestre ori zburătoare este impresionantă și bine valorificată prin diferite tehnici de conservare. Privesc ca pe un feeric spectacol marin adus la suprafață, fileuri uriașe ale unor pești necunoscuți, calamari, sepii, creveți și crabi de toate culorile și calibrele, crustacee, moluște, precum și alte neamuri de nevertebrate din familia artropodelor care îndeobște umblă, se înalță în văzduh sau se scufundă în adâncuri și al căror nume sau înfățișare nu știu să le fi întâlnit vreodată. Însăși Eileen Yin-Fei Lo,

una dintre cele mai cunoscute femei bucătar *chef* din lume, originară din China și care a ținut o catedră de Arta bucătăriei chineze la New School University din New York, spune într-una din cărțile sale gastronomice că pentru chinezi *orice merge, înoată, se târăște sau zboară cu spatele în cer este comestibil*.

Știind că peste 90% dintre chinezi fac subiectul unei particularități genetice în urma căreia suferă de intoleranță la lactoză din cauza lipsei unei enzime, sunt nerăbdător să găsesc compartimentul de brânzeturi și lactate. Totodată, se pare că cel mai vechi boț de brânză descoperit vreodată pe pământ are o vechime de peste 3500 de ani, a aparținut locuitorilor acestor ținuturi din Epoca bronzului și în mod ciudat nu conținea lactoză. Descopăr în sfârșit zona dedicată produselor din lapte și constat că este de fapt un festival închinat brânzei *tofu* și un paradis al vegetarienilor. Înafara câtorva pachețele de unt care stau stinghere într-un colț, nici un al produs de aici nu a cunoscut căldura maternă a ugerului bovin, ovin sau caprin.Trebuie să mărturisesc că gustul inert și incert al acest produs culinar a fost unul dintre obstacolele peste care nu am putut răzbate în ducerea la îndeplinire a celor câteva tentative pe care le-am avut în viața mea de a îmbrățișa modul de alimentație al veganilor. Nu mi-am putut imagina că fantezia culinară poate cunoaște atâtea forme de exprimare în jurul unui aliment care pentru mine nici măcar nu există. O diversitate nemăsurată a modurilor de preparare conservare și înnobilare a acestui produs închegat din lapte de soia. Pe rafturile generoase sunt așezate pachete cu *tofu* fermentat, murat, afumat, marinat, presat, copt, prăjit, fript sau cu mucegaiuri, tehnici de prelucrare sau conservare care pe lângă savoare conferă și textură pufoasă, tare, crocantă, aerată, cremoasă, uscată, sau elastică. Mă chinuie o poftă de caș *verde* de oi care scârțâie între dinți, de brânză la putină îndesată în coajă de brad sau de telemea brăileană înmiresmată cu semințe de chimen.

Zona de fructe exotice este una căreia nu-i pot rezista și mă hotărăsc să le încerc la cină pe câteva dintre cele necunoscute.

Sunt în camera de hotel, privesc luminile orașului nou de pe malul opus al râului Huangpu, și sunt surprins pe rând de gustul astringent al câtorva boabe de litchi, textura ciudată și pistruiată din interiorul unui *fruct* pitaya *al dragonului*, aspectul de crustaceu vegetal al conținutului unui *fructul al pasiunii* maracuya, aroma de măr verde a unei crocante *carambola* sau de un uriaș papaya*, un fructul îngerilor* al cărui gust este o combinație familiară de dovleac cu morcov.

Este dimineață, stau la fereastră, scrutez printre zgârie-nori zarea imaginară a Oceanului Pacific și savurez fumul cu aromă de migdale al unei țigări autohtone Chunghwa, marca tradițională a chinezilor pe care o alintă *fumul național* și cu care se desfăta însuși cârmaciul Mao Zedong. În China prigoana asupra acestui viciu nu își manifestă încă efectele, așa că nu comit nici o ilegalitate și nici nu risc să se declanșeze alarma vreunui detector de fum ascuns pe undeva. Sunt primii zori de zi petrecuți în această țară cât o lume și aștept cu nerăbdare micul dejun. Chinezii își manifestă necontenit apetența congenitală pentru hărnicie, lucru demonstrat și prin ora matinală nemaiîntâlnită altundeva, cinci și jumătate după miezul nopții, la care se deschide restaurantul pentru prima masă a zilei. Îmi vine în minte vechiul proverb chinezesc care îndeamnă la cumpătare: *micul dejun servește-l sigur, prânzul împarte-l cu un prieten și cina dă-o la dușmani,* dar în același timp imaginația mi-o ia razna și îmi cotrobăie prin memorie după cele mai copioase *breakfast*-uri de care m-am bucurat în vacanțele din ultimii 15 ani. Sunt convins că de această dată nu voi avea parte de iaurtul grecesc, brânzeturile olandeze, *chorizo*-ul spaniol, fasolea britanică, *hummus*-ul israelian, măslinele turcești, brioșele portugheze *Pasteis de Nata, croissant*-ul franțuzesc sau italianul *espresso*.

Liniștea solemnă și atmosfera minimalistă din sala de mese este înviorată doar de câteva lampioane roșii care ne introduc discret în universul chinez. Studiez meniul și constat lipsa cronică de culoare sau de aspect îmbietor a vreunui preparat, lucru care mă sprijină vrând-nevrând să respect principiile doctrinei *shiliao*, concept ce definește, încă din vremea Dinastiei Tang de la începutul erei noastre, *terapia nutrițională* ca ramură fundamentală a medicinei tradiționale chineze și care se centrează pe *moderație* alimentară. Mic dejunul chinezesc este unul fără valoare nutrițională semnificativă dar compensează aportul caloric prin abundența de carbohidrați și se bazează pe orez, tăiței, supe, tofu, ouă fierte, legume preparate în abur sau murate, lapte de soia și ceai. Este evident că numeroase specialități sunt moștenite din milenara istorie dinastică a acestui popor. Urmăresc cu atenție bolurile minuscule din care mănâncă localnicii deja instalați la mese. Terciul de orez *zhou,* în combinație cu câteva leguminoase pe care însă nu le pot recunoște, este preferatul majorității. Îmi umplu castronul cu acest preparat la care adaug și câteva dintre acele legume gătite, despre aveam să aflu de la ghid că sunt *zha cai*, bucăți murate de tulpină de muștar, *zhu sun*, lăstari de bambus, *bai luobo*, ridiche de iarnă marinată și *lianou*, rădăcină de lotus fiartă. Mai încerc un *mantou*, un fel de gălușcă făcută din cocă de făină nedospită și coaptă la abur, urmat de o variantă îmbogățită de-a sa umplută cu o pastă dulce-acrișoară de legume și numită *baozi*. Ca să fiu sincer, nu îmi dau seama din ce sevă își trag chinezii entuziasmul și vlaga de a face față zbuciumului cotidian. Pe mine un astfel de început de zi m-ar seca de orice urmă de vigoare. Lipsa savorii și a culorii din farfurie îmi provoacă o stare de depresie. Îmi pun și o porție de supă limpede cu fidea de orez și privesc oamenii din jurul meu. Fără excepție, fiecare este cu ochii ațintiți pe ultimele știri afișate pe ecranul telefonului și cu gândurile îndreptate către ziua ce stă să înceapă. Dintr-un motiv ușor de înțeles nu se aude nici măcar zornăitul tacâmurilor specific unui astfel de

loc. Sunt fermecat de îndemânarea cu care toți mesenii, bineînțeles cu excepția grupului nostru, mânuiesc *kuaizi*, bețișoarele de bambus specifice populațiilor asiatice și folosite de populația chineză încă din perioada Dinastiei Han. Încercând să mai aflu câte ceva despre aceste ustensile alimentare descopăr că există o conduită de utilizare a bețișoarelor, foarte bine înrădăcinată în conștiința populară într-un set specific de bune maniere. Deasemeni este luat în calcul impactul major asupra mediului pe care îl reprezintă cele două milioane de metri cubi de cherestea de bambus necesare pentru a produce în fiecare an circa 45 de miliarde de perechi de *kuazi* de unică utilizare.

Ghidul ne adună în fața hotelului și ne prezintă planificarea vizitelor de astăzi. Începem cu o promenadă pe faleza Bund a râului Huagpu. Vom parcurge prima parte a traseului cu autocarul care ne va lăsa la capătul sudic al celebrului bulevard. Această descriere sintetică și searbădă a începutului de zi nu lasă să se întrevadă nimic din minunea citadină care urmează să mă farmece.

Este un miracol să păşesc pe muchia dintre timpuri. O rivalitate frontală între *Yin* şi *Yang*, ce reprezintă conform *filozofiei Taoiste* cele două energii deopotrivă contrare și complementare, din confruntarea cărora se naște întreaga forță creatoare a universului. Nu speram să descifrez mai limpede de atât metafizica dualista a simbolului *taijitu,* a celor două spirale antagonice încleștate într-o eternă îngemănare şi pe care chinezii Dinastiei Ming îl numeau *diagrama Râului Galben.* Este o minune integral antropică ce nu ar fi fost posibilă fără spiritul divin a lui Buddha, Confucius sau Tao, și care se află sub zodia patriarhală a râului Huangpu. Coloana vertebrală fluvială a orașului, capodoperă hidrotehnică bimilenară atribuită Lordului Chunshen*,* nobil legendar trăitor în China antică, a hărăzit urbea cu cele mai cumplite năpaste, prin vulnerabilitatea în fața atacului invadatorilor occidentali ori asiatici, dar și cu binefacerile vitale în folosul agriculturii, pescuitului, comerțului sau turismului și a trebuinței de apă potabilă. Nici măcar efectele

devastatoare aduse de ciclonii tropicali din Pacific, denumiți aici *Tai Fung*, nu au putut diminua atașamentul localnicilor pentru cel din urmă afluent al istoricului Yangtze. Gratulat cu titlul de *Râul mamă,* acesta spintecă citadela în două jumătăți, la vest una istorică numită Puxi iar în partea estică științifico-fantasticul district Pudong. Bulevardul Bund este o adevărată falie tectonică între două generații. Stau sprijinit pe parapetul terasamentului de pe malul *Marelui Galben*, traducerea numelui Huangpu, și contemplu imaginația ori tenacitatea acestui popor care a ridicat în numai trei decenii un adevărat *Manhattan asiatic*, pe talpa iluzorie a unui țărm aluvioar. Tânărul cartier Lujiazui, epicentrul financiar și de afaceri al Shanghai-ului și chiar al întregii țări, adăpostește peste 500 de corporații internaționale într-o arhitectură desprinsă parcă dintr-un film de anticipație. Shanghai Tower, Shanghai World Financial Centre, Jin Mao Tower, One Lujiazui, Bank of China Tower, BoCom Financial Towers, Bank of Shanghai Headquarters și mai ales emblematicul Oriental Pearl Tower sfidează imaginația, extravaganța și înaltul cerului prin siluetele lor contorsionate, unduitoare, zvelte, grațioase și scânteietoare, într-o rezonanță neo-futuristă delirantă. Este cea mai densă concentrare de zgârie-nori cu talii ce depășesc 200 de metri înălțime pe care o cunoaște Terra. O statistică oficială arată că peste 60% dintre cele mai înalte clădiri ale lumii se află pe teritoriul Chinei, care de altfel se mândrește cu Shanghai Tower, al doilea *Chomolungma imobiliar* al planetei după Burj Khalifa din Dubai. Nu mă mai satur să privesc regalul arhitectonic dar și pe oamenii veniți aici să se bucure odată cu mine. Pe lângă aceste apariții himerice răsărite pe malul râului, având osatură de aluminiu, solzi de oglindă și răsuflare 5G, chinezii au realizat câteva zeci de poduri, fiecare dintre ele cochetând cu imponderabilitatea, dar și aproape două duzini de tuneluri săpate sub albia râului în care se înnoadă tot atâtea linii de metrou sau pasaje rutiere. Privesc lumina senină din ochii migdalați ai tinerilor care se plimbă și se bucură

făcându-și *selfie*-uri pe acest bulevard și mai ales sfiala candidă cu care își poartă hainele curate și colorate potrivite pe trupurile lor subțiri. Surprind în comportamentul lor o dorință bizară de a-și disimula trăsăturile asiatice, nâzuință izvorâtă dintr-un complex de neîncredere nativ și injust în raport cu rasa caucaziană. Am observat acest lucru urmărind câteva dintre emisiunile de divertisment de pe posturile de televiziune naționale chineze. Toate vedetele îndrăgite de public apelează la tehnici speciale de *make-up* încercând să reproducă fizionomiile unor *star*-uri europoide. Cromatica vie și croiala occidentală a hainelor pe care le poartă toți acești *teenager*-i mă fac să-mi amintesc de bunicii și străbunicii lor care au trecut cu îndârjire peste ororile comunismului cel mai odios, vremuri în care singurul veșmânt permis era *zhongshan*, tunica kaki cu buzunare aplicate ce simbolizau cele patru virtuți: proprietatea, dreptatea, onestitatea și rușinea. Era haina națională ce exprima devotamentul neșovăielnic față de Mao Zedong și blazonul unității proletare. Cu acest gând în minte nu trebuie decât să fac o întoarcere de 180 de grade și iată-mă cu un secol în urma prezentului. Sunt fericit să fiu cursantul unei lecții de arta arhitecturii în aer liber. Într-o antinomie spațială, temporală și conceptuală poate nu întâmplătoare, sunt martorul unei expoziții de artă urbană în care stilurile Neo-Romanic, Neo-Renașcentist, Neo-Baroc, Neo-Clasic, Art-Deco sau Beaux-Art își pun în valoare cele mai reprezentative elemente spațiale și decorative. Moștenire a *Concesiunilor străine* de la începutul secolului XX, cele peste 50 de clădiri istorice care au supraviețuit bombardamentelor aviației imperiale japoneze, *Războiului civil chinez* și apoi *Revoluției culturale*, au adăpostit cele mai prestigioase centre financiare și comerciale, bănci și concerne economice, trusturi de presă, consulate și ambasade dar și hoteluri de lux, cluburi de afaceri, restaurante, cazinouri și chiar case de *rendez-vous*, toate dintre acestea deținute și controlate de guverne sau oameni de afaceri din Regatul Unit al Marii Britanii, Franța, Statele Unite ale Americii,

Italia, Rusia, Germania, Japonia, Olanda sau Belgia. Astăzi, după ce China a trecut printr-o jumătate de secol de comunism atroce, existența acestui mic occident transplantat în inima extremului orient pare mai degrabă un subiect de ficțiune post-factum. După invazia japoneză din anul 1937, bunăstarea ce domnea în acest paradis al finanțelor și decadenței s-a spulberat subit iar străinii au părăsit grabnic Shanghai-ul lăsând în urmă acest patrimoniu cultural care s-a conservat într-un mod miraculos. Geniul lui Steven Spielberg ilustrează magistral în pelicula *Empire of the Sun-1987* momentul exodului occidentalilor către Europa. Înafara îzbânzii unui film excepțional, regizorul reușește să-l transforme pe puștiul Christian Bale de numai 13 ani într-un un mare *star* de cinema. *Ideologia Mao*-istă a cruțat o parte dintre aceste simboluri ale imoralității apusene transformându-le în instituții guvernamentale, de partid sau pentru cutivarea propagandei și a culturii de masă. Dezghețul doctrinar al partidului unic, datorat dispariției fizice a lui *Mao Zedong*, a debutat timid cu redarea acestor clădiri instituțiilor financiare și comerciale, apoi cu stimularea turismului și a investițiilor străine, pentru ca la începutul anilor 2000 să fie adoptat un plan de sistematizare urbanistic îndrăzneț și fantezist ce a culminat cu organizarea Expoziției universale Expo 2010, cea mai scumpă din istorie și care a înregistrat un record de un milion de vizitatori pe zi. Acesta a fost momentul care a desăvârșit rodul ambiției și trudei chinezilor de pe cele două maluri ale râului Huangpu și intrarea Shanghai-ului în rândul *orașelor mondiale*. Una dintre cele mai dragi și grăitoare amintiri de aici este fotografia pe care am făcut-o unui adolescent imberb ce se plimba împreună cu străbunicul său nonagenar. Pe tot întinsul platformei pietonale, înafara unor elemente de mobilier stradal tăiate din piatră crudă în cel mai cinstit *design* minimalist, nimic nu-mi distrage atenția de la magia locului, poate cu excepția surprizei pe care o am să descopăr aici un frate mai tânăr cu 20 de ani al taurului *Charging bull* care a pus stăpânire din anul 1989 pe

piațeta newyokeză Bowling Green. Artistul italian Arturo Di Modica, inspirat de această dată de virtuțile întruchipate de *taurul* din *Zodiacul chinezesc,* s-a străduit cu succes să pună în valoare simbolurile ce definesc națiunea chineză: perseverența, vrednicia și forța și inventivitatea. În plus această impunătoare statuie ilustrează cu prisosință momentul de ascensiune și plin avânt economic pe care îl cunoaște metropola în ultimele decenii. O mulțime de oameni își fac fotografii cu *Bund Bull Shanghai*, versiunea chineză a taurului de pe Wall Street. Acum când scriu, îmi aduc aminte de podoabele virilității giganticului mamifer taurin turnat în bronz și îmi dau seama că acestea nu erau lustruite de palmele vizitatorilor precum ale celui american și asta tocmai pentru că poporul chinez își tratează *norocul* mai profund și cu mai puțin umor decât o fac alte culturi.

Autocarul ne poartă în miezul cartierului Pudong și mă simt de parcă aș fi în interiorul unei camere de filmat care execută un efect de *dolly shot slow motion* cinematografic. Sunt cu ochii ațintiți pe clădirea Jinmao Tower spre care ne îndreptăm și o iscodesc cum sporește pe măsură ce ne apropiem. Traversăm râul Huangpu prin pasajul subteran Yan'an Road, o altă realizare tehnologică și arhitecturală grandioasă, și iată-mă la baza celei de-a patra cea mai înaltă construcție din Shanghai. Încerc din răsputeri să-i cuprind întreaga trufie în câteva cadre fotografice. Arhitectul american Adrian Smith, renumit și ca făurar al faimosului Burj Khalifa din Dubai, a reușit să reinterpreteze într-o armonie neo-futuristă *tema pagodei*, unul dintre elementele fundamentale ale culturii tradiționale chineze. Finalizată în anul 1999, *clădirea aurie magnifică,* cum s-ar traduce din limba mandarină, zgârie cerul de la o înălțime de 421 de metri și este gândită să stea sub zodia cifrei 8, simbolul prosperității în credința populară. Cele mai multe dintre proporțiile și elementele decorative ale turnului sunt tributare acestui număr purtător de noroc. Structura pereților exteriori impresionează printr-o alternanță ritmică de oțel inoxidabil, aluminiu, oglindă și granit. În rest, despre măreția

acestui turn cifrele cele mai grăitoare argumente: are 61 de ascensoare care se deplasează fiecare cu 9,1 m/s, o parcare subterană pentru 800 de autoturisme și 7500 de biciclete, a costat 500.000.000 de dolari americani iar cheltuielile de întreținere zinică se ridică la peste 120.000 de dolari. Socot că sunt foarte norocos dacă am prilejul să intru, chiar și preț de numai o oră, în interiorul exclusivist al unui astfel de edificiu care găzduiește nenumărate reprezentanțe comerciale, zone de afaceri, birouri, cluburi, săli de expoziții sau conferințe, hoteluri și restaurante de lux. Alegem unul dintre lifturile rezervate *vulgului turistic* și urcăm înspre puntea de observare de la ultimul etaj. De aici se poate privi peste creștetul întregului district Pudong. Este o bucurie să privesc de deasupra norilor jumătatea modernă a metropolei ca pe o machetă detaliată în care mașinile și străzile îmi par a fi de jucărie. Fac un tur de orizont al panoramei circulare și doar stratul de pâclă așezat ca o cuvertură lăptoasă peste oraș mă împiedică să ajung cu privirea până la Marea Galbenă. Ca de obicei fluiditatea traficului uman este o exigență, astfel că este de neînchipuit ușurința cu care izbutim să *prindem* un lift liber și să ajungem iute în stradă pentru a aștepta autocarul care, neavând unde să staționeze, s-a aflat în continuă mișcare pe perioada vizitei noastre la cote troposferice.

Ne îndreptăm către următoarea destinație, sunt aproape tranchilizat de efectul narcotic pe care îl oferă priveliștea urbană văzută din interior și îmi vine să-mi pun în ordine gândurile amestecate ce îmi vin în minte.

Sunt convins că frenezia nestăvilită cu care chinezii au ridicat în doar trei decenii un astfel de megalopolis are și costuri sociale uriașe. În țara cu cea mai numeroasă populație și cu cel mai mare spor demografic din lume, îmi imaginez o astfel de expansiune imobiliară ca pe un iceberg urban a cărui parte nevăzută se află strămutată către o *periferie socială* ale cărei neajunsuri sunt greu de închipuit.

Scriitoarea americană Sara Bongiorni a cutezat să treacă printr-un experiment temerar autoimpus, pe care în anul 2007 l-a relatat în cartea intitulată mai mult decât explicit *Un an fără Made in China*. În acest răstimp ea împreună cu familia nu au cumpărat absolut nici un produs fabricat în China, ceea ce s-a dovedit a fi o încercare mai mult decât istovitoare și cronofagă, și în același timp a încercat să dea răspunsuri la două mari enigme: cum s-ar putea descurca omenirea planetei fără existența acestor mărfuri și cum reușește această țară să alimenteze mapamondul cu o gamă atât de vastă de bunuri de consum și la prețuri incredibil mici. În documentarul *Made in China: A dollar a day-2010* am putut să văd o posibilă explicație a acestui fapt. Filmul prezintă soarta tulburătoare a majorității tinerilor chinezi care trudesc întreaga zi doar pentru a-și câștiga dreptul de a vieți la marginea societății. De asemenea, povestea unei învățătoare de numai 13 ani dintr-o scoală primară de la țară, în care prezentul și viitorul copiilor nu există, este descrisă de cineastul Zhang Yimou în lungmetrajul *Not one less-1999*, într-o tehnică *cine-verite* desăvârșită ce face din acest film artistic mai mult decât un film de artă. Este limpede că astfel de medii sociale sunt ținta preferată a marilor firme, pentru care cea mai prețuită virtute este mâna de lucru ieftină. Toate acestea m-au ajutat să cobor cu picioarele pe pământ din euforia căreia i-am căzut pradă văzând aceste bijuterii arhitecturale, care dealtfel merită toată admirația.

Facem cale întoarsă pe celălalt mal al râului Huangpu pentru a pătrunde în intimitatea unuia dintre cele mai prețuite secrete pe care chinezii au reușit să-l tăinuiască mai bine de un mileniu. Însăși romanii din evul imperial trăiau cu convingerea că mătăsurile fine cu care își satisfăceau capriciile vestimentare erau țesute din fire de origine vegetală. Fabrica de mătase naturală Shanghai Tianhou Silk Shop Co. Ltd. nu este doar cea mai importantă filatură din oraș, dar și un adevărat templu al sericiculturii. Cu toate că există mărturii paleolitice ale unor manifestări de troc arhaic pe direcția est-vest,

Drumul mătăsii, botezat astfel abia către sfârșitul secolului XIX, a reprezentat o împletitură de rute comerciale dinspre Extremul Orient către Bazinul Mediteranean, pe traseul cărora se legau tot felul de negoțuri în care mătasea era *valuta forte,* în schimbul căreia chinezii căpătau bijuterii din aur și argint, sticlărie, covoare sau vin. Contactul dintre cele două civilizații care au evoluat în lumi paralele a determinat și un schimb natural de idei, filozofii, tehnologie și chiar molime până atunci necunoscute. Astăzi caravanele de altădată au fost înlocuite cu unul dintre cele mai ambițioase proiecte transcontinentale, *Trans-Eurasia-Express* supranumit *Drumul de fier al mătăsii*, care prin trei coridoare feroviare conectează cele mai importante orașe ale Chinei cu capitalele Europei occidentale via Moscova. Înzestrată cu rădăcini mitologice, mătasea își are originea, conform legendei ratificate de scrierile părintelui filozofiei chineze Confucius, într-o întâmplare petrecută la curtea *Împăratului Galben.* În timp ce Leizu, soția acestuia, își lua ceaiul în grădina palatului, a observat un cocon de mătase căzut în ceșcuța cu licoare aromată și clocotitoare. Acesta începu să se desfire iar împărăteasa a înțeles deîndată că acea vietate este creatoarea firului miraculos. Vizita la fabrică este gândită să poarte turistul de la frunza de dud, sursa exclusivă de hrană a speciei *Bombyx mori,* și până la țesătura fină ce acoperă cu delicatețe formele trupului feminin. Pereții holului de la intrare sunt îmbrăcați în fotografii de epocă ce eternizează în *sepia* imagini ale unor crescători de viermi de mătase din vechime. Și mai spectaculoase sunt numeroasele vase cilindrice umplute cu formol în care pot observa metamorfoza viermelui de mătase în tot ciclul său de viață și zămislirea uneia dintre cele mai grațioase și prețioase structuri biologice din univers, gogoașa țesută în fir de borangic. Privesc cu admirație miracolul naturii ce închide perpetuu ciclul: fluture, ou, omidă, crisalidă și iar fluture. În plus, într-o mică tăviță, printre frunze proaspete de agud, analizez de aproape câteva exemplare care se mișcă alene și își consumă în tihnă ultimele clipe

ale vârstei de vierme până să se retragă în pupa magică. Atmosfera calmă a încăperii, dominată de mobilierul, ușile și pervazurile ferestrelor dulgherite din lemn de cireș lăcuit, este înviorată de panoplii din care surâd dragoni aurii sau roșii imprimați pe câteva veșminte tradiționale feminine meșteșugite și croite în mătase lucitoare. Ascult explicațiile gazdei și înțeleg că moda vestimentară femină a evoluat începând de la vesta *banxiu* a Dinastiei Tang, mantia *beizi* de la curtea împăraților Song, *chang'ao*, o bluză cu mâneci evazate din epoca Ming și până la *cheongsam*, rochia mulată pe corp a anilor `20 cu care frumoasele doamne din clasa superioară au cochetat până la victoria revoluției comuniste. Într-o mică vitrină luminată odihnește o pereche minusculă de conduri de mătase ce au o formă bizară. Cu siguranță că au fost purtați de o femeie care a trecut prin supliciul *piciorului de lotus*, vechiul obicei chinezesc de a mutila picioarele fetelor. Se pare că această practică chinuitoare, interzisă după anul 1949, era o modalitate stranie dar cumplită de a atinge idealul feminin de frumusețe și noblețe. După această istorie concentrată a ținutelor *haute couture* autohtone sunt surprins, amuzat, dar și un pic confuz să văd pe peretele opus al încăperii în care mă aflu *tripleta puterii mondiale* îmbrăcată la unison în *tangzhuang,* tunica cu guler drept și închisă de șireturi împletite în noduri chinezești. Jiang Zemin, președintele Republicii Populare Chineze din deceniul 1993-2003, a reușit să-i convingă pe liderii celor 21 de țări participante la Summitul de cooperare economică Asia-Pacific *APEC 2001* desfășurat la Shanghai, ca la reuniunea finală să poarte jachete *tangzhuang*. Cu siguranță că a fost o mândrie pentru amfitrionii noștri de la fabrica Shanghai Tianhou Silk Shop Co. Ltd să afișeze aceste două fotografii uriașe în care Vladimir Putin și George Bush Jr. sunt gătiți în astfel de straie de mătase albastră ornate cu simboluri spirituale chinezești. Ni se explică semnificația celor mai des întâlnite motive decorative care sunt întâlnite pe aceste veșminte tradiționale. Înafara ideogramelor

stilizate *Fu*, care înseamnă fericire, și *Shou,* ce semnifică longevitatea*,* mai există *Tuanhua*, care întruchipează o *corolă a cerului* care înflorește în *Raiul Budist*. Suntem îndrumați într-o hală industrială în care pot vedea procesul tehnologic de obținere al pânzei de mătase. Coconii sunt introduși în cuve cu apă fierbinte, apoi sunt trecuți prin tot felul de dispozitive vibratoare pentru ca în final firele translucide să se înfășoare pe tamburi rotitori ce le transferă către războie de țesut gigantice din care iese produsul finit în stare brută. Utilajele par a avea cel puțin o jumătate de secol vechime, ceea ce dă un spor de veridicitate și autenticitate întregului lanț de fabricație. Ieșim pe o ușă laterală și urmează să vizităm un stand în care turiștii, spre deliciul gazdelor, pot supune câteva mostre din petice de mătase neprelucrată oricărei probe mecanice de elasticitate, plasticitate, întindere, compresiune, torsiune, încovoiere, forfecare sau ce a mai învățat fiecare pe la cursurile de rezistența materialelor din liceu. Este un experiment practic de care mai ales doamnele, cu firea lor curioasă și suspicioasă, profită din plin. Domnii, ca de obicei orgolioși, se țin de parte de acest exercițiu înduioșător de futil. Finalul vizitei noastre este apanajul de netăgăduit al reprezentantelor sexului frumos care nu mai contenesc să probeze rochii, șaluri, bluze și fuste sau să pipăie draperii, cuverturi, așternuturi de pat și fețe de pernă, toate lucrate din țesătura miraculoasă pe care chinezii au desăvârșit-o. Încerc să descifrez ideogramele și desenele care împodobesc toate aceste tapiserii, broderii sau imprimeuri și realizez că toate sunt inspirate din filozofia, învățăturile sau religia care guvernează de mii de ani acest popor. Fără excepție, nu întâlnesc decât reprezentări ale personajelor zoologice aparținând bestiarului zodiacului chinezesc sau logograme ce reproduc simboluri grafice considerate cardinale: sănătate, fertilitate, prosperitate, noroc și fericire. Nici pigmenții folosiți nu au fost aleși întâmplător. Pentru chinezi cromatica se reduce la cele cinci culori fundamentale care sunt asociate elementelor primordiale

ce domină universul: roșu-foc, galben-pământ, alb-metal, turcoaz-lemn, negru-apă. Privesc aceste culori oneste și îmi vine în minte pelicula *Ju Dou-1990*, o *intrigă shakespeariană* plasată într-un atelier de vopsit pânză de mătase dintr-un sat al Chinei de început de secolul XX, pe care regizorul Zhang Yimou o zugrăvește sublim în culorile lui Federico Fellini și umbrele lui Andrei Tarkovski. Nu pot uita laitmotivul valurilor de pânză vaporoasă și colorată care însoțesc singurele momente importante ale vieții: nașterea, iubirea și moartea.

(...) Luna înconjoară conacul roșu,/ Se apleacă spre ușile din mătase,/ Strălucește asupra celor nedormiți,/ Nu poartă pizmă,/ De ce luna râvnește a fi împlinită, când oamenii poartă vrajbă?(...) Su Tungpo, Luna.

Este seară, sunt din nou în autocar și ne îndreptăm spre Bulevardul Nanjing, ultima oprire de astăzi. Numele pe care îl poartă cea mai mare stradă comercială pietonală din China are rezonanțe istorice tragice. Fosta capitală a statului din perioada Dinastiei Jin care a domnit în prima jumătate a primului mileniu din era noastre, orașul Nanjing a fost martorul unuia dintre cele mai teribile masacre pe care specia umană le-a putut îndura. Timp de șase săptămâni, în iarna anului 1937, armata imperială japoneză a ucis, torturat și violat câteva sute de mii de civili luați ostateci într-o acțiune criminală pe care omenirea o consemnează ca fiind *holocaustul chinez*. Ironia istoriei a făcut ca afaceristul german John Rabe, reprezentantul din acea perioadă al firmei Siemens în Nanjing, deși avea profunde simpatii naziste a devenit eroul salvator care a izbutit să asigure prin autoritatea personalității și naționalității sale protecția unei părți însemnate din populația orașului ocupat. Jurnalele cutremurătoare ale lui John Rabe au constituit documente esențiale în reconstituirea acestor atrocități și au fost surse de inspirație pentru filmele *The flowers of war-2011* și *John Rabe-2009*. Pelicula *Nanjing! Nanjing!-2009* este mai mult decât un film, este o capodoperă a

cinematografiei chineze pentru care ar putea să fie invidioși chiar regizori ca Spielberg sau Kubrick.

Am senzația că momentul ales de Chan pentru a ne prezenta una dintre fețele capitaliste ale comunismului chinez nu este întâmplător. Lumina crepusculară și ploaia de vară care tocmai a primenit aerul și a spălat lespezile vineții ce acoperă bulevardul amplifică toate simțurile și percepțiile. Nu fără temei această stradă, asemănată adesea cu Fifth Avenue din New York sau Champs-Elysees din Paris, reprezintă un simbol al *economiei de piață socialiste.* De o parte și de alta a trotuarului cu o lungime de un kilometru, peste 500 sute dintre cele mai prestigioase corporații de *business*, *fashion, luxury*, *sport* sau *entertainment* se iau la întrecere pentru a atrage atenția trecătorului cu uriașe reclame de neon colorat. Este o atmosferă care mă hipnotizează de-a dreptul. Reușesc să mă trezească la realitate doar stâlpii de iluminat aliniați impecabil în lungul median al străzii, pe care sunt întinse obsesiv steaguri roșii garnisite cu câte cinci stele galbene. Este drapelul național al Republicii Populare Chineze care simbolizează sacrificiul de sânge pentru victoria revoluției comuniste și *dictatura democratică a poporului* invocată în discursurile lui Mao Zedong. Stilistica înstelată a steagului dorește să pună în evidență unitatea în jurul partidului unic a celor patru clase sociale definite în mod original ca: țărănime, clasă muncitoare, burghezie urbană și burghezie națională. Este un fenomen greu de imaginat cum au reușit să facă conducătorii acestei națiuni tranziția incredibilă de la *Politica ușilor închise* și *Marele salt înainte*, până la statutul onorant de cel mai important creditor financiar al Statelor Unite ale Americii. Sunt în Puxi, partea istorică a orașului Shanghai, iar clădirile ce străjuiesc drumul pietonal poartă cu distincție clasicismul arhitecturii din perioada *Concesiunilor străinile* de la jumătatea secolului XIX, dar se află parcă sub presiunea spațială dar și istorică a asaltului imobiliar care nu conține în a înălța turnuri zvelte de sticlă. Disciplina, simplitatea

și curățenia oamenilor alături de care mă plimb sunt atribute pe care nu le-am întâlnit altundeva și acest lucru mă face să nu simt că pe aici trec în fiecare zi câte un milion de semeni. Dacă Nanjing Lu, așa cum numesc localnicii această stradă comercială, ar fi un substantiv comun atunci cu siguranță antonimul său perfect ar fi piața Chandni Chowk din New Delhi. Fermecat de frumusețea locului tresar la auzul clopoțelul tramvaiului de epocă *Dang Dang* ce poartă turiști într-un circuit care cuprinde și bulevardul Nanjing. Sunt surprins că nu există nici una dintre acele *pete de culoare* întâlnite pretutindeni în astfel de locuri aglomerate: statui vivante, artiști stradali, șarlatani sau cerșetori. Sunt de-a dreptul năucit de aerul occidental pe care îl respir și de apanajele lumii capitaliste care mă împresoară din toate părțile. Felurite reprezentanțe ale celor mai exclusiviste *brand*-uri de modă, George Clooney zâmbește dintr-un panou luminos și își arată ceasul Omega pe care îl poartă la mână, miresme de lavandă, santal și ambră risipite dintr-o prăvălie cu articole de artizanat, Nicole Kidman mă convinge că părul ei roșcat miroase a Chanel N°5, panouri publicitare curbate cu milioane de leduri aprise așa cum am crezut că există doar în Time Square, în depărtare silueta masivă și protectoare a turnului Shimao International Plaza ce seamănă cu umbra unui *Batman* gigantic, un magazin ispititor cu dulciuri și delicatese asiatice, toate îmi sunt pricini de derută și de uluire. Deodată liniștea plimbării mele este frântă de o echipă de tehnicieni dotați cu microfoane, lumini, ventilatoare, trepiede și stative care, având viteza și mobilizarea cu care se schimbă pneurile la un monopost din Formula 1, izolează un perimetru bine definit și organizează un mic platou de cinema, apoi își pregătesc reflectoarele și aparatele de filmat ori fotografiat. Nu pricep ce se petrece până când nu își face apariția *pantera neagră*. Cu mers de felină carnasieră, frumoasa domnișoară cu pielea de ciocolată neagră, cizme încărcate cu paiete ce sclipesc în verde smarald și buze voluptoase rujate în aceeași culoare, face câțiva pași pe *catwalk*-ul improvizat,

aruncă trecătorilor priviri languroase dar reci, urmează o piruetă senzuală și apoi dispare ca o himeră odată cu întreagul *staff*-ul tehnic, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Mă dezmeticesc cu greu și înțeleg că tocmai am fost *gură-cască* la filmarea unei scene dintr-un viitor clip publicitar.

Camera de hotel respectă rigorile simplității, bunului simț și ale moderației. Înafara tăviței cu pliculețe de ceai chinezesc nimic nu trădează continentul, țara ori orașul în care mă aflu. Deschid televizorul și cutreier cu telecomanda printre sutele de canale ale televiziunilor naționale. Domină stația de emisie *CCTV* deținătoare a peste 50 de posturi ce acoperă toate domeniile de interes, de la finanțe, artă sau muzică și până la desene animate, filme ori reportaje diverse. Nu este un secret faptul că toate posturile care ajung pe *sticla televizorului* trec printr-un filtru de cenzură menit să ferească publicul de orice conținut ce poate interfera cu consumul de droguri, scene de violență, manifestări cu tentă sexuală sau declarații ori proteste împotriva statului sau guvernului chinez. Chiar și canale de știri internaționale, cum ar fi CNN, au primit acceptul de difuzare cu condiția de a emite printr-un satelit controlat de China. La Jocurile Olimpice de vară de la Beijing din anul 2008 toate transmisiunile sportive *live,* au avut un *delay* de 10 secunde astfel încât ca cenzura să aibă timpul necesar pentru a interveni în caz de nevoie. Nici mediul *on-line* nu se simte mai bine. Înafara unor bănuieli conform cărora traficul pe internet al populației ar fi spionat îndeaproape de servicii specializate, peste 3000 de site-uri considerate periculoase sunt blocate. Oricât ar părea de incredibil în evul digital în care trăim, populația chineză nu poate accesa cele mai importante pagini ale trusturilor de presă internaționale BBC, New York Times, Radio France International, Reuters, The Guardian, Le Monde sau Washington Post, ori aplicații de divertisment, informare și comunicare cum ar fi Google, Youtube, Wikipedia sau Facebook. Se vorbește de ridicarea unui al doilea *Mare zid chinezesc,* de astă dată

informațional. Cred că am să pot supraviețui câteva zile fără a-mi accesa contul de pe cea mai mare rețea de socializare a planetei. Sunt sigur însă că cel cu adevărat mâhnit este Mark Zuckerberg care trebuie să admită că o piață de un miliard de utilizatori aleg să se bucure de rețeaua concurentă *social-media* Qzone, creată de concernul chinez Tencent Holdings Ltd. în anul 2005. Adorm gândindu-mă la ziua de mâine când ne vom întoarce în timp pentru a pătrunde în universul tainic al Chinei tradiționale.

Aflat sub asediul presiunii demografice dar și a năvalei urbanistice, districtul Taikang Lu, micul cartier lăsat moștenire de Concesiunea franceză, poartă astăzi cu onoare faima omofonică inspirată de numele artistului Tian Zi Fang, recunoscut a fi cel mai timpuriu pictor chinez. Ador locurile boeme în care artiștii își găsesc liniștea și își adapă fiorul creativ. Am mai întâlnit câteva astfel de locuri din care nu aș mai fi plecat niciodată. Galicul Avignon, flamandul Delft, corintianul Siracuza, maurul Cordoba, cartaginezul Lagos ori bizantinul Kușadasi, sunt printre cele mai dragi exemple. Ghidul, cunoscând firea scotocitoare a naturii umane, ne-a dat un timp prea scurt pentru a explora străduțele labirintice încărcate cu tentații pentru toate simțurile, și ne dă târcoale ca un iscusit câine de stână Border Collie, în încercarea de a ne ajuta să nu pierdem calea furați fiind de atmosfera încântătoare. Îmi place la nebunie această enclavă de bun gust care a reușit să supraviețuiască până astăzi, de la perioada de înflorire a anilor `30 ai secolului trecut, trecând prin campaniile de demolări și pervertiri ideologice ale epocii lui Mao, și până la asaltul imobiliar pe care orașul îl resimte astăzi. Elementul de unicitate al cartierului este strâns legat de stilul constructiv denumit *shikumen,* remarcabil prin porțile boltite de la fațadă zidite din piatră. În astfel de case, rod al unor confluențe dintre gusturile arhitecturale autohtone cu cele occidentale, s-a adăpostit de-a lungul vremii elita societății locale și chiar oameni de afaceri din America sau Europa, în încercarea de a se feri din calea războiului. Este o bucurie să-mi

pot alina sufletul într-o citadelă a expresiei artistice tradiționale, printre buticuri, cafenele, galerii de artă, baruri, ceainării, ateliere de artă, restaurante și prăvălioare cu artizanat, fiecare decorate și dichisite în cel mai elegant și curat mod cu putință. Desprinderea de acest loc îmi creează un dureros sentiment de frustrare din pricina timpul prea scurt în care am putut inspira în piept aerul suprasaturat de artă și frumos.

Printre blocurile cu 30 sau 40 de etaje ale Districtului Jing'an, ne întâmpină ca dintr-o altă lume Templul Yufo Chan, cu obrazul său ocru de șofran copt, streașinile arcuite sub povara olanelor de argilă arsă, și arhitectura clasică moștenită din perioada Dinastiei Song. Cel mai sacru lăcaș de venerație religioasă din Shanghai a traversat timpul și a răzbit împotriva obuzelor revoluționare care au pus capăt ultimei dinastii imperiale din China anului 1911, barosului doctrinal la *Revoluției culturale* din anii `70, și astăzi buldozerelor contemporane ale celui mai îndrăzneț program de dezvoltare urbană văzut vreodată în lume, care sunt mânate într-un elan furibund să amenințe cu demolarea orice poate aminti de vremurile apuse. Literalmente Yufo Chan se traduce *Templul lui Buddha de jad* și acest nume se datorează celor două statui aduse din Birmania de un călugăr budist pe nume Hui Jen, în jurul cărora în anul 1882 s-a construit acest templu.

Suntem preluați de Lin, o domnișoară minionă și veselă a cărui nume înseamnă *pădure* în limba mandarină. Este ageră, băiețoasă și ochioasă, iar părul ei tăiat drept și negru, ca într-un crochiu desenat cu tăciune, îmi aduce aminte de frizura bretonată a lui Bruce Lee. Își începe prezentarea abrupt cu o introducere în cultul religios pe care îl practică chinezii. A fost o mare surpriză pentru mine, în ciuda părerilor cu care am venit aici, să aflu că adevărata credință pe care o îmbrățișează aproape un miliard de suflete din populația acestei țări este de fapt o îngemănare filozofică de idei și precepte care își au originea deopotrivă în învățăturile animiste ale

Chinei tradiționale, mitologia antică, taoism, confucianism și budism. Budismul a pătruns în China ca rod al intensificării schimburilor comerciale cu India în secolul II din era trecută, pe fondul existenței unei colecții de istorie culturală, legende sau mituri, și mai ales ai celor doi *atlanți* pe care se sprijină de milenii înțelepciunea extremului răsăritean. Pe de o parte cronicarul, astrologul imperial și artizanul filozofiei taoiste Lao Tzu, cu viziunea sa privind un mod de viață salubru pentru minte și corp pe care a încununat-o în culegerea de aforisme abstracte *Cartea drumului către adevăr,* și pe de alta contemporanul său Kong Fu Zi, cunoscut în zilele noastre sub numele de Confucius, ce a lăsat posterității învățăturile cuprinse în analectele *Lunyu* care circumscriu cele patru elemente de bază ale confucianismului: umanitate, dreptate, pietate și cavalerism. Astfel, acum mai bine de o mie de ani, în acest creuzet ideologic s-a născut neo-confucianismul. Această doctrină preia termeni și concepte din cele patru izvoare de înțelepciune, elimină elemente fetișiste și mistice, și prin urmare cristalizează o confesiune aparte, rațională și metafizică. Neo-confucianismul se identifică cu principiul laic denumit *San Jiao-Trei învățături*, ce exprimă modul prin care noua religie este creeată în jurul fuziunii dintre valorile morale ale confucianismului, armonia în raport cu natura mărturisită de taoism, și vremelnicia lucrurilor materiale împărtășită de budism. Guvernul chinez promovează o *politică a ateismului de stat* și se pare că astăzi, conform statisticilor oficiale, peste trei sferturi dintre chinezi se declară a fi liber-cugetători iar tinerii sunt atrași tot mai ușor aspirațiile și nevoile *Generației Z*, contingentul demografic ce a folosit tehnologia digitală înainte de a se alfabetiza în înțelesul clasic al cuvântului și care este obsedată de sine și orientată cu precădere către bunuri de consum, propriile nevoi și autosatisfacție. Modestia, altruismul, respectul și compasiunea, fundamentele etice prin care China a reprezentat cândva cea mai veche, inovatoare și sănătoasă civilizație a lumii, sunt considerate astăzi desuete sau păguboase.

Într-o încercare de a salva valoarea patrimonială inestimabilă pe care o reprezintă personalitatea și gândirea lui Kong Fu Zi, casa de producție China Film Group a realizat pelicula *Confucius-2010*, o biografie epică a marelui înțelept, pe care am putut să o văd cu mare plăcere și care m-a sprijinit să înțeleg ambianța istorică a epocii. Înainte de a încheia scurta incursiune în tainele dogmelor teologice locale, Lin ne previne că nu vom putea înțelege semnificația ori tâlcul fiecăruia dintre personajele iconice reprezentate în interiorul templului, dar că acest lucru se întâmplă chiar și celor mai mulți dintre enoriași.

Cerul plumburiu de deasupra noastră stă să se deschidă și se reflectă în lespezile de granit roșu ce acoperă aleile din curtea interioară a templului. Miresme îmbătătoare de smirnă, santal și iasomie îmi răsfață simțul olfactiv, iar abundența de arbori miniaturali, meșteșugiți prin tehnica străveche *pen jing* care i-a ispirat și pe japonezi atunci când au creat arta *bonsai,* îmi dă o senzație agreabilă și mă transpune la curtea imperială a Dinastiei Song. În zona centrală se află arzătorul ritualic turnat în bronz și care împrumută forma unei pagode în miniatură. De sub cornișele încovoiate către cer ale acestui mic templu pâlpâie candele de ceară în chip de flori de lotus roz, pe care credincioșii au lipit răvașe delicate de hârtie și pe care și-au scris năzuințele. Câteva femei poartă în mâinile împreunate mănunchiuri de bețigașe de tămâie fumegânde și invocă divinitatea făcând plecăciuni și murmurând cu ochii închiși formule magice numai de ele știute. Mișcările corpurilor acestora nu sunt întâmplătoare ci descriu o formă simplificată și individuală de gimnastică *Tai Chi Chuan,* care prin componenta sa meditativă înlesnește comunicarea cu puterea cerească. Mișcarea fumului aromat, dirijat parcă de freamătul grațios al femeilor, amplifică efectul vizual și transformă imaginea într-una fascinantă. Armonia și pacea din acest spațiu își trag vigoarea din conceptul budist *Chan*, formă de meditație bazată pe armonizarea trupului și

minții, cunoscută de întreaga omenire în varianta sa *Zen* care s-a răspândit în occident pe filieră japonezo-americană după Cel de-al doilea Război Mondial.

Ne pregătim pentru a vizita interiorul celei mai mari încăperi a templului și suntem atenționați ca nu cumva să călcăm pe pragul înalt de aproape jumătate de metru înălțime. Conform tradiției acesta ține departe duhurile rele iar atingerea sa cu talpa piciorului poate provoca trezirea lor. Suntem întâmpinați de o sumedenie de personaje dintre cele mai enigmatice și misterioase. Pe una dintre laturi mi se înfățișează o statuie aurită a liderului spiritual *Buddha Gautama* în varianta sa contemplativă, sezând pe un jilț decorat cu ideograme și învelit deasemenea în foiță de aur. De-a dreapta și de-a stânga sa îl însoțesc două avataruri identice care personifică pe *Buddha Bhaisajyaguru,* un tămăduitor care își folosește învățăturile pentru a alunga suferința fizică, și *Buddha Amitabha*, întruchipare a luminii și vieții infinite. De pe celelalte laturi ale sălii ne privesc cei 18 *arhați,* adevărații apostolii lui Buddha care au atins toate treptele iluminării până la Nirvana și ne binecuvântează *Zeii celor douăzeci de ceruri* care parcă plutesc în abisul înaltului. Nu lipsesc nici *Guanyin*, încarnarea feminină a discipolilor marelui vizionar, precum și *Shang Kai*, patronul spiritual al belșugului, aceștia fiind încojurați de cei 53 de *mentori povățuitori*. Este o lume mistică în care mitologia, legenda și alegoria se amestecă și se confundă plăsmuind o poveste fantastică în care enoriașii își caută alinare, iertare și speranță. Lipsa luminii naturale și prisosința de culoare roșie în toate formele de manifestare, de la draperii de catifea, lampioane, piese de mobilier, flori de mătase și până la inscripții cu mesaje religioase ce ornamentează pereții și coloanele de susținere ale plafonului, creează o ambianță ezoterică împovărătoare.

Păşesc cu sfioşenie în următoarea cameră, cea a *Celor patru regi cereşti*, fiecare dintre aceştia având în grijă câte o direcţie primordială a sensului vieții: prosperitatea, înțelepciunea, afecțiunea

și pacea. Aceste caractere gigantice și suprarealiste au o apariție mai degrabă războinică și neiertătoare. Expresiile chipurilor reprezentate în cioplitură vădit hiperbolizată, veșmintele grele și accesoriile pe care le mânuie, de la arme de luptă până la instrumente muzicale, îmi aduc aminte de personajele teatrului clasic *No*, pe care japonezii l-au asimilat de la chinezi în secolul VIII, adăugând propriile contribuții variantei originale *Neng*. Aspectul umanizat, dinamic și aproape însuflețit al acestor personaje nu face decât să-mi confirme o observație cheie a micuței noastre gazde Lin, din care am priceput că în religia budistă nu există zei în sensul comun al înțelesului, ci doar oameni muritori care sunt venerați pentru că au izbutit să atingă *iluminarea* consumându-și existența în slujba izbăvirii de suferință a tuturor ființelor vii.

După ce achit o taxă suplimentară de 10 yuani, adică puțin peste șase lei, pătrundem în adevăratul miez al templului pentru a putea admira cele două capodopere șlefuite în piatră de jad, o rocă minerală prețioasă care în istoria artei imperiale din timpul dinastiilor chineze a avut aceeași valoare, semnificație și simbolistică precum aurul și diamantele din lumea occidentală. Traversez un pavilion pentru a urca la etajul templului și remarc o nișă croită din lemn roșu protejată cu vitrină de sticlă. Din interiorul acestei firide îmi dă binețe un Buddha în varianta sa dolofană, cu burtica împlinită și cu zâmbetul până la urechile cu lobi supradimensionați în semn de înțelepciune și noroc. Se pare că această reprezentare are ca argument asocierea abundenței de hrană cu fericirea însăși, prejudecată ce își are rădăcinile în perioadele când nevoile, sărăcia și neîndestularea făceau parte din cotidianul universal.

Fotografiatul este cu desăvârșire interzis. Convins că nu voi mai ajunge aici în această viață, cu conștiința curată că nu am pricinuit nimănui nici cea mai neînsemnată suferință, și pentru că regulile nu ar avea haz dacă nu ar fi nesocotite, toate acestea sunt argumente temeinice în virtutea cărora am apăsat pe furiș și fără

remușcări declanșatorul aparatului foto Canon, fabricat bineînțeles în China. Acum privesc fericit pozele încercând să descriu ceea ce am simțit în acele clipe de admirație.

Este uluitoare imaginea unei stânci nobile de jad translucid în culoare cafenie, cu o greutate de peste o tonă și înaltă de aproape doi metri, pe care credința, harul divin și mâini dibace au reușit să o prefacă într-un Buddha aproape viu, sezând în *postura Lotus* de meditație supremă pe un tron de lemn gravat și poleit cu aur. Avându-și originea etimologică în cuvintele sanscrite *Padma Asana*, această poziție este emblematică în tradiția budistă și întruchipează creșterea întru desăvârșire și iluminare, așa cum tulpina florii de lotus își hrănește noblețea și fragilitatea din mâlul în care își are implântate rădăcinile. Împodobită cu încrustații de agat și smarald, sculptura îl reîncarnează pe părintele spiritual al budismului în apogeul meditației solitare, cu ochii întredeschiși și cuprins de aura iluminării sale.

Odihna fericită este cea mai iubită reprezentare iconografică de la care credincioșii așteaptă blagoslovenia lui Buddha. Sub un baldachin traforat în lemn de esență prețioasă șade, împietrită în jad opalescent, silueta diafană a întemeietorului budismului care își arde licărul celei din urmă clipe a existenței sale pamântești, înainte de intra în *parinirvana,* starea de desăvârșire supremă la care poate accede doar un muritor ce a atins *nirvana* în timpul vieții. Întins pe o parte și cu tâmpla sprijinită de palma mâinii drepte, cu chipul liniștit, resemnat dar împlinit, Buddha, părăsind această lume, emană o stare de spirit senină și primește cu noblețe fructele, prăjiturile și florile cu care enoriașii îl întâmpină și îl preaslăvesc. Blocul masiv de jad cu puritate absolută, șlefuit în curbe fluide care urmăresc pliurile veșmintelor imaculate ce acoperă umerii și coapsele *Celui treaz,* îmi pare că plutește susținut de forțe sacre nevăzute într-o mecanică divină eternă. Mă tulbură gândul travaliului prin care dalta a dezmierdat roca ivorie scoasă din străfunduri pentru a întrupa acest

ultim gest pământean pe care îl asemăn simbolic dar creștinește cu un Iisus răstignit.

Eu nu sunt primul Buddha care a venit pe pământ, şi nici nu voi fi cel din urmă. La timpul potrivit, un alt Buddha va apărea în lume, unul sfânt, unul suprem iluminat, dăruit cu înțelepciune în conduită, de bun augur, cunoscător al universului, un mentor fără seamăn al oamenilor, un stăpân al îngerilor şi al muritorilor. Gautama Buddha.

Arunc o privire pe una dintre ferestrele deschise şi zăresc un grup de călugări care traversează curtea interioară înveşmântați în robe de culoarea șofranului și care, contrar așteptărilor mele, îmi zâmbesc chiar și atunci când îi surprind în câteva cadre prin lentila obiectivului fotografic. Înțeleg de la ghidă că aici își duc existența 70 de călugări denumiți în limba mandarină *bhikkhu,* care s-ar traduce literalmente *unul care trăiește din milostenie*. În ciuda renumelui, aceștia își asigură veniturile dintr-un mic magazin cu suvenire, ceaiuri ori leacuri din plante, dar și grație unui artist caligraf care face demonstrații în micul atelier tradițional al cărui prag suntem învitați să-l păşim.

Mă opresc în fața unui stand ce oferă turiștilor decorațiuni făcute în tehnica *jianzhi* a hârtiei decupate. Este una dintre cele mai vechi forme artă tradițională ale chinezilor pe care, până la inventarea hârtiei, aceștia o practicau folosind frunze, mătase, foiță de argint sau piele animală. Astăzi considerat pe drept cuvânt artă, acest meștesug își are originea în obiceiul casnic de a acoperi ferestrele cu astfel de broderii decupate în hârtie, pentru a lăsa apoi lumina naturală să pătrundă în interior într-un joc al formelor și motivelor aducătoare de noroc ori belşug. Tocmai de aceea temele originare sunt inspirate din religie, natură sau mitologie. Curentele artistice și varietatea gusturilor umane a făcut ca simetria și simplitatea reprezentărilor din vechime să fie completate prin mijloace de expresie sofisticate care abordează cea mai largă gamă

de subiecte, de la zoomorfia zodiacului chinezesc, arbori sau flori, și până la alegorii suprarealiste, abstracte sau *pop-art*. Poate cea mai constantă formă nativă de a exprima speranța și recunoștința prin fragilitatea acestei forme de artă, a rămas perechea de logograme *fu* și *xi* care atârnate la intrarea în casă aduc binecuvântare și fericire. Îmi este foarte greu să aleg ceva din multitudinea de decupaje expuse sub formă de tablouri, felinare de hârtie creponată, evantaie, semne de carte ori blocnotesuri. Totuși, dornic să dețin o operă de artă aflată pe lista patrimoniului universal UNESCO, mă hotărăsc, inspirat fiind de zodia în care m-am născut, la un cercopitec roșu cu coada încolăcită în jurul unui arbore de bambus, care acum se maimuțărește între ramele unui tablou din casa mea.

Este fascinantă apetența asiaticilor și mai ales a chinezilor de a ridica la rang de artă lucruri aparent banale. *Shu fa*, care se traduce din limba chineză ca *lege a scrisului*, reprezintă un exemplu grăitor prin care caligrafia ca iscusință a scrisului este folosită de mai bine de trei milenii în scopuri ritualice, administrative, literare, artistice sau, în zilele noastre, pentru prevenirea bolii Alzheimer sau a altor deficiențe cognitive prin contrabalansarea efectele utilizării excesive a tehnologiei digitale care limitează exercițiul practic al scrisului de mână. Sunt în atelierul unui meșter caligraf iar Lin ne face o scurtă istorisire a tainelor acestei îndeletniciri. Limba chineză tradițională, conține peste 50.000 de ideograme dintre care doar o pătrime se utilizează în mod curent. Bagajul lingvistic al unui erudit este de 8000 de caractere în timp ce cunoașterea a numai un sfert dintre acestea te poate așeza în rândul analfabeților. Practicată pe oase de animale, carapace de broaște țestoase, ceramică și în cele din urmă pe hârtie, arta scrisului a trecut prin numeroase transformări până la atingerea maturității și apogeului din perioada Dinastiei Tang în secolul IV din era noastră. Este rândul maestrului să ne prezinte *Cele patru comori ale învățăturii,* după cum este supranumit cuartetul de unelte necesare pentru a pune în practică arta caligrafiei. Pensula, o

tijă delicată de lemn de bambus la capătul căreia sunt legate fire din păr de capră răsucite într-un vârf ascuțit, apoi hârtia confecționată manual din fibre de orez cu inserții de cânepă și mătase, urmează cerneala, sub forma unui baton compact preparat dintr-o combinație de funingime cu lianți de origine vegetală și, în cele din urmă, așa numita *piatră de cerneală*, călimara de forma unui căuș scobit într-o rocă ușor abrazivă pe care pulberea obținută prin frecarea batonului de cerneală se diluează cu apă pentru a se obține concentația dorită a pigmentului negru. Uitându-mă pe masa de lucru mai remarc sigiliul, acel cub de lemn care are xilografiată pe una dintre fețe marca artistului sub forma unei ideograme proprii și care, prin aplicarea ei cu cerneală roșie pe o lucrare, certifică autenticitatea acesteia. Caligraful nostru devine prietenos când află că suntem un grup din România, își aduce aminte de Ceaușescu și chiar îi rostește numele într-o combinație fonetică de grai româno-mandarinez care ne face să râdem cu poftă. Apoi contra unui mic onorariu de 10 yuani ne oferă fiecăruia câte o demonstrație personalizată, scriindu-ne numele în cea mai vorbită limbă de pe planetă. Urmăresc grația cu care încheietura mâinii maestrului execută mișcări surprinzătoare, cu ruperi de ritm neașteptate și greu de anticipat, în timp de smocul de păr moale îmbibat în tuș negru, răsfață sau dojenește textura aspră și gălbuie a hârtiei. Fiecare dintre ideogramele pictate pe verticală îmi pare câte un dragon gata oricând să se trezească din adormire și să-și unduie trupul ori coada într-un dans himeric. La final, artistul îmi rulează micul suvenir într-o tehnică specială și mă străduiesc să-i mulțumesc înclinând capul, zâmbind și pronunțând printre dinți: *xiexie*, adică mulțumesc.

Doar profunzimea sufletească a acestor oameni a izbutit să pună laolaltă *cele trei perfecțiuni,* pictura, poezia și caligrafia, din îngemănarea cărora au izvorât cele mai serafice *poeme tăcute*, acele acuarele pictate pe hârtie de orez și desăvârșite grație ideogramelor înlănțuite în stihuri alegorice ce par a da noi rosturi înțelesului vizual.

În căutările mele am aflat o minune de poem românesc ce surprinde cu prisosință tandrețea dialogului imaginar dintre neliniștea poetului și caligrafia slovei mandarine.

Încerc să caligrafiez o stare de uimire,/ O dulce dilatare și legănare a spiritului,/ Care nu încap decât în forma ta,/ Căci, se știe,/ Tradusă în literele noastre/ O frază chineză poate deveni înșiruirea / Aceleași conjuncții./ De exemplu: "Și și. Și și și. Și și și și"/ Este transcrierea fidelă a frumoasei poezii/ Despre/ "Legănarea văii fluviului Yangzi, odată cu Fluviul Yangzi"(...) Dar tu nu spui nimic,/ Frumoasă literă de mână?/ Marele zid încape în tine,/ Ca luna într-o gogoașă de mătase./ Deschide pentru o clipă ușa de borangic/ Și include această uimire,/Această floare de lotus include-o/ În respirația ta în circuit închis./ De ce tot taci,/ Tu care îmi spuneai toate acestea?. Marin Sorescu. Conversație pură c-o literă chinezască.

Ne întoarcem în Districtul Huangpu pentru ultimul obiectiv din această metropolă magnifică: Orașul vechi. Aflat în imediata vecinătate a falezei de promenadă Bund, pe care am admirat-o în cea de-a doua zi petrecută în Shanghai, sâmburele urban originar al megaorașului de astăzi a luat ființă în urmă cu o mie de ani și a parcurs o istorie frământată și uneori nedreaptă. Astăzi aproape că nu există așezare citadină importantă pe suprafața pământului în care o comunitate chineză să nu se fi coagulat într-un cartier pe care toată lumea sa-l denumească generic *China Town*. Am avut șansa să pot vedea astfel de arondismente în Paris, Madrid, Roma, New York sau Amsterdam. Ironia istoriei a făcut ca în perioada *Concesiunilor străine,* chiar locul din inima Chinei în care mă aflu să fie considerat Orașul chinezesc, în fapt singura zonă citadină aflată sub controlul băștinașilor. Străzile înguste înțesate cu prăvălii de o parte și de alta sunt, alături de cartierul încântător al artiștilor boemi pe care l-am vizitat dimineață *Tianzifang*, ultimele redute istorice și tradiționale ale vechii urbe. Fac câțiva pași și nu-mi este greu să trag o concluzie

tristă. Se pare că ceea ce nu au reușit piraţii japonezi opriţi de zidul de apărare circular ce împresura oraşul, ori puterile occidentale care au respectat intangibilitatea şi autonomia acestui perimetru, va reuşi fenomenul de globalizare universală şi ofensiva iraţională a detentei imobiliare. Privesc peste streşinile arcuite învelite cu argilă arsă şi simt cum se dilată oraşul modern, înăbuşind cu zgârie-nori din ce în ce mai falnici şi mai umbroşi mica enclavă, muşcând cu fiecare an care trece câte o bucată preţioasă din ultimul bastion de autenticitate. Din interior, această ultimă mărturie a trecutului este alterată şi măcinată de cafenele Starbucks sau restaurante Mc Donalds, care însă fac deliciul generaţiei tinere, strănepoţii martiriului *Marelui salt înainte*. Mă strecor printre miile de oameni care găsesc aici un refugiu pentru evadare din stresul cotidian şi străbat *Oraşul vechi,* fermecat de curăţenia şi tihna în care restaurantele, magazinele de artizanat şi ceainăriile îşi aşteaptă cu discreţie clienţii.

Sunt rare şi norocoase împrejurările în care pot contempla 600 de ani de istorie iar germenele religios al vechii cetăţi fortificate în jurul căruia localnicii îşi venerează cu smerenie înaintaşii îmi dă din plin această ocazie prin *Templul Zeilor Oraşului*. Chinezii îl numesc *Cheng Huang Miao,* făcând referire la glorificarea unor personalităţi locale reale îndumnezeite după moarte, şi care pe parcursul vieţii şi-au câştigat acest statut prin faptele eroice, filantropice sau înţelepte pe care le-au săvârşit. Templul ridicat în timpul Dinastiei Ming a fost închis în perioada *Revoluţiei culturale* iar astăzi cinsteşte memoria cancelarului Huo Guang din epoca Han, a savantului Qin Yobo din perioda Yuan şi a eroului din Primul război anglo-chinez al opiului, Chen Hua Cheng. Arhitectura în stil taoist a construcţiei dă senzaţia de fragilitate iar succesiunea de pagode cu cornişe parabolice, aşezate una peste alta pe o structură de baghete de lemn vopsite în roşu, îmi creează iluzia absenţei forţei de gravitaţie. Cu toate acestea, furnicarul uman în vâltoarea căruia sunt captiv pare a fi entuziasmat doar de febra cumpărăturilor. Fac poze

cu lăcomie încercând să surprind nerăbdarea chibzuită a chinezilor care intră și ies din micile magazine, așa precum roiesc albinele la un gigantic urdiniș urban. Răspund apelului ghidului de a mă alătura grupului pentru a vizita Grădinile Yuyuan, una dintre *perlele grădinilor chinezești*.

Destinul a lucrat pentru ca gigantica piatră de jad de cinci tone, ce ar fi trebuit să înnobileze Palatul imperial din Beijing din evul Song, să fie o povară prea grea pentru ambarcațiunea cu care era purtată și să se scufunde în apele involburate ale râului Huangpu. După lungă caznă aceasta a fost scoasă la mal și adusă aici izbutind să țeasă în jurul ei, asemeni unui cocon, bijuteria peisagistică al cărui loc central îl ocupă cu trufie providențială de sute de ani. Atunci când tânărul guvernator Pan Yhunduan a decis să creeze un refugiu pentru senectutea părintelui său, nu a sperat că acest giuvaer care armonizează în cel mai tainic mod întreaga metafizică a filozofiei chineze, își va fi conservat noblețea chiar sub ocupațiile armatei britanice, a trupelor Japoniei imperiale sau a *Revoluției proletare*. Mintea mă pune la încercare și îmi răscolește din nou prin ascunzișurile memoriei fârâme de amintiri în care păstrez cu sfințenie cele mai încântătoare parcuri și grădini prin care am avut norocul să mă plimb și să visez. Superbele grădini franțuzești ale Regelui Soare de la Palatului Versailles, Parcul Guell închipuit de Antoni Gaudi pe colina El Carmel din Barcelona, reședința regalității britanice de la Castelul Windsor, Villa d'Este din Tivoli cu grădinile sale din epoca renascentismului italian, curtea barocă a Palatului Mirabell din inima Salzburg-ului austriac, newyorkezul Central Park, Grădinile suspendate Baha'i din portul israelian Haifa, Palatul Alhambra din Granada pe care maurii l-au lăsat moștenire spaniolilor, sau mausoleul mogul Taj Mahal din India, ori ca să nu mai spun de grădinile dumnezeiești cu legume umbrite de măslini și păstorite de îngerii înveșmântați în straiele călugărilor întâlniți pe Muntele Athos, fiecare dintre ele este câte o nestemată horticolă unică, și nu au nimic

în comun decât nemărginita imaginație și iubire pentru frumos proprie doar naturii umane.

Mă strecor în *Grădina fericirii* ca într-o catedrală a desfătării și împlinirii sufletești, pe care natura ne-o face cadou folosindu-și doar propria avere, căruia Dumnezeu i-a dat diferite înfățișări: apă, piatră, lemn, lumină, floare, adiere, susur, ciripit ori foșnet. Ascult explicațiile ghidului și pășesc cu delicatețea pensulei pe care olarul dinastiei Ming o mânuia pentru a așterne desene de sineală pe vasul alb de porțelan translucid. Fotografiez limbile de foc ale dragonilor împietriți care șed cumințI pe coamele sinuoase ale zidurilor de gresie cenușie ce separă cele șase domenii tematice ale parcului și mă las vrăjit de denumirile lirice ale acestora: *Pavilionul celor o mie de flori, Sala celor trei ciucuri, Palatul vestirii primăverii, Iazul lotusului, Sala marelui jad* și *Grădina lăuntrică*. Simt că sunt binecuvântat să pot participa la această înlănțuire de paradisuri. Un adevărat seminar de estetică vegetală ținut sub cerul liber, în care duhul filozofului Ji Cheng, unul dintre cei mai renumiți pictori ai secolului XVI, susține un curs al scolii de peisagistică Suzhou. Încerc să înțeleg refugiul în care și-au găsit loc de reflecție cei mai eruditi dintre trăitorii acelor vremuri. Nimic nu este așezat la voia întâmplării, deși asimetria universală pare că ține să-mi pună fantezia la încercare. Grotele artificiale ce străpung miniaturi ale unor munți stâncoși în care așezarea fiecărei pietre este îndelung studiată, sau blocurile de rocă pe care hazardul le-a hărăzit cu cele mai neașteptate forme și pe care mâna omului a scrijelit cugetări ale unor învățați, sunt argumente pentru fundamentarea practică a jumătății Yang, ce compune dualismul primordial al universului. În postura de opoziție complementară, forțele Yin sunt întrupate în iazuri, luciuri de apă și mici râuri al căror curs este întrerupt de cascade sprintene. Laitmotivul este însă surpriza. Punțile arcuite și frânte în zig-zaguri aspre creează iluzia optică a unei infinități de perspective din care se poate privi grădina. Vremelnicia spațiului este integrată prin prezenta

vegetației abundente din care nu lipsesc pomi fructiferi, arbori de bambus, ienuperi, pini, salcii, sau lotuși, bujori, crizanteme ori orhidee, ori prin jocul cromatic cu care peștii Koi, în culorile lor galben auriu ori roșu brocart, înveselesc lacurile. În plus, fiecare dintre anotimpuri creează stări, miraje și revelații greu de cuprins de închipuirea umană. Traversez pe rând câteva pavilione și chioșcuri împodobite cu suluri de hârtie pe care sunt pictate peisaje chinezești în culori pale, vase de porțelan, lampioane încărcate cu canafi roșii, paravane și mobilă din lemn de palisandru sau de trandafir. După spusele lui Chan, poziția fiecăruia dintre aceste mici adăposturi a fost aleasă pentru a iscodi zorile sau strălucirea razelor de soare într-o oglindă de apă, sau a asculta cât mai bine picăturile ploii ori șuieratul vântului printre ramurile de bambus, ca sălașuri desăvârșite de solitudine, meditație sau inspirație. Nici ochiurile de geam cu forme dintre cele mai neașteptate, care privite dinspre interior încadrează cu discreție o ramură înverzită, un mugur de floare sau un colț de cer, nu îmi par a fi întâmplătoare. Mă umplu de tot ce este mai bun știind că fiecăruia dintre lucrurile pe care maeștrii le-au armonizat în această grădină îi este asociată câte o înzestrare. Noblețe, belșug, echilibru, înțelepciune, tenacitate, perseverență ori longevitate, sunt virtuți cu care filozofia confucianistă împuternicește oricare piatră, fir de apă, arbore, pește sau floare. În căutarea detaliului, obiectivul aparatului meu de fotografiat descoperă adevărate opere de artă monumentală în micile sculpturi de ceramică așezate pe țigla sură dintre crestele curbate ale acoperișelor. Aceste miniaturi imortalizează scene de luptă ori personaje mitice supranaturale dintre cele mai ilustrative. Ce resorturi antropologice au făcut ca acest popor să fie atât de diferit față de restul lumii și să creeze un univers contemporan dar absolut paralel cu lumea occidentală, doar dumnezeirea va ști. Este unul dintre acele locuri în care nu te mai sperie nici suferința, singurătatea și cu atât mai puțin moartea.

Nici că se putea încheia mai frumos această minunată poveste decât cu un ceai chinezesc la vechea ceainărie Old Shanghai Teahouse, situată în centrul *Orașului vechi*, nu departe de Grădinile Yuyuan. În această experiență fabuloasă aveam să descopăr că *Chayi*, arta de a bea ceai în China, nu are nici cea mai mică legătură cu *five o'clock-ul* britanic, cu semnul ospitalității și rolul în termoreglarea organismului specifice lumii arabe, ori cu frunzele uscate de coada șoricelului, ciubotica cucului, pojarniță, izmă creață sau sunătoare pe care le recomandă fitoterapeuții. Asocierea frunzelor de *Camellia sinensis* cu modul de viață al poporul chinez nu este un simplu clișeu de *marketing*. Aproape că toți oamenii cu care îmi intersectez pașii pe stradă poartă cu ei un mic termos din care beau cu înghițituri cumpătate, ca pe un panaceu universal, infuzia fermecată preparată de acasă.

Old Shanghai Teahouse, o veche clădire datând din anii `30, ne întâmpină într-o atmosferă *vintage* decorată din plin cu antichități pentru care ar tânji orice colecționar împătimit ca mine. Ferestrele cu cercevele de lemn lăcuit oferă o perspectivă întinsă asupra zgârie-norilor din orașul nou și lasă lumina difuză să cadă misterios, ca într-un film *noir*, pe obiectele vechi dintre care remarc o lampă de gaz din alamă cositorită, un telefon de epocă, câteva ceasuri cu pendulă, busole de navigație, ori ventilatoare cu palete gigantice din lemn de balsa. Bineînțeles că porțelanul pictat este prezent în toate formele sale de expresie, de la ceainice, ceșcuțe, boluri, farfurii și până la vaze și bibelouri. Parcă și frumoasele domnișoare minione, care ne întâmpină îmbrăcate în rochii *cheongsam* roșii, seamănă cu niște păpuși de porțelan surâzătoare. Așezământul este delimitat în mai multe compartimente prin paravane de lemn căptușite cu hârtie de orez, și menite a găzdui întâlniri de afaceri, de familie sau ateliere practice în care turiștilor li se deslușesc câteva dintre misterele licorii pe care Shen Nong, primul împărat mitologic al Chinei Antice, a dăruit-o semenilor săi alături de secretele nemuririi. Ne așezăm în

jurul unei mese ovale și una dintre amfitrioane, cu părul negru și gropițe în obraji, începe mica demonstrație cu o axiomă populară conform căreia ceaiul face parte dintre cele șapte necesități zilnice ale unui chinez, alături de foc, orez, ulei, sare, sos de soia și oțet. Sunt aduse câteva tăvițe de bambus împletit, pe care stau boluri delicate din ceramică smălțuită în alb ivoriu și cutiuțe din care se ivesc frunze de ceai de diferite culori. Înțeleg că sunt cele cinci vârste ale plantei vrăjite. *Ceaiul alb* dintre ale cărui foi pot deosebi bobocii pufoși ai arbustului, *ceaiul verde* constând din frunze tinere uscate deîndată după recoltare, *ceaiul oolong* pentru care se folosesc frunze aflate într-un stadiu intermediar de coacere, *ceaiul negru* obținut printr-o tehnică de macerare specială a frunzelor mature și *ceaiul pu-erh* a cărui aromă este conferită de suita de tratamente termice la care sunt supuse frunzele unor arbuști bătrâni.Tot așa cum în enologie, știința vinificației, cupajul este arta supremă a armonizării culorii, gustului și buchetului, și în cazul ceaiurilor combinațiile dintre cele câteva sute de sortimente cunoscute este un meșteșug care se studiază la nivel academic în Institutul Internațional de Cultură a Ceaiului din Beijing Lu-Yu, ce poartă numele celui mai faimos maestru al ceaiului din Dinastia Tang. Din mișcările grațioase, dramatice, chiar ludice cu care mâinile mici ale fetei toarnă apa clocotită peste combinațiile de frunze, îmi dau seama că *Gongfu*, ritualul pregătirii ceaiului, nu este doar botanică, fizică sau chimie, ci mai ales artă, poezie, religie și filozofie. Gust din fiecare mostră care îmi este oferită încercând să mă bucur de aromele florale și fructate care îmi inundă simțurile. Una dintre cele mai spectaculoase experiențe am trăite a fost atunci când un ghemotoc inert, în fapt o floare uscată de crizantemă, a înflorit pentru a doua oară într-un ceainic transparent reînviată parcă de fierbințeala apei, pentru a ne încânta și pentru a ne îmbăta încă odată cu splendoarea petalelor aurii și miresmele ei renăscute. În final aveam să cunosc, ca pe un dar unic, simțul umorului acestui popor reieșind involuntar dintr-o componentă a

personalității chinezilor ce trădează latura solitară a acestora până la granița sociopatiei. Există un obicei bizar de a socializa în timpul ceremoniei ceaiului cu așa numite *personaje de companie*, mici figurine de argilă arsă, poroasă și nesmălțuită, peste care se toarnă ceai fierbinte pentru a le *hrăni* în mod simbolic. În cele mai multe cazuri acestea reprezintă semne zodiacale sau eroi mitologici purtători de noroc. De această dată însă avem parte de hazliul *Pee-Pee*, un băiețel dolofan din lut maroniu pe care gazda noastră îl umple cu apă cufundându-l într-un bol și apoi în stropește cu ceai clocotit. Ca rezutat al unui efect termodinamic cât se poate de prozaic, apa rece din interiorul acestuia țâșnește prin orifiul invizibil plasat într-un loc *ruşinos*, scenă care îmi aduce aminte instantaneu de *Manneken Pis,* copilul din bronz care de patru sute de ani face pipi în văzul trecătorilor din centrul istoric al orașului Bruxelles din Belgia.

Finalul călătoriei în universul ceaiului se dovedește pe cât de agreabil pe atât de anevoios. Denumirile provocatoare ale sutelor de varietăți de ceai dintre care trebuie să-mi aleg câteva drept suvenir, mă supun la grea caznă. Locuțiunile alegorice *Ace de argint pentru păr alb*, *La jumătatea drumului spre cer*, *Izvor de melc verde, Creastă albă de cocoș, Nu știe de primăvară, Sprânceana longevității, Mâna lui Buddha, Maimuța de aur, Trandafir Galben, Orhidee profundă* sau *Războinic de fier*, deși par metafore halucinante rupte parcă din corpul poemelor antice *shi*, sunt de pat numele unor ceaiuri faimoase. Mă hotărăsc cu greu și în cele din urmă cumpăr câteva cutii frumos colorate pline cu ceai verde *Fântâna dragonului* și *Frumusețea orhideelor*, acesta din urmă având în componență și frunze de ginseng.

Privindu-i pe oamenii din jurul meu surprinși în cele mai diferite împrejurări, mi-a fost lesne să înțeleg că ceaiul este, fără urmă de emfază, trufie sau ipocrizie, pivotul esențial al culturii chineze ca leac pentru trup și suflet, motiv de a-și manifesta respectul, recunoștința sau regretul, pretext de reflecție și

introspecție, argument pentru socializare verbală ori gestuală, ritual filozofic și religios sau sursă de inspirație ori contemplare, în fond un adevărat *elixir al vieții*, după cum spun și vorbele cu tâlc ale lui Lao Tze.

Primul bol îmi mângâie buzele și gâtul uscate,/ Al doilea spulberă zidurile tristeții mele solitare,/ Al treilea caută râurile uscate ale sufletului în aflarea celor cinci mii de învățături,/ Cu al patrulea durerea nedreptății din trecut dispare prin ființa mea,/ Al cincilea îmi primenește carnea și osul,/ Al șaselea mă cheamă la nemuritori,/ Al șaptelea îmi dăruiește plăcerea pe care cu greu o pot îngădui/ Vântul proaspăt îmi suflă prin aripi, în timp ce mă îndrept spre Muntele nemuritorilor Penglai. Lu Tong, Șapte boluri cu ceai.

Fiindcă tot veni vorba de umorul chinezesc, scotocind printr-un anticariat am găsit o carte intitulată *Supă de ginseng*. Este o culegere de o sută de povestiri umoristice, selectate din *Antologia povestirilor hazlii chineze din toate epocile* de un colectiv coordonat de Ion Andreiță, sub laitmotivul *chinezul nu râde...surâde*. Modul bizar prin care aceste anecdote pot concura cu metafizica lui Kant, Spinoza sau Decartes este năucitor. Spre pildă citez una dintre ele.

Un cărturar sărac avea o singură haină, și aia necăptușită. Ori de câte ori o spăla, era nevoit să stea în pat, deoarece nu avea alt schimb.

Într-o zi trecu prin dreptul casei lui un musafir.

- *Unde ți-e tatăl? Îl întrebă acesta pe fiul cărturarului.*
- *În pat, răspunse băiatul.*
- *Ce s-a întâmplat? Este bolnav?*
- *Vai, nu! Răspunse băiatul. Tocmai și-a spălat haina!*

Musafirul îl privi nedumerit, vru să mai întrebe ceva, dar socoti că este mai înțelept să-și vadă de drum.

Sunt în camera de hotel, savurez un ceai înmiresmat și încerc să mă documentez cu privire la scurta călătorie pe care o vom face mâine în districtul Zhujiajiao, despre care aflu că este alintat cu

supranumele de *Veneția Shanghaiului*. Mă hârjonesc cu Google și descopăr amuzat că pe lângă clasica *Veneție italiană*, pe suprafața pământului mai există câteva *veneții* în care am avut șansa să călătoresc: *Veneția nordului,* așa cum este cunoscută capitala olandeză Amsterdam, *Veneția sudului* întruchipată în insula grecească Zakynthos și *Veneția Portugaliei* din orașul Aveiro. Să nu uit însă de Veneția de Sus și Veneția de Jos, sate românești ce aparțin comunei Părău din județul Brașov.

Pentru a evita traficul copleșitor al unui megaoraș cu peste 25 de milioane de suflete, pornim la drum dis-de-dimineță și urmăm una dintre benzile de circulație ale autostrăzii G50, o arteră rutieră importantă care trăbate China de la est la vest pe o distanță de aproape 2000 de kilometri. Cu toate că din punct de vedere administrativ Zhujiajiao aparține Shanghai-ului, aveam să constat că acesta este un oraș de sine stătător ferit de lumea dezlănțuită.

Preț de un ceas cât durează călătoria, privesc de-a stânga și de-a dreapta șoselei și sunt martorul propriei revelații. Citisem nu demult două date statistice năucitoare legate de explozia *boom*-ul economic miraculos cu care China surprinde omenirea. John Farndon în cartea sa *Secretele Chinei* citează cifre oficiale conform cărora peste jumătate dintre macaralele existente pe glob lucrează astăzi în această țară și mai mult, omul de știință Vaclav Smil afirmă în bestsellerul *Construcția lumii moderne* că între anii 2011-2013 aici s-a turnat mai mult beton decât au folosit Statele Unite ale Americii în toată perioada secolului XX. Ritmul în care se construiește este unul infernal și amețitor. Sute de clădiri cu zeci de etaje răsar în pâlcuri dese, din terenuri virane aparent fără vreun plan urbanistic bine definit, și asta înainte ca restul lumii să se fi dezmeticit după criza imobiliară și financiară care a zguduit planeta. Hărnicia și cerbicia Chinei, manifestate în era trecută prin zidirea *Marelui zid chinezesc* sau săparea *Marelui canal* ce leagă râurile Galben și Yangtze, s-au trezit din latență, asemeni unui dragon adormit două milenii și

jumătate, pentru a dezlănțui cel mai mare și mai iute program de dezvoltare urbană pe care l-a cunoscut planeta. Alarmiștii susțin că acest fenomen antropogen se sprijină exclusiv pe miliardele de brațe ce trudesc *low-cost,* iar în lipsa unei piețe profitabile *balonul de săpun* va exploda provocând o recesiune globală mai dramatică decât *Marea criză* economică din anii `30.

Frenezia arhitecturală își risipește aplombul și se domolește pe măsură ce ne apropiem de Zhujiajiao, iar locul coloșilor de beton armat este luat de câteva plantații de orez care profită din plin de solul mlăștinos de la periferia megalopolisului.

Autocarul se odihnește în parcarea destinată programelor turistice, în timp ce noi facem cunoștință cu lumea lacustră a micii așezări umane la care buldozerele și unda de șoc a *tsunami*-ului imobiliar încă nu au ajuns. Este un mic oraș de târgoveți, cu aer medieval și brăzdat de canale umbrite de sălcii, de pe malul cărora mă privesc, sub povara celor 1700 de ani de istorie, bătrânele case ridicate în stilul dinastiilor Ming și Qing. Localnicii nesofisticați, ce ne întâmpină sfioși dar zâmbitori din pragul prăvăliilor cu țesături, condimente, ceaiuri, preparate culinare locale ori pretinse antichități, fac din acest loc unul cu atât mai fermecător. Suntem îndrumați de Chan către un tur pietonal pe Bei Da Jie, cea mai bine conservată stradă antică, plină astăzi cu restaurante și ceainării ce păstrează patina autenticității. Fotografiez câteva bărci de lemn croite într-o formă particulară, de pe care pescari localnici oferă spre vânzare mici peștișori argintii sau broscuțe țestoase cărora, conform unui vechi ritual budist închinat compasiunii și bunătății, cumpărătorul ar trebui să le redea libertatea aruncându-le în apa râului Caogang. Dintre cele 36 de poduri din piatră care fac legătura între străduțele înguste, Fangsheng este cel mai impresionant prin vârsta sa multiseculară, arcul de piatră ce se sprijină pe umerii celor cinci picioare inegale, cei patru lei care îl veghează ciopliți în piatră, și mai ales grație panoramei pe care o deschide peste coamele orașului acoperite cu

țiglă cenușie. Gondolele sunt înlocuite cu ambarcațiuni motorizate acoperite de un mic baldachin umbros din tije de bambus, și sunt manevrate de un matelot cu capul protejat de pălăria conică *douli* țesută din paie de orez. Barcagiul dirijează mica corabie stând în picioare și mânuiește cu măiestrie o cârmă lată, asemeni unei uriașe vâsle lipovenești. Împreună cu alți cinci turiști umplem una dintre bărci la capacitatea maximă și pornim de-a lungul canalelor principale pentru a vedea de la nivelul apei, Templul buddhist Yuanjin, Grădina Ke zhi Yuan, bătrâna clădire a Oficiului poștal ridicată în perioada Dinastiei Qing și unele dintre cele mai vechi *Case de ceai*. Apoi ghidul se îndură și ne acordă o oră de *libertate* până la ceasul prânzului, timp la dispoziția turistului dornic de cugetare, hoinăreală ori cumpărături. Aleg să urmăresc chipurile oamenilor, să scotocesc după chilipiruri prin câteva magazine cu antichități, și să privesc doamnele care gătesc în văzul trecătorilor curioși *Zha Rou*, carne de porc caramelizată și învelită apoi într-o frunză de palmier legată cu sfoară de rafie sau *Zongzi*, un fel de sărmăluță de forma unei piramide cu umplutură din orez, înfășurată în foaie de bambus și fiartă la abur. Și acum când privesc pozele regret că nu am avut cutezanța de a gusta astfel de delicatese dar, deși nu mă feresc de încercări culinare extreme, cred că am avut destule motive întemeiate să nu mă încumet într-o astfel de aventură digestivă. După ce cumpăr dintr-un magazin de vechituri un mic ceainic de porțelan și îl las pe vânzător să creadă că m-a păcălit spunându-mi că datează din perioada Dinastiei Ming, mă grăbesc să ajung la locul de întâlnire cu Chan pentru a merge să luăm prânzul.

Micul restaurant, deși nu promite prea mult, îmi dă prilejul uneia dintre cele mai fabuloase experiențe culinare pe care le-am trăit în China. Mă așez alături de alți nouă compatrioți la una dintre mesele formate din două discuri concentrice inegale și suprapuse, dintre care cel mai mic, aflat deasupra, este rotitor. Știam de acasă despre acest mod insolit de a se servi masa în localurile chinezești și

aşteptam cu înfrigurare, precum câinele lui Pavlov, declanşarea zaiafetului culinar. În faţa mea găsesc un bol minuscul, o lingură de supă şi o farfurioară de mărimea uneia de desert de pe la noi, toate din porţelan alb. Grijulii cu noi, gazdele ne fac favorul de a aşeza şi o furculiţă lângă perechea de beţigaşe din lemn de bambus.

Primul motiv de uluire vine dintr-o istorisire de-a ghidului care mă dezamăgeşte mărturisind că acest tip de masă pivotantă se numeşte la origine *Susan cea leneşă* şi a fost inventată în secolul XIX de un cârciumar american care, în scopul mercantil de a-şi spori profitul, şi-a concediat chelnerul iar în schimb a conceput această modalitate de servire a clientelei. Ideea a fost preluată de comunitatea chineză din San Francisco, potrividu-se perfect cu specificul diversificat al bucătăriei asiatice şi a pătruns în China abia în anii `50. Încerc să prind curaj şi comand o bere locală pe a cărei etichetă scrie cu litere argintii *Tsingtao*. În timp ce o savurez, adresez câteva cuvinte şi onomatopee de apreciere pentru aroma neaşteptat de bună a acesteia. Urmează al doilea moment de uluire, atunci când aflu că este produsă într-o fabrică de bere fondată în anul 1903 de coloniştii germani.

Ca la un semn, trei domişoare încep să aşeze pe rând felurile de mâncare pe masă. Un bol uriaş cu orez tronează în centru iar în jurul său masa se umple cu castoane mai mici pline cu cele mai felurite preparate. Mă străduiesc să ghicesc ingredientele, încercare sortită eşecului de cele mai multe ori. Acest mod de a împărţi cu alţi comeseni plăcerea unui prânz îmi dă o senzaţie de frustrare izvorâtă din impresia că în bolul aflat la celălat capăt al diagonalei se află ceva mai delicios care se va isprăvi până când acesta va ajunge în dreptul meu, după o rotaţie de 180 de grade. Îmi înăbuş acest gând meschin şi încep să pun în mica farfurie ce-mi aparţine mici mostre din fiecare fel de mâncare care trece prin faţa mea. Până la urmă, aşa cum muzica este făcută doar din şapte note şi mâncarea chinezească combină aceleaşi daruri ale naturii cu care noi pământenii am fost

hărăziți, diferența fiind făcută de modul aproape abstract în care acestea sunt armonizate, parcă în scopul de a uimi și dezorienta percepțiile senzoriale. O adevărată competiție de anagrame culinare în care fiecare dintre noi încearcă să ghicească ce se află într-un bol, lucru care pare uneori imposibil chiar și după câteva înghițituri. Pe măsură ce vasele se golesc, ele sunt înlocuite deîndată cu altele pline de noi specialități gastronomice. Nu pot să spun că este un festin pantagruelic dar de un ospăț pe cinste tot am parte. Creveți în aluat, rulouri de primăvară umplute cu pastă de legume, tofu la grătar cu sos de usturoi, muguri de bambus copți, cuburi din carne de porc cu chili, vinete cu susan și praz, orez prăjit cu ananas și scoici, lăstari de bambus și tije de țelină murate, varză chinezească în sos de soia, ciocănele de pui cu ghimbir, găluște de aluat cu carne, tăieței de orez cu rădăcină de lotus, castane în sos de pește, ciuperci *urechi de lemn* cu usturoi sau fasole verde cu scorțișoară, sunt bunătățile prin care am avut șansa să întredeschid ușa istoriei milenare a bucătăriei chineze. Urmează o supă clară și apoi obișnuitul ceai verde care nu poate lipsi de la nici un astfel de prilej.

Îmbinarea în variante infinite a gustului, culorii, texturii și aromei creează un univers fascinant care îmi răstoarnă orice idee despre ceea ce credeam că este mâncarea chinezească, așa cum o știam din rarele ocazii în care am încercat-o acasă sau prin alte părți ale lumii. La fel mi s-a întâmplat și cu pizza napoletana pe care am mâncat-o în Piața Garibaldi din Napoli, *shawarma* de care m-am bucurat în Cappadochia otomană din inima Anatoliei, ori *curry*-ul de pe malurile Gangelui hindus de la Varanasi. Aceasta este una dintre comorile diversității umane la care țin enorm și pe care globalizarea o va spulbera iremediabil într-un viitor pe care nu doresc nici măcar să mi-l imaginez.

Trebuie să mărturisesc că am fost oarecum preocupat de studiile care au pus în evidență afecțiunea ce a fost denumită generic *Sindromul restaurantului chinezesc,* și care este cauzată de utilizarea

uneori abuzivă a compusului chimic de sinteză *umami*, o substanță din familia glutamaților ce conferă mâncărurilor asiatice cel de-al cincilea gust, cel al savorii. Mai degrabă înclin să cred că este un obicei pe care îl practică restaurantele vestice pentru a se apropia cât mai mult de exotismul gustativ al gastronomiei orientului extrem.

Bineînțeles că l-am întrebat pe Chan și despre tradiția populară a chinezilor de a găti diverse vietăți patrupede care miaună sau se gudură, dintre care pe unele noi le socotim a fi *de companie*. Răspunsul a venit prompt și m-a convins că acest obicei este pe cale de dispariție, fiind întâlnit astăzi poate doar în zone izolate din mediul rural.

De *siestă* nici nu poate fi vorba pentru că trebuie să prindem trenul de noapte ce ne va purta către următoarea destinație, orașul Xi'An aflat la o distanță de peste 1500 de kilometri. Ne îmbarcăm în autocar și demarăm cu toată viteza către Gara de Nord din Shanghai, cea mai mare gară a metropolei, din care va pleca la ora 19 cursa D308 pentru un drum nocturn de aproape 11 ore.

Las în urmă una dintre cele mai bine conservate urbe medievale și nu pot înțelege sub nici un chip înverșunarea și obstinația cu care chinezii, un popor genial care are rădăcini bine implântate în istoria acestei planete și care a pus lespezile de temelie ale civilizației umane, încearcă să demonstreze lumii întregi potențialul fără limite pe care îl posedă, pastisând, într-un mod lamentabil după gustul meu, simboluri occidentale universale. Înafara sosiei orașului austriac Hallstatt, care a fost reprodus în cele mai mici detalii în zona Luyong, a Micului Paris reconstituit în Hangzhou sau a Florenței din Tiajin, începând cu anul 2015 este în derulare un proiect imobiliar megalomanic denumit *East Montage*, care va reproduce în orașul portuar Dalian canalele cu gondole și atmosfera renaștentistă a Veneției. Mai mult, China se încumetă să nesocotească delirul de grandoare al infatuatului Dubai și lucrează în taină, dar cu spor și stăruință, la finalizarea unui proiect ce va

schimba fața geologică a planetei prin construirea în Marea Chinei de Sud a unui arhipelag denumit Ocean Flower Island ce va face ca faimosul Palm Islands al emiratului să pară o banalitate. Investiția care costă 24 de miliarde de dolari, adică prețul dublu al celei arabe, va găzdui sute de parcuri și muzee tematice, hoteluri și restaurante de lux, străzi comerciale și *mall*-uri, săli de concerte și de sport, centre de conferințe și afaceri, precum și replici ale unor construcții europene emblematice. Îmi vin în minte cuvintele pline de tâlc, sarcasm și cinism ale liderului chinez Deng Xiaoping, adversarul lui Mao Zedong și reformatorul de după anii `80: *Nu contează dacă o pisică este albă sau neagră. Dacă prinde șoareci este o pisică bună.*

Iată-mă ajuns în principala gară feroviară a orașului Shanghai construită în anul 1987 și care arată mai degrabă a aeroport, mai ales după renovarea din anul 2008 în vederea pregătirii pentru Expoziția universală din 2010. Sunt copleșit de arhitectura avangardistă din sticlă, ce se mulează pe un schelet metalic care stilizează cu discreție curbe și volume ale templelor budiste, și mai ales de tehnologia modernă pe care o întâlnesc la tot pasul, de la panouri publicitare uriase luminate în tehnologia LED, scări rulante și aparate automate pentru achiziționarea biletelor, tabele electronice cu tot felul de informații utile, sisteme de control și securitate, și până la trenurile de mare viteză care, cu aspect de reptilă mitică și trufie șerpească, parcă așteaptă un semn să decoleze. Toată fluența traficului miilor de oameni ce tranzitează gara stă în autoritatea și amabilitatea doamnelor frumoase care, îngrijite și îmbrăcate la dungă cu uniformă de ofițer în zi de gală, sunt dispuse oricând să îndrume vreun călător neîndemânatic, distrat sau îndărătnic.

Ocup unul dintre cele patru locuri strâmte ale unei cușete croită pesemne după talie asiatică, las bagajul de mână și pachețelul cu cina rece ce mi-a fost înmânat la urcare, ies pe culoar, cumpăr o cutie de bere de la un steward ce face turul vagoanelor cu un căruț asemeni celor din aeronave, mă uit pe fereastră și mă gândesc la

Marlene Dietrich întruchipând-o pe seducătoarea Shanghai Lily din filmul *Shanghai Express-1932,* a cărui acțiune începe exact din locul în care mă aflu.

După o noapte grea, în care scrâșnetul șinelor de cale ferată și grija de a nu mă prăvăli din patul supraetajat m-au sleit de puteri, încerc odată cu ivirea zorilor să întâmpin cum se cuvine sosirea în gloriosul oraș Xi'an din provincia Shaanxi. Nu este puțin lucru să vizitezi cea mai veche dintre cele patru capitale ale lumii antice, care ocupă cu cinste un loc în acest cvartet legendar alături de Roma, Cairo și Atena, în care deasemeni am avut norocul să pot călători.

Suntem așteptați de un alt autocar, tot marca Higer, și intrăm direct *în pâine* cu un tur ghidat în care vom puncta cele mai marcante borne istorice. Trebuie să recunosc că, spre rușinea mea, nici nu auzisem despre acest oraș până să-mi planific călătoria orientală. Ghidul local ține morțiș să-mi adâncească stânjeneala pe care mi-a provocat-o propria ignoranță și începe să facă o sinteză a trecutului și prezentului faimosului oraș pe care îl traversăm. Vorba poetului, *la trecutu-i mare, mare viitor*, se potrivește pe deplin acestui loc. Aici a avut loc prima unificare a Chinei în epoca Dinastiei Qin iar de atunci Xi'an, al cărui nume tradus înseamnă literalmente *pacea occidentală*, a fost capitala a 13 dinastii sub 73 de împărați pe o perioadă de 1100 de ani. Tot aici era punctul *terminus* al *Drumului mătăsii,* fapt ce a conferit o deschidere comercială, culturală și religioasă a zonei, cu un pas înaintea restului țării. Astăzi, pe lângă dezvoltarea economică ce plasează orașul în topul celor mai dezvoltate zone urbane din țară, există un program îndrăzneț de cercetare în domeniul aerospațial precum și un plan de dezvoltare a tehnologiei digitale care se derulează din 1998 în Xi'an Software Park, una dintre cele mai importante platforme științifice din lume.

Întreaga zi va fi dedicată obiectivelor *outdoor,* dintre care majoritatea se află în centrul istoric pe care îl vom *bate la picior*.

Pesemne că atunci când a pus bazele Dinastiei Ming, Zhu Yuanzhang avea cunoștință despre marile trădări care au măcinat Grecia antică, Imperiul Roman sau Bizanțul, și tocmai de aceea a urmat povața unui sfătuitor de taină și a construit un zid de apărare al orașului înainte de a se proclama împărat. Grație acestei întâmplări astăzi am ocazia să mă plimb pe coama uneia dintre cele mai bine conservate fortificații din lume, fără să pun la socoteală supranaturalul *Mare zid chinezesc* pe care îl voi *pipăi* în zilele următoare. În jurul acestui zid ce împrejmuiește și astăzi vechea urbe, se țes legende care aduc în atenție chiar și pe *Împăratul Galben*, mai degrabă o divinitate mitică decât o personalitate istorică. Iau cu asalt poarta Yongning, care se traduce ca *pace veșnică*, escaladez pieptiș treptele de piatră tăiate într-un unghi perfect de 45 de grade și iată-mă pe spinarea împovărată de 650 de ani a masivului zid, al cărui perimetru dreptunghiular lung de aproape 14 kilometri a pus la adăpost întreaga populație a citadelei până în deceniul trei al secolului trecut. Sunt atent la ingeniozitatea detaliilor defensive specifice arhitecturii societății feudale. Turnuri de observație, șanțuri cu apă, metereze, avanposturi, parapeți și creneluri fac parte din recuzita intrinsecă a unui astfel de edificiu. Creasta aflată la o înălțime de peste zece metri oferă o privelițe impresionantă asupra noului oraș ce asediază astăzi cetatea într-o confruntare mută a arhitecturilor și tehnologiilor de generații diferite. Ca de obicei splendoarea perspectivei urbane ce mi se arată nu încape în obiectivul aparatului de fotografiat. Urmăresc perechile de tineri care se plimbă pe biciclete tandem, adolescenții care stau la umbră și chicotesc la vederea vreunei domnișoare care trece cu aer aparent impasibil urmărind ultimele postări de pe contul de socializare, la domnii de vârsta a treia care își savurează ceaiul sau țigara, și la cei câțiva turiști care se minunează la fel ca și mine de un loc atât de încântător despre care nu știau prea multe lucruri. Din păcate nu este ora potrivită pentru a putea asista la spectacole de arte marțiale sau

ceremonia schimbării gărzii, dar mă mulțumesc să privesc oamenii obișnuiți și încerc să mi-i imaginez pe înaintașii lor. Este un loc simplu și curat pe toate fețele.

Nu părăsim orașul vechi, ci ne îndreptăm agale în pas de promenadă către două construcții aproape surori: *Zhonglou*, Turnul cu clopot și *Gulou*, Turnul cu tobe. Ambele structuri, considerate astăzi simboluri ale orașului, se află la întretăierea celor patru bulevarde principale și respectă aceeași arhitectură chineză *dougong* specifică Dinastiei Tang. Sprijinite pe fundații înalte zidite din cărămidă, grinzile și traversele de lemn îmbinate cu iscusință fără folosirea cuielor sau a scoabelor, alcătuiesc o osatură suplă înfățată cu elemente ornamentale sculptate sau pictate, ce descriu motive etnice tradiționale transpuse în culori tari și scene epice dăltuite din istoria Chinei antice. Viscerele temeliilor masive clădite din lespezi cenușii ale celor două edificii sunt străpunse de tuneluri boltite deschise traficului pietonal, ca într-o procesiune mistică de primenire a spiritului celor ce le stăbat. Apele arcuite ale streașinilor suprapuse sunt acoperite cu plăci glazurate în verde tern, culoarea simbol a sănătății, prosperității și armoniei. Zecile de felinare roșii ce freamătă în bătaia vântului dau viață acestor doi protectori ai orașului ce veghează existența oamenilor din anii `80 ai secolului XIV. Aproape că singura diferență dintre cele două monumente este opoziția lor în raport cu universul cotidian. În timp ce *Turnul clopotului* anunța în fiecare dimineață ivirea zorilor și bucuria unui nou început de zi, *Turnul cu tobe* dădea de veste asfințitul și isprăvirea a încă unei zile de muncă. Impresionantul clopot, turnat din șase tone de bronz și inscripționat cu însemnele supremației dinastice, este de jumătate de mileniu în antinomie temporală cu cele 24 de tobe purtătoare de mărturii solare menite a spori belșugul și roadele pământului de peste an. Nu poate fi găsită o dovadă mai bună a hărniciei genetice sau a vocației pentru trudă cu care a fost înzestrat acest popor.

Îmi îndrept pentru ultima dată privirea, imaginația și sufletul către *Turnul clopotului* și am încă un prilej de fascinație gândindumă la resorturile spirituale și estetice care au făcut ca în aceeași perioadă cronologică diversitatea umanității să facă posibil ca în orașul toscan Pisa arhitectul Bonanno Pisano să-și desăvârșească turnul cu clopot dantelat în marmura de Carrara și care avea să devină celebru mulțumită înclinării sale. Tot pe atunci în Călimănești de Vâlcea aveau să bată pentru întâia dată clopotele Mânăstirii Cozia, la slujba de sfințire oblăduită de însuși de ctitorul acesteia domnitorul Mircea cel Bătrân,.

Într-o dimineață de toamnă târzie a anului 652 din epoca noastră, câțiva călugări ai mânăstirii budiste Daci'en din Xi'an privesc către cer implorând îndurare cu speranța hranei zilnice. În acel moment o gâscă cu aripa frântă se prăvălește la picioarele lor ca semn al milosteniei lui Buddha iar credincioșii hotărăsc să renunțe definitiv la râvna pentru carne și să ridice o pagodă pe locul sfințit. Cam asta este pe scurt legenda genezei Templului Dayan Ta supranumit *Pagoda Marii Gâște Sălbatice*, pe care ghidul ne-o istorisește în drumul cu autocarul către următorul popas.

Sanctuarul monahal Daci'en-*Amintirea iubirii mamei mele*, a fost construit sub tutela prințului Li Zhi, viitor împărat al Dinastiei Tang, la pierderea ființei dragi care i-a dat viață. Chiar de la intrare sunt întâmpinat de statuia de bronz a lui Xuan Zang, unul dintre cei mai veneraţi călugări din istoria Chinei, care, devenit călugăr la vârsta de 13 ani, și-a dedicat viața propovăduind doctrina budistă. După un pelerinaj inițiatic în India antică acesta a revenit în Xi'an aducând numeroase scripturi și manuscrise religioase, și a obținut acordul împăratului de a clădi *Pagoda Marii Gâște Sălbatice* cu scopul de a le putea pune la adăpost. Această construcție ce reprezintă axa de simetrie a întregului parc, se înalță pe șapte niveluri ce descresc către cer și impresionează prin cumpătarea ornamentală

și mai ales datorită proporțiilor echilibrate, fiind considerată o capodoperă a arhitecturii budiste.

Remarc mulțimea de adolescenți care umplu de jovialitate atmosfera și reușesc să împrospăteze un lăcaș ce altminteri ar fi răpus de patima solemnității. Este surprinzător pentru mine modul în care acești puberi candizi înțeleg să se bucure de binecuvântarea lui Buddha fără să stârnească dojana călugărilor ce își săvârșesc sarcinile casnice zilnice. Trag câteva rafale de fotografii îndreptate către prezențele juvenile și sunt din plin răsplătit cu zâmbete binevoitoare. Deși sunt rezervat, cu teama de a nu ofensa insistând cu aparatul de fotografiat pe anumite chipuri, mă bucur să constat că nu deranjez, ci dimpotrivă sunt la rândul meu solicitat să mă alătur în pozelor lor de grup.

Grădina templului este vegheată de alte construcții cu roluri bine definite în religia budistă și cultura chineză. Turnul cu clopot, Turnul cu tobe, Sala Mare sau Sala predicilor se ivesc printre chiparoși, pini, arbori de bambus și arbuști de bujor, și îmi dau emoția unei întoarceri în timp. Intru pe rând în fiecare dintre acestea pentru a admira siluetele aurite ale *Regilor cerului*, statuile de jad sau porțelan ale lui Buddha, frescele murale ce prezintă scene din viața călugărului fondator Xuan Zang, precum și nenumăratele inscripții în limba mandarină, încrustate pe lemn, bronz sau piatră. În mijlocul curții centrale câteva perechi tineri, pasămite studenți după *jeanșii* pe care îi poartă, seninătatea frunților și pasul încrezător, aprind bețigașe de tămâie și lumânări roșii pe care le așează la picioarele unui altar din fier forjat care stilizează conturul pagodei. Cu siguranță că fiecare în felul său invocă în gând divinitatea, în căutarea cărării norocoase pe care trebuie pornească în viață. Grupuri de turiști stau la rând pentru a se fotografia cu sculptura blajină a unui Buddha vesel care emană optimism, făcând ca blocul de granit rece din care *învățătorul* râde cu gura până la urechi să pară o sursă inepuizabilă de voioșie, belșug și izbândă.

Ambianța oarecum aspră este alinată de băncile croite frust, din plăci monolitice de bazalt sur-albăstrui, care își asteaptă cu generozitate oaspeții să-și afle tihnă. Îmi găsesc câteva clipe de liniște la umbra unui arbore tânăr de *Ginkgo biloba* și privesc din depărtare *Pagoda Marii Gâște Sălbatice* ca pe un far călăuzitor ce a ocrotit caravanele care au supraviețuit tuturor imperiilor, purtând pe *Drumul mătăsii* povara dulce a celor mai prețioase brocarturi, porțelanuri, podoabe, mirodenii sau filozofii.

Templul Daci'en reprezintă polul principal de atracție al orașului și tocmai de aceea în jurul său s-au amenajat tot felul de locuri publice pentru *shopping*, divertisment sau relaxare. Unul dintre acestea este Piața Porții de Nord în care la asfințit începe spectacolul *Fântânilor muzicale*. Îmi promit să revin aici chiar în această seară.

Nici nu apuc bine să mă desmeticesc, și mă trezesc că am deasupra capului pântecul sidefiu al unei balene albastre care plutește cu grație, apoi alt peisaj marin în care freamătă corali violacei și pești arlechin multicolori, urmat de o scenă redată în tehnica video *time-lapse* în care o livadă de cireși parcurge toate anotimpurile și de un tablou glaciar privit din abisuri în care banchize gigantice plutesc în derivă. Este un mic cadou pe care Chan ni l-a făcut, ducându-ne la intrarea în mega *mall*-ul Emporium Qin Han Tang, pentru a ne lăsa cuceriți de cele 30 de milioane de pixeli ce-i transformă giganticul tavan întins pe 3000 de metri pătrați într-un adevărat elogiu închinat minunilor naturii. Este un record mondial realizat de compania Shenzhen Liantronics Co. Ltd, una dintre cele mai puternice în domeniul panourilor cu tehnologie LED.

Cum se întâmplă deseori în astfel de excursii ghidate, vom face o scurtă vizită, asemeni unei pauze comerciale din televiziune, la un magazin specializat în produse de jad. În drum mă opresc la un bătrânel care, pe cât de sărman pe atât de șarmant, îmbie trecătorii cu trilurile pe care le eliberează dintr-un instrument muzical de suflat

numit *xu*. Cu o vechime de șapte mii de ani și având forma unui ou de gâscă modelat din argilă neagră, această ocarină chinezească cu opt găuri emite sunete arhaice, curate și dureroase pe care istoria liricii le asociază cu simbolul pustietății, amărăciunii sau istovirii. Lângă venerabilul interpret câteva astfel de instrumente așteaptă cumințI să fie luate acasă de trecători. Cumpăr un *xu* decorat cu gravura unui arbore de bambus, care astăzi va șade mut în vitrina mea cu suveniruri.

Doar înțelepciunea milenară a chinezilor a făcut din acest mineral, pe care miezul pământului la plămădit din silicaţi de calciu, magneziu, sodiu sau aluminiu, cea mai valoroasă comoară, ca semn al celor unsprezece virtuți fundamentale: bunăvoința, dreptatea, proprietatea, adevărul, credința, muzica, loialitatea, cerul, pământul, moralitatea și inteligența, după cum a lăsat moștenire însuși Confucius. În jurul strălucirii sale se învârte întregul univers religios, social și cultural al acestei părți de lume. Este mai prețuit decât aurul sau diamantele. Se spune că este pur și durabil, inspirând cele mai nobile idealuri sprituale, dar deopotrivă voluptos și elegant pentru a satisface capriciile și gusturile lumești. Ideograma *yu*, care însemnă jad în limba chineză, are o vechine de 5000 de ani și este purtătoare de noroc fiind incorporată astăzi în multe proverbe sau asocieri onomastice. Sunt câteva dintre ideile pe care gazdele noastre de la micul magazin de comercializare a produselor din jad ni le prezintă ca un preambul a ceea ce urmează să cumpărăm. Cum nu sunt pasionat defel de brățări, cercei, coliere, broșe sau pandantive mă limitez să admir câteva lucrări sculpturale fabuloase, care sunt așezate ca adevărate tezaure într-o vitrină securizată și luminată. Un dragon, o grădină chinezească și o statuie a lui Buddha în momentul iluminării, sunt opere de artă de netăgăduit prin care artistul plastic chinez reușește să făurească din jad obiecte decorative care par ireale prin delicatețea și rafinamentul detaliului. Într-un mic atelier așezat pe una dintre laturile sălii de prezentare, un meșter face o

demonstrație practică ce îmi pare mai degrabă una teatrală care încearcă să umanizeze și să dea un plus de veridicitate atmosferei mercantile. Mă mulțumesc să fac câteva fotografii, dintre care de una sunt foarte încântat. Surprind piatra rotativă de polizat a sculptorului, care se trudește să șlefuiască burtica unui mic *Buddha fericit*, iar la prima vedere pare că părintele budismului râde cu gura până la urechi fiind gâdilat de prozaica unealtă abrazivă.

O piatră de jad nu are preț până a fi cizelată; un om fără educație este deșertăciune. Proverb chinez.

Sunt din nou în autocar și ne întoarcem în vechiul oraș din interiorul zidurilor de apărare, pentru a fi părtași la o experiență care s-a dovedit a fi una dintre cele mai exotice de care am avut parte, vizita în Cartierul musulman din Xi'an.

Este bine trecut de mijlocul zilei și începe să se întețească furnicarul urban. Privesc pe stradă și văd sute de biciclete ce se strecoară printre mașini dintre cele mai luxoase, prăvălii de cartier amenințate de branduri renumite, construcții tradiționale umbrite de realizări arhitecturale futuriste, adolescenți dar și veterani supraviețuitori ai lui Mao Zedong. Mă trezesc din vis atunci când îmi atrage atenția sculptura monumentală cioplită în piatră pe care o văd pe trotuar. Trei broaște țestoase așezate una pe spatele celeilalte, de la cea mai mare la cea mică. Este un simbol clasic în tehnica *Feng Shui*, de armonizare a fluxurilor energetice ce ne înconjoară pretutindeni, care poartă noroc și totodată semnifică iubirea familială, longevitatea dar și loialitatea sau prietenia statornică dintre semeni.

În urmă cu un două milenii comercianți, diplomați, pelerini și studenți din Arabia și Persia luau calea *Drumului mătăsii* și soseau în Xi'an contribuind astfel la întemeierea unui fascinant fenomen antropologic de fuziune genetică din care a încolțit *populația Hui* ce își găsește astăzi sălașul în Cartierul musulman, precum și în alte câteva zone ale Chinei continentale. Este neîndoios faptul că acest

grup de oameni format exclusiv din chinezi adepți ai islamului își are obârșia aici, chezășie fiind prima și cea mai mare moschee construită pe teritoriul Chinei în anul 742 din perioada Dinastiei Tang. Marea moschee Huajue a *încăput* între zidurile orașului ca o dovadă a toleranței etnice și religioase de care s-au bucurat acești veniți. Sunt în apropiere de Turnul cu tobe și pășesc pe strada pietonală Daxuexi, un drup pavat cu piatră cubină tăiată în bazalt cenușiu, ce stă la adăpostul umbros al copacilor, sub pavăza construcțiilor arhaice din Dinastiile Tang, Ming ori Qing, și care se termină la poarta Marii moschei. Cei 60000 de musulmani care au creeat această comunitate își duc traiul exclusiv în această zonă în care își au locuințele și micile afaceri, bazate în special pe turismul gastronomic cu care s-au făcut remarcați și apreciați. O înșiruire interminabilă de restaurante, tarabe, chioșcuri și tejghele în spatele cărora comercianții prepară la vedere mâncăruri pe care nici nu mi le puteam imagina. Remarc trăsăturile fizionomice ale oamenilor evidențiate în special prin mixul dintre ochii migdalați și obrazul creol, semn al unei îmbinări fericite dintre cele două seminții. Mirosurile se combină într-un mod baroc, răsfățând de-a dreptul percepțiile nasului. În țara cu cel mai mare consum de carne de porc pe cap de locuitor există și acest colțișor în care nu vei putea găsi niciodată astfel de fripturi. Din explicațiile ghidului, care ne îndrumă prin mulțime având grijă să nu ne răpească entuzismul și să ne pierdem cumva pașii pe străzile lăturalnice, aflu că toate mâncărurile sunt *halal*, adică respectă rigorile religioase ale alimentației musulmane. Asemeni conceptului evreiesc *kashrut*, cunoscut la noi sub forma *cușer*, principiul *halal* se traduce simplist prin sintagma *cu adevărat pur* și impune o serie de reguli dietetice prin care sunt interzise cu desăvârșire alcoolul, carnea de porc, insectele, rozătoarele, primatele, câinii, pisicile ori cabalinele. Și noi românii avem în bagajul lingvistic cuvântul *halal*, pe care l-am împrumutat de la turci în perioada celor 400 de ani de dominație otomană, și care exprimă un semn admirație și apreciere.

Tot ghidul ne deslușește asupra denumirii și ingredientelor zecilor de specialități culinare care ne îmbie de o parte și de alta a bulevardului. Fie că este vorba de tocană de miel cu tăieței de orez, supă din sânge de berbec, carne de vită marinată în ghimbir, găluște umplute și fierte în aburi, frigărui de oaie cu lămâie, copite de capră înăbușite, orez prăjit cu varză chinezească murată, tăieței cu mentă, șofran și susan, tartă de orez cu nuci și apă de trandafiri, jeleu de rodie, patiserii însiropate cu miere sau plăcinte cu fructe confiate, toate sunt de fapt rezultatul compromisului și înfrățirii unor rețete și tehnici de preparare adoptate din cele două culturi. Pozez, pozez și iar pozez. Este un colț de lume cu oameni incredibili în care simt ca niciodată miracolul varietății umane. Personaje cu ochii oblici, care manifestă o jovialitate expansivă insolită pe care am întâlnit-o doar în marile bazaruri din Cairo sau Istanbul, se bucură de viață și de musafirii veniți de aiurea pe strada lor. Admir câteva grupuri statuare modelate din bronz, ce imortalizează pe strămoșii acestor oameni,â care și-au găsit liniștea, sensul vieții și poate marea iubire departe de confrații lor sangvini.

Iată-mă ajuns la poarta Marei Moschei Huajue, un al prilej de a înțelege modul în care cele două civilizații, arabă și chineză, s-au întovărășit nu numai în domeniul bucătăriei dar și în religie, cultură sau arhitectură. Lăcașul de cult islamic este împărțit în cinci curți pe care le vom vedea pe rând. Fiecare dintre acestea este dominată de un monument central, respectiv poartă, foișor, pavilion, pagodă sau sală de rugăciune, în jurul căruia se deschide câte o grădină ce cuprinde elementele esențiale ale peisagisticii chineze, dar organizate după regulile de simetrie perfectă ale arhitecturii islamice. Pot observa cu ușurință modul în care ansamblul de construcții ritualice este aliniat pe axa est-vest orientată către Mecca, în timp ce arborii, pietrele ornamentale și iazurile cu lotuși sunt dispuse pe direcția nord-sud după cutumele *feng shui*. Chiar și pagoda înălțată în cea de-a treia curte are rol de minaret pentru chemarea credincioșilor la slujbă.

Câțiva slujitori ai moscheei, cu bărbi lungi, înveșmântați în caftane albe și purtând tichii pe creștet, nu par a fi deloc deranjați de prezența noastră și de aparatele de fotografiat insistente ce le-au pătruns în intimitatea spirituală, mai ales că aceste vizite turistice reprezintă una dintre sursele de venit ale așezământului printr-o infimă taxă de intrare de doar 12 yuani, care ar însemna șapte lei în monedă românească. Sala de rugăciune ridicată după tradiția *dougong*, cu grinzi îmbinate în coadă de rândunică și pictate în roșu și verde, este decorată pe pereții exteriori cu nenumărate motive chinezești dar și cu texte religioase scrise în caligrafia *sini*, un mod inedit de reprezentare a semnelor arabe transpuse în ideograme chineze. Tot în acest sens, al îmbinării dintre cele două culturi aparent opozante, Liu Zhi, un savant al epocii Qing, a încercat inițierea unei școli de gândire religioase prin care dorea ca islamul să fie înțeles prin conceptele confucianiste. Însuși titlul lucrării care susține această teză, Han Kitab, este asocierea dintre vocabula *han*, prin care chinezii își denumesc propria limbă, și *kitab* care înseamnă *carte* în limba arabă.

Facem cale întoarsă pe același drum al străzii Daxuexi și traversez încă odată acest paradis gastronomic în care bucătăriile ambulante de pe trotuar nu-ți mai dau răgaz să privești și magazinele de suveniruri din spatele lor. Cu toate astea remarc micile bazaruri care vând orice, de la mărgele de rugăciune budistă, mătănii musulmane, bibelouri *feng shui* și până la tricouri ori căni de ceai imprimate cu chipurile lui Che Guevara sau Mao Zedong.

Privesc câțiva veterani din *populația Hui* care stau pe scaune împletite de bambus și își savurează ceaiul de după amiază, ca fiece musulman sub atingerea soarelui blând și a binecuvântării lui Mahomed, și îmi imaginez persecuțiile prin care aceștia au trecut atunci când învingătorii *Revoluției comuniste* au transformat Marea moschee în fabrică de oțel și au pus în practică programele de epurare etnică. Deunăzi am citit un lucru cutremurător care sper să

fie doar o speculație propagandistică iscată de războiul economic global. Se vorbește că astăzi există în China așa numite *tabere de reeducare*, în care, pentru a preîntâmpina terorismul și extremismul religios, sute de mii de musulmani sunt reținuți în condiții descrise ca fiind similare cu cele din cartea *1984* scrisă de George Orwel.

Din nou în fața hotelului, urc în cameră doar ca să mă eliberez de bagajele inutile și mă pregătesc pentru vizita nocturnă la cea mai mare fântână muzicală din Asia. Mă informez de la Chan referitor la cel mai sigur, convenabil și rapid mijloc de transport, și aflu că ar fi indicat să încerc un *tuktuk* chinezesc care mă va duce la destinație cu doar 100 de yuani. Zis și făcut. Aleg la întâmplare unul dintre zecile de oameni ce își duc existența de pe urma acestor motorete cu coviltir, comunicăm prin semne, ne învoim la preț și pornim la drum. Traficul este acceptabil, motorul triciclului gâfâie din greu, iar eu încerc să văd viața de noapte a orașului prin micile ferestre din folie de plexiglas ale cabinei înguste în care sunt captiv și agățat ca o povară supraponderală de cârca istovită a bietului velomotor.

Piața Porții de Nord din vecinătatea *Pagodei Marii Gâște Sălbatice* se dorește a fi un omagiu adus Dinastiei Tang, considerată fără egal în toată istoria Chinei în ceea ce privește dezvoltarea culturală, științifică și economică a țării. Platforma pietonală cu o suprafață ce depășește mărimea a opt stadioane puse cap la cap, este un punct de atracție turistică, nu atât pentru nenumăratele statui ale elitelor din era Tang, a poemelor clasice încrustate în fiece loc sau a coloanelor de piatră ce elogiază în basoreliefuri prosperitatea epocii, ci mai cu seamă pentru sutele de restaurante și în primul rând pentru *Fântâna muzicală* care își începe programul de 40 de minute în fiecare seară la ora 21. Îmi ocup un loc în marea de oameni care așteptă startul și aștept. Pe fundal se aud acordurile unei sonate chinezești tradiționale. La un moment dat fondul muzical se schimbă și din cele peste o mie de orificii de la nivelul pământului încep să

țâșnească jeturi colorate de apă care dansează și se sincronizează perfect sub exclamațiile de uimire și satisfacție ale audienței. Orice rupere de ritm a coloanelor subțiri de apă este însoțită invariabil de refrenul interjecțiilor cu care privitorii își exprimă bucuria. Fiecare dintre cele 22 de programe, cu nume poetice precum *Pescărușul zburător, Floarea de lotus, Marea de nori* sau *Fântâna de foc*, sunt tot atâtea motive de încântare care îmi împlinesc sufletul cu emoție și fericire.

La vremea aceea nu văzusem încă mirobolanta Fântână muzicală de pe Lacul Burj Khalifa din Dubai, cea mai mare, spectaculoasă și scumpă de pe glob. Poate că așa a fost mai bine pentru a mă bucura din plin de realizarea tehnică cu care chinezii ocupă un loc de cinste în topul celor mai frumoase fântâni create vreodată de îndemânarea și inspirația omenească.

O nouă zi pe care o voi petrece în fosta capitală a Chinei antice, de această dată vizitând doar obiective *in-door*, adică Muzeul de istorie Shaanxi, *Armata de teracotă* și spectacolul Xi'an Tang Dynasty Show.

Muzeul ce poartă cu mândrie numele provinciei istorice Shaanxi, recunoscută ca fiind leagănul civilizației chineze, impresionează la prima vedere prin arhitectura onestă și discretă prin care aduce încă un omagiu Dinastiei Tang, căreia îi datorează cele mai multe dintre reușitele care au susținut și potențat evoluția întregii națiuni.

În fața edificiului o mână de negustori mă ispitesc cu mici talciocuri ambulante în care ți-ar trebui câteva ore să poți descoperi toate mărunțișurile așezate la întâmplare. Răscolesc cu privirea printre obiecte prăfuite ce se revendică a fi antichități. Sunt multe pe care mi le-aș dori acasă, dar îmi pică cu tronc o carticică cu coperte roșii de vinilin, de pe care chipul lui Mao Zedong, zâmbitor și înconjurat de razele unui soare auriu, privește încrezător spre un viitor luminos știut numai de el. Este de mărimea unei palme și

groasă de două degete. Simt că este ceva valoros, nu îi mai dau drumul din mână, o răsfoiesc și plătesc fără a crâcni cei 100 yuani care îmi sunt ceruți, convins fiind că am făcut o afacere pe cinste. Este o antologie bilingvă chineză-engleză a celor mai mobilizatoare extrase din gândirea Marelui cârmaci, care în perioada 1964-1976 a fost publicată în China într-un număr de un miliard de exemplare, iar surse propagandistice afirmă că tirajul internațional ar fi depășit șase miliarde în cele 117 țări în care a fost difuzată. Acesta ar fi un record absolut de pe care nici Biblia, cu *doar* patru miliarde de reproduceri de la Johannes Gutenberg încoace, nu-l poate egala. Astfel că dezideratul lui Mao Zedong, ca fiecare chinez să poarte în buzunar sau sub pernă micul volum, a fost încununat cu succes, atât timp cât în China anilor `70 trudeau nu mai mult de 800 de milioane de suflete. Spicuiesc printre titlurile celor 33 de capitole și rețin două, care prin tehnica de manipulare iscusită sau limbajul de lemn imperativ îmi dau frisoane: *Imperialiștii și toți reacționarii sunt doar tigri de hârtie* și *Construirea țării noastre prin hărnicie și frugalitate*. Se pare că au existat și ediții de lux, pe hârtie de orez și îmbrăcate în coperți de mătase, dar eu mă mulțumesc cu această variantă proletară, care pe autor îl făcea să se simtă ca un vrednic urmaș al lui Confucius.

Abia acum înțeleg pe deplin filmul *La chinoise-1967* pe care l-am văzut în urmă cu ceva ani. Regizorul Jean-Luc Godard plăsmuiește o alegorie în care, întrebuințând magistral resursele cinematografice, preface *Micuța carte roșie* într-un fetiș periculos și perfid căzut în mâna unor tineri aflați în căutarea propriului destin. Aceștia, stăpâniți fiind deopotrivă de ignoranță și de naivitatea vârstei, o venerează ca pe un *manual de utilizare* al puterii populare în lupta de clasă. Concluzia este că toate speciile de totalitarism, fie el comunist, fascist ori colonialist, își extrag seva ideologică din același sâmbure malefic.

Cu *scriptura* lui Mao Zedond așezată cu grijă în buzunarul rucsacului, intru în Muzeul civilizației antice Shaanxi și sunt tare încântat să-mi cunosc chiar de la început una dintre cele mai îndepărtate rude, atât din punct de vedere spațial cât și temporal. Relicvele străbunul *Homo lantianensis*, o subspecie a înaintașului nostru comun *Homo erectus,* au fost descoperită în această zonă iar fragmentele osoase ale sale domină una dintre sălile muzeului, după ce au zăcut în pământ mai bine de un milion și jumătate de ani. Încerc să văd cât mai multe dintre cele peste 300.000 de obiecte expuse pe categorii, vârste sau tematici, pe o suprafață de 70.000 de metri pătrați ce acoperă trecutul ultimilor 3000 de ani.

Între miile de artefacte arheologice, obiecte casnice, piese de artă și inscripții caligrafiate, mărturii ale *Drumului mătăsii*, monede, picturi murale, podoabe sau bijuterii, cel mai mult mă impresionează colecțiile de figurine ceramice, menite să-i țină de urât și să-l protejeze pe împărat contra duhului rău de după moarte. Acest tip de artă funerară, denumită *mingqui*, acoperă o diversitate largă de elemente, de la obiecte personale și arme, până la reprezentări din argilă arsă a unor creaturi imaginare ce apără defunctul de spiritele rele sau, chiar membri ai curții regale ori animale de companie. Pot admira zeci de statuete ale slujitorilor preferați, soldați din gardă, dansatori, muzicieni sau cai și cămile, toate acestea menite a ocroti și alina post-mortem călătoria spre eternitate a răposatului. Grija pentru detalii și delicatețea acestor adevărate opere de artă decorativă, glazurate și smălțuite în tonuri pale de chihlimbar, cobalt ocru și vernil, este impresionantă prin însuși destinul lor straniu de a-și arde veșnicia în întunericul orb al unui cavou. Armata de teracotă, care îmi va prezenta onorul chiar astăzi, este cea mai grandioasă și poate megalomanică formă de manifestare a acestui ritual.

Exponatul meu preferat rămâne o broscuță de jad alb, ce tronează pe unul dintre cele mai vechi și prețioase sigilii imperiale din lume, și care stă de peste două milenii sub zodia preceptului

Tronul dăruit de Cer să aibă longevitate și propășire. Se pare că simbolistică norocoasă a broaștei în cultura chineză, asociată cu prosperitatea și belșugul, a inspirat și pe împărații Dinastiei Hanului de Vest.

Însă piesa inestimabilă a muzeului este declarată o cupă în formă de cap de antilopă cu botul îmbrăcat în aur, prelucrată dintr-o singură bucată de agat de foc. Această lucrare îmi pare o prezență pe cât de frumoasă, pe atât de exotică în întregul peisaj al muzeului. Cu toate că este este datată din epoca Tang, singularitatea ei printre obiectele din argilă și ceramică mă face să dau crezare istoricilor și arheologilor occidentali care consideră că ar proveni din spațiul Imperiului Roman de unde a fost adusă pe filiera *Drumului mătăsii*. Simbolistica cinegetică atipică artei chineze, tehnica prelucrării, utilitatea practică conferită de forma specifică de riton, folosită pentru vin în procesiunile ritualice sau la ospețele romanilor, și mai ales interdicția absolută de a fi expusă vreodată în altă țară, îmi dau destule motive să mă îndoiesc de originea ei asiatică.

Părăsesc muzeul, zăbovesc câteva minute pe treptele ce urcă de la întrarea pricipală pentru a vedea de sus geometria florală ce decorează grădinile din împrejurime, și nu plec înainte de a îmbrățișa cu căldură unul dintre oștenii împietriți ce stau de strajă sub streașina curbată a clădirii. Sunt reproduceri întocmai ale soldaților de teracotă din mormântul împăratului Qin Shi Huang aflat la 40 de kilometri depărtare, și la care vom face următorul popas de după masa de prânz.

Cred că mă iubește Iisus Hristos, poate și Buddha, de au făcut ca să fiu contemporan cu cea mai spectaculoasă descoperire arheologică a secolului XX, și mai mult de atât, să îmi dea șansa de a o putea vedea aievea. Poate mai este și norocul generației mele de a-și trăi viața pe muchia dintre două secole.

În vremuri imemoriale, pe când sub comanda lui Dromihete geții de la nord de Dunăre înfrângeau armata Traciei ce-l avea în

frunte pe macedoneanul Lisimah, Scipio Africanul cucerea Cartagina lui Hannibal, și Arhimede abia ce descoperise legea fizicii ce îi poartă numele, primul împărat al Chinei unificate Qin Shi Huang, punea bazele Dinastiei Qin și deschidea epopeea dinastică a celor două milenii de guvernare imperială. Astăzi chinezii îi iartă împăratului megalomania, cruzimea ori fărădelegile pe care le-a săvârșit în timpul domniei și se bucură de acest cadou moștenit pe care îl vizitează anual peste un milion de turiști din toate colțurile lumii.

Arhitectura sobră a clădirii ce adăpostește mausoleul lui Qin Shi Huang combină linii și volume minimaliste specifice sfârșitului de deceniu șapte al secolului trecut. Asprimea zidurilor cenușii este însuflețită de rondelurile cu flori multicolore, parcuri presărate cu arbori uriași și de numeroasele grupuri de vizitatori ce se fotografiază sau își trag sufletul pe băncile umbrite de pe marginea aleilor.

Ochiul meu nerăbdător și obiectivul iscoditor al aparatului de fotografiat remarcă într-un colț al holului principal pe bătrânul octogenar aproape nebăgat în seamă, care oferă contra cost autografe și se pozează cu turiștii. Aflu că este chiar Yang Zhifa, ultimul supraviețuitor al grupului de agricultori care în anul 1974, săpând un puț pentru alimentarea sistemului de irigații, a descoperit întâmplător mormântul Împăratului Qin peste care timpul așternuse un strat de pământ de peste șapte metri. Ascult mica introducere pe care ghidul ne-o face referindu-se la câteva repere istorice și la organizarea muzeului. Conform scrierilor istoricului Sima Qian, un fel de Herodot asiatic, mormântul a fost construit ca un cavou subteran ce conținea pe lângă *armata de teracotă* și numeroare palate, râuri de mercur, bijuterii și artefacte inestimabile. După căderea Dinastiei Qin necropola a fost jefuită și incendiată, fapt ce a determinat prăbușirea sa și căderea în uitare timp de două mii de ani.

Mânat de o forță magnetică nevăzută îmi fac loc prin puhoiul de lume și mă îndrept către cupola sub care se află *armata de*

teracotă care avea menirea de a-și sluji împăratul după moarte și de a-i ține pavăză împotriva adversarilor dinspre est. Aproape că rămân fără respirație atunci când mi se deschide în fața ochilor oștirea formată din 8000 de războinici modelați în mărime naturală din argilă arsă și care mă privesc neîncrezători. Sunt aliniați strategic având în avangardă plutoane de atac echipate cu atelaje de luptă, pe aripile laterale soldați îngenunchiați înarmați cu arcuri, sulițe și halebarde, și apoi infanteria însoțită de caii de cavalerie din batalionul central. Un corp de armată mut, orb, surd și cu picioare de lut la propriu, care asistă neputincios cum este luat cu asalt din toate flancurile de turiști curioși înarmați doar cu teleobiective și telefoane mobile. Mă strecor prin înghesuiala umană și găsesc un loc de unde să pot face poze. Nu-mi menajez aparatul de fotografiat și transpun în pixeli fiecare detaliu al atmosferei cazone, de la frunțile încruntate ale ostașilor și până la nările fremătătoare ale cailor de luptă. Este unul dintre acele locurile grandioase imposibil de uitat. Mi se pare firesc ca miracolul descoperirii unei astfel de comori să nască nenumărate controverse și mistificări din partea lumii științifice. De la revendicarea eurocentristă a unor influențe estetice de origine greacă și până la atribuirea de înțelesuri codificate neelucidate încă, *armata de teracotă* va reprezenta mult timp un punct fierbinte pe harta marilor descoperiri arheologice. Și poate că adevăratele secrete nu au fost încă dezvăluite de vreme ce șantierul arheologic este în plină activitate. Pot vedea în gropi proaspăt săpate fragmente ale unor războinici sfărâmați sub povara timpului și care își așteaptă rândul să fie reconstituiți. Nu are cum să nu îmi vină în minte scena învierii armatei de teracotă din ultima serie a trilogiei *The Mummy: Tomb of the Dragon Emperor-2008,* film care încearcă să reinterpreteze cu mijloace cinematografice o istorie imaginară suprarealistă a epocii împăratului Qin Shi Huang.

Sala care găzduiește muzeul mausoleului este fascinantă prin ambianța obscură în care răsar ici-colo vitrine intens luminate din

care îmi dau salutul ostășesc câțiva dintre cei mai bine conservați soldați de teracotă, ori strălucesc arme, echipamente militare sau podoabe din bronz, precum și figurine de ceramică ale animalelor de companie, toate descoperite în giganticul mormânt. Pereții încăperii sunt tapetați cu panouri luminoase în care pot vedea fotografii din perioada excavațiilor. Înțeleg că atunci când împăratul a ordonat înregimentarea oștirii himerice, fiecare militar era smălțuit în culori și își purta propria armă de luptă. Din nefericire aceste detalii spectaculoase s-au distrus în momentul săpăturilor sau în contact cu umiditarea aerului imediat după dezgropare. Se pare că tocmai de aceea cea mai mare parte a mormântului nu a fost încă explorată, în așteptarea găsirii unor tehnologii de conservare prielnice.

Nu plec nici de aici cu mâna goală. După o scurtă vizită la magazinul de suveniruri mă hotărăsc asupra unei casete cu pereți de carton în care sunt așezați cuminți pe o pânză roșie de mătase patru replici în miniatură ale soldaților de teracotă surprinși în cele mai reprezentative poziții defensive. Mă despart cu greutate de acest loc fascinant, dar fericit să pot duce acasă o mică parte din oastea de lut a împăratului. Mulțumit că am plătit doar 100 de yuani, aveam să constat la ieșire că exact aceleași casete pot fi cumpărate de la comercianți ambulanți cu prețuri reduse până la 10 yuani. Pentru a mai salva ceva din lamentabila afacere pe care am făcut-o, cumpăr încă două cutiuțe cu soldăței de argilă, izbutind astfel să cobor prețul la 40 yuani per bucată, și apoi, oarecum răzbunat, îmi continui drumul.

De parcă nu aș fi destul de vrăjit de minunea la care am fost părtaș, la ieșirea din mausoleu zăresc pe cer un zmeu care îmi pare mai degrabă a fi o fantasmă. Zeci de măști din *Opera chineză* sunt ordonate pe o ață nesfârșită care se termină în străfundul cerului. Nici nu mai știu dacă această înșiruire de personaje ludice începe și se termină în abisul înaltului sau pe pământ. Alături de felinar, umbrelă și evantai, zmeul, denumit aici *zhi yuan*, este o invenție chinezească

care în trecutul său multimilenar a parcurs drumul de la obiect utilitar, având ca suport material hârtia și bambusul, la vector de expresie artistică ce a încununat tot spiritul creator al unei culturi fabuloase. Privesc vibrația necontenită a măștilor colorate ce se pierd în neant înlănțuite pe firul imaginar și anticipez spectacolul care mă așteaptă.

Parafrazând în gând, fară urmă de noimă, titlul albumului din anul 1975 al britanicilor de la formația Queen sau al comediei muzicale a Fraților Marx din anul 1935, mă pregătesc pentru *A night at the Opera* de la Palatul Dinastiei Tang *Tang Yue Gong*. Acest templu al teatrului reprezintă mândria și deopotrivă tributul pe care orașul Xi'an îl datorează celei mai înfloritoare ere din toată istoria sa. Urmează o seară cu adevărat imperială care va începe cu *Banchetul Palatului* și se va încheia cu reprezentația trupei Shaanxi Song&Dance Troupe ce își desfășoară necontenit activitatea de peste 40 de ani.

Suntem întâmpinați în holul impunător al teatrului chiar de gazdele primitoare ce nu pregetă a face risipă de zâmbete și politețe fiecăruia dintre cele câteva sute de turiști cu precădere occidentali. Pentru noi cina va fi un regal gastronomic în care vedeta este specialitatea locală *jiaozi*. Dintr-un șir de vitrine luminate așezate în centrul foaierului mă ademenesc sute de găluște, umplute cu carne de porc, legume sau fructe de mare și apoi fierte la abur. Privind varietățile de *jiaozi* modelate în flori, frunze, norișori, fluturi ori pești, înțeleg că cei de aici, pe lângă bucătari iscusiți, au si un artist plastic care reușește să ne bucure cu sculpturile sale în cocă de făină albă. Știind de credința populară conform căreia găluștele mâncate primăvara sunt aducătoare de noroc, îmi pun în farfurie câteva dintre cele mai inspirate din punct de vedere artistic și le savurez stând în picioare. Există și o altă categorie de turiști, cei mai pricopsiți, care vor lua cina la mesele așezate chiar în fața scenei din sala de teatru. Departe de mine să gândesc ca *vulpea ce nu ajunge la struguri* dar îi

compătimesc pe cei care, cu ochii la găluște, vor pierde poate cele mai frumoase momente ale spectacolului.

M-am instalat comod într-un fotoliu și până să înceapă reprezentația admir interiorul somptuos al sălii care reușește să aducă aminte, prin pereții tapetați în mătase aurite, candelabrele de cristal ori draperiile din catifea roșie, de opulența vremurilor de acum 1300 de ani. Sus, pe cele două laturi ale scenei, se află două panouri electronice pe care, aveam să văd mai târziu, sunt afișate pe rând titlurile celor opt acte ale piesei de teatru dar și subtitrările în limba engleză ale mesajelor cheie transmise de personaje în momentele culminante din timpul spectacolului.

Sunt de-a dreptul uluit de splendoarea acestui festival de culoare, muzică, dans care mă poartă, asemeni unui magic vitraliu al istoriei, către zările și zorile moștenirii artistice ale capitalei antice Xi'an de sub domnia împăraților Tang. Mă las cuprins ca de emoția venirii primăverii atunci când mi se derulează în fața ochilor aceste momente de coregrafie perfect sincronizate, uneori cu accente acrobatice de excepție, învăluite în jocuri de lumini colorate și muzică interpretată cu instrumente arhaice, toate pe fondul unui ecran uriaș pe care sunt proiectate tablouri figurative consonante cu acțiunea de pe scenă. Sunt mugurii civilizației chineze care germinează în pământul fecund al unei dinastii fără egal.

Slavă împăratului, alaiul de la curtea imperială se bucură alături de popor de armonia în care viețuiesc, *Dansul alb al mătăsii*, fete înveșmântate în pânze curgătoare se învârt împreună cu norii în căutarea lunii, *Da Nuo*, dans ancestral în care personajele din spatele măștilor zoomorfe alungă spiritele rele într-un ritual al sulițelor, *Curcubeu îmbrăcat în pene*, visul împăratului ilustrat de concubina preferată prin unduirile voluptuoase ale trupului, *Lupta regelui*, dans militar ce evocă eroismul armatei imperiale, *Primăvară timpurie*, alegorie a miracolului renașterii naturii, *Grangur cântând în primăvară*, metaforă ce exprimă beatitudinea traiului îmbelșugat, și

Pas lângă pas, dansatorii într-un caleidoscop ritmic celebrând unificarea țării, toate acestea alcătuiesc octetul de acte teatrale de excepție care m-a desfătat neîntrerupt pe durata unei ore și jumătate. Ador lirismul gracil de care sunt capabili chinezii atunci când își glorifică propriul trecut.

Îmi vin în minte frânturi din capodopera cinematografică *Farewell my concubine-1993* cu numele original *Ba Wang Bie Ji*, în care regizorul Chen Kaige izbândește să facă o incursiune epică în profunzimea *operei chineze*, ca act ludic metafizic. Dragă cititorule, dacă ești cinefil, acest film nu trebuie să-ți lipsească din colecție, măcar pentru zecile de nominalizări și premii pe care le-a obținut la Palme D'Or, Cannes, BAFTA, Cesar, Golden Globe și Oscar.

Ce am văzut în această seară îmi pare o variantă îmblânzită a *operei chineze*, cu accente pe ritualurile nevoilor primare de fertilitate și de pace în jurul cărora a gravitat dintotdeauna existența omul simplu. A fost un *show* feeric, dar dacă ar fi să fac o comparație prin asociere zoomorfică, *opera chineză* clasică este o fiară cu gheare, colți, coamă zbârlită și ținută în frâu doar de vibrația unor note muzicale primitive și contondente, în timp ce acest gen de spectacol, adaptat pentru matricea de gândire și emotivitate ale individului de astăzi și mai cu seamă a celui occidental, este versiunea domesticită, fără canini, cu unghiile vârîte adânc în pernuțe moi și care se gudură la auzul viersului dulce cu melos duios. Mă simt împlinit, mai ales că îmi răsună în urechile minții o replică din filmul *Farewell my concubine.* Sunt vorbele a unui maestru dintr-o școală de *operă chineză* care își mobilizează discipolii răstindu-le aforismul: *Dacă nu mergi la operă, atunci nu ești ființă umană!*.

Este începutul unei noi zile chineze. După micul dejun stau pe o bancă în fața hotelului, trag din nou în piept *fumul național* al unei țigări marca Zhonghua și privesc silueta monumentului Tiananmen din Beijing ce este desenată în linii aurite pe fondul roșu al pachetul cartonat. Este unul dintre emblemele Chinei situat în

apropierea pieței cu același nume, și care a rămas în conștiința universală ca simbol al luptei populare pentru libertatea de exprimare. Astăzi vom părăsi fosta capitală antică Xi'an pentru a poposi pentru ultimele trei zile ale periplului chinez în Beijing, actualul pol de putere politică și administrativă al țării.

Sunt în gara de nord din Xi'an numită Xi'anbei Zhan și după ce am trecut cu succes de severele controale de securitate în care m-am lăsat pe rând percheziționat, scanat și legitimat, privesc cu plăcere arhitectura futuristă și tehnologia modernă de care mă pot bucura alături de călătorul ori navetistul chinez. Un joc fabulos de linii, suprafețe și volume delimitate în metal și sticlă ce cochetează cu elementele tradiționale într-un stil pe care l-aș putea boteza *Tang hi-tech*. Orice aeroport de pe planetă ar putea fi invidios pe această structură impresionantă ce concentrează cel mai nou *know-how* în materie de mijloace de securitate, dirijare, informare sau satisfacere a nevoilor primare ale oamenilor. Voi avea șansa să parcurg cei peste 1200 de kilometri până la Beijing într-unul dintre trenurile rapide, așa-numite *trenuri glonț*, din familia CRH2 construite în colaborare cu un constructor japonez și date în folosință în anul 2012. Prima imagine pe care am avut-o atunci când am păşit pe peron și am văzut garnitura de tren a fost cea a unui avion cu aripile retezate. Comparația nu este deloc fantezistă dacă mă gândesc la faptul că iuțeala acestui vehicul feroviar poate depăși viteza de 300 km/h, cam aceeași pe care o are un Boeing 747 în momentul decolării.

Cu excepția priveliștii terestre de pe fereastră, nici atmosfera din timpul drumului nu diferă de una aeriană. Însoțitoare de bord cochete, îmbrăcate în uniforme mulate pe trup și purtând pe cap toci vișinii cu borurile răsfrânte, sunt omniprezente încercând să se asigure de confortul nostru fie și numai dăruind câte un surâs. Nu lipsesc nici cărucioarele cu băuturi și gustări. La capătul vagonului se găsește o sursă cu apă clocotită pe care cei mai mulți dintre localnici o folosesc pentru a-și prepara ceaiul sau supa cu tăieței deshidratată.

Pe câteva monitoare privesc ultimele ştiri naţionale, aud în surdină acordurile instrumentale ale unor cântece tradiţionale şi urmăresc viteza instantanee a trenului care este afişată pe o tabelă cu leduri roşii. Pe geam văd cum renaşte *China contemporană* prin sutele de zgârie nori, majoritatea aflaţi în construcţie, ce încolţesc în cele mai neaşteptate locuri din întinsul câmpurilor nesfârşite. Dacă la prima vedere mulţimea construcţiilor pe care o observ de o parte şi de alta a căii ferate îmi trezeşte un sentiment de adoraţie şi chiar de invidie, încep să apară momente de suspiciune atunci când văd cartiere întregi finalizate dar nelocuite şi chiar abandonate. Fără să fiu vreun specialist în pieţe imobiliare, îmi pun totuşi semne de îndoială privitor la modul ameţitor şi aproape delirant în care aceste noi oraşe se ridică pentru nimeni.

Mă aflu la masa de scris de acasă şi depăn de pe mosorul aducerilor aminte firul narativ al zilelor petrecute în capitala Chinei. Înainte de a scrie despre Beijing mă *încălzesc* cu câteva filme care să mă reintroducă în atmosferă: *Lost in Beijing*-2007, *Beijing bicycle*-2001, *King of Peking*-2017 şi apoi clasicul *55 days at Peking*-1963. Primele trei pelicule sunt adevărate prisme prin care se descompune cinematografic întregul univers contemporan al marelui oraş, iar ultimul film din enumerare, o producţie hollywoodiană împănată cu stângăcii şi patetisme, este salvat doar de senzualitatea irezistibilă a Avei Gardner şi de inserarea în debutul acţiunii a unei replici inspirate dintr-o presupusă butadă rostită de Napoleon Bonaparte: *Lasă China să doarmă. Când se va trezi lumea se va cutremura*.

Dadu, Khanbalik, Beiping sau Beijing cu varianta sa romanizată Peking, reprezintă astăzi o megacapitală a lumii care renaşte din propria cenuşă după un secol în care a fost frontul celor mai teribile răscruci istorice: *Cele două războaie ale opiului, Rebeliunea Boxerilor, Revoluţia antiimperială, Al doilea război mondial, Războiul civil, Revoluţia culturală*. Disputându-şi cu capitala Indiei New Delhi întâietatea la titlurile de cea mai populată

dar și de cea mai poluată capitală a planetei, Beijingul este în primul rând unul dintre epicentrele mondiale ale autorității politice și economice.

Autocarul ne duce către hotel urmând sinusoidele de beton ale arterelor rutiere, adevărate opere de artă infrastructurale ce se strecoară cu agilitate printre zgârie-nori. Privesc până la linia orizontului și observ segregarea celor trei straturi arhitecturale ale secțiunii urbane: imperială, comunistă și neofuturistă. Ghidul îmi dă de înțeles că în ciuda istoriei milenare, orașul pe care îl văd este unul tânăr iar unul dintre punctele de cotitură care au contribuit la reconstruirea lui a fost desemnarea în anul 2001 a Beijingului ca gazdă a jocurilor Olimpice de vară din anul 2008. Acest eveniment planetar a dezlănțuit orgoliul și hărnicia chinezilor care au construit sute de poduri și autostrăzi, arene și stadioane, hoteluri și birouri de presă, terminale de aeroport și linii de metrou, toate într-un efort comun comparabil doar cu cel de construire al *Marelui Zid* și chiar cu prețul demolării injuste a mii de locuințe aflate în cartierele sărace din zona periferică. Valoarea oficială a investițiilor a fost de aproximativ 40 miliarde de dolari, aceeași sumă cu valoarea Produsului intern brut a României în anul 2001. Pe lângă alte superlative Beijingul se poate mândri cu titlul de *Capitala miliardarilor,* grație celor 100 de magnați ce trăiesc aici în ciuda milioanelor de sărmani ce viețuiesc în subsolurile din suburbiile mizere.

Șoselele pe care circulăm sunt ticsite de autoturisme, cele mai multe de lux, și mă simt oarecum contrariat de lipsa afluxului de biciclete pe care mă așteptam să-l întâlnesc. Se pare că cele nouă milioane de biciclete din oraș au fost centrifugate către periferia urbană și socială, cu tot cu proprietarii lor. Câteva motorete moderne încearcă să salveze aparența. Recunosc că nu se compară cu invazia de scutere pe care am văzut-o în urmă cu câțiva ani pe străzile temutului Napoli. În schimb remarc măștile filtrante de protecție pe

care le poartă pe nas și gură mulți dintre oameni, în special din generația tânără. Ceea ce atunci îmi părea un fason sau un capriciu, în zilele pandemice pe care le trăim acest obicei devine din păcate o necesitate sanitară sau mai grav, o exigență legislativă.

Astăzi vom vizita Templul cerului, sau *Tiantan* așa cum îl denumesc localnicii, unul dintre cele mai grandioase și bine conservate ansambluri imperiale existente pe Pământ.

Înarmat cu aparatul de fotografiat, carduri de memorie și baterii de rezervă, mă îndrept împreună cu grupul către una dintre cele patru porți de intrare decupate în cordonul dublu de ziduri masive ce înconjoară protector parcul întins pe mai bine de două sute de hectare. Facem un scurt popas în fața panoului ce prezintă harta ansamblului istoric și ascult cu atenție explicațiile ghidului. Iau pentru prima data contact cu filozofia cosmologică și simbolistica numerologică care circumscriu religia chineză. Totul stă sub zodia raportului dintre cer și pământ între care împăratul, *fiul cerului*, asigură legătura nemijlocită dintre divinitate și umanitate. Chiar denumirile construcțiilor din curtea templului încearcă parcă a atrage îngăduința dumnezeirii. *Grădina sutelor de flori, Pavilionul longevității, Bucătăriile divine, Grădina de trandafiri* sau *Palatul renunțării,* sunt doar câteva dintre cele 90 de clădiri care, alături de *Sala de rugăciune pentru recolte bune,* alcătuiesc microcosmosul religios în care se consuma procesiunea invocării *Atotputernicului* în fiece zi a solstițiului de iarnă.

Urzeala întregului parc se desfășoară, ca pe o titanică șiră spirituală a spinării întinsă pe direcția nord-sud, între *Sala de rugăciune pentru recolte bune, Bolta imperială a Raiului* și *Terasa închinării cerului.* Sunt un privilegiat să-mi pot purta pașii de plebeu pe aceste locuri în care doar împăratul, lepădat de cele rele după trei zile de post și abstinență, putea intra pentru a se întâlni cu *Creatorul*. Fiecare dintre aceste edificii își îndeplinește menirea în ritualul anual de binecuvântare al culturilor agricole.

Încă de la intrare *Poarta de Nord a Raiului* este însuflețită de tonalitatea arhaică a muzicii *yayue,* adusă tocmai din îndepărtata dinastie Ming de un duo folcloric alcătuit dintr-un flaut cioplit din tulpină de bambus, denumit *dizi,* și un *yangqin* ca variantă chinezească a țambalului. Aproape ca o nălucire, cuprinsă de hipnoza unui ritual inițiatic, o femeie învești mântată cu nenumărate mătăsuri purpurii împodobite cu mărgele și monede sclipitoare își unduie trupul și mânecile lungi până în pământ într-un încântător joc asiatic al ielelor.

Sala de rugăciune pentru recolte bune, cea mai impunătoare construcție din întregul monument, stă sub zodia simbolurilor solare și temporale invocând, prin gruparea stâlpilor de susținere a structurii de lemn, cele patru anotimpuri, lunile anului și orele zilei. Soclul croit din marmură albă și împodobit cu peluze concentrice sculptate, de pe care zeci de dragoni împietriți își revendică noblețea conferită de statutul imperial, ține pe umeri întreaga clădire pictată opulent într-o paradă de decorații multicolore. Cele trei etaje dispuse pe o structură circulară ce simbolizează puterea divină sunt acoperite cu umbrela uriașă din olane glazurate în albastru peste care șade o sferă aurie asemeni unui soare sprijinit pe un colț de cer. Simt același sentiment de frustrare și de neputință înțelegând că nu pot cuprinde aceste frumuseți cu biata diafragmă a obiectivului fotografic.

Mai la sud *Cavoul imperial al cerului* denumit și *Bolta imperială a Raiului,* în fapt o replică în miniatură a *Salii de rugăciune pentru recolte bune,* este un pavilion cilindric cu o singură garnitură de streșini azurii ce adăpostește *tăbliețele zeilor,* artefacte sfinte de piatră folosite în ceremonia de rugăciune pentru belșugul recoltei de peste an. Curtea în care mă aflu este încojurată de un perete perfect rotund întrerupt doar de poarta de intrare. Este *Zidul ecoului* care pesemne avea rostul de a reverbera acatistele împăratului către *Preaînalt*. Astăzi acest zid, vestit pentru proprietățile sale acustice de a transmite vibrația sunetului, reprezintă

ispita turistului dornic să experimenteze. Se spune că o șoaptă rostită într-un punct poate fi percepută chiar și la o diagonală distanță. Este posibil, doar că împăratul putea face asta în intimitatea solemnă a propriei solitudini. Atunci când aproape o sută de curioși, printre care mă aflu și eu, încearcă deodată să verifice calitățile fonice ale peretelui circular iese un vacarm care face locul cu atât mai delicios.

Terasa închinării cerului, altarul de piatră deschis către cer pe care ofrandele închinate zeilor își găseau trebuința, este un soi de platformă circulară înălțată pe trei straturi de pe care *Mai-marele* dinastic făcea apel la milostenia *Cerului* pentru a se îndura și a aduce vreme prielnică și pământ fertil. Fumul de tâmâie, mătăsuri, obiecte de jad sau trupuri ale animalelor sacrificate așezate pe lespezile de ardezie veneau în sprijinul acestui ritual de alungare a spiritelor rele. Centrul terasei, punctul denumit simbolic *Inima cerului*, este locul cel mai disputat de vizitatori în căutarea unui suvenir fotografic grăitor. Privind șirul gros de oameni care își așteptă rândul, înțeleg că nu e chip să pot măcar visa la o poză în acel loc.

Traversând o istorie incredibilă, *Templul cerului* considerat pe rând, sacru de dinastiile Ming și Qing, primitiv de coloniștii occidentalii, feudal de republicanii reformatori și decadent de revoluționarii comuniști, a răzbit sporindu-și vraja odată cu trecerea prin fiecare dintre aceste încercări ale istoriei. Este fascinantă această capodoperă antică a arhitecturii chineze, începând de la armonia proporțiilor și simbolistica construcțiilor, și încheind cu sutele de chiparoși bătrâni despre care se spune că ar fi fost martori la procesiunile anuale de rugăciune.

O pereche de tineri frumoși proaspăt căsătoriți a venit însoțită de echipa de fotografi profesioniști să-și pecetluiască destinul conjugal într-un loc binecuvântat. Socot, văzând croiul *Armani* al costumului purtat de tânărul ginerică și adulmecând parfumul îmbătător pe care îl lasă în urmă valurile roșii ale crinolinei

neprihănitei mirese, că sunt descendenții norocoși ai unei familii chivernisite.

Stranii mi se par numeroasele grupuri de oameni maturi ce se diferențiază între ele doar prin culoarea distinctivă a șepcilor pe care le poartă și par a vizita monumentul în cadrul unor excursii organizate. Cred că sunt colective de *oameni ai muncii* ce participă împreună la programe turistice instructive și educaționale. Disciplina, timiditatea și inocența cu care merg încolonați ascultând întocmai indicațiile conducătorului de grup, mă fac să cred că sunt oameni simpli ce provin din pătura socială a nevoiașilor.

Pe o terasă din plăci de piatră cenușie un grup de femei chineze de vârsta a doua dansează în ritmuri de *qigong,* acompaniate fiind de armoniile unui cântec instrumental tradițional. Din nou trăiesc un *deja-vu* gândindu-mă că am văzut această scenă în multe dintre marile capitale ale Europei occidentale, de la Lisabona și până la Viena. *Qigong* este o practică cu rădăcini multiseculare ce echilibrează energiile printr-un set bine definit de acțiuni la care participă doar propriul corp și care presupun o combinație proporțională de exercițiu fizic, respirație ori meditație. Cum se întâmplă mereu în astfel de situații, câțiva turiști îndrăzneți nu ezită să încerce experiența exotică. Sunt convins că generațiile vârstnice de chinezi folosesc aceste tehnici dintr-o nevoie intrinsecă de cultivare a longevității moștenită genetic de la însuși Confucius.

Cei mai riguroși preferă varianta solitară *Tai-chi*. Privesc și fotografiez de la distanță un bărbat care își mișcă membrele după canoane doar de el știute, asemeni unui efect optic de *slow motion*, fără să interferez defel cu perimetrul energetic invizibil pe care îl emană. Este captivant modul în care stăpânește cu palmele goale vibrația aerului pe care îl despică, comprimă sau torsionează, cumpănind dualismul *yin-yang* prin concentrare mentală și lucru mecanic. Îmi aduce aminte cu dor de odorul cinematografic *Une histoire de vent-1989*, un documentar artistic în care Joris Ivens, unul

dintre cei mai inteligenți și sensibili cineaști ai lumii, prezintă lunga sa căutare viageră, începută în Olanda natală și isprăvită în China, pentru aflarea și îmblânzirea vântului. Un arc peste timp în care *oftatul divin* străbate drumul ciclic dintre palele morii ce vânt ale copilăriei și palmele încordate ale unui practicant de *Tai-chi* întâlnit în ultima călătorie.

O tânără adolescentă sare coarda asistată de un *smartphone* din difuzorul căruia se aud ritmurile unui cântec motivațional. După jambierele groase de lână care-i acoperă gambele zvelte, care îmi aduc aminte de pasiunea pentru dans aerobic a actriței Jane Fonda din perioada romantică a anilor `80, înțeleg că domnișoara a renunțat la datină optând pentru Zumba, Pilates sau Kangoo jumps.

Mai există și categoria omniprezentului turist asiatic, ușor de recunoscut după gabaritul teleobiectivului camerei de fotografiat. Aproape că mă cuprinde un sentiment bărbătesc de stânjeneală, până la pudoare, când îmi etalez infamul obiectiv cu care pretind că fac poze.

Este impresionant numărul mare de tineri, fete și băieți, care aleg să-și găsească loc de relaxare în acest gigantic parc. Este un loc ideal de socializare de care profită numeroare grupuri, cu siguranță de elevi și studenți, ce chicotesc și nu-și desprind ochii de pe ecranele telefoanelor.

În antiteză, aveam să văd și generația vârstei a treia care, în căutarea adăpostului, ocupă în mod obișnuit întregul pavilion cu colonade pictate ce face legătura dintre *Sala de rugăciune pentru recolte bune* și *Poarta de Est a Raiului*. Pe fostul pasaj în care se consuma în vechime ceremonialul de purtarea a ofrandelor către altar, astăzi își află tihna senectuții supraviețuitorii temerari ai experimentelor eșuate de Mao Zedong. Copiii și nepoții lor, care compun mai bine de trei sferturi din populația orașului, se află cu siguranță la serviciu pentru ca nouă să nu ne lipsească nimic din cele trebuincioase în gospodărie: telefon mobil, calculator, mașină de

spălat, televizor, frigider, aparat foto și toate celelalte. Travesez acest coridor lung de 350 de metri și zăbovesc câteva clipite pentru a simți și privi bucuria septuagenarilor care trăiesc cu patimă partidele de domino chinezesc *mahjog* ori *xiangqi,* jocul de strategie considerat a fi o variantă locală a șahului. Într-un scurt moment de cugetare mă întreb de ce a intrat în conștiința universală ideea că poporul chinez se bucură de o longevitate remarcabilă. Acest fapt este contrazis de statisticile care arată că populațiile occidentale au un spor de cel puțin cinci ani la speranța de viață. Asta nu face decât să mă mă alăture scepticilor cu privire la o așa numită *rețetă de sănătate*, un fel de panaceu nutrițional pe care modul de alimentație chinez l-ar deține, și de care biochimistul american T. Colin Campbell împreună cu fiul său Thomas încearcă să convingă omenirea în lucrarea enciclopedică *Studiul China* apărută în anul 2005.

Înainte de cină, la care ni se promite că vom savura specialitatea locală *Rață peking,* facem o scurtă oprire la una dintre numeroasele policlinici specializate în medicină tradițională chineză.

Acum 45 de ani, pe când priveam cum bunica și surorile ei își aplicau ventuze încinse pe piele, nici prin cap nu mi-ar fi trecut că pun în practică o tehnică milenară izvorâtă din medicina tradițională chineză. Urmăream cutremurat cercurile vinețiie ce se formau pe spatele lor și nu puteam să înțeleg starea de bine pe care le-o provoca nemilosul tratament. Aveam să mă dumiresc tocmai aici în Beijing la una dintre numeroasele clinici care promovează beneficiile vechilor remedii chineze. Deși sunt un adept convins al medicinei alopate consfințită de Hippocrate, totuși mă interesează să aflu cât mai multe despre aceste tehnici terapeutice pe cât de exotice pe atât de enigmatice. Gazda noastră, un medic în etate care vorbește foarte bine limba română pentru că, întâmplător sau nu, a fost scolit la Universitatea de medicină din Târgu-Mureș, ne face prezentarea așezământului medical și ne introduce în lumea misterioasă a terapiilor alternative și complementare. Vitrine încărcate cu

recipiente de sticlă pline cu ierburi, semințe sau fructe uscate, planșe ce pun în evidență secretele anatomiei corpului omenesc, precum și simboluri caligrafice chineze misterioase, toate proiectate într-o lumină difuză și pe un tainic fond muzical sunt motive temeinice pentru a amplifica suspansul. Suntem apoi invitați într-o sală alăturată să luăm loc pe bancuțe moi iar doctorul amfitrion ni se arată însoțit de câțiva învățăcei și ucenici. Aflu că medicina tradițională chineză are ca element fundamental conceptul de energie vitală *qi*, iar boala se definește ca un dezechilibru între fluxurile *yin* și *yang* care guvernează armonia corporală. De la cel mai vechi text medical chinez *Scriptura ezoterică a Împăratului Galben* și până astăzi întreaga omenire a fost sedusă de mirajul elixirului longevității. Cu atât mai mult în zilele noastre, când medicina clasică se dovedește uneori neputincioasă și lasă loc nădejdilor promise de masaj, acupunctură, plante tămăduitoare sau terapie dietetică. Cert este că în jurul acestor făgăduieli amăgitoare s-a dezvoltat o adevărată industrie a imposturii, susținută tocmai de componenta abstractă și speculativă a acestor forme de tratament. Mă consider un om sănătos la minte și trup, și poate tocmai de aceea încă privesc cu îngăduință și detașare acest tărâm nepătruns al medicinei. Ne despărțim de gazdele noastre nu înainte de a fi ispitiți cu oferta unui mic magazin din care se pot cumpăra ceaiuri de leac, tincturi ori capsule cu *gingseng*, *goji* sau *ginkgo biloba.*

Sunt într-un restaurant din Beijing și aștept cu emoție marea întâlnire cu preparatul culinar ajuns simbol național al Chinei. Este una dintre cele mai vechi rețete ale lumii, păstrată cu sfințenie și desăvârșită într-o istorie de 700 de ani încă din vremea împăraților Dinastiei Yuan. Nu există multe feluri de mâncare care să se poată făli cu o descendență atât de distinsă și cu un pedigri gastronomic mai aristocratic. Încerc o călătorie culinară în biografia bucătăriei universale și ajung într-o clipă de la *Canard a l'orange*, Rața cu portocale inspirată de barocul francez, până la Rața Peking denumită

aici *Shao yazi*, cu un mic popas la neaoșa *Rață așezată pe varză acră* descrisă cu atâta grație de Păstorel Teodoreanu. Din interiorul curții imperiale, rețeta *Raței Peking*, menționată pentru prima dată de bucătarul cu demnitate publică de ministru Hu Sihui, a fost împărtășită poporului grație primului restaurant cu acest specific, deschis în anul 1416 și numit Bian yi fang. Astăzi ilustrul fel de mâncare face senzație în toate cele 23 de restaurante cu stele Michelin din Beijing. Chiar și lanțul de restaurante americane de tip *fast-food* KFC din capitala chineză a introdus în ofertă specialitatea *chicken roll of old Beijing*, o parodie hazlie a faimosului preparat culinar meșteșugită din felii rumenite din piept de pui. Merită menționat și triumful politic la care a contribuit *Rața Peking* în memorabila cină oficială din anul 1972 dintre președintele american Richard Nixon și prim-ministrul Zhou Enlai, mâna dreaptă a lui Mao Zedong. Se pare că acel dineu proverbial a contribuit în mod categoric la dezghețul relațiilor diplomatice dintre cele două țări rivale ideologic și economic.

Discurile rotative de sticlă ale mesei se umplu rapid cu boluri dintre cele mai felurite, pentru a crește din ce în ce mai mult fiorul și neliniștea așteptării. Găluște umplute cu carne tocată și fierte la abur, pachețele de primăvară cu legume, *urechi de lemn* marinate, bucățele de carne de porc prăjite cu muguri de bambus, vinete murate și orez cu alge verzi, fiecare dintre acestea sunt pricini care să-ți spulbere aleanul de *Rață Peking*. Într-un sfârșit își face intrarea și vedeta serii. Bucătarul *chef* apare cu palmipeda așezată pe un fund de bambus, în fapt un boboc de rață cu aspectul unui Stradivarius proaspăt lăcuit și lustruit, pe care începe a o tranșa în felii subțiri. Iscusința bucătarului face ca fiecărei bucăți de rață să nu-i lipsească pielea crocantă, grăsimea suculentă ori carnea fragedă. Se spune că numărul porțiilor trebuie să fie exact 108, după numărul vitejilor care au poposit la un han din perioada Song și au fost îndestulați toți dintr-o singură pasăre. Privind fileurile subțiri și apetisante realizez de ce vechea

rețetă nu-și dezminte statutul de delicatesă. Pe masă ne sunt aduse câteva castronașe cu sosuri colorate, farfurii întinse pline cu baghete din castraveți proaspeți și felii de ceapă verde tăiată *julien*, iar alături un platou pe care sunt așezate un soi de clătite subțiri și aurii. Ghidul ne face o demonstație practică a instrucțiunilor de utilizare ale ingredientelor și trecem pe rând să ne etalăm în public limitele propriei îndemânări. Împăturesc gingașa clătită în care am strecurat o felie de piept de rață, un fir de ceapă și o tijă de castravete, toate stropite cu sos dulce de prune, și o savurez încercând să-i deslușesc întreaga aromă, lunga istorie și misterul magiei care o învăluie. Trebuie să recunosc că, deși gustul este unul agreabil dar previzibil, satisfacția este una uriașă știind că am izbutit să realizez unul dintre cele două lucruri esențiale pe care trebuie să le facă un călător ajuns în Beijing. Pe *Marele Zid* chinezesc voi apuca să pun piciorul chiar mâine.

Las răgaz amintirilor să se limpezească și găsesc timp să văd două filme ce reînvie eroismul poporului chinez și lupta sa împotriva năvălitorilor reali sau plăsmuiți. *Mulan*-2020 și *The Great Wall*-2016 sunt filme americane extraordinare, mai ales pentru amatorii de narațiuni mitice *science-fiction*, dar mă nedumerește risipa de clișee și stereotipuri *hollywoodiene* care sufocă și manipulează un întreg univers cultural. Chiar și pentru mine, un om care am petrecut în China doar două săptămâni, este o evidență faptul că nu recunosc deloc în cele două pelicule, cu scenarii plate și personaje inerte, fibra și spiritul acestei națiuni așa cum am simțit-o de aproape.

După o trezire cazonă și un mic dejun frugal ne grăbim să dăm piept cu *Marele Zid Chinezesc*. Avem de parcurs aproape 80 de kilometri până la așa-numita diviziune Badaling, cea mai populară secțiune a legendarului zid. Este timp suficient pentru ca Chan să ne facă o prezentare succintă a uneia dintre cele mai celebre construcții făcute de mâna omului, inclusă dealtfel în lista *Celor șapte minuni ale lumii moderne*. Mai mult decât atât, acesta face parte din tripleta

celor mai vestite *ziduri* de pe fața pământului alături de *Zidul Plângerii*, singurul martor al Templului iudeu din Jerusalim, și *Zidul Berlinului*, simbol universal pentru *Războiul Rece* instaurat între cele două blocuri ideologice antagonice segregate după încheierea Celui de-al doilea război mondial.

Maniera laconică și obiectivă prin care ghidul chinez leapădă unul câte unul miturile din jurul *Zidului* este de-a dreptul lăudabilă și se dovedește a fi o tehnică de marketing turistic ideală. Am înțeles că asemeni *Drumului mătăsii*, și *Marele zid chinezesc* nu este nici pe departe ce părea a fi privit de la un continent distanță.

În primul rând, ceea ce pelerinii europenii timpurii au definit ca *Marele zid chinezesc* este de fapt o suită de structuri fortificate construite în diferite epoci și conjuncturi istorice. Cele mai multe dintre ele au fost zidite pe conturul frontierelor vremelnice de pe latura de nord a teritoriilor diriguite de dinastiile ce s-au succedat la conducere. În mod firesc împăratul Qin Shi Huang, odată cu unificarea țării din anul 221 î.e.n., a ordonat conectarea acestor construcții zidite pentru a asigura în totalitate latura de miază-noapte împotriva mongolilor. După instaurarea Dinastiei Qing, Mongolia a fost anexată, granițele chineze s-au extins dincolo de *ziduri,* și construirea acestora a fost oprită până în secolul XX când au început lucrări de restaurare pe anumite secțiuni pentru ca acestea să poată fi introduse în circuitul turistic. Cam asta ar fi pe scurt cronica de două milenii a *Marelui zid chinezesc*.

În al doilea rând, istoria a demonstrat că *zidul* nu a funcționat niciodată ca o pavăză eficientă împotriva invaziilor și atacurilor barbare, ci mai degrabă ca o frontieră fizică pentru supravegherea migrației și controlul vamal necesar impunerii taxelor asupra mărfurilor tranzitate pe *Drumul mătăsii*.

În al treilea rând, odată cu modernizarea instrumentelor de cercetare arheologică se fac noi descoperiri privind segmente de zid aflate în zone greu accesibile și neexplorate încă. În funcție de

perioada lor de construire tehnica de realizare a acestora a evoluat de la structuri de pământ, lemn și cărămidă arsă și până la blocuri de piatră zidite. Totodată se estimează că circa un sfert din construcție a dispărut în timp, ca efect al eroziunii naturale, al demolărilor provocate de expansiunea imobiliară sau din cauza vandalismului întreținut de traficul cu fragmente de piatră ce pot fi socotite suvenire.

În al patrulea rând, misiunea spațială exclusiv chineză Shenzhou 5, încheiată cu succes în anul 2003, a spulberat încă odată, fără putință de tăgadă, mitul popular conform căruia *Marele zid* ar fi vizibil din spațiul cosmic. În sprijinul acestei concluzii stau dovadă chiar mărturisirile nepărtinitoare ale astronautului autohton Yang Liwei.

Ne-am luat cu vorba și iată-ne ajunși la poalele celei mai mari structuri construite de om pe Terra, pe care urmașii făuritorilor ei o numesc Changcheng, adică simplu: *zidul lung*. Cobor din autocar iar privirea îmi este atrasă ca un magnet de crestele împietrite ale unui lanț muntos pe coama căruia veghează asemeni unui dragon milenar una dintre cele mai spectaculoase diviziuni ale Zidului, numită Badaling-*Opt vârfuri semețe.* Această înșiruire de coline formează strâmtoarea Juyong, care datorită grandorii sale a căpătat un statut privilegiat și se bucură, în urma restaurărilor și dezvoltării unei infrastructuri turistice remarcabile, de onoarea a 10 milioane de oameni care ajung aici în fiecare an. Trec cu succes de biroul ce controlează bagajele turiștilor și pășesc pe lespezile masive de granit pe care au călcat înaintea mea Nelson Mandela, Fidel Castro, Împăratul Akihito al Japoniei, Richard Nixon, Barack Obama, Mihail Gorbaciov, Vladimir Putin, Margaret Thatcher, Regina Elisabeta a Regatului Marii Britanii și cu voia dumneavoastră Mao Zedong, plus încă alte sute de celebrități din lumea politică, sportivă și artistică.

Primul lucru pe care îl remarc este un lanț cu zale groase ce șade ancorat de unul dintre parapeții laterali ai aleii de piatră ce duce

către treptele zidului. Asemeni obiceiului occidental pe care l-am mai întâlnit pe Ponte Vecchio din Florența, parizianul Ponts des Arts ori Venețianul Ponte di Rialto, prin care tinerii amorezi își fac legământul dragostei ferecându-și *lacătul iubirii*, și aici nenumărate lacăte zăvorâte stau mărturie îndrăgostiților ce și-au făgăduit iubire.

Privesc de la distanță profilul sinuos al *Zidului* ce îmi pare în contrast cu cerul vinețiu asemeni conturului zimțat al unei fotografii de epocă. Coridorul lat de vreo cinci pași zdraveni face ca urcarea și coborârea pantei să se facă pe un singur rând de oameni. Înălțimea trudnică a fiecărei trepte îmi confirmă faptul că în vechime soldații își îndeplineau doar călare îndatoririle de gardă. Îmi pun la încercare deopotrivă râvna și condiția fizică în slujba ascensiunii până la turnul de veghe cu numărul opt, cel mai înalt dintre cele 19 care sunt accesibile turiștilor. Trebuie să recunosc că doar *cocktailul* de hormoni care mi-a invadat sistemul circulator a făcut ca acest exercițiu de voință să pară unul lesnicios. Aproape că zburd și trec cu entuziasm pe lângă cei care își trag cu greu sufletul sau își odihnesc mușchii și articulațiile în speranța căpătării cadoului promis. Sunt deja sus și îmi găsesc un loc pe meterezele celui mai darnic punct de observație panoramică. Spectacolul este cu adevărat magnific. Șed chiar pe grumazul balaurului cu solzi de piatră care se cațără pe înaltul dealurilor împădurite sau stă la pândă în adâncul văilor prăpăstioase. Nici nu mai știu dacă trebuie să mă simt *stăpânul lumii* sau sunt doar o virgulă în cronica veșniciei dinainte sau dindărăt. Îmi imaginez că aș putea cuprinde cu privirea cei 20000 de kilometri de zid ce desenează mărginimea temutei stepe mongole. Încerc câteva clipe de intimitate cu monstrul încremenit pe care tocmai l-am domesticit, îi soptesc ceva la ureche, și trag nădejde că această apropiere îmi va ajunge pentru întreaga viață.

Părăsesc cu greu reduta și mă întorc la vatră, victorios dar și cuprins de o trufie tainică după ce mi-am adus aminte de cuvintele

rostite cândva de Mao Zedong: *Cel care nu a fost niciodată pe Marele zid nu este un om adevărat*.

Cu încă un dar în desaga cu vise împlinite a sufletului, cobor încet treptele abrupte, fac popasuri dese pentru a-mi bucura ochiul ori inima, ating cu degetele veșnicia pietrelor, pozez și privesc oamenii.

Câteva tinere brazilience *carioca* vesele și debordând de nuri, improvizează un carnaval, râd cu poftă și se fotografiază înfășurate în drapelul național *Verde e Amarela* reușind să încropească un colț de *Estadio do Maracana* pe *Zidul Chinezesc*.

Un grup numeros de turiști afroamericani gureși, expansivi și volubili se distrează de minune după ce au închiriat și s-au costumat în echipamente militare imperiale de recuzită. Se amuză în gura mare și își fac într-una *selfie*-uri cu *Marele zid* în fundal. Jovialitatea lor este de-a dreptul contagioasă și atrage ca un magnet o mulțime de călători din toate colțurile lumii printre care mă aflu și eu. Într-un moment de grație pe care nu am să-l uit niciodată, întregul nostru grup înfrățit inopinat doar de hazard este cuprins de o exaltare bizară ce ne provocă tuturor hohote de râs și lacrimi de bucurie, de parcă o forță nevăzută ar fi împrăștiat gaz ilariant. A fost un moment magic foarte greu de deslușit și cu atât mai complicat de povestit. Mi-l explic doar prin încântarea tuturor de a pune laolaltă bucuria de a călători.

O femeie cochetă cu coafura impecabilă, bijuterii prețioase, rochie elegantă, pantofi scumpi și parfum ales, atrage cu ușurință toate privirile. Este o prezență stranie în acest peisaj copleșit de rucsacuri, hanorace, pantofi sport și jeanși. Bărbatul ce o însoțește cu aer intransigent și îmbrăcat *la patru ace* îmi pare a fi, fără să săvârșesc vreun proces de intenție, vreun magnat oligarh dintr-o țară musulmană a Asiei centrale. Asta mă îndeamnă la prudență atunci când mă încumet să o privesc în ochi pe distinsa doamnă, și cu atât mai mult prin vizorul camerei foto.

Nu mă mai pot opri să admir de la distanță contrastul tripticului cromatic format din pometii ciocolatii ai unei tinere de culoare, diadema princiară de pe cap decorată cu trei bujori învăpăiați, și evantaiul plisat din mătase aurie ce îi acoperă jumătate de chip.

O altă muză feminină cu gropițe în obraji și părul negru împletit în cozi groase, ce pare a fi o vedetă de muzică populară, înregistrează un videoclip în ambientul grandios oferit de măreția *Marelui zid.* Are un costum național minunat, cu tocă, jiletcă și poale încărcate cu motive brodate, și știu sigur din ce țară vine după numele canalului de televiziune The Turkmenistan TV Channel ce stă scris pe tricoul cameramanului, care este în același timp de regizor, scenarist, scenograf, maestru de lumini și inginer de sunet.

Urmează comercianții de tot felul cărora nu le poți rezista. Dacă scapi de unul, cu siguranță te va înhăța și vei cădea victimă mrejei altuia. Una dintre cele mai dragi amintiri pe care o păstrez în vitrina de acasă este o plachetă pe care vânzătorul mi-a gravat numele și care pecetluiește în bronz faptul că am urcat pe *Marele zid chinezesc.* Pentru că locul în care mă aflu nu reprezintă doar un zid defensiv ci mai degrabă un simbol al forței și tenacității civilizației chineze, acesta este în mod firesc principalul subiect pe care artizanii îl reproduc în sculpturi din lemn de bambus, acuarele pe hârtie de orez, încrustații pe plăci de ardezie, ori imprimeuri și broderii pe mătase. Mai pun în tolbă câteva obiecte meșteșugite cu delicatețe și bun gust, dar și un album fotografic ce imortalizează *Marele zid* surprins din aceeași poziție pe parcursul celor patru anotimpuri. Sârguința, îndârjirea și fantezia chinezilor face ca în materie de arta, de la făurirea celui mai maiestos zid din univers și până la caligrafia gravată pe bob de orez să nu fie decât un pas.

Mă uit în jur și admir modul în care acest popor știe să pună în valoare un asemenea vad turistic unic, pentru care trebuie să mulțumească împăratului despot Qin Shi Huang și milioanelor de

semeni care au trudit la ridicarea *Marelui zid.* O sumedenie de restaurante și hoteluri își așteaptă oaspeții din toată lumea. Îi desparte doar un drum, cel al mătăsii.

Înainte de reîntoarcerea în Beijing facem o escală la Mormintele Dinastiei Ming, unul cele mai impozante monumente funerare ale împăraților chinezi de după unificatorul Qin Shi Huang, cel înhumat împreună cu legendara sa *armată de teracotă*.

Toată viața este un mers înainte și toată moartea este o întoarcere acasă. Proverb chinez.

Ca orice muritor ce îmi găsesc încă rost în această viață sunt cutremurat când vine vorba de morminte deși am colindat lumea largă în căutarea unora dintre cele mai faimoase locuri de veci, de la Mormântul Sfânt din Ierusalim, Piramida lui Keops din Cairo, Mausoleul Taj Mahal din Agra și până la cripta lui Ștefan cel Mare și Sfânt de la Mânăstirea Putna, ori necropola regalității românești adăpostită de Mânăstirea Curtea de Argeș.

După ce a mutat capitala țării de la Nanjing la Beijing, Zhu Di, cel de-al treilea împărat al Dinastiei Ming, a ordonat ridicarea Palatului imperial pe care îl cunoaștem astăzi ca *Orașul interzis*, și apoi, respectând toate rigorile și canoanele preceptelor *feng shui*, și-a ales locul de odihnă veșnică a neamului său ce va să vină. La poalele colinei Tianshou, *Muntele longevității cerești*, aveau să-și afle somnul de veci următorii doisprezece conducători ai dinastiei împreună cu consoartele, concubinele și slujitorii lor, până la instaurarea epocii Qing din anul 1644. Locul ales este unul absolut uluitor prin belșugul de simboluri laice și religioase care au menirea de a-l ocroti de spiritele rele. Vom vizita doar cavoul împăratului Zhu Di, denumit Chang Ling, cel mai impunător și dealtfel singurul mormânt care a făcut subiectul săpăturilor arheologice și studiilor științifice de până acum. Axa centrală a întregului complex funerar este *Calea spiritului*, care străbate ca o coloană vertebrală uriașul perimetru al sitului și se ramifică pe rând către cele treisprezece

cripte. Pentru a ajunge la mormântul întemeietorului acestui așezământ, ce s-a autointitulat încă din timpul vieții Împăratul Yongle adică *bucurie eternă*, parcurgem această cărare de primenire și de purificare spirituală, trecând pe rând printr-o suită de zăgazuri mistice cu rol inițiatic. Mai întâi străbat arcul de triumf *Pai Fang* construit integral din marmură albă, de la cele șase coloane ce sprijină arcade și până la țiglele ce îl acoperă. Apoi traversez masiva poartă zidită din piatră *Da Hong Men*, care reprezintă prima vamă duhovnicească denumită *Marea poartă roșie* și care este străpunsă de trei arcade boltite congruente și aparent identice, dacă cea din mijloc nu ar fi fost rezervată exclusiv ultimului drum al împăratului răposat. Urmează *Bei Lou,* o construcție de tip pavilion vopsită cu aceeași culoare purpurie, cu streșini duble și care este străjuită în cele patru colțuri de coloane ornamentale tăiate în marmură decorată cu dragoni și alte nenumărate creaturi mitice. Cea mai spectaculoasă porțiune a *Căii sacre* este *Bulevardul animalelor* pe care, cale de 300 de metri, de o parte și de alta veghează cioplite în blocuri masive de piatră albă 24 de vietăți pământene ori imaginare. Găsesc aici lei, cămile, elefanți, cai dar și personajele himerice *qilin* sau *xiezhi*, variante asiatice ale unicornului. Fiecare animal este reprezentat în două ipostaze, în picioare și îngenuncheat, pentru a reprezenta atât vigilența cât și obediența în slujirea stâpânului, chiar și în viața de apoi a acestuia. În continuarea aleii oficialii și gărzile curții regale sculptați în cremene dau onorul celui trecut la veșnicie. Ultima dintre bornele simbolice ale traseului către mormânt este *Long Feng Men*, o poartă cu trei deschideri marcată de prezența *Dragonului* ca semn al împăratului, și a *Phoenixului* ce o reprezintă simbolic pe împărătească.

Chang Ling, mormântul dedicat lui Yongle, este organizat sub forma unei înlănțuiri de curți interioare separate prin porți și pavilioane, și se încheie cu *Sala înaltelor privilegii Ling En Dian Yi Zhi*, cea mai mare clădire imperială din afara *Orașului interzis*. Construcția simplă, fără etaj, este așezată pe o terasă pe trei niveluri

delimitate prin balustrade de marmură, iar acoperișul, învelit cu țiglă galbenă ca însemn al simbolisticii monarhice, se reazemă pe 32 de coloane din lemn de cedru lăcuit. Interiorul este dominat autoritar de statuia gigatică a împăratului așezat pe tron și care ne privește binevoitor cu ochii săi pătrunzători. Modestia decorațiunilor este alinată de alegoria mitologică cu creaturi fantastice de pe o superbă stampă imprimată pe mătase și de un mic muzeu în care sunt expuse o parte dintre artefactele descoperite în mormântul propriu-zis ce se afla sub movila de pământ din spatele construcției.

Acum când scriu, primul gând care îmi vine în minte este asocierea cu *Valea regilor* de pe țărmul nilotic al Luxorului egiptean. Asemănarea este izbitoare în ceea ce privește conceptul de necropolă dinastică dar, înafara decalajului temporal de trei milenii și a climei care deosebește fundamental cele două zone geografice, mai există o particularitate care face diferența. Spre deosebire de opulența cu care faraonii își amenajau intimitatea propriului spațiu destinat nemuririi pe care îl garniseau din belșug cu bijuterii, podoabe și obiecte de preț, mormintele împăraților chinezi nu conțin decât obiecte simple trebuincioase în viața de zi cu zi. Asta spune multe despre natura acestui popor care a știut să treacă cu aceeași serenitate nativă prin epocile de glorie ale dinastiilor imperiale dar și prin supliciul bolului de orez, ca unică mântuire în fața înfometării din anii comunismului.

Parcul imens în care mă aflu a fost unul dintre locurile de odihnă și meditație preferate de Mao Zedong. Pe un panou de la intrarea în monument se poate vedea o fotografie de epocă ce-l înfățișează de *marele cârmaci* în primăvara anului 1954 în timp ce se relaxează și citește ziarul la umbra unui pin. Încerc să fac o legătură între fatalitatea care a urmărit echipele de muncitori și arheologi ce au lucrat la excavarea mormântului Chang Ling și *Blestemul lui Tutankhamon* ce s-a năpustit asupra primilor oameni care au pătruns în sarcofagul faraonului. Astfel, după lansarea *Revoluției culturale* din China comunistă, chiar simpla manifestare a interesului științific

pentru astfel de valori istorice putea fi motiv de persecuție, cercetătorii care au studiat aceste vestigii căzând victime epurării ideologice fără nici o excepție, iar o mare parte dintre relicvele găsite au fost arse în semn de dispreț față de decadența imperială.

Încheiem o zi obositoare nu înainte de a face cunoștință cu una dintre artele decorative ce a înflorit în perioada Dinastiei Ming. Vom vizita Beijing Enamel Factory, cel mai mare atelier în care se realizează obiecte folosind tehnica *cloisonne*.

Deși pare astăzi a fi o îndeletnicire artistică cu origini înrădăcinate în Orientul extrem, *Dashi Ware*, după cum numesc chinezii meșteșugul *cloisonne,* are o istorie ce își cunoaște zorii încă din evul Egiptului antic, pentru ca trei milenii mai târziu să ajungă în Asia extremă găsindu-și aici desăvârșirea. De la bijuteriile care ornamentau ținutele de gală ale faraonilor și folosită apoi în iconografia Imperiului Bizantin, tehnica *cloisonne* a călătorit pe *Drumul mătăsii* și a fost întâmpinată de maeștrii chinezi în efervescența artistică specifică Dinastiei Ming. Astăzi, pe lângă produsele de serie sau de imitații mai mult sau mai puțin fericite, în China există ateliere în care se crează prin acest procedeu manual adevărate capodopere. Nu se mai folosesc aurul, argintul și pietrele prețioase dar ceea ce rezultă din migala acestor artiști merită toată admirația.

Așa cum am înțeles deja chinezii și-au însușit iute rețetele capitaliste și au organizat atelierul după cele mai spornice rânduieli de marketing. Un mic muzeu, apoi halele de lucru în ordinea etapelor tehnologice și în cele din urmă magazinul de desfacere a produselor finite. După ce ascult cu interes un istoric condensat al acestei forme de artă adoptată de chinezi, parcurg traseul bine stabilit și fotografiez oamenii harnici, mâinile lor dibace și minunățiile făurite de aceștia. Lucrătorii modești, femei și bărbați deopotrivă, sunt atenți la munca pe care o fac și nu par a băga de seamă că prin migala lor sunt de fapt artiși plastici anonimi. Obiectul, în starea sa frustă și neînsuflețită

cromatic, pare covârșit de curbele modelate din foiță de alamă și își așteaptă smerit metamorfoza, în timp ce meșterul alipește fâșiile de cupru arcuite în cele mai fanteziste forme pentru a creea în final contururi prefăcute în dragoni, cocori, phoenicși, pini, bambuși, lotuși sau chiar forme geometrice abstracte. Urmează umplerea spațiilor cu pastă de email colorată în toate tonurile spectrului solar și arderea în cuptoare speciale pentru *închegarea* acesteia. În final, șlefuirea cu pâslă va scoate la lumină liniile fine de cupru ce pun în valoare strălucirea sticloasă a smalțului multicolor. Se pare că albastrul era culoarea preferată a celui de-al șaptelea împărat Ming, supranumit *Jingtai,* și de aceea operele în care această nuanță este dominantă poartă tradiția acelei epoci și se numesc generic *Jingtailan*. Vitrinele frumos luminate care garnisesc pereții expoziției cu vânzare sunt sălașe pentru miile de ore trudnice prin care s-au zămislit adevărate giuvaere întrupate în vase decorative, casete de bijuterii, ceainice, figurine ornamentale, elemente de mobilier și podoabe pentru doamne. Cele mai impresionante mi se par vazele uriașe care mă concurează la înălțime, precum și o pendulă de epocă decorată în tehnica *cloisonne*. Prețurile sunt pentru toate buzunarele și pentru că nu vreau să plec cu mâna goală îmi aleg un minuscul bol de orez ce îmi va aminti de această experiență încântătoare.

Încă o zi în capitala chineză. După *Orașul interzis* și Palatul de vară vom face o incursiune în *hutongul istoric,* acel spațiul locativ originar al societății urbane din epocile Yuan, Ming și Qing. Agregat în jurul Palatului imperial și stratificat în cercuri concentrice ce separau clase sociale, aceasta era destinat oficialilor de rang înalt, aristocraților, negustorilor, breslelor și în final oamenilor de rând fără un statut comunitar definit.

Autocarul ne lasă la o oarecare distanță față de destinație, drept pentru care vom traversa câteva străzi mergând pe jos. Ceea ce putea fi o plimbare lejeră de dimineață s-a transformat într-o adevărată caznă pedestră. Nu mi-a trebuit mult să înțeleg că pietonul

chinez nu are nici un drept, nici măcar acela de a traversa pe culoarea verde a semaforului. Un asalt interminabil al milioanelor de mijloace de locomoție rutieră, de la biciclete până la autobuze și camioane de mare tonaj, care se năpustește asupra bietului pedestraș ce nu are de ales decât a se expune unui slalom riscant printre rafalele de vehicule motorizate mânate parcă de șoferi daltoniști. Supraviețuiesc în mod eroic câtorva astfel de aventuri citadine și ajung în inima de piatră a capitalei chineze.

Singura dată când m-am temut de ceva în această țară a fost atunci când m-am aflat în memorabila Piață Tiananmen. Când spun asta nu mă refer la vreun tip de infractor sau fărădelege, ci dimpotrivă la *ochiul vigilent* al autorității de ieri și de azi. Controlul aspru al bagajelor și documentelor, sutele de camere de supraveghere așezate strategic pe stâlpi de iluminat pentru a nu pierde din vedere nici un ungher al pieței, recomandările imperative ale oamenilor de ordine referitoare la ținuta vestimentară și la un tip de conduita deferentă, pionierii cu cravate roșii care stau de strajă pe treptele Monumentului eroilor poporului, precum și ofițerii de poliție înarmați care patrulează neîncetat zona, toate aceste detalii insolite mi-au creat o stare de neliniște greu de definit. În plus mai este și strânsoarea în care m-am simțit cumva ostatec, între nimbul nefast al *marelui cârmaci* ce plutește protector deasupra propriului Mausoleu, și chipul aparent bonom al aceluiași Mao Zedong înrămat pe poarta de intrare în *Orașul interzis* și care parcă te privește direct în ochi oriunde te-ai afla. Fostul președinte al Chinei ocupă de departe locul fruntaș în lista tristă a celor mai malefice personaje din istorie și tocmai faptul că este singurul dintre aceștia cu care sunt contemporan îmi amplifică sentimentul de tulburare. Mao Zedong are un status bizar în acest moment în China. Este considerat responsabil de erori politice care au determinat pieirea a zeci de milioane de compatrioți, dar surâde încă de pe fața tuturor bancnotelor aflate în circulație, trupul său îmbălsămat este venerat încă de milioane de vizitatori, iar

în acest timp analiza obiectivă a profilului său de lider este un subiect tabu. Personalitatea sa complexă a stârnit întotdeauna interesul omenirii. Popularizat înafara țării aproape ca un star de cinema, acesta a atras atenția prin carisma sa sinistră dar și prin nenumăratele legende pe care presa internațională le-a speculat cu cinism. De la aforisme narcisiste cum ar fi *un adevărat tigru nu își spală niciodată dinții,* până la născocirea campaniei de lichidare a tuturor vrăbiilor care ar fi prejudiciat recoltele de pe teritoriul Chinei, și apoi demostrația de vitalitate atunci când la vârsta de 73 de ani a participat la un concurs public de înot în apele tulburi ale râului Yangtze. Pentru a îndeplini idealurile *Marelui salt înainte,* plan economic catastrofal în urma căruia s-au prăpădit 45 de milioane de oameni, Mao a impus o serie de măsuri ce au pângărit deopotrivă istoria milenară a Chinei și demnitatea umană a propriului popor. A ordonat demolarea *Marelui zid imperialist* pentru a reutiliza cărămizile la construirea de fabrici și apoi, folosindu-se de titlul înșelător *Campania celor 100 de flori,* a încurajat exprimarea critică față de partid pentru a-și putea lichida ulterior adversarii astfel deconspirați. Totodată nefastul personaj a servit ca model preferat pentru curentul pop-art revelat de Andy Warhol. Astfel de fapte au contribuit la crearea unui halou enigmatic dar și temut care persistă încă în jurul lui Mao Zedong. Am fost uluit să constat că tânara generație din Hong Kong, dealtfel teritoriu chinez proaspăt realipit la țara mamă după o pribegie capitalistă de 99 de ani, nu a auzit niciodată despre *Marea Revoluție Culturală Proletară*. Aveam să constat acest lucru în urmă cu câțiva ani, atunci când așteptam la coadă să urc în elevatorul Santa Justa din Lisabona portugheză și am intrat în vorbă cu un mic grup de chinezi care nu știau nici măcar cine a fost Mao Zedong. Documentarul *The roots of madness-1967* sau memoriile medicului prezidențial Li Zhisui publicate în cartea *Viața particulară a președintelui Mao*, sunt mărturii de netăgăduit ale ferocității unui histrion care în 27 de ani de domnie a siluit China în cele mai

monstruoase campanii politice, economice și etnice pe care le-a cunoscut omenirea.

Sunt în mijlocul Pieței Tiananmen. Încerc să scrutez cele patru orizonturi ale acestui ogor nesfârșit placat cu lespezi de piatră cenușie, pe care l-a proiectat și desăvârșit președintele Mao Zedong la finele anilor `50 ca pe o emblemă a triumfului *Revoluției comuniste*. Cu toate că trecutul acestui loc este strâns legat de istoria imperială a Chinei, noua putere comunistă instaurată în anul 1949 a reușit să-i deturneze complet simbolistica monarhică. Astfel, a fost ridicat Mausoleul Mao Zedong în opoziție cu zidul Orașului Interzis, iar pe axa est-vest au fost construite Muzeul național al Chinei și Marea sală a poporului. *Poarta păcii cerești*, numele laturii de sud a Palatului imperial, care se traduce în limba chineză Tiananmen, este copleșită de uriașul portret al necruțătorului lider comunist, ale cărui culori în ulei sunt împrospătate anual de pictorul Ge Xiaoguang. Îmi fac câteva *selfie*-uri cu giganticul tablou în fundal, așa cum văd că fac alte sute și sute de vizitatori veniți din toate colțurile lumii. Jur că de la Turnul Eiffel nu am mai văzut un *subiect* spre care să se îndrepte deodată atâtea aparate de fotografiat. Piața este plină cu oameni și plutește în aer o atmosferă ciudată. Simt că toată lumea are în minte sângeroasele evenimente care s-au petrecut chiar aici în anul 1989, atunci când tancurile au înăbușit manifestațiile studențești care au contestat sistemul politic unipartid. Tot aici, în urmă cu 70 de ani a fost proclamata fondarea Republicii Populare Chineze după încheierea unui război civil devastator.

Mă aflu lângă obeliscul de granit al Monumentului eroilor poporului, pe al cărui soclu pot vedea un basorelief grandios ce ilustrează epopeea prefacerii societății chineze de la feudalism la comunism. Caut limitele de *zoom* ale obiectivului fotografic și iau în cătarea diafragmei asprimea și triumfalismul construcțiilor impozante care mărginesc piața, și care sunt proiectate în cel mai autentic stil arhitectural al realismului socialist sovietic. Surprind în

ultimul moment protocolul scurt și sec de schimbare a gărzii drapelului național ce flutură în punctul central al pieței din anul 1949. Un ceremonial inert aproape trecut cu vederea de trecători și lipsit de farmecul spumos al unor astfel de protocoale. Îmi amintesc de *show*-ul de care am avut șansa să mă bucur atunci când am asistat la schimbarea gărzii de la Castelul Windsor, cel mai vechi palat locuit din lume și una dintre reședințele monarhilor britanici. Văd miile de oameni care așteaptă într-un șir interminabil pentru a aduce un omagiu corpului neînsuflețit al președintelui comunist depus în cavoul de cristal din sala centrală a Mausoleului. Observ numeroase extinctoare răspândite pretutindeni, aparent fără rost în lipsa unor potențiale materiale cu risc de aprindere. Ghidul chinez se eschivează să-mi dea un răspuns. Odată ajuns acasă răsfoiesc pe internet presa internațională și înțeleg teama lui Chan de a pune punctul pe *i*. Este o măsură a autorităților menită a descuraja tentativele de autoincendiere săvârșite în semn de protest, așa cum s-a întâmplat în anul 2001 când un grup de contestatari ai regimului au recurs la acest gest sinucigaș.

Anual aproape 20 de milioane de oameni ajung să pășească în această piață și eu sunt unul dintre aceia. Mă amestec în masa eterogenă de oameni, fie că sunt elevi sau muncitori, lefegii sau chivernisiți, localnici sau occidentali, puberi sau nonagenari, ori înveșmântați în Prada, Gucci, Dior sau în tunica lui Mao. Îmi îndrept pașii către poarta de intrare în *Orașul interzis* și arunc încă o privire în urmă. Adaug această ultimă imagine care mi se desfășoară în fața ochilor amintirii celor câteva piețe urbane din lume în care am avut șansa să mă plimb, începând cu Plaza de Espagna din Sevilla, Grand Place din Bruxelles, Piazza San Pietro din Vatican ori Piazza San Marco din Veneția, Place de la Concorde din Paris, Piccadilly Circus ori Trafalgar Square din Londra, Stare Mesto din Cehia, Pracado Comercio din Lisabona, Dam Plein din Amsterdam, Marienplatz din Munchen și până la India Gate din New Delhi ori Time Square din

New York. Piața Tienanmen este de departe cea mai rece și mai apăsătoare dintre toate.

M-am așezat la rândul gros de oameni ce așteaptă intrarea în *Orașul interzis*. Este o disciplină impecabilă. Acest lucru nu se datorează nicidecum ofițerilor de poliție *trași prin inel* care supraveghează ordinea, ci mai degrabă trecutului controversat al locului în care ne aflăm și a atitudinii circumspecte de care dă dovadă autoritatea statului, care este gata să interpreteze negativ cel mai neînsemnat gest care poate face aluzie la subiectele tabu ale *establishment*-ului chinez. Nu ar putea exista nici un alt motiv întemeiat pentru care o masă atât de mare de turiști aflați în vacanță să se supună unor reguli ce pot părea inacceptabile în lumea occidentală.

Încercând să construiesc o parabolă temporală subiectivă, pot spune că cei mai norocoși europeni care au avut șansa să cunoască secretele din spatele zidurilor groase ale *Orașului interzis* au fost italieni. Începând cu Matteo Ricci, un misionar iezuit recunoscut a fi fost primul occidental invitat în interiorul Palatului și devenit consilier la curtea imperială în anul 1601, apoi regizorul Michelangelo Antonioni cu fabulosul să documentar *Chung Kuo-Cina-1972* pe care l-a realizat în plină *Revoluție culturală*, turneul legendar *Distant Harmony-1986* pe care Luciano Pavarotti l-a susținut în China, a urmat Bernardo Bertolucci cu capodopera cinematografică *The last Emperor-1987* bazată pe cartea autobiografică a ultimului împărat chinez, și nu demult Giacomo Puccini prin grandioasa producție simfonică *Turandot at the Forbidden City-1998*, una dintre cele mai extravagante montări lirice realizate vreodată.

Mă strecor printr-una dintre deschiderile boltite ale *Porții păcii cerești*, primesc binecuvântarea ateistă a lui Mao Zedong, las comunismul afară, și pătrund în intimitatea a 600 de ani de istorie regală. Acum când îmi aduc aminte de *Orașul interzis* vreau să o fac

ca pe o întoarcere într-o lume dintr-un vis îndepărtat pe care nu am sperat că o voi regăsi-o. Mă țin de departe de tentația cifrelor, statisticilor sau a legendelor frivole și mă bucur de fiecare văl de mătase imaginar pe care a trebuit să-l dau la o parte iar și iar pentru a ajunge la tronul imperial din *Sala armoniei supreme*, acolo unde ultimul moștenitor al tronului chinez, pruncul Pu Yi de numai doi ani și zece luni, începea numărătoarea inversă a tristei sale existențe și a sfârșitului celor cinci milenii de monarhie dinastică. Refuz să privesc *Orașul interzis* ca pe o capodoperă arhitectonică, ci mai degrabă mă las purtat de vibrațiile energetice *feng-shui* care străbat curțile interioare ale palatului.

Sunt hipnotizat de tandrețea onomastică de care au dat dovadă generațiile de împărați și curtezane atunci când au ales să-și dezmierde sălașul cu cele mai duioase metafore: *Poarta armoniei supreme, Sala conservării armoniei, Poarta purității celeste, Sala armoniei depline, Palatul liniștii terestre, Sala cultivării moralității, Poarta curajului suprem, Sala de unire și pace, Sala fericirii intense* ori *Poarta autorității divine*. Nici construcțiile din grădina imperială nu sunt văduvite de acest privilegiu. *Templul păcii imperiale, Umbrarul de zăpadă pupurie, Zece mii de primăveri, Pavilionul de jad plutitor, Muntele eleganței, Poarta ascultării loiale* sau *Sanctuarul celor patru zeități,* sunt doar o parte dintre locurile în care apropiații împăratului își găseau tihna reculegerii. Simetria sublimă a *Palatului* este frântă doar de șerpuirea *Râul de aur,* ce se lasă înșeuat de filigranul marmorat al celor cinci punți ce simbolizează virtuțile confucianiste: îngăduință, justețe, rânduială, chibzuință și devotament. Echilibrul este balansat în jurul principiilor cosmologiei chineze ce pun în cumpănă *Palatul purității celeste*, locuit de împărat ca *Fiu al cerului,* și *Palatul liniștii terestre*, căminul soției sale asociată cu pământul. Mă cutremură gândul că *Orașul interzis*, construit după chipul sacru al *Palatului Violet* în care legenda chineză spune că își avea adăpost însuși Dumnezeu, a fost ținut

departe de privirile vulgului vreme de sute de ani pentru a sfârși drept colivie de aur a celui din urmă descendent Qing, împăratul copil *Aisin Gioro Pu Yi*.

Pretutindeni mă simt protejat de prezența numeroaselor creaturi sculptate în piatră sau bronz ce alungă gândul rău din preajma mea. Simt că mă veghează dragonii încolăciți pe coloanele palatelor, leii cârlionțați ce sunt înveșmântați în armură și flanchează fiece intrare, cocorii alungiți către cer, phoenicșii înaripați ce stau să-și ia zborul de pe cornișele clădirilor, precum și broaște țestoase gigantice care prorocesc longevitatea. Sunt trezit la realitate atunci când banalitatea fizionomiei mele caucaziene li se pare exotică câtorva tinere chinezoiace care mă roagă să facem o poză împreună. Răspund cu plăcere și mă simt flatat de dorința micilor mandarine de a se imortaliza alături de înfățișarea mea europoidă. În treacăt fie spus, este un loc în care risipa de megapixeli este cel mai comun năravpentru fiecare dintre cei ce ne aflăm aici.

Una dintre cele mai emoționante imagini care mi s-a fixat pe retină este *Tronul dragonului* din *Sala armoniei supreme*, poate și datorită numeroaselor filme în care l-am văzut reprodus butaforic mai mult sau mai puțin fidel. Grandoarea jilțului din santal roșu este amplificată de abundența simbolistică din preajma acestuia, de la broderiile de mătase și basoreliefurile în lemn prețios și până la vasele de porțelan translucid ori versetele scrise în ideograme aurite ce transmit îndemnuri de moralitate. *Dreptate și strălucire* este deviza sub care împăratul își exercita, la propriu și la figurat, autoritatea supremă. Acesta domnea la adăpostul a două oglinzi laterale uriașe menite să alunge spiritele dăunătoare, dar și a dragonului cu coada spiralată din gura căruia iese un candelabru meșteșugit din bile metalice care potrivit legendei sunt gata să cadă și să ucidă orice uzurpator la tron.

Modestia cromatică a întregii arhitecturi în care domină griurile este curmată doar de țiglele smălțuite în galben ce acoperă

streașinile încovoiate ca semn al legăturii imperiale cu soarele, și de pereții clădirilor ce sunt spoiți cu lut roșu, culoarea în care erau scrise edictele suveranului. Observ pe fiecare coamă ce încheie apele acoperișurilor un detaliu de o delicatețe rară care nu poate fi trecut cu vederea. O suită de mici figurine din ceramică glazurată ce reprezintă creaturi mitice aducătoare de belșug și noroc, ocrotește fiecare clădire a *Palatului imperial*. Fotografiez șirul micilor făpturi alcătuit în ordine de un phoenix, urmat de un cal ceresc și un cal de mare, apoi câțiva dragoni imperiali și în final o maimuță, toate simbolizând puterea și deopotrivă invocarea protecției divinității sub toate formele sale de manifestare. O adevărată fabulă încremenită în argilă aurie ce se deșiră pe muchia streașinei.

Parcurg agale calea cu sens unic ce consfințește axa de congruență a întregului domeniu împărătesc și pe latura nordică mă pot bucura pentru câteva minute de un răgăz în *Grădina imperială*. Un giuvaer horticol organizat după toate regulile de peisagistică chineză clasică și din care nu lipsesc lacuri artificiale, stâncării, pavilioane, podețe și nenumărați pini ori chiparoși seculari. Stau așezat pe o bordură și privesc oamenii care mi-au fost parteneri în încercarea de a răzbate prin jumătatea de mileniu zăvorâtă tainic de dinastiile Ming și Qing.

Această descriere figurativă asemeni unui basm pe care am ales să o atribui *Orașului interzis*, fără a face uz de date istorice, detalii tehnice ori picanterii din culise, este modul în care am dorit să-mi manifest admirația față de un loc atât de special și unic.

Nici nu-mi pot imagina soarta searbădă a călătorului universal în lipsa obiectivelor turistice faimoase care, cele mai multe dintre ele, sunt fructul orgoliului, trufiei, megalomaniei sau halucinațiilor stăpânilor vremelnici ai lumii, fie că s-au numit împărați, regi, țari, domnitori sau chiar președinți.

Grădina conservării armoniei, Yiheyuan sau Palatul de vară, sunt toate denumiri pentru aceeași rezidență princiară care a servit

drept loc de relaxare pentru membrii curții imperiale în zilele toride ale sezonului cald. Mai mult decât această caracterizare prozaică, domeniul întins pe o suprafață de aproape 300 de hectare reprezintă o capodoperă peisagistică ce include mii de structuri antice create de om, întruchipate în pavilioane, temple, grădini, turnuri, palate ori poduri, și culminând cu baza infrastructurii, ea însăși o operă antropogenă, ce pune în opoziție consonantă Lacul Kunming și *Dealul Longevității*. Deși ideea întemeierii acestui loc de recreere și meditație are origini adânci în istoria Chinei, încă din perioada Dinastiei Jin în zorii secolului XI, el este asociat în mod nefast cu Împărăteasa văduvă Cixi. Acest personaj socotit malefic a ajuns să cârmuiască destinul țării vreme de jumătate de secol, mai întâi din postura de concubină și apoi de soție, mamă și mătușă a împăraților care au asigurat continuitatea dinastică până la abolirea acesteia. Însuși modul în care este ea zugrăvită în toate filmele istorice pe care le-am văzut, cu rictus înghețat pe obraz și gheare ascuțite de aur în prelungirea falangelor, pune în lumină personalitatea temută a acestei femei și caracterul ei aproape monstruos. În dreptul său cronicile consemnează un lung șir de erori, eșecuri, excese și abuzuri, printre care și reconstrucția Palatului de vară prin deturnarea fondurilor destinate modernizării flotei militare imperiale. Judecând în cheie contrafactuală este limpede că dacă faptele nu ar fi decurs astfel, astăzi nu m-aș fi aflat aici așteptând emoționat întâlnirea cu acest magnific parc. Mai mult, dacă stăpânii Chinei ar fi prețuit principiile fundamentale ale democrației, drepturilor omului și ale statului de drept așa cum le cunoaștem astăzi, poate nu ar fi existat nici *Marele zid*, *Armata de teracotă* sau *Orașul interzis*. Sunt bântuit de o dilemă de care încerc să mă lepăd: să judec Palatul de vară ca pe un simbol al decadenței, risipei și corupției sau să mă bucur de splendoarea celei mai mari grădini imperiale chineze?

După ce ghidul își găsește răgaz să ne facă o punctare a principalelor obiective indicându-le cu degetul arătător pe o hartă

lucioasă și colorată, alegem ca punct de plecare *Poarta de est*, una dintre cele cinci ale Palatului de vară. Trec pe sub o arcadă decorată în cel mai riguros stil arhitectural tradițional chinezesc, un soi de contopire fastă între ideea *arcului de triumf* și armonia *feng shui*, pe care împăratul, un mare iubitor al artei caligrafice, a împlinit-o cu locuțiunile mai mult decât sugestive. *Hanxu*-privelișteîncântătoare și *yanxiu*-ferecare a frumuseții, sunt cele două sintagme cardinale ce statornicesc acest spațiu ca un semn al legământului de învoială cu natura și forțele divine. În față se înalță *Poarta de est*, o construcție simplă cu acoperiș curbat și despicat în două ape, marcată de emblema ierarhiei feudale prin ușile laterale destinate membrilor familiei regale și apoi cele centrale rezervate exclusiv împăratului și împărătesei. Culoarea dominantă este roșul imperial și nu lipsesc cei doi lei de bronz ce stau de strajă și simbolizează unitatea și continuitatea dinastiei. Conform credinței populare, leul mascul oblăduiește cu laba sa dreaptă o sferă alegorică ce reprezintă întregul univers, iar femela își alăptează puiul din dosul labei stângi într-o metaforă a perenității. Grinzile și traversele de lemn sunt pictate cu motive clasice zugrăvite în culori primare iar frontispiciul este dominat de o inscripție care transmite mesajul Yiheyuan, care s-ar putea traduce *conservarea energiei și calmarea sufletului*.

Mă las cucerit pentru a nu știu câta oară de grija și bogăția detaliilor care transmit cele mai tainice îndemnuri, și mânat de un imbold aproape criptic urmez traseul prestabilit către *Sala bunăvoinței și longevității*. Teama de a nu-mi rătăci pașii prin mulțime mă ține aproape de grupul ce-și urmează ghidul ca pe un păstor înainte-mergător. Este o alegere înțeleaptă mai ales că acesta se dovedește a fi foarte pasionat de istorie și dornic de a ne împărtăși tot felul de amănunte captivante. În fața primului complex arhitectural ne întâmpină nepământeana făptură *Qilin,* o fiară mitologică turnată în bronz, cu cap de dragon, coadă de leu, corn de cerb, copite despicate și veșmânt solzos. Este o creatură purtătoare de

noroc, asemănătoare ca simbolistică licornului occidental, care deține puteri protective împotriva focului mistuitor. Tot aici îmi face plăcere să mă fotografiez cu o rocă uriașă, ce are o structură selenară asemeni unui șvaițer calcaros, și despre care aflu că este adusă tocmai din Delta Fluviului Yangtze. Aerul ce învăluie curtea în care mă aflu este îmbălsamat de miresma bețigașelor de tămâie ce fumegă din arzătoare în formă de dragoni și pasări phoenix. Împăratul și-a botezat acest loc de ședere *Sala bunăvoinței și longevității,* fiind inspirat de o învățătură confucianistă care grăiește cu înțelepciune: *conducătorul care domnește îngăduitor va dăinui o viață lungă*. Arunc o privire în interiorul monumentului care este supus unor lucrări de renovare și pot admira tronul decorat cu dragoni și înconjurat de cădelnițe ori cocori de bronz, un panou sculptat în lemn de santal, precum și uriașul brocart pe care sunt țesuți cu fir aurit 100 de lilieci. În credința populară *longevitatea* este adeseori asociată cu întruchiparea *liliacului,* grație similitudinii fonetice a celor două cuvinte.

Urmează *Grădina virtuții și armoniei* din care răsare impetuoasă clădire a *Marelui teatru*, o construcție superbă înălțată pe trei etaje și împodobită într-un adevărat festival cromatic miraculos. Cele trei paliere, *al fericirii*, *al prosperității* și *al longevității,* sunt expresia dragostei Împărătesei Cixi pentru marea sa pasiune, Opera din Beijing. Însăși denumirea acestui edificiu *Dehe yuan* sugerează, conform hrisoavelor originare din China antică, formularea plină de sens *ascultați o melodie fină și mintea se va însenina*.

În apropiere se găsesc *Sala bucuriei îmbelșugate* și *Sala celebrării virtuții*, ambele destinate exclusiv intimității Împărătesei și cu siguranță locuri de întâlnire și socializare în preajma personajelor din anturajul apropiat. Una dintre confidentele cunoscute ale Văduvei Cixi a fost pictorița americană Katharine Augusta Carl. Aceasta și-a petrecut o parte a vieții la curtea imperială, timp în care a realizat

patru portrete ale Reginei Mamă și a scris un jurnal despre rigorile traiului dinastic din interiorul *Orașului Interzis*.

Se pare că trebile împărăției își găseau rânduiala și deslușirea în *Sala valurilor de jad,* o mică construcție în stil tradițional cu o încăpere principală și două anexe laterale, dar cu un nume fermecător inspirat de un verset din lirica poetului antic Lu Ji, ce aduce aminte de legenda *Izvorului cu apă curgătoare de jad*.

Locul de găzduire pentru familia imperială numit *Sala longevității fericite,* stă sub semnul simbolisticii și al consonanțelor *feng shui*, atât prin simetrie cât și mulțumită risipei de întruchipări zoomorfe ori a arbuștilor de magnolie, begonie și bujori ce dau astăzi viață unui ev asfințit.

Așezat între limanul dinspre miazănoapte a *Lacului Kunming* și poalele dinspre miazăzi ale *Dealului longevității*, *Changlang* sau *Marele coridor* este un pavilion emblematic al Palatului de vară, care dăruiește cu blândețe adăpost umbros și ferit de ploaie călătorului visător, sedus fără de leac de paradisul ce-l împresoară din toate părțile. Un șir interminabil de evocări pictate ale legendelor, poveștilor și faptelor eroice ale înaintașilor, reprezentate în maniera vie și plină de conținut a stilului artistic Suzhou. Parcursul celor peste 700 de metri ai coridorului zugrăvit în culori tari ce înveșmântează minuțios până și cele mai secrete firide ori bârne, este întrerupt doar de patru chioșcuri octogonale care simbolizează fiecare dintre anotimpuri și care sunt alintate: *Păstrând bunătatea*, *Apă de toamnă*, *Limpede și lipsit de griji* sau *Susur odihnitor*. Jumătatea pasarelei este marcată de *Poarta norilor risipiți* de unde pot contempla tabloul luciului de apă care acoperă cea mai mare parte a Palatului de vară. Trăiesc un nou simțământ de *deja-vu* cu gândul la *Coridorul lung* pe care l-am parcurs acum două zile în curtea *Templului cerului* și înțeleg că acest tip de pavilion destinat promenadei este un instrument estetic imperativ al arhitecturii chineze. Cu ajutorul explicațiilor ghidului încerc să descifrez mesajul

câtorva dintre cele 14000 de picturi ce-mi oferă tot atâtea motive de încântare. Reţin cel mai frumos titlu al unei legende: *Povestea ţării piersicului înflorit*. Nici nu mai ştiu dacă mă aflu într-o grădină din China sau cutreier printre strofele unui poem.

Istoria *Bărcii de marmură* este una pe cât de stranie pe atât de subiectivă. Fără a fi socotită defel o extravaganţă sau o aroganţă, ci mai cu seamă o deprindere convenţională a peisagiştilor din epocă de a îmbogăţi peisajul cu spaţii fanteziste de bucurie, meditaţie sau relaxare, imaginea acestei construcţii care face astăzi senzaţie printre turişti este asociată incurabil cu inutilitatea, risipa şi imoralitatea Împărătesei văduve Cixi, cea care a cheltuit o parte însemnată din bugetul militar al ţării pentru a acest colos de piatră ce a servit doar pentru propria desfătare. Trebuie să mărturisesc că în ciuda acestui renume nefericit mie unul chiar îmi place uriaşul vapor de marmură ce pare ancorat la pontonul de pe ţărmul lacului. Plecând de la modelul corăbiilor cu vele ale împăratului Qianlong, împărăteasa a încercat cu succes o modernizare a acestui vapor în stilul ambarcaţiunilor cu zbaturi care erau la modă în Europa. Pavilionul de lemn vopsit în alb marmorat decorat cu ferestre de sticlă colorată, capetele de dragon ce servesc drept căi de drenaj ale apelor pluviale, basoreliefurile melcate care înnobilează prova, precum şi arcadele împodobite cu elemente florale stilizate, sunt amănunte plastice care fac din năpăstuita corabie împietrită un monument cu adevărat spectaculos. În plus, lichenii statorniciţi pe poalele jilave ale babordului şi tribordului îi conferă distincţia unei lungi şi neclintite permanenţe. Mai mult decât o lucrare de arhitectură acvatică, vaporetul de piatră râvneşte a ilustra trăinicia unei domnii în faţa supuşilor, ceea ce s-a dovedit a fi doar o amăgire deşartă.

Împrumutând câte ceva din spiritul negustoresc al confraţilor occidentali, dregătorii capitalişti de astăzi ai *Palatului de vară* organizează scurte croaziere ce trasează o diagonală imaginară a *Lacului Kunming* între *Barca de marmură* şi *Insula Nanhu*, una

dintre cele trei oaze terestre care parcă plutesc pe întinsul apei. Contra unei taxe de 8 yuani, care înseamnă 5 lei în bani românești, mă instalez pe unul dintre locurile bărcii de lemn ce imită structura celei de marmură, pe care o lăsăm acostată pentru vecie la cheu. Motorul Diesel zumzăie în surdină ca un bondar amfibiu, carenajul provei desface apele, *Marele coridor* se face tot mai mic, iar *ceainăria plutitoare* în care mă aflu își croiește drumul către ochiul de pământ înverzit azvârlit în larg. Privesc în jur și explorez prin camera de fotografiat priveliștea cinemascopică ce mi se desfășoară către toate țărmurile cardinale. Versantul sudic al *Dealului longevității* deschide privirii alaiul celor trei temple superbe care se aliniază pe verticală: *Palatul norilor risipiți*, *Turnul virtuții budiste* și *Templul înțeleciunii nemărginite*.

În partea opusă, asemeni unui curcubeu împietrit, se arcuiește deasupra apei *Podul cu șaptesprezece bolți* care conectează *Insula Nanhu* la coasta răsăriteană a lacului. Revin pe uscat și iau la pas cei 150 de metri ai podului, în timp ce îmi dau onorul cei 544 de lei surâzători, sculptați din marmură pe coloanele parapetelor laterale. Este realizare tehnică de excepție care durează și bucură sufletul pământenilor de mai bine de 270 de ani.

Odată ajuns la mal mă îndrept ca atras de un magnet înspre mulțimea care își face *selfie*-uri în jurul *Boului de bronz,* ce plutește parcă pe valurile împletite în marmură translucidă care potopesc piedestalul unde șade. Cornuta în mărime naturală cu ochii mari și umezi îmi aduce aminte de blajinitatea vacilor care își găseau nestingherite tihna pe străzile centrale ale capitalei indiene New Delhi. Fără ajutorul ghidului nu ar fi fost chip să deslușesc cele 80 de caractere mandarine care sunt turnate în relief pe spinarea animalului și care îi explică semnificația. Pesemne în strânsă legătură cu însușirile *boului* din zodiacul chinezesc, care se remarcă prin forță, tenacitate și supunere, în conștiința oamenilor acesta poate feri de potop locurile în preajma cărora se află, scăpând astfel de la pieire

localnicii și roadele pământului. *Acest bou venerat este făcut cu aur pentru a păstra veșnic pacea și pentru a aduce noroc,* sunt chiar cuvintele împăratului, caligrafiate de el însuși pentru a transmite posterității mesajul de credință în puterile ocrotitoare ale sacralității bovine.

Mă îndrept către ieșirea din Palatul de vară al împăraților Qing și îmi stăruie în minte interesul ieșit din comun, aproape obsesiv, pe care îl au dintotdeauna chinezii pentru *arta longevității*. Acesta se manifestă în mod vădit nu doar prin invocarea acestei năzuințe în numeroasele nume proprii atribuite templelor ori palatelor, ci mai degrabă prin toate mijloacele menite să sporească calitatea și cantitatea zilelor viețuite pe Pământ, de la alimentație, gimnastică, meditație și până la vrednicie, sfială și cumpătare, virtuți probate cu prisosință în tot ceea ce fac.

Coborâm cu piciorele pe pământ și îmbarcați în autocar facem cale întoarsă către centrul capitalei chineze, acolo unde vom descinde la talpa țării fără de sânge albastru și vom încerca o acțiune de *desant* turistic în zona *hutong*-urilor din vecinătatea Turnului clopotniței, o zonă foarte apropiată de piața Tienanmen. Chan profită de ambuteiajele din trafic și ne povestește câte ceva despre aceste forme de organizare ale urbei dinafara *Orașului Interzis*. *Hutong*, care literalmente înseamnă *fântână cu apă*, este o moștenire a Dinastiei Yuan proclamată la jumătatea secolului XII după ce armatele călare conduse de hanul mongol Kublai, unul dintre nepoții legendarului Ginghis Han, au ocupat regiunea de astăzi a Beijing-ului. Lăstarii noii societăți urbane au înmugurit în pământul spornic al filozofiei și năzuințelor populației autohtone, și astfel au apărut aceste structuri arhitecturale unice, dispuse sub forma unui cvartet de case așezate față în față în jurul unei curți patrulatere supuse doar regulilor de sistematizare dictate de canoanele *feng shui*. Sintetizând în mod barbar, se pare că foștii săteni obișnuiau să sape un puț de apă și apoi să locuiască în jurul lui transformându-se în orășeni. Acest tip

de organizare a locuințelor, denumit *sheyuan* și destinat pentru trei generații din aceeași familie, s-a extins rapid formând o textură matriceală în care circulația se făcea pe alei și străduțe înguste, denumite *hutong*.

Atmosfera este cenușie la propriu și la figurat. Cu excepția lampioanelor roșii aninate la ferestre și a coviltirelor multicolore care acoperă ricșele ce ne așteaptă, totul este de în culoarea plumbului, de la cerul înnourat, casele de piatră și până la pavajul lustruit pe care pășesc. Ceea ce pare astăzi o mahala tristă reprezintă de fapt structura celulară citadină a unei orânduiri sociale ierarhizate și stratificate. Dacă orânduirea comunistă instalată după anul 1959 a demolat numeroase astfel de cartiere pentru a construi fabrici și a strămutat locuitorii către apartamente de bloc, astăzi *hutong*-urile rămase în picioare sunt puse sub adăpostul statutului de *arie protejată* împotriva amenințării marilor corporații imobiliare. Pentru a face un tur prin labirintul celor mai strâmte ulicioare voi lua o velorickșă. Dintre zecile de posesori de astfel de mijloace de locomoție care așteaptă aliniați ca taximetrele într-un loc bine delimitat, încerc să aleg o călăuză mai vânjoasă pentru a putea urni din loc un european a cărui greutate se apropie de un chintal. Cu sentimente de stânjeneală și compătimire pentru bietul triciclist care trage din greu la pedale pentru a-mi oferi o savuroasă hoinăreală prin universul patriarhal al vechiului oraș chinezesc, privesc cu prețuire fațadele caselor din care mici prăvălioare de familie își așteaptă musafirii pentru a-i omeni cu găluște și ceai sau pentru a admira delicate obiecte decorative de artizanat lucrate manual din mătase, bambus, hârtie sau ceramică. Din când în când cărăușul meu mă face atent, arătându-mi cu mâna câte ceva ce i se pare lui că nu ar trebui să scap din vedere. Aflu că în fiecare astfel de cartier există o toaletă comună pe care o folosesc toți megieșii. Îmi imaginez cât de profunde și de consolidate sunt relațiile interumane din miezul unor astfel de comunități, care își împart până și cele mai intime trebuințe.

Punctul culminant al periplului îl constituie vizita la una dintre familiile care, contra unui mic comision de 10 yuani, își deschid casa pentru turistul venit de departe. Încă odată mă simt apăsat de un sentiment de culpă văzând bucuria unor oameni pentru care *acasă* înseamnă un spațiu de 20 metri pătrați în care se găsește loc pentru sufragerie, dormitor și o minusculă debara. Micul nostru grup de călători curioși abia dacă începem să ne găsim loc în micimea camerei de zi, din care se separă meschinul iatac printr-un paravan din baghete de lemn lăcuite și acoperite cu hârtie opalescentă. Sorb din bolul cu ceai fierbinte și parfumat pe care l-am căpătat la sosire, încerc să deslușesc engleza cu accent mandarin a gazdei care ne introduce în istoria *hutong*-ului, și privesc obiectele decorative ce aduc bucurie și energie casei. Făcând un tur vizual al încăperii găsesc pe rând un evantai *incandescent* deschis ca o coadă înfoiată de păun, o vitrină cu câteva păpuși de porțelan îmbrăcate în veșminte tradiționale cusute din mătase brodată, decupajul *jianzhi* ce figurează un dragon cu coada încolăcită, un peisaj dintr-o grădină chinezească serigrafiat în sepia pe hârtie de orez, ghiveciul din ceramică smălțuită în albastru din care se înalță tulpini spiralate de bambus, sau peștișorii cu solzi de aur care își viețuiesc claustrarea într-un minuscul acvariu sferic. Remarc și o panoplie cu bancnote primite de cei ai casei de la turiști din toate colțurile lumii. Îl văd pe Nicolae Iorga stând alături de George Washington, Mahatma Ghandi, Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii, Mustafa Kemal Ataturk și încă mulțe alte personalități din țări asiatice, africane sau sud-americane, fiecare surâzând încrezător de pe lei, dolari, rupii, lire sterline sau turcești și câte și mai câte ruble, dinari, pesos, escudos ori pesetas. Aproape ascunsă vederii, descopăr o mică măsuță pe post de atelier la care un membru al casei pictează în timpul liber interiorul unor mici sticluțe transparente, într-o tehnică despre aveam să aflu că se numește *neihua*. În fapt chinezii, luând contact pe la jumătatea anilor 1800 cu obiceiul prizării pulberii de tabac importat

din America de Sud, au început să-și decoreze micile recipiente de sticlă în care își purtau praful de tutun, născocind acest meșteșug decorativ. Admir masa plină cu astfel de sticle în miniatură, nu mai mari de patru centimetri înălțime, și sunt copleșit de exactitatea detaliilor care înfățișează în culori pătrunzătoare temele clasice ale artei picturale chinezești: imagini din natură, animale fantastice și scene casnice, istorice sau mitologice.

Pentru mine este un mister fermecător modul lăuntric și discret prin care acest popor tăcut a urmat poteca chibzuinței *taoiste* și taina înțelepciunii *confucianiste*, reușind să compenseze lipsa contactului cu neastâmpărul creator din creuzetul culturii europene a ultimului mileniu. Astfel a izbutit să-și creeze cu propria minte și mână forme de artă fără seamăn prin simplitate și profunzime deopotrivă. Nu au cunoscut miracolul divin al *Renașterii*, nu au zugrăvit *gioconde* sau *capele sixtine* și nici cioplit vreo *pietă* ori *afrodită*, dar folosindu-se de geniul nativ pus în slujba celor cinci stâlpi primordiali ai universului, apă, aer, foc, pământ și metal, au dospit un patrimoniu artistic neprețuit pe care l-au făcut cadou umanității.

Este ultima dimineață în care mă trezesc mai devreme cu șase fuse orare decât compatrioții mei rămași acasă. După prânz mă așteaptă un zbor istovitor către România, cu un mic popas pe aeroportul Schiphol din Amsterdamul lalelelor. Până atunci mai este ceva vreme pentru a mai face o vizită de neratat.

Mă număr printre cei din același leat cu mine pentru care *spiritul olimpic* înseamnă întâi de toate, pagaia frântă în valuri a lui Ivan Patzaichin, tabela electronică elvețiană năucită de *zecele* Nadiei Comăneci și televizorul alb-negru la care puteam vedea în culori, slavă nobleții și geniului enciclopedic al lui Cristian Țopescu. E încă o bucurie să pot vizita parcul Jocurilor Olimpice de vară desfășurate în 2004 la Beijing, măcar pentru curiozitatea de a vedea cu proprii ochi cum arată o investiție ce a costat cât suma bugetelor celor patru

Olimpiade anterioare desfășurate la Atena, Sydney, Atlanta și Barcelona. Nu pot să nu-mi aduc aminte de gustul amar pe care l-am avut în urmă cu câțiva ani, atunci când am văzut starea tristă și deplorabilă în care se află Campusul Olimpic din Atena, capitala antică ce a renăscut întrecerea olimpiană în anul 1896, după ce aceasta fusese înterzisă de creștinul împărat Teodosiu I la finalul secolului III după Hristos.

După ce trec de poarta în care, conform uzanțelor din China cu care deja m-am obișnuit, mi se ia la puricat rucsacul pe care îl port pe umăr, iată-mă în imensul ansamblu arhitectural construit de la zero, ca o șansă istorică a Chinei de a ieși din adormire și de a arăta lumii potențialul său economic și inovator. Sunt fericit să-mi imaginez că pe aici a umblat toată elita sportului mondial din anul 2004. Printre ei și cei mai iuți oameni din apă ori de pe uscat, înotătorul american Michael Pheps și atletul jamaican Usain Bolt. Am urmărit la televizor deschiderea grandioasă a Jocurilor Olimpice, acum mă aflu aici și pot să dau crezare tuturor superlativelor, elogiilor dar și criticilor pe care le-am citit despre această sărbătoare universală a sportului, de la prestigiul echipelor de arhitecți care au izbutit o fuziune minunată între înalta tehnologie și elementele fundamentale din cultura artistică și credința tradițională, distincțiile și premiile pe care Parcul olimpic le-a repurtat în competiții de profil ce țin de arhitectură, inginerie sau protecția mediului, și până la demolarea arbitrară a unor cartiere istorice de patrimoniu aflate la periferia Beijing-ului ori strămutarea locuitorilor năpăstuiți.

Zoresc pasul și mă îndrept țintă către cea mai spectaculoasă pereche de construcții a campusului, reprezentativă atât prin arhitecturile masive în care au fost imaginate dar și prin simbolistica conceptului cosmologic chinez. Această dogmă originară asociază cerului formă rotundă materializată aici prin Stadionul Național supranumit *Cuibul de pasăre*, în timp ce pătratul întruchipează pământul transpus în Centrul acvatic național alintat *Cubul de apă*.

Arhitecții *Cuibului de pasăre* s-au străduit cu succes să sugereze continuitatea, iscusința și stăruința naturale poporului chinez, prin iluzia unui singur fir de oțel care se înfășoară protector în jurul unui cuib, ca leagăn al unei maternități creatoare, ciclice și perpetue. Este o realizare excepțională care uimește prin fragilitatea cu care o împletitură metalică aparent delicată susține unul dintre cele mai mari stadioane din lume. Este una dintre construcțiile pe care odată văzute nu poți să le uiți dar, dacă era după mine, aș fi ales ca punct de inspirație tema coconului de mătase care mi se pare un element cu adevărat emblematic pentru istoria și cultura acestei țări.

Dacă forma perfect paralelipipedică a *Cubului de apă* nu a pus la grea cazană inspirația arhitecților, în schimb tehnologia avangardistă, în care s-a folosit o revoluționară membrană de fluoropolimeri, mă uimește prin aspectul iluzoriu al pereților clădirii, ce în primul moment îmi aduce de imaginea microscopică a morfologiei unei structuri moleculare. O priveliște derutantă și seducătoare în care fiecare dintre tonurile albastre ale cerului se răsfrânge din toate direcțiile către pernițele poligonale, creând astfel senzația unor picături masive de apă strâmtorată pe fețele parcă prea înguste ale unui *cub de apă* suprarealist.

Fac un *travelling circular* și găsesc așa-numitul *Parc verde*, considerat a fi un adevărat plămân al Satului olimpic și care se întinde în prelungirea orizontului nordic, precum și siluetele clădirilor care au găzduit sportivii și delegațiile tehnice, apoi sălile sau terenurile dedicate, și în cele din urmă zonele de servicii, antrenament ori agrement. Nu îmi scapă privirii Centrul olimpic de presă găzduit de Pagoda Ling Long, o structură din oțel și sticlă pe care unii o aseamănă cu o *păstaie esențializată* perpendiculară între cer și pământ, în timp ce mie îmi pare o *coloana a infinitului* orientală în interpretare *high-tech*. În depărtare, Complexul de hoteluri și birouri Pangu Plaza cu forma sa futuristă îmi amintește de profilul unui dragon uriaș. În rest dale cenușii cât vezi cu ochii, șiruri

de arbori tineri din specia *Pawlovnia* originară din China și devenită faimoasă pentru cel mai rapid ritm de creștere din regnul vegetal lemnos, câteva tarabe risipite ici-colo ce ispitesc trecătorul cu fructe proaspete sau preparate *fast-food*, iar pe cerul sur unduie un zmeu ale cărui măști galbene rânduite pe o ață neștiută interpretează tăcut un freamăt înșelător ce îmi duce gândul către personajele *Operei din Beijing*.

O presimțire stranie și fericită mă îmboldește să mă apropii de un tânăr afroamerican ce pare a fi un *one-man show* stradal. Acesta își pregătește recuzita în timp ce atrage atenția trecătorilor glăsuindu-le într-o engleză cu accent american, ruptă parcă din inima newyork-ului. Giumbușlucurile pe care le face cu câteva mingi de baschet îmi amintesc de echipa demostrativă Harlem Globetrotters ce face senzație în toată lumea de aproape o sută de ani. Pare căzut din cer, cu echipamentul de sport Air Jordan, aerul boem și pofta sa de viață cu care încearcă să stârnească interesul. Ispitiți de apariția exotică mai bine de două duzini de chinezi curioși mi se alătură și se opresc unul câte unul în jurul său. Sunt fermecat de seminarul de psihologie a personalității pe care mi-l oferă în dar acest moment magic. Nu dau prea mare importanță trucurilor și scamatoriilor pe care le face americanul, în schimb fotografiez și îi examinez auditoriul. Descopăr pe rând tipologia suspiciosului, timidului, invidiosului, arțăgosului, îndrăznețului, blajinului, jovialului, sfiosului, scorțosului, mofturosului, naivului, arogantului, șiretului, orgoliosului sau a inocentului. Trăiesc un spectacol fascinant al diversității umane și al întâlnirii dintre două tipuri de făpturi trăitoare pe aceeași planetă, roade ale aceleași geneze, dar pe care drumul istoriei și Dumnezeul diferit i-a modelat atât de deosebit. Mă amuz văzând reacțiile privitorilor și mai ales strădania tânărului venit din *Lumea nouă* de a stârni hazul unor oameni în al căror lanț genetic *cromozomul umorului* este unul cvasi-imaginar. Ador astfel de întâmplări spumoase, adevărate clipe de revelație antropologică și le

prefer oricăror demersuri de virtuozitate inginerească sau arhitecturală. Doar presiunea timpului mă îndeamnă să-mi iau rămas bun de la acești conlocuitori ai planetei, mai ales că ghidul a pregătit o surpriză pe care cu siguranță reprezentantele sexului frumos din grup o vor savura-o din plin.

Hua Heng Xuan Pearl, cel mai mare magazin de desfacere al perlelor de cultură din Beijing, ne așteaptă cu ceai fierbinte și, așa cum știu chinezii strașnic de bine, suntem preluați de o gazdă locală ce ne va familiariza cu tehnica fabricării bobițelor de sidef. În umbra acestor minuni ale naturii ce lucesc discret pe decolteul doamnelor, se află mai bine de un secol de studii, cercetări ori experimente, și mai ales reflexul imunitar a milioane de generații de midii de apă dulce. Ni se prezintă o colecție de recipiente de sticlă în care pot vedea diferite stadii de dezvoltare ale perlelor de cultură aflate în interiorul tainic și ferecat al moluștei *adoptive*. Înțeleg că *Hyriopsis schlegelii* este cea mai rodnică specie de scoică, ce poate produce între carapace până la 50 de mărgăritare deodată, și că în China sunt recoltate anual peste 1500 de tone de perle, ceea ce reprezintă mai mult de 95% din piața mondială. După scurta incursiune în procesul tehnologic și biologic al originii grăuntelui nestemat suntem invitați către sala de prezentare în care vitrine luminate pun în valoare miliarde de perle albe, roz, portocalii sau violet, montate pe cele mai încântătoare coliere, cercei, brățări și inele. Ferit de tentația de a cumpăra vreo bijuterie, din cauza cotei de avarie la care se află bugetul planificat pentru această călătorie, mă mulțumesc doar să admir iscusința artiștilor giuvaiergii, încercând în gând să-mi iau rămas bun de la toate momentele minunate pe care le-am trăit în China.

Am petrecut două săptămâni într-o țară întinsă cât un continent, cu un miliard și jumătate de suflete și cu o istorie de patru milenii. M-am descotorosit de toate prejudecățile, am încercat să-i înțeleg virtuțile și viciile iar apoi mi-am transcris gândurile. Nu am

pomenit nimic despre zvonurile referitoare la încălcarea drepturilor omului, persecuția membrilor mișcării spirituale Falun Gong, autoritarismul partidului unic, tensiunile diplomatice pe care le are China cu Rusia, Japonia, Tibet, Taiwan și Hong Kong, ori despre presupusul spionajul economic și furtul de tehnologie de care este suspicionat guvernul acestei țări, și aceasta pentru că am venit aici doar să-i cunosc pe oamenii în lipsa căruia lumea ar arăta cu totul altfel.

Am descoperit un popor prietenos, modest, harnic, creativ, onest și mai ales răbdător cu vremurile.

Addenda

În străduința mea de a înțelege cât mai multe dintre secretele Chinei, de mare ajutor mi-au fost atât filmele pe care le-am văzut dar mai ales impresiile de călătorie ale unor personalități ale căror perspective despre această țară au completat caleidoscopul amintirilor și emoțiilor mele. Cărțile de călătorii *Am fost în China nouă* de George Călinescu, *Jurnal în China* a lui Eugen Barbu, *Al cincilea punct cardinal* scrisă de Ioan Grigorescu, volumul *Jurnal de călătorie-Japonia,China* a lui Nikos Kazantzakis sau *Cartea lui Marco Polo,* înfățișează ferestre prin care pot privi cu deferență în casa și sufletul unui popor fără de care cursul umanității ar fi avut un alt destin. Dar cel mai mult m-a încântat să aflu că primul român care a pășit către zarea Orientului îndepărtat a fost vasluianul Nicolae Milescu Spătarul, zis Cârnul, mărturie fiindu-mi jurnalul său intitulat *Descrierea Chinei* pe care l-am citit în ediția sa tipărită din anul 1958. Este incredibilă povestea acestui boier român ale cărui erudiție și charismă au contribuit la succesul însărcinărilor sale politico-diplomatice, de la demnitatea de spătar la curtea domnitorului din Țara Românească, confident al Patriarhului de la Jerulalim, consul la curtea lui Ludovic al XIV-lea, ambasador în Imperiul Otoman, sol la

Berlin și Stockholm, și chiar iscoadă al țarului Rusiei pentru care a îndeplinit o misiune de spionaj în China către a doua jumătate a anilor 1600. Referitor la acest mandat din Extremul Orient, peste descrierile locurilor prin care a umblat în perioada Dinastiei Qing, cartea sa de memorii m-a captivat mai ales prin însemnările obiective privitoare la coordonatele psihologice ale oamenilor din această țară, pe care cu satisfacție eu însumi le-am surprins neschimbate după aproape 350 de ani. Spre pildă, îmi face plăcere să citez câteva fraze prin care Nicolae Milescu descrie rânduielile și cutumele societății chineze de la finele Evului mediu.

Mintea și istețimea lor o vădesc feluritele lucrări de mătase care ajung la noi, precum și vasele de porțelan.(...) Desenează și pictează animale, nu prea bine, căci nu cunosc încă măsurile culorilor în ulei. Iar păsările și tot felul de flori făcute cu măiestrie, nu cu vopsele ci cu mătase, le întrec cu mult pe cele pictate. Pe lângă aceasta, ei au descoperit înaintea alor noștri meșteșugul de a turna tunuri, de a fabrica praful de pușcă, de a tipări cărți, precum și busolele de mare și multe altele.(...) Ei întrec toate popoarele prin cinstirea părinților și învățătorilor lor, zicând că e păcat de moarte să fii neascultător față de ei, să nu-i slujești cu ceva ori să-i superi. (...) Nu e nimic mai înjositor pentru chinezi decât vorba ori fapta, ori altfel de cruzime sau mânie.(...) Armele și faptele de arme nu le plac deloc, zicând că purtarea armelor și războiul sunt fapte tâlhărești și nu omenești; căci omului i se cade să trăiască cu ai lui în înțelegere și modestie, iar cearta și războiul este apucătură de fiară și nu omenească.(...) Cinstirea și purtarea cuviincioasă, între ei, ca și în treburile obștești, le păzesc mai mult decât toate popoarele și întotdeauna dau locul de cinste celor mai în vârstă.(...) În purtările lor, în felul cum umblă și în cinstire sunt peste măsură de modești, încât este cu neputință a fi mai bine; mai cu seamă conducătorii lor, filozofii arată statornicie, atenție, modestie și cea mai mare bunătate. A striga pe uliță sau a umbla beat, sau a face gălăgie, sau

a face cu ochiul, acesta este pentru ei semnul omului stricat, iar înjurături sau vorbe urâte n-ai să auzi niciodată.(...) Cât prețuiesc chinezii învățătura și știința de carte se poate vedea din faptul că nu se găsește nici un singur om care să nu citească și să scrie.(...) Filozofia lor este veche, dar nu este scrisă bine decât aceea care învață despre bunurile obiceiuri și despre toate virtuțile, și ei se străduiesc în tot chipul să afle cum să conducă mai bine poporul.(...) Cu toate că doctorii noștri îi întrec în învățătură, căci știu mai multe lucruri și judecă mai bine, totuși chinezii lecuiesc mai repede și mai temeinic orice boală.(...) Religia chineză se împarte în trei, iar cea dintâi, cea filozofică, este cea mai veche din toate, dominând întreaga împărăție, și este socotită mai de cinste și slăvită de către ei. Acesteia îi urmează mulți credincioși și în locul lui Dumnezeu îl au pe primul filozof și începător a credinței lor, care se numește Confucius, împlinindu-i învățătura și poruncile.(...) Nicolaie Milescu Spătarul, Descrierea Chinei, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.

Scarabaeidae Scarabaeus Sacer

Motto:
Șuieratul unui șarpe este mai răsunător decât răgetul unui măgar.
Aforism egiptean

Nu știu cum se brodește sa mă altoiască dragul de ducă taman în miezul lui Brumărel, atunci când tot gospodarul se adună pe acasă în căutarea bârlogului de hibernat, cu gândul patern îndreptat către întunecimea pivniței, acolo unde clocotul molanului tocmai s-a isprăvit și gogonelele încep a acri. Acești doi companioni de nădejde ce fac să ne pară prietenoase lungile nopți înghețate ce însoțesc năzuințele neostoite ale fiecărui sfârșit și început de an. Un duo nedespărțit ce aduce beatitudine și alungă mahmureala într-o afinitate biunivocă ilustră. Adevăratul tandem *Yin* și *Yang* balcanic fără de care traiul ar fi searbăd și fără de culoare. Cu dor și alean în suflet îmi sărut pe creștet cele două odrasle ce-și află maturizarea în butoi ori putină și plec îndărătul fără sfârșit al Egiptului antic.

Introducerea acestui capitol ar putea fi socotită barbară ori cel puțin prozaică dacă nu s-ar cunoaște faptul că egiptenii au fost printre primele civilizații de pe planetă care au desăvârșit tehnicile de vinificație și mai ales de conservare a legumelor prin murare,

deprinderi pe care le-au împrumutat la rândul lor din Mesopotamia. Cronicile consemnează că însăși frumoasa Cleopatra a Egiptului își întreținea farmecul desfătându-se zilnic cu astfel de delicatese.

Nici nu apuc să-mi potrivesc bine poziția scaunului îngust din aeronava Airbus 330 inscripționată cu logo-ul companiei Turkish Airlines că, după nici o oră și jumătate de zbor, pilotul începe procedura de aterizare pe una dintre pistele impunătorului aeroport Istanbul Ataturk Airport care, după numărul de călători tranzitați anual, ocupă locul 5 în topul celor mai mari infrastructuri de profil, după cele din Londra, Paris, Frankfurt și Amsterdam. Aerogara din legendara capitală a Imperiului Bizantin a devenit unul dintre cele mai importante *hub*-uri de transport aerian intercontinental din lume iar politica de marketing a companiei Turkish Airlines, clasificată în numeroare publicații de specialitate ca cea mai bună din Europa, este una de excepție. Astfel, în cazul unei escale întinsă pe o durată mai mare de 10 ore operatorul aerian oferă cazare gratuită călătorilor, iar dacă acest timp de așteptare între zboruri depășește 6 ore pasagerii sunt invitați în mod gratuit la un scurt circuit ghidat în inima orașului Istanbul, completat de vizite la Moscheea Albastră și Piața Sultan Ahmet urmate de un prânz tradițional la unul dintre restaurantele cu specific local. Se pare că sunt printre norocoșii care ne putem bucura de un astfel de cadou.

Fericit de această surpriză și instalat comod în fotoliul unui autocar nou-nouț marca Otokar, privesc cu încântare coasta Mării Marmara pe a cărui contur, pus la adăpost cândva de zidurile ridicate de împăratul roman Constantin cel Mare, ne poartă astăzi Bulevardul Kennedy al cărui nume onorează memoria celui de-al treizeci și cincilea președinte american. Privesc pe rând zone de promenadă umbrite de arbori tineri *Corylus Colurna*, denumirea savantă și protocolară a alunului turcesc, platforme destinate pescarilor de ocazie, piste pentru îndeletniciri sportive pe roți, pontoane de care sunt priponite sute de ambarcațiunilor de agrement, mici chioșcuri

care ispitesc trecătorii cu baclava, sarailie, cataif, halva, sugiuc sau rahat, iar la orizont pot zări Peninsula Anatolia care reprezintă imensa zonă asiatică a Turciei, în fapt mai bine de 95 de procente din suprafața țării. Odată ajunși la Farul Ahirkapi Feneri, ce călăuzește și astăzi gurile Bosforului, facem cale întoarsă către miezul continental al legendarului Imperiu Roman de Răsărit, având drept țintă Moscheea albastră care ne așteaptă în același loc de exact de patru secole.

Parcurg pe jos cele câteva zeci de metri care mă despart de reîntâlnirea cu Moscheea Sultan Ahmed, această metaforă monumentală ce încununează două secole de arhitectură otomană într-un mix copleșitor de elemente bizantine și islamice. Sunt pentru a treia oară în preajma magnificului templu musulman și cred că este cel mai minunat preludiu prin care puteam să pătrund în acest univers religios. Urmăresc de departe cum se ivesc ascuțișurile celor șase minarete ce delimitează țintarul dreptunghiular al întregii structuri oblăduite de spiritul lui Allah. Ghidul care ne însoțește îmi reamintește povestea celor șase turnuri zvelte din care muezinul cheamă de secole credincioșii la rugăciune. Se pare că sultanul Ahmed I i-a poruncit arhitectului dorința sa ca moscheea să fie binecuvântată cu *minarete de aur* dar din cauza unei similitudini fonetice din dialectul otoman acesta a înțeles *șase minarete*. Cum în epocă doar Masjid al-Haram, Moscheea Sfântă din Mecca, deținea apanajul unui sextet de minarete, sultanul a fost învinuit de blasfemie pentru că a săvârșit un astfel de sacrilegiu și în cele din urmă a ordonat zidirea a încă unei minarete la cel mai sfânt loc de pelerinaj al islamului.

Pătrundem prin latura vestică a curții exterioare, lăsând deasupra noastră arcada porții de intrare ce stă și astăzi sub povara lanțului de fier aninat, sub care chiar și sultanul venit călare era îndatorat să-și încline capul în semn de umilință în fața puterii cerești. Pot cuprinde cu privirea, într-un efect de *eye-fish* suprarealist,

întregul perimetru cu pavilioane ce se deschid sub bolți masive rezemate pe coloane grațioase, fântâna centrală croită din piatră albă cu ghizduri în șase laturi, și multitudindea de cupole semisferice placate cu lespezi cenușii. Simt în aer adierea divină a venerabilei Hagia Sophia din apropiere, moschee istorică mai vârstnică cu un mileniu, ce a slujit în apogeul Imperiului Roman drept Catedrală a Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol. Acum când scriu sunt tulburat de măreția arhitecturii islamice și încerc cu ochii minții o ierarhie estetică a celor mai frumoase moschei pe care le-am văzut, începând cu Marea moschee Sheikh Zayed din Abu Dhabi, Jama Masjid din New Delhi, Mezguita-Catedral din Cordoba Masjid Qubbat, As-Sakhrah din Jerusalim cunoscută sub numele de Cupola stâncii, Moscheea Huajue din Xi'an, și până la Jamia Mosque din Brăila. Trebuie să o amintesc pe Muhammad Ali Pașa Camii din Cairo, numită și Moscheea de alabastru, pe care o voi fi admirat-o în ultimele zile ale ședерii în Egipt.

Pentru că nici un credincios nu se poate înfățișa în întâmpinarea lui Allah fără curățenie sufletească și trupească deopotrivă, dau ascultare credinței islamice și îmi lepăd încălțările pentru a pătrunde în taina Moscheei albastre. S-au supus rânduielilor înaintea mea chiar Papa Benedict al XVI-lea în anul 2006 și Papa Francisc opt ani mai târziu, cu prilejul vizitei sale în Istanbul dedicată concilierii interreligioase. O fac în fiecare an câteva milioane de turiști sosiți din toată lumea. Ca de fiecare dată îmi este cu neputință să nu fiu fermecat de măreția spațiilor, strălucirea ornamentelor și bogăția detaliilor ce mă înconjoară. Mă gâdesc cum ar fi arătat această minune dacă nu ar fi fost victima jafurilor și vandalizărilor la care a fost supusă de-a lungul zmuciumatei sale istorii. Cascada de cupole încărcate cu arabescuri discrete, sute de ochiuri de lumină acoperite cu vitralii policrome, candelabre uriașe decorate cu sfere aurite, globuri de cristal sau ouă de struț, dantelării și broderii din marmură albă ce învăluie cei patru piloni de susținere

viguroși asemeni unor picioare de pachiderm, covoare nesfârșite țesute cu fir roșu în stil persan, toate acestea parcă se simt stânjenite în fața miilor de plăci de faianță cu care sunt înveșmântați pereții moscheei. Fiecare dintre acestea poartă cu sfială reprezentări vegetale diverse, între care domină tonuri de albastru și motivul gracil al florii de lalea, un adevărat simbol cultural al Turciei. Până să fie cunoscută în Olanda, însuși Suleiman Magnificul face o adevărată pasiune pentru această floare adusă din ținutul arid al Asiei centrale și o transformă la mijlocul secolului XVI în expresia aristocrației, bogăției și nobleței. Punctul culminat este atins în așa-numita *Lale Devri-Perioada a lalelei* din primele decenii de după anul 1700, atunci când sub stăpânirea lui Ahmet III laleaua influențează întregul curs al vieții otomane, de la peisagistica grădinilor publice, artă decorativă și arhitectură, până la moda vestimentară, literatură și chiar jurisprudență. Astfel tulipa era prezentă în elementele ornamentale care împodobeau templele religioase, robele sultanului și armura imperială, iar înstrăinarea bulbilor prețioși înafara Istabulului se pedepsea aspru. Chiar și astăzi artizanatul turcesc se inspiră din acest motiv floral, iar *logo*-ul companiei aeriere Turkish Airlines sugerează silueta unei lalele stilizate.

Moscheea Sultan Ahmed Camii, pe care occidentalii au botezat-o Moscheea albastră fiind seduși de frumusețea lalelelor azurii de pe faianța de Iznik ce încântă ochiul și sufletul prin lumina safirie pe care o risipesc, rămâne și astăzi unul dintre cele mai dragi monumente religioase la care m-aș întoarce oricând. Străbat drumul către ieșire, traversez curtea interioară și spionez condescendent ritualul sacru al credincioșilor care, înainte de a păși în casa Dumnezeului islamic, își primenesc cu apă picioarele și obrazul. Este miraculos felul în care fiece religie a ales apa, o materie pe cât de prozaică pe atât de vitală și sfântă, ca izgonitor de păcate. O proporție mistică de hidrogen și oxigen care dă viață și sens coordonatelor

spirituale budiste, creștine, hinduse, islamice, și între care viețuiește toată umanitatea. Apa rămâne temeiul central al gestului religios, fie că este socotită element al cvintetului ce desăvârșește universul alături de foc, pământ, metal și lemn, ori își are obârșia în albia Iordanului, Gangelui sau în izvorul neprihănit ce adapă cișmelele *shadirvan*-ului din curtea fiecărei moschei.

Nu întâmplător sultanul a pus temelia acestei moschei vegheată de șase minarete chiar pe această colină, nu departe de Hagia Sophia, biserica creștină *convertită* la islamism după Căderea Imperiului Bizantin, și mai ales imediat lângă Circus Maximus Constatinopolitanus, astăzi Piața publică Sultanahmet Meydani. Câțiva pași pe jos și uite-mă cu imaginația direct în vâltoarea unor curse cu atelaje romane de luptă, sub ovațiile tribunelor înțesate cu o sută de mii de spectatori care susțin concurenții favoriți. Gândul îmi zboară într-o clipită la Circus Maximus din Roma pe care l-am văzut cu aproape zece ani în urmă și îmi vine să cuget *Sic tranzit gloria mundi.* Iulius Caesar, în ultimele decenii ale erei trecute, mânat de dictonul *panem et circenses* adică pâine și circ, pune bazele primului hipodrom din capitala Republicii Romane venind astfel în întâmpinarea nevoiei vulgului pentru divertisment și urbanizare. După aceeași rețetă, în preajma anului 300, împăratul Constantin cel Mare renovează, modernizează și extinde arena hipică în mijlocul căreia mă aflu chiar acum, ale cărei temelii fuseseră puse de Septimiu Sever cu mai bine de un secol înainte. Timp de un mileniu acest loc, împodobit în epocă cu felurite amfiteatre, monumente, ansambluri sculpturale ori fântâni decorative, a fost centrul vieții comunitare a orașului și a constituit un bun spațiu și prilej de dezbatere, competiție, socializare și agrement. Odată cu pieirea Imperiului Bizantin otomanii, deloc râvnitori pentru aceste forme de manifestare citadină, au lăsat-o în ruină și au folosit-o mai degrabă ca o sursă de piatră pentru alte construcții. Astăzi Sultanahmet Meydani este o piață turistică cu potențial uriaș atât datorită poziției sale în imediata

vecinătate a Moscheei albastre, dar mai cu seamă grație istoriei frământate care a făcut ca acest loc să fi fost contemporan cu trei dintre cele mai însemnate imperii pe care le-a cunoscut istoria: Roman, Bizantin și Otoman. Am răgaz să fac o plimbare și să descopăr *Coloana șarpelui*, monument provenit din grecia antică pe care împăratul Constantin l-a adus din Templul lui Apollo de la Delphi, *Fântâna germană*, construcție neo-bizantină dăruită în anul 1900 de descendentul familiei Hohenzolern Wilhelm al II-lea ca ultim monarh al Gemaniei, și mai ales cele două obeliscuri surori așezate față în față, între care freamătă 1500 de ani de civilizație: *Obeliscul zidit* și *Obeliscul lui Teodosie*. Aparența cosmopolită și eclectică a acestui loc îi trădează încă o dată frământata biografie. După ce fac câteva fotografii sunt atras de o energie ascunsă înspre aceste din urmă monumente.

Mai vechi decât antichitatea însăși, *tekhenu*, cunoscut nouă astăzi sub denumirea de obelisc după prima descriere pe care ne-a lăsat-o Herodot, exprimă pe lângă valoarea intrisecă a blocului de piatră, a operei de artă arhitecturală ori a tehnologiei de realizare, o condensare de sensuri mitice, religioase, sociale sau practice. Fie că venerează zeul soarelui *Ra* sau creatura primordială a universului întrupată de pasărea *Bennu*, celebrează puterea și nemurirea faraonului și triumful în luptă, servește drept indicator al cadranului solar sau disimulează tălmăciri falice, cert este că *obeliscul* a reprezentat întotdeauna un trofeu. Altfel nu s-ar desluși pricina pentru care mai mult de jumătate dintre aceste monumente antice egiptene descoperite până astăzi se află răspândite în toată lumea, ca pradă sau oferite în dar de guvernările egiptene. Abia acum mă simt stânjenit de indiferența cu care poate am trecut în drumurile mele pe lângă obeliscurile milenare ce împodobesc Piazza San Pietro de la Vatican, Place de la Concorde din inima Parisului, malul Tamisei din Londra sau Central Park din New York. O structură monolitică aparent simplă, sub chip de prismă cu patru fețe încheiată în vârf cu o

piramidă, care și astăzi în variantele sale moderne este socotită o metaforă de venerație și biruință arhitecturală. După câțiva ani aveam să admir și Monumentul lui Washington, un obelisc impunător din Parcul National Mall situat în centrul capitalei americane.

Obeliscul lui Teodosie, coloană revendicată onomastic de împăratul roman celebru pentru marile proiecte de arhitectură din Constantinopolul secolului al IV-lea, este în fapt unul dintre cele două monumente surori tăiate în granit roșu de Aswan și ridicate de faraonul Thutmose III drept pavăză a templului Karnak din sudul Egiptului. Explorez pe verticală blocul de piatră și remarc decalajul tehnic și estetic dintre soclu si corpul obeliscului. Nu este greu să îmi dau seama că cele două elemente sunt rodul unor epoci, autori și limbaje artistice diferite. Înțeleg că împăratul Teodosie s-a străduit să-și ducă propria contribuție la frumusețea structurii de piatră inscripționată din abundență cu mesaje tăinuite sub limbajul hieroglific, și a adăugat un piedestal din marmură albă cioplit în basoreliefuri ce evocă scene din cotidianul roman, de la curteni și membri ai familiei, până la întreceri hipice sau scene de luptă ori simpli târgoveți, negustori, muzicieni sau dansatori, precum și inscripții în limbile latină și greacă care elogiază creația augustului ctitor. Sunt îngăduitor cu aspectul compozit al monumentului, ca o consecință a ceea ce am putea numi astăzi *upgrade* stilistic, pe care împăratul roman a simțit să-l săvârșească ca semn al autorității și prosperității. Mă detașez de farmecul unei astfel de opere desăvârșite ce preface fățiș granitul în grație și îmi este greu să-mi imaginez tehnologia și echipamentele cu ajutorul cărora vechii egipteni ridicau către cer astfel de coloși pietrificați, pentru ca apoi romanii să-i dezrădăcineze și să-i poarte peste mări pentru a-i resădi în propriile piețe publice ca semn al biruinței. Încerc să fotografiez din unghiul pefect și cu lumina ideală, căutând parcă ceea ce nu se poate cuprinde cu nici unul dintre simțurile banale ale pământeanului. Nici

nu pot să mă bucur că îmi încep scurta aventură egipteană cu o astfel de uvertură istorică.

De dragul echilibrului și al simetriei, sau călăuzit de râvna înveșnicirii propriei viziuni arhitecturale, ori poate doar mânat de tentația preamăririi, același împărat Teodosie ordonă ridicarea unui nou obelisc, nu departe de cel egiptean. *Obeliscul zidit* este, după cum îl trădează și supranumele, clădit din blocuri de calcar împănate și poate fi interpretat ca un răspuns al rivalității din epocă dintre Roma și noua capitală Constantinopol. Însoțitorul turc ne spune că monumentul ar fi fost cândva acoperit cu plăci de bronz care din nefericire nu au supraviețuit invadatorilor ce au trecut pe aici. Privesc această lucrare monumentală betegită de truda mileniilor din urmă, fie că au fost cutremure și incendii, jafuri ale cruciaților sau chiar iataganele imberbilor ieniceri care se pare că obișnuiau să-l escaladeze pentru a-și proba iscusința și bărbăția în luptă. Istovirea acestui obelisc în comparație cu cel adus de la Templul Karnak mă face încă odată să înțeleg trăinicia civilizației egiptene a cărei moștenire, deși mai veche cu mai mult de o eră, pare neatinsă și protejată încă de Aton, zeul primordial al întregii omeniri.

Ca de obicei fac risipă de megapixeli și megabiți încercând să duc acasă amintiri cu locuri încântătoare ori oameni veniți de pretutindeni și cu care nu mă voi mai întâlni niciodată. Îmi place discreția cu care un grup de bărbați chinezi examinează cu înțelepciune și eleganță nativă testamentul urban lăsat de Imperiul Roman în aceeași perioadă când în țara lor dinastia Qin punea bazele Chinei unificate. Pozez pe furiș o tânără creolă ce încearcă să-și facă un *selfie* cu landoul din care surâd doi prunci cârlionțați. Nu-mi pot lua ochii de la cele patru japoneze cochete și fotogenice ce poartă pălăriuțe cu buline și ochelari mari de soare, de pot să jur că sunt surori gemene cu Yoko Ono.

Nici nu știu când a zburat vremea dar mâna ridicată a ghidului care încearcă să-și adune grupul mă întoarce în timpul

prezent și îmi aduce aminte că suntem invitați de Turkish Airlines să luăm prânzul la un restaurant cu specific local. Tarihi Sultanahmet Koftecisi Selim Usta, înființat în anul 1920, după cum scrie pe firma de la intrare, pare a fi un restaurant popular fără mari ambiții dar care se bucură de un vad excelent la câteva alei distanță de piața Sultanahmet Meydani, și mai ales de o bucătărie desprinsă din vechile obiceiuri culinare otomane, după cum aveau să-mi confirme propriile papile gustative.

Gazdele ne așteaptă cu tradiționalul ceai rubiniu pe care îl toarnă în semn de ospitalitate în mici pahare transparente de sticlă ce imită cupa unui boboc de lalea roșie. În timp ce mă străduiesc să beau lichidul fierbinte și înmiresmat, sunt servit cu un bol plin cu o supă cremă de linte roșie pe care turcii o numesc *mercimek* și un coșuleț împletit din răchită plin cu triunghiuri calde de *lavash,* un soi de pâine plată nedospită care a salvat de la pieire poporul armean în lunga și amara sa pribegie. Simt că mă binecuvântează aceste bucate cu înțelesuri biblice pe care le primesc nemeritat și pe care le savurez în timp ce-mi rostesc în minte creștinescul *bogdaproste*. Uleiul de măsline, frunzele proaspete de mentă și feliile de lămâie care asezonează supa îi dau acesteia o noblețe nemaiîntâlnită. La felul de bază aleg *kebab* în varianta sa *shish.* Farfuria din porțelan alb, pe care bucătarul a așezat cu har artistic un gigantic ardei iute și câteva felii de roșie fripte pe grătar alături de țepușa de lemn prin care sunt înșirate cuburi din pulpă de miel suculente, este o adevărată operă de artă vizuală care îmi învăluie și îmi vrăjește toate simțurile. La final mă las sedus și mă predau în fața platoului de pe care îmi fac ochi dulci baclavale însiropate cu miere și presărate cu fistic. Reveria gastronomică îmi este curmată de semnalul care anunță întoarcerea la aeroport pentru zborul către Cairo.

Zbor deasupra unui creuzet umplut cu *lapis lazuli* topit ce clocotește neîncetat de 50 de milioane de ani, de când providența a dat startul derivei continentale lăsând timp Mării Mediterane să-și

afle locul miraculos în despicătura dintre Africa și Eurasia. De-a lungul anilor am scrutat orizontul și i-am inspirat zefirul în piept fie de la Cannes, Barcelona, Palermo, Salonic, Antalya sau Tel Aviv, dar mereu am fost fascinat de menirea de doică pe care a avut-o această mare miraculoasă pentru cele mai importante popoare civilizatoare ale lumii. Îngemănarea necontenită dintre adierea rece a *Mistral*-ului care răzbate Pirineii și boarea dogorită a *Khamsin*-ului saharian, a creat un spațiu proteic în care rând pe rând fenicienii, grecii, romanii, teutonii, vizigoții, arabii, otomanii, francezii și englezii și-au stimulat energiile creative în cel mai fertil incubator al culturilor și religiilor pământene.

Nu mai este mult până la aterizare, privesc pe hubloul avionului și răsfoiesc un ghid turistic. Nu mă las impresionat de statisticile reci și seci care, deși poate sunt bine intenționate, simt că vulgarizează și deturnează perspectiva din care vreau să cunosc cea mai longevivă și nestrămutată națiune a lumii care a reușit să asimileze în avantajul său influențele străine ale tuturor imperiilor ce s-au succedat în spațiul mediteraneean. Privesc bizarul contur geometric al graniței egiptene, perfect ortogonal, tăiat asemeni unei felii din marele *tort* al continentului african. Nu cred să existe vreun cât de neînsemnat tărâm de interes al cunoașterii ori imaginației umane care să nu se fi înrâurit vreodată cu civilizația egipteană. Religia, astronomia, filozofia, arta, literatura, cinematografia, arhitectura și chiar *social-media* au fost atinse mai devreme sau mai târziu de acestă influență fastă. Încerc un inventar sumar al asocierilor care îmi vin în minte atunci când pronunț substantivul propriu Egipt. Între timp revăd cu mare drag filmul de aventuri *Sphinx-1981* în care frumoasa Lesley-Anne Down mă poartă cu *suspens* printre comorile antice. O peliculă încărcată cu stângăcii și naivități specifice anilor `80, pe care însă le prefer formalismelor și *corectitudinii politice* de astăzi.

Încă din vremuri biblice, *Exodul din Egipt*, ce a purtat poporul evreu în pribegia oblăduită de profetul Moise, apoi *Fuga în Egipt*, șansă a creștinilor de pretutindeni de a primi mântuire prin salvarea pruncului Iisus Hristos din calea cruzimii lui Irod, stau chezășie pentru însemnătatea spirituală a acestui pământ. Literatura universală este tributară temelor, motivelor și intrigilor egiptene, de la epopeea Războiului Troian descrisă de Homer în *Iliada* și *Odiseea*, ori tragedia shakespeariană *Antoniu și Cleopatra*, până la *Alchimistul* lui Paulo Coelho, ce urmărește călătoria tânărului păstor andaluzian în căutarea comorii visate din preajma piramidelor din Egipt, sau traversarea Canalului Suez în *Ocolul pământului în 80 de zile* imaginat de Jules Verne. Să nu uit de *Efectul de piramidă*, volumul postum al lui Marin Sorescu, poemul descriptiv *Egipetul* a lui Mihai Eminescu, romanul polițist *Moarte pe Nil* scris de Agatha Christie sau de miile de cărți de nuvele, povestiri science-fiction și jurnale de călătorie având ca subiecte centrale mumii, faraoni, zei sau hieroglife istorice ori născocite. În mai bine de un secol de muzică, limbajul sunetului s-a transfigurat de la ariile creației lirice *Aida* de Giuseppe Verdi, ce a avut premiera în anul 1871 la Teatrul de operă din Cairo, înspre acordurile electronice ale sintetizatoarelor lui Jean-Michel Jarre, ce au rezonat cu piramidele antice din Giza în concertul *The twelve dreams of the Sun* susținut în ultima noapte a mileniului trecut. Între timp senzuala Dalida, născută în Egipt din părinți italieni, își tânguie melancolic dorul de țara natală în discul cântat în limba arabă *Helwa Ya Baladi*, apoi cei de la Pink Floyd compun alegoria hard rock *The Nile song*, trupa pop-rock exclusiv feminină The Bangles devine lider în topul Billboard al anului 1987 cu hitul *Walk like an Egyptian*, iar în anul 1991 Michael Jackson își ilustrează piesa *Remember the time* de pe discul Dangerous cu un videoclip inspirat de un pretext amoros consumat în palatul unui faraon imaginar. În artă, Rubens, Rembrandt, Michelangelo, Picasso, Warhol sunt doar câțiva dintre cei mai iluștri artiști care și-au pus gaj

talentul și măiestia abordând teme istorice sau mitologice din antichitatea egipteană. În plus, faimoasele piramide reprezintă și astăzi repere arhitecturale în dezvoltarea urbană a orașelor moderne, cel mai emblematic exemplu fiind cea pariziană, clădită din metal și sticlă în curtea Palatului Luvru. Nici cinematografia nu a ratat un subiect atât de generos, fie că s-au ecranizat opere literare celebre ori s-au scris scenarii originale sau episoade din francize de succes ca *Agentul 007- The spy who loved me*–1977, *Piedone d'Egitto*-1980 sau *Indiana Jones-Raiders of the lost Ark*-1981. Mai mult de atât, universul academic al umanității a fost îmbogățit cu o nouă știință, o disciplină denumită simplu și fără echivoc *egiptologie*. Citeam deunăzi remarca unui hâtru care făcea o similitudine între templele egiptene și platformele digitale de *social media* de astăzi: *ambele venerează pisicile și își umplu pereții cu pictograme.*

Flapsurile articulate ale aripilor se extind, iar avionul decelerează în timp ce decupează un zigzag în troposferă ocolind parcă norișorii de lână albă ce levitează și lenevesc în suspensie. Iscodesc fiecare petec de pământ care se perindă prin ovalul hubloului căutând cu privirea continentul pe care voi păși pentru întâia dată.

Sunt între aceleași meridiane ca și acasă, în schimb decalajul de cinsprezecece grade Celsius al latitudinii geografice pe care se află orașul Cairo mă face să-mi detest hainele de toamnă târzie cu care sunt îmbrăcat și să mă gândesc tot mai acut la pantalonii scurți din valiză. Aeroportul din Cairo, ridicat pe temelia unei baze militare aeriene pe care americanii au folosit-o în Cel de-al doilea război mondial, este oblăduit de locul istoric cvasi-mitologic pe care se află. Orașul antic pe care grecii l-au numit Heliopolis, *Orașul soarelui*, în jurul căruia s-au definit devoțiunea solară și rânduielile funerare, ocrotește spiritual cel mai important aeroport din nordul Africii. Mă bucur de aerul răcoros și de arhitectura futuristă din interiorul Terminalului 2 în care urmează să trec prin formalitățile vamale și

observ elementele decorative care împodobesc coloanele și frizele metalice ale structurii. Descopăr simboluri religioase transcrise în ideograme hieroglife, motive geometrice stilizate, precum și mici statuete ce reproduc personaje emblematice ușor de recunoscut: Tutankhamon, Ramses, Nefertiti sau Cleopatra. Eficiența sistemelor de securitate și vigilența personalului sau dovedit a fi dezarmant de superficiale, așa că scăpăm ușor și ne îndreptăm cu autocarul către hotelul Barcelo Three Pyramids situat într-o zonă oarecum periferică, pe unul dintre cele mai importante bulevarde care brăzdează orașul, Al-Haram.

Contactul vizual cu varianta contemporană a celei mai vechi civilizații din lume este dramatic, tulburător și înduioșător. Tabloul urban este dezolant. Curățenia și ordinea nu sunt nici pe departe reperele cu care poate fi definit orașul Cairo. Sărăcia, lipsa unei viziuni arhitecturale și ignorarea celor mai elementare norme de siguranță în traficul rutier, la care se adaugă cicatricile pe care *Revoluția arabă* din 2011 le-a lăsat în urmă, toate la un loc fac ca această parte a orașului să pară o ruină locuită. Ca un laitmotiv citadin, din acoperișurile tuturor construcțiile ridicate haotic se ridică înspre cer, asemeni unor mâini chircite și uscate care imploră îndurare celui de sus, capetele miilor de tije din oțel striat folosite la armarea grinzilor și stâlpilor de rezistență. Alma, ghida care ne va însoți în întregul voiaj de-a lungul văii Nilului, îmi confirmă că este adevărat ceea ce știam deja. Ca urmare a unei cutume încetățenite ce se sprijină pe unele slăbiciuni ale autorității, populația încearcă să eludeze rigorile fiscale egiptene care, conform legii, nu impun impozitarea clădirile nelocuite sau aflate încă în construcție. Cele mai multe dintre vehiculele care circulă confuz și periculos pe șosea sunt șifonate, dogite, oarbe de faruri, fără ferestre, dar ticsite cu nevoiași. Nici măcar palmierii prăfuiți ce sunt aliniați pe scuarul care separă sensurile de mers nu reușesc să învioreze atmosfera apăsătoare. Pe trotuare tarabe ambulante expun legume și fructe ofilite. În fața câte

unei prăvălii patronul își soarbe tihnit ceaiul fierbinte și citește ziarul cu indiferență aristocrată față de neajunsurile din jur. Aproape sâcâitoare sunt afișele și pancartele electorale lipite pretutindeni și care anunță apropierea unui scrutin național. Nu cunosc câtuși de puțin limba arabă dar privesc pozele candidaților surâzători și parcă deja pricep promisiunile amăgitoare încondeiate pe fiecare dintre panourile colorate. Sunt multe de făcut dar detașarea cu care localnicii își privesc propria paupertate risipește nădejdea unui destin milostiv.

In fata hotelui, a cărui fațadă reproduce înfățișarea unui templu egiptean antic, ne întâmpină pe post de taximetre un roi de tricicle *tuk-tuk* motorizate și acoperite cu coviltire din prelată neagră lustruită. Acest vehicul întâlnit în tot teritoriul oriental este varianta evoluată și hibrid a vechilor ricșe coloniale trase de om care erau rezervate claselor sociale superioare sau dominatoare. Deși sunt cvasiilegale din cauza pericolului la care expun pasagerii, acestea rămân cele mai eficiente, ieftine și exotice mijloace de transport din zonele turistice aglomerate. Este de-a dreptul frapantă, stânjenitoare dar binevenită opulența decorativă din holul central al hotelului care își merită din plin careul de stele aurii de pe frontispiciu. Spații ample căptușite cu marmură sidefie, candelabre grele spoite cu aur sau fotolii uriașe învești mântate în piele de culoarea untului, toate emană eleganță, și în contrast cu lumea de afară îmi induc un sentiment colonialist aproape indecent. Până la verificarea pașaportului și înregistrarea datelor de către recepționer, profit din plin de bunăvoința pe care gazdele o manifestă față de meteahna fumatului, pun ochii pe o scrumiera de cristal fațetat așezată pe una dintre mesele cu picioare din lemn sculptat, și mă delectez în tihnă cu o țigară dintr-un pachet cartonat de Camel, de pe care mi se arată desenate cele mai celebre piramide de pe pământ.

Cu îndemânarea unui recrut la auzul goarnei de alarmă reușesc în timp record să fac un duș, să-mi potrivesc ținuta

vestimentară la arșița de afară și apoi mă prezint la recepția hotelului în așteptarea Almei ce ne va îndruma către Muzeul egiptean din Cairo. Mi se pare bine meșteșugit acest început al călătoriei, mai ales că aici sunt artefacte reunite din toate templele și siturile arheologice pe care le voi vedea în zilele următoare. Astfel de vestigii antice sunt risipite în toată lumea și cu toate acestea muzeul este depozitarul celei mai bogate colecții de relicve din lume. Îmi vine în minte nedumerirea cu care am privit în urmă cu câțiva ani mumiile egiptene păstrate în galeria muzeală de la Vatican. Am citit nu demult că la nivelul diplomației internaționale există premizele unor negocieri care să aibă ca soluție restituirea și repatrierea tuturor artefactelor, sau măcar a acelor de mare valoare, pe care de-a lungul istoriei imperiile colonizatoare le-au dobândit înstrăinându-le de originea lor. Pe de altă parte, ca să fiu obiectiv până la capăt, am fost de-a dreptul consternat să văd cu ochii mei fotografii de arhivă de la începutul secolului XX, în care sunt surprinși localnici care vând pe marginea drumului mumii îmbălsămate și diverse alte obiecte arheologice.

Piața martirajului sau Midan at-Tahrir este unul și același loc în care am văzut în direct la televiziunile de știri din România începutul *Primăverii arabe*, mișcare de protest declanșată în câteva țări islamice din Orientul mijlociu și Africa de nord împotriva regimurilor totalitare din aceste regiuni. Este greu de spus dacă simpla înlăturare după 30 de ani de putere a președintelui Hosni Mubarak a avut și rezultate reale în nivelul de trai al egiptenilor. Chiar am simțit în câteva discuții cu localnicii că așteptările le-au fost înșelate. Giganticul rondou acoperit cu gazon verde din miezul pieței, care s-a dorit a fi simbolul unui nou Paris de pe malurile Nilului, reprezintă nu doar Wust al-Balad sau *inima orașului,* după cum îl dezmiardă cairoții, nici măcar focarul vortexului urban care pune în mișcare întregul carusel al fluxului cotidian în care sunt angrenate 20 de milioane de suflete, ci mai degrabă buricul facerii și prefacerii destinului istoric. Aici s-au săvârșit reperele fundamentale

ce conturează biografia modernă a națiunii, de la Revoluția de eliberare de sub suzeranitatea britanică din anul 1919, Revoluția din 1952 prin care Egiptul a devenit republică după milenii dinastice, și până la Revoluția din 2011 care a pus capăt unei dictaturi autocrate.

La câțiva pași de Piața Tahrir remarc situeta roz a Muzeului egiptean din Cairo, a cărui cromatică îmi poartă dorul departe către *Hawa Mahal*, Palatul vânturilor din îndepărtatul Jaipur indian. O confluență arhitecturală șarmantă, izvorâtă dintr-o colaborare franco-italiană în care stilul neoclasic este îmbogățit cu o grădină tipic englezească a cărei distincție este într-o opoziție dramatică cu construcțiile din jur, năruite și mistuite de *focurile* unei revoluții neisprăvite. Muzeul, care de mai bine de un secol șade neșovăielic pe malul Nilului, oferă adăpost unei colecții cu sute de mii de piese antice iar, după cum aflu de la ghidă, în viitorul apropiat urmează a fi deschis un nou muzeu modern, mult mai încăpător și înzestrat cu facilități multimedia și care se află deja în construcție pe suprafața platoului Giza din apropierea *piramidelor*, oferind astfel o priveliște panoramică asupra acestora. Atmosfera distinsă a curții este întregită de simetria perfectă care guvernează geometria micii esplanade dominată de statuia impunătoare a lui Ramses II, câteva creaturi supranaturale tăiate în piatră, și de cei doi sfincși din granit ce veghează iazul central împovărat tandru cu nuferi înfloriți. Severitatea direcțiilor frânte care trasează liniile fațadei muzeului se rânduiește în contrapunct cu fragilitatea basoreliefurilor ce decorează firidele cornișelor și arbuștii *pieptănați* după rigoare britanică.

Cercetez înscrisurile în limba latină gravate în aceste frize și sunt ademenit de prezența faimoasei regine Cleopatra, cioplită în mărime naturală în două ipostaze așezate deasupra, chiar de o parte și de alta a intrării principale în muzeu. Ultima regină a Egiptului înainte de anexarea acestuia ca provincie a Imperiul Roman și descendentă a macedonenilor lui Alexandru cel Mare, Cleopatra VII a devenit, grație propriei carisme dar și a erosului slăvit de poeți,

pictori ori menestreli, prototipul antic al femeii fatale. Privind-o în variantele sale țintuite în piatră mi se spulberă pe loc îndoiala pe care o aveam în legătură cu farmecul acestei femei, suspiciune pe care mi-au sădit-o în minte cercetătorii arheologi care, analizând efigiile atribuite celei din urmă suverane a Egiptului, au socotit-o a avea o înfățișare mai degrabă îndepărtată de criteriile de frumusețe prețuite astăzi. Nici nu ar fi fost cu putință altfel, atât timp cât unele dintre cele mai seducătoare actrițe de film și-au expus cariera întruchipând-o în tot atâtea producții cinematografice de box-office, de la Claudette Colbert, Lilli Palmer, Vivien Leigh, Sophia Loren, Elisabeth Taylor și până la Monica Belucci sau Angelina Jolie. Deși căzută în dizgrația egiptenilor, atât din cauza originii sale *nepământene* cât și din pricina intrigilor politice și amoroase dintre aceasta și romanii invadatori Iulius Cezar sau Marc Antoniu, Cleopatra face parte din careul împărăteselor puternice ale Egiptului antic alături de Nefertiti, Hatshepsut și Nefertari. Este limpede că cea mai emblematică ecranizare, dealtfel și preferata mea, care descrie personalitatea deopotrivă vulnerabilă și persuasivă a acestei femei, rămâne pelicula hollywoodiană *Cleopatra-1963,* recunoscut a fi cel mai costisitor film al secolului XX.

Cu toate că muzeul a fost ținta a numeroase tâlhării și ofensive, ultimele consumate chiar în timpul Revoluției din 2011, observ cu bucurie că, spre deosebire de majoritatea clădirilor din jur care poartă însemnele hidoase ale vrajbei, zidurile acestuia paratinse doar de osteneala senectuții centenare. Ca un omagiu adus celui mai ilustru pionier al *egiptologiei*, mă fotografiez cu statuia lui Auguste Mariette așezată pe una dintre laturile curții interioare și înconjurată de busturile discipolilor săi care, după numele scrijelite în marmură pe plachetele comemorative, par a avea origini franceze, engleze, germane, italiene și slave. Sunt pregătit să vizitez exponatele muzeului deși mă copleșește neliniștea de a nu putea cuprinde în câteva ceasuri patru milenii de civilizație.

Atmosfera clasică din interiorul muzeului ce păstrează tradiționalismul secolului trecut, este exact pe gustul meu deși clasificarea și organizarea vitrinelor pare una atipică prin aranjarea lor taman în drumul călătorului, ca nu cumva să treacă vreuna neobservată. Faraonii din granit așezați în picioare pe soclurile lor masive din fiece colțișor al holului principal de la parter, sunt impunători și solemni că aproape îmi vine să le spun: *As-Salaam-Alaikum!*. Galeria obiectelor mărunte, așezate în vivarii precum fosilele unor vietățile străvechi, istorisește o lume dispărută pe care o pot descifra admirându-i scrierile grecești, latine ori egiptene, păstrate pe papirusuri, monedele din aur, argint și bronz, sau obiectele decorative și bijuteriile. Am citit undeva că există ipoteza conform căreia averea lăsată posterității de cele 30 de dinastii cunoscute care au cârmuit Egiptul nu este nici pe departe scoasă la lumină, dovadă stând numeroasele artefacte descoperite necontenit cu ocazia explorării șantierelor arheologice. Numai *Atum*, zeul autocreator și atotputernic, știe câte taine zac în abisul de nisip al deșertului fără orizont. Urmează în drumul meu o colecție de sarcofage din diferite epoci dinainte de Iisus Hristos. Citesc numele regilor cărora le-au fost hărăzite aceste cenotafe iar încercarea de a le reține îmi pare mai degrabă o amăgire, cel puțin gândind la pomelnicul celor 400 de faraoni care s-au înșiruit în capul țării. Remarc însă metamorfoza tehnicilor, materialelor ori stilisticii pe care meșterii pietrari le-au folosit pentru a-și omagia stăpânul în nemurire. Sunt cu adevărat impresionante blocurile masive de gresie, marmură, bazalt sau granit, șlefuite și scobite în linii geometrice perfecte și înnobilate cu simboluri ancestrale.

Mă simt privit stăruitor și aspru de regele Amenhotep III care, împreună cu soția sa favorită Tiye, stăpânește întregul spațiu de la înălțimea celor șapte metri de calcar. Sunt însoțiți de trei dintre fiicele lor pe care sculptorul le-a figurat disproporționat de mici, pesemne pentru a pune în evidență statutul zeificat al părinților. Sunt

atent la detaliile fizionomice și vestimentare cioplite cu atâta scrupulozitate, dar mai ales la nivelul de finisare al suprafețelor prelucrate care pare unul neverosimil pentru epoca secolului XIII, perioadă care se suprapune istoric cu eliberarea de sub sclavie și *Exodul evreilor* din Egipt urmată de pribegia biblică întru pustie în căutarea *Țării promise*.

Una dintre puținele piese din lemn pe care o observ este relicva unei *feluci*, ambarcațiune folosită de egipteni pentru navigația pe Nil sau Marea Mediterană, și cu siguranță de scenografi ca sursă de inspirație pentru realizarea decorurilor antice din filmele epopeice montate în studiourile de la Hollywood.

Cu adevărat încântătoare este statuia scribului Kaaper care a l-ar face invidios și pe Michelangelo. Dacă geniul Renașterii italiene era un maestru al detaliilor anatomice, trupul norocosului scrib s-a transformat în legendă mulțumită esenței tari a smochinului *Ficus sycomorus* în care este cioplit, dar mai ales a naturaleței cu care sculptorul a ales să-și întruchipeze modelul. Înafara ochilor aproape vii, încrustați din cuarț și onix negru și a trăsăturilor faciale orientale ce vădesc obârșia semită, burtică proeminentă a lui Kaaper, care pune în evidență cu candoare o anumită bunăstare conferită de statutul său, face din această statuetă o capodoperă pe care o așez în topul exponatelor favorite. Încă odată remarc tehnica de prelucrare aproape ireală pentru acele vremuri pe care istoricii de astăzi le plasează în apogeul Epocii Bronzului. Îmi place mult Kaaper, îmi iau rămas bun cum se cuvine și mi-l voi aminti ca pe un vechi prieten de care mă leagă un sentiment amestecat de simpatie, telepatie și empatie datorat și constituției sale mai puțin atletice.

Urmează un colocviu de inițiere în istorie, arheologie dar și în știința litologiei, care este ilustrat prin fragmentele gigantice de piatră aduse din diverse temple și rânduite în ordinea etății. Mesajele incizate pe acestea transmit de dindărătul veșniciei mărturia unei lumi greu de imaginat și deslușit. Mi se pare miraculos că mai mult

decât născocirea unui limbaj scris, în conștiința omului a încolțit pornirea de a comunica posterității urmele trecerii sale prin această lume, ca o înfățișare nouă a propășirii spirituale.

Încep să mă obișnuiesc cu atmosfera antică și parcurg alene vestibule ce se deschid din holul cu aspect labirintic, de parcă aș întoarce brazdă adâncă în cinci ere de istorie înțelenită. Totodată îmi reproșez că încep să fiu cusurgiu, băgând de seamă când la o pată de igrasie de pe un colț mai umbros, când la indiferența oamenilor de ordine ce îmi par a nu-și lua în serios misiunea pe care o au, aceea de a pune la adăpost comori neprețuite și irepetabile.

Aproape că trec fără să observ un artefact despre care citisem într-un ghid turistic și despre care credeam că ar putea fi una dintre vedetele a muzeului. *Scutul lui Narmer*, pe care istoricii îl socotesc a fi primul document istoric al omenirii, este în fapt o placă ceremonială meșteșugită din rocă de culoare verde-gri, decorată pe ambele fețe cu o suită de ideograme, imagini și caractere grafice pe care egiptologii acceptă că nu le-au decriptat pe deplin. Dacă tehnica de șlefuire și gravare mă duce cu gândul la ceramica neagră din *Marginea* bucovineană, registrele grafice în care se succed cronologic scene care descriu prima unire a Egiptului sub stăpânirea faraonului Narmer coborât direct din mitologie, îmi aduc aminte de fresca *Judecății de apoi* pictată pe peretele apusean al Mânăstirii Voroneț. Nu lipsesc reprezentări ale unor creaturi supranaturale care simbolizează virtuțile regelui ori glorificarea bravurii și a înfăptuirii sale. Am văzut pentru prima dată acest artefact bizar, pe post de fetiș al împuternicirii absolute deținut de unul dintre supereroii filmului neo-noir science-fiction *Watchmen-2009*. Un obiect frumos prin valoarea estetică, mesajul istoric și vechimea sa, toate la un loc aducându-ne mai aproape de gândul și fapta omului trăitor în mileniului III dinaintea lui Hristos, pe când roata olarului nu era încă aflată iar calul nu cunoscuse crăvașa, zăbala și căpăstrul.

Încerc să urmăresc celei mai proeminente personalități care au pecetluit borne istorice în istoria Egiptului și care mă vor însoți în toată călătoria din lungul văii Nilului. Mă gândesc în primul rând la creatorul unicei *minuni* ce poate fi văzută aievea dintre cele șapte care au marcat lumea antică, *Marea piramidă de la Giza* a lui Khufu, pe care grecii îl numeau într-o onomastică elenizată Cheops. Îmi trec prin fața ochilor zeci de faraoni, regine și scribi împietriți în cele mai diverse agregate minerale dar cărora dalta scultorului le-a dat imortalitate. Este o încercare anevoioasă a-mi imagina cum a fost cu putință crearea acestor opere de artă în lipsa polizoarelor electrice, ciocanelor pneumatice sau a tăișurilor din carburi metalice pe care artiștii le au la îndemână astăzi.

Așa cum se întâmplă deseori în viață, singura descriere figurativă a faimosului Khufu este o mică statuetă din fildeș nu mai înaltă decât un lat de palmă, ce îl întruchipează pe deținătorul celui mai impozant cavou din lume, și care parcă așteaptă stingherită într-o vitrină să fie remarcată. Sunt tentat de a confrunta în minte mica figurină încoronată cu monumentul funerar care vreme de 43 de secole a fost cea mai înaltă clădire din lume, până în anul 1889 când inginerul francez Alexandre Gustave Eiffel a conceput turnul parizian. Observ că cei mai mulți dintre vizitatori nici nu fac legătura dintre subiect și obiect în această reflectare stranie a taliilor extreme.

Traversez o colecție de sfincși, creaturi himerice cu cap de om, corp de leu și aripi de vultur, care în mitologia egipteană simbolizează înțelepciunea și puterea absolută atribuite faraonului în legătura cu descendența zeiței Sekhmet, ca fiica a lui Ra și protectoare divină a criptei monarhice. Asumarea naturii duale a regelui, ca pământean cu directă filiație solară, constituia premiza acestei întrupări vizuale idealizate. Aduc un omagiu fiecăruia dintre faraoni, citindu-le numele scris pe soclul acestor minunate alegorii cioplite în stâncă și prețuiesc pentru a nu știu câta oară iscusința și rafinamentul anonimilor făurari ai pietrei. Îmi trece prin cap să învăț

pe de rost numele câtorva zeci de faraoni ciopliți în chip de sfinx și cred că aș putea să particip și să câștig Campionatul mondial de scrabble. Alături de centaur, dragon, unicorn, pegas, hidra sau phoenix, sfinxul completează repertoriul bestiarului universal, fiindu-i consfințite în toate culturile lumii patru virtuți ce l-au transformat într-un atribut generic al tenacității și chibzuinței: a înțelege, a vrea, a cuteza și a tăinui. Tocmai de aceea și credința populară de la noi a creditat cu astfel puteri celeste structuri megalitice antropomorfe modelate poate nu întâmplător de eroziunea eoliană și transfigurate în: *Sfinxul* de pe platoul din Bucegi, *Sfinxul bănățean* de la Topleț din Caraș Severin, *Sfinxul Bratocei* din Masivul Ciucaș, *Sfinxul din Munții Călimani* ori *Sfinxul dobrogean* din Munții Măcinului.

Într-o nișă rezervată exponatelor mai *tinere*, aduse pe teritoriul egiptean de ocupațiile greco-romane, tresar la vederea sculpturii din bronz patinat a unui șarpe încolăcit și cu capul ridicat, ce seamănă izbitor cu unicul *Șarpe Glycon* descoperit în Constanța în anul 1962. Sunt convins, judecând după stilistica plastică și vârsta celor două opere de artă care sunt datate la jumătatea secolului II din era noastră, că sunt legate de zeul încarnat în șarpe și supranumit Glycon, cel care a influențat mitologia romană prin puterile sale magice purtătoare de fertilitate, vitalitate și renaștere.

Înadins am lăsat la urmă cele mai inocente și adorabile opere de artă care au izbutit să mă seducă de-a dreptul. Este vorba despre o colecție, sau mai degrabă un album de familie, ce conține cupluri de soți imortalizați în mici statuete din calcar pictat, adevărate instantanee fotografice tridimensionale destinate a-i însoți pe cei doi parteneri în drumul necurmat al veșniciei din viața de dincolo. Simplitatea, naturalețea și naivitatea pe care o citesc în ochii acestor oameni îmi aduce parcă aminte de fotografia mirilor de altădată, aninată și astăzi în grinda *odăii curate* din gospodăria bunicilor noștri trăitori în satele românești. Toate aceste mici sculpturi au în comun poziția sezândă a perechii, veșmintele imaculate, picioarele desculțe

și o atitudine discretă și reciprocă de afecțiune pe care cei doi și-o adresează tăcut. Remarc familiile Seneb și Senetites, Rahotep și Nofret sau Meryre și Iniuia. Învariabil doamna șade în dreapta, cu părul aranjat într-o coafură elaborată, în rochie albă și cu gâtul împodobit cu bijuterii, iar domnul poartă doar în jurul taliei pânza pliată până la genunchi numită *shendyt*, iar pieptul îi este acoperit cu amulete și accesorii ritualice. Aceștia fac parte dintr-o clasă superioară a funcționarilor de stat și acest lucru este dat în vileag de cutumă cromatică pe care *sculptorul-fotograf* a ținut să o respecte. Astfel, întotdeauna pielea femeii este colorată într-un pigment ocru-roșcat mai estompat decât cea soțului, pentru a sugera că aceasta are un rang înalt și un statut social favorizat care îi oferă privilegiul de a-și petrece timpul la adăpost, ferită de atingerea soarelui egiptean. Sunt impresionat de aparența hipnotică pe care o emană lumina din ochii lor de cuarț, dar mai ales de surâsul fotogenic pe care l-au exersat cu patru milenii înainte de inventarea camerei obscure și a peliculei de celuloid impregnată cu clorură de argint.

La etajul muzeului rânduiala obiectelor expuse este supusă unei alte filozofii, dictată de o arhitectură stăpânită de volume sparte și întretăiate de loje ori luminatoare generoase. Numeroase camere tematice adăpostesc artefacte asociate de anumite trebuințe din răstimpul Egiptului antic. Vizitez pe rând încăperi încărcate cu papirusuri, călimări din piatră și condeie de scris, sarcofage de lemn aurit și pictat în cele mai sofisticate și distinse motive artistice particulare epocii faraonilor, măști funerare încrustate cu pietre prețioase și modelate din bronz, ceramică ori gresie, precum și nenumărate obiecte de mobilier și de uz privat. Nu ratez o colecție captivantă de *ostraka*, mici fragmente de calcar sau ceramică utilizate cu scopul de a transmite prin limbaj scris, redus la câteva cuvinte, cele mai felurite comunicări, de la inscripții ori documente administrative și până la mesaje sau desene satirice. Tot aici am parte de o mică revelație de etimologie lingvistică. Aflu de la ghidă că, în

beneficiul democrației directe pe care atenienii au statuat-o, exista o procedură potrivit căreia decizia de expulzare al unui supus trăitor în cetate era luată în baza votului pe care jurații îl exercitau scrijelind cioburi de ceramică pe care apoi le depuneau în urnă. Astfel, de aici își trage originea cuvântul *ostracizare* care se referă la izolarea și îndepărtarea unui nedorit dintr-o anumită colectivitate. Privesc cu admirație o cameră în care dibăcia și harul inovator al egiptenilor capătă formă și conținut material într-o panoplie ce reunește laolaltă numeroase unelte de lucru, arme de vânătoare si mai ales instrumente tehnice și inginerești, care cu siguranță au slujit cu prisosință la proiectarea și înălțarea obeliscurilor, templelor sau a piramidelor. Poate că cele mai bine reprezentate piese de muzeu sunt cele cu menire ritualică ori funerară și de aceea, în cele mai multe dintre spații sălășluiesc bijuterii, talismane, obiecte decorative și de utilitate intimă, toate folositoare în traversarea eternității postume. Miile de vestigii antice mă copleșesc dar gândul îmi stă la *Camera mumiilor regale* și la *Camera tezaurului lui Tutankhamun* pe care le-am lăsat la sfârșit.

Poate că acesta este punctul culminat al întregii călătorii în Egipt. Sunt împovărat de gândul că voi putea vedea cu proprii ochi trupurile sanctificate ale unor faraoni atotputernici, pe care natura noastră indiscretă și iscoditoare le-a strămutat din tainicele cripte însingurate pentru a le vârâ în catafalcuri luminate și ventilate. Păşesc ca într-o capelă regală, privesc raclele de sticlă și îmi vin în minte corpurile încremenite ale bieților locuitori din Pompeii pe care lava clocotită a vulcanului Vezuviu i-a făcut nepieritori. Realizez că nimbul morții emană aceeași deșertăciune fie că alege între nobili ori plebei. După ce l-am văzut în *Exodus: Gods and Kings-2014*, *The Ten Commandments-1956*, *Moses-1995* sau documentarul *Mummies: Secrets of Pharaohs-2007,* am credința că îl cunosc bine pe Ramses II și mă îndrept direct către el de parcă aș fi sosit la priveghiul unui vechi prieten. Acest nonagenar pleșuv, cu nas acvilin, maxilar

puternic, cu piele de pergament întinsă peste pomeții ciopliți și vreascurile degetelor, depănat în pânze de in unse cu rășini balsamice și uleiuri parfumate, este nimeni altul decât Ramses cel Mare, *Cel născut din zeul Ra*, cel mai puternic, brav și longeviv faraon, ctitorul celor mai mărețe orașe și temple, soț și concubin a peste două sute de femei care i-au dăruit supunere, afecțiune și o sută de urmași, ori personaj biblic, ca frate vitreg și adversar al legendarului Moise, profetul evreu care și-a izbăvit poporul de sub sclavia egipteană. După mai bine de șase decenii de domnie, nesfârșite campanii militare și propășirea răsunătoare a regatului, *Marele strămoș* cu puteri divine, fără de care propriul popor își închipuia sfârșitul lumii, este răpus de o banală arteritopatie a membrelor rânduindu-se în fruntea constelație faraonilor îndumnezeiți.

Nici nu aveam să știu atunci că duhul venerabilului Ramses II avea să mă însoțească în tot voiajul egiptean, de la Memphis și Luxor până la Karnak și Abu Simbel. Aduc un ultim omagiu faraonului căruia descântecul mumificării și amuletele strecurate printre veșmintele de pânză i-au adăugat încă treizeci de veacuri de viață zeiască celei pământene.

Mă îndrept către *perla coroanei*, camera destinată exclusiv mormântului lui Tutankhamun, dar în drum zăbovesc într-un soi de osuar unde, din spatele geamurilor a zeci de vitrine mă iscodesc orbitele secătuite și oarbe ale unor tigve anonime, iar apoi rătăcesc cuprins de uluire printr-o menajerie neînsuflețită în care trupurile îmbălsămate ale unor făpturi necuvântătoare nu-și află mântuirea cea din urmă. Citesc pe panoul explicativ de la intrare și înțeleg că această deprindere religioasă avea menirea de a idolatriza zeitățile asociate cu omologi din regnul animal, transformându-i în idoli ori companioni ce aveau să li se alăture în viața de apoi. Pisici, câini, crocodili, pești ori capre supuse aceluiași tratament ritualic de mumifiere aveau să întovărășească răposatul în întunericul pustiu al veșniciei.

Mâine-poimâine se împlinesc o sută de ani de la deschiderea criptei lui Tutankhamun, atunci când Howard Carter a rostit *Da, văd lucruri minunate!,* sintagmă poate la fel de importantă pentru arheologia pamânteană ca și celebrele cuvinte *Un pas mic pentru om, un salt uriaș pentru omenire!* pentru astronautica selenară. Mă apropii de camera hărăzită comorilor scoate la lumină din singurul mormânt regal găsit intact, necăzut pradă jefuitorilor. Pesemne că mirul funerar binecuvântat de însuși Anubis, Zeul ținutului sfânt protector al îmbălsămării și al mormintelor, a consimțit pentru mai bine de trei mii de ani tăinuirea criptei faraonului Tutankhamon ca *Imagine vie a zeului Amon*. Trec pe rând pe lângă cele patru altare gigantice din lemn menite să protejeze sarcofagul, un splendid car de luptă ce a aparținut faraonului, apoi tronul regal care-i era destinat lumii de dincolo, toate învești mântate în foiță de aur și încrustate cu pietre prețioase. Zodia norocoasă și congregația providențială a zeilor Atum, Horus, Osiris ori Isis au poruncit ca celebritatea tânărului rege prăpădit la doar optsprezece ani să clatine faima și gloria bravului înaintaș Khufu, făuritorul *Marii piramide*, ori a urmașului Ramses II, cel brav și vrednic. Intru în sfârșit în încăperea din care am senzația că scânteiază un astru solar scos dintr-o genune secretă. Este masca mortuară a lui Tutankhamon pe care atunci când o vedeam la Teleenciclopedia, Discovery Chanel ori National Geographic, nici nu aș fi îndrăznit să visez că o voi întâlni aievea. O găsesc ca pe revelația divină a celei mai măreț civilizații a erei trecute. Am văzut de curând serialele de televiziune *Tut-2015* și *Tutankhamun-2016,* și acum când scriu mă simt influențat deopotrivă de cele două perspective temporale ale faraonului-adolescent născut de două ori, prima dată în anul 1341 î.e.n și a doua oară în 1922 e.n. Gândindu-mă la nenumăratele asasinate și lovituri de palat care au frâmântat succesiunea la tronul Egiptului, îmi este tot mai clar că regele se îngrijea personal de propriul mormânt în care avea să-și dureze eternitatea. Încerc fără sorți de izbândă să îmi abat atenția și către

celelalte artefacte pe care regele și le-a dorit aproape. Magia măștii funerare captivă în cubul de cristal este cu adevărat răpitoare. Nici unul dintre însemnele divinității monarhice nu poate fi trecut cu vederea, de la barba falsă ce onorează spiritul lui Osiris, zeul vieții de apoi, machiajul ochilor care evocă protecția zeului Horus, stăpânitorul cerului și stelelor, acoperământul de pe cap numit *nemes,* împodobit cu *șoimul* și *cobra*, simboluri regale ale suveranității și autorității, sau textele hieroglifice gravate pe umeri ca fragmente extrase din *Cartea morților*, o colecție de vrăji și descântece menite să înlesnească călătoria către orizontul veșniciei. Un chip hipnotic, frumos, tânăr și senin, meșteșugit în cel mai desăvârșit mod cu putință din aur masiv încrustat cu lapis lazuli, cuarț, obsidian, turcoaz și amazonit. Un faraon cu un destin dramatic și fericit în același timp, care stârnit interesul atât a cercetătorilor cât și a creatorilor de divertisment care nu au ratat această *mină de aur* exploatând din plin acest personaj în filme, romane, benzi desenate și jocuri video.

Nu mă dau dus și explorez în continuare selecția de artefacte care alcătuiesc exponatele din această încăpere aparte. Fotografiatul este cu strictețe interzis, și de aceea teama de a pierde chiar cel mai mic detaliu este cu atât mai provocatoare și frustrantă. Îmi propun să merg pe firul fetișurilor religioase care îl însoțesc pe faraon în fiece împrejurare sub forma bijuteriilor în chip de amulete magice. Ca orice credință politeistă, și cea căreia egiptenii din antichitate îi erau devotați este susținută de o întreagă recuzită ritualică chemată să cumpănească echilibrul dintre *Maat* și *Isfet*, concepte filozofice ce descriu ordinea și haosul universului. Podoabele purtate de faraon, care par a fi doar capricii și ostentații ce afirmă bogăția și puterea regală, sunt în fapt mărturii ale slăbiciunii și supunerii față de prepotența divină. Între reprezentări ale animalelor de companie preferate sau ale zeilor protectori, disting câteva simboluri asemeni unor laitmotive, cu care mă voi reîntâlni în zilele următoare, atât în

reprezentări scrijelite de milenii pe zidurile templelor cât și pe tarabele ambulante ale negustorilor de suvenire. *Ochiul lui Horus*, sau *Wedjat*, pavăză a regelui în viața de apoi, ochi al minții și chezășie a iluminării spirituale, nu lipsește din colecția de talismane funerare ale defunctului canonizat. *Cheia vieții*, *Ankh*, pe care în mod mecanic a o asemăn cu crucea creștină deși până la nașterea lui Iisus multă apă avea să mai curgă în albia Nilului, are o origine neelucidată încă și sugerează puterea dătătoare de viață a zeilor. Însăși stilistica grafiei acestui semn inspiră cu prisosință rânduiala reproductivă și ciclicitatea necurmată a universului. La fel, *Djed*, sceptrul inspirat de coloana vertebrală a lui Osiris, este o expresie a statorniciei și a nădejdei traiului postum. În pleiada zoomorfică cu puteri miraculoase pe lângă șoimi, șacali, pisici, lei, babuini ori ibiși, un loc special îl ocupă *cobra* sau *Wadjet*, care, pe lângă asocierea sa cu zeitatea ce patronează Egiptul de Jos, evocă prin natura insidioasă și feroce autoritatea absolută și puterea nelimitată a descendenței cerești pe care regele o încarnează. Peste toate acestea, este aproape uluitor cum *Scarabaeidae Scarabaeus Sacer***,** un biet cărăbuș coprofag căruia providența i-a asigurat filiație dumnezeiască, reușește să posede în credința egiptenilor un loc privilegiat între zenitul Ra și asfințitul Atum. Dedublat zeului Khepri, al răsăritului de soare, creației și renașterii, scarabeul izbutește să-și transfigureze propriul instict reproductiv într-o viziune alegorică a rostogolirii ciclului ceresc, de la est la vest fără excepție, ca reflexie a nemuririi și înoirii neîdoioase. Acest cărăbus cu destin reputat și vocație sacră este de departe, grație tenacității și inocenței sale, preferatul meu dintre toate vietățile sanctificate în antichitatea faraonică. De altfel îl voi fi întâlnit în nenumărate reprezentări artistice cu cele mai surprinzătoare prilejuri. Cinematografia poloneză a reușit o performanță admirabilă prin turnarea peliculei *Faraon-1966*, o ecranizare absolut remarcabilă atât datorită credibilității personajelor, cât mai ales prin substanța scenariului din jurul sâmburelui istoric al

acțiunii. Am descoperit întâmplător acest film imediat după întoarcerea din pelerinajul egiptean și mi-am aminte de el chiar acum, pentru începutul său tulburător în care cadrul *gros-plan* este stăpânit de doi scarabei ce trudesc rostogolul sferei de bălegar protectoare a propriei genealogii, într-un dans visceral dar de o expresivitate ritualică. Îmi caut drum către ieșirea din muzeu în timp ce aud ca prin vis versurile baladei *Scara scărăbeului* pe care legendara trupă rock Phoenix a inclus-o pe albumul *Cantafabule-1975.*

Fără pârghie, fără scripet,/ O gânganie-așa măruntă/ Ca ar fi ea, într-un sipet,/ Piatră pe-un inel de nuntă,/ Discul soarelui împinge,/ Soarelui de la Eghipet,/ Ca pe-o bilă, ca pe-o minge/ Numai aure și sclipet. Andrei Ujică/ Șerban Foarță

Închei aici periplul în care am cutreierat prin treizeci de veacuri de civilizație și îndrept un gând bun către Muhammad Ali care, deși era un pașă albanez și vicerege al Egiptului din perioada ocupației Otomane, a instituit în anul 1855 un edict prin care era interzis exportul de antichități, fără de care tot acest tezaur nu ar fi putut fi adunat laolaltă în acest muzeu național. Citesc tot mai des știri în care arheologii semnalează noi revelații istorice. Spre pildă, deunăzi am aflat că într-un *sit* din preajma orașului Alexandria s-au găsit morminte ale unor mumii împodobite cu amulete în formă de limbă aurită așezate în cavitatea bucală a defunctului, se pare cu scopul de a putea comunica și în lumea de dincolo, iar în orașul Abydos a fost scoasă la lumină cea mai veche fabrică de bere din lume utilizată în urmă cu cinci mii de ani, pe vremea regelui Narmer. Poate tocmai de aceea autoritățile au decis construirea unui nou muzeu ce va fi deschis în anul 2021, *Giza Museum*, mult mai încăpător și adaptat nevoilor multimedia actuale, și care va putea asigura găzduirea exponatelor din vechiul muzeu dar și a celor care urmează a fi dezvăluite de azi înainte. Gândindu-mă la o lume a cărei operă s-a săvârșit în evuri imemoriale, socotite a fi cronologic mai

aproape de mitologie decât de istoria împărtășită de însuși Herodot, am încredințarea că descoperirile nu se vor isprăvi niciodată și ne vor șubrezi din ce în ce mai acut certitudinea propriei evoluții.

Părăsesc cu deferență acest altar arheologic dar și împresurat de îngrijorarea că mi-ar fi putut scăpa ceva important de văzut, aflat ori de cugetat. Ca o alinare, aflu că suntem așteptați la o cină tradițională pe un vas de croazieră acostat pe cheiurile Nilului, în apropiere de Piața Tahrir.

Ambarcațiunea, denumită nici că se putea mai nimerit decât *Scarabee,* este un vapor în toată regula structurat pe trei nivele, iar sala propriu-zisă de mese este în zona mediană, dedesuptul terasei de pe puntea superioară și peste zona tehnică unde pesemne se află sistemul de propulsie, cabinele personalului și chiar bucătăria restaurantului. Suntem într-o țară preponderent musulmană și îmi este limpede că ringul din centrul salonului nu este menit să asigure spațiu de dans clienților, chiar dacă pare un local destinat în special turiștilor. Îmi găsesc un loc aproape de terțetul ce interpretează un soi de muzică de întâmpinare ce pare a fi un potpuriu alcătuit din ritmuri tradiționale. Mă așez, caut să mă acomodez cu atmosfera, îmi studiez comesenii și analizez mica orchestră care interpretează un *cafe-concert* în acorduri orientale. Fotografiez degetele suflătorului care se joacă cu aerul ascunzând pe rând cele șase găuri ale fluierului arhaic denumit *ney,* podul palmei care atinge cu blândețe fermă pielea de capră întinsă pe cadrul de lemn încrustat cu fildeș al unei tamburine *riq* și ale cărei minuscule talere de bronz fremătătoare dau senzația apropierii viclene a unui iluzoriu șarpe cu clopoței, precum și coardele care vibrează mocnit în pântecul cutiei de rezonanță a unei lăute egiptene *oud*. Felurile de mâncare îmi fac cu ochiul dintr-o vitrină luminată și înțeleg că fiecare mesean își va alege după pofta inimii. Mă îndrept într-acolo înarmat cu o farfurie uriașă și fac un tur al varietății gastronomice. Nu îmi trebuie mult să realizez că va fi o cină exclusiv vegetariană, ceea ce mă face să mă simt ca un intrus

binevenit într-un imaginar Club al veganilor de pretutindeni. Îmi place grija organizatorilor care pentru curiozitatea și mai ales siguranța drumețul înfometat dar posibil alergic, a etichetat numele și ingredientele fiecărui preparat culinar. Cum am o natură iscoditoare îmi pun câte puțin din fiecare. Îmi transform iute farfuria în paleta unui pictor dadaist alăturând pe rând *Ful Medames*, o pastă din fasole aromată cu usturoi, chimen și susan, *Tamiya*, chifteluțe din piure de năut cu mult pătrunjel verde, *Koshari*, un amestec de orez și linte roșie asezonat cu sos de ceapă prăjită, *Baba Ganoush*, vinete coapte tocate și combinate cu lămâie și ulei de măsline, *Fattoush*, o salată crudă din roșii, praz, ridichi și multe verdețuri, precum și varianta egipteană a preparatului *Tabbouleh* ce conține în plus ceapă și bulgur de grâu. Învecinez acestui festival vegetarian și o *Eish Baladi,* pâinea pastorală socotită a avea rădăcini protobiblice și care, ca orice pâine de pe lumea aceasta, este venerată ca hrana primordială oferită în dar de dumnezeire. Nu am nici o îndoială că toate aceste minunății, menite a izgoni foamea și a desfăta simțurile, sunt moștenite din cultura Levantină, acel loc nedefinit în spațiu și timp care circumscrie chintesența fertilă a Orientului mijlociu. Degust pe rând fiecare dintre combinațiile vegetale, cu oarecare temere spre a nu-mi activa una dintre puținele fobii culinare de care nu mă pot lepăda. Dețin un al șaselea simț ce percepe aroma frunzelor proaspete de coriandru, pe care o consider dezgustătoare și foarte apropiată de gustul săpunului de casă. Se pare că fac parte din acea minoritate a planetei care, din cauza unei gene responsabile de percepțiile olfactive botezată OR6A2, nu poate pune defel coriandrul laolaltă cu busuiocul, cimbrul, menta, mărarul, pătrunjelul, leușteanul, magiranul, tarhonul sau dafinul. Nu demult, încercând să-mi deslușesc cu argumente științifice această repulsie incurabilă, m-am simțit razbunat și consolat să aflu că există chiar o comunitate internațională ce se autointitulează pe rețelele de socializare *I hate coriander*, și care își celebrează aniversarea anuală în ziua 24 a lunii

februarie. Mâncarea nu este foarte picantă dar chiar și așa, într-o țară în care se bea bere de câteva milenii se cuvine să nu fac excepție. Comand o sticlă de bere autohtonă. Ospătarul îmi aduce o *Sakara Gold* care mă unge pe suflet. Nici nu mă mai mir când citesc pe etichetă că este produsă de fabrica numită Al Ahram Beverages Company, membru al concernului olandez International Heineken Group.

Ca la un semn, improvizația sonoră capătă ritm și volum, se preface într-o armonică acustică sacadată iar ringul de dans este cotropit de balansul sincronizat și apăsat al unui grup format din trei juni atletici care dănțuie într-o construcție coregrafică tradițională dinamică pe care mi-o imaginez ca o combinație dintre călușarul oltenesc de la Rusalii și artele marțiale din extremul răsăritean al Asiei. Simt efectul sedativ al cadenței liniare și al recurenței obsesive ce acompaniază pașii energici ai flăcăilor înveșmântați în caftane cafenii *jellabiya* cu piepți, mâneci și poale brodate cu fire de mătase aurie și purtând pe cap eșarfa albă înfășurată în chip de turban *ammama,* ca simbol al coroanei arabe mărturisite de profetul Mahomed. Mânuiesc cu precizie, forță și noblețe bețele de bambus *asaya*, ca într-un ritual războinic de inițiere a viriității și rodniciei.

Urc pe terasa punții superioare și ca într-un vis ireal mă las dezmierdat de boarea reavănă a brizei celui mai lung fluviu din lume. Nu apuc prea mult să mă desfăt de perspectiva splendidă a nopții cariote care își revarsă stelele de pe cerul smolit în apele netulburate ale Nilului, împreunându-le laolaltă cu milioanele de luminițe ale orașului ce se oglindesc de pe țărmul potrivnic. La adăpostul întunericului nu se vede defel pustietatea cronică și sumbră a soartei celor mai mulți dintre urmașii de astăzi ai vechilor faraoni. Un ropot de ovații ce se aude din interiorul restaurantului mă îndeamnă să abandonez propria reverie, peisajul sau țigara aprinsă, și dau năvală pentru a nu pierde nimic din ceea ce urmează.

Mărturisesc că de la mijirea zorilor pubertății personale am căzut pradă ispitei himerice a unduirilor insidioase și insinuante pe care coapsele împlinte, șoldurile voluptoase și pântecul fecund ale *dansatoarelor din buric* le transformă cu subtilitate într-o artă a erosului. *Raqs sharqi*, dansul cu obârșie egipteană ce s-a răspândit în toată lumea musulmană, pare a avea origini ce se pierd în neantul mitologic, de la argumente religioase până la ritualuri de fertilitate și practici medicale menite a înlesni travaliul prenatal. Sortită să venereze magia procreerii această practică interpretativă destinată exclusiv societăților femeiești, este asociată astăzi cu puterea de seducție feminină și deseori vulgarizată nemeritat. Veșmintele *bedlah*, croite din voaluri trandafirii și translucide ce tăinuiesc cu grație bustul planturos al dansatoarei, sunt decorate cu franjuri, paiete și brocarturi care amplifică efectul balansului ritmat al pulpelor, răsucirile abdomenului ori contracțiilor percutante ale pieptului. Este un spectacol care pune stăpânire fără leac pe interesul și admirația fiecărui bărbat prezent în această sală, așa cum a făcut-o și în anul 1798 cu trupele lui Napoleon Bonaparte, atunci când ofițerul corsican devenit împărat a invadat Egiptul iar soldații francezi au fost primii europeni care au cunoscut acest dans. Fotografiez, filmez și mă bucur de frumusețea trupului feminin care descrie mișcări fluide, vibrații ori ruperi de ritm, fiecare dintre acestea modulate desăvârșit cu aparenta improvizație instrumentală. Am avut ocazia să admir astfel de reprezentații atât în dragile francize cinematografice *007-From Russia with love-1963*, *007- The man with the golden gun-1974,* ori în răscolitorul documentar de lung metraj *American Bellydancer-2005* sau în *show-uri live* destinate turiștilor din Turcia ori Emiratele Arabe Unite, dar am sentimentul că discreția și lirismul dansatoarei din această seară poate susține pe deplin statornicirea *dansului din buric* în rândul artelor coregrafice elevate.

După asemenea moment de grație nici deserturile cu care mă ademenesc gazdele nu mi se mai par dulci, deși sunt însiropate din

belșug cu miere, apă de trandafiri sau sirop de portocale. Încerc totuși prăjiturica *basbousa*, o budincă de gris pe cât de simplă pe atât de aromată și apoi câteva curmale uriașe așa cum nu cred că am mai mâncat vreodată.

Închei o zi în care dacă ar fi trebuit *să iau o piatră în gură* pentru fiecare lucru nemaipomenit pe care l-am trăit, ar fi însemnat să nu-mi ajungă întinsul deșertului, albia Nilului și nici țărmul Mediteranei.

Marele avantaj de a călători într-o țară musulmană este că nu ai nevoie de ceas deșteptător. În fiecare dimineață, înainte de a răsări soarele are grijă de tine *muezinul* care, urcat în minaret cu noaptea în cap, îți șoptește cât îl țin plămânii că este vremea pentru a onora prima rugăciune dintre cele cinci ale fiecărei zile. Și acest privilegiu este resimțit cu prisosință în *orașul celor o mie de minarete*, așa cum este supranumit orașul Cairo. Am avut curiozitatea să încerc a înțelege măcar o fărâmă din acest univers religios cu care noi creștinii ne disputăm întâietatea confesională a pământenilor. *Assalatu Khairum Minan Naum-Rugăciunea este mai bună decât somnul,* sunt vorbele simple și fără echivoc pe care musulmanii le aud la *Fajr*-Rugăciunea din zori. Sunt îndemnuri din Coran, cea mai profundă operă literară islamică care cuprinde revelațiile dumnezeiești care i s-au revelat profetului Mohamed prin mijlocirea directă a Arhanghelul Gabriel, același care a mărturisit Fecioarei Maria, prin *Buna vestire*, minunea ce avea să anunțe venirea pe lume a mântuitorului Iisus Hristos. Eu văd această înrâurile a destinelor sfinte ca pe un miracol și o confirmare a faptelor săvârșite de acestea. Mesajele semantice și fonetice pe care Coranul le transmite și astăzi prin cele peste 6000 de versete sunt, nu doar un izvor la care se adapă smerenia, speranța și legământul enoriașilor din jurul moscheilor, dar și pricina unor întreceri în care concurenții aspiră la statutul de *hafiz*, adică persoană ce a memorat integral toate învățăturile profetului. *Koran by heart-2011* este un documentar care pătrunde în culisele

celei mai mari competiții de acest gen desfășurată anual în Cairo și în care departajarea se face cântărind acuratețea criteriilor *tajwid*, un set de norme și detalii recitative ce evaluează cu precădere ritmicitatea interioară, tiparele sonore, dinamica rostirii ori tehnica respirației, chiar dacă mulți dintre laureați nu cunosc nici măcar un cuvânt din limba arabă. Dacă mai trebuia să mă convingă cineva de năzuințele și bunele intenții ale pildelor descrise în Coran, a reușit uriașul actor Omar Sharif, un egiptean sadea, interpretând rolul prăvăliașului musulman din *Monsieus Ibrahim et les Fleurs du Coran-2003,* care în epilogul propriei călătorii viagere înspre sorgintea duhovnicească are ca sprijin spiritual laitmotivul filozofic: *Știu ce este în Coranul meu!*.

Astăzi va fi o zi *minunată* în cel mai propriu și concret sens al cuvântului. Cum aș putea numi altfel ziua în care pot sta la umbra istoriei prin singura *minune antică* pe care după mai bine de 4500 de ani o putem vedea, pipăi și contempla. Acest poliedru cu fețe triunghiulare și bază tetragonală este forma geometrică asociată cu cele mai variate fenomene, procese și structuri din toate domeniile cercetării și acțiunii umane. Piramida trofică, Piramida lui Maslow, Piramida alimentară, Piramida energetică, Piramida de marketing, Piramida de management, Piramida ierarhiei sociale, Piramida vârstelor, Piramida lui Malpighi, Piramida bulbară, Piramida nazală și Osul piramidal sunt cele mai cunoscute concepte științifice și descrieri anatomice imaginate de om. Însă *Marea Piramidă din Giza* este unică.

Până în acea zi, ori de câte ori auzeam toponimul Memphis, poate nu fără temei gândul îmi zbura la *templul muzicii blues și rock'n'roll* din statul Tennessee*,* păstorit de B.B. King și Elvis Presley. Aveam să aflu apoi că în primele decenii ale anilor 1800, atunci când s-au pus bazele orașului de pe valea fluviului Mississippi, din motive neștiute unul dintre fondatori, ofițerul Andrew Jackson ce avea să devină cel de-al șaptelea președinte al

Statelor Unite, a botezat urbea inspirându-se din onomastica vechiului oraș Memphis de pe malurile Nilului. Pentru a adeveri această omonimie în anul 1991 americanii au construită din beton armat și oțel inoxidabil *Piramida din Memphis*, un *mall* comercial menit să omagieze surorile sale egiptene mai vârstnice cu 5000 de ani.

Sub protectoratul zeului creator *Ptah*, patronul spiritual al operelor de artă, meșterilor și arhitecților, orașul Memphis, prima capitală a Egiptului antic stabilită de însuși unificatorul rege Narmer, fost timp de trei milenii cel mai prolific centru comercial și cultural de la gurile deltei Nilului, până la ocupația romană, atunci când a decăzut în favoarea orașului Alexandria ca fief al reginei Cleopatra. Astăzi fosta așezare urbană situată la douăzeci de kilometri de Cairo este o ruină, un sit arheologic în aer liber dominat de elemente arhitecturale monolitice care au aparținut cândva templelor grandioase. După căderea în uitare fosta metropolă s-a transformat în sursă de materiale de construcții pentru actuala capitală iar cele mai prețioase artefacte descoperite au fost conservate și sunt expuse în toate muzeele lumii.

Cu toate că un ghid local încearcă să dea câteva explicații, mă plimb de unul singur printre rămășițele orașului neînsuflețit călcând hotărât pe aleile de pământ roșu, simt sub tălpile pantofilor colbul incandescent ca pe un covor de jăratec, râvnesc după un petec de umbră, și găsesc în toate chipurilor de piatră întâlnite în cale, fie că sunt sfincși ori statui antropomorfe, fizionomia deja familiară a lui Ramses II. Încerc să-mi inchipui cele două temple, ale lui *Ptah* și *Hathor*, aceasta din urmă reprezentând conceptul egiptean al feminității. Mă sprijin cu imaginația doar pe câteva fragmente de coloane care au supraviețuit erelor. Adevărata atracție a sitului o reprezintă monumentul colosal al faraonului, ce odihnește cu picioarele frânte în muzeul ce i-a fost hărăzit. Corpul gigantic din calcar, cioplit cu o precizie fără cusur a suprafețelor ori a

proporțiilor, șade cu ochii deschiși, întins pe spate într-un pavilion construit special exact peste locul în care a fost găsită statuia prăbușită ce străjuia cândva intrarea în templu. Se pare că după descoperire aceasta a fost oferită spre a fi transferată la British Museum din Londra dar problemele tehnice anevoioase și costurile prea mari ale transportului au împiedicat acest lucru. Mă simt ca un liliputan nevolnic în preajma acestui Gulliver egiptean, lung de 12 metri și estimat a cântări 83 de tone, ce a stat ascuns sub nisip până în anul 1820. Înțeleg de la ghid că există și o pereche identică a statuii care după reconstituire și câteva relocări decorează astăzi intrarea noului muzeu de egiptologie de la Cairo, Grand Egyptian Museum of Giza. Urc la etaj unde terasa deschisă îmi insuflă la propriu o adiere proaspată venită de nicăieri, și despre care îmi place să cred că este respirația rece a lui Ramses dormind. Imaginea de sus, a faraonului zeificat, care zace neputincios cu tibiile fărâmate în timp ce plebea îl pipăie cu trivialitate și se fotografiază zâmbind cu trupul său inert în fundal, este una patetică pe care diafragma aparatului de fotografiat nu o poate rata. Sunt cu ochii ațintiți pe obrazul senin al *Marelui predecesor,* îl aștept să clipească și îmi fac cadou un moment de reverie. Caut să pricep apetitul lui Ramses II pentru cultivarea propriei personalități și trimit un gând de compasiune năpăstuiților care i-au trudit idealurile faraonice, dar totodată încuviințez și mă consolez cu ideea că fără înclinațiile megalomanice ale acestuia, și a altora mânați de aceleași râvne, patrimoniul universal ar fi fost mai sărac și noi mai pustiiți.

Mă îndrept spre un șir de tarabe aflat către ieșire și sunt asaltat de negustori care etalează tot felul de suvenire. Nu am prea mult timp de târguieli și dintre scarabei, pisici, cămile, cobre, piramide, *horuși, ramseși*, *tutankhamoni*, *cleopatre* și *chei ale vieții*, aleg o lespede prăfuită lată cât o palmă, pe care sunt zgâriate cu stângăcie două chipuri cu trasături faraonice și câteva hieroglife. Prețul mi se pare rezonabil, îl simt pe vânzător că este dezamăgit și

frustrat că nu am nici o tentativă de negociere, ne prefacem amândoi că placa de piatră cenușie este un artefact antic, plătesc și ne strângem mâinile. Facem o poză în semn că afacerea a mers strună și apoi ne despărțim prieteni, pentru totdeauna.

Deși poate părea sinistru, o parte însemnată a obiectivelor turistice asaltate de turiști astăzi este formată de cimitire, în cel mai propriu sens al cuvântului. Fie că vorbim de cripte, morminte, catacombe, cavouri sau necropole, toate adăpostesc vestigiile pământene ale ascendenței noastre. De la movilele circulare ale Dinastiei Ming de lângă Beijing, mausoleele mogule din India între care se remarcă capodopera Taj Mahal de lângă Agra, necropolele faraonice de la Giza, Saqqara sau valea Regilor și până la Cimitirul vesel de la Săpânța ori Cimitirul piraților de la Sulina, toate sunt pretexte de introspecție și argumente înspre a ne socoti efemeri și vremelnici.

Cele două ansambluri de piramide din vecinătatea orașului Memphis, de la Saqqara și Giza, sunt în fapt necropole în care își săvârșește veșnicul somn, mai mult sau mai mult tulburat de cazmalele indiscrete ale tâlharilor pângăritori de ieri ori ale arheologilor cu știință de carte de azi, o întreagă comunitate ce a viețuit aici în zorii antichității.

Nu demult am putut vedea, în documentarul britanic *Secrets of the Saqqara Tomb-2020,* aventura uneia dintre cele mai importante explorări egiptologice. Este vorba despre descoperirea mormântului perfect conservat al familiei preotului de rang înalt Wahtye, ce nu fusese deschis timp de 4400 de ani. În plus această odisee arheologică a dezvăluit un impresionant mausoleu al pisicilor mumificate, o altă dovadă a venerației de care aceste feline au avut parte în Egiptul faraonic. Încântarea de a urmări o amplă misiune de cercetare derulată într-o locație istorică pe care am avut șansa să o văd *in situ* cu proprii ochi, a fost frământată de posibila ipoteză contrafactuală: Ce s-ar fi întâmplat dacă mormântul lui Tutankhamon

ar fi fost descoperit astăzi, într-o epocă acaparată de *live streaming*, *breaking news* și *fake news*?

În drum spre necropola Saqqara, autocarul face o oprire pentru fotografii la hotarul unei liziere de curmali de unde se deschide panorama emblematică a ceea ce reprezintă nemărginirea copleșitoare a deșertului saharian. Sub adăpostul umbros al braniștei de *Phoenix dactylifera,* denumire elocventă pe care latinii nu au atribuit-o întâmplător arborelui care fructifică în ciucuri de curmale, în fapt unul dintre alimentele de bază ale întregului Orient mijlociu, scrutez zarea de nisip auriu pe care nevăzuta roză a vânturilor *Simun*, *Siroco* și *Armatan* o modelează necontenit în grinduri, coline și dune înșelătoare. În căutarea senzaționalului fotografic mă îndepărtez câțiva pași în desișul codrului mediteranean și descopăr printre trunchiurile zvelte și solzoase un baci de capre ce-și face *siesta* la adăpostul colibei încropite din crengi. Șade întins pe o rogojină și cu o mână sub capul îmbrobodit cu turban alb. Izbutesc să nu îi tulbur somnul profund. Toate rumegătoarele îmi simt pașii, încremenesc simultan, își îndreaptă privirile asupra mea ca asupra unui nepoftit ce a pătruns în budoarul caprin, iar eu mă amuz de ochii migdalați, verzi, umezi, nedumeriți și inocenți, dar mai ales de urechile lor lungi și atârnătoare specifice soiului autohton *Damascus*. Dintr-un reflex naționalist îmi vine să mai adaug un vers baladei Miorița: *...Unu-i moldovan/ Unu-i ungurean/ Și unu-i vrâncean...Iară ăsta-i egiptean...*Mă îndepărtez tiptil după ce fac câteva poze. Ce știu sigur este că ciobanul anonim nu va ști niciodată de vizita mea *incognito* iar caprele nu vor mai fi văzut niciodată un venetic îmbrăcat în tricou și pantaloni scurți.

Pe nedrept plasat într-un con de umbră al interesului turistic, complexul funerar de la Saqqara, reprezimtă cel mai vechi ansamblu de construcții funcționale din piatră cunoscut în istorie. Structura locurilor de veci a evoluat de-a lungul vremii fiind dictată de materialele disponibile, iscusința constructorilor, măsurile de

siguranță impotriva jefuitorilor sau de preferințele viitorilor beneficiari. Saqara este o suprafață vastă despre care se presupune că ar ascunde secrete și enigme neimaginate. Este un șantier în adevăratul sens al cuvântului în care deși se pun în practică cele mai noi tehnologii digitale de explorare si de modelare tridimensională, nu lipsesc lucrările de săpătură și excavare manuale în lipsa cărora nu se poate ajunge cu adevărat la un răspuns neîndoios. Fără câteva explicații ale ghidei nu cred că aș pricepe mare lucru doar privind dealurile aride și pline de schele pe care le văd. Înțeleg că primele tipuri de cavouri hărăzite elitei sociale erau *mastaba*, camere subterane tăiate în piatră ce adăposteau sarcofagul peste care se construia din cărămizi de lut o structură proeminentă, ca formă incipientă a viitoarelor piramide. Următorul pas în evoluția arhitecturală a criptelor a fost săparea unor odăi suplimentare cu scopul de a putea fi depuse ofrande, precum și obiecte personale, animale de companie sau alimente indispensabile traiului. Altă cameră, denumită *serdab*, conținea *statuia ka* a răposatului, o reprezentare zeificată a acestuia având ca menire întruparea fizică în care spiritul își putea găsi sălașul. Au fost adăugate apoi pasaje secrete și sisteme de sigilare cu blocuri de piatră pentru a zădărnici profanarea acestora. Saltul decisiv către conceptul de piramidă sepulcrală a fost făcut de arhitectul erudit Imhotep, creditat a fi primul geniu al planetei, care într-un experiment arhitectural fără precedent a proiectat *Piramida în trepte de la Saqqara*, zidită din blocuri de calcat peste cavoul stăpânului său regele Djoser. De aici și până la faimoasa *Marea Piramidă din Giza* nu a fost decât un pas de natură constructivă la care s-au adăugat orgoliul, autoritatea și capriciul temutului faraon Khufu. Sistemul de schele metalice care împânzește o bună parte din cele șase trepte ale piramidei, precum și restricțiile de acces cărora turiștii trebuie să li se supună, îmi dau de înțeles că pe lângă lucrările de săpătură arheologică sunt în plină derulare și operațiuni de consolidare ale monumentului. Se

presupune că după decăderea capitalei Memphis necropola de la Saqqara a fost abandonată și dată uitării de localnici, dar nu și de tâlharii nomazi care i-au dat târcoale până în zilele noastre. Îmi asum ignoranța de a nu fi știut despre întâia piramidă egipteană în fața căreia mă aflu și în același timp sunt fermecat de modul adorabil în care, fără să fac vreun proces de intenție cuiva, istoricii au țesut, mânați pesemne de cele mai cinstite năzuințe științifice, o întreagă poveste bazată în cea mai mare parte pe presupunere, intuiție și imaginație. În lipsa unor temeiuri materiale fără echivoc fantezia pare a fi singurul instrument la îndemână pentru a reconstitui rânduielile unei societăți apuse de cinci milenii. Cred cu tărie că, oricât ne-am apropia de adevăr, mintea omului contemporan nu poate lepăda clișeul unor stereotipuri ce au croit și contaminat conștiința umană într-un mod ireversibil până la ceea ce aspirăm a fi astăzi, o versiune primitivă a lui *Homo digitalis*.

Mă aflu în fața celei mai anevoioase încercări narative, aceea de a descrie felul în care mi s-a destăinuit *Marea piramidă a lui Khufu*. Dacă supozițiile istoricilor se sprijină pe descoperiri arheologice, imaginația scenariștilor de film nu este îngrădită decât de rațiuni de tehnică cinematografică ori de *box-office*. Una dintre cele mai reușite și verosimile pelicule care romanțează istoria contrucției *Marii piramide* este *Land of the Pharaohs-1955*, în care autorii înfățișează eroismul dar și angoasele marelui rege.

Orașul Cairo își deschide tentaculele imobiliare tot mai acut, micșorând de la an la an distanța până la platoul piramidelor de la Giza. Dis-de-dimineața sunt în autocar și aproape că mi se taie răsuflarea atunci când văd în zare, ca prin vis, conturul ascuțit către cer al celei mai faimoase piramide de pe planetă. Îmi vin în minte o mie de gânduri. Pentru a putea pătrunde cu adevărat dimensiunea temporală a biografiei acestui momunent unic îmi este suficient să înțeleg că sunt mai aproape de momentul primordial al nașterii lui Iisus Hristos, decât suma anilor scurși între startul Calendarului

Gregorian și construcția cavoului piramidal al faraonului Khufu. Odată ajunși pe platoul piramidelor aproape că nu-mi pot lua ochii de la acestea, încercând parcă să adeveresc tot ce citisem despre aceste miracole, de la tehnica neelucidată de a transporta de la sute de kilometri depărtare blocurile de piatră ciclopice și meșteșugul zidirii acestora, rapoartele geometrice ale laturilor care trădează folosirea numărului *pi* și a *Teoremei lui Pitagora* chiar înainte de a fi fost descoperite, revelarea proporțiilor ideale prin anticiparea *secțiunii de aur* definită de Euclid două zeci de secole mai târziu, și până la alinierea monumentelor în raport cu punctele cardinale terestre ori aștrii bolții cerești. Oare câte studii de fezabilitate și de impact, avize și acorduri de amplasament, proiecte tehnice, planuri de situație și planuri cadastrale, și ce proiectanți ori diriginți de șantier ar fi fost de trebuință astăzi pentru eliberarea certificatului de urbanism și a autorizației de construire pentru un imobil fără termen de garanție și cu durată de viață milenară? Așa cum se cade oricărei *minuni*, piramidele vor fi întotdeauna pricini de sfadă și reflecție pentru astronomi ori astrologi, matematicieni sau ingineri, deopotrivă cu filozofi, artiști și poeți. Dau târcoale colosului de piatră clădit în patru muchii și nu îmi ajung plămânii când știu că merg pe aceeași pași și trag în piept același aer pe care înaintea mea l-au respirat pe rând faraonii Khufu, Ramses II și Tutankhamon, profetul Moise, istoricul Herodot, regele Macedoniei Alexandru cel Mare, împăratul roman Octavianus Augustus sau Împăratul francez Napoleon Bonaparte.

Nici nu stau pe gânduri atunci când îmi învinge orice temere și aleg să explorez măruntaiele celei mai vechi *minuni* de pe Terra. După ce predau aparatul de fotografiat unui supraveghetor de la intrare, primesc câteva indicații și pătrund prin așa-numitul *tunel al tâlharilor* lăsându-mă călăuzit de singura cale existentă, cu siguranță scobită în piatră de prădători cu mult înainte de venirea mea. Cunosc oarecum din cărți topologia galeriilor strecurate înlăuntrul piramidei

iar traiectoria pe care o urmez este asemeni a unui vierme teribilist ce-și sapă cotloane rectilinii într-un măr încolțurat imaginat de Salvador Dali. Acest gând suprarealist îmi alină strădania solicitantă la care mă supun împreună cu alți câțiva temerari. Glandele suprarenale îmi pompează din greu adrenalină în sânge atunci când la efortul fizic de a străbate pasajul strâmtorat se adăugă şi un sentiment de claustrofobie pe care nu l-am mai experimentat niciodată. Ascensiunea în *mersul piticului* pieptiș a coridorului, pe o punte de lemn și ajutat doar de râvna barocă de a pătrunde în alcovul funerar al bravului Khufu, a fost una dintre cele mai stranii şi solicitante încercări la care corpul și psihicul meu au fost expuse în mod voluntar. Urmează *Marea galerie*, un tunel înalt și îngust cât să încapă lațimea umerilor unui singur om, care face trecerea către *Camera regelui.* Cavoul, nu mai mare decât o simplă odaie, este zidit din blocuri masive de piatră iar în centru, într-o desăvârșită austeritate, șade sarcofagul gol tăiat perfect în granit roz. Nici o inscripție, mesaj, indiciu sau orice alt testimoniu ce ar putea oferi vreun detaliu despre cel mai mic semn pe care ar fi putut să ni-l transmită regele. Doar zeul Osiris, stăpânul lumii de dincolo, este cel ce poate mărturisi astrul divin în care a binecuvântat destinul veșnic al supusului său trecut în nemurire. Prizele de aer ce râzbat prin *carnea* piramidei străpungând straturile de calcar până la cer, sunt proiectate într-un mod pe cât de bizat pe atât de ingenios și au menirea ritualică de a înlesni eliberarea spiritului zeificat, dar și de a primeni aerul din camera funerară a faraonului.

Sunt din nou ieșit la lumină și, încă stăpânit de magia unei întâmplări fără seamăn, mă îndrept către celelalte două memoriale emblematice ale necropolei de la Giza, prin care urmașii lui Khufu, fiul Kafre și nepotul Menkaure au tras nădejde să-și onoreze înaintașul, ctitorindu-și după aceeași rânduială locuri de veci piramidale. Cu toate că păstrează aceeași geometrie dar cu dimensiuni reduse de la o generație la alta, în mod evident dar

inexplicabil acestea rămân în umbra *Marii piramide*. La fel ca și celelalte câteva zeci de piramide mai mici, monumente funerare ori cripte subterane, și chiar al unui cimitir în care se presupune că ar odihni miile de sclavi ce au trudit la făurirea întregului mausoleu.

Poate găsesc acum explicația faptului că în superstițiile populare și în limbajul arhaic din basmele românești, cuvintelor *faraon* și *faraonoaică* li s-au atribuit înțelesuri sinonime cu: diavol, satană, demon, înșelător, șiret sau neîndurător și nemilos. Este interesantă această mistificare lingvistică, pesemne împământenită pe filieră biblică și legată în mod neîndoios de robia evreilor din epoca faraonică a Egiptului.

Ca o adevărată vedetă arheologică a planetei, ansamblul celor trei piramide de la Giza a făcut subiectul a numeroase teorii dintre cele mai fanteziste, care culminează cu prezumția unei origini extraterestre strâns legată de poziția constelației astrale Orion. De curând am citit despre cel mai înfocat susținător al acestei teorii controversate, scriitorul Robert Bauval care în anul 1994 a publicat *bestseller*-ul The Orion Mystery în care elaborează și argumentează o întreagă teză despre raportul dintre alinierea stelelor care alcătuiesc Centura lui Orion, Altinak, Alnilan și Mintaka, și amplasarea piramidelor lui Khufu, Kafre și Menkaure. Mai mult decât atât, fluviul Nil este interpretat drept o proiecție pământeană a Căii Lactee iar Marele Sfinxul ar putea fi reflexia terestră a Constelația Leu. Cu toate că arheologii și astronomii contrazic cu vehemență această viziune fantezistă, pe care o socotesc a face parte din categoria speculațiilor pseudoștiințifice, nu-mi displace ideea de a-mi imagina un legământ câtuși de neînsemnat între pământul pe care umblu și nepătrusul cerului.

Urmăresc drumul înspre Marele Sfinx, trec pe lângă un șir de tarabe și nu mă las defel tulburat de entuziasmul mercantil al negustorilor care își elogiază în gura mare suvenirele prăfuite ce-și așteaptă turistul hărăzit să le ia acasă. Nici o piramidă sculptată în

alabastru, sfinx din calcar cioplit, scarabeu modelat din ceramică sau cheie a vieții turnată în alamă nu se compară cu piatră desprinsă din Piramida lui Khufu, pe care am ales-o de la poalele *minunii antice* și pe care am vârât-o în buzunar ca pe cea mai de preț amintire.

La numai câțiva pași distanță mă întâmpină însăși întruchiparea eternității, simbolul universal al solitudinii absolute, Horemakhet după cum îl venerau egiptenii ori Marele Sfinx potrivit onomasticii grecești, așa cum îl cunoaște întreaga suflare pământească. Este ciudat că autorul, originea, semnificația și chiar vârsta celei mai vechi sculpturi monumentale monolitice a lumii nu sunt consemnată niciunde, ba mai mult însuși Herodot, cel care a descris în amănunt piramidele, nu a făcut nici o referire la ciudatul trup de leu înnobilat cu cap faraonic. Asociat prezumtiv regelui Kafre, mulțumită amplasării sale în proximitatea complexului funerar al acestuia, Marele Sfinx a înfruntat cu temeritate vânturile pustiitoare ce i-au erodat trupul, furia profanărilor iconoclaste care i-au siluit fizionomia, dar și multele renovări și cosmetizări care l-au îndepărtat de genealogia solară cu care a fost uns. De la geologi, arheologi, arhitecți sau istorici și până la artiști, poeți ori clarvăzători de aiurea, toți au avut ceva de spus despre cel mai loial gardian spiritual al antichității care veghează mormintele în chip de piramidă de cinci mii de ani. Dacă cercetătorii au folosit instrumentele științifice pentru a desluși tainele impunătoarei sculpturi cioplită în calcar stratificat, se cuvine să amintesc doar trei creatori care s-au lăsat seduși de farmecul său. Oscar Wilde a găsit pretextul explorării alegorice a propriei sexualități în capodopera lirică *The Sphinx*, pictorul Jean-Leon Gerome în pictura *Bonaparte devant le Sphinx* a surprins cu rafinament manierist sosirea lui Napoleon pe platoul de la Giza în timpul campaniei militare din Egipt, iar în anul 2015 Marele Sphinx intra în rezonanță cu acustica electronic-simfonică a orchestrei condusă de faimosul muzician Yanni, cu prilejul

concertului *The dream concert: Live from the great Pyramids of Egypt.*

Nu știu din ce unghi să mai fotografiez în speranța că poate voi surprinde surâsul misterios al colosului cioplit în piatră aurie. Un porumbel efemer tocmai i s-a așezat pe creștet și mă privește cu trufie de acolo. Imortalizez într-un cadru fotografic învoiala dintre cele două făpturi, o pasăre liberă dar pieritoare ce-și găsește odihna pe nemurirea încremenită în perenitate.

Privesc îndărăt peste umăr și nu-mi iau adio, știu că oricând mă voi întoarce *Piramidele* și *Sfinxul* mă vor aștepta tot acolo și încuviințez pe deplin tâlcul vechiului aforism arab: *Omul se teme de timp, iar timpul se teme de piramide.*

Chiar dacă întâlnirea cu istoria la care am fost părtaș m-a făcut să visez până hăt departe, pe vremea în care omul schimba asprimea uneltelor de piatră cu luciul bronzului forjat, mă întorc la timpul prezent și la banalele trebuințe trupești. Este bine trecut de ora amiezii iar ghida s-a îngrijit să ne facă o rezervare la un restaurant din Cairo. Nici nu cobor bine din autocarul tras la umbră și, ca un animal de pradă din familia carnasierelor, adulmec de la distanță adierea irezistibilă a grătarelor încinse ce sfârâie sub povara neprihănită a ofrandelor însângerate.

Kofta, qofte, kjofte, cufte, kyufte, keftedes, kufta, köfte sau chiftea, sunt variațiuni pe aceeași temă a unui preparat culinar pe cât de prozaic pe atât de savuros. Inventată de perși, bucata de carne tocată înnobilată cu mirodenii și desăvârșită în supliciul focului iar apoi răspândită de Imperiul otoman pe tot întinsul Asiei centrale, Orientului mijlociu, Sudul Caucazului, Balcanilor și o mare parte a Europei, a devenit poate cel mai popular și delicios mod de a găti carnea. Fiecare dintre țările adoptive și-a adăugat propriul detaliu național, contribuind astfel la consolidarea universalității acestei bijuterii gastronomice cu care am avut șansa să mă deletez în bucătăriile unor restaurante din Turcia, Grecia, Bulgaria și Israel. Am

convingerea personală că și hamburgerul, a cărui paternitate este disputată încă între americani și germani, este o rudă ingrată a chiftelei persane, emigrată recent dincolo de oceanul Atlantic.

Un ospătar oacheș, sprinten și prietenos pune pe masa la care m-am așezat alături de alți pofticioși, un grătar în miniatură încărcat cu jeratec, pe care se perpelesc roșii coapte, cepe înjumătățite, ardei verzi iuți dar și o duzină de țepușe de lemn pe care grataragiul le-a implântat în lungul fiecărei chiftele *kafta*, versiunea egipteană a preparatului moștenit de la turci din vremea dominației otomane. Ne este adus un coș din nuiele plin cu cartofi prăjiți spre a întovărăși frigăruile rumenite în cel mai ispititor și apetisant mod. Îmi pun la treabă întregul arsenal de simțuri primare cu care deslușesc îngemănarea grațioasă dintre savoarea fragilă a cărnii de miel deopotrivă cu textura hotărâtă a celei de vițel tânăr, precum și festivalul aromelor la care contribuie laolaltă aroma nesupusă a usturoiul dar și discreția frunzelor de pătrunjel ori a semințelor tocate de coriandru, ienibahar și piper. De pe masă nu lipsesc pâinișoarele *Aish baladi,* temelia civilizației egiptene dar și nădejdea continuității unei semințiicăreia destinut i-a hărăzit ca unică avere doar grâul sălbatic *emmer,* maiaua nedomesticită, apele Nilului și binecuvântarea solară a zeului Ra. *Pâinea vieții* este nu numai *cel dintâi* aliment, ci mai degrabă o reflectare a culturii egiptene, un sens al supraviețuirii și poate singura entitate materială ce satură belșugul și penuria adunate la aceeași masă. Remarc într-un colț at terasei restaurantului o femeie care șade îmbrăcată în straie tradiționale și poartă pe cap un coș cu pâine caldă *Aish baladi*. Spre încântarea turiștilor, aceasta frământă cu propriile mâini aluatul din grâu integral pe care apoi îl împarte în mici rondele pe care le așează spre coacere în cuptorul tradițional zidit din argilă roșie de Nil. Fotografiez și mă bucur de acest tablou simplu și tulburător pe care îl asociez legăturii tainice dintre asceză și îndestulare.

Până la ora plecării trenului de noapte ce va traversa Egiptul pentru a ne duce către sudul țării la Aswan mai sunt câteva ore, numai bune pentru a le destina cumpărăturilor. Vom vizita două ateliere care produc poate cele mai emblematice bunuri artizanale cu care se mândresc egiptenii, meșteșugul papirusului și arta parfumului.

Tare mândru trebuie să fi fost slujbașul imperial chinez Ts'ai Lun atunci când, în zorii erei noastre, a inventat tehnologia de producere a hârtiei, fără măcar să bănuiască de obiceiul egiptenilor de a-și consemna și împărtăși mesajele pe coli rulate de papirus deja cu trei milenii mai devreme.

Imhotep Papyrus Institute, deși la prima vedere îmi părea genul acela de obiectiv turistic menit a scoate banii din portofelul călătorului pentru a-i reda circulației monetare, s-a dovedit a fi un autentic lăcaș de conservare al procedeului de fabricare a papirusului, folosind tehnica originară de manufacturare a celui mai vechi suport de înregistrare, arhivare și răspândire a informației scrise. Mă las răsfățat de ospitalitatea particulară a gazdelor din perimetrul levantin și primesc la intrare un păhărel cu *karkadeh* fierbinte, de fapt o infuzie rubinie și parfumată din frunze de hibiscus, licoare preferată de egipteni atât pentru gustul său fructat cât mai ales pentru calitățile sale tămăduitoare ce-l înalță la rang de elixir. Vizita începe cu istoricul meșteșugului de prelucrare a tulpinei de *Cyperus papyrus* răspândită îndeosebi în Delta Nilului, urmat de un expozeu a ceea ce reprezintă papirusul pentru civilizația antică. O domnișoară cu capul învești mântat într-un *hijab* ciocolatiu, aduce un elogiu celui mai vajnic susținător al reînvierii acestei arte tradiționale. Hassan Ragab, de formație inginer, militar de carieră și fost diplomat, a izbutit să reașeze în atenția publică această tehnică arhaică căreia umanitatea îi datorează transmiterea până astăzi a celor mai vechi scrieri despre religie, filozofie, literatură, artă și medicină. Pe o masă de lucru pot vedea etapele prin care trec fibrele bogate în celuloză ale plantei

semiacvatice, de la separare în fâșii înguste și până la împletire, presare, uscare și finisare. Dată uitării odată cu născocirea pergamentului și apoi a hârtiei, readucerea în prim-plan a papirusului a fost în primul rând meritul unei noi științe apărută la începuturile secolului XIX și denumită *papirologie*, care are menirea de a traduce, interpreta și conserva documentele ce au supraviețuit secolelor. Deasemeni, o contribuție însemnată a acestei revitalizări a fost dezvoltarea mondială a turismului, prin care oameni din toate colțurile lumii au avut contact cu exotismul și farmecul acestei tehnici artistice. Pereții și coloanele de susținere ale sălii principale din galeria de prezentare sunt acoperite în totalitate cu picturi așternute pe coli de papirus pentru toate gusturile și buzunarele. Suntem asigurați că materialul din care este făcut suportul lucrărilor de artă este autentic, obținut doar din tulpina plantei de papirus și fără riscul de a se fi folosit fibre din frunze de bananier sau de origine artificială. Diversitatea nesfârșită a temelor expuse, de la iconografia mitologiei egiptene și simbolistica mistică, temele religioase ale Creștinismului Copt și texte în grafie hieroglifă, până la reprezentări moderne, stilizate ori alegorice ale celor mai emblematice motive din cultura egipteană, precum și prețul piperat al operelor de artă, au fost piedici anevoioase în calea deciziei de a alege suvenirul ideal. În finalul istovitoarei deliberări am plecat acasă cu cel mai mic și mai delicat papirus, în care este întrupat micul scarabeu canonizat ce își poartă povara solară dinaintea picioarelor zimțate.

Stau într-un ungher retras al încăperii tapetate cu minunății artizanale și am drept camarazi doar paharul cu ceai de hibiscus și propriile gânduri. Plutește în atmosferă harul zeului Troth din panteonul mitologie egiptene, patronul cărturarilor și al adevărului, și binefăcătorul ce a oferit omului înțelepciunea grație scriiturii cu slove înlănțuite. Nu au trecut decât milenii între hieroglifele încondeiate pe sulul de papirus și nanoparticulele electroluminiscente

care folosesc tehnologia matricială din puncte cuantice, pentru a afișa pe *display*-uri din generația QD-LED pixeli sub chip de cuvinte potrivite cu rost, ca instrumente digitale ale aplicațiilor *software* de procesare a textului. Înafara unor detalii neînsemnate care fac diferența dintre două ere tehnologice, ramâne *cuvântul* ca resort, temelie și chintesență a judecății creatoare.

Cutreier timpul într-o călătorie olfactivă plăsmuită din vremea îndepărtată a parfumurilor ritualice ale preoților egipteni care foloseau balsamuri aromatice pentru a purifica trupurile neînsufleţite punându-le astfel în legătură cu divinitatea cerească, și până la industria parfumurilor de astăzi a cărei nișă în piața produselor de lux ocupă un loc fruntaș în topul tranzacțiile de pe Wall Street. Mă aflu acum la *1001 nights Perfume Palace,* una dintre renumitele parfumerii din Cairo care promovează tezaurul înmiresmat lăsat moștenire de zeul aromoterapiei Nefertum, cel născut din suflarea florii de lotus. Mă declar ignorantul ideal în materie de parfumuri și mă mulțumesc să stau pe canapeaua moale, să-mi beau ceaiul de mentă pe care l-am primit la sosire și să dau ascultare gazdei care ne prezintă toată gama de esențe, una mai plăcută decât cealaltă. Sute de flacoane delicate ce poartă lichidul aromat umplu vitrinele prăvăliei. Se pare că primele parfumuri folosite în ceremoniile sacre, având la bază arome de tămâie, smirnă, scorțișoară, iasomie, santal, cardamon, rășină ori mentă, erau folosite pentru a purifica corpul stăpânit de aura rece a morții și pentru a transmite mesaje și rugăciuni către dumnezeire înspre a ușura trecerea în lumea de dincolo. Treptat menirii religioase a parfumului i s-au atribuit virtuți noi, acesta prefăcându-se într-un instrument de impunere a autorității, de afirmare a personalității sau ca mijloc irezistibil de seducție. Primesc, asemeni celorlalți vizitatori, o listă cu numele și prețurile odorurilor din care ar trebui să-mi aleg mireasma preferată. Începând cu *Kyphi, Susinum, Stakte și Cyprinum*, parfumuri antice pe care oamenii de știință au izbutit să le reconstituie pe baza mărturiilor arheologice, și

până la *King Ramses Secrets, Queen Cleopatra, Aida, Flower of Sakkara, Harem Perfumes, Nefertity, Thousand and one Night* din lista pe care o am în mână, s-au scurs mii de ani. Cum a ajuns picătura din sudoarea zeului Ra, cel vindecat de Nefertum prin puterea florilor și a plantelor aromatice, tocmai în parfumeriile faimoase din Grasse, micul oraș de pe Riviera franceză socotit a fi *Capitala mondială a parfumurilor*, este deja o chestiune de *fashion, business, branding, marketing și public relation*. O frumoasă poveste a îngăduit ca, începând cu balsamul *Mendesian* preferat de regina Cleopatra, urmat de cele mai renumite parfumuri Calvin Klein-Euphoria, Christian Dior-J'adore, Yves Saint Laurent-Opium, Chanel-Coco Mademoiselle, Jean Paul Gaultier-Classique sau Nina Ricci-L'air du Temps, toate aceste esențe frumos mirositoare să înmiresmeze cu discreție senzualitatea femeiască a umanității. Ce argument mai temeinic pot avea decât mărturia prin care *Bătrânul Will*, ca un autentic martor ocular, descrie sosirea reginei Cleopatra în orașul antic Tarsus pentru a-l întâlni pe Antoniu. Înveșmântată în chip de Venus la bordul unei ambarcațiuni magnifice cu vele parfumate, regina egipteană avea să farmece iremediabil inima bravului Marc Antoniu.

(…)*Precum un tron în flăcări, barca ei/ Ardea pe râu; bătută-n aur pupa,/ De purpur pânzele, înmiresmate/ Cât vântul era beat de dorul lor(...).*William Shakespeare, Antoniu și Cleopatra.

Bab el Hadid, care s-ar putea traduce din limba arabă în *Poarta de fier*, este principala gara feroviară din Cairo pe care autoritățile au botezat-o, nici că se cuvenea altfel, Gara Ramses. Așa cum îi șade bine unui călător cumsecade, am ajuns în gară cu o oră înainte de sosirea trenului și am timp să studiez împrejurimile și oamenii. Curios din fire și ajutat de prietenul de nădejde *Google* aflu cu surprindere că prima cale ferată egipteană, pe ruta Cairo-Alexandria, a fost dată în folosință în anul de grație 1854, același în care a fost inaugurat întâiul *drum de fier* între Oravița și Baziaș,

faimoasa cale a cărbunelui *Kohlenbahn* menită a transporta huilă din zona minieră Anina către porturile dunărene. O coincidență temporală stranie care nu are decât să mă bucure, chiar dacă în acea epocă Egiptul era parte a Imperiului Otoman iar Banatul românesc era anexat Imperiului Austro-Ungar. Fac câțiva pași pe peron și intru apoi în clădirea principală a gării. Sunt de-a dreptul contrariat de stilul ornamental strident pe care l-au ales arhitecții, mânați pesemne de un elan avangardist și înoitor născut imediat după mișcărea revoluționară din anul 2011. Așa cum se întâmplă deseori în istorie și artă, ruperea de trecut și distanțarea de tradiție nu sunt întotdeauna opțiuni faste, mai ales când acestea compromit temelia celei mai strălucite civilizații umane. Candelabrul gigantic în formă de piramidă răsturnată, coloanele pretins faraonice ce susțin un plafon fals decorat în motive aurii cu semnificații incerte, precum și vitrinele luminate ostentativ, dau mai degrabă aparența unui *mall* tematic din Dubai. Aflu de la ghid că a existat un adevărat scandal la nivelul dezbaterii publice și chiar cu interferențe penale, referitor la o așa-numită *infracțiune arhitecturală* care a făcut posibilă masacrarea patrimoniului cultural și defăimarea istoriei, prin substituirea ofensatoare a stilului original *neo-mamelucian* de secol XIX cu un bazar comercial aparent *art-deco* dar lipsit de identitate și personalitate. Se pare că cei mai conservatori dintre adversarii acestei soluții constructive consideră insultătoare încercarea de a aduce această gară cât mai aproape de cele europene, luând în considerare că atunci când aceasta a fost inaugurată în anul 1893 le întrecea cu mult prin eleganță, unicitate și măreție pe cele occidentale. Decepția acestui fapt avea să-mi fie alinată acasă, atunci când am văzut vechea arhitectură a gării cairote în filmul *Cairo Station-1958,* o strălucită realizare cinematografică egipteană care descrie frust tarele societății post-coloniale, folosind deopotrivă mijloacele de expresie neorealiste, melodramatice dar și *noir* ori *musical* într-o peliculă ce aduce în cadru atmosfera urbană în care inechitățile sociale și

prăpăstiile cultural-religioase țin oamenii la periferia emancipării. Este trist că și astăzi, la distanță de trei generații de anul filmărilor, penuria, injustiția și segregarea socială au rămas coordonatele întregii comunități egiptene. Privesc oamenii nevoiași care se mișcă neîncetat pentru a-și afla peronul, trenul, drumul sau rostul în viață și mi se confirmă fără putință de tăgadă această realitate. O pribegie veșnică între gloria apusă a unei civilizații fără seamăn și mizeria care stă la pândă ca o hidră malignă și invazivă. Un furnicar de caftane *jellabiya* și turbane *ammama* în toate culorile nisipului printre care zăresc din când în când câte un turist cu șapcă, bermude, pantofi sport, tricou înflorat și rucsac, care își rememorează emoțiile și clipele fericite pe care le-a trăit în Cairo. Ce loc poate fi mai potrivit pentru astfel de momente de reflecție decât *gara*, ca simbol negreșit al despărțirii de cele mai dragi locuri, ființe și simțăminte.

Intotdeauna m-a fermecat ideea de a călători noaptea în cușeta unui tren, ca o alegorie a drumului parcurs în spații și timpuri nepătrunse. Este unul dintre fetișurile mele turistice, cultivat de imaginea acestor mijloace de locomoție feroviară care mi-au fost proiectate pe ecran dar și în conștiință de nenumărate filme văzute de-a lungul timpului. Scenele turnate în astfel de trenuri, pe care le-am savurat în *North by Northwest-1959*, *From Russia with love-1963* sau ecranizarea romanului Aghatei Christie *Murder on the Orient Express* în cele trei versiuni din *1974, 2001 și 2017,* sunt poate cele mai temeinice motive pentru care mă simt sedus de atmosfera unui asemenea cadru nocturn.

La sfatul ghidului urmăresc garnitura de tren marcată cu un brâu de culoare verde vopsit sub linia ferestrelor ca semn distinctiv specific vagoanelor de dormit, îmi aleg apoi cușeta după numărul tipărit pe bilet și în scurt timp intru în posesia micului spațiu în care îmi voi petrece noaptea preț de douăsprezece ore pe ruta lungă de 800 de kilometri Cairo-Aswan, via Luxor, Edfu, Kom Ombo. La prima vedere cabina pare încăpătoare, generoasă și primitoare, dar

această impresie se va fi risipit iute la gândul că este menită a găzdui două persoane cu tot cu bagaje. Nu sunt defel un mofturos când este vorba de experienţe noi, şi astfel găsesc resurse lăuntrice de a mă bucura de patul suspendat ce-mi este adresat, chiuveta şi oglinjoara miniaturale, dulăpiorul cu umeraşe precum şi de măsuţa pliată în perete. Toate merită cele mai oneste diminutive, iar *designer*-ul care a gândit ergonomia şi utilitatea cuşetei îi trimit un gând bun cele mai cordiale felicitări. Ies pe culoar şi analizez lambriul de placaj ce căptuşeşte pereţii vagonului, mocheta roşie, sistemul de deschidere al ferestrelor, dar şi mesajele de interdicţie scrise în slove de circulaţie internaţională. Semnul ţigării tăiate cu o linie roşie sub care scrie *No smoking* îmi provoacă fiori dar mirosul pregnant de tutun din preajmă îmi dă speranţe şi încredere.

În scurt timp trenul se pune în mişcare, îmi fac ca de obicei cruce cu limba în cerul gurii pentru a nu aduce vreo ofensă mărturisitorilor profetului Mahomed care ar putea fi prin preajmă, îmi pun în gând o dorinţă şi, ca la un semn, îşi face apariţia însoţitorul de tren. Un *steward* feroviar jovial, cu burtică şi mustaţă, ce urneşte conştiincios căruciorul cu cina promisă, acompaniat fiind de zăngănitul sticlelor şi al dozelor cu băuturi, firește neincluse în preţul biletului. Preiau caserola de aluminiu cu masa de seară şi o asezonez cu o bere locală. Cu inima strânsă de teama unei posibile stânjeneli digestive, ciugulesc oarecum temător din tocăniţa de vită cu garnitură de orez şi legume înăbuşite, şi mă gândesc cu nostalgie şi pizmă la Ingrid Bergman, Lauren Bacall, Penelope Cruz, Cary Grant, Sean Connery sau Johnny Depp care, gătiţi în rochii de mătase sau redingote de *tweed*, se delectau în faţa camerelor de filmat cu trufe, homar, caviar, foie gras, vin franţuzesc şi ţigări de foi cubaneze, având în decor doar butaforia unui vagon restaurant. După masă îmi găsesc tihna unui fum de ţigară între vagoane, exact în acel spaţiu zgomotos dar intim în care pe vremea studenţiei mele se consuma climaxul coabitării dintre *naşul trenului* şi *finul* fără de

bilet. Rememorez cu drag acel sentiment atunci când mi se întâmplă un miracol. Însoțitorul de tren nici nu observă că fumez într-un loc interzis și nici măcar nu bagă de seamă că deja i-am strecurat cu smerenie 20 de lire egiptene în buzunarul de la piept. Ne înțelegem din priviri și simt că există o empatie reciprocă ce ne apropie. Cred că este vorba de cele câteva secole de influență otomană prin care am trecut împreună.

Întreaga noapte s-a dovedit a fi mai degrabă o cvasi-insomnie bântuită de gânduri pe post de vise, iar spre dimineață, la ivirea zorilor, bătăile energice în ușă ale însoțitorului de tren vin ca o izbăvire binemeritată ce ține loc de ceas deșteptător. Într-un soi de fatalitate comică, micul dejun este servit în regim de *room-service* și constă din trei cornuri din foitaj, fiecare cu alt tip de umplutură, și un pahar de carton plin ochi cu cafea solubilă.

În cele două ore rămase până la sosirea în Aswan, *punctul terminus* al *drumului de fier* ce întovărășește cursul Nilului în lungul său drum ce străbate țara de la sud la nord, am timp să privesc peisajul de afară și să-mi adun gândurile. Imaginile care mi se perindă prin fața ochilor, înrămate în conturul ferestrei compartimentului asemeni unor diapozitive proiectate într-un vechi aspectomat, oferă pe rând perspectiva unui univers rural exotic și deprimant deopotrivă. Nenumărate așezări izolate, în fapt înlănțuiri de colibe și bordeie meschine clădite din chirpici de lut roșu și acoperite cu paie, sunt pripășite între calea ferată și palmierii de pe malul Nilului ca unice mijloace de comunicare și subzistență. Uneori pot vedea culturi întinse de legume ce rodesc în solurile fertile aduse de revărsările binecuvântate ale Nilului ce-și iese anual din albie. Știu că am pășit deja peste linia imaginară ce marchează Tropicul Racului, întredeschid geamul și simt pe obraz dogoarea matinală a climei tropicale. Aproape nu îmi vine să cred că fâșia azurie și clocotitoare care îmi însoțește drumul este cel mai lung fluviu din lume, pe care egiptenii îl adoră cu aceeași venerație pe care chinezii

o au pentru Yangtze, ori indienii pentru Gange. Nu cred că putea cineva să conchidă mai profund decât Herodot ceea ce reprezintă Nilul pentru civilizația egipteană: *Egiptul este un dar al Nilului.*

Deși oarecum neglijat de marketingul turistic, orașul Aswan rămâne și astăzi unul dintre cele mai interesante locuri din Egipt. Aici am descoperit o sumedenie de locuri, fapte și întâmplări care au ridicat bătrâna urbe pe același piedestal alături de Memphis, Alexandria, Luxor și Cairo. Atmosfera care mă întâmpină la coborârea pe peronul gării, de la a cărei inaugurare se împlinește un secol, este departe de fala urbană a orașelor din nordul țării. Stratul de nisipul așternut pe paviment, arșița deșertică care a sleit de puteri palmierii ornamentali din jurul infrastructurii feroviare, dar și oamenii simpli împovărați de griji ori bagaje ce par navetiști truditori veniți diz-de-dimineață la locul de muncă, îmi confirmă statutul de târg arhaic al anticului Aswan. Doar câteva *bannere* electorale din care surâd fățarnic niscaiva viitori demnitari și o reclamă a lanțului de restaurante fast-food McDonald's mă fac să revin în secolul XXI.

Suntem așteptați de un autocar și în drumul spre hotel, la adăpostul aerului condiționat, ghidul ne face un scurt excurs istoric punctând succint câteva elemente ce definesc însemnătatea locului în care mă aflu, detalii care mă fac să-mi percep propria ignoranța cu atât mai stânjenitoare.

Aflu că aici este zona cea mai însorită și uscată de pe planetă. Cu alte cuvinte, sunt peste 4000 de ore senine anual, plouă odată la șapte ani, iar nivelului de precipitații înregistrate este cu mult sub media critică de un milimetru pe an.

Este limpede ca apele sacre ale Nilului că în lipsa carierelor de gresie și granit din Aswan orașele, templele, obeliscurile și piramidele din nordul țării nu ar fi existat în forma pe care le-o știm astăzi. Se pare că sensul acestor vestigii, răspândite astăzi în multe piețe publice și muzee din toate continentele, își are obârșia litologică pe acest tărâm blagoslovit de *Geb*, zeul egiptean al Pământului.

Cele mai multe dintre campaniile de expansiune și capturare ale bogățiilor și sclavilor din sudul continentului african își aveau ca punct strategic de pornire regiunea Aswan. Aici, asemeni unei vămi incipiente, se tranșau tranzacțiile comerciale și ursitele unor ființe umane ce aveau să ne ofere în dar, peste milenii, cele mai frumoase mărturii ale jertfei lor.

Simt în expozeul ghidului local ce ne însoțește o patimă ascunsă care îi înăbușă propriile nădejdi religioase și totodată obiectivitatea cu care prezintă cronologia evenimentelor ce au marcat veacurile egiptene, fără a-și disimula o vădită detașare și afinitate creștină. Se pare că este descendentul unei vechi familii de confesiune coptă iar echilibrul de care dă dovadă nu face decât să-mi dea încredere în destinul spiritual al umanității. Mă simt dator față de mine însumi să recunosc că am priceput cu adevărat soarta acestor enoriași ai Bisericii Ortodoxe Copte abia după ce, în liniștea lecturilor de acasă, le-am aflat parcursul religios bimilenar.

Înțeleg că numai din acest loc numit Aswan, încep marile răspunsuri la neliniștile celor ce râvnesc a afla cu adevărat rădăcinile biografice ale unicei civilizatii egiptene. Templul de la Abu Simbel, Insula Elefantină, tărâmurile Nubiei și mai ales originea mitologică a zeului Osiris, își găsesc dezlegare și înțelegere doar de aici, de la orizontul sudic al vechiului regat antic.

Urmează o zi plină, așa că îmi arunc bagajul într-o cameră de hotel și sub îndrumarea călăuzei urmează să descopăr o parte neștiută dintre misterele egiptene ce stau pe nedrept în umbra celebrității piramidelor de la Giza. Ținta este *Templul Philae* dar în drumul nostru vom vizita *Obeliscul neterminat* și apoi așa-numitul *Baraj de la Aswan*.

Priveliștea pe care mi-o oferă bulevardul *Korniche el Nile* asupra fluviului sacru ce a hrănit și adăpat cultura egipteană dându-i direcție și sens, este una impresionantă, mai ales când știu că Nilul

este o adevărată arteră aortă ce răbzbate întinsul saharian până la vărsare în Mediterană.

Descoperit din întâmplare, giganticul atelier de sculptură *in situ* a scos la lumină ceea ce ar fi putut deveni cel mai mare obelisc cioplit vreodată, dar care a sfârșit răpus de trufia propriei grandori și a fost apoi abandonat timp de treizeci de secole în cariera de granit din care truda pietrarilor îi dăruise formă și însuflețire. Înțeleg că toate explicațiile ghidului se sprijină doar pe bănuieli avansate de istorici și arheologi tocmai pentru a da consistență și veridicitate întregii povești. Este singurul obelisc pe care îl văd în poziție culcată și asta îmi oferă perspectiva masivității sale dar și premiza nedumeririi legate de mijloacele tehnice care l-ar fi putut urni și înălța. Când aflu că monolitul de granit ar putea cântări peste o mie de tone primul gând care îmi vine în minte este macaraua germană *Liebherr LTM 11200-9.1* alintată *Mammoth*, singurul utilaj capabil a clinti din loc o astfel de sarcină. Bineînțeles fără a pune la socotelă sistemele de scripeți și pârghii pe care egiptenii le foloseau pe vremea reginei Hatshepsut, cu un mileniu și jumătate înainte ca Iisus Hristos să vadă lumina zilei. Deși la prima vedere o astfel de descoperire poate deslușì aparent elemente ce țin de manopera prelucrării antice a suprafețelor, imaginea monumentului rămas nefinalizat din pricina unei fisuri și încă alipit cu una dintre suprafețe de roca mamă, nu face decât să-mi adâncească misterul prin care un astfel de bloc de piatră putea străbate sute de kilometri pentru a-și împli destinul de a veghea intrarea în templu. Din cauza unei întâmplări nefericite, acest obelisc nu și-a săvârșit menirea sacră de a-l glorifica pe zeul soarelui Ra, dar a căpătat dreptul de a rămâne atașat pe vecie în locul de obârșie, fără pericolul de a împodobi ca un trofeu dezrădăcinat, înstrăinat și însingurat vreuna dintre piețele publice din capitalele imperiilor care s-au înfățișat pe-aci.

Saad el Aali, sau Marele Baraj de la Aswan după cum îl știe o lume întreagă, nu este un obiectiv turistic în sensul specific al

sintagmei, după cum aveam să constat cu proprii ochi, ci mai degrabă o lucrare hidrotehnică specială pentru condițiile tehnologice de acum jumătate de secol și mai cu seamă un blazon al emancipării și autonomiei poporului egiptean. Vom traversa cu autocarul cursul Nilului, trecând de malul drept pe cel stâng, chiar pe coama celui mai mare stăvilar construit vreodată din rocă brută, fără a se fi folosit compuși se îmbinare. După cum mi se pare firesc, primul gând ce îmi vine în minte este să mă mândresc cu *bijuteria* pe care o am acasă: hidrocentrala de la Porțile de fier. Curios din fire, aflu de la amicul atotștiutor Google că aceasta și sora ei egipteană au cam aceleași caracteristici tehnice dar sunt surclasate literalmente, așa cum numai chinezii știu a face, de infrastructura energetică a Barajului Sanxia de pe fluviul Yangtze din China dată în folosintă în anul 2006. Ascult detaliile superlative pe care însoțitorul ni le descrie în timp ce autocarul încetinește în dreptul posturilor de pază echipate cu mitraliere de calibru mare ce se ivesc din vehicule blindate. Este un obiectiv militar în toată regula, păzit cu străşnicie mai ales pentru că asigură jumătate din necesarul de energie electrică al țării. Mai mult, un nefericit accident care ar putea frânge zăgazul lacului de acumulare Nasser, ar face ca revărsarea în albia fluviului a celor peste 150 de trilioane de litri de apă să inunde și să dizloce catastrofal marea majoritate a așezărilor umane întâlnite în cale până la marea Mediterană. Sunt convins că simbolistica acestei realizări tehnologice este chiar mai valoroasă pentru națiunea egipteană decât construcția în sine. Este izbânda afirmării independenței față de puterile coloniale, cu prețul unor dispute diplomatice ce persistă până astăzi și a unei *întovărășiri* cu fosta Uniune Sovietică ce nu a pierdut prilejul politic de a contribui cu bani, tehnologie și *know-how*, marcând astfel o victorie importantă în competiția *Razboiului rece*. Acest triumf politic și deopotrivă operă de artă inginerească, așa cum se întâmplă întotdeauna cu marile victorii, a plătit în schimb tributul strămutării unor vestigii antice ori cvasidispariția culturii nubiene, o

civilizație neasemuită cu identitate eminamente nilotică. În zilele ce vor urma voi avea prilejul de a înțelege oarecum efectele acestor consecințe, atunci când voi vizita Templul de la Abu Simbel precum și unul dintre ultimele sate cu populație nubiană.

Observ de departe memorialul prieteniei egipteano-sovietice, un monument ce simbolizează, în cel mai neîndoios stil arhitectonic al realismului socialist, petalele unei flori de lotus în reprezentare stilizată. Aveam să mă conving spre finalul călătoriei de statornicia acestei amiciții, atunci când am zăbovit preț de câteva zile minunate în stațiunea Hurghada, însorita perlă litorală de pe țărmul Mării Roșii.

Cuprins de dorul aerului tare ce învăluie Barajul Vidraru arcuit în vadul Argeșului și de aleanul apelor Dunării ce clocotesc în *cazane* înainte de a se descătușa prin elicele Porților de fier, las în urmă Barajul de la Aswan și în drumul până la Tempul Philae mă las cuprins de seducția universului mitologic.

Niciodată nu mi-aș fi putut imagina că filmele *Baltagul-1969* și *Gods of Egypt-2016* au ceva în comun, și anume mitul primordial al genealogiei divine ce stă la fundamentul arhetipal al credinței egiptene. Ei bine, încercând să elucidez legătura dintre Insula Philae și Zeița Isis, am descoperit că Alexandru Paleologu în eseul său *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu* imaginează o viziune filozofică inițiatică potrivit căreia scriitorul ieșean construiește intriga narativă a romanului pastoral având drept matrice primară *Mitul lui Osiris și Isis*. Fără vanități deșarte ori a-mi revendica vreun soi de erudiție nelegitimă, sunt fericit că mi-am putut revela și tâlcui această înfrățire filozofică pe care o găsesc de-a dreptul fabuloasă.

Pe scurt, povestea spune că maleficul zeu Seth, purtând pizmă pe afecțiunea dintre Isis și fratele său Osiris, l-a ucis pe acesta și ia sfârtecat trupul în paisprezece frânturi pe care le-a risipit aiurea în valea Nilului. Cuprinsă de o amară suferință zeița Isis a cutreierat tot

cuprinsul izbutind recompunerea trupului iubit și apoi au zămislit pe fiul lor Horus cu menirea de a birui tirania lui Seth și de a restatornici rânduiala divină.

Sunt mândru să descopăr că destinul mioritic al moldovencei Vitoriei Lipan pornită în aflarea soțului ei Nechifor pe un drum imaginar al tranhumanței, este tălmăcit asemeni ursitei zeiței Isis, mamă simbolică a tuturor regilor egipteni și întrupare a devotamentului conjugal. Cât despre pelicula americană *Gods of Egypt* ce a încercat să așeze această poveste într-o cheie epică abuzând de toată recuzita graficii computerizate tridimensionale, pot să spun doar că a reușit performanța tristă a nominalizării la premiile *Golden Raspberry Awards*, sau pe românește spus Zmeura de aur, pentru nu mai puțin de cinci categorii.

Iată-ne ajunși cu autocarul în Marina Philae Temple, un doc turistic de unde vom lua ambarcațiunea motorizată care ne va duce în josul Nilului până pe Insula Agilkia. Deși poate părea incredibil, în anii `70 după darea în folosință a Marelui Baraj, din cauza primejdiei de inundare Templul zeiței Isis a fost demontat bucată cu bucată de pe insula de obârșie Philae și apoi reconstituit ca într-un titanic joc de *lego* arhitectonic pe Insula Agilkia aflată la mică distanță în aval. În drum către debarcaderul la care zeci de mici vaporașe își așteaptă turiștii traversez un ponton ce se întinde ca o limbă de beton în albia fluviului. De o parte și de alta mici negustori artizanali și-au așezat pe covorașe de rogojină suvenirele pe care le-au lucrat cu talentul și mâinile lor. Revăd aceleași teme și motive tradiționale dichisite din argilă, piele, lemn ori piatră, iar dintre toate îl aleg iarăși pe dragul scarabeu într-o variantă modelată în lut și smălțuit cu glazură de sineală.

Stau pe o băncuța de lemn de la tribordul vasului, fotografiez formațiunile stâncoase de pe malurile Nilului cărora vânturile le-au rotunjit siluetele, și salut cu brațul ridicat oamenii fericiți din bărcile care trec pe lângă noi. Cobor mâna în apa curată, îmi umplu căușul

palmei și apoi îmi răcoresc fața într-un gest aproape canonic. Mă umplu de împlinire de parcă mi-aș fi uns fruntea cu mirul lui Hapi, zeul ce guverna revărsarea anuală a fluviului binecuvântat. Zăresc în depărtare coloanele cu capitelurile încoronate ce sunt aliniate la intrarea în templu și îmi amintintesc ca prin vis de Templul lui Isis din Pompeiul italian pe care l-am vizitat în urmă cu aproape zece ani.

Înțeleg că este unul dintre cele mai *tinere* temple din Egipt, fiind ultimul refugiu de venerație al cultului zeiței Isis. A fost ctitorit de dinastia Ptolemeică instalată de Alexandru cel Mare în ultimele secole ale erei trecute și a supraviețuit ca lăcaș de cult religios până în anul 550. În fapt templul constă dintr-o suită de monumente pe care le-au adăugat pe rând faraonii și împărații care au avut în stăpânire aceste locuri.

În curtea de întâmpinare platforma pavată cu lespezi de gresie galbenă este mărginită în partea stângă de o înșiruire de colonade ce formează așa-numitul *Pavilion al lui Nectanebo I*, fondatorul ultimei dinastii native care a început construirea acestui templu. Atenția îmi este atrasă de scenele mitologice gravate în piatră pe gigantica poartă de intrare în templu și care îl reprezintă pe regele Ptolemeu XII înfruntându-și dușmanii. Trec prin intrarea decupată în blocurile masive de calcar și ajung în curtea interioară a templului care este delimitată pe celelalte trei laturi de vestigiile unor edificii cu destinații precis definite. *Mammisi* este locul descris de egiptologi ca fiind o transpunere arhitecturală a mitului nașterii divine și perpetue. Se presupune că aici s-ar consumat ritualurile închinate zeului Horus și tot aici faraonii își afirmau statutul pământean cu ascendență celestă. Drept în față, dinaintea celei de-a doua porți intru în camerele întunecoase ale templului propriu-zis până în încăperea sanctuarului în care tronează un pilastru tăiat din piatră închinat lui Ptolemeu III. Zidurile odăilor pe care le vizitez sunt încărcate de mesaje încrustate în grafie hieroglifică iar însoțitorul grupului ne face atenți asupra unor detalii interesante. Ne arată câte un scarabeu

purtător de noroc pitit printre logograme, înscrisuri scrijelite rămase în urma trecerii soldaților Imperiului Roman dar și ale celor francezi conduși de Napoleon Bonaparte, precum și urmele profanărilor iconoclaste care au pângărit chipul zeiței Isis. Urmăresc o mică hartă a templului și cutreier insula pentru a vedea de aproape ruinele monumentelor pe care civilizația romană le-a închinat cinstirii idolilor. *Poarta lui Diocleţian, Templul lui Augustus, Poarta lui Hadrian și Pavilionul lui Traian* sunt semne ale credinței dar și mărturia progresului și bunului gust ce au definit epoca *Pax Romana*. Sunt evocatoare bazoreliefurile care se presupune că îl reprezintă pe *Imperator* aducând ofrande lui Isis, Osiris și Horus. Mă simt universal atunci când mă gândesc că în aceeași perioadă Împăratul Traian punea bazele unei noi așezări la nordul Dunării. Este vorba despre *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmisegetuza*.

Facem cale-ntoară către hotel și din drumul autocarului privesc descumpănit orașul prăfuit ce nu amintește defel de grandoare urbană a epocii faraonice. Atmosfera urbană de astăzi ar putea părea dezolantă pentru un trăitor în alt spațiu cultural, deși tihna cu care târgoveții șed satisfăcuți la umbra amiezii și își beau ceaiul roșu de hibiscus îmi dă încredere în fericirea strănepoților zeului protector Horus. Fără nici cea mai mică urmă de reproș sau sarcasm îmi aduc aminte de o butadă răutăcioasă conform căreia egiptenii sunt dependenți de așa-numita *pensie a lui Ramses*, cu referire direcă la beneficiile turismului ca sursă vitală de venit pentru economia țării.

Încerc să adorm mai devreme decât de obicei pentru că mâine voi pleca în zori către Abu Simbel, loc aflat la 300 de kilometri depărtare. Ghidul, dealtfel mânat de cele mai bune intenții, ne anunță că din cauza pericolului unor atacuri teroriste vom merge până aproape de granița Sudanului în coloană de autocare însoțită de escortă militară înarmată. Ceea ce ar fi trebuit să-mi dea nădejde mai

degrabă îmi provoacă oarece motive de neliniște. Caut să mă gândesc la ceva frumos.

Pentru că eu sunt cea dintâi și cea de pe urmă/ Eu sunt curtezana și sfânta/ Eu sunt soția și fecioara/ Eu sunt mama și fiica/ Eu sunt brațele mamei mele/ Eu sunt cea neroditoare și numeroși sunt copii mei/ Eu sunt cea căsătorită și fata bătrână/ Eu sunt cea care aduce pe lume și cea care nicicând n-a zămislit/ Eu sunt alinarea durerilor nașterii/ Eu sunt soția și soțul/ Eu am fost bărbatul care m-a crescut/ Eu sunt mama tatălui meu/ Sunt sora soțului meu/ Și el e copilul meu nedorit/ Poartă-mi totdeauna respect/ Pentru că eu sunt cea prihănită și magnifică. Imn către Zeița Isis, secolul III-IV, Manuscrisele descoperite lângă orașul egiptean Nag Hammadi.

Sculptat direct în muntele de gresie, Templul de la Abu Simbel are o poveste fabuloasă pe măsura frumuseții sale unice. Creat la comanda lui Ramses II ca semn al stăpânirii teritoriilor nubiene cucerite și servind drept poartă de intrare menită a intimida dușmanii dinspre sudul țării, monumentul avea să fie răpus de uitare, abandonat și copleșit de nisip vreme de trei mii de ani, redescoperit de exploratori europeni la începutul secolului XIX, și apoi despicat în blocuri de piatră de zeci de tone pentru a fi strămutat câteva sute de metri din calea lacului de acumulare format după terminarea Marelui Baraj de la Aswan.

Cobor din autocar și urmez cărarea ce duce la templu fără să pierd din ochi câtuși de puțin fațada-i ciclopică dar fermecătoare în același timp. Soarele ce mă luminează din spate, abia ivit dindărătul Lacului Nasser, îmi proiectează propriul trunchi într-o umbră cu o siluetă neverosimil de stranie ce pare mai degrabă o nălucă ce întunecă amăgitor poteca dinainte. O adiere reavănă venită de pe întinsul apei îmi pare respirația zeului Ra pogorât în întâmpinare.

Templul de la Abu Simbel rămâne locul meu preferat din Egipt. Este uluitoare măreția acestui monument ce pare a fi născut

dintr-un nisip de culoarea și strălucirea mierii, dar mai ales stilul arhitectural extravagant într-o combinație îndrăzneață de baroc și suprarealism. Cum altfel aș putea descifra în cheie estetică frontispiciul din care un șir de babuini împietriți dau binețe răsăritului în fiece dimineață, cele patru statui identice ce îl întruchipează pe însuși Ramses sezând pe tron cu statura sa gigantică, ori numeroasele personaje de la picioarele acestuia vădit minimalizate de autoritatea faraonului. Între acestea se găsesc membrii apropiați ai familiei dar și numeroși prizonieri capturați. Fotografiez de la înălțimea muritorului de rând capurile încoronate și împodobite cu bărbi ritualice false, ca însemne alegorice ale vitalității și dumnezeirii veșnice. Îmi trece prin minte să fac o comparație cu Muntele Rushmore din granitul căruia privesc încrezătoare spre viitor chipurile dăltuite ale președinților americani George Washington, Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt și Abraham Lincoln. Încerc să-i găsesc o scuză lui Ramses II pentru acest exces megalomanic și totalitarist, oarecum de înțeles cu aproape o mie de ani înainte ca Pericle să pună piatra de temelie a *democrației Ateniene*. Revin la vechea mea convingere că în spatele celor mai multe dintre capodoperele care ne însoțesc astăzi bucuria de a călători se află legământul nescris dintre despot și sacrificiul unor anonimi iluștri. Pătrund în interior prin poarta tăiată în piatră și mă îndrept înspre sanctuarul ce își are sălașul chiar în inima muntelui. Cale de câteva zeci de metri sunt vegheat cu exigență și oarecare neîncredere de reliefurile murale ale coloanelor pe care se sprijină plafonul încărcat de vulturi cu aripile întinse. Din nou stâlpii masivi îl venerează pe Ramses care este înfățișat în toate chipurile adorației pentru glorie, rodnicie, belșug, nemurire, moarte, înviere sau viață. Urmează un vestibul rânduit a omagia faraonul care împreună cu soția sa Nefertari închină ofrande divinității iar în părțile laterale se deschid încăperi ce înțeleg că ar fi putut servi ca locuri de depozitare a darurilor. În intimitatea altarului, chiar pe peretele din față, zeii

Amun-Ra, Re-Horakhty și bineînțeles Ramses așteaptă sezând pe o lespede grea ca în cea de-a 22-a zi blagoslovită a lunilor februarie și octombrie lumina soarelui de dimineață să pătrundă pieziș de afară până în străfundul templului pentru a le lumina chipurile. Doar zeul Ptah, cel asociat tărâmului morții, deși însoțește de trei milenii trinitatea sfântă va rămâne pentru eternitate în întuneric nefiind atins de razele lui Ra.

Doi tineri oacheși, cu mustăți negre și caftane nisipii, m-au înștiințat încă de la intrare că la interior *pozatul* este interzis. Într-un moment de rătăcire, amăgit de farmecul zidurilor împodobite cu scene eroice ce-l glorifică pe cel mai brav faraon, îndemnat de lumina obscură ce-mi promitea câteva cadre fotografice nemaipomenite și ispitit de senzația că nu sunt iscodit de nimeni, îmi fixez cadrul, focalizez și apoi apăs pe declanșator. În clipa următoare o mână fermă îmi apucă obiectivul și fără să opun rezistență aproape că mi-l înșfacă. Cei doi flăcăi, pesemne socotindu-mă un european pricopsit, îmi dau de înțeles că o eventuală conlucrare reciproc avantajoasă mi-ar putea ușura soarta fără a-mi periclita cursul călătoriei. Mai mult, într-un mod sarcastic și plin de tâlc, îmi înmânează o *cheie a vieții Ankh* din bronz și apoi mă fotografiază cu aceasta în mână. Speriat mai ales de gândul că îmi vor șterge pozele de pe cardul de memorie, fac o primă ofertă care îmi este refuzată. Dispus să dau oricât ca să-mi răscumpăr foto-camera și onoarea pătată, plusez cu succes scoțând din buzunar o bancnotă de 50 de dolari. Astăzi mă amuz copios ori de câte ori îmi văd chipul mâhnit surprins în acea poză literalmente.

Îndrept o ultimă privire de bun rămas înspre statuile copleșitoare ale lui Ramses II și îmi revine în minte scena cinematografică din *Valley of the Kings-1954,* cea în care eroul principal își înfrânge adversarul într-o luptă încinsă chiar pe creștetul uneia dintre cele patru sculpturi ce străjuiesc intrarea în templu.

Ca mărturie a afecțiunii față de soția sa Nefertari, nu departe de aici Ramses îi consacră un templu mai mic patronat de zeița Hathor, întruchipare a maternității și iubirii femeiești. Mă îndrept într-acolo și recunosc aceeași linie arhitecturală insolită din care se remarcă fațada cu cele două grupuri de statui, dintre care patru îl reprezintă pe faraon iar celelalte pe consoarta sa. Sunt însoțiți de numeroși alți membri ai familiei iar înălțimea identică a celor doi soți trădează iubirea și încrederea de care se bucura *prima doamnă* a Egiptului. Interiorul este aparent simplu, format dintr-un singur volum, iar cele șase coloane care susțin povara sacră a templului săpat în munte abundă în scene gravate cu zeița cântând la *sekhem*, instrument muzical din alamă al cărui sunet celest este asociat proslăvirii zeiței Hathor despre care se credea că își are originea în Calea Lactee. Pe ziduri pot admira aceleași teme iconografice în care perechea regală este îndumnezeită prin puterea ofrandelor mărturisite în calea zeităților supreme. Poate cel mai definitoriu detaliu vizual pe care îl disting este maniera stilistică, întâlnită fără excepție în toate templele Egiptului antic, prin care trunchiurile oamenilor sunt reprezentate ca văzute din față iar capul și picioarele din profil. Este o particularitate unică în stilistica universală a înfățișărilor antropomorfe pe care o găsesc esențială și inconfundabilă.

Las deoparte unele abateri de la democrație, etică sau echitate săvârșite de Ramses II pe care științele socio-politice de astăzi le-ar putea socoti drept derapaje autoritariste, practici propagandistice, manifestări ale cultului personalității sau *political incorrectness,* și îmi mențin părerea că Abu Simbel este un loc în care zeița dragostei Hathor și zeul solar Ra și-au pus laolaltă putințele cerești, risipindu-și pe pământ prinosul de sfințenie și descântec pentru a-mi umple astăzi sufletul de încântare.

Truda lungului drum de întoarcere către Aswan îmi este dezmierdată pe rând de dor și dorință. Dorul vine din nostalgia cu care mă gândesc deja la farmecul moștenirii arhitecturale pe care ne-

a făcut-o cadou *User-Maat-Ra*-Puternic în adevăr și în Ra, numele sub care îl slăveau contemporanii săi, *Marele predecesor* după cum îl socotesc egiptenii de astăzi, și Ramses II așa cum este cunoscut de o lume întreagă. Totodată mă cuprinde emoția îmbarcării pe vasul de croazieră ce mă va purta în susul Nilului către tărâmul istoric al Tebei antice.

Hotelul plutitor *Princess Sarah* este o adevărată bijuterie nautică iar cele trei nopți pe care le voi petrece la bord mi se par un dar minunat la care tânjesc de când am văzut policierul exotic *Death on the Nile-1978,* o ecranizare ilustră a romanului Agathei Christie în care charismaticul detectiv belgian Hercule Poirot descâlcește ițele unei crime săvârșite pe o astfel de ambacațiune. Îmi las bagajul în cabina care îmi este atribuită, dealtfel o cameră de hotel în toată puterea cuvântului. Odaia plutitoare este curată, primitoare și demnă de cele cinci stele atribuite. Cu o oarecare șovăială explorez cele trei punți suprapuse peste pântecului navei, spațiu destinat pesemne echipajului, bucătăriei și sălii motoarelor. În holul principal al recepției îmi atrage atenția scara cu trepte și balustrade ciocolatii ce șerpuiește cu grație dinaintea unui basorelief monumental din care însuși Marcus Antoniu debarcă triumfător pe tărâmul îmbelșugat al vechiului Egipt unde este întâmpinat de nimfele seducătoare de la curtea Cleopatrei. Tot aici sunt o sumedenie de mici magazine dichisite care stârnesc apetitul pentru cochetărie al doamnelor. Bijuterii din metale și pietre prețioase, marochinărie și blănuri fine, țesături de mătase și caşmir, ori parfumuri și cosmeticale, fiecare dintre acestea *face cu ochiul* din spatele câte unei vitrine frumos luminate. Nu lipsesc nici casele de schimb valutar care râvnesc a preface numaidecât vlăguitele lire egiptene în bancnote americane sau europene. La un etaj mai sus două restaurante luxoase și 70 de camere, fiecare dintre ele cu fereastră largă fățișă către Nil, își împart spațiul într-o chiverniseală desăvârșită. Adevărata surpriză o găsesc pe puntea superioară în care parcă mă așteaptă un eden navigabil.

Cele două rânduri de șezlonguri înșirate pe flacurile de la babord și tribord croiesc o alee care face legătura dintre terasa barului de la prova și o piscină trufașă decupată în coverta pupei.

Nerăbdător cum mă știu, nu apuc să mă bucur prea mult de tihna primitoare a cabinei, mă amuz la vederea figurinelor hazlii pe care o cameristă cu simțul umorului le-a împletit din prosoape și le-a așezat în cele mai neașteptate locuri, îmi las bagajul și apoi mă duc iute pe cea mai de sus punte ca să prind asfințitul soarelui. Nu mi-au fost rare momentele care m-au sedus prin frumusețe, dar acest crepuscul african ce împurpurează zările așternând un voal roșiatic ce face ca totul în jur să pară incandescent este unul dintre cele mai magice sentimente pe care le-am trăit. Dogoarea zilei s-a domolit iar boarea răcoroasă a Nilului este o binecuvântare. Stau întins pe un șezlong și cu puterea minții încerc fără izbândă să păsuiesc apusul soarelui. Fără a-mi asculta dorința zeul Ra își închide pleoapele și face loc fratelui său nocturn Atum care smolește totul în jur, semn că dragul scarabeu a isprăvit rostogolul sferei sacre a universului și a propriei continuități. Într-un târziu curm starea aproape narcotică ce a pus stăpânire pe mine și mă retrag în cameră.

Îmi imaginez patul ca pe o plută purtată pe ape și mă minunez de fantezia eminesciană care descrie sublim ceea ce am putut să trăiesc aievea.

(...) Se-nserează... Nilul doarme şi ies stelele din strungă,/ Luna-n mare îşi aruncă chipul şi prin nori le-alungă./ Cine-a deschis piramida şi-năuntru a intrat?/ Este regele: în haină de-aur roş şi pietre scumpe,/ El intră să vad-acolo tot trecutul. - I se rumpe/ Al lui suflet când priveşte peste-al vremurilor vad.(...) Dar ş-acum turburând stele pe-ale Nilului lungi unde,/ Noaptea flamingo cel roşu apa-ncet, încet pătrunde,/ Ş-acum luna arginteşte tot Egipetul antic;/ Ş-atunci sufletul visează toat-istoria străveche, /Glasuri din trecut străbate l-a prezentului ureche,/ Din a valurilor sfadă prorociri se aridic. (...) Mihai Eminescu, Egipetul.

Astăzi vom naviga într-o miniexpediție în care voi cunoaște câțiva dintre urmașii stirpei nubiene, supraviețuitori ai invadării, anexării și incluziunii egiptene, dar mai ales ai strămutării forțate pricinuite de construirea Marelui baraj de la Aswan și formarea lacului Nasser ale cărui ape au înghițit vechiul cuprins al Nubiei. Nu cunosc această seminție africană dar deja încerc un sentiment de afinitate datorat coincidenței toponimice care ne apropie. Sunt născut pe malul Dunării și mă consider *danubian* cu aceeași râvnă cu care această comunitate din neamul *nubian* viețuiește cu dârzenie în lunca Nilului încă din preistorie.

Soarele dogorește cu blândețe și uite-mă, împreună cu încă alți unsprezece turiști, la bordul unei ambarcațiuni ce se dorește a fi îngemănarea perfectă dintre o șalupă motorizată și *felucca* cu vele, tradiționala barcă din lemn a egiptenilor și întâlnită pe toată albia Nilului de la izvoare până la Mediterană. Căpitanul vasului, un bărbat tânar dar îmbătrânit prematur sub povara neajunsului zilnic, îmi dă încrederea un marinar iscusit chiar dacă pare oarecum searbăd în comunicarea cu pasagerii pe care îi are la bord. Cu toate acestea este în același timp armator, navigator, timonier, motorist și ghid. Șade așezat la rădăcina catargului, manevrează cu fermitate și precizie levierul ce acționează cârma ambarcațiunii, fumează fără încetare și din când în când ne indică cu degetul arătător câte veva interesant de văzut. E un personaj exotic pe care îl fotografiez pe furiș. Mărturisesc un sentiment amestecat de nevrednicie și compasiune atunci când îi privesc fața pârjolită de soare sau palmele ori câlcâiele bătucite și crăpate.

Mica noastră expediție începe cu un tur al Insulei Elefantine ce se află sub pavăza zeului Khnum, socotit a fi *domn al tuturor lucrurilor create de la sine*. Privind aspectul mai degrabă extraterestru al țărmul, format din stânci megalitice ce seamănă cu spinările unei colonii de elefanți aflați la scăldat, înțeleg pe deplin sensul etimologic al onomasticii atribuite acestei formațiuni

geologice statornicită în calea Nilului. Observ frunțile împietrite ale unor temple în ruină risipite printre pâlcuri de palmieri, semn că aici, pe locul numit Poarta Sudului, s-au consumat cândva năzuințele, izbânzile, vrajbele și năruirile unor civilizații înfloritoare ce s-au înlănțuit rând pe rând în răstimpuri imemoriale. La un moment dat călăuza noastră oprește motorul zgomotos și, într-o tăcere enigmatică ce amplifică misterul, lasă barca să lunece pe ape până aproape de un liman care abundă în vegetație spontană. Se apleacă peste bord și rupe câteva ramuri dintr-o plantă cu frunze verzi numai de el știută. După reflexul sfios a frunzelor delicate de a se plia atunci când sunt atinse cu degetul îmi dau seama repede că este vorba de enigmatica *Mimosa Pudica*, delicata plantă tropicală a cărei timiditate rămâne o taină încă nemărturisită pe deplin botaniștilor.

Undeva pe malul drept al marelui fluviu dătător de viață și pe care grecii l-au botezat Neilos, se ridică majestuoasă și imperială arhitectura victoriană a clădirii Old Cataracte Hotel, astăzi parte a lanțului hotelier deținut de compania Sofitel. Construit în urmă cu un secol pe un promontoriu de granit cu panoramă la Insula Elefantină și cu nume inspirat de prima dintre cele șase formațiuni geologice insulare ce domolesc cursul Nilului, cunoscute sub numele de *cataracte*, proverbialul hotel ce-și poartă cu noblețe britanică blazonul monarhic este opera vizionarului Thomas Cook, un pionier al turismului modern și proprietarul primei agenții de turism din lume. Superba construcție cărămizie mă încântă grație unei expresii eclectice ce pune în valoare spiritul practic și deopotrivă rafinat al arhitecturii din epoca colonială a Reginei Victoria a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei. Sunt mândru să-mi amintesc că printre cei 42 de nepoți ai celei supranumite *bunica Europei* se numără și Marie Alexandra Victoria devenită Regina Maria a României după căsătoria cu Regele Ferdinand I. Încerc să rememorez interiorul fastuos al acestei bijuterii europene transplantată pe malul Nilului. L-am văzut cândva în filmul *Death on the Nile-1978,* o ecranizarea clasică a

romanului Agathei Christie. Atmosfera somptuoasă ce învăluie hotelul îmi dă de înțeles că acesta rămâne sălașul exclusiv al aristocraților de ieri și al pricopsiților de astăzi.

Continuăm ocolul Insulei Elefantine către satul nubian numit Gharb Soheil. Mă minunez de albastrul limpede al apei și mai ales de peisajul paradisiac aproape himeric ce mi se deapănă de o parte și de alta a albiei bătrânului fluviu. Fotografiez cu nesaț colinele nisipoase ale căror coame unduiesc în zare, agregări megalitice cu aparență selenară și muchii îndulcite de vânturi sahariene, lunci înverzite și umbroase întrerupte pe alocuri de grinduri sau limane împovărate de vegetație luxuriantă în care își găsesc adăpostul cele mai tainice necuvântătoare acvatice, și mai ales pe numeroșii localnici ce cutreieră plutind pe ape mânați de trebuințele traiului zilnic.

Obiectivul aparatului fotografic se concentrează pe o uriașă dună ce stăpânește malul apusean. Acolo este asezat un monument care la prima vedere pare a fi o moschee clădită din nisip. Văduva lui Sir Sultan Mahomed Shah, militant iscusit pentru interesele musulmanilor din India ocupată de britanici și cunoscut în lumea politică sub numele de Aga Khan III, a ridicat mausoleul din lespezi de calcar roz în memoria slăvitului său partener de viață și artizan diplomatic al independenței Pakistanului față de puterea colonială. Gândul mă trimite imediat către *teoria celor două națiuni* care, în ciuda opoziției pacifistului Mahatma Ghandi, avea să conducă în anul 1947 la scindarea Indiei în cele două țări de confesiuni religioase diferite. Palatul iese în evidență prin croiala dominată de linii și volume aspre, domolite doar de detaliile crenelate ale zidurilor sau parabolele arcuite ale cupolelor. Odată înapoiat acasă aveam să aflu mai multe despre aceast enigmatic edificiu comemorativ. Structura simplă și austeră a palatului se circumscrie unui stil constructiv numit *fatimid* rezultat dintr-o combinație echilibrată între arhitecturile islamică, coptă, medievală și egipteană veche. Rămâne totuși o enigmă pentru mine cea din urmă năzuință a bravului omul

politic de a-și dormi somnul de veci pe tărâmul faraonilor și nu alături de conaționalii săi. Pesemne că tentația veșniciei lumii de dincolo i-a fost irezistibilă.

Doar mintea și sufletul omenesc pot ști cum a ajuns o culoare, ca oricare alta dintre cele șapte ale spectrului vizibil ochiului uman, să devină vedeta suratelor sale. O întâlnesc la tot pasul, nici nu mai știu când mă bucură dar îi simt lipsa. O simt în tot și în toate. Îmi vin în minte Lalelele Moscheei *Albastre* din Istanbul, *Albastrul* raiului de Voroneț, *albastrul* lusitan ce glazurează faianța Gării Sao Bento din Porto, încrustațiile *albastre* de lapis lazuli care decorează Palatul Taj Mahal, *albastrul* înspumat al Mediteranei de pe Coasta de azur, crucile *albastre* ale Cimitirului vesel de la Săpânța, dragonii *albaștri* de pe porțelanul dinastiei Ming, cerurile învolburate în *albastru* ale lui Van Gogh, perioada capriciilor *albastre* ale lui Picasso, *albastrele* plăsmuiri pictate de Chagall, Rapsodia *albastră* a lui Gershwin, Dunărea *albastră* a lui Strauss, *blues*-ul american, romanțele românești de inimă *albastră*, simbolistica *albastră* din peliculele *Troi couleurs: bleu-1993*, *Blue velvet-1986* sau *La chambre bleue-2014* și în sfârșit *albastrul* venerat în evocările lirice ale lui Marin Sorescu sau Nichita Stănescu. Ar mai fi cotidianul *blue* jeans, comunicativul *blue*tooth sau temutul windows *blue* screen. Le-aș putea aduna pe toate în singura pildă ce le-ar putea cuprinde.

Dealtfel albastrul nu e o culoare, e și el o liniște. Nicolae Steinhardt, Jurnalul fericirii.

Albastrul este cea mai dragă, vie și plastică amintire care îmi dă târcoale atunci când mă gândesc la Gharb Soheil, una dintre ultimele mărturii ale trecerii poporului nubian pe acest pământ. Chiar și de la marginea civilizației moderne nubienii folosesc *albastrul* ca pomadă tămăduitoare a unui trai năpăstuit de neajunsuri și mai cu seamă a condamnării la dispariție. Socotesc acest reflex cromatic ca pe o nevoie organică a acestor oameni de a-și destăinui afecțiunea față de apele blagoslovite ale Nilului. Am mai văzut această formă de

mărturisire a recunoștinței atunci când m-am lăsat fermecat de casele și îngrădelile *albastre* cu care se făIesc dunărenii din Sulina dobrogeană.

După debarcare suntem avertizați de ghid să-l urmăm îndeaproape pe traseul prestabilit pentru nu ne pierde pe ulițele strâmpte și încâlcite ce se pierd printre casele de lut boite în spoială azurie. După aglomerarea de vizitatori străini veniți de pretutindeni și care se strecoară printre tarabe cu suvenire, îmi este limpede că singura șansă de supraviețuire a localnicilor este turismul și negoțul cu mici obiecte meșteșugite de mâinile lor. Privesc sătenii ce se bucură de sosirea noilor veniți și înțeleg după culoarea întunecată a pielii că aparțin unei alte obârșii genetice, mult mai apropiată de centrul Africii decât de Orientul Mijlociu. Vechiu Regat Kushit din care se revendică nubienii a avut parte, în lunga sa biografie de o mie de secole, de cele mai dramatice măriri și decăderi. După ce în neoliticul mileniu opt dinainte de Hristos stăpâneau întregul ținut întins până spre coasta Mediteranei, a urmat o perioadă nefastă în care au fost cuceriți, asimilați și apoi disputați între Egipt și Sudan, pentru ca la sfârșitul anilor 1800 să fie trasată o graniță arbitrară ce avea să le împartă teritoriul între cele două țări. Flagelul pieirii nu i-a cruțat nici mai apoi, după formarea Lacului de acumulare Nasser fiind osândiți a-și rupe rădăcinile indigene pentru aflarea unor locuri neînghițite de ape. În căutarea unui mic obiect care să-mi aducă aminte de acest popor străvechi privesc din mers standurile încărcate și simt respirația artistică a unei alte identități culturale pe care nubienii și-o apără cu cerbicie și pe care doresc să o disocieze de cea a faraonilor. Nu găsesc defel piramide în miniatură, papirusuri pictate sau caligrafiate, sfincși, statuete ce îi înfățișează pe Cleopatra, Tutankhamon sau Ramses, și nici măcar vreun scarabeu rătăcit. Există doar măști de lemn, talismane și figurine modelate în argilă, bijuterii din os, țesături multicolore și pumnale încovoiate. Toate acestea cultivă măiestria și îndemânarea artei africane în a exprima

trăiri, credințe și înțelesuri profunde adjudecând cu tăinicie și neșovăire mijloace de expresie cu aparență primitivă. În plus, nenumărate strachine din lut țuguiate de colburi colorate pentru ca cei mai îndrăzneți ori visători să-și decoreze pereții odăilor. Văd pentru prima dată un soi de amuletă care îmi atrage atenția. Este reprezentarea unei palme cu degetele întinse din mijlocul căreia mă iscodește cu căutătură mistică un ochi uman. Este fascinant să redescopăr, pentru a nu știu câta oară, *ochiul* ca simbol universal ce veghează nădejdile și angoasele pământene ca roade ale superștiției umane ce transcede orizonturile și răstimpurile, fie că e vorba de Wadjet, *Ochiul lui Horus* dătător de vigoare și sănătate în credința egipteană, Nazar Boncuk, *ochiul răului* căruia turcii îi atribuie puteri protectoare împotriva energiilor malefice, *Al treilea ochi al lui Shiva*, *ochiul conștiinței* pe care budismul îl supranumește oglinda sufletului și îl asociază cu Chakra frunții Ajna, Dharma, *ochiul înțelepciunii* lui Buddha, precum și *Ochiul Atoatevăzător* identificat de creștini cu Dumnezeu Tatăl din Sfânta Treime. La fel și *Ochiul lui Fatimah* este un fetiș spiritual în lumea islamică ce aduce mărturisitorilor lui Mahomed încrederea binecuvântării, și împreună cu variantele sale din întreg cuprinsul religios al neamului omenesc sprijină muritorii în a percepe universul exterior dar mai cu seamă a celui lăuntric. Îmi continui drumul admirând cu ochii miile de obiecte aliniate pe tarabele ambulante și fără să vreau îmi aduc aminte de *ochiul providenței* așezat în vârful piramidei gravat pe reversul bancnotei americane de un dolar, dar și de copilăria mea, vremuri îndepărtate în care bunica mă descânta și îmi turna cositor socotind că fusesem atins de deochi.

Fugi, deochi, dintre ochi,/Fugi, deochetură,/Că te-ajunge vânt din gură./Fugi, deochiat,/Că te-ajunge vânt turbat./ Fugi, deochi, dintre ochi,/ Că te-ajunge soarele,/ Și-ți taie picioarele,(...) Că eu cu gura te-am descântat,/Cu mâna te-am luat,/ Si-n vânt te-am

aruncat,/ Curat, luminat,/ Ca floarea câmpului,/ Ca roua dimineții. Autor anonim. Descântec de deochi din folclorul românesc.

Suntem invitați să ne încheiem pelerinajul nubian în casa unui localnic ospitalier care și-a deschis ușa pentru a ne înfățișa o parte din modul de viață tradițional al oamenilor acestor locuri. Succesul său în atragerea turiștilor este asigurat în primul rând de prezența jovială dar mai ales de mica pepinieră de *Crocodylus niloticul*, o specie locală care împreună cu aligatorul, gavialul și caimanul fac parte din temuta familie a crocodililor. Gazda noastră, un bărbat tânăr, chipeș și vesel, ne învită în propriul *living-room*, o încăpere largă cu volume avangardiste tăiate din bolți arcuite și tencuită în culoarea cerului senin. Podeaua este din lut bătătorit iar tavanul lipsește cu desăvârșire. Reflexiile azurii ale zidurilor precum și caftanul din pânză imaculată în care este înveșmântat stăpânul casei îi amplifică acestuia pigmentul de ciocolată neagră al pielii și pentru câteva clipe am senzația că l-am întâlnit pe însuși gelosul Othello. Nădăjduiesc că nu sunt departe de adevăr atât timp cât pribeagul neam al maurilor își are obârșia prin aceste ținuturi. Fotografiez frescele naive de ispirație acvatică ce împodobesc pereții și admir dorința amfitrionului de a-și aduce în interiorul casei frânturi din priveliștea cotidiană care-i încântă traiul și îi îmblânzește truda paupertății. Misterul absenței plafonului îmi este risipit deîndată atunci când aflu că nici unul dintre copiii de vârstă școlară ai gospodarului cu sânge maur nu aflase încă ce semnifică verbul *a ploua*. Vizitez pe rând dormitorul și apoi bucătăria locuinței. Pustietate maculată de neajunsuri a odăilor în care izbutesc a trăi acești oameni îmi provoacă un sentiment de milostenie ce-mi împovărează conștiința. Punctul culminant se consumă atunci când ni se prezintă un puiuț de crocodil ce pare năucit de fatalitatea vieții captive și de o prezența umană poate prea gureșă și iscoditoare. Mai aprigă mi s-a părut pielea solzoasă a exemplarului matur întins deasupra intrării în casă, pe care bărbatul a argăsit-o pentru a o

răstigni pe post de totem protector. Ca într-un ritual barbar trecem pe rând să facem poze ținând pe umăr biata făptură cu vocație carnivoră. Zâmbim trufaș în fața obiectivului fotografic la adăpostul legăturii de sfoară ce încătușează fedeleș maxilarele lungi și puternice ale reptilei.

Cu toate că așezarea Gharb Soheil pare la prima vedere acel gen de capcană turistică exotică, pentru mine rămâne mai întâi de toate una dintre cele mai vii pilde ale unor oameni ce fac uz doar de armele frumosului din artă pentru a se pune cu tenacitate în calea cursului nedrept al istoriei ce îi osândește la pierzanie.

Este întâia noapte pe care o voi dormi pe Nil. Stau întins pe pat și simt uriașul imobil plutitor cum se eliberează din odgoanele docului și începe a urca domol și hotărât în susul fluviului.

Cu toate că natura mea matinală nu se desminte chiar și după o noapte plutită pe biruitorul Nil, deschid ochii și am nevoie de câteva minute să mă conving că nu sunt eroul principal al vreunui vis fantasmagoric. Nu vreau să risipesc nici o clipită, așa că înșfac iute cana în care am pritocit niscaiva apă plată peste cafeaua solubilă adusă de acasă și urc spre puntea superioară. Vaporașul, este acostat pe malul dinspre răsărit al bătrânului fluviu, chiar la poalele templului Kom Ombo. Îmi rotesc încet privirea urmând linia orizontului, acolo unde auriul și azuriul devin totuna, și mă las desfătat de panorama hipnotizantă pe care sufletul meu o primește în dar. Strălucirea providențială a lui Amun-Ra dezmiardă cu blândețe liziera de palmieri ce desparte nisipul colinelor deșertice de albia navigabilă. Printre curmali descopăr ruinele templului durat pe coama însorită a unui promontoriu stâncos ce a șerpuit cursul apei. Legenda spune că aici a fost locul de tihnă preferat de crocodili și tocmai de aceea Ptolemeu XII, tatăl fatalei Cleopatra, l-a ales pentru a întemeia în cele din urmă secole dinaintea erei noastre un panteon sacru întru venerarea lui Sobek, zeul cu trup de om, chip de crocodil și protector al tuturor primejdiilor asociate Nilului. Este unghiul

desăvârșit de unde pot observa axa de simetrie ce îngemănează cele două lăcașe de cult care prin alăturare divină împlinesc trebuința de credință și pavăză a vechilor egipteni. În fapt două temple siameze care îi venerează deopotrivă atât pe zeul nativ Sobek dar și pe universalul Heru-Ur, zeul cerului întruchipat cu cap de șoim și supranumit Horus cel bătrân.

Mica așezare guvernată pe rând de stăpânirile vremelnice ptolemeice, greco-romane, otomane sau arabe și denumită pe rând Nubt, Ombos, Ambo, Ombi, Kom Ombo, ori Kawm Umbu după cum îl pronunță localnicii de astăzi, este un oraș agricol a cărui dispunere nimerită i-a conferit statutul de avanpost menit a domina rutele comerciale dintre vechea Nubie și Valea Nilului. Traversez împreună cu grupul însoțit de ghid toate structurile arhitecturale înșiruite după tradiția proprie a templelor egiptene. Aproape la fiecare dintre acestea remarc intervenția măreață dar și imperativă a geniului roman care și-a afirmat autoritatea punându-și parcă amprenta pe fiece piatră. Încă de la poarta de intrare mă întâmpină împăratul Domițian ce poartă pe cap coroana Egiptului unificat. În curtea principală înconjurată de colonade aliniate îl surprind cu aparatul fotografic pe Tiberius oferind ofrande zeilor iar apoi pe Traian supunându-se prin închinăciune dumnezeirii. Cele două milenii care au trecut peste zidurile templului au lăsat urme adânci. Atât eroziunea Nilului dar și pângărirea basoreliefurilor considerate păgâne au ruinat vechiul lăcaș de cult. Până să ajung la încăperea care adăpostește altarele celor doi zei adorați mă bucur mai întâi de tavanul fabulos al unui vestibul ce imortalizează vulturi zburători, apoi de corolele împietrite ce încheie coloanele pe care se sprijină sala principală a templului, și în cele din urmă de zidurile încărcate cu scriitură hieroglifică. Fieunde sunt mesaje scrijelite în gresie ce descriu viața cotidiană sau frământări ezoterice poate prea îndepărtate pentru a fi deslușite îndeajuns. Ascult explicațiile însoțitorului de grup și simt cum obscura credință religioasă ce a cârmuit devotamentul și pioșenia trăitorilor din

Egiptului antic îmi dă un sentiment amar de neputință cognitivă. Ca orice creștin neșovăielnic retrăiesc aceleași momente ca atunci când încercam să pătrund în ascunzișurile politeiste ale hinduismului sau budismului.

Din nou mă aflu la bordul vasului de croazieră. După un prânz îndestulat dar pe cât de bogat pe atât de universal, după gustul meu poate prea aliniat la standardele culinare ale bucătăriei occidentale comune, mi-am găsit un loc umbrit pe partea tribordului și îmi fac siesta privind de pe șezlong malurile Nilului ce mi se deapănă aproape iluzoriu prin fața ochilor. Văd zările acoperite cu nisip încins și înțeleg pe deplin de ce covârșitoarea majoritate a celor 100 de milioane de egipteni trăiesc la adăpostul răcoros și fertil chezășuit de malurile înverzite ale Nilului. In curând vom ridica ancora către orașul Edfu pentru a vizita vechea urbe și mai ales templul antic cu care aceasta se fălește și de pe urma căreia supraviețuiește.

Impunătorul oraș *Apollonopolis Magna*, locul în care bravul Traian a ordonat încartiruirea trupelor sale din legiunea *Legio II Traiana Fortis* pentru a întări controlul roman asupra provinciei africane anexate după răpunerea ultimei descendențe faraonice, este astăzi mai degrabă un biet târg de provincie copleșit de năpasta sărăciei și pustietatea deșertului. Însă destinul bimilenar al templului din Edfu este una dintre frumoasele povești ale istoriei. Clădit de către dinastia Ptolemeică în cel mai autentic stil arhitectural egiptean, acesta a căzut în dizgrație și uitare fiind abandonat odată cu interdicția păgânismului stabilită prin edictul împăratului Teodosie I din anul 391. Aflat în calea neantului și a vânturilor veșnice templul aflat pe țărmul Nilului a fost ascuns de straturile de nisip și aluviuni ce l-au acoperit în întregime. Ca într-o fabulă plină de tâlc moștenitorii vechilor trăitori ai locului și-au continuat viața, au întemeiat satul Edfu și s-au extins până pe *acoperișul* templului neștiut, parcă dintr-o nevoie organică de a dura rădăcini nutrind la

seva de smerenie a înaintașilor. Abia spre jumătatea secolului XIX arheologii au scos la lumină lăcașul de cult, acesta fiind astăzi, slavă acestei întâmplări, cel mai bine conservat edificiu religios din întreg Egiptul antic.

Sunt fericit să pot face un tur al orașului Edfu, instalat într-o șaretă cu coviltir care pare a fi cel mai agreabil mod de a ajunge până la templu. Vizitiul ține murgul la pas și îmi dă răgaz să fotografiez în tihnă oamenii, casele și prăvăliile pe care le întâlnesc. Curățenia și ordinea nu sunt nici pe departe punctele *forte* dar nimeni nu pare deranjat sau stânjenit de acest lucru. Înafara unui polițist ce șade neputincios în mijlocul unei intersecții, fiind evident depășit de lipsa unei minime discipline rutiere, toți trecătorii, bărbați fără excepție, sunt îmbrăcați cu veșminte *jellabiya* în toate nuanțele deșertului și poartă pe cap eșarfe albe înfășurate pe post de turbane *ammama*. Socializarea la un pahar de ceai fierbinte de hibiscus băut la umbră îmi pare a fi unicul mod prin care localnicii își găsesc alinarea vieții strâmtorate. Și aici întâlnesc perfidele *bannere* electorale caligrafiate în culori țipătoare care îți iau ochii prin zâmbete viclene sau făgăduieli înșelătoare și îți distrag în mod deliberat atenția de la sărăcia urbană. Nu cunosc limba arabă dar cred că aș putea cu ușurință să intuiesc mesajul oricăruia dintre aceste mesaje amăgitoare.

Trebuie că oștirile vrăjmașe sosite la porțile templului să fi fost descumpănite la vederea faraonului ce-și anină dușmanul de păr și îi retează capul sub privirile îngăduitoare ale zeului Horus și a consoartei sale Hathor. Scena de luptă descrisă în basorelief pe blocurile de gresie ale porții de intrare în Templul Edfu se vede de la câteva zeci de metri, încă de la intrarea pe aleea placată cu lespezi de calcar ce duce către momument. Parcurg pe jos drumul într-acolo și în timp ce încerc să împresor în cadru întreaga splendoare a monumentului închinat zeului născut din însăși Isis, recapitulez în minte frânturi din arborele genealogic de la căpătâiul dumnezeirii

egiptene. Deci, Horus a fost fiul devotat a lui Isis și Osiris, acesta s-a răzbunat biruindu-l pe zeul haosului Seth, fratele pizmaș al părintelui său, și s-a căsătorit cu zeița Hathor, întruchipare a iubirii, sexualității și maternității. Onorez statuile de granit negru ce-l înfățișează pe Horus în chip șoim și care flanchează intrarea principală, pătrund pe deschiderea decupată frust în zidul gigantic al fațadei și în față mi se deschide o curte destinată ofrandelor, delimitată cu șiruri de coloane în spatele cărora sunt nemurite în piatră cele mai fascinante întâmplări divine. Între ele *Sărbătoarea frumoasei întâlniri,* povestea de dragoste dintre Horus și Hathor care și-au împreunat iubirea fertilă întru eternitate. Prima sală interioară își urzește spațiul împreună cu alte două încăperi laterale menite a adăposti straiele ritualice ale prelaților și biblioteca papirusurilor religioase. Înainte de a ajunge la altarul de granit șlefuit aflat în sanctuarul lui Horus, traversez pe rând o anticameră în care era preparată tămâia înmiresmată trebuincioasă rânduielilor ceremoniale și apoi jertfelnicul ce primea zilnic prinosul de fructe, flori, vin, lapte sau miere.

Renumele de cel mai bine conservat templu al Egiptului antic este adeverit de abundența de scrieri hieroglife păstrate intacte pe întregul întins al zidurilor. Privesc ca pe o limbă străină ocultă rândurile nesfârșite de simboluri grafice, logograme ori ideograme și caut fără neam de izbândă să deslușesc măcar unul dintre înțelesuri. Cu siguranță istoricii au profitat de acest dicționar *in-situ* și de atmosfera aproape didactică de aici pentru a elucida enigmele ce învăluie de milenii limba, istoria și mitologia vechilor egipteni. Mă consolez totuși cu gândul că orientalistului francez Jean-François Champollion i-au trebuit decenii să decripteze vocabularul vechilor egipteni, și asta numai după ce aprofundase temeinic latina, greaca, siriana, sanscrita, caldeeana, persana, ebraica și limba coptă.

Îmi place să fotografiez fragmente din nișe, frize și pereți ce poartă înscrisuri figurative care ilustrează pasări, iepuri, pești, reptile,

insecte sau elemente stilizate ce semnifică unelte casnice, instrumente muzicale, râuri, coline, ori sori și stele. Trăiesc emoția unei întoarceri în timpuri din perioada copilăriei, atunci când descifram cu mare plăcere câte un *rebus eliptic anagramat*, acel joc lingvistic de logică în care, la fel ca și acum, trebuia să descopăr soluția contopind cuvinte ce îmi erau sugerate de anumite imagini alăturate cu tâlc. Din loc în loc remarc alte semne despre care am aflat că se numesc *shenu*, și sunt delimitate de o formă geometrică specifică cvasi-ovoidală. Printr-o suită de simboluri grafice ce evocau filiația sfântă și puterea lumească, aceste înscrisuri dăltuite încununau titlul monarhic al faraonului într-un soi de pecete regală. Din cauza unei barbarii onomastice moștenite de la soldații lui Napoleon, astăzi cunoaștem această nomogramă regală sub denumirea de *cartuș*. La fel de încântat sunt atunci când surprind un grup de chinezi care, cu inocența lor nativă, sunt de-a dreptul nedumeriți de felurimea miilor de semne despre care știu pesemne că i-au ispirat și pe strămoșii lor atunci când au născocit caracterele mandarine *hanzi*. Îmi pare o întâlnire epocală dintre două civilizații fundamentale care, deși aflate la antipozi, au pus temelia întregii epopei culturale a umanității. Cu toate că această scriere, ivită ca o formă evoluată a celei cuneiforme și devenită apoi imbold vizual pentru naşterea alfabetul latin, a dispărut în zorii erei contemporane, similitudinea cu pictogramele ce umplu sub formă de *emoji* sau *smileys* ecranul tactil al *smartphone*-ului de astăzi este uluitoare. Pare un cerc închis al creativității și comunicării pământene în care doar tehnologia poate face diferența. Numai Nichita Stănescu ar fi putut concentra această confruntare a erelor în câteva versuri bine tâlcuite din poemul Hieroglifa: *Ce singurătate/ să nu înţelegi înţelesul/ atunci când există înțeles*.

Vaporul tocmai ce s-a pus în mișcare înspre legendarul tărâm al Tebei, capitala venerată a Egiptului antic unde își dăinuie traiul lumii de apoi cei mai glorioși faraoni ce au cârmuit destinul înfloritor

al regatului. Sunt pe punte, aștept apusul soarelui, contemplu abisul cerului, și mă gândesc la mormântul lui Tutankhamon pe care îl voi vedea mâine. Citisem undeva despre tulburătoarea sa năzuință postumă gravată pe propriul sarcofag.

Noapte, o, mamă! Întinde-ți asupră-mi aripile, așa cum fac veșnicile stele!

Debarcăm în zori și plecăm pe răcoare către faimoasa *Vale a regilor,* defileul dintre dealurile aride ale deșertul teban care vreme de 500 de ani a servit ca necropolă a celor mai iluști monarhi și nobili egipteni. După câțiva kilometri de mers cu autocarul pe o rută ce-și taie drum printre culturile de trestie de zahăr, facem un popas neașteptat pe marginea șoselei, într-un loc pe care egiptenii au botezat-o mai mult decât grăitor Al Tmsalyn, sau în grai românesc *Cele două statui*.

Aveam să aflu o poveste emoționantă care a fost legată de impresionantul monument doar dintr-o eroare istorică, martorii oculari ce au descoperit statuile fiind induși în eroare în primul rând de un miracol acustic nemaiauzit. Se spune că Memnon, regele etiopian răpus de bravul Ahile în luptele *Războiului Troian*, a fost zeificat în piatră ca semn de prețuire pentru vitejia sa, iar îndurerata sa mamă avea plângă cu lacrimi de rouă și să-l jelească la fiece răsărit al soarelui cu cântecul nepământean al vibrației corzilor unei harpe celeste.

Astăzi se știe că cele două monumente îl reprezintă de fapt pe faraonul Amenhotep III, iar sunetul straniu era datorat unui fenomen fizic dezamăgitor de prozaic. Apa condensată pe timpul nopții în porii gresiei cioplite se evapora odată cu dilatarea acestora ca urmare a apariției primelor raze solare, iar adierea vântului trecută prin minusculele orificii producea un efect sonor provenit parcă din altă lume. După un mileniu împăratul roman Septimiu Sever, cu siguranță mânat de cele mai bune intenții, a ordonat restaurarea celor două

statui iar lucrările de consolidare au avut ca rezultat conservarea statuilor gigantice până astăzi dar și dispariția magicului sunet.

Sunt în zona preferată de turiști pentru a face fotografii. Acest loc oferă poziția perfectă de a pune în evidență statura titanică a celor două sculpturi cărora, în ciuda restituirii adevărului istoric, le-a rămas numele de *Coloșii lui Memnon*. Încerc să reconstruiesc cu ochii minții minunatul templu mortuar ce a stat cândva în spatele uriașilor din piatră și pe care cutremure ori potopuri le-au prefăcut în fire de nisip risipite de vânturi pe toată valea Tebei. În cele două ipostaze gemene faraonul șade pe tron cu mâinile așezate pe genunchi și privește încrezător către Nil. Este tăcut, semeț și neînfrânt asemeni unui sfinx cu rădăcini de piatră împlântate în veșnicie. La picioarele sale aproape că o recunosc pe iubita sa soție Tiye. Chiar dacă timpul a distrus chipul regelui simt că ne-am mai întâlnit cândva. Aceeași postură a faraonului Amenhotep III am întâlnit-o în urmă cu câteva zile chiar în holul principal de la parterul Muzeului de egiptologie din Cairo. În semn de supunere față de forțele naturii pe suprafețele laterale ale soclului veghează Hapi, zeul apelor învolburate ale Nilului. După întoarcerea acasă aveam să descopăr o minunată interpretare lirică pe care scriitorul Oscar Wilde o atribuie legendei celor două statui ciclopice.

Râul merge printre trestii și, deasupra, pe un uriaș tron de granit, stă zeul Memnon. El priveste toată noaptea la stele, iar atunci când răsare steaua dimineții, strigă plin de fericire, iar apoi cade iarăși în tăcere. Oscar Wilde. Prințul fericit.

Nu este lesne a înfățișa în cuvinte alese gândurile, fanteziile ori halucinantele percepții senzoriale ce te copleșesc atunci când pui piciorul pe jăratecul nisipos al Văii regilor care, între colinele calcaroase și sterpe ale strâmtorii Wadi al-Muluk vegheată cu strășnicie de vârful Al Qurn, adună laolaltă întreaga epopee a trecerii în lumea de dincolo pe care scriptura sacră a egiptenilor o descrie fantasmagoric dar sublim în textele funerare ce ușurează trecerea

faraonului în rândul zeilor. Un adevărat cuptor geologic în care nu are acces nici cea mai firavă adiere de vânt dar care ispitește milioane de turiști ce vin pentru a-și hrăni fantasmele unor comori nedescoperite. Ferindu-se fără izbândă din calea tâlharilor, faraonii și-au săpat refugii postume în chip de mausolee subterane în care să nu le lipsească nimic trebuincios pe nesfârșitul drum al vieţuirii cerești. Merg agale pe aleea care șerpuiește lin printre coborârile abrupte spre galeriile mormintelor și dau ascultare ghidului care prezintă câteva detalii tehnice sau stilistice comune celor 63 de criptelor tainice descoperite până astăzi. Înțeleg că deși sunt *ticluite* după același tipar funcțional, dimensiunile lor variază de la una până la zeci de încăperi conectate prin coridoare înguste, în schimb toate, au pereții interiori pictați cu scene suprarealiste în care răposatul este zografisit în prezența zeilor ce-l inițiază în călătoria necurmată ce va să vină. O mistică spovedanie dinaintea lui *Ra* ce-i va alina neființa pământeană. Cele două bilete de intrare pe care le-am primit de la însoțitorul grupului permit accesul în trei dintre mormintele deschise turiștilor, plus vestitul KV 62, singurul cavou găsit intact de arheologi. În spatele numărului de inventar anost, provenit din acronimul cuvintelor *Kings Valley*, stă locul de veci al tânărului faraon Tutankhamon care, în ciuda unei domnii scurte și fără strălucire, a intrat în legendă grație celei mai valoroase descoperiri arheologice a tuturor timpurilor. Câte un șir lung de oameni își așteaptă rândul în fața intrării fiecărui mormânt. Pe bună dreptate cel mai solicitat este cel al lui faraonului Nebkheperure, cunoscut supușilor săi drept Tut-ankh-Amon, nume care înseamnă în limba vechilor egipteni *Imagine vie a lui Amon*. Faimoasa criptă a fost dezvăluită în ziua de 22 noiembrie 1922 după asidui căutări întreprinse de egiptologul englez Howard Carter. După o așteptare dogoritoare reușesc să vizitez criptele lui Merneptah, unul dintre fii lui Ramses II, apoi mormântul lui Thutmose III, nimeni altul decât făuritorul obeliscului pe care l-am văzut deunăzi în Piața

Sultanahmet Meydani din Istanbul, și în final cavoul lui Tutankhamon. Nici nu contează detaliile locative, imobiliare, funciare sau cadastrale de care s-a îngrijit fiecare dintre faraoni pentru a-și orândui propriul loc de veci. După trei mii de ani de jafuri mormintele sunt complet secătuite de orice ar putea fi considerat tezaur, singurul element comun fiind racla masivă croită din stâncă și care domină interiorul fiecărei necropolei subterane. Însă ceea ce m-a captivat cu adevărat a fost frumusețea și magia zugrăvelilor murale care îmbogățesc și însuflețesc un loc cu înțelesuri exclusiv funebre. Îmi place să mă joc cu imaginația și cutez a explora, fără a comite vreo impietate, o paralelă temporală și spațială cu picturile unice înfățișate pe zidurile exterioare ale mânăstirilor bucovinene Voroneț, Sucevița, Moldovița și Humor. Mă tulbură temerile din fața morții și năzuința omului de aiurea în a se despovăra de neliniștea trecerii în neființă. Nu găsesc decât diferențe de formă, culoare sau stilistică, nicidecum în fondul trebuiței ce-l mână pe muritor în întâmpinarea cerurilor. Aici narațiunea mărturiilor iconografice este inspirată din vechile texte funerare egiptene *Cartea morților, Amduat, Ruga lui Ra* ori *Cartea Porților,* iar pe plaiurile sucevene de scrierile Vechiului testament și Evangheliile după Ioan, Marcu, Luca și Matei. Îmi place să cred că între grandioasele scene enigmatice care însoțesc odihna eternă a faraonilor din Valea Regilor: *Călătoria nocturnă a lui Ra*, *Coborârea în lumea de dincolo*, *Omagiul lui Osiris*, *Călătoria trupului în arca solară*, *Cele șapte porți ale cerului, Judecata zeilor* sau *Deschiderea gurii,* și frescele moldovenești cu sorginte creștină: *Geneza*, *Creația*, *Păcatul originar, Alungarea din Paradis, Vămile cerești, Scara raiului și Judecata de apoi,* nu este vreo diferență fundamentală ci poate doar litania câtorva milenii de supunere în fața aceluiași Dumnezeu. Fotografiatul este nepermis în toate mormintele așa că singurul meu sprijin în amintirea acestor minunății rămâne admirația și condescendența cu care consimt

miracolul antic pe care am avut norocul să-l pot trăi cu propria simțire.

Citesc câte ceva despre viața și opera *celei mai importante dintre femeile nobile*, dârza reprezentantă a sexului frumos care a stăpânit în chip de faraon întregul Regat unit al Egiptului antic din urmă cu mai bine de treizeci de secole. Nu-mi pot alunga din gând imaginea trupului sfârșit încins în țesătura de in a unui lințoliu alb, și tigva uscată cu maxilarele stăpânite de știrbenie perfectă ori găvanele ochilor înfundate pe vecie cu smirnă sleită în culoarea catranului, pe care le-am văzut în Sala regală a mumiilor din Muzeul de Egiptologie din Cairo și la căpătâiul cărora stătea scris cel mai laconic necrolog: Regina Hatsepshut. Încă odată sunt biruit de angoasa perisabilității naturii umane și a vremelniciei care stăpânește trecerea noastră prin lume. Posesoarea unei ambiții native fără seamăn, Hatsepshut, prin a cărei vene pulsa sânge albastru grație legăturilor de rudenie pe care le avea cu tatăl, soțul și fiul vitreg, trei bărbați foști împărați din dinastia neamului Thutmose, râvnește la putere absolută și se instalează ca faraon având drept pretext regența celui mai tânăr descendent, copilul moștenitor de numai doi ani ce avea să devină faraonul Thutmose III. Niciodată nu vom ști cu adevărat mobilul ascensiunii la putere a aprigei femei și nici pricina stăruinței cu care urmașul său a căutat să o defăimeze după moarte. Cert este că roadele ocârmuirii ei în fruntea egiptenilor o așează în zodia femeilor puternice care au răzbit într-o lume androcentristă, alături de împărătesele Teodora a Imperiului Bizantin și Maria Tereza a celui Habsburgic, ori reginele Victoria a Angliei și Cixi a Chinei sau, în zilele noastre, de amazoanele democrației Indira Ghandi, Margaret Thatcher și Angela Merkel. Citindu-i biografia înțeleg substratul reprezentărilor ei sculpturale pe care le-am întâlnit până acum. Aceasta este înfățișată purtând barbă falsă, simbol al asumării pe deplin a simbolurilor masculine și ca o chezășie de netăgăduit a legitimității statutului faraonic. În plus, Templul

Hatsepshut și chiar mormântul său se află în Valea Regilor, spațiu predestinat exclusiv bărbaților.

Autocarul ne lasă chiar la capătul aleei pietruite ce duce către centrul de cult al reginei pe care contemporanii săi îl numeau, ca pe o mărturie a prețuirii fostei regine, Djeser-Djeseru adică Sfânta sfintelor. Văd o structură arhitecturală cu un aer surprinzător de modern, cuibărită în calcarul de la poalele muntelui auriu, croită pe trei terase suprapuse rezemate fiecare pe șiruri de coloane, și a cărui grandoare solemnă îmi îndeamnă gândul către imaginea unui *memorial american* imaginar. Parcurg câteva sute de metri înspre mausoleu consimțind că mă aflu în unul dintre cele mai fierbinți locuri pe care le-am întâlnit. Este fix miezul zilei, atunci când zeul Ra este în crucea cerului, iar vietățile pământului nu au nici măcar pavăza propriei umbre. Fără ajutorul ghidului umblu haihui cotrobăind cu obiectivul aparatului de fotografiat prin cele mai ascunse unghere zidite în căutarea pozei senzaționale.

Îmi pare că și organizarea stratificată a templului consfințește ierarhia rangurilor din orânduirea socială a epocii. La primul nivel basoreliefurile care împodobesc colonadele descriu activitățile pământene ale plebeilor care pescuiesc, vânează, lucrează pământul sau clădesc temple și obeliscuri. Urc la următorul nivel pe rampa înclinată ce se ridică prin centrul monumentului ca o imensă axă de simetrie. Aici găsesc Capela zeiței Hathor care este străjuită de o statuie ce o reprezintă pe zeiță cu trup de femeie și purtând pe cap urechile și coarnele văcuței divine. Îmi place delicatețea frescei alăturate în care văcuța ce o simbolizează pe Hathor linge mâna sfântă a reginei. Vizavi, Capela dedicată zeului îmbălsămării Anubis mă întâmpină cu un basorelief vibrant în care idolul apare întruchipat în bărbat cu cap de șacal negru. Sunt atras de epopeea zămislirii dumnezeiești a lui Hatsepshut, despre care se spune că ar fi o manipulare vizuală pusă la cale de regină pentru a-i atesta originea providențială. Urmăresc succesiunea imaginilor care zugrăvesc

întâlnirea dintre atotputernicul Amun și bărbatul cu cap de berbec Khnum, zeul fertilității care modelează întreaga suflare a omenirii din lutul primordial al universului. Scena finală este consacrată nașterii dumnezeiești a lui Hatsepshut. Cea mai de sus curte este stăpânită de statuia lui Osiris. Zeul vieții de apoi este cioplit în mărimea unui om stând în picioare iar sub mâinile împreunate pe piept pot vedea cheia vieții Akh și sceptrul regal, ca însemne de netăgăduit ale vigorii și puterii.

Este un templu unic în peisajul arhitectural al mileniilor dinastice egiptene și am credința că numai nimbul mistic al personalității reginei Hatsepshut l-a salvat din calea proto-iconoclasmului furibund care l-a cuprins pe Thutmose III în încercarea de a huli și pângări realizările mamei sale vitrege pe tronul suprem. În ciuda acestor fărădelegi matricide timpul a înfăptuit dorința poruncită de Amun în fața lui Khnum, olarul săvârșitor de făpturi umane, iar gloria reginei a răzbit timpul.

(...) *Du-te, să o faci, împreună cu sufletul ei, din aceste membre care sunt în mine; du-te, să o plămădești mai bine decât pe toți zeii; întrupează pentru mine, aceasta fiica a mea căreia i-am dat existență. I-am dat toată viața și împlinirea, tot devotamentul, toată pietatea inimii mele, toate jertfele și toată pâinea, ca Ra, pentru totdeauna.(...)* Poem în basorelief din Templul Deir el-Bahri.

Primesc ca pe un cadou neașteptat propunerea ghidului de a vizita una dintre micile manufacturi de obiecte dăltuite în alabastru, piatra emblematică a egiptenilor și care reprezintă pentru arta sculpturală locală cel puțin ceea ce înseamnă jadul pentru chinezi. În drum arunc o privire pe geamul autocarului către peisajul stâncos al cimitirului întins în lungul unei trecători potopită de soare. Acolo sălășluiesc cavourile soțiilor de faraoni sau ale curtenilor credincioși. Este versiunea feminină a *Văii regilor* pe care anticii o numeau Ta-Set-Neferu-*Locul frumuseții*, contemporanii îi spun Wadi al-Harim-*Valea haremului*, iar turiștii o numesc *Valea Reginelor*.

Titi Arabi Alabaster pare a fi o afacere de familie în care fiecare, de la mic la mare, contribuie cu ceva la actul creator de frumos ori la buna dispoziție a musafirilor. Domnișoarele ne servesc cu ceai de hibiscus *karkadeh,* flăcăii ucenicesc și robotesc prin atelier iar cei mai talentați șlefuiesc blocurile de piatră tăiate din cariere de alabastru. Această rocă se trage din neamul litologic al calciților iar denumirea sa își găsește obârșia nobiliară în moștenirea culturală a zeiței fecundității Bastet, ocrotitoarea felinelor și cea care își păstra tincturile înmiresmate, pomezile și balsamurile lecuitoare ori alungătoare de duhuri rele în vase din calcar scobit denumite *a-labaste.* Alabastrul este în fapt bastardul ilustru născut în străfunduri mezozoice din concubinajul mineral înfiripat între marmura diafană și ghipsul zgrunțuros. După cum mă așteptam, șederea noastră aici începe cu o prezentare practică a tehnicilor de prelucrare tradiționale pietrarilor din vechime. Iscodesc vitrinele încărcate cu sculpturi pe care dalta le-a plăsmuit dintr-o piatră lăptoasă prin a cărei consistentă întrezăresc vinișoare negre, galbene ori stacojii rătăcite și capturate veșnic de cremenea suspensiei translucide. Dintre toate operele de artă, de la piramide și sfincși până la plăcuțe străvezii tăiate în chip de papirus, cel mai mult îmi plac figurinele funerare *shawabti,* cele menite a-și sluji stăpânul în lumea de apoi. Alături de scarabei sunt cele mai prezente artefacte din muzeele de artă ale lumii. Le-am văzut în Muzeul Gregorian Egiptean de la Vatican, Colecția de artă Calouste Gulbenkian din Lisabona, Muzeul metropolitan de artă din New York și negreșit la Muzeul de egiptologie din Cairo. În străduința scrupuloasă de a crea o replică în oglindă a vieții pământene, faraonii își împlineau solitudinea cavoului cu numeroși servitori modelați sau dăltiți în lut, lemn ori piatră de alabastru pentru a le îndeplini sarcinile cotidiene trebuincioase chiar și după răposare. De la mici statuete de dimensiunea unei palme și până la sculpturi antropomorfe în mărime naturală, toate poartă unelte de lucru și sunt însemnate cu pecetea stăpânului. Un privilegiu arogat post-mortem

de faraon care îmi aduce aminte de *Armata de teracotă* îngropată lângă Xi'an, sortită a-l străjui după moarte pe împăratul chinez Qin Shi Huangdi.

Ultima seară pe vapor va fi celebrată printr-un spectacol pe care organizatorii croazierei ni-l fac cadou. Un soi de banchet dat în cinstea bătrânului Nil. Împreună cu alți turiști veniți de cine știe unde asist la cel mai cordial mod în care sunetul onest, incantațiile magice și mișcările trupului pot da înțeles bucuriei de a trăi în armonia universalității condiției umane. Reprezentația străbate un itinerar artistic din folclorul egiptean, cu influențele sale nubiene, persane, arabe ori otomane. Intrăm pe scenă și ne amestecăm cu dansatorii costumați în faraoni, războinici sau sclavi, învățăm cu jovialitate pași și piruete ale unor dansuri tradiționale de ceremonie, religioase sau de luptă, facem hore, cântăm, batem din palme și facem haz de propriile stângăcii coregrafice sau vocale. O seară optimistă, sinceră și colorată care mi-a umplut inima de sfințenia îngăduinței dintre oameni.

Deasupra pâclei lânoase ce înecă până aproape de creștet palmierii rânduiți în lunca malului răsăritean al Nilului încolțesc ca într-un miraj cromatic siluetele dolofane ale câtorva baloane cu aer cald ce levitează între ceruri. Asemeni unor arlechini gătiți în costume garnisite cu buline, spirale sau carouri multicolore, acestea plutesc peste fabuloasele temple Karnak și Luxor pripășite între colinele pustiite ale arhaicei Teba. Îmi izgonesc din minte îndemnul păcătos al invidiei ce mă încearcă cu gândul la fericiții care experimentează sentimentul nepământean al impoderabilității și fac legământ cu mine însumi că voi proba cândva astfel de senzații. A fost ultima noapte petrecută pe vasul Princess Sarah. Cu bagajele împachetate îmi beau cafeaua așteptând debarcarea pe pământul sacru al *sălașului lui Amon*.

Sunt la biroul meu de acasă și într-un moment de *respiro* îmi pun în ordine pozele și dorurile. Îmi ostoiesc melancolia amintirilor

egiptene ascultând melodiile pe care Dalida le-a cântat în limba arabă cu gândul la țara în care s-a născut, apoi descopăr cu bucurie filmul *Luxor-2020*, o duioasă poveste de dragoste consumată în peisajul grandios al ruinelor sacre din Egiptul de astăzi.

Pe vremea când zeul Amon ședea cuprins de reverie pe colina primordială răsărită dintre apele învolburate ale haosului începutului de lume, evenimentele divine au dat ascultare dorinței tatălui ceresc și au chibzuit plăsmuirea ținutului *Orașului celor o mie de porți* Teba. Cunoscut în zilele noastre ca orașul Luxor, după numele arab El Aksur, acesta reprezintă unul dintre cele mai vechi orașe locuite până astăzi alături de Ierihon, Atena, Varanasi, Ierusalim, Istanbul, Roma, Zurich sau Lisabona. Mă simt binecuvântat să știu că am avut norocul să pășesc în toate aceste așezări legendare. Privesc pe geamul autocarului și nu îmi explic cum belșugul și faima de acum trei milenii s-au prefăcut în sărăcie și împovărare. Am senzația că ruinele templelor Luxor și Karnak pe care le zăresc în depărtare sunt mai ordonate și mai înzdrăvenite decât construcțiile proptite din cărămidă oblojită cu lut în care conviețuiesc urmașii faraonilor.

Cele două temple în jurul cărora s-a dezvoltat comunitatea urbană a Luxorului au multe în comun și de aceea amintirile mele amestecate aproape că îmi creează imaginea mentală a unui muzeu gigantic în aer liber în care am străbătut cronica dăltuită în gresie a unor generații succesive de faraoni și supuși.

Rulăm domol pe faleza Kornish Al Nile și șoferul face o oprire în dreptul hotelului Winter Palace. Aici a locuit cândva Lordul Carnarvor pe când finanța săpăturile arheologice care au dus la descoperirea epocală a mormântului lui Tutankhamun și tot în această frumoasă clădire victoriană misterioasa Agatha Christie își scria în anul 1937 romanul polițist Moarte pe Nil. Iată-ne ajunși în parcarea autocarelor turistice din apropierea Templului Luxor.

Opera arhitecturală începută de Amenhotep III, cel căruia i se atribuie și Coloșii lui Memnon, are o istorie asemănătoare cu templul

din Edfu pe care l-am vizitat în urmă cu câteva zile. După ce împăratul roman Diocleţian a interzis închinările păgâne cel mai mare centru de cult religios din Egiptul antic a căzut în uitare iar nisipurile veşnic mişcătoare l-au înghiţit şi tăinuit până acum 150 de ani. Între timp structura urbană a oraşului s-a extins iar străzile s-au ramificat ocolind capitelurile coloanelor templului îngropat care abia dacă mijeau din nisip, fără măcar ca noii târgoveţi să bănuiască peste ce comoară şed.

Acum, stând acasă şi reflectând la rece după ce am rătăcit preţ de o oră printre curţi, pavilioane, statui, obeliscuri, colonade, sfincşi şi altare, pot spune că Templul Luxor, sâmburele religios al urbei din vechime, mi se pare o operă comună sincretică în care cei ce au trecut pe aici au pus laolaltă propriile priceperi, crezuri, nădejdi, capricii, nesaţuri, vanităţi, trebuinţe ori râvne. Cred că am început să-i înţeleg şi să-i cunosc pe cei mai faimoşii cârmuitori ai vremurilor antice. Aproape că observ contribuţia fiecăruia dintre ei, începând cu dorinţa de slavă a lui Amenhotep III, chibzuinţa juvenilă a lui Tutankhamon, trufia lui Ramses II, orgoliul lui Alexandru cel Mare, delicateţea Cleopatrei, realismul şi utilitarismul împăraţilor romani, lipsa de prihană a credincioşilor de confesiune coptă, năzuinţa religioasă a cuceritorilor islamici, şi încheind cu pragmatismul localnicilor nevoiaşi în căutarea unor materiale de construcţie aflate la îndemână, ori intervenţia conformistă şi academică a restauratorilor contemporani.

Aleea care mă duce către prima poartă a templului este vegheată de un şir de sfincşi blajini ce par a binecuvânta călătorul cu veşnicia şi liniştea lor încremenite. Pe *obrazul* faţadei Ramses II mă aşteaptă sculptat în clasica postură autoritară care îmi aduce aminte de capodopera sa de la Abu Simbel, dar şi într-un basorelief în care îşi evocă reuşitele militare. Un obelisc desperecheat duce dorul fratelui său aflat astăzi în piaţa Place de la Concorde din inima Parisului. În ignoranţa mea îi fac un proces de intenţie lui Napoleon

și mă simt stânjenit atunci când aflu de la ghidă istoria adevărată a obeliscului exilat. Se pare că Muhammad Ali, vice-regele otoman de atunci, a încuviințat, în semn de recunoștință față de contribuția specialiștilor francezi la modernizarea Egiptului, înstrăinarea în chip de cadou a celor două obeliscuri din fața templului Luxor. După câțiva ani de caznă, în care tehnologia secolului XX a fost pusă la grea încercare de o astfel de provocare, obeliscul a răzbit la Paris dar costurile enorme ale transportului au determinat renunțarea la cel de-al doilea monument. Pesemne că a fost o mare nedumerire în rândul inginerilor occidentali legată de modul în care au fost ridicate templele egiptene cu o mie de ani înainte ca Arhimede să teoretizeze principiul mecanic al scripetelui și pârghiei. Pătrund în templu și mă las pierdut printre structurile megalitice ce mă copleșesc și mă fac să-mi ating limitele nimicniciei umanoide. Marea curte interioară circumscrie Moscheea Abu al-Haggag, loc sacru închinat șeicului propovăduitor al islamului în Luxor văzut și astăzi ca fiu spiritual al lui Mahomed, dar și *Altarul arcei solare* ce-l purta pe Amun între abisurile cerului. Urmează *Colonada marilor procesiuni* care se deschide către *Curtea soarelui* ctitorită de Amenhotep III și desăvârșită de nepotul său Tutankhamon, iar apoi *Marea sală* pe care romanii au împodobit-o cu stucaturi și au consolidat-o pentru a le servi drept fort legionar. Până a ajunge la *Sanctuarului sfânt* îl descopăr încrustat într-un basorelief pe însuși Alexandru cel Mare care poartă veșminte de faraon și închină ofrande dinaintea lui Amun. În *Mammisi-Capela nașterii celești* reîntâlnesc momentul genezei lui Amenhotep III care s-a întrupat din lutul primordial al zeului procreației Khnum. Undeva pe un zid al altarului mi se dezvăluie o scenă religioasă creștină cu sfinți aureolați care parcă îmi dau speranță și încredere în apăsătoarea prezență a unei dumnezeiri necunoscute ce mă împresoară covârșitor. Sunt urmele copților ce au slujit și mărturisit lui Iisus Hristos în vremea când templul a fost prefăcut în biserică.

În vremurile sale de glorie templul era un loc privat nepermis vulgului fără sânge nobil, spațiu în care se săvârșea întâlnirea lăuntrică dintre faraon și spiritul triadei Tebane formată din Amun, consoarta sa Mut și fiul lor Khonsu, zeul Lunii hărăzit a fi *călătorul aflător de căi pe cerul nopții*.

Îmi este cât se poate de limpede că nu aș fi putut desluși acest hățiș de ritualuri, dogme și înțelesuri religioase fără ajutorul ghidului și al nenumăraților supraveghetori ai templului care stau tăcuți la adăpostul giganticelor coloane de gresie și se oferă să-mi facă o poză ori să-mi destăinuie vreun secret antic încrustat într-un ungher lăturalnic ascuns vederii oricărui turist. Toți sunt îmbrăcați în caftanele lor tradiționale de culoarea gresiei galbene, au capul protejat de eșarfa albă potrivită drept turban iar cuvântul magic care ne leagă, pe care chiar și nerostit îl înțeleg pe deplin din gesturile și privirea lor, este vechiul substantiv persan *baksheesh* pe care îl cunosc atât de bine. După o astfel de învoială, în care am investit cu folos câteva lire egiptene, sunt călăuzit să văd și chiar să ating un minuscul scarabeu gravat ce-și păstrează încă pigmentul ocru dar și harul protector. Apoi nu rezist tentației de a vedea locul în care nu demult un puști chinez venit cu părinții în excursie și-a crestat numele pe un basorelief vechi de 3500 de ani. Copilul rebel a scrijelit pe zidul templului o formulă lexicală celebră *Ding Jinhao a fost aici*, apostilă pe care de fapt o brevetase americanul Killroy cu șapte decenii mai devreme și despre care aveam să aflu peste câțiva ani vizitând National World War II Memorial din Washington.

Templul Karnak este rezultatul a peste de o mie de ani de construcție în care, aidoma Templului Luxor, și-au lăsat amprenta stăpânirile conduse de Amenhotep, Hatsepshut, Thutmose III, Tutankhamun, familiile ptolemeice, împărații romani precum și de primii creștini de confesiune coptă. Ipet-Isut-*Locul cel mai desăvârșit* a servit drept spațiu de sălășluire și rugăciune al faraonilor în căutarea comunicării directe cu dumnezeirea. Conceput ca o cetate

ferecată, motiv pentru care arabii invadatori l-au socotit a fi fost un sat fortificat și l-au numit în limba lor *Khurnak*, templul venerează în trei ansambluri arhitecturale învecinate pe Amun, soția sa Mut și pe zeul cu cap de șoim Monthu, întruchipare a vitalității faraonului. Voi vizita doar Marele templu al lui Amun, celelalte două monumente fiind închise pentru lucrări de cercetare arheologică și restaurare.

Prima impresie este aceea a unui *Oraș interzis egiptean* ce ar fi putut fi un model pentru cel chinezesc construit la orizontul Orientului după treizeci de secole. O înlănțuire de zece porți uriașe separate de curți largi, obeliscuri verticale sau prăbușite, capele și chioșcuri de piatră, altare și ziduri înfrumusețate cu gravuri cioplite, sfincși cu cap de berbec sau fizionomie antropomorfă, statui reprezentând faraoni ori zei, precum și lacul sacru destinat ritualurilor de abluțiune, toate pălesc în confruntarea cu *Marea sală sacră* ce se sprijină pe 134 de coloane megalitice purtând pe creștet petale împietrite de lotus sau frunze de papirus. Mă socotesc ca un intrus în *casa zeilor* iar efectul hipnotic al columnelor titanice ce parcă susțin pe umerii lor prăpastia cerului este cu atât mai apăsător. Încerc să cuprind cu brațele deschise trunchiul unei colonade dar mă simt neputincios și sleit de orice putere pământeană. Umblu aproape buimac cu aparatul de fotografiat în căutarea senzaționalului și parcă nimic nu îmi mai încape în cadru. Îmi caut cu patimă *subiectul* și probabil mai degrabă *predicatul* propriei existențe vremelnice. Neliniștea îmi este alinată atunci când în toiul rătăcirii mele redescopăr întruchiparea dragului cărăbuș sacru. Pe un piedestal incizat cu efigia faraonului Amenhotep III aflat îngenuncheat în adorarea lui Amun, tronează fățuit în granit roz un superb scarabeu ca simbol al reînoirii continue a vieții. Un grup de turiști se prind în legenda care făgăduiește celor ce îi dau ocol de nouă ori consecutiv sprijin pentru aflarea norocului în dragoste sau dezlegarea de infertilitate. Îmi place să surprind chipurile vesele ale unor oameni

altminteri serioși care, veniți de te miri unde, se alătură cu bucurie, detașare sau poate chiar speranță acestui joc al destinului.

Îmi iau rămas bun de la apele Nilului fără de care întreaga epopee egipteană nu s-ar putea imagina și abia acum mi se dezvăluie miracolul ce leagă desenele naive pictate pe huma albastră a caselor nubiene de magnifica sculptură din marmură pe care am admirat-o demult în Muzeul Vatican. Cele două reprezentări artistice întrupează vajnicul fluviu care îndestulează neobosit cea mai veche civilizație a lumii. Cu el începe și se termină totul, de la bobul de rouă izvorât din podișurile ecuatoriale și până când Nilul își despletește apele înspre Mediterana.

După numai câteva ore de mers pe autostradă mă aflu în aceeași țară dar într-o altă lume. Aici în loc de *burqa* neagră și *jellabiya* cafenie găsesc bermude înflorate și bustiere cu paiete strălucitoare, chemarea la rugăciune a *muezinului* nu răzbate *beat*-urile muzicii de club, berea și *cocktail*-urile colorate umplu mesele teraselor înlocuind ceaiului de hibiscus, iar vestigiile antice făurite din gresie ori granit sunt doar imprimate pe șepci și tricouri. Cine își putea imagina că vechiul sat pescăresc Al Gahardaka avea să devină în ultimele câteva decenii raiul amatorilor de plajă, *kitesurfing*, *iahting*, *scuba diving* ori *snorkeling*?. Voi petrece următoarele trei zile în hotelul Sea Gull Resort din Hurghada, cea mai faimoasă stațiune litorală de pe țărmul Mării Roșii.

Seara ies să fac câțiva pași pe bulevardul central Sheraton Road și după o săptămână în care am trăit alături de Khufu, Amenhotep, Hatsepshut, Ramses, Tutankhamun și Cleopatra, deodată parcă mă găsesc dezrădăcinat și stingher la celălalt capăt al istoriei. Beau o bere rece și mă obișnuiesc repede cu contemporanii mei pe care îi uitasem pentru o vreme. Visez să stau tihnit cu burta la soare așa cum nu cred că a făcut-o niciodată nici măcar cel mai extravagant faraon.

Mă trezesc devreme, îi dau bineţe zeului Ra, mă bucur până la amiază de razele generose ale acestuia, iar apoi dau în patima lui Pantagruel când mă confrunt cu meniul *all-inclusiv* căruia cu greu îi ţin piept. Ospătarii mi se adresează în limba rusă şi astfel înţeleg repede de ce Hurghada a primit renumele de *Capitala Rusă a Egiptului*. E un paradis al ruşilor care vin cu mic cu mare odată cu sosirea toamnei şi iau cu asalt cele o sută de hoteluri ale staţiunii pentru a uita de iernile năpraznice ce bat dinspre tundra Siberiană. Dealtfel toate firmele luminoase ale restaurantelor, marcajele şi chiar indicatoarele rutiere sunt transcrise cu litere chirilice. Se pare că a fost de bun augur tovărăşia ruso-egipteană care a ridicat Barajul de la Aswan în urmă cu o jumătate de secol.

După cină, ca un cadou din partea casei, suntem aşteptaţi la cel mai emblematic spectacol din oraş numit *Alf Leila Wa Leila,* adică *O mie şi una de nopţi,* după titlul antologiei de povestiri medievale arabe a cărei primei ediţii moderne a fost publicată la Cairo în urmă cu două sute de ani. Pe aleea ce duce la poarta *seraiului* suntem aşteptaţi de un taraf bărbătesc care ne întâmpină cu lăute şi tamburine pe care le mânuiesc cu virtuozitate în armoniile arhaice ale muzicii tradiţionale *saidi.* Bolţi arcuite, turnuri şi cupole împodobite cu semilune, mozaicuri din faianţă colorată şi vitralii scânteietoare, toate mă fac să simt că intru în tărâmul de basm al lui Ali Baba, Aladin, Sinbad sau al Sheherezadei. Suntem îndrumaţi să vizităm un soi de muzeu în care sunt expuse copiile celor mai cunoscute artefacte egiptene. Turiştii comozi, care în locul *cuptoarelor incinse* de la Giza, Saqqara, Abu Simbel sau Valea Regilor preferă berea rece, aerul condiţionat şi piscinele hotelurilor din Hurghada, se pot mulţumi aici cu zeci de exponate care reproduc în miniatură numeroase vestigii, printre care şi masca a lui Tutankhamon, statuete ce-i evocă pe zei ca Horus, Anubis şi Osiris, sculpturi ale Cleopatrei sau a lui Ramses, scarabei şi figurine *shawabti.*

Asist la un spectacol viu care îmi readuce emoția circului ambulant din copilărie. Arena rotundă acoperită cu nisip fin este garnisită în fundal cu o scenografie ce adună laolaltă Obeliscul de la Luxor, Marele Sfinx, porțile unui templu ptolemeic și Piramida lui Khufu. Au urmat trei ore încântătoare în care artiști din toate genurile au reușit să mă poarte prin istoria și cultura Egiptului. Războinici călări din neamul hitiților, nubienilor ori berberilor, carele alegorice ale faraonului, ceremonii de căsătorie și încoronare de la curtea regală, jocuri de artificii și jonglerie cu torțe în flăcări, acrobați, dansatori și cadâne cu șolduri unduitore, fiecare au izbutit să mă farmece și să-mi umple sufletul.

Mi-am făcut un obicei din a mă gândi la ceva frumos înainte de a adormi. De astă dată ațipesc imaginându-mi satul de beduini așezat între colinele deșertului și care mă așteaptă mâine în ospeție.

Ținutul estic al întinsului Saharei, strâmtorat între lunca Nilului și coasta Mării Roșii, nu are nimic comun cu înfățișarea arhetipală a deșertului din închipuirea mea. În locul dunelor de nisip roșiatec cu muchii întrepătrunse și coame vălurite găsesc o pustietate aridă zăgăzuită pe alocuri de coline stâncoase printre care cutreieră nestingherit respirația fierbinte și uscată a vânturilor *khamaseen*.

Împreună cu ceilalți tovarăși de drum primesc o minimă instruire a aventurii în care urmează să pornim și învăț a-mi îmbrobodi capul și întreaga față cu *keffiyeh,* indispensabila eșarfă cu carouri originară din vechea Mesopotamie pe care bărbații arabi o folosesc pentru a-i feri de praf și de bătaia aspră a vântului. O călătorie inundată de adrenalină care a început pe șaua motorizată a unui ATV-All Terrain Vehicle sub care goneau câteva zeci de armăsari putere. Voiajul și-a continuat cursul la volanul monopostului Spider buggy cu înfățișare de păianjen, un vehicul *all-road* ce îmi aduce aminte de misiunile programului spațial Apollo și care se potrivește perfect cu cadrul selenar în care mă aflu. Cocoțat pe un scăunaș de lemn potrivit pe cocoașa unei cămile taciturne care

îmi surâde potrivnic cu dinți mari și îngălbeniți, în ultima parte a expediției până la oaza beduină m-am simțit ca un modest discipol al lui Thomas Edward Lawrence, colonelul britanic socotit a fi un simbol al unității arabe și supranumit *Regele neîncoronat al Arabiei.* Parcă îl și văd pe Sir Peter O'Toole în rolul emblematic din *Lawrence of Arabia-1962* călărindu-și rumegătoarea împodobită de scoarțe colorate din care curg canafi roșii și negri.

Cu toate că mi-a părut pe alocuri un fel de *muzeul satului saharian* cu destinație turistică, m-am bucurat să văd cu ochii mei mijloacele și uneltele arhaice cu care locuitorii acestor așezări din inima deșertului sfredeleau pământul și scoteau apa din adâncuri, țeseau postavul din păr de cămilă pentru a-și ridica corturi, preparau doctorii din puținătatea plantelor care supraviețuiesc în acest loc ostil, sau plămădeau și coceau pe vetre din argilă arsă pâinea cea de fiecare zi.

Odată cu asfințitul ne-am adunat în jurul unei scene rotunde așezați la mesele rânduite precum razele unui soare, iar gazdele ne-au răsfățat cu un spectacol tradițional și cina festivă. Chifteluțe *falafel* și frigărui din carne de berbec *lahem meshwi* asortate cu pastă de susan *tahini* cu mult usturoi, pâinea originară *aish baladi,* dansuri și muzici populare, fachiri care scuipă foc și se opintesc în paturi înțesate de cuie, ori fumul trecut prin apă de trandafiri al unei *shisa*, numele arab al narghilelei, sunt argumente negreșite pentru o seară de poveste în *karvansaray*, locul de zăbovire al caravanelor pornite în lungul *Drum al mătăsii*.

Totuși peste toate acestea am descoperit profunzimea dansului *tanoura,* ritualul mistic de închinare și supunere în fața cerului. Luminile se sting, din fundal se aude îngânătura unui cor ce recită versete dintr-o limbă pierdută iar pe scenă se arată un tânăr semeț cu trupul gătit într-un soi de rochie evazată, croită asemenea unui clopot decorat cu geometrii cromatice. Dansatorul purtând mâinile încrucișate pe piept începe a se învârti lent și amplifică

măsura rotației odată ce cadența tamburinelor egiptene capătă întindere și volum. Iuțeala pivotării în punct fix ajunge la apogeu în timp ce fustele se deschid oferind imaginea unui caleidoscop multicolor. Faldurile din pânză grea colorate în nuanțele anotimpurilor întră în vâltoarea lirică a freamătului volant formând patru discuri iluzorii ce redau orbite aflate în planuri distincte. Aflat în toiul unei transe metafizice care pare a dispreţui fiziologia simțului vestibular cu care ne-a înzestrat Dumnezeu, dansatorul începe a descrie mișcări ample ale brațelor în care evocă atotputernicia cosmică și totodată invocă supunerea față de creator prin gesturi ce sugerează abandonarea neșovăitoare a sinelui și unificarea providenței cu pământul. Într-un iureș turnant ce izbutește a mă ameți pe mine ca privitor coregrafia urmează cursul unui ritual tainic prin care brâul ce încinge talia artistului balerin se preface într-un prunc înălțat ca ofrandă înspre divinitate. După minute bune de fascinație aproape narcotică vârtejul mișcării încetinește, muzica domolește în balans și intensitate, iar luminile se sting lăsându-mi răgazul reîntoarcerii din starea de hipnoză. Cuprins de o înșelătoare formă de paramnezie gândul îmi aduce aminte de monahii budiști *bhikşu*, pustinicii *sadhu* sau *yoghinii* hinduși, călugării ortodocși sihăstriți pe Muntele Athos, ori de ritualul *dervish*-ilor care m-au captivat cu câțiva ani în urmă într-un spectacol din Istanbul. Aceștia din urmă, cu prezența lor cucernică și neprihănită, își consumă vertijul jertfei între piatra funerară a ego-ului, simbolizată de fesul islamic din fetru negru, și fusta albă ce întruchipează propriul giulgiu. Toate aceste forme bigote de credință își manifestă smerenia prin cugetare, autoflagelare și asceză profundă. Îmi este limpede că dansul *tanoura* poate fi văzut ca o versiune laică a meditației practicată de sufiștii rotitori *dervish*, pe care însă egiptenii au transfigurat-o într-o formă estetică accesibilă mirenilor. Încerc să fac o asociere cu lumea cinematografiei și îmi vine o idee. Asemuirea celor două manifestări artistice ale unei evlavii religioase comune este ca și confruntarea

dintre Federico Fellini și Quentin Tarantino care, în capodoperele lor *La dolce vita-1960* și *Pulp fiction-1994,* au izbutit a urzi pulpă de sunet și culoare în jurul aceluiași sâmbure speculativ.

O nouă dimineață pe care o împart cu chibzuință între însorita plajă, strânsul bagajelor răvășite și deplasarea către aeroportul Hurghada International Airport. Din cauza unei erori de *timing* programul inițial, conform căruia ar fi trebuit să ajungem cu feribotul în Peninsula Sinai, a fost modificat în favoarea unui zbor cu o aeronavă Airbus A220 a companiei locale Egyptair. Am ratat astfel șansa de a urma drumul pe care profetul Moise a săvârșit un miracol biblic și a despărțit apele Mării Roșii călăuzind poporul evreu întru eliberarea de sclavia faraonului. După un scurt popas nocturn în *Golful șeicului,* pe care toată suflarea omenească îl știe drept stațiunea turistică Sharm El Sheikh, continuăm vreme de încă trei ore drumul înspre Mânăstirea Sfânta Ecaterina ce stă cuibărită în inima Sinaiului de un mileniu și jumătate. După miezul nopții capăt un pat de odihnă într-un motel din localitatea El-Milga aflată nu departe de locul sfânt. Dintr-o comoditate pe care astăzi o regret, nu mă alătur celor mai temerari dintre pelerini care se pregătesc a urca pe povârnișuri potecilor șerpuitoare ale Muntelui lui Moise, pentru a întâmpina răsăritul acolo unde profetul a primit de la Dumnezeu lespezile de piatră ce purtau învățăturile sfinte ale Celor zece porunci din Vechiul Testament.

Nu cedez ispitei de a lua pe post de taxi vreo cămilă sau unul dintre autoturismele americane fabricate în anii `80 pe care le folosesc astăzi beduinii locului. Prefer să parcurg pe jos drumul până la Mânăstirea Sacră a *Muntelui Pășit de Dumnezeu*. Sunt bucuros când aflu în calea mea pe băiețandrul care face negoț cu un fel de cocoloașe de piatră cenușie ce par mai degrabă a fi extraterestre, deși sunt scoase din galerii subterane secrete. Mi le imaginez ca pe niște ouă încremenite de *Tyrannosaurus Rex* înlăuntrul cărora eternitățile dinapoia timpului le-a prefăcut gălbenușul în cristale de cuarț și pe

care localnicii le scot la lumină din cuibarele uitate în rărunchii neștiuți ai pământului. Tânărul arab, ce și-a încropit din bolovani despicați o tarabă la marginea drumului prăfos, mă convinge fără prea mare greutate să-mi aleg un ou pietrificat și apoi, înarmat cu o bardă scurtă și fără urmă de căință, îl potrivește în căușul crăpat al mâinii stângi și cu cealaltă îi aplică o lovitură scurtă, fermă și perfect țintită despicând bila de piatră cu geneză cretacică. Lasă astfel pentru întâiași dată strălucirile zeului Ra să se reflecte în fațetele șlefuite ale sâmburelui cristalizat în mii de oglinjoare îngemănate și întretăiate. Pun în rucsac jumătățile siameze ale micul glob de piatră și acum când scriu îl privesc cum surâde din vitrina de acasă cu dinții săi sticloși din oxid de siliciu zaharisit.

Neobosit trebuie să fi fost bravul împărat roman Traian care în același an 106 a sporit hotarele imperiului între *Dacia Felix* de la miazănoapte de Dunărea noastră și până la Marea Roșie, anexând Peninsula Sinai pe care a numit-o *Arabia Petraea*. Pășesc pe un pământ pustiit și vitregit de natură dar ocrotit și binecuvântat fără deosebire de profeții Moise, Iisus Hristos și Mahomed. Aici, pe puntea terestră dintre Africa și Asia, istoria clocotește de la începutul lumii și asemeni orașului sfânt Ierusalim obârșia sacră a locului stă sub râvna și pavăza mărturisitorilor în iudaism, creștinism ori islam.

Mă apropii de zidul fortificat al celei mai vechi mânăstiri care a slujit continuu de când a fost ridicată de încreștinatul împărat Iustinian cel Mare, cel care a ctitorit în același ev de secol șase și Biserica Sfânta Înțelepciune din capitala răsăriteană Constantinopol, pe care o numim astăzi Catedrala Hagia Sophia din Istanbul. Mi-ar părea un miracol chipul în care a supraviețuit deșertului această oază creștină, dacă nu aș ști că în biblioteca ei se păstrează două dintre înscrisurile primordiale ale evlaviei umane. Pe de o parte *Codex Sinaiticus*, cea mai veche Biblie din lume, și totodată *Ashtinamah Muhammad,* legământul scris al profetului musulman prin care făgăduiește, sub pecetea propriei amprente a palmei drepte, oblăduire

tuturor urmașilor Nazariteanului. Nu vreau să uit nici de ceaslovul bătut în pietre prețioase dăruit mânăstirii de Prințul Valahiei Matei Basarab și soția sa Elena. Intru în sălașul ortodox și mă minunez de organizarea chibzuită a construcțiilor seculare în care cei 25 de călugări împlinesc trebuințele canonice proprii lor sau ale pelerinilor. Într-un spațiu atât de mic își găsesc locul clopotnița, casa de oaspeți, chiliile călugărilor, capela, biblioteca și chiar o moschee, fundată pentru un beduin musulman aflat în slujba monahilor și care se pare că a ținut departe mânia vrăjmașă a credincioșilor supuși lui Allah. Trec de ușa grea sculptată în lemn a bazilicii ce domină curtea, dealtfel singura construcție care poate fi vizitată, iar călugărul de la intrare îmi oferă inelul inscripționat cu numele Sfintei Mucenițe Ecaterina și îmi tămăduiește sufletul cu un cuvânt de binecuvântare în limba română. Lăcașul sacru slăvește odorul rămășițelor pământești ale martirei Ecaterina din Alexandria, sfârtecată pe roată în timpul împăratului Maxentius, prin mâna dreaptă pe care i-a oferit-o mirelui său Iisus Hristos în urmă cu un mileniu și jumătate. Sub ocrotirea sfinților ce mă privesc de la înălțimea pereților pictați din spatele rândurilor de colonade cu capiteluri corintice care susțin biserica, ajung în fața catapetesmei și mă las copleșit de strălucirea mozaicului ce-l înfățișează pe Hristos alături de apostoli în momentul săvârșirii minunate a Schimbării la față de pe Muntele Tabor.

Îmi împlinesc unul dintre vise atunci când văd între icoanele păstrate în colecția mânăstirii pe cea mai cunoscută înfățișare bizantină a lui Iisus Hristos Pantocrator. Pictura din secolul VI, zugrăvită pe lemn cu ceară de albine și pulberi colorate, poartă un semn distinctiv ce poate părea bizar. Se pare că aparenta asimetrie a chipului Mântuitorului nu este urmarea unei stângăcii a iconarului, ci o interpretare iconografică a naturii duale a lui Hristos, care împreunează într-o singură ființă milostenia și pacea, laolaltă cu adevărul și dreptatea. Alături de mozaicul monumental din Catedrala Hagia Sophia aceasta mi se pare cea mai senină icoană a lui Iisus

Hristos Atotputernic dintre toate câte există. Nu am permisiunea de a fotografia și poate că este mai bine să păstrez doar în suflet acest moment încântător.

Din nou înafara bisericii mă îndrept către un grup de pelerini adunați în fața unui zid din cărămidă în formă de altar și copleșit de ramurile curgătoare ale unui arbust cu frunze mici, rotunde și plisate. Se crede că exemplarul de *Rubus Sanctus* ar fi un vlăstar sfânt al *Rugului aprins* în care s-a întrupat Dumnezeu în momentul când i s-a arătat lui Moise atunci când acesta păștea oile pe Muntele Sinai.

Undeva înafara citadelei creștine, asemeni unui paradis înverzit, văd măslinii seculari și grădinile cu legume îngrijite și ordonate așa cum numai călugării știu face. Aveam să revăd peste câțiva ani același petec de rai înmulțit chiar în inima ortodoxiei de pe Sfântul Munte Athos.

Am zidit din temelie și am înălțat un schițișor, numindu-se Sinaia, după asemănarea Sinaiei cei mari și după-cum arată și Patriarchul Țarigradului Gavriil (1702), pe care Sinaia au numit-o bine făcând, îndemnându-se de multă dragoste și cucernicie ce avea către sfântul și de Dumnezeu umblatul muntele Sinaiei.

Mi se umple inima de mândrie atunci când citesc acest *act de fondațiune* prin care la sfârșitul de veac XVII Marele stolnic și spătar al Țării Românești Mihai Cantacuzino a pus temelia Mânăstirii Sinaia de pe Valea Prahovei după un pelerinaj la Muntele Sinai unde s-a rugat la Mânăstirea Sfânta Ecaterina. Poate nu întâmplător toți regii României s-au născut sau au sfârșit în Castelul Peleș din *perla Carpaților* Sinaia, reședința de vară a familiei regale.

Urmează un lung voiaj rutier care închide cercul legendei egiptului antic, așa că am din belșug timp a cugeta. Încă odată înțeleg că doar călătorind am izbutit să pun cap la cap toate frânturile de istorie pe care le-am strâns în descursul anilor. Drumul ales este autostrada ce străbate cale de 500 de kilometri pustietatea Sinaiului pe coasta de est a Golfului Suez până la tunelul ce subtraversează

Qanat al-Suways, poate cel mai râvnit canal navigabil din câte există pe pământ. Gândul îmi fuge la serialul copilăriei mele *Toate pânzele sus-1977*, atunci când am aflat pentru întâia oară despre vestitul Canal Suez și am urmărit cu sufletul la gură aventurile echipajului condus de navigator românului Anton Lupan și a cățelului Lăbuș plecați peste mări și țări în căutarea camaradului Pierre Vaillant și a goeletei *L'Esperance*. Nu știam pe atunci despre povara patimilor pe care le-a născut acest fir de apă săpat de mâna omului, care despică deșertul și pune laolaltă apele sărate ale Mării Roșii cu cele ale Mediteranei. Astăzi știu că pe acest canal, care la data finalizării sale nu era mai mare decât râul Târnava Mică izvorât din Blajul transilvănean, trec în fiecare lună mărfuri a căror valoare însumată egalează Produsul Intern Brut al României, adică în jur de 300 miliarde de dolari. Făgașul navigabil ce avea să scurteze unul dintre *Drumurile mătăsii* dintre Orient și Occident a fost o aspirație la care au visat pe rând faraonul Ramses, Darius al Persiei, împărații Traian și Napoleon, ori sultanul Soliman Magnificul. În ultimele decenii ale anilor 1800 consulul francez la Cairo Ferdinand de Lesseps a exploatat contextul geopolitic și economic al momentului și a reușit, cu ajutorul unui acționariat finanțat prin subscripție publică internațională și a brațelor harnice a unui sfert din populația egipteană de atunci, să inaugureze cu fast una dintre cele mai îndrăznețe și profitabile lucrări de inginerie hidrotehnică. Ce a urmat a fost o revigorare a comerțului mondial, consolidarea controlului țărilor europene asupra coloniilor deținute în Africa și Asia, și, cel mai dramatic, un lung șir de războaie regionale, mondiale, etnice, fratricide, religioase și comerciale. Toate au culminat cu *Criza Suezului*, atunci când Anglia, Franța și Israelul au ocupat militar Peninsula Sinai în urma declarației președintelui egiptean Gamal Abder Nasser prin care proclama naționalizarea Canalului Suez. Îmi este greu să pun într-o singură frază istoria de un secol și jumătate a drumului de apă sărată dintre orașele Port Said și Suez, dar citindu-i

povestea mă cuprinde o mâhnire apăsătoare pentru toate sufletele pierdute în numele viciului puterii și a beteșugul trufiei cu care ne-a năpăstuit Dumnezeu.

Cum era firesc cineaștii americani au încercat dramatizarea evenimentelor din jurul construcției canalului, dar filmul *Suez-1938,* concentrat mai mult pe șarmul lui Tyrone Power, este dezamăgitor și atât de departe de adevărul istoric încât la vremea lansării din Franța, urmașii lui Lesseps au dat în judecată studioul de film 20th Century Fox acuzându-l de defăimare și calomnie.

Întâmplător am descoperit o corespondență între Alexandru Ioan Cuza, uns ca domnitor al Principatelor Române chiar în anul în care au început săpăturile grandiosului proiect, și Ismail Pașa viceregele Egiptului din acea vreme. *Imense cantităţi de lemn din pădurile României au fost întrebuinţate în construcţia Canalului Suez, iar comerţul nostru maritim, urmând calea deschisă de aceste prime expediţii, a dus de şi mai multe ori încă cerealele noastre în portul Alexandriei. Un anumit număr de români s-au stabilit chiar pe pamântul egiptean şi se îndeletnicesc cu un comerţ considerabil, pentru care solicit binevoitoarea protecţie a Alteţei Voastre.* Nu știu dacă vorbele acestei epistole ar trebui să mă bucure sau dimpotrivă. Citesc totuși printre rânduri și înțeleg inflexiunile abile ale exprimării diplomatice, mai ales că România plătea încă tribut Înaltei Porți iar Ismail Pașa era împuternicitul autorității otomane care stăpânea Egiptul.

Nu demult un incident naval a pus la încercare capacitatea Europei de a supraviețui în lipsa unei legături dintre Mediterană și Oceanul Indian. Din cauza unor condiții meteorologice extreme nava maritimă portcontainer Ever Given, operată de compania taiwaneză Evergreen Marine Corporation, a blocat complet timp de o săptămână traficul pe canal ceea ce a împiedicat peste 400 de vapoare de marfă să ajungă în porturile din Mediterana. Armatorii, producătorii și comercianții din lumea întreagă au clocotit, și-au

reamintit de importanța rutei strategice, și s-au cutremurat la ipoteza de a redeschide traseul maritim prin *Capul Bunei Speranțe*, singura variantă dinaintea construirii Canalului Suez.

Trecem din nou pe continentul african prin Tunelul Al Shahid Ahmed Hamdi, calea rutieră sfredelită în calcarul de sub albia Canalului Suez. Acesta poartă numele și slăvește memoria unui erou al războiului Arabo-Israelian din anul 1973 și a fost finalizat în anul 1980 de compania britanică Tarmac Group, aceeași care avea să construiască singura legătură fixă dintre Anglia și Europa, faimosul *Eurotunnel* prin care am avut prilejul să călătoresc cu mulți ani în urmă. Tunelul are o lungime de numai 1500 de metri și cu toate că a trecut prin mai multe lucrări de consolidare ori restaurare, arhitectura și soluțiile constructive trădează nivelul tehnic al anilor `70.

Voi petrece ultimele trei nopți cariote în aceeași cameră de hotel pe care am părăsit-o cu două săptămâni în urmă. În zilele ce urmează sunt programate vizite în două dintre orașele fanion ale Egiptului: tânărul Port Said și bătrâna Alexandria.

Sunt multe de povestit despre un târg portuar care după vârstă pare mai degrabă un adolescent rebel în care s-au pus toate speranțele maturizării într-un *oraș global,* dar pe care anturajul l-a dirijat înspre pierzanie consacrându-i renumele de *oraș al păcatului*. Mă plimb pe bulevardul-faleză Palestina, între docul feribotului și turnul octogonal al farului maritim, privesc lumea pestriță, adulmec aerul marin și am sentimentul unei întâlniri alegorice cu reîncarnarea Sulinei de odinioară. Iscodesc chipurile trecătorilor în căutarea unor prieteni imaginari ca și cum aș urma povața lui Rudyard Kipling: *Dacă doriți cu adevărat să găsiți pe cineva pe care l-ați cunoscut și care călătorește, există două puncte pe glob pe care le aveți, dar să stați și să așteptați, mai devreme sau mai târziu, omul dumneavoastră va veni acolo: docurile din Londra și Port Said*. Fondat ca o așezare urbană ce avea să consfințească triumful finalizării Canalului Suez și botezat cu numele guvernatorului

otoman al timpului Mehmed Said Pașa, statutul său de *porto-franco* a coagulat interesul comun al negustorilor evrei, arhitecților italieni, inginerilor englezi, bancherilor francezi și a diplomaților de aiurea atrași toți de potențialul nemăsurat al noului oraș. Nici măcar terenul nisipos și instabil al malurilor nu a putut sta în calea entuziasmului universal. Astfel, istoria ingineriei consemnează că industriașul francez Francois Coignet a pus în practică în premieră mondială absolută noua sa invenție: betonul armat cu oțel. Măcinate de războaie, decadență, promiscuitate și corupție promisiunile de acum 150 de ani s-au năruit rând pe rând transformând portul într-un tezaur risipit. Astăzi găsesc aici o populație fluidă și iluzia deșartă a unei metropole din care a rămas doar parfumul clădirilor cu verande din lemn și a fațadelor inspirate de arhitectura pariziană ori florentină.

Îmi place să-mi antrenez imaginația în istorii contrafactuale și sunt bucuros cand mi se ivesc astfel de prilejuri. Oare cine ar fi întâmpinat cu speranţă milioanele de emigranți sosiți pe pământul făgăduinței americane dacă proiectul unui tânăr sculptor francez nu ar fi fost considerat prea costisitor pentru bugetul de modernizare al noului oraș Port Said? La finele anilor 1860 artistul Frédéric Auguste Bartholdi a propus instalarea pe faleza de la intrarea în Canalului Suez a unui monument înfățișând o femeie înveșmântată în hainele de bumbac ale vechilor țărani egipteni și care purta în mână o torță aprinsă îndreptată către cer. Dacă nu ar fi fost privită cu neîncredere și în cele din urmă refuzată, statuia urma să poarte numele *Egiptul purtând lumina în Asia* și era în mod vădit inspirată de giganticele temple de la Abu Simbel, Luxor și Karnak. După un deceniu și jumătate Bartholdi a remodelat sculptura și a redenumit-o *Libertatea luminând lumea*. În anul 1886 aceasta a fost așezată pe un piedestal în insula Liberty Island din portul orașului New York și astăzi întreaga omenire o cunoaște sub numele de Statuia libertății.

Tihnesc la unul dintre restaurantele cu terasă deschisă către panorama legământului dintre Canalului Suez și Mediterană, beau o

cafea neagră *qahwa* aromată cu cardamon, și îmi vine în minte minunata frază cu care Eugeniu Botez, alias Jean Bart, își începea romanul Europolis, un elogiu în slove despre amăgirea și pierzania universului multicultural dintr-o Sulină dunăreană și levantină deopotrivă.

...acolo unde bătrânul Danubiu îşi pierde şi apa şi numele în mare...

Pe drumul de întoarcere către Cairo zăresc pe întinderile neroditoare ce mărginesc șoseaua o mulțime de structuri în formă de trunchi de con, decorate cu crestături sau orificii aliniate în romburi, spirale și zig-zaguri, și despre care am crezut la prima vedere că ar putea fi monumente funerare din neamul *stupelor* budiste. Fără chiar a fi întrebat, ghidul care ne însoțește în autocar mă dumirește deîndată. *Burj al Hamman*, aceste *coşuri de furnal* în miniatură clădite din chirpici și spoite cu humă albă nu sunt nimic alceva decât *case* menite a găzdui porumbei domestici. De la pasărea eliberată de Noe pentru a pleca în aflarea pământului, duhul sfânt al creștinătății pogorât în chip de înaripată albă, ori nenumăratele piețe publice din lumea întreagă în care porumbeii își găsesc sălașul și compania oamenilor, această pasăre a fost neîntrerupt venerată și asociată cu pacifismul și gândul bun. Hulubăria egipteană este în mod egal exercițiu de arhitectură, operă de artă și sursă de hrană, iar porumbelul umple sufletul și farfuria zilnică a fiecărui trăitor din Valea Nilului.

Bordeiele insalubre ale celor mai năpăstuiți de soartă sunt de-a dreptul dezolante și cutremurătoare. Sărăcia are aceeași față monstruoasă oriunde pe pământ, dar cea din mahalalele sordide de la periferia marilor metropole, de la Beijing până la New Delhi, îmi pare cea mai tulburătoare. Ca o ironie amară a destinului, chiar și aici, marii concurenți ce domină piața planetară a consumatorilor de băuturi carbogazoase și *fast-food* se întrec în a fi mai vizibili de pe panourile publicitare decolorate cu care paria societății își cârpește

iluziile și casele sărăcăcioase. Nici măcar palmierii risipiți pe aiurea nu izbutesc să aducă la viață atmosfera apăsătoare. În apropiere de Cairo văd înspre orizont conturul geometric al timpului încremenit în cele trei piramide.

Ținutul pe care a descălecat bravul Alexandru cel Mare și căruia i-a dăruit faima și numele său, locul pe care și-au găsit locul atât biblioteca întregii cunoașteri a umanității dar și una dintre cele șapte minuni ale antichității, acolo unde Cleopatra îl aștepta pe Cezar în alcovul său fertil și apoi tânjea de dorul lui Antoniu, lăcașul creștin în care a predicat însuși Sfântul Evanghelist Marcu, capitala înfloritoare a regatului egiptean și totodată sâmburele de civilizație în jurul căruia s-a făurit lumea modernă nu prin forța dălții ci prin puterea ideii. Cu aceste gânduri sunt gata să cunosc urbea Alexandriei, fosta metropolă a prosperității și învățăturii universale.

Încă de la intrarea în oraș primesc salutul cazon al statuii ecvestre de pe care Alexandru al Macedoniei își binecuvântează urmașii ținând în mâna dreaptă *îngerul păcii*, efigia unei tinere fete înaripate ce poartă ramura de măslin.

Autocarul își face cu greu potecă printre miile de oameni care umplu în zi de duminică străzile celui mai mare bazar al orașului. Un iarmaroc nesfârșit în care se înghesuie în căutarea mușteriilor tarabe ambulante cu legume și fructe proaspete, precupeți de orătănii domestice, mici ateliere de reparații de toate neamurile, prăvălii cu cașmir și covoare persane, crescători de pești și păsări exotice, măcelării în aer liber, negustori de apă rece și ceai de hibiscus, terase improvizate în care se fumează *shisha,* băcănii pline cu mirodenii, magazine de mobilă care copleșesc trotuarele cu canapele și fotolii de mătase cu lemn aurit, precum și balcoane pline cu haine la zvântat care în bătaia vântului intensifică atmosfera suprarealistă. Ce mai, o hărmălaie generalizată, un paradis pentru comercianți, pungași ori gură-cască. Nici în Turnul Babel sau Arca lui Noe nu cred să fi fost atâta diversitate. Îmi plac la nebunie astfel de locuri dar nu cred că aș

fi avut curajul de a mă încumeta de unul singur într-o astfel de aventură. Este un univers bizar fără turiști și suveniruri iar drapelul roș-alb-negru flutură zdrențuit dar mândru aproape la fiece fereastră. Un tramvai galben și istovit claxonează continuu și își găsește cu greu ecartamentul propriilor șine.

Încet-încet haosul se domolește și autocarul oprește în dreptul *Columnei lui Pompei*, una dintre mărturiile civilizației romane care a stăpânit cândva anticul oraș. Am văzut numeroase astfel de coloane triumfale care împodobesc superbele piețe publice din Roma, Florența, Veneția sau Milano, iar acesta este singura coloană din întregul Egipt. A fost tăiată din granit roz de Aswan în cinstea împăratului Dioclețian după înăbușirea unor revolte alexandrine, și dintr-o greșeală de interpretare a faptelor istorice numele ei a fost legată de generalul Pompeius. Gigantica coloană corintică se ridică dintre ruinele *Templului Serapeum*, ca lăcaș de venerație a unei zeități ciudate cu obârșie eclectică. Pentru că grecii, noii stăpâni ai regiunii, nu puteau concepe adularea unei divinități cu cap de animal așa cum era practica Egiptului faraonic, atunci un consiliu format din preoți, istorici, filozofi și cărturari, fiind mânați de exigențe politice și sociale, l-au creat pe *Serapis,* un concept religios nou care să mulțumească cele două populații ca fuziune hibridă dintre zeii Osiris și Apis. Departe de mine orice urmă de sarcasm dar cred că acest nou idol, cu trupul virilului Heracle și sufletul suavei Isis, ar putea fi prima divinitate născută din consensul unanim al unui comitet multidisciplinar. Este cea mai evidentă probă a neostoitei trebuințe umane de a-și pune slăbiciunea nativă chiar și la adăpostul unui compromis, sau poate una dintre formele incipiente de toleranță religioasă.

Facem un popas lângă *Amfiteatrul roman* care mă uimește cu aspectul său, chiar mai proaspăt decât atmosfera urbană ce îl împresoară sufocată de construcții neterminate sau demolate. Între *Colloseumul* din Valea Tibrului și *Ulpia Traiana Sarmizegetuza* de la

poalele Retezatului, cele peste 200 de amfiteatre durate pe toată întinderea imperiului sunt o pildă încă vie a civilizației și mai cu seamă a temeiniciei romane. Curbura semicirculară zidită în trepte de marmură albă stă chezășie vieții sociale și culturale prin care cuceritorii latini au emancipat lumea.

Apucăm pe faleza *El Kornesh* și ne continuăm drumul către *Grădinile Montaza*, reședința de vară a familiilor regale din vremea otomană. Șoseaua deșirată pe digul ce urmărește muchia mediteraneană a Africii parcă ar împărți geografia în două lumi. Alexandria șade cu spatele la Egiptul faraonilor și cu fața către Europa greco-romană. Apogeul trecutului colonial se consuma aici în deceniile interbelice, atunci când xenofilia și cosmopolitismul copleșeau biografia de patru milenii a seminției rugătoare Zeului Ra. Hoteluri, cazinouri și restaurante luxoase, *Opera italiană* și *Comedia franceză,* ori plajele extravagante, toate atrăgeau ca un magnet aristocrația occidentală, în timp ce familiile monarhilor locali plecau înspre Monte Carlo, Nisa și Saint-Tropez. Lăsăm în urmă arhitectura Art Nouveau a Podului Stanley, care încalecă marea captivă într-o buclă a țărmului, și ajungem la capul podului ce duce către *Palatul Montaza*.

Văd parcul *Al-Montazah* ca pe o năzuință a ultimului vicerege otoman de a-și aduce mai aproape răcoarea și eleganța grădinilor renascentisme din Franța ori Italia. O rețea șerpuită de alei asfaltate care se unduie printre palmieri și peluze inundate cu plance exotice, între care tronează palatele El-Salamlek, locul de întâlnire bărbaților transformat astăzi în hotel de lux, și Al-Haramlik, castel destinat exclusiv soțiilor ori consoartelor acestora care în zilele noastre găzduiește Muzeul Dinastiei Muhammad Ali. Deși se aseamănă izbitor cu construcțiile florentine, găsesc în arhitectura ambelor reședințe un amestec excentric de elemente baroce, bizantine, islamice și chiar gotice. Ce era odată interzis omului de rând astăzi, după naționalizarea din 1952, este locul de odihnă și relaxare al

localnicilor ca în mai toate parcurile publice din Europa sau America. Este trecut de ora amiezii și multe grupuri de oameni însoțiți de copii poznași se bucură de umbra și de savoarea unui picnic duminical. Mă îndrept către plajă și mă opresc pe maiestuosul pod din gresie roșie care face legătura parcului cu faleza mării. Lungul punții de piatră este străjuit de turnuri crenelate în stil maur și de lampioane dantelate în fier forjat. Este locul ideal pentru fotografii. Urmăresc de la înălțime plaja și îmi dau seama că nu are nimic comun cu atmosfera litorală europeană. Nu există sezlonguri sau cearceafuri întinse. Câțiva bărbați se scaldă în timp ce doamnele lor, îmbrăcate în rochii *burqa* negre, stau pe scaune la adăpostul umbrelelor. Înțeleg repede că aici este locul preferat de egipteni iar Hurghada și Sharm El Sheikh rămân doar ale turiștilor venetici.

Facem cale întoarsă pe *El Kornesh* pentru a ajunge în capătul opus al falezei pe legendara peninsulă Pharos.

Drumurile pe care am rătăcit în ultimii ani mi-au scos în cale câteva dintre cele mai frumoase faruri maritime care au fost totodată ideal și călăuză pentru navigatorii lumii. Farurile ce iluminează gurile Bosforului din Istanbul, promontoriul Capo da Roca din Portugalia, portul Calais din Franța, ori malul stâng al Dunării de la Sulina, au fost prilejuri de reverie care mi-au cultivat cele mai ascunse izvoare ale melancoliei. Dacă hazardul și furia naturii ar fi fost mai îngăduitoare poate că astăzi aș fi avut norocul să pipăi cel mai faimos far al tuturor vremurilor. Se vorbește că mândrul far, pe care primul rege din dinastia Ptolemeică l-a durat din marmură în mijlocul insulei Pharos de lângă țărmul Mediteranei, ar fi fost cel mai mare din câte s-au aflat vreodată. Cu o arhitectură ce emana veșnicie construcția zveltă, cu picior pătrat, talie octogonală, trup cilindic și purtându-l pe creștet pe *zeul eliberării de vătămare Soter*, s-a năruit în valurile mării după o mie de ani în care a vegheat destinul marinarilor alături de Poseidon și Neptun. Din *minunea lumii antice* dispărută sub ape a rămas doar legenda și efigia unui far stilizat pe

sigiliul de astăzi al guvernatorului regiunii. Locul în care mă aflu este chiar acela pe care s-a înălțat cândva faimosul *Far din Alexandria*.

Un drum pietruit mă duce către citadela ce poartă numele sultanului mameluc Abu Qaitbay, pe care acesta a zidit-o pe fundația farului prăbușit ca fortăreață defensivă contra amenințărilor otomane care dădeau târcoale dușmănoase Egiptului din evul secolului XV. Cetatea robustă, cu ziduri groase încojurate de mare și turnuri cu frunți zimțate, a slujit multe secole drept garnizoane pentru turci, francezi și britanici, iar astăzi adăpostește Muzeul maritim din Alexandria. Vechea cetatea militară a preluat reputația locului faimos pe care a fost clădită și adună zilnic în jurul ei numeroși turiști nerăbdători să se afle preț de câteva clipe în preajma himerei celui mai celebru far maritim din istorie. O mulțime de negustori își etalează suvenirele marine din melci ori pești uscați și lăcuiți, mărgele înșirate cu scoici colorate, sau pietre șlefuite de valurile mării în cele mai ciudate forme. Mănânc o vată pe băț de culoare trandafirie, inspir cu poftă aerul sărat cu mireasmă de alge, fotografiez încântarea de pe chipurile oamenilor veniți să vadă cu ochii lor *minunea* nevăzută și mă apropii de peretele citadelei aurii. Ating cu degetele una dintre lespezile albe încastrate în zidărie și am nădejdea că sultanul a ordonat meșterilor pietrari să folosească în ridicarea noii sale ctitorii chiar și rămășițele prăbușite ale Farului din Alexandria.

Despre Biblioteca din Alexandria s-au spus și scris multe și mă tem că prisosul de superlative ale excelenței, precum și lipsa oricăror vestigii materiale poate pune la îndoială chiar existența acesteia în realitate. Unii cred că biblioteca ce ar fi putut cuprinde câte o copie a fiecărei cărți scrisă vreodată nu poate fi decât o fantasmă. Aici au existat scrieri originale ale lui Homer, Platon, Socrate și Aristotel, și tot aici au studiat Euclid, Arhimede, Eratostene, Ptolemeu precum și *egipteanca cea înțeleaptă* Hypatia. În conștiința populară există chiar reflexul legitim de a așeza

Biblioteca din Alexandria în rândul *Celor şapte minuni* ale lumii antice, deşi acesta nu este inclusă în fabulosul septet arhitectural la care face referire Antipater din Sidon. Aşa cum în jurul existenţei sale de un sfert de mileniu s-au urzit nenumărate legende şi dispariţia monumentului de erudiţie împreună cu tezaurul ştiinţei scris pe miile de pergamente naşte controverse dintre cele mai pătimaşe. Într-un mod lamentabil, care nu face defel cinste smereniei indiferent de Dumnezeul inchinat, controversa pieirii ilustrului lăcaş al ştiinţei universale se rostogoleşte pe tărâm religios culpabilizând pe păgâni, creştini ori musulmani. Lupta pentru putere a lui Iulius Cezar care a incendiat oraşul Alexandria, intoleranţa Patriarhului Teofil al Alexandriei, edictul prin care împăratul Teodosie a impus religia creştină, ori dorinţa califului Umar al Damascului de a pustii orice ar fi putut pune la îndoială credinţa Coranului, toate sunt prezumţii istorice în aflarea vinovaţilor. Adevărul nu se va şti niciodată.

Filmele *Agora-2009* şi *Katherine of Alexandria-2014* sunt două filme istorice excelente dar contestate pe nedrept tocmai din pricini religioase. Sfânta creştină Ecaterina şi învăţata Hypatia au fost două femei alese care au trăit în aceeaşi epocă a Alexandriei şi care au trecut prin acelaşi supliciu al martirajului suprem. Ecaterina, fiica guvernatorului Alexandriei, a îndurat persecuţiile împăratului Maxentius din cauza crezului ei creştin, pentru ca un secol mai târziu Hypatia, om de ştiinţă şi fiica matematicianului Theon din Alexandria, să treacă prin aceleaşi cazne fiind osândită pentru păgânism şi erezie anticreştină. Patosul şi vrajba religioasă au făcut posibil ca două suflete fără prihană să se risipească în numele evlaviei. În decursul istoriei ce a urmat aceste fapte de neîngăduit au fost doar începutul unui lung şir de cruciade, inchiziţii şi masacre săvârşite sub poala bigotismului cucernic.

Autocarul opreşte în faţa noii Biblioteci Alexandrine, cea care din anul 2002 are ca ideal renaşterea spiritului şi autoritatea a ceea ce a reprezentat odată *locul vindecării sufletului*. O siluetă futuristă ce

combină tehnologia modernă cu laitmotivul solar care a oblăduit întreaga mitologie egipteană. Acoperișul circular făurit din panouri de oglindă este înclinat înspre Mediterana și sugerează ideea unui soare ce tocmai se ivește din mare. De jur împrejur construcția cilindrică este placată cu granit de Aswan, încă un semn al întoarcerii spre trecutul glorios, pe care sunt gravate simboluri și slove din toate limbile cunoscute ale pământului. În interiorul acestei metafore arhitecturale, susținută de o structură simplă și primordială deopotrivă, se află un adevărat centru de excelență al culturii, științei și artei universale. Cu stânjeneala unui profan în pantaloni scurți, pătrund în interior atât cât îmi este permis de regulile organizatorice ale unui asemenea edificiu, și fără să deranjez arunc o privire în sala de lectură care domină primul nivel al bibliotecii. Este un amfiteatru gigantic în care grinzile suple de aluminiu au luat locul coloanelor de piatră, fișierele digitale înlocuiesc demult sulurile de papirus, informația este depozitată astăzi în *harddiskuri* încărcate cu *terabiți*, iar *modelul geocentric* al lui Ptolemeu a fost infirmat de cele mai sofisticate misiuni și tehnologii spațiale. Dintre toate privilegiile *high-tech* de astăzi pe care le văd în interior ies în evidență câteva statuete antice care parcă tânjesc să aline saltul enorm pe care l-a făcut cunoașterea umană în ultimul secol.

Hoinăresc prin curtea bibliotecii încercând a desluși prinosul de știință și artă pe care aceasta îl aduce în calea călătorului. Opere de artă precum bustul lui Alexandru cel Mare, Mireasa mării, Planetarium, Sirena și marea, dar și Cadranul solar ori Fântâna hidraulică, toate evocă primele încercări ale percepției umane asupra frumuseții și tainelor universului, și oferă motive de încântare ori reflexie care pot seduce orice trecător prin viață. Câțiva tineri instrumentiști fac repetiții pentru un festival studențesc ce se află în desfășurare. Fotografiez seninul și junețea din ochii lor încrezători și mă retrag către terasa etajată a unei cafenele din campusul universitar

pentru a-mi pune în ordine gândurile în timp ce privesc de la înălțime splendida Bibliotecă Alexandrină.

Spre seară părăsim *capitala cunoașterii și învățăturii antice* pentru a ajunge în Cairo, capitala administrativă a Egiptului pe care localnicii o numesc în limbaj colocvial *Umm al-Dunya-Mama lumii* cu speranța reînvierii vremurilor trecute. Cerul se face vinețiu, semn că Zeul Ra și-a pornit călătoria nocturnă în arca sa solară iar pe *El Kornesh* începe promenada trăsurilor.

Așa cum îi șade bine oricărui gospodar îmi încep ultima zi egipteană târguind în vechiul Bazar Khan el-Khalili din centrul istoric al orașului Cairo. Ridicat pe necropola Dinastiei Fatimide, familia regală care a deținut Egiptul în urmă cu o mie de ani și despre care se crede că ar fi avut descendență directă din sângele profetul Mahomed prin fiica acestuia Fatima, bazarul a fost fondat în chip de *karavanseray*, loc de odihnă și aprovizionare cu merinde pentru caravanele comerciale care luau calea *Drumului mătăsii*. Sunt topit după astfel de locuri în care artizani și neguțători te trag de mânecă să le păşeşti pragul măcar de dragul tocmelii, mirosul de tabac se amestecă cu cel al mirodeniilor iar cel al pâinii calde se împreunează cu mireasma smirnei, și ochii și sufletul îți sunt copleșite de sărbătoarea culorilor. M-am pierdut prin piețele *souq* din Istanbul și Dubai dar de această dată parcă totul pare mai autentic și mai ferit de cusurul mercatil. Un adevărat *mall* medieval al prăvăliilor clădite în stil mameluc sau islamic din care nu ai cum să pleci acasă cu tolba goală. De la felinare căptușite cu vitralii colorate, obiecte bătute în aramă, bijuterii și parfumuri, oglinzi înrămate în arabescuri filigranate, lânețuri și mătăsuri, reproduceri după artefacte faraonice și până la condimente, cafea, tutun, fistic ori fructe uscate, toate îți fac cu ochiul și ai vrea să le iei acasă. Dintr-un sentiment de afinitate amestecat cu empatie vizitez câteva mici anticării, privesc cu bucurie obiectele vechi așezate de-a valma, intru în vorbă și mă fotografiez cu confrații colecționari de vechituri. Zăbovesc minute bune privind

un bijutier care șlefuiește pe tocilă o bucată brută de smarald și apoi atras de o călăuză nevăzută, pesemne cel de-al al șaselea simț propriu doar împătimiților de antichități, ajung la cafeneaua *El Fishawy* despre care aveam să aflu că este cea mai veche construcție din întreg bazarul. Nu mă mai satur să pozez minunățiile artei islamice care decorează interiorul împovărat cu blândețe de bolți arcuite, mobilier și ornamente din lemn aurit, oglinzi uriașe de cristal înrămate cu cadre din lemn sculptate și băițuite, ori policandre alămite. De parcă m-aș găsi pe trotuarul unui Champs-Élysées egiptean, găsesc un loc la una dintre micile mese de afară, beau o cafea *arabica*, privesc trecătorii și sunt fericit că pot sta la vestita cafenea pe care strămoșul Abdullah El-Fishawy a construit-o cu un an înainte ca Napoleon Bonaparte să invadeze Egiptul. Un vânzător ambulant poartă în spate o budană plină cu ceai roșu de hibiscus din care oferă câte un păhărel doritorilor însetați. Străbat nesfârșite și strâmte pasaje labirintice sprijinite pe arcade mameluce placate cu mozaicuri și ajung la întâlnirea cu ghidul în Piața Hussein, cel mai popular loc de socializare al localnicilor ce stă mărginit între moscheile Al Azhar și Sayyidna Al Hussein. Plecăm spre Cetatea lui Saladin vechiul fort de apărare așezat de aproape o mie de ani în inima orașului.

În vremea cruciadelor creștine primul sultan al Egiptului Salah ad-Din întemeiază pe un pinten de calcar al colinei Muqattam cetatea defensivă care îi poartă numele și care va servi drept sediu guvernamental pentru următoarele șapte secole. De atunci și până astăzi, când aici se află Muzeul Militar National, a fost stăpânită pe rând de arabi, mameluci, otomani și britani în scop de garnizoană militară. Poziția strategică aleasă impune prin grandoare fiind vizibilă aproape din orice punct al capitalei, iar de pe terasa sa orizontul răzbește până la piramidele de pe platforma Giza. Îmi place să cred că această citadelă superbă, încercuită cu ziduri masive, creneluri și metereze, a rezistat datorită inginerilor și zidarilor iscusiți dar și grație blocurilor de piatră folosite. Mare parte dintre acestea au

fost aduse la poalele *Marii piramide a lui Khufu* și pesemne că au adus cu ele și trăinicia acesteia. La intrare, pe frontispiciul porții de pe latura vestică, îmi atrage atenția basorelieful ce înfățișează un vultur bicefal cu aripile desfăcute. De la mesopotamieni și până în zilele noastre acest simbol heraldic a încununat simbolul puterii, demnității și curajului. L-am întâlnit deseori pe sigilii, monede și steme ale unor imperii, fie că ele erau conduse de cezari, kaiseri ori țari. Chiar și în Țările Române pecetea Familiei Cantacuzino era descrisă de un vultur cu două capete încoronate, iar Patriahia ecumenică de pe Muntele Athos folosește pe drapelul său blazonul aceluiași însemn alegoric ca semn al monahismului, pietății și înțepciunii.

Cetatea a fost un oraș în sine iar cei ce se adăposteau aici se bucurau de protecție dar și de folosința unui sistem modern de aducțiune și stocare a apei. Cred că este cel mai grandios monument nefăcut de faraoni pe care l-am întâlnit în tot Egiptul. Fiecare dintre stăpânitorii trecători ai cetății medievale au construit câte ceva în interiorul acesteia. Curtea interioară este stăpânită de Moscheea lui *Muhammad Ali Pașa* care a fost ridicată în memoria fiului său dispărut prematur către mijlocul secolului XIX. Ghida ne oferă câteva indicii istorice și înțeleg că Egiptul îi este recunoscător guvernatorul otoman *Muhammad Ali Pașa* pentru strădania sa de a moderniza țara și îi aseamănă efortul și izbânzile cu cele ale președintelui turc Mustafa Kemal. Este evident că arhitectura moscheei este inspirată de cea a *Moscheei albastre* din Istanbul. Pot admira cupola centrală placată cu foi de plumb în jurul căreia se întrepătrund alte bolți mai mici, precum și cele două minarete zvelte care veghează moscheea. Lăcașul de cult musulman supranumit *Moscheea de alabastru* își poartă supranumele după lespezile de piatră în care sunt îmbrăcate zidurile exterioare. În interior, ca în orice moschee, volumele par nesfârșite fiind aparent îngrădite doar de vitraliile colorate de pe conturul cupolei, arcadele semicirculare

rezemate pe piloni colosali și de pereții împodobiți de împletituri și arabescuri din marmură. Ca și cei mai mulți dintre vizitatori mă așez în șezut pe pardoseala acoperită cu nenumărate covoare persane de culoare roșie. Fotografiez detalii ale ornamentelor, inscripțiile caligrafiate în limba arabă, candelabrele din cristal, dar mai ales gândurile și chipurile oamenilor veniți din toată lumea și cu care îmi împart bucuria unei călătorii fascinante.

Curtea exterioară este însuflețită de o splendidă fântână destinată spălării rituale a picioarelor musulmane. Marmura sculptată este înobilată de picturi peisagistice în stil baroc care îi amplifică noblețea. În spatele acestei bijuterii un detaliu îmi atrage atenția. Este un turn făurit din alamă patinată în vârful căruia se află un orologiu. Grija pentru detalii îi trădează sorgintea renaștentistă. Este un cadou pe care Regele Franței Louis Philippe I l-a dăruit în semn de prietenie guvernatorului Muhammad Ali. Clevetitorii spun că ar fi primit în schimb obeliscul ridicat de Ramses II în fața templului Luxor, care este și astăzi în piața Place de la Concorde din Paris.

Înainte de a pleca către Cartierul Coptic scrutez pentru ultima dată fabuloasa metropolă a tuturor timpurilor, ce mi se deschide ca într-o panoramă suprarealistă încolțită între luncile Nilului.

Nici că mi-aș fi putut imagina un final mai rotund pentru această călătorie. Este o încântare să pot fi în același timp atât de aproape de strănepoții vechilor egipteni faraonici dar și de crezul dumnezeiesc în care am fost botezat. Creștinii copți au un trecut aproape mitic iar supraviețuirea lor este un miracol în care pavăză le-a fost doar credința. După ocupația arabă de la jumătatea primului mileniu al erei noastre o minoritate a egiptenilor creștinați de însuși Sfântul Marcu, unul dintre cei patru evanghelişti, nu a încuviințat convertirea la islam răbdând persecuțiile noilor stăpâni fără a se lepăda de Iisus Hristos. Vechiul Cairo, sau *Masr El-Adeema* așa cum îi spun localnicii, a dăinuit până astăzi ca refugiu al populației copte care se revendică a fi coborâtoare din stirpea egiptenilor nativi.

Cheagul providențial al acestei comunități a fost și rămâne Biserica Ortodoxa Coptă, desprinsă de sub autoritatea Imperiului Bizantin încă din secolul V și tutelată de Patriahul Alexandriei ce șade pe scaunul papal al Sfântului Apostol și Evanghelist Marcu. Enoriașii au durat biserici din trunchiuri de palmier și lespezi de granit pe care le-au așezat în temelia Fortăreței Babilonului, fosta cazarmă a unei legiuni pe care romanii au lăsat-o în urmă. În zilele pe care le trăim bătrânul cartier al copților este un labirint de bazilici în care limbajul liturgic ține loc de identitate și oblăduire. Vom vizita două dintre cele mai venerate locuri sfinte, adevărate întruchipări ale erei coptice.

Biserica Sfânta Fecioară Maria, cunoscută de toată lumea ca *Biserica suspendată* mulțumită poziției sale înălțate pe una dintre porțile de piatră ale citadelei romane, este cel mai vechi sanctuar creștin din Egipt. În spatele porților împletite din fier forjat se deschide curtea îngustă pe mijlocul căreia se întinde o jardinieră încărcată cu plante exotice. Peretele dinspre apus este încastrat cu o suită de firide în care iscusiți meșteri mozaicari au plăsmuit din pietricele de faianță colorată întreaga devenire a sfințeniei lui Iisus, de la *Buna Vestire* și până la *Schimbarea la față*. Până să ajung la ușa masivă din lemn cioplit ridic cele douăzecișinouă de trepte ca pe o *Golgotă mireană* și îmi fac semnul crucii. Interiorul vechii biserici îmi este străin și familiar deopotrivă. Pereții și catapeteasma sunt înveșmântate în întregime cu lemnărie din abanos încrustat cu decorațiuni delicate de fildeș iar grinzile încovoiate ale tavanul parcă reînvie Arca lui Noe. Nenumărate icoane pictate în stil coptic cinstesc locul de rugăciune cu scene din viețile Sfinților Gheorghe și Ioan Botezătorul. Una dintre acestea, supranumită *Mona Lisa coptică*, este așezată în chip de altar vegheat de lumânări aprinse și pare a risipi printr-o reprezentare nemaiîntâlnită toate canoanele bisericești. Fecioara Maria încoronată și întronată pe jilțul sacru ține în brațe pe micul Iisus, iar Sfântul Ioan Înaintemergătorul sărută cu smerenie picioarele pruncului. Dar cel mai frumos detaliu, pe care cu

siguranță nu l-aș fi observat fără ajutorul ghidului nostru, rămâne legat de arhitectura *amvonului*, acea mică lojă suspendată din care predicatorul rostește Evanghelia. Acesta se sprijină pe douăsprezece colonade din marmură dintre care doar zece sunt de culoare albă precum evlavia apostolilor lui Iisus Hristos. Celelalte două evocă în marmură cenușie îndoiala lui Toma și în bazalt negru trădarea lui Iuda. După două săptămâni de peregrinare prin istoriile nubiene, egiptene, mameluce și otomane, sunt cuprins de aureola dumnezeirii ortodoxe.

Deasupra peșterii în care s-au adăpostit Fecioara Maria, Iosif și pruncul Iisus în cei trei ani de după trudnica *Fugă în Egipt* din Iudeea regelui Irod, copții au clădit Biserica Sfinților Mucenici Sergius și Bacchus închinată celor doi militari martirizați în epoca de obidă anticreștină a împăratului roman Maximian. Mă las călăuzit de ghidă prin câteva coridoare arcuite din cărămidă albă și roșie ce au aparținut fostei cetăți romane. Aici, de-a stânga și de-a dreapta pasajelor, zeci de anticari mă ispitesc cu cărți și monede, papirusuri înrămate și mai ales fotografii de epocă înfățișând Egiptul începutului de secolul XX. Trec cu privirea pe fiecare dintre aceste imagini și revăd în tușe sepia locurile prin care am trecut nu demult. Zidurile interioare ale lăcașul de închinăciune sunt supuse unui proces major de restaurare și îmi fac cu greu loc printre schele și lucrători pentru a ajunge în *naos*, cea mai mare sală a bisericii. Cele două rânduri de coloane corintice reazemă arcadele boltite ale tavanului croit din bârne curbate și separă culoarul central în care stau ordonate șiruri de bănci asemeni catedralelor catolice. Motivele florale arabe și decorațiunile lucrate în figuri geometrice colorate ce împodobesc pereții pun în evidență influența arhitecturii islamice. Privesc atent nenumăratele icoane pictate pe foiță de aur după tiparele unei erminii pe care o simt aproape. Mesajul acestora este mai pătrunzător decât rigoarea estetică. Arta iconografilor copți se remarcă prin proporțiile naive ale trupurilor sfinte, culorile simple și

o seninătate a chipurilor ce îndeamnă la devotament față de rugăciune. Îmi este dor de picturile românești pe glajă ale țăranilor transilvăneni de la Nicula, Țara Făgărașului sau Șcheii Brașovului.

Recitesc cu emoție amintirile acestei călătorii și de fiecare dată mi se întărește tot mai mult convingerea că statornicia milenară a neamului egiptean este cel mai de preț tezaur cu care divinitatea l-a binecuvântat.

Addenda

În împrejurările tulburi ale unei lumi interbelice măcinată de orgolii și ambiții revanșarde România se afla, ca de atâtea ori în istorie, la periferia intereselor și alianțelor politice internaționale. La asta se adăuga îngrijorarea Casei Regale legată de caracterul frivol al personalității viitorului urmaș la tronul monarhic al țării, astfel că, sperând într-o schimbare de percepție asupra misiunii onorante pe care o va moșteni, Regele Ferdinand și Regina Maria hotărăsc în anul 1920 să îl trimită pe Principele Carol II într-o călătorie inițiatică în jurul lumii împreună cu o parte dintre atașații militari și diplomatici ai coroanei, cu scopul declarat de a strânge relațiile consulare ale României. Printre aceste țări se afla și Egiptul, iar cronica lungului voiaj a fost detaliată în jurnalul Generalului Constantin Găvănescul, editat în cartea *Ocolul pământului în șapte luni și o zi-1923.*

Traseul străbătut de delegații români a fost foarte asemănător cu cel în care am fost eu și cu mare greutate am putut face o selecție a celor mai interesante descrieri de pe parcursul călătoriei din ținutul faraonilor.

Prima scenă pe care am selectat-o se petrece în bazarul Khan el-Khalili.

(...) Curând intrăm pe niște străduțe mici, înguste, întortocheate și cu prăvălioarele, mici barăci, ieșite pe jumătate în stradă. În fiecare dintre aceste prăvăliuțe se vând tutun, țigarete și

parfumuri esență, în special de trandafiri, reputate ca cele mai fine. (...) Suntem apucați de braț și, aproape cu forța, suntem aduși pe estrada prăvălioarei. Aici, aproape lungiți și rezemați cu coatele pe perne moi, ne uităm la negustor cum prepară cafeaua în niște ibricicele frumoase, de aramă. În câteva clipe cafeaua este gata și ne este oferită cu multă îndemânare. Apoi vine rândul țigaretelor parfumate cu ambre, din care luăm să fumam câte una ca să nu-l supărăm pe negustor.(...) Negustorul ne părăsește pentru o clipă, intră într-o altă despărțitură din fundul cocioabei lui, și după două-trei minute vine cu brațul încărcat de cutiuțe, sticluțe etc., fel de fel de forme și de mărimi.(...) Zâmbesc pe față și râd în hohote în fundul meu, de păcăleala ce încearcă să mi-o tragă. Totuși mă las, cu plăcere, înșelat, cred tot ce mi se spune și cumpăr mai multe cutii cu țigarete ambree și o sticluță cu parfum de roze. Mă scol să plec. Negustorul mă salută punând mâna pe piept, la buze și apoi la frunte, aplecându-se până la pământ de mai multe ori, cu fel de fel de temenele, pe care le repetă până dispărem în lumea multă.(...) Intrăm pe o străduță atât de îngustă încât abia se pot strecura câte doi-trei oameni, odată, prin același loc; ne coborâm pe niște trepte de piatră, tocite pe jumătate, probabil de mersul oamenilor, de sute de ani, și apoi străduța se mai lărgește puțin și din ce în ce mai mult. Aici sunt negustorii de chihlimbaruri, de pietre prețioase, de scarabei etc. Strada este în pantă; numai în dreptul prăvăliei negustorului resectiv, terenul este orizontal și pe acest fel de platformă fiecare și-a instalat, în stradă, câte o mică tarabă, ca și zarafii noștri din Piața Florilor din București. Acolo au ei expuse tot felul de lucruri atrăgătoare , în special pentru călătorii streini.(...)

Cea de-a doua relatare descrie vizita în Valea Regilor.

(...)Mă uit cu ochi nesățioși împrejurul meu, la peisagiul zilei ce naște și care este fermecător, aici, pe malurile Nilului, în regiunile unde cerul este aproape întotdeauna limpede. Deasupra Luxorului și printre clădirile lui, plutește un fel de aburează, un nor

alburiu care se ridică încet, de la pământ, şi care se risipeşte îndată ce dă cu ochii de cele dintâi raze ale soarelui.(...) Încălecăm pe măgăruşii ce ne sunt destinaţi şi pornim în lunga caravană înspre Valea Regilor.(...) Intrăm în nisipuri. Cât vezi cu ochii este o mare de nisip care începe să lucească la razele soarelui şi să încălzească atmosfera. Pustiul, cu întreaga lui tristeţe, se întinde împrejurul nostru. Nu vezi nici o urmă de vieţuitoare, nici o urmă de verdeaţă. Totul este uscat şi ars. Departe, înspre direcţia noastră de mers, se văd munţi pleşuvi, roşcaţi, în mijlocul cărora stau ascunse mormintele regilor.(...) Mergem acuma în lungul unei vâlcele mărginite cu pietre calcaroase, alburii, aproape ca varul, sparte, rupte din bucăţile mari ale înălţimilor vecine şi căzute unele peste altele, în neregulă, până la marginea drumului. Soarele începe să-şi arate colţii şi ne izbeşte drept în spate; îi simt razele cum pătrund prin haina subţire. Pe la ora nouă, am intrat de tot în mijlocul stâncilor şi munţilor de piatră; unde sunt îngropaţi vechii faraoni. Suntem la începutul aşa numitei Văi a Regilor, care are forma generală a unei copăi, a unui circ, cu marginile înalte de 70-80 m. În coasta acestor înălţimi, aci în fundul circului, sunt săpate mormintele.(...) De mai bine de cinci mii de ani, de când aceste locuri sunt bătute, cercetate, desfundate de unii pentru a îngropa pe regii lor, de alţii pentru a le despuia de bogăţii şi acuma, în sfârşit, de alţii, pentru a le scoate la lumină şi a da posibilitatea tuturora să vadă ceva real din acele timpuri uitate, poate, şi de Dumnezeu.(...) General C. Găvănescul, Ocolul pământului în şapte luni şi o zi;Jurnalul de călătorie al Principelui Carol; Volumul I; Egiptul, Editura Corint, 2016

Mă simt oarecum norocos atunci când mă gândesc că am văzut aievea comoara din mormântul lui Tutankhamon care avea să fie descoperită după doi ani de la vizita Principelui Carol II în Valea Regilor.

Horn OK Please

Motto:
Satisfacția stă în efort nu în reușită;
efortul deplin înseamnă reușită deplină.
Mahatma Gandhi, om politic indian

Pe când eram puști umblam neastâmpărat prin întunericul sălii de proiecție a unui cinematograf din Galați, în timp ce pe ecran rula drama romantică *Aradhana-1969* iar mamei i se frângea inima de soarta nefericitei *Vandana.* Tot în acele vremuri filmul indian *Yaadon ki baaraat-1973,* cunoscut la noi cu titlul *Lanțul amintirilor*, reușea să doboare toate cotele de *box-office*, iar cântecele din coloana sonoră a poveștii celor trei frați pe care destinul i-a despărțit în copilărie deveniseră adevărate *hit*-uri. India era pentru mine la fel departe ca și pentru Cristofor Columb în 1492, atunci când a ridicat ancora și a navigat în prima sa expediție temerară în căutarea drumului scurt către prea râvnitele mirodenii. Au urmat poveștile din adolescența tatălui meu despre faimosul *Raj Kapoor*, care era un adevărat *superstar* al anilor '50 pe când interpreta cu alean șlagărul *Awaara Hoon-Sunt un vagabond* în filmul care i-a marcat cariera. Apoi și-a făcut debutul *indianca* noastră autodidactă Maria Amarghioalei cu numele de scenă *Naarghita*, un joc de cuvinte din sanscrită și care tălmăcit în limba română înseamnă *cântecul tulpinii*

de lotus. Aceasta izbutea să facă senzație printre compatrioții mei dar și în capitala indiană *New Delhi*, acolo unde cucerise inima idolului ei *Raj Kapoor*. În prima tinerețe am fost înfiorat de *Shocking Asia-1974,* un documentar uluitor care înfățișa fără menajamente cele mai tulburătoare obiceiuri funerare ale hinduşilor. Mai târziu am încercat să-i cunosc pe indieni prin reflecțiile lui Mircea Eliade din cartea *India*, revelațiile autobiografice ale lui Dionysios Farasiotis în *Marii inițiați ai Indiei și părintele Paisie,* ori jurnalul de călătorie *Străbătând India scris* de Raja Nicolau. De mare folos în această străduință mi-au fost și filmele *Gandhi-1982*, Asoka-2001, *The Darjeeling Limited-2007, Slumdog Millionaire–2008* și *Life of Pi-2012*.

Cu aceste bagaje mă îmbarc emoționat în uriașul avion Airbus A 380 al companiei germane Lufthansa. Are același număr de locuri cât și sala de concerte a Ateneului Român din București, adică aproape 800. Este cel mai mare avion de pasageri construit vreodată, a costat 11 miliarde de euro, are în pântecul rezervorului 310.000 litri de kerosen iar anvergura aripilor măsoară peste 80 de metri. Ceea ce îmi mai alină neliniștea este că în cele patru motoare model Rolls-Royce Trent 900 are înhămată o herghelie cabalină care pune laolaltă 1800 de cai putere în care îmi pun toată nădejdea. Îmi găsesc și ocup locul aflat într-unul dintre cele zece rânduri înșirate de-a lungul uriașei cabine și zâmbesc vecinilor mei care după luciul părului și culoarea obrazului socot că se duc la casele părintești pesemne răspândite pe subcontinentul indian. Îngân un suspin însoțit de sincerul *Doamne ajută!*, motoarele se încălzesc la *ralanti*, pilotul începe să se plimbă cu avionul pe pistă căutând culoarul de decolare, îl găsește, trage cu temeinicie de manșă și apoi ridică de pe sol cele 560 de tone de metal, oameni și valize. Încerc să adorm, să ascult muzică, să citesc, să mănânc, să privesc, să visez sau să nu fac nimic numai să treacă mai ușor secundele și minutele celor 12 ore de zbor. Vecinul de scaun din dreapta mea a încercat să-l urmărească pe

Salman Khan într-un *musical bollywoodian* dar melosul în care este învăluită acțiunea filmului l-a toropit și acum doarme odihnindu-și familiar capul alunecat pe umărul meu. Mă prefac că vreau să mă ridic, îmi cer scuze și scap din încercarea de tandrețe la care am fost supus fără intenție. La o privire de ansamblu presupun că peste trei sferturi dintre pasageri sunt indieni. Citesc despre India dintr-un ghid turistic de buzunar. După trei gustări frugale dar savuroase, pe care le-am alintat pe rând cu bere germană, vin franțuzesc și cocktail *Bloody Mary* preparat cu vodcă rusească, aud în difuzoare mesajul pilotului care ne anunță că începe procedura de aterizare și văd deasupra mea apelul luminos care îmi indică să-mi pun grabnic centura de siguranță.

Trec alături de celelalte sute de pasageri prin fața surâzătoarelor însoțitoare de bord, îmi aduc aminte că diriginta din liceu era chiar profesoară de limba germană și îngăim sacadat dar neconvigător: *Danke schön! Auf wiedersehen!*. Stewardesa zâmbește îngăduitoare și simt că totuși am luat o notă de trecere.

Aeroportul Indira Gandhi Airport tocmai a împlinit centenarul și, cu toate că înregistrează 1500 de decolări pe lună cu aproape șase milioane de pasageri tranzitați, este unul curat și modernizat la cele mai înalte standarde de confort și calitate. Coborând pe scările rulante ale Terminalului 3 mă întâmpină o grandioasă și totodată grațioasă operă de artă murală ce acoperă cele câteva sute de metri pătrați ai peretelui lateral din stânga mea. O mulțime de discuri uriașe din alamă, unele concave și altele convexe, între care ne binecuvântează o suită de doisprezece mâini feminine argintate, fiecare având câte o floare de lotus în căușul palmei și cu degetele descriind în aer gesturile tandre *mudras* care însoțesc dansul indian și mișcările de *yoga* ori *tantra*. Mă amestec în șuvoiul de turiști și trec prin fața zecilor de indieni cu turbane multicolore pe cap și care țin în mâini cartoane scrise cu numele musafirilor pe care îi așteptă. Numele meu nu este printre ele dar apuc să citesc câteva și

aflu cu bucurie că am zburat până aici într-o companie selectă împreună cu Mrs. Irina Bushina, Mr. Jens Jorgen Larsen, Mr. Jian Zhang sau Mr. Miquel Vidal, deci o rusoaică, un scandinav, un chinez și probabil un spaniol. Întotdeauna am fost fascinat de jocul hazardului prin care am întâlnit în drumurile mele oameni necunoscuți veniți de aiurea și cu care am în comun doar dorul călătoriei. Reușesc să mă strecor către ieșire și la primul contact cu temperatura umedă de afară constat că îmbrăcămintea mea de sfârșit de octombrie românesc este una absolut nepotrivită și inconfortabilă. Deși este miezul nopții transpir instantaneu și resimt din plin trecerea de la aerul condiționat din interiorul aeroportului la cele 30°C ale climei tropical-musonice.

Ghidul face numărătoarea turiștilor din grup și apoi ni-l prezintă pe însoțitorul local. Jai este un tânăr indian scund, tuciuriu, cu început de calviție și mândru tată a patru copii. Acesta face o ușoară plecăciune, își împreunează mâinile în dreptul sternului și rostește smerit *Namaste!* iar apoi îmi întinde palma dreaptă și dăm *noroc* românește. Aceasta formă de salut, cea mai condescendentă dintre toate pe care le-am aflat vreodată, folosită fără economie cu toate prilejurile și căreia i-am răspuns aidoma cât am putut de des în șederea mea indiană, are menirea de a exprima într-o formă gestuală sensibilitatea și inocența lăuntrică a acestui popor. *Namaste!* s-ar putea traduce ca *Mă înclin ție!* sau mai reverențios *Ceea ce nu-mi aparține*, precept cu rădăcini religioase ce face referire la abandonarea propriului *ego* în favoarea interlocutorului. Mergem în șir indian, nici nu se putea altfel, către autocarul nou-nouț care poartă cu mândrie pe grila frontală sigla puternicei mărci autohtone de autovehicule Tata Motors. La urcare Jai, noul nostru prieten, pune la gâtul fiecăruia câte o ghirlandă din flori de gălbenele înșirate pe ață și ne adresează încă odată tradiționala formulă verbală de bun venit și respect față de un oaspete, *Namaste!*. Salba înflorită pe care tocmai am primit-o în dar este primul semn al ospitalității și bunului augur

cu care mă întâmpină acest popor. Aș putea chiar spune că întrupează din petale aurii vechiul dicton *Atihi Devo Bhava* prin care indienii își mărturisesc năzuința de a-și sluji oaspetele ca pe un zeu. Florile de gălbenele, pe care aveam să le întâlnesc orișiunde, simbolizează deopotrivă strălucire, energie pozitivă și emoție îngemănate toate într-o corolă. Privesc noaptea indiană prin fereastra autocarului și mă las îmbătat de culorea vie, prospețimea răcoroasă și mireasma balsamică a florilor portocalii ce-mi umplu pieptul și mă fac să mă simt binevenit.

Sunt într-o elegantă cameră de hotel din New Delhi și adorm deîndată cu gândul la zilele și experiențele încântătoare care mă așteaptă să le descopăr.

Într-o zi mi-am întrebat sufletul: ce este Delhi? El mi-a răspuns: Lumea este trupul și Delhi este viața. Mirza Asadullah Baig Khan, poet indian.

Luxul hotelului de 4 stele în care mă aflu, situat în zona nouă a capitalei New Delhi, nu trădează nicidecum cele trei coordonate care definesc astăzi orașul: aglomerarea urbană extremă supusă presiunii celor 25 de milioane de locuitori, nivelul de pauperizare profund ținând cont de nivelul minim de subzistență de un dolar pe zi cu care se confruntă trei sferturi dintre aceștia, precum și titlul de cel mai poluat oraș de pe mapamond. Cunoscând aceste date statistice sunt frapat de aspectul opulent și fastuos al hotelului în care sunt găzduit. Volumele ample sunt garnisite cu policandre de cristal, pereți tapetați în mătase pe care se disting motive indiene brodate cu fir de aur, canapele și fotolii uriașe căptușite cu piele roșie și așezate pe picioare de lemn prețios sculptat în manieră colonială, paviment din travertin șlefuit, și nenumărate statuete în mărime supranaturală a pleiadei de divinități și idoli care domină hinduismul: *Brahma, Shiva, Vishnu, Deva, Rama* sau *Ganesha*. Nu lipsesc tinerii *bellboys* îmbrăcați în impecabile uniforme roșii cu bumbi aurii și care fac

risipă de amabilitate ori *Namaste*!. Toate acestea conferă recepției hotelului un aspect elegant și prețios.

Prima întâlnire cu această civilizație de la capătul lumii este pe tărâm gastronomic. Micul dejun are o ofertă extrem de bogată și diversificată în cel puțin treizeci de opțiuni. Pe toată durata călătoriei indiene aveam să constat că aceleași combinații gastronomice le voi fi regăsit atât la prânz cât și la cină. Majoritatea preparatelor culinare din care trebuie să aleg este dominată de *curry*, acel fel de mâncare ce constă în bucățele de carne ori legume cufundate în sosuri cu diferite culori, arome și consistențe. Savoarea sosului *curry* este tributară amestecului de condimente denumit *masala*, o combinație în proporții variabile a celor mai înmiresmate mirodenii pentru care acest pământ a fost dorit cu atâta patimă în istoria sa milenară: șofran, coriandru, cardamon, piper, cuișoare, fenicul, dafin, nușoară, scorțișoară, ceai, ghimbir, chili, turmenic, chimion, muștar, anason, mac sau schinduf. *Garam, Chole, Biryani, Chaat, Tandoori, Sambhar* sunt dintre cele mai cunoscute și apreciate rețete de *masala,* care se remarcă prin atributul extrem de picant caracteristic bucătăriei indiene și deseori greu de tolerat pentru un european. Trebuie să recunosc că fiind un păcătos pofticios și uneori lacom căruia orice mâncare *îi face cu ochiul*, am încercat mereu câte puțin din fiecare și m-am bucurat din plin de deliciul preparatelor indiene chiar și atunci când cele două capete ale propriului tubului digestiv au avut de suferit. Gustul și mirosul sunt singurele simțuri care te ajută să identifici ingredientele din farfurie pentru că de cele mai multe ori aspectul mâncării nu izbutește a oferi nici un indiciu desluşitor. În dreptul fiecărui preparat este așezată o etichetă cu denumirea acestuia într-o scriitură imposibil de tâlcuit. Este limba hindi, acea înșiruire de bucle îngemănate ce par a fi mai degrabă o colecție de ornamente florale aninate la zvântat în suflarea unui vânt imaginar.

Drumul cu autocarul către Qutb Minar-*Minaretul lui Qutb*, primul obiectiv de astăzi, este o introducere bruscă și cutremurătoare în realitatea traiului unui popor cu cinci milenii de istorie în urmă și care, peste numai câteva decenii, va acoperi numeric un sfert din populația globului.

În două cuvinte ar fi simplu și poate nedrept să caracterizez ce văd de o parte și de alta a drumului care străbate jumătatea veche a capitalei indiene. Construcțiile printre care înaintăm sunt năruite, potrivite haotic și inspiră un climat greu de imaginat sau cel puțin impropriu unui trai uman cumsecade. Trotuarele sunt invadate de comercianți care își câștigă pâinea zilnică vânzând legume și fructe din grămăjoare meschine așezate direct pe asfalt sau făcând negoț cu încălțăminte și haine vechi. Grămezi de gunoaie care se pare că nu deranjează pe nimeni ocupă fiecare locșor și ungher. O parte dintre localnici își fac toaleta de dimineață în vecinătatea cișmelelor amplasate din loc în loc. Alții gătesc pe pirostrii statornicite în plină stradă folosind ceaune de tuci care, cel puțin la prima vedere, nu par a fi destul de nimerite pentru o astfel de întrebuințare. Posesorii de ricșe cu coviltirele zdrențuite își îmbie clienții pentru o plimbare la șosea. O lume dominată de bărbați care oferă un tablou uluitor prin modul în care își duc traiul firesc și natural, simțindu-se confortabil într-o atmosferă aspră și apăsătoare pentru a cărei descriere până și cuvintele sunt sărace ori neputincioase. Urmăresc cu atenție mulțimea de oameni ca pe un eșantion grăitor și mi se confirmă fără putință de tăgadă statisticile care indică faptul că aproape o jumătate din populație are vârsta sub 25 de ani. Sunt convins că bogăția spirituală și satisfacțiile metafizice cotidiene le compensează din plin acest mod de viață care pare imposibil pentru orice venetic ca mine.

Complexul arheologic Qutb din jurul moscheei *Quwat ul Islam* deține ca piesă centrală minaretul cu același nume care a fost construit în decursul a șase secole, începând de la 1199 odată cu fondarea primului sultanat la Delhi de către generalul Qutubuddin

Aibak. Având menirea de a chema prin vocea muezinului credincioșii musulmani la rugăciune, această structură arhitectonică ridicată în stil indo-islamic a dăinuit în ciuda încercărilor la care a fost supusă, în special de mișcările faliilor tectonice ce caracterizează zona de nord a Indiei. Jai ne descrie pe scurt biografia trudnică a monumentului și a încercărilor prin care acesta a răzbit sub diferite stăpâniri. Profilul tronconic inițial al turnului a fost zidit pe un nivel la care apoi s-au adăugat încă trei dintre care ultimul a fost distrus de un fulger. 150 de ani mai târziu au fost suprapuse încă două etaje, pentru ca în zorii secolului XIX maiorul britanic Robert Smith să încerce adăugarea unei cupole care a fost demontată din rațiuni de securitate douăzeci de ani mai târziu și repoziționată pe o mică capelă aflată în imediata apropiere. Din aceste considerente primele trei segmente sunt construite din gresie roșie, următorul din marmură albă iar ultimul dintr-o combinație a celor două materiale. Întregul minaret este o adevărată dantelărie în piatră ornată cu motive decorative islamice, simboluri sanscrite, caractere arabe și texte din Coran. Ghidul îmi spune că minaretul are o înclinare ce depășește jumătate de metru și care se pare că nu ar pune în pericol stabilitea acestuia. Sincer nu observ defel această abatere de la verticală și oricum ar fi, acest beteșug nu face decât să-l așeze în rândul celor mai faimoase turle înclinate pe care le-am putut admira în drumurile mele: londonezul Big Ben, Campanila San Marco din Veneția, Pagoda gâștei sălbatice din Xi`An sau chiar ilustrul Turn din Pisa.

Îmi place să privesc chipurile și să iscodesc gândurile celor câteva zeci de vizitatori, în majoritate bărbați indieni de confesiune islamică, care stau la rădăcina colosului stacojiu din care cândva s-a dat de veste înaintașilor ora rugăciunii islamice. Următoarea oprire la *Moscheea Jama Masjid* va fi una așezată în aceeași cheie religioasă.

Rod al trudei celor 5000 de oameni ce au zidit-o din ordinul împăratului mogul Shah Jahan, același care a ordonat și desăvârșirea mausoleului *Taj Mahal* din Agra, Moscheea Jama Masjid,

supranumită grăitor *Moscheea care reflectă lumea,* reprezintă astăzi cel mai mare așezământ religios al musulmanilor indieni, având o amplitudine ce poate cuprinde peste 25000 de credincioși. Această cifră doar pare mare dacă mă gândesc la numărul discipolilor profetului Mahomed din această țară, care depășește 200 de milioane de suflete. Construcția este zidită în gresie și marmură și păstrează stilul indo-islamic din epoca Imperiului Mogul. Un amestec eclectic dintre arhitecturile islamică, persană, turcă și indiană care mă încântă cu trei porți boltite, două minarete zvelte vărgate alb-roșu, trei cupole curbate, o curte largă și tainice adăposturi de litanie în care sunt delimitate prin intarsii de marmură sute de *janamaz*, acele covorașe de rugăciune specifice confesiunii musulmane. Urc treptele porții nordice care ridică moscheea pe o colină de aproape zece metri înălțime și pot scruta zările vechi sau noi ale capitalei New Delhi. Conform rânduielii locului mă las desculț și încerc să cuprind tot ceea ce mi se deschide în fața ochilor, de la grandoarea edificiului cu coloane și pereți din piatră roșie care trasează în filigrane cioplite motive geometrice specifice artei islamice și până la credincioșii care își săvârșesc în genunchi sfintele îndatoriri religioase. Alții zăbovesc în jurul bazinului cu apă proaspătă și se răcoresc sau își spală ritualic picioarele. Câțiva turiști, ușor de recunoscut după borsetele de la cingătoare, pălăriile cu boruri largi și aparatele de fotografiat japoneze, încearcă a înțelege câte ceva din ceea ce li se dezvăluie în fața ochilor. Pozez niscaiva personaje mai interesante. Un pușți de vreo nouă ani încruntat și cu bretonul proaspăt tuns este gătit în caftan alb, poartă pe cap tichie croșetată din macrameu și ascultă atent incantațiile imamului. Trei domnișoare îmi înviorează retina cu *sari*-urile lor turcoaz, fucsia și bordo. Un grup de adolescenți cu mustăți abia mijite și cămăși înflorate se lasă fotografiați în timp ce mă analizează pieziș dar binevoitori. Găsesc o contradicție vizuală stranie între aparenta încrâncenare a religiei islamice și acești localnici îngăduitori și înveșmântați în cele mai fistichii combinații

de culori. Enoriașii habotnici, în general cei trecuți de prima tinerețe, sunt ușor de recunoscut după pata de culoare întunecată de pe frunte, în fapt o echimoză cronicizată căpătată și purtată cu onoare după miile de plecăciuni în fața profetului Mohamed ca mărturie a credinței neîndoielnice. Nu pot să nu remarc numărul mare de credincioși cu părul colorat în portocaliu. Este un alt tribut de slujire față de Mahomed, pe care musulmanii și-l manifestă vopsindu-și podoaba capilară și barba cu un pigment natural preparat din frunzele unui arbust tropical numit *henna*. Acest semn distinctiv poate deasemeni să confirme faptul că aceștia au săvârșit pelerinajul sfânt la *Mecca.* Călătoria inițiatică denumită *Hajj* consfințește unul dintre cei cinci stâlpi ai islamului, alături de mărturia credinței, rugăciune, post și dania rituală. Aflu din spusele ghidului că printre relicvele care cinstesc acest lăcaș sfânt se află și un fir roșu din barba profetului Mohamed. Încerc să păcălesc arșița și mă pun la adăpostul umbros al unui perete masiv. Privesc înspre oamenii plini de evlavie, pace interioară sau bune intenții ce umplu curtea moscheei și încerc să înțeleg motivele de vrăjmășie veșnică dintre musulmani și hinduși, două religii care propovăduiesc cele mai nobile idealuri și a căror discipolii împart aceeași împovărare a mizerului trai zilnic.

În partea dinspre apus disting cu ușurință zidurile de apărare și crenelurile fortăreței imperiale *Red Fort* către care mă voi îndrepta traversând cale de doi kilometri unul dintre cele mai vibrante locuri pe care am avut șansa să le văd vreodată, piața *Chandni Chowk*.

Cu trecut complicat și viitor nesigur, bulevardul ce are o vechime de peste 350 de ani și este supranumit idilic *Piața razelor de lună* reprezintă astăzi o Indie în miniatură, o inimă care pulsează prin vinele miilor de oameni ce se înghesuie zilnic aici, un tablou emblematic la scară redusă al traiului cotidian, un soi de Times Square asiatic aclimatizat și armonizat modului de viață al acestui popor. Mă arunc în vacarmul general încercând să-mi câștig locul în lupta pentru fiecare centimetru pătrat alături de comercianți

ambulanți, prăvălii improvizate, ricșe, târgoveți aflați cu treabă sau gură-cască dar și o mulțime de vaci sacre. Deși acestea din urmă ocupă un loc privilegiat în cultura, religia și civilizația hindusă încă din epoci imemoriale ca simbol al bogăției și armoniei universale, observ o stranie diferență între aceste făpturi sfinte și propria imagine pe care mi-am format-o până acum despre *Joiana* lăptoasă de pe pășunea înverzită. Aceste taurine deificate au un aspect bizar cu coarne lungi, greabăn proeminent, gușă în falduri franjurate și uger împuținat până la sterpăciune. E clar că ele fac parte dintr-o rasă pe care nu am mai întâlnit-o și pesemne au un metabolism modificat în timp și adaptat la viața citadină din pricina unui mod de viețuire în care strada copleșită de necurățenie ține loc de imaș.

Lățimea bazarului este mărginită de o parte și de alta de construcții ridicate dezordonat și aflate într-o stare de ruinare greu de închipuit. La parterul acestora o sumedenie de negustori și precupeți își etalează mărfurile, de la condimente dintre cele mai fine, ceaiuri, fructe uscate, felurite nuci și semințe, dulciuri tradiționale, țesături și îmbrăcăminte multicolore, parfumuri și bijuterii, ori esențe și uleiuri aromate pentru plăcere sau de leac. Într-o neorânduială desăvârșită peste aceste negustorii sunt încropite alte încăperi ce par a adăposti oameni. Mă uit în sus și aproape că nu văd albastrul cerului din pricina nenumăratelor cabluri și fire înșirate, încurcate, înnodate, încâlcite ori înădite care brăzdează ca o țesătură deasă spațiul de deasupra mea. Trimit un gând de admirație și compasiune bietului depanator pe care va cădea osânda de a remedia un eventual deranjament. Cu toate că aici zgomotul infernal este cel mai acut stimul care solicită un organ de simț specific omului, și asta în primul rând din cauza pasiunii posesorilor de biciclete, scutere ori ricșe de a claxona necontenit și mai ales fără motiv, nici amestecul de mirosuri, de la cele înmiresmate până la cele mai dezagreabile, nu poate fi trecut cu vederea. Nimeni nu pare deranjat de haosul generalizat. Nici curățenia nu este una dintre cele mai importante preocupări ale

târgoveților. Cu toate acestea găsesc cutezanța de a-mi cumpăra de la un tejghetar mai spilcuit o punguță de hârtie umplută cu o combinație de nuci, semințe și fructe uscate. Le savurez din mers și mă minunez de spectacolul lumii. Un negustor cu părul lucitor și mustăcioara ca de tăciune mă îmbie fără succes cu o delicatesă tradițională care îmi pare a fi un fel de pilaf din orez garnisit cu stafide, migdale și petale de flori colorate. Altul pritocește într-o marmită un lichid cafeniu, limpede și aburind, care pare a fi ceai și pe care concitadinii săi îl beau cu mare plăcere. O doamnă cu părul cărunt prins la spate stă în șezut în mijlocul drumului înveșmântată într-un *sari* portocaliu. De aceeași culoare sunt și florile de gălbenele care umplu cei câțiva saci din pânză albă ce o înconjoară și din care înșiră pe ață ghirlande norocoase și parfumate pe care apoi le vinde trecătorilor. Alt comerciant a ocupat trotoarul cu o duzină de saci din iută aproape de înălțimea unui stat de om. Din gura sacilor se văd mijind cele mai prețioase mirodenii iar din gura și plămânii tânărului se aud cele mai stridente, răspicate și însuflețite elogii la adresa mărfii ofertate. Cu toată îngăduința și smerenia de care sunt capabil nu pot trece cu vederea penuria cronicizată și aparent incurabilă a existenței zilnice de aici. Supraviețuirea pare a fi o datorie și un mod de viață. Pe de altă parte îmi pare că îi văd pe acești oameni mai sărmani și nevoiași decât se simt chiar ei înșiși.

Mă feresc să folosesc șabloane narative de genul *țară a contrastelor* dar mintea îmi fuge la paradoxul că, în ciuda locului codaș la alfabetizare pe care îl deține India și al numărului imens de locuitori care trăiesc sub limita de sărăcie, această țară ocupă o poziție fruntașă în lume la numărul de miliardari în dolari, gestionează industrii nucleare și programe spațiale de top mondial, și poate cel mai impresionant fapt este că descendenți vajnici și iluștri ai acestui popor conduc de la cel mai înalt nivel câteva dintre cele mai importante și influente companii internaționale. Sunt în mijlocul oamenilor ce inundă piața *Chandni Chowk* și îmi aduc aminte de

companii ca Microsoft, IBM Group, Google, Pepsi.Co, Adobe Inc., Mastercard sau Nokia ce au în poziția de CEO-Chief Executive Officer pe unii dintre cei reputați profesioniști cu origini în India. Dealtfel potențialul intelectual și creativ al indienilor se manifestă și prin numărul uriaș de tineri care au invadat *Sillicon Valley,* paradisul american al tehnologiei universale din San Francisco. Mai mult de-atât orașul Gurgaon, aflat la numai 30 de kilometri de New Delhi, este astăzi un miracol de dezvoltare financiară, tehnologică și arhitecturală, ocupând un loc de frunte în ceea ce privește *Indicele de dezvoltare umană* ce atinge o cotă de 0,899 dintr-un punctaj maxim de 1,000. Acest lucru a fost posibil datorită celor peste 250 de companii clasificate în topul *Fortune 500* și care își au filiale de lucru aici. Dintre acestea o treime au manageri indieni. Sunt două lumi paralele pe care cu greu mi le-aș putea imagina sub oblăduirea aceleași pietăți. Singurul lucru ce poate pune laolaltă meschina felie de pâine și indicele bursier Dow Jones este nesiguranța zilei de mâine.

Este o atmosferă atât de pestriță în culori și sunete încât mă simt ca pe un platou de filmare. Din spatele multor tarabe se aud ecourile unor acorduri și ritmuri venite parcă din coloane sonore ale unor filme *bollywoodiene*. Ele nu pot acoperi nicidecum larma străzii dar se contopesc cu aceasta într-un mix acustic baroc. Gândul îmi fuge către faimoasele filme indiene binecunoscute în toată lumea. Dealtfel India ocupă locul doi în lume, după Statele Unite ale Americii, la numărul de producții cinematografice realizate în fiecare an. Fie că sunt filme dramatice, istorice ori muzicale acestea izbutesc să atragă interesul audienței din fiece colț al planetei. Atunci când sunt în *pană* de idei cineaștii indieni nu ezită să adapteze rețete de succes verificate și cu încasări garantate. Am văzut câteva pastișe după personaje ca *Rambo*, *Superman, Agentul 007* sau *Godfather* care m-au amuzat teribil, însă filmul *Kill Dil-2014*, o reinterpretare indiană a celebrului *Kill Bill-2003* al lui Quentin Tarantino este cu

adevărat fabulos și burlesc deopotrivă. Poate mă înșel, dar văd în apetența indienilor de a plagia astfel de personaje nu neapărat aspectul pragmatic al profitului ci mai degrabă o naivitate mimetică ce îi face cu atât mai candizi.

Înaintez vâslind cu greu prin mulțime, gust din plin experiența indiană autentică pe care am șansa să o trăiesc și experimentez cu toate simțurile sunetele, culorile, miresmele sau miasmele ce-mi ies în cale. Îmi atrage atenția un bătrânel cu ochii mari, păr cenușiu și trup bicisnic înveșmântat în *dhoti* din pânză albă. Acesta șade pupurez pe o lădiță din scândură și prepară în văzul trecătorilor *paan*, ace *delicatesă* cu o istorie de peste cinci milenii, specifică zonei asiatice și care stârnește efecte stimulative și psihoactive celor care o mestecă. La prima vedere are aspectul unei sărmăluțe în foi de viță. Bărbatul ține în palmă o frunză proaspătă dintr-un arbust numit *betel* pe care o împlinește meticulos cu o umplutură dintr-un amestec necunoscut mie. Aveam să aflu acasă, după o documentare pe Google, că pasta misterioasă conținea fire de tutun, pulbere de *areca*, un soi de nucă din zona subtropicală, și un amestec de fenicul, anason și coriandru numit generic *mukhwas*. Sunt captivat de virtuozitatea cu care degetele înnegrite ale bărbatului dozează componentele, le combină într-un mojar din granit și apoi rulează specialitatea indiană cu virtuți halucinogene. Este acompaniat de doi tovarăși veseli și vorbăreți care, după puținătatea și culoarea cârmâzie a dinților, se pare că sunt mari amatori de *paan*. Deși nu am fost niciodată un mofturos și am experimentat tot felul de năzbâtii culinare recunosc că așa ceva nu aș avea curajul să încerc.

Reușesc să parcurg aproape umăr la umăr cu ceilalți oameni din piață farmecul insolit al acestui loc atât de viu dar aproape sufocat de mii de suflete care caută, oferă sau cer câte ceva. Este un mod bizar de a relaționa între oameni prin prezență gălăgioasă și contact fizic direct, pe care îl asemăn celui întâlnit în marele bazar *Khan el-Khalili* din Cairo, dar pe care un european, fie el și balcanic,

îl poate considera istovitor. A rămas o enigmă pentru mine jocul istoriei și al sorții prin care multe dintre marile civilizații ale lumii antice au ajuns astăzi să fie neîndestulătoare pentru gurile de hrănit pe care le au sub pavăză. După ce mai arunc o ultimă privire peste umăr las în urmă forfota *browniană* a bazarului Chandni Chowk și mă pregătesc pentru a vizita fotăreața Red Fort.

Expresie a unei puteri dominatoare aflată în plină glorie, această cetate a fost zidită în perioada fastă și înfloritoare a Imperiului Mogul de către împăratul Shah Jahan constituindu-se în reședința principală a acestuia. Arhitectura spectaculoasă a citadelei, izvorâtă dintr-o fuziune între stilurile persan și hindus, este dominată de gresia roșie, mozaicuri și basoreliefuri din marmură albă, toate încojurate de grădini verzi, cochete și fercheșe. Soluții tehnice cu atribuții defensive urzite pe ziduri masive crenelate și dublate de șanțuri cu apă, sisteme ingenioase de asigurare a apei potabile sau de circulare a aerului, și deasemeni legendele din jurul inestimabilelor opere de artă și bijuterii prădate cu râvnă în secolele din urmă, fac din acest edificiu imperial o veritabilă mândrețe arhitectonică. Chiar nestematul *Koh-i-Noor,* al cărui nume se traduce din persană *Munte de lumină* și este socotit a fi cel mai valoros diamant șlefuit cunoscut pe planetă, a fost jefuit din acest palat de către coloniștii englezi iar astăzi strălucește trufaș de pe coroana reginei Marii Britanii și face încă subiectul unor dispute diplomatice între cele două țări. Însăși regina Victoria a Regatului Unit era foarte atașată de acest giuvaer pe care îl prețuia mai mult decât pe oricare alt trofeu. Am putut înțelege această slăbiciune a suveranei monarhice din filmul artistic *Victoria&Abdul-2017,* o peliculă inspirată din fapte reale și care relatează cu finețe legătura de prietenie strânsă ce s-a înfiripat între *bunica Europei* și unul dintre majordomii săi de origine indiană. Palatul, ca mărturie materială a vanității gloriosului imperiului mogul, include apartamente, săli pentru întruniri și ceremonii regale, *hamamul* și câteva moschei, toate risipite cu rost pe o suprafață

octogonală cu o lărgime de peste 100 de hectare și împrejmuită cu peste doi kilometri de turele și bastioane. În semn de prețuire pentru înaintași în zilele noastre aici sunt găzduite festivitățile anuale de celebrare a zilei independenței iar silueta castelului este imprimată pe una dintre bancnotele de 500 de rupii pe care le am în buzunar. În fiecare zi de 15 august primul ministru arborează drapelul național și rostește un discurs omagial. Fotografiez din toate pozițiile această podoabă monumentală înfăptuită de mintea și mâna umană, adaug colecției de pe frigiderul de acasă un magnet cu *Palatul roșu* de a cărui grandoare am avut încântarea să fiu copleșit, și mă pregătesc pentru ultima vizită de astăzi de la *Mormântul împăratului Humayun* sau Maqbara-I Humayun după cum îl numesc indienii.

Bega Begum, consoarta favorită dintre cele câteva soții ale celui de-al doilea sultan al Imperiului mogul Nasir-ud-Din Muhammad cunoscut după numele regal *Humayun,* și-a manifestat nemărginita dragoste și durere după moartea acestuia și s-a îngrijit de ridicarea pe banii proprii a acestui memorial care reprezintă primul *mormânt grădină* și care pune piatra de temelie la consacrarea stilului arhitectonic mogul. La intrarea în curtea mausoleului prin care distinsa împărătească se pare că a dorit să aducă pe pământ conceptul islamic de paradis, mă întâmpină un *fermecător de serpi* care izbutește să convingă o cobră surdă și purtătoare de ochelari să se unduie în ritmurile nazale ale unui instrument arhaic numit *pungi*. Altfel spus un fel de cimpoi indian în care cutia de rezonanță este o tigvă vegetală în care se suflă printr-o tijă de bambus prevăzută cu orificii. Virtuozul nostru își pune la treabă puiul de cobră indiană care mijește sfios din coșul de răchită. Cobra este o vietate venerată în religia și cultura indiană, și întruchipează o simbolistică întâlnită în cele mai diverse împrejurări de la mitologie, până la heraldică și divertisment. Două dintre divinitățile primordiale care alcătuiesc, trinitatea religiei hinduse *Trimurti*, formată din *zeul distrugerii* Shiva, *creatorul* Brahma și *păstrătorul* Vishnu, sunt reprezentate

iconic în compania acestui șarpelui. Shiva are încolăcit în jurul grumazului o cobră numită *Vasuki* care personifică puterea de controla *irealul spiritual* prin filozofia *maya,* iar Vishnu șade pe un tron în forma cobrei *Shesha* cu mii de capete, care întrupează ființa primordială ce deține toate planetele universului și cântă necontenit gloriile stăpânului său. Aceasta este o doar variantă simplificată a uneia dintre ramificațiile religiei hinduse cu mii de legende, fabule, divinități, idoli, zei și tot atâtea intrigi care se împletesc și se pierd pentru a se reîncarna neîncetat într-o plăsmuire mitologică fără de sfârșit. Am senzația că indienii dețin o genă unică a fantasticului care îi călăuzește în travaliul lor ritualic pentru răzbaterea către izbăvire. Probabil că și cei patru *beatleși* au căzut pradă acestui miraj atunci când, fermecați spiritual de misticismul acestei religii, au *meditat transcedental* și cu spor creator divin. Timp de câteva luni ale anului 1968 cei patru băieți din Liverpool au poposit la ashramul Maharishi Mahesh Yogi și au compus zeci de cântece între care se regăsesc și unele dintre cele mai bune ale formației The Beatles. Chiar vizionarul Steve Jobs se pare că a fost inspirat în tinerețea sa tumultoasă de călătoria indiană de la jumătatea anilor `70. Mai mult, în mileniul acesta Mark Zuckerberg a fost fascinat de revelațiile spirituale experimentate pe aceste plaiuri, poate și cu gândul la potențialul de peste un miliard de conturi pe rețeaua de socializare Facebook. Dar să revin la îmblânzitorul cobrei din coșul de nuiele împletite. Privesc cu atenție bărbatul desculț care își duce amara și năpăstuită existență săvârșind acest soi de îndeletnicire în special pentru delectarea călătorul european sau american amator de exotic. Mă apropii cu obiectivul aparatului de fotografiat către puiul de cobră ce pare că urmărește mișcările stăpânului și se unduie fără prea mult entuziasm. Strecor o bancnota de 20 de rupii în panerul reptilei, măcar și pentru curajul stăpânului ei de a încălca cel puțin două legi indiene aflate în vigoare. Prima declară prohibită deținerea de

animale sălbatice iar cealaltă interzice acțiunile prin care un animal ar putea fi supus constrângerilor de orice fel.

Îmi aduc aminte că șarpele este întâlnit în multe dintre credințele lumii care o asociază deopotrivă cu trufia și înțelepciunea, viclenia și devotamentul, ori renașterea și nemurirea. În religia creștină are o conotație specială încărcată de înțelesuri ascunse. *Cei răi sunt stricaţi încă din pântecele mamei lor/ mincinoşii se rătăcesc odată cu ieşirea din pântecele mamei lor./Au o otravă ca otrava unui şarpe, ca otrava unei aspide surde, care îşi astupă urechea,/ care n-aude glasul vrăjitorilor, glasul fermecătorului celui mai iscusit.* Cu toate acestea potrivit tradiției populare românești, *Șarpelui casei* i se atribuie puteri magice ce aduc spor și protecție gospodăriei.

Sfânt şarpe dat în dar/ alb, zidului meu statornic,/ lui inimă eşti şi ornic./ Sfânt şarpe alb de var/ rob zidului meu şi vornic,/ fii, rogu-te, bun şi volnic.(...) Şarpele casei drag,/ fără de venin,/ iată-ni-l azi în prag,/ falnic şi senin./ Laptele dintr-un ol/ alb, de smalţ, adus,/ l-a sorbit domol,/ cam pe la apus. Știma casei, Şerban Foarţă / Andrei Ujică.

Mă îndrept spre intrarea către grădina paradisiacă în care odihnește somnul de veci *robul lui Allah* răposatul împărat musulman *Humayun* și în drum gândurile mă trimit la cei mai faimoși șerpi pe care îi știu, începând de la Șarpele din grădina Edenului biblic, apoi Șarpele zeului medicinei Esculap și până la insidiosul șarpe indian *Kaa*, mentorul puiului de om Mowgli din Cartea junglei a lui Rudyard Kipling.

Se pare că arhitecții persani tocmiți de iubitoarea soție văduvă aveau cunoștințe temeinice de geometrie euclidiană odată ce au creat cu precizie și măiestrie desăvârșite acest sanctuar funerar. Curtea desfășurată pe o suprafață imensă, organizată de asemeni în stil persan și înconjurată de zidărie crestată, este tăiată de alei, garduri vegetale și canale cu apă în 36 de pătrate congruente și adiacente, iar

miezul ansamblului este ocupat de mausoleul pricipal susținut de o terasă octogonală din piatră croită impecabil în stilul indo-islamic. Edificiul central, care adăpostește mormântul celui de-al doilea împărat mogul, este impunător, solemn și descrie în mod armonios toate elementele constructive și decorative ale stilurilor persane și mogule. Balcoane suspendate cu rol estetic denumite *jharokha*, steaua în șase colțuri ca simbol cosmic, rozete ornamentale din mozaic de faianță colorată în tonuri azurii, cupole, coridoare, chioșcuri, alcovuri și bolți arcuite, acestea sunt detaliile constructive ce slăvesc utilitatea și bunul gust. Catafalcul împăratului Humayun se află așezat singur într-o sală răcoroasă de piatră și aliniat în mod simbolic conform tradiției islamice cu căpătîiul pe direcția nordului și îndreptat către Mecca. Lumina venită dinspre locul nașterii profetului Mahomed pătrunde în încăpere printr-un superb *jhali,* acel paravan filigranat de marmură albă cu decupaje geometrice persane. Întregul ansamblu arhitectonic se constituie ca un mausoleu dinastic, în care dăinuie de jumătate de mileniu rămășițele pământești a peste 100 de oameni cu diferite ranguri și statute sociale, de la membri apropiați ai familiei și până la titluri nobilire, militare sau personal administrativ. Revin în curte și privesc numărul mare de *strănepoți* contemporani ai familiei regale care caută un moment de meditație și de regăsire de sine stând întinși pe iarba îngrijită sau plimbându-se pe aleile ortogonale încadrate de garduri vii și presărate cu fântâni arteziene, chiparoși ori palmieri. Înțeleg încă o dată datoria și trebuința întoarcerii către origini a fiecărei semințiii trăitoare pe planetă. De ani buni am început să dau mai multă importanță oamenilor cu ale căror drumuri mă intersectez în călătoriile mele și de aceea îmi place să îi surprind în universul lor nativ. Aleg din mulțime fizionomii cât mai particulare. Mă fotografiez cu un grup de puberi sprâncenați și timizi dar plini de elan și bunăvoință, apoi cu doi musulmani înveșmântați în caftane imaculate lungi până în pământ, tichii albe croșetate pe cap și cu bărbi stufoase vopsite cu

henna. Admir o doamnă căruntă gătită de sărbătoare într-un *sari* ocru–stacojiu împodobit cu motive persane urzite în fir de aur și care poartă un punct *bindi* roșu desenat pe frunte. Deși originea tainică a acestui semn pictat în dreptul ochilor sub forma unui punct colorat este una magică și obscură ce semnifică simbolul sacralității cosmogonice cu referire la *Chakra Ajna,* am senzația că în zilele noastre componenta decorativă și distictivă a acestuia este una preponderentă. Ca să nu rămân dator cu explicațiile am să rezum ceea ce am citit într-o carte despre *yoga*. Sunt descrise șapte *chakre* principale iar *Chakra Ajna*, cea a frunții numită și al treilea ochi, este una dintre cele șapte vortexuri energetice care coexistă în trupul omenesc și care stăpânește vitalitatea și sporește înțelepciunea. Un adevărat hățiș filozofic și fiziologic în fața căruia mă declar învins și îmi recunosc limitele ignoranței. În zilele ce au urmat aveam să întâlnesc orișiunde femei de toate vârstele ori rangurile sociale ce-și purtau fruntea împodobită cu acest însemn. Cred că peste trebuința de a-și mărturisi statusul matrimonial ori apartenența confesională, toate aceste doamne folosesc pretextul cvasireligios al simbolului *bindi* ca pe un accesoriu decorativ menit a le potența frumusețea nativă. Altfel nu mi-aș putea lămuri varietatea formelor și culorilor pe care acest *punct magic* le poate plăsmui, de la pigmenți multicolori ori pulberi sclipitoare și până la bijuterii din aur ori pietre prețioase.

Închei vizita la mormântul sultanului Humayun iar mintea îmi este asaltată de două gânduri antagonice. Unul rațional izvorât din revelația egalitaristă că soarta nu este binevoitoare pentru toți în fața lui Dumnezeu, Allah sau Brahman, și celălalt emoțional care prețuiește aportul estetic inestimabil la patrimoniul universal al acestor privilegiați fără de care multe civilizații ar fi fost topite de istorie în absența unor astfel de mărturii materiale. Mă întorc la hotel, istovit de arșiță și de contactul abrupt pe care l-am avut cu lumea indiană.

Un mic dejun copios în care am experimentat câteva boluri cu legume potopite de sosuri picante cu diferite arome, savuroasele turte nedospite *Roti, Papadum* sau *Chapati* și o cafea aromată cu scorțișoară, cardamon și piper. Iată-mă pregătit de o nouă zi în New Delhi care va începe în forță cu Muzeul național Indian.

Deși proiectat cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, Muzeul național este o construcție modernă și practică, clădită pe o bază octogonală ridicată pe trei etaje și centrat într-o grădină interioară de formă circulară și împodobită cu câteva exponate cioplite în piatră. Încă de la intrarea principală mă întâmpină un bizar atelaj de război construit la mijlocul secolului XIX integral din lemn de tec, salcâm și santal și împodobit din belșug cu ornamente florale, zoomorfe și atropomorfe. Citesc de pe tăbliță cu explicații de pe soclul serei de sticlă sub care este protejat și aflu că a fost oferit drept ofrandă în cinstea lui *Vishnu* ca o rugă pentru bunăstarea regelui. Cercetez suita de basoreliefuri cioplite în lemn și mă las fermecat de ciclul nașterii și încarnării *zeului iubitor de pace*. Maniera figurativă în care sunt ilustrate aceste scene îmi dă nădejdea interioară că sacrul și profanul pot coexista în aceeași ființă.

Ca de obicei în astfel de împrejurări mă simt împovărat de bogăția exponatelor care acoperă un interval istoric începând de la anul 3000 din era trecută și până astăzi, adică aproximativ cinci milenii din preistorie și până la arta modernă. Încerc să acopăr cu privirea și mintea cât mai multe dintre obiectele inestimabile adăpostite în vitrinele de sticlă. Încep cu artefacte arheologice din os, teracotă ori metal ce datează din primele evuri ale ținutului indian. Zăbovesc preț de câteva clipe în fața *Fetei dansatoare* și a *Scheletului de femeie.*

Statueta din bronz alintată *Fată dansând* are înălțimea de numai zece centimetri și o vechime estimată la peste 4500 de ani. Îmi atrage atenția mai ales prin simbolistica detaliilor. Pare a fi atribuită civilizației *Harappan* din epoca bronzului și reprezintă un nud de

tânără fată cu sâni abia încolțiți, ce dansează cu trupul împodobit doar de un colier așezat în jurul gâtului și numeroase brățări ornamentale ce-i gătesc ambele brațe. Înafara criteriilor strict estetice care plasează delicata statuetă în rândul operelor de artă, din punct de vedere antropologic sunt uimit de întruchiparea ludică a dansului, ca limbaj măiestrit al corpului pe care străbunii preistorici ai indienilor de astăzi îl cunoșteau încă din vechime.

Scheletul de femeie expus este unul cât se poate de autentic și mă tulbură prin modul desăvârșit în care s-a conservat, el aparținând se pare aceleași civilizații *Harappan* apusă de milenii. Fac o legătură între cele două femei mai ales atunci când observ că mâinile celei din urmă sunt înnobilate cu podoabe turnate în bronz ce par a se asemui cu cele de pe brațele tinerei muze dansatoare. Un arc peste timp răscolitor ce întruchipează vremelnicia frumuseții și a trecerii prin viață.

Trec în revistă firide luminate în care sunt expuse unele dintre cele mai prețioase colecții numismatice, obiecte decorative și utilitare, bijuterii, podoabe, arme sau echipamente de luptă, și încerc să-mi imaginez cu empatie modul de viață și ritmul evolutiv al progresului social, cultural, religios, economic sau tehnologic al universului uman cuprins între văile Gangelui. Îmi bucură sufletul galeria de miniaturi în care domină flamboaiantele picturi aparținând școlii de artă *Thanjavur*. Mă las binecuvântat de marii zei hinduși *Krishna, Vishnu, Shiva* sau *Ganesha* răsăriți din foițe de aur și argint, oglinzi ori pietre și mărgele prețioase. Admir apoi delicate lucrări pictate pe lemn, pânză sau hârtie care relatează scene mitologice hinduse în linii grațioase și lumini terne împlinite cu tonuri organice de ocru, stacojiu sau jad. Sunt opere aparținând secolelor XIV-XVI, întocmai perioada înfloritoare a curentului renașcentist din Europa de vest. Mă apropii de finalul incursiunii mele prin cinci milenii de cultură și la secțiunea de artefacte budiste descopăr un exponat care mă surprinde: moaștele lui *Buddha*. Sub o urnă de sticlă încastrată în

miniatura aurită a unui templu budist se află câteva fragmente osoase descoperite în anii `70 în zona Kapilavastu. Acolo este locul sacru în care *Cel treaz* și-a petrecut ca prinț primii 29 de ani de viață, până când a decis să renunțe la cele lumești și să ia calea înțelepciunii sfinte. Îmi iau rămas bun de la istoria Indiei. Până aici am trăit cu impresia că obiceiul de a venera moaște este unul exclusiv creștin dar se pare că fiecare confesiune religioasă încearcă să-și argumenteze dogma și în plan material, nu doar în sfere filozofice și spirituale.

În călătoria vieții, credința este hrană, faptele virtuoase sunt adăpost, chibzuința este lumină în timpul zilei, iar veghea cumpănită este pavăză în noapte. Dacă un om trăiește o viață curată, nimic nu-l poate prăpădi. Gautama Buddha.

Schimbăm registrul și Jai ne propune o vizită la unul dintre cei mai faimoși producători de țesături din New Delhi. Se pare că este o afacere specializată în covoare și carpete deținută de una dintre vechile familii cu origini persane din New Delhi. Suntem întâmpinați conform tradiției orientale și serviți cu ospitalitate, ceai fiebinte și *samosa* aburinde. Simulez un soi de sfială dar înșfac două astfel de specialități culinare indiene, nu înainte de a găsi într-un sertar uitat al memoriei denumirea formei geometrice în care se înfățișează aceste pachețele de aluat copt umplute cu un amestec picant de legume tocate: tetraedru regulat. După primele înghițituri îmi dau seama că mica *tratație* arde pe dinafară dar mai abitir pe dinăuntru, onor abundenței de mirodenii și condimente. Admir razboiul de țesut vechi care valorifică grăitor magazinul de prezentare, încerc să sting cu ceaiul aromat văpaia care mi-a invadat papilele gustative, mă așez pe o băncuță din lemn, mă las îmbătat de mireasma de mosc și de acordurile orientale care se aud în surdină, și fără cel mai mic interes sau gând de târguieli ascult cum patronul își laudă marfa. Mă bucur cu adevărat de frumusețea motivelor geometrice persane ori a combinațiilor inspirate de culori și trag cu urechea la detaliile tehnice ale lucrăturii covoarelor. Astfel aflu că înafara fibrelor care intră în

componența acestora și a pigmenților folosiți, unul dintre cele mai importante criterii de calitate este numărul de noduri al urzelii. Nu mă las înduplecat nici măcar la unul executat exclusiv manual din mătase, colorat organic și cu peste un milion de noduri. Într-un final, patronul dezamăgit că nu a făcut negoț cu noi deși i-am mâncat aproape toate aperitivele, cedează oarecum amabil și ne lase să ne vedem de drum. Următoarea oprire va fi *Raj Ghat*, mausoleul închinat lui Mahatma Gandhi.

Pe numele real Mohandas Karamchand Gandhi, supranumit *Marele suflet* de către filozoful indian Rabindranath Tagore sau *Bapu–Tatăl* de discipolii săi, ori descris peiorativ ca *fachir pe jumătate gol* de prim-ministrul englez Winston Churchill, Mahatma Gandhi a lăsat o moștenire spirituală inestimabilă în conștiința națională a poporului care îi va fi veșnic tributar. *Părintelui națiunii* îi este dedicat memorialul situat chiar pe locul în care a fost incinerat acesta, procesiune săvârșită în data de 31 ianuarie 1948, la o zi distanță de la asasinare. Denumirea *Raj Ghat* face referire directă la malurile râului *Yamuna* din apropiere în care, conform religiei hinduse, ar fi trebuit împrăștiată cenușa răposatului. Cu o simbolistică profundă, acest râu își găsește originile în ghețarul himalaian *Yamunotri* și se varsă în *marele râu Gange* după ce traversează subcontinentul Indian cale de peste 1300 km. *Zeița Yama* este protectoarea apelor iar prin îmbăiere credincioșii se eliberează de chinurile morții. Mă las sedus din nou de plăsmuirile supranaturale despre care ne istorisește ghidul nostru Jai și care învăluie fiecare piatră, picătură de apă ori fir de iarbă din această țară. Un mister neelucidat până astăzi rămâne însă pricina pentru care cenușa lui *Gandhi*, în ciuda profundului devotament al acestuia pentru valorile hinduse, nu a fost risipită în apele râului *Yamuna* ci a fost răspândită în diferite temple memoriale de pe cuprinsul Indiei. Monumentul masiv din marmură neagră vegheat de un felinar în care arde flacăra eternă este amplasat pe imens parc învelit cu covor de

gazon verde, împodobit cu garduri vegetale îngrijite în cele mai mici detalii și cu arbori plantați de către importanți oameni de stat. Este de o simplitate pătrunzătoare care aduce aminte de principiile ce au călăuzit credința și idealurile lui Gandhi: adevărul, simplitatea, credința și nonviolența. Potrivit regulilor ritualice, mă apropii desculț de placa neagră, rece și sobră a cărei austeritate este îndulcită de un superb desen *rangoli* imaginat din flori albe, galbene, portocalii și roșii. Acest meșteșug oriental cu nume ce derivă din cuvântul sanscrit *rangavalli* care înseamnă *culoare*, este o veche artă prin care smerenia se preface în ofrandă figurativă grație firelor de nisip sau rumeguș, grăuților de orez sau petalelor ori pulberilor colorate. Urmărind tipare ce descriu simboluri geometrice consacrate, abstracte sau inspirate din natură și circumscrise desăvârșit în cheia simetriei, fiecare dintre aceste opere de artă tradițională hindusă concentrează deopotrivă valori mistice și estetice intense, profunde și greu de deslușit pentru un european. De această dată aranjamentul floral așternut pe piatra neagră cu irizații argintii reprezintă o corolă de lotus în reprezentare stilizată și armonizată cromatic. Observ mesajul în alfabet *hindi* încastrat cu litere de alamă șlefuită pe frontonul monumentului. Îi cer ajutorul lui Jai și aflu că semnifică ultimele cuvinte rostite de Gandhi în clipa morții: *Hey Ram!-O, Doamne!*. Mahatma Gandhi, cu prezența sa fizică carismatică asociată ochelarilor rotunzi din sârmă, urechilor proeminente și veșmântului tradițional *dhoti* din pânză albă, va reprezenta veșnic o personalitate universală emblematică cu contribuție hotărâtoare la soarta Indiei și a omenirii, slavă înțelepciunii, echilibrului și ideologiei pacifiste dezvoltată prin conceptul *Satyagraha- agățându-se de adevăr*. Această strădanie pusă în practică printr-o formă de rezistență civilă nonviolentă a avut un rol decisiv în mișcarea de eliberare a țării sale de sub tutela britanică și a inspirat discipoli ca Martin Luther King jr. sau Nelson Mandela. Toate aceste merite se susțin fără tăgadă în pofida speculațiilor nefondate, aberante sau

indecente privind intoleranța sa disimulată față de populațiile musulmane sau *sikh*, posibila colaborare cu serviciile secrete britanice MI6 sau legendele ce privesc viața sa intimă. Cer permisiunea și mă pozez cu grupuri și familii de indieni veniți să-l omagieze pe idolul lor. Prietenul nostru Jai dorește să ne facă o surpriză și ne conduce într-un colț al parcului pentru a vedea un superb exemplar dintr-o specie arboricolă tropicală denumită științific *Polyalthia Longifolia* și supranumită *Arborele lui Buddha* sau *Bradul Indian*. Sunt cuprins de uluire atunci când citesc ce scrie pe mica pancartă de la baza arborelui: Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, 13.10.1969. Mă cuprinde un sentiment de stânjeneală amestecată cu mândrie mai ales atunci când descopăr că de-a lungul timpului printre oamenii de stat care au plantat puieți în semn de prețuire pentru Mahatma Gandhi s-au aflat Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii și Margaret Thatcher, Yasser Arafat, precum și foștii președinți Dwight Eisenhower, Ho Chi Minh, Leonid Brejnev, Nelson Mandela, Robert Mugabe, Francois Mitterrand și Iosif Broz Tito. Este unul dintre puținele locuri din lume care a izbutit a pune laolaltă lideri politici și ideologii atât de diverse și antagonice. Este doar meritul lui Gandhi.

Libertatea nu merită să fie obținută dacă ea nu include libertatea de a greși. Îmi întrece puterea de înțelegere modul în care ființele umane, fiind atât de experimentate și capabile, pot excela în a priva pe ceilalți oameni de acest drept prețios. Mahatma Gandhi.

Îmi îndrept pașii către ieșirea din parcul memorial și mă pregătesc pentru ultima vizită de astăzi la *India Gate–Poarta Indiei*. Afară mă tocmesc cu un grup de negustători gureși iar în final cumpăr o statuetă de bronz reprezentându-l pe Gandhi sprijinit de toiagul său într-o reprezentare esențializată ce evocă personalitatea sa dual, un caracter puternic întruchipat într-o aparentă fragilitate fizică.

În inima capitalei New Delhi, la locul de întâlnire a peste zece bulevarde asemeni rețelei unei pânze de păianjen citadine,

găsesc monumentul ridicat în anul 1933 pentru cinstirea celor 70.000 de eroi ai armatei Indiei britanice căzuți în Cel de-al doilea război anglo-afgan și pe numeroase alte fronturi din Primul război mondial. Este seară iar imaginea soarelui uriaș de vară indiană pe care îl pot vedea încadrat sub bolta Arcului de triumf din centrul pieței hexagonale este una răvășitoare. Găsesc un loc animat plin de localnici plimbăreți, turiști curioși și negustori limbuți. În cele două parcuri publice care mărginesc ansamblul memorial numeroși localnici pestriți și de toate vârstele stau așezați pe iarbă și se bucură de un picnic în familie. Este o scenă clasică pe care am văzut-o în multe dintre marile parcuri ale europei occidentale. Arcul de triumf cu o înălțime de peste 40 de metri are o structură arhitecturală frustă, clasică și laică, poartă câteva însemne tradiționale și are încrustate în piatră numele tuturor martirilor sacrificați în lupte. În anii `70 sub arcadă a fost construit un monument cu soclu din marmură roșie și neagră reprezentând o armă de luptă în poziție verticală pe a cărui pat este așezată o cască de război vegheată necontenit de *Amar Jawan Jyoti-Flacăra soldatului necunoscut* și care marchează astăzi punctul de plecare al festivităților ceremoniale închinate zilei naționale. La distanță de câteva zeci de metri, în mijlocul unui mic iaz ormamental, observ o construcție aparent abandonată sub forma unui baldachin colonial din piatră a cărui cupolă se sprijină pe patru coloane zvelte. Înțeleg de la călăuza noastră Jai că este un tribut în memoria regelui George al V-lea, fostul împărat al Indiei, trecut la cele veșnice în anul 1936. Statuia de marmură a acestuia așezată inițial sub cupolă a făcut subiectul multor acte de vandalism săvârșite de extremiști naționaliști, fiind în cele din urmă înlăturată împreună cu însemnele regale britanice inscripționate pe fundație. Fac o plimbare pe impunătorul bulevard *Rajpath*, admir deschiderea somptuoasă a acestuia către peluzele laterale încărcate cu vegetație, și urmăresc tinerii indieni ieșiți la promenadă, veșmintele multicolore care însuflețesc atmosfera precum și comercianții ambulanți care

ademenesc trecătorii cu fructe proaspete sau uscate, mici gogoși rotunde, vată de zahăr sau cereale expandate. Rog un grup de tineri cu cămăși în carouri de culori pătrunzătoare să mă primească în mijlocul lor pentru a face câteva fotografii, apoi fac același lucru cu o frumoasă domnișoară sfioasă și înfășurată într-un *sari* elegant cusut în mătase corai cu marginile albe dantelate. Cumpăr de la o femeie care nu se lasă defel pozată câteva tipare xilografiate pe lemn folosite la imprimarea țesăturilor, tehnică pe care nu știam atunci că o voi întâlni în zilele următoare într-un atelier faimos din Jaipur. Mă las încântat de *mehndi*, arta tatuajului temporar cu *henna* pe care o indiancă îl realizează pe mâna albă și plăpândă a unei turiste occidentale. Cu origini în India antică ca un meșteșug ceremonial de decorare a pielii cu motive geometrice, florale sau solare, ori având drept scop ideea sacră de a trezi *lumina interioară* în procesiuni ritualice, această formă de artă corporală care folosește ca pigment o pastă ce are la bază pulberea obținută din frunzele uscate ale plantei tropicale numită *henna–Lawsonia inermis* și care are efectul de a se imprima în tonuri de maro-roșcat pe stratul superficial al epidermei, a devenit astăzi o modă foarte răspândită în rândul tinerelor din lumea occidentală aflate în căutare de exotic și mistic. E o atmosferă clocotitoare și vie așa cum numai acest popor știe a zugrăvi.

Luând contact direct cu acești oameni senini și oblăduiți de chezășia toleranței hinduse, nu-mi pot imagina cum este posibil ca în această țară la fiecare 20 de minute o femeie să fie agresată sexual. Ghidul ne relatează despre cazul zguduitor săvârșit în anul 2012 când o tânără studentă a fost violată și ucisă de un grup de bărbati în timp ce călătoareau într-un autobuz. Deși jurisprudența a fost înăsprită pentru astfel de fărădelegi, se vorbește de o *cultură a violului* transmisă din generație în generație mai ales pe fondul lipsei de apreciere față de femeie și a plasării acesteia pe o treaptă inferioară, atât din considerente religioase conservatoare cât și ca o reflexie a carențelor de educație ori a sărăciei generalizate. Este partea

întunecată a unei credințe care propovăduiește toleranța și pacea interioară. Recent am urmărit un film serial pe care studiourile indiene l-au realizat având ca subiect cazul terifiant petrecut în New Delhi. L-am abordat cu mare interes mai ales că nu intră în tiparul consacrat al *musicalului bollywoodian*. *Delhi Crime-2019* nu este doar o anchetă cinematografică, ci mai degrabă o disecție pe viu a societății indiene de astăzi până în cele mai tainice și lăuntrice straturi sociale. O dezvăluire frontală fără prejudecăți și menajamente a traiului cotidian și chiar o confidență a psihologiei acestui popor.

Ajung târziu la hotel și pentru cină aleg cea mai simplă variantă care-mi stă la îndemână, mânat fiind de curiozitatea de a experimenta pe propriul stomac efectul globalizării gastronomice. Intru într-un restaurant *McDonalds* care este plin ochi cu adolescenți entuziaști ce mușcă cu voluptate din burgherul american ca și cum acesta ar putea fi *visul american* din care cu siguranță o parte dintre ei se vor înfrupta curând. Comand cel mai simplu și clasic posibil: *Mediu Big Mac*. Găsesc un colț de masă liber, mă așez și nu îmi trebuie multe înghițituri ca să îmi dau seama că sunt în India și chifteaua yankee este picantă foc și limba îmi este cuprinsă de flăcări. Le sting cu o cola rece ca gheața pe care am luat-o într-un moment de ispirație divină. Cu papilele gustative pârjolite iau uriașul pahar din carton și mă îndrept către hotel alinându-mi oful arzător cu înghițituri mici și dese din prea dulcea răcoritoare de la *unchiul Sam*.

Dis-de-dimineață ne despărțim de *New Delhi* și plecăm către faimosul *Oraș roz*, nu înainte ca șoferul autocarului împreună cu Jai să ne facă un ultim tur al capitalei pentru a vedea Palatul Prezidențial și Palatul Parlamentului.

În partea stângă a bulevardului se deschide grandios, cu o arhitectură armonioasă în stilul *barocului edwardian* și elemente indo-gotice ori decorațiuni heraldice, *Rashtrapati Bhavan*, actuala reședință a președintelui statului. Acest edificiu impozant se află pe un domeniu întins organizat în grădini mogule tradiționale, caroiate

prin canale deschise pline cu apă ori fântâni în formă de lotus și împodobite cu trandafiri, portocali, viță de vie sau colecții de *bonsai*. Palatul fost deschis în deceniul trei al secolului XX și este fosta casă a viceregelui Angliei de până în anul 1950, după dobândirea independenței Indiei și retragerea britanică. Cele peste trei sute de încăperi, care includ camere de locuit, săli de recepție, birouri sau spații administrative și peste doi kilometri de coridoare desfășurate pe patru etaje într-o monumentalitate ce accentuează puterea și autoritatea prezidențială, fac din această construcție cea mai mare rezidență oficială a oricărui șef de stat de pe planetă, depășind ca suprafață simboluri universale ca: Palatul Buckingam din Londra, Orașul Interzis din Beijing, Vaticanul sau Palatul Parlamentului din București.

Odată întors acasă am avut ocazia să văd interiorul grandios al acestui impresionant palat, înfățișat într-o extraordinara realizare cinematografică recentă care dealtfel pune în lumină o pagină dramatică a istoriei acestei țări. *Viceroy's House-2017* este mai degrabă o recenzie în imagini a ultimilor ani de ocupație britanică. Filmul este cu atât mai veridic fiind regizat de Gurinder Chadha, nepoata unei refugiate din perioada tragică a Indiei de la jumătatea secolului trecut.

Palatul Parlamentului, denumit *Sansad Bhavan*, a fost construit tot de englezi în primele decade ale anilor 1900 în încercarea de a moderniza capitala administrativă a Indiei și reprezintă se pare o interpretare îndrăzneață, și chiar modernă până astăzi, a anticului templu *Chausath Yogini* zidit în India centrală încă din secolul XI. Amprenta sa circulară adăpostește cele două camere ale parlamentului *Lok Sabha* și *Rajya Sabha,* precum și *Sala bibliotecii,* toate îmbrățișate de un ansamblu arhitectonic ce seamănă izbitor cu *Colosseum-ul* din Roma.

Șoferul nostru *potrivește* autocarul pe autostrada National Highway NH 48, această coloană vertebrală din osatura ramificată a

sistemului național de transport rutier care traversează țara de la nord la sud, din *New Delhi* și până în orașul *Chennai* via *Mumbai* pe o distanță de aproape 3000 de kilometri.

Ieșirea din capitală îmi dă prilejul să văd și un chip ascuns al globalizării, prin zecile de sedii în arhitecturi futuriste și avangardiste ale unor firme cunoscute atrase aici cu siguranță de visul oricărui mogul corporatist modern: mâna de lucru la discreție și poate prea ieftină. În cea mai mare parte a ei, India pare un rai al antreprenorilor de pretutindeni pentru care statusul social al populației aflate sub pragul *săraciei absolută* reprezintă cea mai prețioasă virtute a acestor oameni.

Îmi aduc aminte de vorbele înțelepte ale Maicii Tereza, cea care vreme de aproape jumătate de secol s-a îngrijit de năpăstuiții și sărmanii Indiei.

*Dacă nu poţi să hrăneşti o sută de oameni, atunci hrăneşte unul singur.*Sfânta Tereza de Calcutta.

Pe partea dreaptă a drumului văd grădina luxuriantă Mangal Mahadev Birla Kanan. Din mjlocul acesteia răsare imperial Lordul Shiva, *cel care purifică pe oricine îi rostește numele* după cum mărturisește filozoful hindus Adi Shankara. Îmi place încrederea cu care indienii se înconjoară la tot pasul de zei ciopliți parcă în speranța de a-și consimți și consfinți propriile slăbiciuni.

Proaspăt *purificat* după ce tocmai i-am dat binețe lui Shiva, îmi continui drumul vreme de patru ore pe una dintre cele zece benzi ale autostrăzii care mă poartă spre Jaipur, capitala statului Rajasthan. Doar apariția sacrelor vaci încornorate, ce au prioritate în orice împrejurare și care traversează agale sau se odihnesc în mijlocul drumului, frânge monotonia marșului rutier bine țintit. Vehicule din toate speciile și gabaritele se mișcă pe latul șoselei asemeni mărgelelor pe abac. Autoturisme, ricșe motorizate, motorete, autobuze și camioane își văd de drum, fără să dea măcar impresia unei vagi tentative de a pune preț pe cel mai elementare reguli de

circulație sau securitate. Mă sperie imaginea nenumăratelor scutere care gonesc nebunește și cu o naturalețe dezarmantă având șeile încărcate cu câte trei-patru adulți care țin în brațe tot atâția copii. Autocamioanele, cele mai multe dintre ele trecute de vârsta pensionării, sunt excesiv de înzorzonate, împopoțonate și colorate în toate culorile universului, ca într-o competiție de sorcove. Nu se face economie de imaginație, spațiu și vopsea atunci când este vorba de flori, animale sfinte, temple sau zei hinduși. Invariabil pe oblonul din spatele acestor autovehicule stă scris cu cele mai pitorești, înflorate și țipătoare combinații de caractere grafice și culori: *HORN OK PLEASE*. Este un laitmotiv devenit aproape cutumă și marcă locală unică. Deși pare o pată de culoare exotică, în fapt această tradiție a apărut ca o măsură empirică de securitate în absența unei discipline rutiere primare și în lipsa unor minime dotări tehnice de semnalizare, avertizare și asigurare ale autocamioanelor. Astfel, ca să mă exprim în litera codului rutier, atât luminile intermitente de semnalizare a depășirii cât și cele de frânare sau chiar oglinzile retrovizoare sunt considerate desuete, și prin urmare mesajul scris cu majuscule colorate pe spatele vehiculelor, aparent fără a avea vreun sens gramatical, îndeamnă participanții la trafic să claxoneze insistent ori de câte ori doresc să efectueze o manevră. Se pare că acest năravacustic a devenit o normă și chiar o pasiune incurabilă pentru tagma clocotitorilor șoferi indieni, de cele mai multe ori servind doar scopului de a-și vesti prezența în trafic. În ciuda restricțiilor legislative care au interzis claxonatul începând cu anul 2015, încă se pare că este una dintre cele mai mari plăceri ale conducărilor de vehicule din India. Cât despre obiceiul de a-și îmbodobi camioanele la care indienii nu pot renunța nicidecum, nu pot să spun decât că îl privesc ca pe o formă de exprimare artistică cu nimic mai prejos decât suratele sale care alcătuiesc mare familie a artei de stradă. O expoziție de artă naivă vernisată chiar pe șosea, în care lucrările se întrec în a atrage atenția participanților la trafic și nu numai. Îmi

place simplitatea și francheța cu care picturile rutiere includ sintagma bizară HORN OK PLEASE în cele mai fanteziste scene mitologice, laice sau abstracte. Literele majuscule ale mesajului imperativ și prozaic deopotrivă se vâră cu îndrăzneală printre petale de lotus, corole de gălbenele, cozi de păun, trompe de elefant, coarne de vacă sau împlinesc capetele încoronate ale idolilor hinduși. Trebuie să recunosc că este o bucurie să văd cum mi se perindă prin fața ochilor o nesfârșită alegorie aflată în mișcare. De fapt îmi place cu adevărat acest mod artistic prin care indienii izbutesc cu candoare și onestitate să prefacă neajunsul în preaplin, mânjeala în dichis și cusurul în virtute.

Continuăm drumul traversând localități strâmtorate, ruinate și împovărate cu munți de gunoaie, pământ arid și prea multele guri flămânde ori mâini care cer. Este o neputință greu de imaginat, privit sau descris. Doar apariția uriașelor panouri publicitare pe care scrie *Pepsi*, *Vodafone* sau *Samsung* te trezește la realitate dintr-un peisaj care pare a fi un coșmar cumplit și ireal. Încerc să privesc direct în ochi oamenii nevoiași din micile cătune risipite pe marginea șoselei și din nou am senzația că îmi par mai năpăstuiți decât se simt ei înșiși. Privesc în urma istoriei acestui popor și trag o concluzie dureroasă dar justă. Imperiul mogul a lăsat moștenire o cultură și o civilizație de trei sute de ani care durează până astăzi, iar englezii au părăsit India după alte trei sute de ani lăsând în urmă drumuri, palate, dar și peste trei sute de milioane de suflete analfabete aflate în pragul foametei. Din loc în loc pe câmpurile sterile și arse de soare se văd comunități de indieni nomazi ce sălășluiesc în corturi în jurul cărora pasc bovine costelive și sterpe. La jumătatea drumului facem o pauză de împrospătare. Autocarul oprește lângă coliba acoperită cu frunze de palmier a unui tânăr târgoveț care are spre vânzare nuci verzi de cocos și un soi de banane pitice. Ca la un semnal suntem invadați de o colonie de macaci obraznici, aroganți și fără cei *șapte ani de acasă*. Cele câteva zeci de maimuțe aparținând câtorva generații, de la ăi de

țâță și până la înțelepții grupului, au fața și fundul rozalii, cunosc bine vadul în care cerșesc și chiar îndrăznesc să șterpelească mâncare sau obiecte strălucitoare din mâna rudelor lor bipede, bărbierite sau coafate. În timp ce fiecare dintre noi este luat în primire și asaltat de câteva primate, mănânc cu ghionturi și teamă o banană sub privirile insistente ale unui puiuț uricios și gălăgios care orăcăie agățat de spinarea maică-sii. Deși la prima vedere îmi pare o joacă, realizez privindu-le ochii și caninii cât de inteligente, înșelătoare și periculoase pot fi aceste ființe sălbatice în fața cărora omul este atât de vulnerabil. Mi se confirmă fobia care mă cotropește atunci când sunt în preajma unei maimuțe. Pesemne mi se trage de când un asemenea exemplar a reușit să-mi șterpelească ochelarii de pe nas, atunci când aveam vreo șase ani și vizitam împreună cu părinții mei o grădină zoologică ambulantă. Își face apariția o fetiță desculță învești mântată într-un *sari* mov și care paște cinci capre prăpădite, râioase și ciolănoase. Dintr-un sentiment de milostenie fiecare dintre noi oferă câte un dar copilei. Este sfâșietor modul în care această fată privește un simplu biscuit uscat ca pe o felie de tort sau un pix de cincizeci de bani care i se pare o jucărie prețioasă.

Continuăm drumul către orașul Jaipur pe care mi-l imaginez ca pe o *pasăre flamingo* rătăcită în acest infern greu digerabil. Aveam să constat că această imagine a sărăciei și neputinței este doar preludiul suav al trăirilor care se amplifică pe masură ce ne apropiem de destinație. Periferia *Orașului roz* este cutremurătoare. O aglomerare din mormane de moloz, gunoi și vaci rătăcite printre bordeie insalubre în care supraviețuiesc laolaltă sute de mii de oameni cu mințile și burțile pustiite. Aceste cuvinte pe care le rostesc cu adâncă compătimire sunt prea blânde, grațioase și sofisticate pentru a înfățisa traiul imensei majorități a acestui popor, blestemat și binecuvântat deopotrivă de *Shiva, Brahma* și *Vishnu*, pentru care profunzimea spirituală ține loc de pâine, apă, acoperiș și pernă.

Panoul din beton spoit în var roz pe care stă scris cu litere vegetale Jaipur îmi dă de veste că am intrat în oraș.

Autobuzul încetinește iar Jai ne dă primele explicații introductive. Ascult cu atenție și privesc pe geam. Statuia impunătoare din marmură neagră a Indirei Gandhi, fost prim-ministru al Indiei și supranumită *Doamna de fier*, se înalță de pe un piedestal în parcul Campusului Universitații din Rajasthan. Are pieptul cu împodobit cu ghirlande de gălbenele proaspete, în semn de recunoaștere pentru contribuția sa la înnoirea țării. Pe trotuar un comerciant a scos la vânzare câteva statuete din ghips alb ce o întruchipează în mărime naturală pe *Durga*, zeița hindusă a războiului. Aceasta este reprezentată călare pe un tigru bengalez și poartă în fiecare dintre cele opt brațe câte o armă de luptă. Tot pe partea dreaptă se ivește imaculat și avangardist templul hindus Laxmi Narayan, un filigran tăiat în 2000 de tone de marmură albă ce face *risipă* de decorațiuni sculptate și încrustate. Într-un loc umbros de pe partea opusă lăcașului de cult imortalizez cu obiectivul camerei foto un grup statuar vivant întins pe iarbă, cadru pe care l-aș putea denumi plastic: *peisaj urban cu taximetriști de ricșe odihnindu-se*. Aproape că a început să nu mă mai surprindă gestul reflex pe noi cei cu fizionomie și veșminte europene îl declanșăm celor mai mulți dintre oamenii locului, acela de a întinde mâna implorând și cerând ceva, orice, poate chiar o soartă mai bună. Ne îndreptăm către *Hawa Mahal–Palatul vânturilor*, blazonul arhitectural al orașului. Lăsăm în urmă piața plină de porumbei cenușii ce animă fațada mândrei arhitecturi indo-gotice a Muzeului Albert Hall care adăpostește o colecție prețioasă de obiecte, bijuterii, covoare și lucrări de artă. Trecem pe lângă silueta arcuită a pasajului *Naya Pol*, una dintre cele șapte porți de acces în citadelă, și în cele din urmă străbatem *Johari Bazar*, cea mai importantă stradă comercială din Jaipur, un fel de soră domesticită a bazarului *Chandni Chowk* pe care l-am vizitat în capitala New Delhi.

Hawa Mahal, unul dintre cele mai reputate puncte de atracție turistică din India, este zidit integral din binecunoscuta gresie roz care a dat *tonul* de culoare multor construcții din zona centrală a orașului. Se pare că dintr-un gest de prietenie, respect sau obedință, în anul 1876 toate clădirile din zonă au fost vopsite în aceeași nuanță cu prilejul vizitei de curtoazie a Prințului de Wales Edward VII devenit apoi împărat al Indiei. Clădită în anul ultimul an ale secolului XVIII de către maharajahul Sawai Pratap Singh, emblema incontestabilă a urbei mă uimește prin tainele estetice, inginerești, religioase și sociale în care este învăluită. Dar să le iau pe rând, ordonat și sistematic. Deși respectă o tradiție arhitecturală locală întâlnită în multe dintre construcțiile vremii, profilul fațadei îmi pare că are la origine reprezentarea stilizată a unui păun, pasăre care în credința indiană simbolizează grația, mândria și frumusețea. Alții creditează ca sursă de inspirație coroana zeului *Krishna*, atât de venerat în mitologia hindusă ca avatar al zeului suprem *Vishnu*. Cele cinci niveluri ale palatului în formă de evantai sunt străpunse de numeroase deschideri arcuite cu dimensiuni și geometrii diverse, și care traversează secțiunea castelului creând astfel un flux continuu de aer pesemne cu rol de reglare termică. Cele aproape o mie de ferestre sunt mascate de balcoane miniaturale *jharokha* specifice arhitecturii indo-islamice și acoperite cu zăbrele dantelate care înafara rolului decorativ permiteau doamnelor de la curte să privească în exterior fără a fi observate. Această practică obligatorie denumită *purdah* este prezentă încă în elita societăților hinduse și musulmane. Justificată inițial ca o măsură de protejare a femeilor împotriva hărțuirii, această rânduială a devenit o modalitate de a restrânge libertatea, mobilitatea și participarea acestora la viața socială dominată de bărbați. Deasemenea *burqa*, veșmântul care acoperă integral trupul soțiilor pentru a feri privirilor indiscrete pielea, formele și chiar ochii, reprezintă o versiune vestimentară a acestei cutume ce conferă cel puțin declarativ protecție și respect în interiorul comunității. Deși

pentru noi, cei trăitori într-o lume asaltată de ideologii progresiste, egalitariste și feministe, poate părea o formă de discriminare sexuală brutală și inacceptabilă, am convigerea că femeia musulmană nu este atât de afectată ci dimpotrivă, de cele mai multe ori își etalează această ținută afirmându-și cu mândrie statusul matrimonial, treapta socială, precum și identitatea religioasă. Trecând peste aceste considerații personale trebuie să recunosc perfecțiunea și delicatețea palatului de care m-am amorezat la prima vedere. Este limpede că maharajahul Sawai Pratap Singh, de altfel un iubitor al științelor exacte și al artelor frumoase, și-a pus în operă toate aptitudinile tehnice și estetice pentru a duce la plenitudine această capodoperă urbană, în speranța desăvârșirii *orașului perfect* visat de bunicul său atunci când a fondat capitala statului Rajasthan. Ornamentația bogată în motive florale rânduite într-un echilibru fără cusur, elementele arhitectonice hinduse și islamice, filigrane și dantele în gresie roz, bolțile arcuite și stâlpii gofrați, toate îmi taie răsuflarea într-un *coup de foudre* incurabil. La toate acestea se adaugă contrastul angelic dintre culoarea roz a palatului și strălucirea de *lapis lazuli* a cerului indian. Dar surpriza deabia acum începe. Urmează să explorez interiorul din spatele acestei bijuterii din piatră și descopăr o sumedenie de ciudățenii pe care ghidul încearcă să mi le decripteze. Vizita la etajele superioare, la care accesul se face nu pe trepte ci doar prin rampe înclinate, îmi dă ocazia să pătrund într-o atmosferă minimalistă stranie dominată de coridoare, coloane și arcade islamice încărcate de stucaturi cu motive geometrice discrete și de pereți aparenți decorați cu ochiuri de sticlă colorată în roșu, verde, galben și alb. Toate acestea se deschid într-o curte interioară însuflețită de un bazin animat cu mici jocuri de apă. Înțeleg după spusele ghidului că zonele compartimentate din interior aveau roluri bine definite. Între acestea *mardana*, apartamentele pentru oaspeți de sex masculin, și *zenana*, camerele interioare destinate exclusiv soțiilor, concubinelor sau fiicelor necăsătorite care erau supuse constrângerilor *purdah*,

sunt cele mai specifice spații ce pot defini organizarea monarhiei mogule. Examinez împrejurimile prin micile ferestre exterioare și încerc să-mi imaginez atmosfera unei zile obișnuite de la curtea princiară. Privind printr-un ochi de fereastră Jai îmi indică cu degetul arătător îndreptat în zare următorul obiectiv pe care îl vom vedea: *Jantar Mantar*. Urmez grupul care se îndreaptă spre ieșire și ajuns în stradă mai arunc o privire către înaltul splendorii roz la poalele căreia mă aflu. Trag nădejde că această ultimă imagine o să-mi ajungă pentru toată viața.

Mergem înspre *Jantar Mantar* și încerc să surprind viața orașului. Comercianți ambulanți cu tejghele întinse pe trotuar ne ispitesc cu tot felul de suvenire locale, ne îmbie cu mirodenii și prăjiturele indiene și ne ademenesc să luăm o ricșă pentru numai un dolar. Presupun că în mitologia hindusă sau cultura indiană porumbelul este foarte iubit, de vreme ce foarte mulți dintre târgoveți au la vânzare o varietate felurită de semințe și grăunțe destinate turiștilor aflați la promenadă ce doresc a hrăni aceste păsări care umplu cele mai multe dintre piețele pietonale. Orașul pare o hulubărie urbană iar porumbeii nu se sfiesc defel să zăbovească în preajma oamenilor. Dacă prezența porumbelului aduce bucurie și încântare în sufletele oamenilor, nu cred că același lucru se poate spune despre nenumăratele primate din familia *macacilor* care escaladează clădirile și pătrund în case prin ferestrele de la etaj, înfruntând cu curaj prezența locatarilor și dând dovadă de o îndrăzneală dusă până la obraznicie prin micile furtișaguri la care se încumetă. Chiuie, ciorovăiesc, rânjesc, chicotesc, gesticulează și se *maimuțăresc* în cel mai autentic sens al cuvântului. Fără nici o exagerare, îmi pare societate paralelă ce coabitează de la egal la egal cu *homo sapiens*, iar acest gând îmi provoacă un frison rece pe șira spinării. După îndelungi căutări șovăielnice îmi găsesc un suvenir pe gustul meu. O mică bucată de gresie, materialul din care este zidit palatul *Hawa Mahal* pe care tocmai l-am lăsat în urmă. În timp ce

scriu, privesc fărâma de oraș roz pe care am adus-o acasă și care stă cuminte în colecția mea litologică între celelalte pietre aduse din patru zări.

Mă pregătesc pentru următoarea întâlnire, de data aceasta cu știința, în complexul tematic *Jantar Mantar*, în fapt un ansamblu arhitectural dedicat astrologiei și astronomiei. Îmi aduc aminte că am văzut pentru prima dată acest parc în metafora cinematografică *The Fall-2006*. Un film de colecție în care eroina principală, interpretată admirabil de ingenua copilă româncă de numai nouă ani Catinca Untaru, își imaginează acest spațiu ca pe un labirint oniric. Un adevărat edificiu urban finalizat la jumătatea secolului XVIII ca rod al pasiunii pentru știință a fondatorului orașului Kachwaha Rajput Sawai Jai Singh II, colecția care cuprinde 19 instrumente astronomice și se întinde pe o suprafață de aproape două hectare a reprezentat un simbol al autorității regale, atât prin dimensiunile monumentale dar și prin puterea de a controla timpul și de a prezice mișcarea ori poziția planetelor. Jai ne lasă pe mâna ghidului local specializat. Acesta îmi pare a fi musulman, ni se prezintă pe numele mic *Kamal,* și urmează să descrie pe rând istoricul și indicațiile fiecărui instrument. Înțeleg că deși acestea se bazează pe teoria geocentrismului descrisă de Claudius Ptolemeu, conform căreia toate corpurile cerești se învârt în jurul Pământului, gradul de exactitate al lor în măsurarea curgerii timpului și prognozarea fenomenelor astrologice este unul remarcabil. Trebuie să admit că mă depășesc explicațiile gazdei noastre, un domn stilat și educat care ne ține un curs de astronomie în aer liber, astfel că îmi permit să mă sustrag colocviului științific și să fotografiez tot ce îmi vine la mână și la ochi. Aparatele de măsură, clădite din cărămidă, marmură și bronz, sunt spectaculoase atât prin dimensiunile gigantice și materialele folosite, dar mai cu seamă datorită acurateții cu care încă pot calcula poziția soarelui în raport cu pământul. Aflu că de-a lungul timpului întregul parc a făcut subiectul a numeroase restaurări. Kamal

istorisește povestea emoționantă a inginerului Arthur Garett, asistent tehnic al districtului Jaipur din perioada colonizării britanice, care fiind un mare pasionat de știință a restaurat aceste instrumente astronomice unice salvându-le astfel de la dispariție. După mai bine de un secol, în anul 2016 nepoții săi din Londra au donat muzeului local trusa de desen tehnic a acestuia, ca semn al atașamentului și legăturilor interumane pe care bunicul lor le-a sădit și cultivat în această țară. Ghidul explică numele parcului care literalmente se traduce din sanscrită și înseamnă *instrumente de calcul.* Ideea acestuia are ca bază de ispirație cartea astronomică de origine islamică denumită *Zij* ce cuprinde modele și teorii planetare exprimate prin tabele care descriu parametri astrali calculați pe baza funcțiilor trigonometrice și a ecuațiilor matematice. Se pare că deși interesele politice și religioase au influențat de-a lungul timpului conținutul acestei cărți existând peste 200 de variante, ea stă la baza calculelor astronomice originare. Însoțesc ghidul în turul precis pe care îl face și zăbovesc cuminte la fiecare dintre instrumente care poartă nume de botez complicate și care, fiind la ora prânzului, par a semăna cu denumirea specialităților culinare indiene dintr-un meniu imaginar la care visez cu ardoare. Poate cel mai spectaculos și mai ușor de înțeles este giganticul *Vrihat Samrat Yantra* alintat *Marele rege al instrumentelor*, care este unul dintre cele mai mari ceasuri solare din lume și are o precizie de măsurare a orei exacte de numai două secunde. Urmăresc curios linia umbrei care se deplasează pe cadranul gradat indicând curgerea timpului și mai trag cu ochiul către vizitatorii parcului. Sunt în căutarea unui subiect exotic de imortalizat în poză. Așteptarea prăzii fotografice nu a fost în zadar. Zăresc turbanul aranjat impecabil pe capul unui tânăr cu spate lat, maxilar puternic, barbă pietănată și mustăcioară răsucită. Cu siguranță este un adept al cultului *Sikh*, o religie monoteistă minoritară veche de 600 de ani. Culoarea portocalie a turbanului îmi dă încredere și curaj să-l abordez pentru a ne fotografia împreună. Amabilitatea fără

rezerve, aspectul oarecum războinic precum și atitudinea hotărâtă a bărbatului, îmi confirmă faptul că această religie, izvorâtă din convingerile și învățăturile lui *Guru Nanak Dev*, a fost îmbrățișată de adepții săi ca o împletire ideologică fastă dintre valorile hinduse și cele musulmane. Știam o legendă, care cu siguranță este lovită de frivolitate, referitoare la culoarea acestui element vestimentar specific denumit *dast-e-yaar*, ce simbolizând *mâna lui Dumnezeu*, și pe care noi îl denumim generic *turban*. Dacă acesta este negru înseamnă că purtătorul are gânduri belicoase și este bine să te ferești din calea sa, în timp ce o culoare mai veselă poate însemna o stare de spirit mai binevoitoare. Cel puțin în cazul noului meu amic povestea se adeverește ținând cont de amabilitatea cu care răspunde rugăminții mele de a a-mi lăsa o amintire pe cardul de memorie al camerei de fotografiat. În jurul religiei *sikh* sunt cunoscute o sumedenie de descrieri stranii dintre care poate cea mai interesantă face referire la datoria adepților de purta permanent asupra lor cei cinci K. *Kesh*, părul înfășurat sub turban ca dar al lui Dumnezeu și netăiat niciodată în cursul vieții, *Kanga*, pieptenele de lemn util pentru a menține podoaba capilară curată și îngrijită, *Kachera*, lenjeria intimă de bumbac alb ca simbol al castității, *Kara*, brățara de fier ce semnifică forță și veșnicie, și *Kirpan*, micul pumnal bătut în oțel care reprezintă vitejia și curajul. Încerc să localizez aceste elemente la bărbatul *sikh* cu care tocmai m-am fotografiat și pot să depun mărturie doar pentru brățara metalică de la mâna dreaptă a acestuia, celelalte talismane indispensabile fiind imposibil de identificat din motive obiective ușor de înțeles. Îi mulțumesc cu o strângere de mână românească și un *Namaste!* Indian, și apoi iuțesc pasul pentru a prinde din urmă grupul nostru care dă să iasă pe poarta parcului astrologic *Jantar Mantar*.

Este miraculoasă trebuința omului de a-și desluși propriile îndoieli ce se lasă încă învăluie în tainicele infinituri ale universului din care facem parte cu inteligența, ignoranța, sfințenia și păcatele noastre. Claudius Ptolemeu a fost unul dintre primii învățați ai erei

noastre care a ridicat ochii spre cer și lui i se datorează minunățiile pe care tocmai le-am văzut.

Știu că sunt muritor de rând și efemer, dar când urmăresc după plăcerea mea înfășurările încolo și încoace ale corpurilor cerești nu mai ating pământul cu picioare. Stau în prezența lui Zeus însuși și-mi primesc porția de ambrozie. Claudius Ptolemeu

Următoarea vizită va fi la *City Palace–Palatul Orașului*, reședința oficială construită odată cu mutarea capitalei statului Rajasthan de la Amber, din cauza suprapopulării și a lipsei de resurse de hrană ori de apă. Jai ne propune o plimbare pe jos, cale de vreo 200 de metri, până la acest edificiu imperial care se compune dintr-un ansamblu de clădiri administrative, curți, temple, grădini, pavilioane și morminte.

Astăzi acest monument arhitectonic înafara scopului său turistic este folosit cu prilejul diverselor evenimente ceremoniale, religioase și culturale. Odată ajunși Jai strânge de la fiecare dintre noi cele 500 de rupii, adică puțin peste 6 euro, necesare pentru plata biletului de intrare și apoi ridică mâna în semn de adunare. Îl urmăresc cu atenție pentru a nu mă pierde în marea de indieni cu care m-am potrivit să vizitez în ceasul de seară a unei zile toride de toamnă *Palatul orașului Jaipur*. Începem cu *Govind Dev Ji Temple*, sanctuar închinat zeului *Krishna* și care într-un cadru butaforic opulent îl reprezintă personificat pe acesta în forma încarnării sale pe pământ. Într-o nișă sub formă de baldachin este plăsmuită o scenă în care *Krishna* cântă la flaut așezat pe un jilț împărătesc și este însoțit de soția sa, câteva muze mitologice și suita de slujitori. Decorul este stilizat, personajele sunt reprezentate prin fizionomii alegorice, totul e îmbrăcat cu foiță de aur și mătăsuri lucioase în culori tari nefăcându-se nicidecum economie de ciucuri, canafi, zorzoane, paiete, clopoței, franjuri, steguleț, ghirlande din flori de gălbenele proaspete, mărgele colorate, pietre semiprețioase și perle. În fața scenei se află ofrande oferite de credincioși ce constau în tavițe cu

fructe uscate, dulciuri, migdale și fistic. Ca un creștin ce sunt nu pot pretinde că rezonez cu atmosfera spirituală din acest lăcas sfânt dar cu siguranță cei câțiva indieni hinduși care îi aduc omagiu și prinos zeului *Krishna* sunt însuflețiți de vibrația mistică ce îi învăluie imaterial. Este un contrast uimitor cel puțin la nivel cromatic, cu care dealtfel încep să mă obișnuiesc, între austeritatea ortodoxă în care negrul este semnul smereniei în fața lui Dumnezeu și această abundență de ornamente în toate culorile universului. Ies în vârful picioarelor și ajung în sala destinată audiențelor regale *Sabha Niwas*, o încăpere somptuoasă prin dimensiuni, arhitectură și decorațiuni. În Un salon imens în formă de hol dreptunghiular dintr-un singur volum sprijinit pe arcade vălurite și coloane din marmură bogat decorate cu stucaturi pictate în motive florale delicate și cu mult bun gust estetic. Una dintre laturile mici ale sălii este mascată de un discret *jhali*, acel paravan din marmură dantelată des întâlnit în arhitectura mogulă prin care doamnele de la curtea regală supuse restricțiilor impuse de practica *purdah* puteau urmări activitatea din interior fără a fi observate. Atmosfera imperială este amplificată prin existența scaunelor sculptate și tapițate cu mătase roșie, a covoarelor cu desene persane, ori prin strălucirea superbelor policandre din cristal tăiat în sute de fețe. Pot să admir tablourile ce reprezentă peisaje sau portrete ale *maharajahului* și numeroase colecții de medalii militare sau arme. Urmăresc atent și neavând voie să fotografiez încerc să memorez cât mai multe detalii din bogăția și frumusețile seducătoare care mă înconjoară. Mai departe trec pe sub bolta cu alură de arc de triumf încărcat de înfloriturі sculptate și vegheată de doi străjeri mustăcioși parcă întorși din timp, gătiți de paradă cu turbane roșii, redingote imaculate cu bumbi lucitori, pantaloni la dungă și încălțări negre și lustruite. Bineînțeles că facem câteva poze mângâind pe trompă unul dintre cei doi elefanți din marmură albă care acompaniază intrarea într-una dintre curțile interioare ale palatului. Aici descopăr una dintre cele mai fanteziste structuri monumentale

ale palatului, *Sarvato Bhadra*, un spațiu în care arhitectul s-a jucat cu formele realizând un echilibru încântător prin combinații curajoase de arcade și coloane de inspirație mogulă care compun împreună o clădire deschisă de formă pătrată având în fiecare colț câte o cameră destinată întrevederilor private. Frumusețea acestui loc încărcat de istorie îl face renumit și râvnit pentru desfășurarea multor ceremoniale religioase, procesiuni tradiționale sau chiar evenimente și petreceri de familie. Am răgazul să admir spectaculoasele panoplii cu halebarde, sulițe, săbii, spade și pumnale care înnobilează pereții. Fanteziile și ilustrațiile florale islamice în mijlocul cărora mă aflu se reflectă provocator, creând iluzii optice fascinante, în două vase din metal lustruit de înălțimea unui stat de om, despre care aflu că au fiecare o capacitate de 4000 de litri, sunt turnate fără lipituri din câte 340 kg de argint de puritate înaltă, se numesc *Gangajalis* și sunt înregistrate în Guinness Book. Cel mai spectaculos este că aceste butelci prețioase nu sunt doar decorative, ele folosindu-i maharajahului Sawai Madho Singh II pentru transportul apei de băut în lunga călătorie pe care a realizat-o către Anglia cu ocazia festivității de încoronare a regelui Edward al VII-lea devenit împărat al Indiei începând cu anul 1902. Cu siguranță că în zorii secolului XX apele sfântului râu *Gange* nu erau socotite ca astăzi printre cele mai poluate de pe glob, din moment ce maharajahul în semn de devotament și credință pentru acesta consuma doar apa binecuvântată de zeița *Ganga*. Intre timp caut să fotografiez cele mai interesante și ciudate cadre cu imaginea mea care se reflectă într-unul dintre cele două *Gangajalis* care îmi amintesc de superba *Sală a oglinzilor* din *Palatul Versailles.* Sunt luat prin surprindere de una dintre cele mai minunate combinații de culori pe care ochii și mintea mea le-au întâlnit vreodată. Pe treptele uneia dintre intrările în *Sarvato Bhadra* șed și chicotesc cinci doamne înfășurate în cele mai frumoase *sari*-uri pe care mi le-aș fi putut imagina vreodată. Un buchet curat, sănătos și încântător de mătase fucsia, cinabru, oranj, malachit, smaragdin,

șofran, lapis-lazuli, fistic ori indigo, asezonat din belșug de ajururi și elemente decorative brodate în fir aurit. Toate au păr negru de tăciune strâns în coada lungă pe spate și poartă brățări, coliere și *piercing*-uri nazale de aur care le strălucesc pe pielea arămie. Nu pot să rezist magnetismului acestui tablou și ceva invizibil mă împinge în mijlocul lor. Nu știu ce statut matrimonial sau social aveau aceste frumoase indience a căror suspiciune și îndoială s-au risipit ușor la rugămintea mea de a ne poza toți împreună, dar râsul, stânjeneala și bucuria din ochii lor mi-a lăsat una dintre cele mai colorate, vii și dragi amintiri.

Revin cu picioarele pe pământ din euforia cromatică și iată-mă în *Pritam Niwas Chowk*, curtea interioară a celei mai vechi construcții din ansamblul Palatului regal, denumită prețios *Chandra Mahal–Palatul lunii* și care pe cele șapte etaje a adăpostit sediul administrativ al maharajahului. Priveliștea ternă și oarecum colțuroasă a arhitecturii indo-islamice este frântă spectaculos, dulce și fermecător de cele patru porți de acces sculptate în lemn masiv, închinate deopotrivă celor patru anotimpuri și zeilor pe care s-a clădit hinduismul. *Poarta Păunului*, dedicată toamnei și zeului *Vishnu* are bolta împodobită cu păuni având cozile înfoiate într-o combinație armonioasă cu tonuri de albastru azur, sienna arsă și alb. *Poarta Trandafirului*, consacrată zeiței *Devi* și iernii este inundată de motive vegetale și roze stilizate desenate minuțios și delicat până la cele mai fine detalii într-o combinație discretă de verniluri și rozuri pale. *Poarta Verde*, preferata mea dintre cele patru este asociată zeului *Ganesha* și primăverii, și mă încântă prin migala și discreția cu care verdele proaspăt, tânăr și crud este pus în evidență de linii fine de ocru care descriu efecte geometrice mogule. *Poarta Lotusului*, hărăzită verii și lordului *Shiva* are arcada monumentală dominată de un evantai floral cu efecte spațiale create prin asocierea meșteșugită de albastru marin, alb și sepia. Fiecare dintre cele șapte etaje ale construcției avea în vechime câte o funcțiune specifică în

îndeletnicirile cotidiane și buna funcționare a activităților regale. Reușesc să arunc o privire în muzeul de la parterul palatului care păstrează dovezi materiale ale epocii prin artefacte diverse, manuscrise, elemente de decor, podoabe sau covoare. Ceasul indică ora cinci după-amiază și mă grăbesc să vizitez muzeul din *Mubarak Mahal*, un palat construit într-o fuziune islamico-europeană care găzduiește astăzi pe lângă zona de recepție a turiștilor și o impresionantă colecție de textile apartinând casei regale. Este aproape ora de închidere a muzeului iar Jai ne îndeamnă să nu zăbovim prea mult admirând vitrinele frumos împodobite cu costume regale din mătase, *sari*-uri fine, șaluri brodate, bumbacuri imprimate sau carpete și covoare persane, pentru a ne face o surpriză din zona de *tabloid,* așa cum am putea spune astăzi. În cele din urmă după ce ne adună în jurul unei vitrine, care după numărul mare de turiști pare a fi punctul de atracție al muzeului, ne povestește istoria hainelor cu formă și talie ciudate din spatele geamurilor luminate. Acestea au aparținut maharajahului *Sawai Madho Singh I* care în ciuda greutății sale de peste 250 de kilograme și a înălțimii de doar 1 metru și 20 de centimetri a izbutit să seducă 108 soții fericite și împlinite. Cu un zâmbet în colțul gurii și revelația existențială că există o lege universală a compensației, mă îndrept către ieșirea *Palatului Orașului*. În depărtare pot vedea un turn cu orologiu care a fost montat de englezi după preluarea administrației coloniale în încercarea de a insufla, fără prea mare succes însă, o fărâmă din rigoarea, eficiența și punctualitatea britanice.

După o zi încinsă ajung la hotelul răcoros care îmi pare rupt dintr-o altă lume, o adevărată enclavă de lux și curățenie care nu are nimic din realitatea tristă de afară. Înainte de cină mă bucur de binecuvântarea unui duș reconfortant având în minte grija de a nu înghiți nici o picătură din apa de la robinet, dintr-un spirit de autoconservare justificat și amplificat de avertizările din baia hotelului prin care mi se comunică negru pe alb și în șase limbi de

circulație internațională că aceasta nu este potabilă. Restaurantul este unul pe cât de intim și primitor pe atât de elegant și plin aranjamente și decorațiuni interioare cu mult bun gust, pe care nădăjduiesc să-l găsesc și în farfurie. Studiul meniului se dovedește a fi o etapă dificilă în alegerea cinei, mai ales din pricina denumirilor lungi și înșelătoare ale felurilor de mâncare. Pozele care însoțesc explicațiile îmi fac cu ochiul și, nereușind să iau o decizie de unul singur, cer o consultanță de specialitate din partea ospătarului ce mă îndrumă către o rețetă locală care este și preferata bucătarului. Îl cred pe cuvânt și comand *Rajasthan Laal Maans*, o tocăniță de miel specifică zonei în care mă aflu. Nu îl las să plece fără să-mi asigur pentru început desfătarea sufletului cu o bere indiană, ușoară și rece. Rog ospătarul să-mi aducă deîndată o sticlă de *Kingfisher Lager*. Berea vine repede și nu peste mult timp am în față castronul cu mâncare aburindă. Încerc timid sosul picant cu colțul delicioaselor felii de lipie indiană *parotta*. Un soi de stufat de miel pe care obișnuiesc eu însumi să-l gătesc acasă în zilele de Paste, cu deosebirea că de data aceasta *chef*-ul nu a făcut economie la mirodenii și în special la chili, din care cauză papilele mele gustative sunt torpilate și anesteziate de nu mai reușesc să perceapă bucuria aromelor. Mă ajut de încă o sticlă de bere să finalizez aventura gastronomică. Intru în rezonanță cu vibrațiile dulci ale coardelor de *sitar* ciupite cu grație de *Veena Shrivani*, ochioasa interpretă indiancă pe care o văd pe ecranul televizorului de pe perete și de a cărei muzică, zâmbet, gropițe din obraji și cosițe negre mă îndrăgostesc pe loc. Acordurile și inflexiunile celeste pe care le pot modula două mâini delicate pe un instrument aproape nepământean îmi umplu sufletul de fericire. Și pentru că lumea e rotundă și îngustă, încercând să aflu cât mai multe despre această minune brună, scotocitorul *Google* mă înștiințează că este mândra urmașă muzicală a lui *Ravi Shankar*, compozitor și virtuoz legendar al sitarului căruia însuși *beatles*-ul George Harrison i-a fost discipol. Memorabil va rămâne pentru eternitate concertul

susținut de maestrul indian pe scena irepetabilului festival de la Woodstock din anul 1969. Mă trezește din visare nota de plată care vine pe o farfuriuță, și este strecurată sub două prăjiturele apetisante pline de fructe uscate și parfumate care reușesc să-mi aline oful înflăcărat. Zăbovesc minute bune în restaurant, fericit și cufundat într-un soi de transă dulce și agreabilă. Închei ziua în camera de hotel după ce trec în revistă cele câteva posturi de televiziune în care, fără excepție, toată lumea cântă și dansează într-o *dolce vita* indiană fără de sfârșit.

Soarele roșu abia dacă s-a ivit la orizont și noi luăm cu asalt orașul Amer, fosta capitală a statului Rajasthan mutată la începutul secolului XVIII de Raja Jai Singh II în noul oraș Jaipur. La poalele lacului Maota, principala sursă de apă a așezării urbane, se deschide perspectiva dealului împădurit pe coama căruia se află o citadelă impunătoare dominată de ziduri cu turnuri și parapeți de apărare și ridicată din gresie roșie în liniile arhitecturii mogule. Accesul în inima orașului o vom face călare pe elefanți, care vor suporta în locul nostru, dragii de ei, supliciul de a lua în piept potecile abrupte și șerpuite. Ca de obicei Jai face *recensământul* grupului pentru a nu ne pierde printre sutele de turiști din toate zările pământului și ne așează la rândul de așteptare pentru a căpăta o spinare de elefant pe post de taxi. Cumpăr de la un vânzător ambulant o umbreluță brodată în fâșii de pânză multicolore, anticipând cu inspirație văpaia care se va abate asupra noastră odată cu ridicarea soarelui în crucea cerului. Intru în vorbă cu un grup de turiști despre care aflu că sunt olandezi și nu ratez ocazia de a mă lăuda că am vizitat în urmă cu câțiva ani fascinantul, frivolul și lacustrul Amsterdam. Omul de ordine îmi face semn să urc treptele unei platforme de piatră și odată ajuns acolo mă înscăunez comod pe șaua de lemn vopsit ancorată pe șalele elefantului acoperite cu un soi de prapur din mătase roșie. Pachidermul, ce pare a fi matur după faldurile decolorate și zdrențuite ale urechilor, are pe frunte încondeiat cuvântul *Jaan* care

s-ar traduce *drag* atât în hindi, limba vorbită de hinduși, cât și în *urdu*, limba vechilor musulmani din aceste locuri. Trompa și capul masiv ale elefantului sunt împodobite cu desene ce descriu în culori pale flori de lotus, iar pe greabănul acestuia stă proprietarul animalului, îmbrăcat în cămasă *kurta* albă și cu turban corai înfășurat pe creștetul capului. Trăiesc un sentiment de vină pentru truda elefantului pe care îl împovărez dar încerc să mă bucur de peisajul grandios din jur. Surprind în câteva cadre fotografice grădinile geometrice colorate aflate mijlocul lacului Maota și care seamănă cu un cub *Rubik* gigantic. Între aceste carouri vegetale se spune că s-ar afla și unul cu șofran plantat de însuși maharajahul Raja Jai Singh II. Descendentul cu trompă al colonelului *Hathi* din *Cartea Junglei* a lui Rudyard Kipling, își încheie suferința odată cu intrarea în cetatea seculară prin *Poarta Soarelui-Suraj Pol*. Curtea interioară, denumită *Jaleb Chowk*, era destinată în principal organizării paradelor militare ale oștirilor întoarse din campanii victorioase pentru a fi inspectate și onorate prin prezența maharajahului și sub privirile tainice ale doamnelor de la curtea imperială aflate în spatele deja cunoscutelor *jhalis*. Tot aici se află *hammam*-ul, baia turcească moștenită de la otomani, precum și micul templu *Shila Devi* care, în spatele ușilor decorate cu basoreliefuri în foiță de argint, este confidentul unei istorii în care fantasticul, legenda și religia se împletesc într-o poveste alegorică fascinantă. În partea opusă platforma *Diwan-e-Aam–Sala audiențelor publice*, asemeni celei din *City Palace*, tronează sprijinită pe două duzini de coloane cu capiteluri sculptate care ilustrează în gresie profilurile unor elefanți miniaturali cu trompele ridicate. După ce îmi trag sufletul la adăpostul răcoros al construcției alături de oameni cu părul blond, pielea măslinie sau ochi oblici, mă apropii de *Ganesh Pol*, poarta de intrare către palatele private ale maharajahului, și admir risipa de fantezie cu care arhitecți, artiști și decoratori de școală musulmană au împodobit bolta acesteia. Domeniul intim al împăratului este împărțit între *Jai Mandir-Palatul*

Oglinzilor și *Sukh Mahal-Palatul Plăcerilor*, separate de o grădină de inspirație mogulă, cu șase laturi, canale suple umplute cu apă și un bazin stelat în centrul căruia joacă apa unei fântâni arteziene. Palatul oglinzilor, cunoscut și cu numele *Sheesh Mahal*, este unul dintre cele mai fermecătoare locuri de pe pământ pe care Dumnezeu mi le-a hărăzit a le admira. Palatul destinat exclusiv cercului strâmt de oameni din jurul maharajahului mă cucerește prin milioanele de cioburi de oglindă convexă, tăiate regulat și nu mai mari de mărimea unei unghii umane, care înnobilează toate suprafețele prin reprezentări geometrice, elemente zoomorfe, motive florale, basoreliefuri, încrustații și firide pictate specifice artei islamice. Nici un milimetru pătrat nu a rămas nedecorat. Romburi împletite, cercuri îngemănate, fluturi plutind, petale de lotus, elefanți, cobre, scorpioni și păuni cu coada înfoiată, toate formează un caleidoscop gigantic care își schimbă reflexiile și culorile la infinit. Nenumărate oglinjoare în care propria imagine mi se pulverizează în tot atâtea replici minuscule. Spațiile își modifică volumele și te țin captiv în plasa acestui labirint invadat de fotoni prinși într-un dans năucitor imposibil de anticipat. Toată lumea este încântată și încearcă dintr-un reflex mimetic moștenit de la străbunicele noastre primate, să își recunoască chipul într-unul dintre cioburile lucitoare. Pozez cu lăcomie și la foc automat tot ce îmi iese în cale. Rup cu greu vraja magnetică care mă luase deja ostatec și mă îndrept în partea opusă a grădinii către *Palatul plăcerilor* în care, ferite de arșită, se pare că s-ar fi consumat cele mai tandre clipe de odihnă și relaxare ale împăratului. Camera secretă se află la adăpostul unei superbe uși sculptată în lemn de santal cu încrustații de fildeș, urmă palidă a vremurilor înfloritoare pe care astăzi ni le putem doar imagina și recompune din rămășițele care au învins trecerea timpului. Călăuziți de Jai ajungem în cele din urmă la *zenana,* cea mai tăinuită zonă a reședinței, destinată în exclusivitate soțiilor, concubinelor, amantelor și ibovnicelor. Poate nu întâmplător această parte a palatului este

stăpânită de o curte înconjurată cu camere aşezate într-o ordine doar de maharajah ştiută, pentru a păstra cu sfinţenie secretul şi armonia conjugală a vizitelor sale la câte una dintre partenere. În centrul micii piaţete găsesc pavilionul boltit *baradari* specific arhitecturii indiene. Conceput a avea 12 deschideri, acesta conferă atât o ventilare a aerului menită a spori confortul termic dar şi o acustică potrivită desfăşurării spectacolelor de muzică şi dans denumite *mujra.* Spre desfătarea şi încântarea împăratului şi a elitei curtene, mai ales din perioada premergătoare decadenţei Imperiului Mogul, în aceste reprezentaţii femei învelite în voaluri largi, curgătoare şi translucide, se unduiau în ritmuri, tonalităţi şi acorduri islamice. În căutarea unui petec de umbră mă lipesc de un perete înfiebântat, în timp ce ascult explicaţiile unui ghid local. Vizita se apropie de final şi încerc să ţin urma grupului către ieşire. Obişnuit cu măsurile severe de securitate, poate uneori exagerate, întâlnite în locuri de acelaşi calibru patrimonial, observ aici lipsa cu desăvârşire a celei mai timide şi firave intenţii de a conserva prin măsuri preventive, măcar contra vandalizării, a acestor tezaure antropogene neprețuite şi irepetabile.

În deplasarea de întoarcere către Jaipur, la jumătatea drumului facem un popas de împrospătare pe faleza lacului Man Sagar de unde se poate vedea *Jal Mahal-Palatul Apelor*. Îmi cumpăr o nuca verde de cocos şi în timp ce îi sorb zeama cu paiul, mai mult pentru fudulie, potasiu şi fosfor decât pentru aroma searbădă, înţeleg de la Jai că numele castelului provine dintr-o întâmplare, sau mai degrabă din cauza unei erori de calcul hidrotehnic în urma căreia acest palat de vânătoare a ajuns să fie inundat pe mai mult de trei sferturi din înălţimea sa de lacul artificial format în urma construirii, după mulţi ani de secetă, a unui baraj care a împiedicat drenarea apelor pluviale şi a favorizat acumularea necontrolată a acestora. Astfel că astăzi, asemeni unui *iceberg arhitectonic*, se poate vedea doar terasa ultimului etaj ce este acoperită de grădini, arbori ornamentali şi cupole *chhatris* decorative, în timp ce primele patru

nivele sunt acoperite de ape. În fața palatului, deasupra liniei apei, se află o platformă destinată ritualului hindus de incinerare pe care sunt construite pavilioane mogule cu rol de monumente funerare. Acestea sunt acoperite de cupole sprijinite pe patru coloane ornamentale asemeni unor baldachine împietrite. Mă mulțumesc doar să fotografiez de la distanță și să-mi imaginez partea ascunsă a palatului, asemeni unui *Titanic* încremenit care zace sub ape de peste patru secole. Termin de sorbit lichidul dulceag din nuca de cocotier, mă îmbarc în autocar și ne întoarcem în Jaipur pentru o vizită la unul dintre cele mai importante ateliere care confecționează manual covoare tradiționale și bumbacuri imprimate. Traversăm din nou câteva cartiere sărmane aflate ca o ironie amară a sorții la periferia *Orașului roz*. Suntem așteptați de patronul fabricii de textile Natwara House, după cum se poate citi pe firma de tablă de deasupra ușii de intrare. Acesta ne întâmpină cu un ceai fierbinte aromat cu *masala* și tradiționalul *Namaste!*. Câțiva lucrători, exclusiv bărbați, lucrează de zor folosindu-se de scule și unelte tradiționale, ceea ce oferă credibilitate și o autenticitate reală produselor finite. Pentru că nu am de gând să cumpăr nici un covor, indiferent de numărul de ițe sau noduri în care este urzit, mă concentrez cu osebire asupra procedeului devenit artă, acela de a imprima manual cu ajutorul matrițelor de lemn metrajele de bumbac țesute manual. Acest tip de pânză denumită *khadi* reprezintă în sine un simbol al luptei pentru independență inițiat Mahatma Gandhi în primele decenii ale secolului XX, perioadă în care părintele națiunii, obișnuind el însuși să mânuiască roata de tors fire din bumbac, îndemna și încuraja prin exemplul personal boicotul țesăturilor străine și creearea de mici monopoluri locale prin care populația putea găsi o cale pașnică de a scăpa de dominația colonială și de sărăcie. Urmăresc cu atenție demonstrația pe care o face un tânăr punând în practică această tehnică. Metoda constă în imprimarea pânzei folosind modele scrijelite în lemn, în care negativul desenului este scobit ca și în

tehnica xilogravurii. Trecerile se fac repetitiv și sunt suprapuse succesiv cu tipare având modele și culori complementare care creează un efect garantat de autentic prin imperfecțiunile inerente. Este o metodă primitivă dar cu atât mai valoroasă prin conservarea unor procedee arhaice originare. Îmi trec prin gând asocieri cu lucrările policolore executate în tehnica linogravurii perfecționată de genialul Pablo Picasso, sau vechile role din cauciuc cu care, pe timpul bunicilor mei de la Brăila, zugravii *avangardiști* decorau pereții spoiți ai casei. În timp ce patronul elogiază materialele naturale, tehnicile manuale și pigmenții organici folosiți în fabricarea covoarelor, ies în stradă pentru a simți pulsul periferiei urbane. Peisajul este unul dezolant, apăsător și dureros. Văd o înșiruire nesfârșită de construcții ruinate servind ca ateliere de reparații mărunte, depozite sau băcănii de cartier care gătesc în oale uriașe așezate pe pirostrii improvizate direct în mijlocul străzilor prăfuite, ori case de locuit aflate în paragină și care par a se propti una pe cealaltă. Toate sunt boite cu un simulacru de roz prăfuit, parcă într-o încercare eșuată de a disimula evidențele traiului amar din vechiul *Oraș roz*. Cunoscând originile și etimologia reprezentării grafice pe care noi în mod unanim o cunoaștem sub denumirea de *svastică*, nu mă miră prezența acestui însemn pe multe dintre construcțiile din vecinătate. Cel mai sfânt simbol din religia hindusă, care dealtfel provoacă un fior înghețat în întreaga jumătate occidentală a planetei prin asocierea sa cu fascismul, nazismul, rasismul sau antisemitismul, a apărut în limba sanscrită veche din nevoia de a exprima non-silabic tot ce este benefic, aducător sau purtător de noroc. Mă alătur grupului străduindu-mă fără izbândă să deslușesc rădăcina conceptuală a acestei omonimii optice tulburătoare.

Ultima oprire de astăzi va fi una binemeritată și dedicată cumpărăturilor, așa cum îi șade bine turistului în vacanță. Destinația aleasă este *Johari Bazaar*, strada comercială aflată în centrul istoric al orașului *Jaipur*.

Un loc ticsit de oameni, tarabe, chioșcuri, gherete și standuri în care negustorii își etalează mărfuri de toate felurile. Ace, brice și arșice cum am spune într-o limbă românească colocvială. Trebuie să mărturisesc că sunt mai greu de impresionat după haosul trăit în bazarul *Chandni Chowk* din New Delhi. Totuși întâlnesc la un colț de stradă o scenă miniaturală meșterită cu dibăcie din vergele de lemn și cârpe multicolore. Este teatrul de păpuși lângă care un bătrân cu mustăți albe, cămașă înflorată și turban roșu urmărește trecătorii sezând în postura *lotus* și ține un ritm ancestral imaginar, acompaniat fiind de propriile degete lungi și firave asemeni unei legături de vreascuri uscate care freamătă pe pielea întinsă a unei tobe *dholak* specifică muzicii populare tradiționale. Acest tip de teatru cu marionete mânuite pe ațe, denumit *Kathputli,* face parte din patrimoniul artistic cu origini străvechi al statului Rajasthan. Prin sursele de ispirație ludică cu rădăcini adânci în cântece tradiționale, balade folclorice, basme populare și chiar traiul contemporan, a devenit cea mai populară formă de artă de păpuși din subcontinentul indian. Deși astăzi acest meștesug artistic este întâlnit în bâlciurile, iarmaroacele, târgurile sau festivalurile din toate colțurile lumii, se pare că a avut debutul în comunitatea tribală din Rajasthan acum mai bine de 1500 de ani. Mă apropii de cele trei paiațe de pe estradă și le analizez cu atenție detaliile. Sunt lucrate cu migală din lemn vopsit, pânză din bumbac, fâșii de mătase, ațe colorate, nasturi ori mărgele, și pare-mi-se că înfățișează un rege însoțit de două prințese care așteaptă nerăbdătoare bătaia gongul pentru a fi însuflețite. Cu regretul că m-am nimerit chiar în pauza dintre două acte ale reprezentației, merg mai departe încercând să surprind cu sufletul culoarea și spiritul ultimelor impresii din acest oraș unic de la care îmi voi lua rămas bun în zori, atunci când vom pleca către Agra.

Faima orașului Jaipur îi dă dreptul de a fi ospitalier și ostil în același timp. Cu mare drag îmi aduc aminte de o felie de viață reală și emoționantă pe care câțiva oameni trecuți de prima jumătate a

vieții, puși întâmplător laolaltă de soartă într-un concediu petrecut în Orașul roz, o trăiesc în filmul englezesc *The best exotic Marigold hotel-2011*.

Privesc pe geamul autocarului micile localități pe care șoseaua îngustă le despică pe rând. Urmărind oamenii din aceste locuri îmi dau seama de carențele lexicale ale limbii române, pentru a putea descrie fără a ofensa gradul de pauperizare al acestor oameni. Pesemne că majoritatea sărmanilor din cele 600 000 de sate ale țării încă are încredere cu onestitate în filozofia lui *Gandhi* conform căreia orașele sunt un cancer implantat de străini în corpul neprihănit al *Mamei India*, iar germenii renașterii naționale pot încolți și rodi sănătos și neîntinat doar din brazda mediului rural. Dacă la prima impresie, ca un adept al unei religii monoteiste cum este creștinismul, panteonul hindus în care peste 300.000 de zeități sacralizează și guvernează cosmosul mi s-a părut unul fantezist, acum am convingerea că hinduismul se sprijină de fapt pe un miliard și jumătate de sfinți cu chip de om, fiecare cu universul său divin și mistic. Suntem deja în statul *Uttar Pradesh* și constat că sărăcia și viața mizeră capătă coordonate pandemice bine înrădăcinate.

Cu aproape 40 de kilometri înainte de destinația noastră de astăzi, vom face o întoarcere în timpurile glorioase ale așezării urbane Fatehpur Sikri. *Oraşul victoriei* de acum patru sute de ani, este astăzi, după cum aveam să descopăr, fantoma capitalei defunctului Imperiu Mogul din vremea împăratului Akbar, care însă a fost abandonată din lipsa resurselor de apă după doar un deceniu și jumătate.

Pe nedrept aflat oarecum în umbra orașului megieș Agra cu al său nestemat *Taj Mahal*, constat că orașul Fatehpur Sikri nu este pierit, acesta dezvoltându-se pe orizontală la poalele coamei stâncoase pe care șade înghețată de secole fortăreața domeniilor imperiale înconjurate cu ziduri masive străpunse de numai puțin de nouă porți de acces. După ce autocarul trece să-și tragă sufletul în

locul de parcare, străbat pe jos drumul către moscheea *Jama Masjid*, unul dintre cele două ansambluri arhitecturale care amintesc de măreția locului. Mici comercianți de fructe proaspete și apă rece sunt așezați strategic pe jos în calea turistului occidental, în speranța de a scoate câțiva cenți din buzunarele pe care și le imaginează pline cu valută. După culoarea roșcovă a bărbilor multora dintre târgoveți, vopsită cu *henna* conform cutumei islamice, îmi dau seama ca în acest creuzet demografic mulsulmanii și hindușii au viețuit în tihnă și înțelegere mii de ani, iar astăzi au creat din fosta cetate imperială un model de toleranță pe care-l respectă și protejează ca pe singura lor sursă de subzistență ori de contact cu lumea exterioară a micii comunități. Mă aflu pe prima dintre treptele abrupte pe care le voi escalada pentru a ajunge la *Buland Darwaza*, una dintre porțile de acces în curtea moscheei. Sunt copleșit de imaginea grandioasă a celei mai înalte porți din lume cu statura sa asemeni unui arc de triumf colosal, pe care împăratul Akbar a ridicat-o în primul an al secolului XV pentru a celebra una dintre campaniile sale militare victorioase care a contribuit esențial la dezvoltarea și deschiderea economică a imperiului. Construcția încărcată cu decorațiuni din marmură neagră și albă este de o complexitate arhitecturală remarcabilă chiar și pentru zilele noastre, având o secțiune octogonală stabilă și ofensivă, îndulcită doar de elementele clasice ale stilului mogul pe care încep deja să le recunosc: balcoane aparente, arcade și bolți arcuite, terase, chioșcuri, turele și *chhatri*. Printre elemente caligrafice, motive florale și rozetele ornamentale care învie interiorul pasajului porții, se află și un citat din Coran care mă uluiește și mă face mândru deopotrivă. Această inscripție islamică scrisă în limba persană pe care ghidul ne-o traduce, sună aproape ireal într-un asemenea loc.

Isa (Iisus), fiul *Mariei* a spus: *Lumea este un pod, treceți peste ea dar nu construiți case peste ea. Cel care speră o zi, poate*

spera la eternitate, dar lumea durează doar o oră. Petreceți-o în rugăciune pentru că restul este nevăzut.

Cu alte cuvinte, plecăm de pe lumea asta fix cu ce am venit, adică goi în fața lui Dumnezeu și înveșmântați doar cu faptele bune pe care le-am săvârșit ca muritori. Am încă o dată revelația înrâuririi celor mai frumoase refugii și năzuințe spre care marile religii ale lumii țintesc a ne îndruma gândul păcătos și fapta nevrednică.

Bolta concavă a porții îmi aduce aduce aminte de scobitura unei coveți de lemn iar cuiburile de albine sălbatice care au trudit la cei câtiva faguri plini cu miere prinși în căușul acesteia îmi transmit semnul binecuvântării și al belșugului.

Curtea moscheei are o deschidere generoasă placată cu lespezi mari tăiate din gresie în tonuri de roșu iar perimetrul acesteia este marcat de un zid încolonat ce separă intrânduri destinate rugăciunii și care păstrează toate elementele pe care le-am mai întâlnit la moscheea *Jama Masjid* din New Delhi. Construcția lăcașului de rugăciune statornicit pe latura vestică este formată dintr-o încăpere centrală și două coridoare laterale, fiecare dintre acestea purtând povara blagoslovită a câte unei cupole albe croită în cel mai tradițional stil mogul. În interiorul casei de rugăciune întâlnesc pentru prima dată în India enigmaticele *mihrab*, acele elemente arhitecturale iraniene care constau în nișe de rugăciune încovoiate și scobite semicircular în peretele interior al moscheei și neapărat orientate spre Mecca. Destinația inițială a acestor spații, aceea de a marca prin așezarea tronului cel mai onorabil loc din moschee, a fost sporită cu înțelesuri religioase de însuși profetul Mohamed, odată cu folosirea de către acesta a unui astfel de loc pentru propriul ritual de rugăciune. In cel mai originar stil persan aceste mici sanctuare sunt un belșug de ornamente pictate cu modele geometrice, elemente florale sau simboluri caligrafice care reproduc pasaje din Coran.

În opoziție spațială cu poarta *Buland Darwaza*, se află *Mausoleul lui Islam Khan*, ce poartă cu onoare numele unui apropiat

al casei regale, precum și *Mormântul lui Salim Chishti* care pare un lotus imaculat răsărit pe neașteptate din peisajul purpuriu și încins. Acest memorial construit integral din marmură albă este un prinos de recunoștință în memoria sfântului trăitor pe pământ *Salim Chishti*, cel care a profețit nașterea primului fiu moștenitor al împăratului Jalaluddin Muhammad supranumit *Akbar–Cel Mare*. Construcția imaculată, închisă pe toate laturile cu binecunoscutele perdele traforate în marmură, adăpostește baldachinul din lemn de abanos încrustat cu motive islamice intarsiate în sidefuri colorate sub care odihnește de peste patru secole, într-un obscur mistic tulburător, mormântul ascetului *sufist* al căror puteri miraculoase dăinuie până astăzi. Interiorul încăperii este eclatant prin concentrarea și suprapunerea ornamentelor de tot felul în cele mai rafinate modalități estetice de exprimare și reprezentare, nelăsând nici o suprafață neatinsă de mâna și geniul artiștilor decoratori.

Mă așez într-un loc ferit soarelui de pe prispa mausoleului și mă las amăgit de melosul unei armonice, a unei tobe tradiționale, a două perechi de palme și a patru voci care incantează un gen de muzică arhaică și cu efect phihedelic pe care am mai auzit-o acompaniind dansatorii rotitori *dervișI* întâlniți în călătoriile mele din Turcia, Egipt sau Emiratele Arabe Unite. Mă lămurește ghidul local explicându-mi că sunt aparținători ai *sufismului*, considerat a fi falanga bigotă a islamismului. În sânul acestei religii practicanții, adepți ai ascezei purificatoare, au drept supremă aspirație starea *ihsan*, definită ca o desăvârșire a închinării prin care rugăciunea să se înfăptuiască ca și cum *Allah* li s-ar arăta aievea în carne și oase. Această stare de hipnoză religioasă, în apogeul căreia se accede prin iluminare spirituală la un nivel superior al Raiului, se atinge prin rostirea ciclică a unor fraze specifice care cuprind, slăvesc și glorifică numele lui Dumnezeu. Jai, care este un discipol convins al hinduismului deci neutru la semnificațiile profunde ale acestor mesaje, încearcă să reproducă câteva exemple de incantații dintre

cele mai simple. Ecoul unuia dintre cele câteva mesaje verbale rostite îmi provoacă fiori reci pe șira spinării mie și, sunt convins, deopotrivă întregii emistere apusene a planetei: *Allahu Akbar!-Dumnezeu este cel mai mare!*. Aceasta expresie verbală poate fi invocată în tot felul de împrejurări, ca strigăt de luptă și răzbunare, de bucurie și recunoștință sau de tristețe și disperare. Realizez pentru a nu știu câta oară abisul spiritual care desparte incurabil ca o hidră cele două religii monoteiste ce împart în două jumătate dintre credincioșii pământeni.

În microbuzul înțesat cu turiști și localnici mă străduiesc cu dârzenie să țin piept partenerilor mei de călătorie pe drumul către *Fatehpur Sikri Fort*. O adevărată citadelă protejată de ziduri robuste în interiorul căruia în ultima jumătate a secolului XV s-a consumat destinul public dar și privat ale unuia dintre cele mai proeminente imperii din istoria omenirii. Ghidul spulberă vraja ce ne învăluie și într-un moment de sinceritate ne aduce aminte că în lipsa dovezilor documentare toate presupusele utilități și funcțiuni ale diferitelor clădiri din ansamblu sunt pure speculații, așa că fantezia personală va fi principalul sprijin în recompunerea unei imagini a sistemului social dispărut de jumătate de mileniu. Cu entuziasmul oarecum șubrezit de această mărturisire frustă, urmez indicațiile amfitrionul care, într-un traseu prestabilit, trece în revistă cele mai semnificative edificii ale muzeului în aer liber. Deja recunosc în liniile construcțiilor fuziunea arhitecturii indo-islamice. Nu lipsesc din peisaj trebuincioasele săli de audiențe publice sau private. *Diwan-I-Aam* este una dintre puținele interfețe sociale prin care împăratul cobora zilnic la nivelul supușilor și audia petițiile norodului. Aceasta are o structură simplă alcătuită din platforma pietruită atribuită publicului în fața căreia se găsesc două zone adiacente separate de *jhali* și destinate doamnelor regale. Zona centrală este rezervată tronului împărătesc care este așezat pe mijlocul unui coridor ridicat pe colonade. O balustradă sculptată în piatră marchează deschiderea către mulțime și conferă

volumului o acustică ideală în folosul bunei desfășurări a întrunirilor publice.

Sala audiențelor private *Diwan-I-Khas* proiectează în limpezimea peruzelei cerești două nivele peste care străjuiesc și scrutează orizonturile un cuartet de *chhatri* așezate pe colțurile terasei superioare. Surpriza vine la interior, acolo unde arhitectul a gândit o structură de rezistență aproape imponderabilă prin plasarea în epicentrul încăperii a unei singure coloane ciclopice cu secțiune octogonală și îmbelșugată cu sculpturi ori basoreliefuri florale. Prin robustețea sa columna masivă evocă forța dominantă a împăratului care își avea aici tronul și pe de altă parte asigură sprijin trainic bolților încovoiate ce susțin la rândul lor o platformă rotundă din care radiază simetric patru punți de gresie ce fac legătura cu balcoanele primului etaj. Acum când scriu răsfoind prin poze și amintiri îmi dau seama ce caznă dulce mă încearcă atunci când mă strădui să transpun în cuvinte potrivite toate aceste frumuseți din piatră.

Înclinațiile spirituale ale împăratului Akbar au dat roade prin încercarea sa, izbândită doar în interiorul elitei aparținând nobilimii de rang înalt, de a creea o religie nouă denumită *Din-I–Ilahi*, un fel de *esperanto* ecumenic care năzuia să cuprindă elementele primordiale ale tuturor religiilor tradiționale cunoscute: hinduism, islamism, creștinism, budism. *Ibadat Khana* este o construcție pe un singur nivel, în care Akbar aduna în jurul său intelectuali și lideri religioși pentru a aprofunda înțelegerea teologică și a pune bazele acestei noi doctrine, având drept punct de plecare ideea că toate vechile religii au același țintă filozofică, separarea ideologică a credințelor făcându-se doar prin calea de urmat în atingerea acesteia.

Între două obiective de vizitat nu ezit să fac poze cu câteva grupuri numeroase formate din membri aceleași familii, de la bătrâni octogenari până la sugari, care se dovedesc a fi extrem de prietenoși lăsâdu-mă să mă alătur lor fără rezerve sau suspiciuni. Încerc în acest fel să dau viață fotografiilor unui oraș altminteri inert și fără suflare.

Nici zona de relaxare nu era neglijată. Ansamblul *Anup Talao* este format dintr-o piațetă acoperită cu plăci piatră vineție ce împresoară un mic bazin cu apă și se crede că pe platforma așezată în centrul acestuia se consumau spectacole muzicale spre deliciul și încântarea elitei cu sânge regal. Legenda spune că bănuții din aur și argint aruncați în semn de admirație în apă ar fi strălucit în bătaia razelor de soare oferind un plus de farmec locului.

Construcțiile se întrec în forme și structuri dintre cele mai spectaculoase ca într-o veritabilă competiție de creație arhitecturală. Astfel asimetricul *Panch Mahal–Palatul cu cinci niveluri* surprinde prin profilul îndrăzneț care împrumută elementele unui templu budist. Înălțat pe cinci etaje susținute de coloane al căror număr descrește de la bază către vârf, se pare că acest așezământ privat a reprezentat cuibul amoros secret al împăratului și pretextul de a se achita de îndatoriile conjugale față de cele nouă soții oficiale.

În fața acestui edificiu matrimonial se desfășoară o suprafață deschisă pavată cu plăci roșii și albe aliniate în zig-zag. Aici împăratul Akbar își exersa vocația de comandant militar jucând în manieră regală *pachisi*, un joc de strategie cu origini indiene asemănător șahului în care supușii săi evoluau în roluri de piese umane.

În depărtare ghidul ne arată bizarul turn *Hiran Minar* în trupul căruia sunt implântate zeci de colți de elefant. Se presupune că acesta reprezintă un omagiu pe care împăratul l-a dedicat animalului său preferat, într-o construcție iconică ce a constituit punctul providențial de plecare în campaniile războinice de expansiune.

Istovit de tirul de informații menite să îmi aducă mai aproape gloria apusă a unui imperiu, mă retrag agale către autocar. Continuăm drumul înspre orașul Agra.

Șoseaua străbate pe rând micile așezări urbane înșirate într-o dezordine perfectă. Acesta formă haotică de organizare administrativă pălește în fața împovărării sufocante a construcțiilor

șchioapete, neterminate ori cârpite cu cele mai neobișnuite materiale reciclate, de la pungi și cartoane și până la anvelope uzate sau panouri publicitare expirate. Cea mai șocantă mi se pare însă liniștea din privirea oamenilor cu care mă intersectez prin geamul autocarului. Simt o oarecare umbră de mândrie emfatică pe care o afișează la vederea turistului cheltuitor de euro sau dolari.

Vizita în orașul Agra reprezintă deopotrivă atât o întoarcere pe malurile legendarului râu Yamuna, al cărui spirit l-am adulmecat din plin în New Delhi, dar și reevocarea Imperiului Mogul ce și-a stabilit aici *cartierul general* până la mijlocul secolului XIV odată cu strămutarea în actuala capitală a Indiei. În timp ce pătrundem inima citadină a orașului populat de un milion și jumătate de localnici în majoritate covârșitoare de religie hindusă, ghidul preia microfonului din autocar și începe o scurtă prezentare a istoriei locului pe care o ilustrează imaginar cu câteva dintre cele mai emblematice monumente pe care le vom vedea în zilele următoare. Înțeleg că *Mormântul împăratului Akbar*, fondatorul orașului-fort de la Fatehpur Sikri, *Mausoleul marelui vizir I'timad-Ud-Daulah*, însărcinat cu demnitatea de trezorier al imperiului, precum și *Fortul din Agra*, sediul adminstrativ al fostei capitalei mogule, toate acestea ne vor face o pregătire estetică și afectivă pentru a putea întâmpina cum se cuvine *Palatul Taj Mahal*, cea mai vestită, râvnită, admirată și fotografiată *minune a lumii moderne*, bobocul de lotus mijit pe cheiul râului Yamuna.

Orașul pe care îl traversăm are un trecut pe cât de zbuciumat pe atât de risipit în negura istoriei. Având cu siguranță rădăcini milenare acesta a căpătat strălucire odată cu epoca de aur a ocupației mogule din secolul XV, devenind apoi un puternic centru cultural, comercial, artistic și religios. Astăzi urmașii mogulilor de altădată se pot socoti blagosloviți de soartă pentru moștenirea înaintașilor ce atrage ca un magnet planetar milioane de turiști din toate colțurile lumii. La fel de norocos mă simt și eu știind că mă găsesc printre

aceştia. Trotuarele sunt sufocate, în cel mai original tipar indian, de oameni care fac slalom printre comercianţii ce-şi etalează direct pe caldarâm fructe, legume şi apă rece sau ceai. La o întretăiere de drumuri tresar văzând statuia grandioasă a unui viteaz faimos ce şade în postură ecvestră. Nu apuc să-mi pun prea multe întrebări pentru că ghidul îmi ghiceşte gândurile şi vine cu explicaţii. Este vorba de personajul indian *Shivaji Bhonsle I*, proclamat ca împărat al *Imperiului Maratha* în anul 1674 în plină ocupaţie mogulă. Originea sa indiană, îndârjirea mânată de idealuri naţionaliste cu care a luptat pentru independenţă împotriva musulmanilor, dar şi meritul de a reînvia tradiţiile originare hinduse şi limba sanscrită în detrimentul celei persane, toate au făcut din el un erou legendar. Tocmai de aceea pe teritoriul Indiei există peste 42500 statui care îl onorează. Ultima dintre acestea, în curs de realizare în apropierea oraşului Mumbai, va deveni după finalizare cea mai înaltă statuie din lume, depăşind cu înălţimea sa de 212 metri actualul record *Templul Primăverii a lui Buddha* din China care măsoară *doar* 128 de metri. Statuia pe lângă care tocmai am trecut este una de excepţie iar bronzul patinat în care este turnată urmăreşte cele mai expresive şi fine detalii anatomice. Totuşi, fără să fiu răutăcios sau sarcastic, ţin să aduc un reproş talentatului artist care atunci când a realizat opera de artă nu a ţinut cont de o binecunoscută uzanţă urbană. Conform acestei cutume eroul reprezentat pe un cal ce are ridicat unul dintre picioarele din faţă semnifică faptul că bravul viteaz şi-a găsit obştescul sfârşit din cauza rănilor dobândite în luptă. Cronicile vremii consemnează că *Shivaji Bhonsle I* a fost răpus de febră tifoidă în propriul pat.

Hotelul în care suntem cazaţi se dovedeşte din nou a fi o oază aproape neverosimilă de lux, curăţenie, răcoare, ospitalitate şi bun gust. Pun capul pe perna proaspătă, mă autodojenesc pentru asprimea cu care am judecat poziţia cabalinei de bronz înşeuate şi adorm îmbătat de aromele orientale care-mi învăluie camera.

Prima vizită de astăzi va fi la *Mormântul împăratului Akbar* situat în suburbia Sikandra aflată la câțiva kilometri de centrul orașului Agra. Sentimentul de *deja-vu* pe care îl încerc la vederea porții de intrare în monumentul funerar este unul copleșitor. Asemănarea structurală și ornamentală cu *Buland Darwaza* din Fatehpur Sikri este mai mult decât evidentă. După ce scot din buzunar 500 de rupii indiene intru în paradisul musulman. O curte islamică urzită după canoanele rânduielii *Charbagh* ce face aluzie la paradisul menționat în Coran, împărțită de canale cu apă în patru sferturi perfecte, congruente și adiacente, la intersecția cărora tronează mormântul împărătesc pe care însuși Akbar l-a conceput și l-a ridicat încă din timpul vieții. Luptele pentru putere din interiorul Imperiului Mogul au dat prilejul nenumăratelor vandalizări și jafuri la care a fost supus monumentul până la intervenția coloniștilor britanici, care la începutul secolului XX au pus capăt traficului de artefacte antice și au impus prin măsuri legislative un program de conservare arheologică. În ciuda demersului benefic din perspectivă istorică și artistică, pelerinii musulmani au interpretat această acțiune ca fiind una de pângărire, fapt ce a condus la o descurajare treptată a venerării mausoleului de către credincioși. Este soarta celor mai multe dintre comorile Indiei care au câștigat interesul turistic în pofida celui religios. Este greu de imaginat *post-factum* care ar fi fost soluția ideală. Asemeni unui castel fragil din cărți de joc care sfidează legile gravitației, construcția structurată pe patru straturi se sprijină pe un coridor străpuns de goluri boltite în curbe gotice și acoperite cu paravane de piatră perforată. Nivelurile superioare croite în secțiuni descrescătoare sunt desăvârșite de chioșcuri, *chhatris*, pasarele și terase, toate având ca element central un pavilion de marmură albă. Combinații echilibrate de ornamente și decorațiuni reproduc în mod figurativ modele geometrice, florale și caligrafice specifice arhitecturii mogule. Rămâne ca o enigmă lipsa unei cupole dominante ca simbol al supremației religiei islamice. Camera

principală impresionează prin zecile de fațete în care este tăiată concavitatea plafonului, toate pictate în arabescuri aurite pe nuanțe de albastru, stacojiu și ocru. Conform tradiției musulmame catafalcul împăratului, încărcat cu ornamente sobre și pasaje din Coran, este așezat pe un mozaic cu unghiuri islamice, într-o cameră luminată doar dinspre Mecca printr-un *jhalis* brodat cu finețe. De fapt acest mormânt este o copie a originalului care este amplasat la subsolul clădirii și ferit de privirile turiștilor. Mausoleul adăpostește numeroase alte morminte ale apropiaților familiei și ai curții regale, într-o înșiruire de camere legate prin coridoare întunecate și înguste. Rătăcesc aproape pierdut de unul singur prin acestea. Într-una dintre încăperi mă întâmpină șoptit o femeie sprâncenată și învești mântată într-un *sari* de culoare prăzulie care mă ispitește să comit o fărădelege. Cedez deîndată tentației și contra unei bancnote de 200 de rupii mă conduce la subsol spre adevăratul, după spusele ei, catafalc al împăratului Akbar. Acesta este acoperit cu o ghirladă uriașă din flori proaspete de gălbenele ce îi atribuie o înfățișare însuflețită. Aparent mulțumit de pățania strașnică la care am fost parte, caut ghidul încercând să evadez grabnic din necropola care simt că mă împresoară și mă înghesuie. Îmi trag sufletul la umbra unui copac ce împarte umbră cu dărnicie și mă las cuprins de vibrația edenică a grădinii întinsă pe jumătate de milion de metri pătrați, asemeni unui covor persan de iarbă verde pe care zburdă nestingherite ca într-un rai pământean căprioare cu cornițe spiralate, maimuțe cu fundul roșu, veverițe vărgate și păuni multicolori.

Mausoleul marelui vizir *I'timad-Ud-Daulah* situat pe malul binecuvântatului râu *Yamuna* mă impresionează la prima vedere prin similitudinile cu profilul palatului *Taj Mahal* pe care orice trăitor de pe Terra l-a văzut măcar odată în vreun documentar de pe Discovery, National Geographic sau măcar la emisiunea Teleenciclopedia difuzată la Televiziunea Română. Este îndreptățită pe deplin eticheta care i s-a atribuit de *schiță pentru Taj Mahal*. Abia acum înțeleg

tranziția stilistică și arhitecturală care a traversat gustul estetic al dinastiei mogule într-un secol de domnie. Întâi de toate *Mormântul împăratului Humayun* din Delhi realizat integral din gresie roșie în linii aspre și chibzuite. A urmat fiul său Akbar al cărui mausoleu introduce detaliile florale și intarsiile cizelate din marmură albă. Apoi moștenitorul sangvin Jahangir a cărui consoartă a închinat tatălui său monumentul funerar placat cu lespezi albe sculptate în curtea căruia mă aflu. În cele din urmă Shah Jahan, poate cel mai înclinat către bunul gust artistic, a dus la perfecțiune nepământeană cripta iubitei sale soții, făurind *Palatul Taj Mahal* pe care însuși poetul național Rabindranath Tagore îl numea într-o dulce metaforă: *O lacrimă solitară suspendată pe obrazul timpului*. Trecând de monumentala poartă de intrare, un adevărat arc de triumf al paradisului islamic denumit în cartea sfântă *Jannah*, pătrund în grădina Edenului absolut zugrăvit de Cartea Coranului și care stă sub zodia simetriei și a congruenței absolute. Este uluitor dezacordul dintre haosul meschin din spatele zidurilor înalte și pacea neîntinată care mi se înfățișează în fața ochilor și sufletului, prin grija cu care fiecare fir de iarbă, frunză, pasăre, adiere de vânt sau susur de apă completează armonia mărturisită de Mahomed. Doar maimuțele trufașe, arogante și îndrăznețe care nu-și găsesc locul și se zbenguie pretutindeni, sau un grup de femei uscățive înveșmântate în *culori* pastelate și care dezmiardă câțiva puieți de piersici dați în rod, îmi dau de veste că nu sunt încă în lumea de apoi. Ansamblul funerar cuprinde o sumedenie de construcții cu utilități bine definite sau doar cu rol de a asigura echilibrul simetriei ideale. La întretăierea diagonalelor grădinii crucifere se află mormântul filigranat într-o rocă opalescentă pe care Nur Jahan, ultima din seria celor douăzeci de soții ale împăratului Jahangir, l-a închinat adoratului său tată Mirza Ghiyas Beg învestit cu titlul de dregător al statului și supranumit *I'timad-Ud-Daulah*. Cavoul principal cu secțiune pătrată șade așezat pe un soclu din gresie cărămizie și este flancat de patru

minarete hexagonale. Parcă pentru a-l însufleți artiștii pietrari l-au acoperit cu plăci albe sculptate cu flori, figuri geometrice și ideograme islamice. Urmăresc de aproape detaliile de pe pereții decorați scrupulos și realizez nesațul cu care artistul anonim a râvnit intrarea în nemurire. Remarc tehnica minuțioasă *Pietra dura* reinterpretată în stil autohton și denumită aici *Parchin Kari*, o adevărată artă prin care sunt create nestemate murale încrustând lespezile de marmură cu pietre semiprețioase colorate în carneol, onix, topaz, lapis lazuli sau jasp. Fiecare față a mormântului este marcată de câte o intrare boltită iar paravanele *jhalis* asigură patrunderea discretă a luminii în interior. Nivelul superior este armonizat cu o terasă în chip de pavilion cu pereții perforați asemeni unui fagure de miere iar acoperișul este încununat cu delicate petale de lotus. În interior simetria ideală este frântă doar de cele doua catafalce care marchează miezul sălii centrale. Observ particularități estetice noi în peisajul stilistic mogul. Sarcofage decorate policrom, nișe murale cu naturi statice ce descriu vase cu buchete flori, păsări, farfurii smălțuite, cești cu ornamente vegetale, sticle sau ulcioare cu vin, fructe ori chiparoși, toate executate cu îndrăzneală și grație în tehnicile stucaturii, picturii sau mozaicului. Se pare că multe dintre temele decorative au fost inspirate de arta maestrului Ustad Mansur, artist de la curtea regală din epoca Jahangir. Acesta a rostit una dintre butadele care descriu cel mai grăitor epopeea de peste două secole a imperiului.

Mogulii au început ca titani și au terminat ca bijutieri.

Acum când încerc să-mi prefac amintirile în vorbe scrise, răsfoind fotografiile și micile note de călătorie, mă străduiesc zadarnic a nu-mi irosi elogiile și epitetele admirative cu gândul la nestematul *Taj Mahal* pe care aveam să-l contemplu în ziua următoare.

Ultima vizită de astăzi este la *Fortul din Agra-Orașul cu ziduri*, edificiu cu istorie zbuciumată care a servit drept pavăză timp

de patru sute de ani, atât pentru întreaga dinastie mogulă din perioada înfloritoare a imperiului cât și pentru coloniștii britanici până la părăsirea Indiei de către aceștia în anul 1947. Perimetrul semicircular cu o lungime de peste doi kilometri este sprijinit cu o latură pe malurile râului Yamuna și impune respect prin zidurile sale groase și înalte, înțesate cu foișoare și puncte de observație ce-i conferă o aparență impenetrabilă. Poarta de intrare deschisă publicului numită *Amar Singh* pare neîndestulătoare pentru miile de turiști care vizitează vechea reședință imperială. În interiorul cetății, din cele 500 de edificii consemnate în istoria oficială, doar câteva zeci au răzbit vandalizărilor, distrugerilor sau demolărilor din decursul istoriei. Îndrumat de un ghid local încerc să fac o întoarcere în timp și ascult conștiincios explicațiile acestuia referitoare la cele mai reprezentative sau stranii obiective risipite în curtea citadelei.

În apropierea sălii audiențelor publice *Diwan-I-Aam,* pe care am întâlnit-o sub diferite forme în toate reședințele regale, se află *Jahangir Hauz*, o cadă pentru îmbăiere sub forma unui recipient gigantic scobit dintr-o singură bucată de piatră. Are talia de cinci metri, un diametru aproape dublu și se pare că ar fi fost un dar oferit de împăratul Jahangir soției sale favorite *Nur Jahan Begam* cu prilejul ceremoniei matrimoniale săvârșite în anul 1611.

Shah Jahani Mahal este cel mai vechi palat din ansamblul rezidențial și poate nu întâmplător seamănă izbitor cu *Mormântul lui Akbar* de la Sikandra pe care l-am vizitat dis-de-dimineață. Legenda spune că însuși Shah Jahan mânat de capriciul său pentru marmură a ordonat *îmbrăcarea* în tencuială albă acestei construcții folosind tehnica *stucco* pictată cu motive cromatice florale.

O plachetă de piatră pe care este gravată în slove pilda mărinimiei împăratului Jahangir este un motiv întemeiat de a-mi face loc prin mulțimea de turiști strânsă în jurul unei legende. Povestea spune că un lanț gros din aur împodobit cu 60 de clopoței era suspendat între acest loc și un stâlp de piatră de pe malul râului

Yamuna. Orice supus, indiferent de statutul social, castă, rang sau crez religios, era îndreptățit a atrage atenția împăratului, în cazul că s-ar fi considerat păgubit sau victimă a vreunei injusteți, prin clinchetul clopoțeilor stârnit de scuturarea lanțului. Pare a nu fi doar o simplă ficțiune din moment ce sunt citate declarațiile unor martori oculari care au văzut aievea acest *lanț al justiției*. Probabil că printre localnicii de astăzi această întâmplare poartă aceeași simbolistică ca și *Ocaua lui Cuza* sau *Țepele lui Vlad Dracul* de pe la noi.

Sheesh Mahal–Palatul oglinzilor, un frate aproape geamăn al *Palatului Oglinzilor* din Fort Amber, este din nefericire ferit privirilor turiștilor din pricina unor lucrări de restaurare. Mă mulțumesc doar cu explicațiile ghidului care deslușește modalitățile revoluționare de ventilare și răcire a aerului folosind sisteme ingenioase de circulație a apei prin zidurile duble. Mă las fermecat de frumusețea pereților împodobiți cu mozaicuri din bucățele de sticlă și oglindă aduse din Siria. Pe lângă rolul decorativ acestea au și o menire practică, creând un efect de amplificare a intensității luminoase prin reflexia razelor soarelui într-o infinitate de variante.

Așezământul popular *Jharokha Darshan* materializat printr-un balcon integrat în *Shah Burh-Turnul Regal*, reprezenta în epocă o obișnuință cotidiană a cârmuitorului regal de a fi conectat la problemele și nevoile publicului, garantând astfel împăratului și un statut de idol autoritar. Îmi imaginez cu greu relația de comunicare onestă dintre revendicările supușilor pe de o parte și stăpânire pe de alta, aceasta din urmă dispunând de puterea discreționară exercitată de la statura intimidantă a *turnului regal*. Nu aș putea să definesc și să-mi imaginez în perspectiva zilelor noastre o astfel de societate, după ce omenirea a străbătut ciclul fără leac al celor mai aprige forme de exploatare și discriminare săvârșite în dictaturi comuniste și democrații capitaliste, sau viceversa.

Ca să rămân cu descrierea în aceeași cheie, *Diwan-I-Khas*, binecunoscuta *Sală a audiențelor private* pe care am întâlnit-o în

toate reşedinţele mogule de până acum, este dominată de autoritatea Tronului lui *Jahangir* denumit *Takht-I-Jahangir*. În fapt o lespede masivă tăiată în onix negru a cărui simbolistică este amplificată de legenda conform căreia la primul asalt al englezilor pentru ocuparea cetăţii o bilă de tun căzută pe tron nu a reuşit defel a-l clinti sau sfărâma.

Aventura incursiunii prin acest oraş-fortăreaţă ar fi un travaliu cu adevărat temerar în lipsa unui ghid care să fie călăuză de nădejde prin labirintul de ziduri groase şi înalte ce separă toate aceste obiective de interes turistic. Aspectul cazon şi funcţional al construcţiilor nu lasă loc prea multor extravaganţe şi rafinamente estetice. Chiar şi aşa fiecare dintre împăraţii dinastiei şi-a lăsat amprenta slăbiciunilor artistice pentru detalii arhitecturale, decoraţiuni cioplite sau intarsii cu pietre colorate montate în tehnica *Pietra dura*. Ca de obicei privesc cu atenţie oamenii cu care mă intersectez sub asfinţitul indian şi nu ratez nici o ocazie să le ţintesc privile, să mă strecor în minţile lor sau în grupurile care zâmbesc în faţa obiectivelor fotografice ori în spatele telefoanelor mobile setate pe modul *selfie*.

Sleit de puteri şi fără prea mult elan cedez invitaţiei ghidului de a ne face o surpriză către finalul periplului prin Fortul din Agra. *Musamman Burj–Turnul Regelui*, cel mai înalt bastion din fort, construit de acelaşi ilustru Shah Jahan sub forma unui *chhatris* încrustat cu pietre multicolore, este amplasat pe o terasă generoasă cu vedere la sfântul râu Yamuna. Însă scrutarea albiei legendarului râu se dovedeşte a fi una dintre cele mai fascinante experienţe de care am avut parte în toată existenţa mea. În depărtare Palatul *Taj Mahal*, încolţeşte pe malurile înverzite ale cursului de apă care şerpuieşte într-un tablou ireal lăsând pe toată lumea fără respiraţie. Este visul oricărui pământean iar eu sunt unul dintre norocoşi. Nici nu mai ştiu cum să mă bucur şi să îmi încarc sufletul cu minunea care pare a fi o nălucă neprihănită. Şi acum sunt cu gândul că această imagine m-a

impresionat însutit față de senzația pe care am trăit-o a doua zi, atunci când i-am atins cu propriile degete gracilitatea de mătase a pereților dantelați în marmură. Legenda spune ca bietul Shah Jahan a fost condamnat de fiul său Aurangzeb să-și sfârșească zilele captiv în acest turn, privind până în ultima clipă a vieții, ca o ironie tristă a soartei, înspre capodopera vieții sale închinată neprețuitei soții *Muntaz Mahal*.

Din nou mă simt pribeag și rătăcit în așternutul reavăn și proaspăt al răcoroasei camere de hotel și mă las răpit de somn cu gândul la întâlnirea de mâine cu infatuatul și trufașul *Taj Mahal*. Sunt încântat să descopăr că poetul Rabindranath Tagore mi-a dedicat un poem.

Cititorule, cine ești tu cititorule care mă vei citi peste o sută de ani? /Nu pot să-ți trimit măcar o singură floare din coroana aceasta primăvăratică, nici o singură rază de aur din nourul acela îndepărtat. /Deschide ușile și privește în depărtare. /În grădina ta înflorită, culege amintirile parfumate ale florilor veștejite de acum o sută de ani. /Fie ca să poți simți în bucuria inimii tale bucuria vie ce a cântat într-o dimineață de primăvară, trimițându-ți graiul plin de încântare dincolo de veac.

Ora matinală de întâlnire pe care ghidul a stabilit-o este una familiară pentru mine care sunt de când mă știu un insomniac de profesie. Cobor în holul hotelului să-mi fumez țigara de dimineață împreună cu cafeaua solubilă, amară și rece pe care mi-am încropit-o în cameră. Vin și ultimii întârziați, ne îmbarcăm în autocar și demarăm pentru a ne bucura de *Taj Mahal* în răcoarea și lumina zorilor de zi.

Filtrul de control, dealtfel primul întâlnit după Muzeul Național din New Delhi, prin care trebuie să trec pentru a avea acces în curtea exterioară a palatului îmi pare firesc în contextul de insecuritate internațională provocat de diferendele etnice, rasiale, religioase, politice sau teritoriale care macină mocnit sau violent

planeta noastră tot mai neîncăpătoare. Suntem luați la puricat, bagajele voluminoase ne sunt reținute și depuse într-un rastel special, iar alimentele și sticlele cu apă sunt zvârlite într-un coș comun. Un grup de macaci adulți care cunoaște bine vadul fură neîncetat și fără nici o ezitare din acest coș ciocolatele, bomboanele, napolitanele, covrigeii sau pachetele de biscuiți abandonate de turisti, apoi se retrag pe un acoperiș și se înfruptă din pradă. Scena se petrece sub uimirea și amuzamentul general. Pentru mine este îngrijorătoare îndemânarea și meticulozitatea cu care aceste ființe desfac ambalajele cele mai sofisticate ale dulciurilor șterpelite. Încerc să-mi imaginez ce valoare are glicemia acestor maimuțe inteligente și supraponderale.

Traversez grădină impecabilă dinafara palatului și mă îndrept către intrarea în mausoleu. Emoția întâlnirii cu *Taj Mahal* este îndulcită de tabloul paradisiac copleșit de iarbă verde, veverițe dungate și jucăușe, peruși prietenoși și pătați în toate culorile curcubeului, leandri înfloriți, trandafiri cățărători albi sau roșii și lămâi uriași. Poarta de acces, construită în același stil mogul din gresie roșie cu decorațiuni de marmură albă, este masivă, grandioasă și impunătoare. Dar cine o mai poate admira? Prin intrarea boltită în curbe gotice trag cu ochiul și pot distinge strălucirea palatului ca într-o fantezie adolescentină în căutarea voluptuoasă a nudității femeii iubite printr-o închipuită gaură de cheie. Prind curaj, traversez cu sfială defileul porții încremenite și iată-mă orbit de razele zorilor de zi care se reflectă în albul-ivoriu al faimosului *Taj Mahal*. Nu știu cât este perfecțiune arhitecturală sau estetică, cât legendă a unei povești de dragoste brodată în piatră sau poate *marketing* și *public relations*. Nici nu contează. Efectul magic pe care îl simt este unul miraculos și la fel de seducător ca atunci când m-am aflat față în fața cu Turnul Eiffel, Marele Zid Chinezesc, Piramida lui Keops sau Statuia Libertății.

Așa cum nu am știut atunci de unde să-l *apuc*, nici acum nu știu cum să încep *laudatio* și de aceea îl voi cita pe poetul englez de secol XIX Edwin Arnold.

Nu este doar arhitectură așa cum sunt și alte clădiri, ci patimile orgolioase ale unei iubirii unui împărat înveșmântate în pietre vii.

Comandat la jumătatea secolului XVI de împăratul Shah Jahan în memoria veneratei Mumtaz Mahal, iubită consoartă și sfetnic de nădejde dar răpusă de durerile facerii celui de-al paisprezecelea copil, Palatul *Taj Mahal* reprezintă o capodoperă a artei și arhitecturii mogule și este rodul creației și stăruinței celor mai iscusiți și harnici artiști, arhitecți, pietrari și elefanți de povară pe parcursul a mai bine de două decenii de trudă. În binecunoscuta tradiție islamică simetria este regula de aur a ansamblului care cuprinde o curte vastă împrejmuită cu ziduri crenelate și împărțită de canale cu apă în patru secțiuni egale. Covorul persan de smarald, fântânile arteziene jucăușe ori chiparoșii aliniați cu iscusință coboară pe pământ grădina *Charbagh* propovăduită de Mahomed. Marmura Makrana utilizată în placarea mormântului, unul dintre cele mai valoroase materiale din neamul pietrelor de soi, a fost extrasă din carierele aflate în zona statului Rajasthan și are particularitatea fascinantă de a-și schimba tonalitatea culorii de la alb-ivoriu către galben-pal și roz-translucid, în funcție de unghiul de incidență al razelor solare în cele trei faze ale zilei. O moschee și o casă de oaspeți așezate pe aripile laterale, zidite în gresie roșie pentru a nu concura cromatic palatul, contribuie deasemenea la asigurarea simetriei ideale. Zăbovesc minute bune alături de alți călători din toate stirpele globului care contemplă splendoarea palatului de pe platforma de la intrare, de fapt cel mai bun loc de a cuprinde în câmpul vizual toată această minune durată în piatră. Toți suntem fericiți, radioși și satisfăcuți să ne aflăm aici și ne armonizăm fără șovăire trăirile intime într-o rezonanță soră cu divinitatea, într-un fel

bizar de transă colectivă. Nu știu dacă lucrează *chakrele* dar cu siguranță este bucuria voiajorului care își vede visul cu ochii. Cred că este o șansă unică și de aceea mă pozez cu toată lumea fără să fac economie de amabilitate, sociabilitate, politețe și megapixeli. Mă desprind cu greu de pe orbita pasiunii comune pentru călătorie care mă ține legat de acești oameni și mă duc hotărât să pipăi cu sufletul și să adulmec de aproape minunea albă. Canalele cu apă care traversează curtea reflectă palatul în chip amețitor ca într-o cameră imaginară a oglinzilor. Mormântul propriu-zis este așezat pe o fundație înaltă și are forma unui cub cu colțurile teșite. Este vegheat de patru minarete fragmentate de balcoane circulare în câte trei segmente. Pe creștetul fiecăruia dintre aceste turnuri se află câte un *chhatris*. Minaretele sunt ușor înclinate înspre exterior, detaliu vizibil chiar cu ochiul liber, ca o măsură de siguranță prevăzută de Ustad Isa Shirazi, arhitectul persan care este creditat ca și coordonator al realizării capodoperei. Nivelul superior este ocupat cu patru baldachine umbrite de bolți semisferice și o cupolă centrală ca semn al supremației, hegemoniei și autorității musulmane, toate împodobite cu petale de lotus marmorate și încheiate cu elemente decorative de bronz aurit ce îmbină simboluri persane și hinduse. Remarc semiluna islamică reprezentată stilizat cu coarnele orientate în sus și implântate parcă în cerul de sineală. Lespezile de marmură de pe fațada exterioară sunt împodobite cu simboluri geometrice repetitive, forme abstracte, arabescuri, motive florale și semne caligrafice care citează fragmente din Coran. Tehnicile sculpturale sunt purtate către perfecțiune prin acuratețea execuției, precizia șlefuirii și utilizarea materialelor semiprețioase care creează efecte spațiale și cromatice de excepție prin îmbinarea armonioasă a marmurei imaculate cu o paleta largă în tonuri de roșu, galben, maro, verde, albastru și negru. Fiece colț este filigranat, traforat sau brodat în piatră. Pe toate cele opt fețe ale construcției sunt tăiate bolțile arcuite consacrate și transfigurate de arhitecții Imperiului Mogul în

adevărate opere de artă. Vizitarea interiorului mormântului este limitată de lucrările de restaurare la care este supus palatul. Totuși accesul în sala principală din centrul construcției este permis. Aici obsesia pentru echilibru și armonie este curmată doar de poziția cavourilor celor doi soți a căror ridicare la Allah a fost despărțită de trei decenii și jumătate. Cred că este de fapt singura abatere de la simetrie din întregul complex funerar. Catafalcul consoartei iubite Muntaz Mahal este așezat în centrul încăperii iar cel a lui Shah Jahan pe latura vestică, ambele primind lumină dinspre Mecca printr-un *jhalis* de marmură perforată. Decorațiile interioare sunt impresionante și copleșitoare prin alăturarea vibrantă a celor mai distinse forme de măiestrie mogulă pe care acest imperiu a reușit să le creeze la apogeul existenței sale. Combinația ritmică de volume și goluri, fațete și planuri, concavități și convexități, lumini și umbre, tehnici artistice si arhitecturale, materiale fine și culori trepidante dau naștere unei culmi a rafinamentului lăsat moștenire de un imperiu rămas în eternitate. Piatra de mormânt a răposatei împărătese este împodobită fastuos, fiecare element decorativ reprezentând un semn de omagiu etern. *Nobilă, magnifică, maiestuoasă, unică, eternă, glorioasă* sau *Cele 99 de nume ale lui Allah* conform practicii canonice din Coran denumită *Hadith*, sunt tot atâtea dovezi de iubire nemărginită încrustate cu pietre prețioase. Este cert că în cele aproape patru secole de existență palatul *Taj Mahal* a fost subiecul nenumăratelor lucrări de întreținere dintre care, este onest de menționat, cea mai complexă renovare a fost finalizată în zorii secolului XX de către englezi, proprietarii *de facto* ai construcției la acea dată. Gurile rele, deși recunosc meritul acestor eforturi de conservare posibile grație scrupulozității britanice, acuză o deturnare a sensului religios al ansamblului funerar, mai ales prin reorganizarea după gustul anglo-saxon a grădinii coranice *Charbagh* care astăzi se apropie prea mult de peluzele înverzite ale londonezului *Hyde Park*. În același context se pare că efectele poluării generalizate care sufocă

planeta, aici la una dintre cele mai înalte cote, au impus instaurarea de către guvern unui perimetru de protecție în care sunt restricționate traficul și industriile care agresează mediul. Mă declar sceptic în privința respectării acestor reguli administrative, fără să aduc defel atingere demnității acestui popor milenar a cărui conștiință și rigoare sunt influențate dramatic atât de neajunsurile traiului de zi cu zi cât și de toleranța proverbială a religiei hinduse. Ca orice vedetă *Taj Mahal* adună în jurul său tot felul legende și mituri dintre cele mai fanteziste, neveromile sau scandaloase și tocmai de aceea nici nu merită luate în seamă. Cert este că în lume există împrăștiate cel puțin o duzină de *replici* care nu fac decât să-i pună în valoare unicitatea. Copii mai mult sau mai puțin fidele sunt exploatate comercial în Bangladesh, China, Malaezia, Emiratele Arabe Unite, Brazilia, Columbia, Canada. Chiar și în Statele Unite ale Americii a existat până nu demult o versiune capitalistă a monumentului indian ce servea drept cazino și purta cu infatuare numele *Trump Taj Mahal*. În antiteză, este impresionantă expoziția temporară de pictură *Light it up Taj Mahal* organizată în incinta palatului de către Organizația Non-Guvernamentală CanKids Kidscan pentru strângerea de fonduri în sprijinul sufletelor candide căzute pradă cancerului infantil. Naivitatea și inocența desenelor din care strălucește cupola aurită a miracolului numit *Taj Mahal* este una dintre cele mai emoționante și apăsătoare amintiri de aici.

Este trecut de miezul zilei iar ghidul sună adunarea pentru că trebuie să ajungem grabnic la gară ca să prindem trenul către orașul Orchha. Ca un ultim omagiu ne traduce o inscripție caligrafică persană citată din Coran și încrustată cu marmură neagră pe gresia roșie a porții de ieșire din curtea palatului.

O, suflete ce te odihnești. Întoarce-te la Domnul, fi în pace cu El și El fie în pace cu tine. Intră ca unul dintre slujitorii Lui și intră în grădina Sa.

Încă un vis împlinit din lista scurtă a dorințelor personale și intime pe care doresc cu ardoare să le pot trăi. Sunt cuprins de emoție, mândrie și fericire că am putut ajunge aici și pot spune că simt împlinirea acestei dorințe asemeni protagoniștilor adorabili din filmul *The bucket list-2007*.

Gara Cantt din Agra este pe cât de curată, modernizată și bine structurată, pe atât de împovărată cu lume de toate felurile. Este un exercițiu încântător să descopăr în tihna așteptării pe peron o lume fascinantă, de la grupuri gureșe de studenți și elevi, navetiști grăbiți, pelerini solitari, turiști derutați, personaje exotice care nădăjduiesc să capete un bilet în trenul trebuincios, și până la nenumăratele mame cu copii de țâță. Mă cutremură și câteva imagini terifiante. Ciungul care-și expune antebrațele boante, tânărul țintuit într-un triciclu galben și năpăstuit de travaliul unui *elefantiazis* necruțător, dar și zecile de copilandri sărmani peste care plutește tot mai copleșitor spectrul pauperității cronice. Fiecare imploră în felul său îndurare și milostenie. Cei mai mulți dintre oameni șed în șezut direct pe pavimentul peronului într-un fel de ritual ancestral prin care parcă încercă a-și revendica pământul în care și-au găsit loc de odihnă. Chioșcurile cu ziare abundă în publicații pe coperta cărora surâde chipul lui Mahatma Ghandhi. Descopăr nenumărate reviste colorate cu conținut motivațional ce îndeamnă la pace și îngăduință, toate conținând vorbe cu tâlc citate din *Marele suflet* al indienilor și girate de ochelarii rotunzi ale acestuia. Întotdeauna m-a fascinat *gara* ca scenă a nerăbdării, regăsirii, înstrăinării ori a reflecției fiecăruia dintre noi, dar și ca vad desăvârșit pentru cei mai mulți dintre sărmanii lumii.

Călătoria feroviară de câteva ore se dovedește a fi pe cât de confortabilă pe atât de surprizătoare. Privesc din goana trenului ogoare nesfârșite așternute cu cele mai variate și îngrijite culturi agricole, cursuri de apă sistematizate în cele mai moderne soluții hidrotehnice sau infrastructura de transport care escaladează, despică

și străpunge cele mai anevoioase forme de relief. Este un paradox greu de înțeles cum au fost posibile aceste realizări lăudabile într-o țară în care un miliard de suflete trăiesc sub pragul minimal al nevoilor zilnice.

Gara vechiului oraș Jhansi, capitala istorică a provinciei Maratha și apoi a statului princiar Jhansi, este una de tranzit pentru localnicii și turiștii care aleg o variantă rapidă și ieftină de a ajunge la Orchha, *punctul terminus* al călătoriei noastre de astăzi. Ne îmbarcăm în autocar și urmăm drumul destinație. Curiozitatea îmi este din nou încercată la vederea unei statui ciudate, cel puțin prin coloritul țipător și proporțiile stângace, ce stă pe un soclu în mijlocul primei bifurcații de drumuri. Noul ghid local, care ne-a preluat pentru ultima parte a călătoriei, se achită prompt și istorisește pe scurt povestea eroinei locale Rani Laxmi Bai, născută cu numele *Manikarnika Tambe* și care întrupează un simbol al rezistenței împotriva ocupației britanice, fiind în fruntea nenumăratelor acțiuni armate contra acestora. Scena ecvestră, a cărei naivitate în execuție și cromatică dă de gol apetența indiană pentru excesul de tușe groase și culori tari, o reprezintă pe aceasta în momentul evadării împreună cu fiul ei de sub captura engleză. Se pare că lupta ei nu a fost în zadar din moment ce o sumedenie de străzi, parcuri, palate, temple, universități, muzee sau spitale îi poartă cu cinste numele pe tot teritoriul țării. Deasemeni, numeroase opere literare o glorifică pe eroina locală. Există chiar și o baladă populară scrisă de poeta indiană Subhadra Kumari Chauhan ce elogiază curajul acestei femei.

De la rapsozii din Bundela am auzit această legendă/ Ea a luptat cu vitejia unui bărbat/ a fost regina Jhansi.

De curând am văzut cu mare plăcere filmul indian *Manikarnika:The Queen of Jhansi-2019* care prin fluiditatea scenariului, veridicitatea jocului și efectele speciale moderne reușește să plămădească o epopee cinematografică excepțională, imposibil de pus alături cu producțiile bollywodiene clasice.

Cele câteva zeci de kilometri până la Orchha trec iute și iată-mă în micul târg ce oblăduiește 8500 de suflete dintre care mai bine de jumătate sunt neștiutori de carte. Orașul a devenit *vedetă* grație fortului aflat pe o mică insulă de la intersecția râurilor Betwa și Jamni ale căror ape se varsă în venerabilul Yamuna. Hotelul în care ne vom petrece noaptea este unul cumsecade, ținând cont de sărăcia și mizeria care nu i-a ocolit nici pe oamenii locului. Surpriza apare însă în scurta plimbare pe care o facem către o pensiune renumită a zonei, unde suntem așteptați la o cină cu bucatele tradiționale ale Statului Madhya Pradesh în care avem onoarea să ne aflăm. Fostă casă de vânătoare de la finele secolului XVIII, resortul Bundelkhand poartă numele istoric al regiunii în care se află și este rupt parcă din epoca colonială îmbinând cu cel mai rafinat bun gust elemente ale arhitecturii mogule, decorațiuni indiene și grădini englezești. Remarc în mod special plăcile de faianță pictate cu scene mitologice care împodobesc pereții interiori ai sălii de mese, vitraliile ferestrelor tăiate în arcade încovoiate, precum și giganticii cocotieri, curmali și bananieri care umbresc curtea interioară. Meniul destul de restrâns este preponderent vegetarian, cu o singură excepție pe care nu sunt dispus să o ratez. După ce am parcurs într-o săptămâna aproape întreaga cronică a Imperiului Mogul, aleg singurul preparat culinar lăsat moștenire de ocupanții musulmani. Abia aștept să mănânc *Seekh Kebabs* cu salată verde și rondele de castraveți proaspeți. Un soi de mititei românești mai lungi măiestriți din carne de miel și capră alături de multe condimente iuți care apoi se frig pe grătarul încins după ce au fost trași printr-o țepușă din lemn. Îmi încerc norocul și cu o porție de *jalebi*, un desert simplu dar foarte popular în zonă în chip de covrigei prăjiți și însiropați într-un lichid aromat cu apă de trandafiri,

Nimic nu poate fi mai tonic precum o plimbare *per pedes* în răcoarea unei dimineți de toamnă târzie. Traversăm mica urbe în drumul nostru către *Fortul Orchha*. Observ cu mirare numărul mare

de frizerii care apar aproape la fiecare colț de stradă. Se pare că indienii sunt niște oameni nu numai matinali dar și foarte dichisiți din moment ce acestea sunt pline *ochi*. Nu mă pot abține și intru în câteva dintre ele pentru a surprinde cu obiectivul camerei de fotografiat câțiva frizeri care-și exersează măiestria pe părul negru și lucios al clienților care le-au păşit pragul prăvăliei. Este stranie și insolită eleganța bărbaților care în ciuda unei condiții materiale aflate la pragul pauperității, gândind după hainele și încălțările ponosite pe care le poartă fără stânjeneală, se lasă tunși, raşi, frezați, frecționați, masați, sulemeniți, parfumați și satisfăcuți în tihnă de mâinile dibace ale lui *Figaro* din Orchha.

Accesul în curtea Fortului princiar se face traversând podul curbat în piatră care traversează râul Betwa și care, după structură și masivitate, socotesc că ar fi fost proiectat să susțină chiar și elefanții folosiți îndeobște în campaniile militare ale epocii. La umbra celor mai multe dintre arcadele podului îi întâlnesc pentru prima dată în carne și oase pe misterioșii, tainicii și solitarii asceți religioși hinduși *Sadhu*. Adevărate întruchipări ale renunțării, acești sfinți au mărturisit jurământul sărăciei autoimpuse alegând să-și îndrepte toată energia în direcția exercitării credinței și a reflecției spirituale. Abandonând total și definitiv lumea materială și plăcerile iluzorii ori temporare ale trăirilor senzoriale, un *sadhu* este dedicat exclusiv conceptului abstract *moksha* ce-i deschide calea către o formă de emancipare mentală, prin eliberarea de ignoranță urmată de cunoașterea, realizarea, și actualizarea de sine. Cu cea mai onestă deferență de care poate fi capabil un păcătos carpato-danubiano-pontic privesc acești inocenți înveliți sumar în veşminte portocalii sau albe, care par împietriți veșnic în poziții de *yoga*. Natura lor bicisnică, aproape celestă, nu trădează defel forța interioară ezoterică și metafizică care le cârmuiește tainic cugetul lăuntric. Mi se validează scepticismul pe care l-am avut întreaga viață referitor la adepții și practicanții occidentali ai meditației de tip *yoga* sau ale

variantelor sale *sannyasi* ori *vairagi*. Acum îmi fac reproșuri de sine pentru intoleranța și avariția de care eu însumi am dat dovadă față de acești ucenici puri ai hinduismului absolut, fiind tentat a nu încuraja cerșetoria față de semeni care și-au asumat milostenia ca mod de trai. Aparent inerți și fără grai, cufundați parcă într-o transă intimă și eternă sunt izolați de lumea înconjurătoare, iar prin însemnele desenate cu pastă din lemn de santal, curcuma, șofran ori cenușă din bălegar ars de vacă ce le acoperă chipurile, brațele și piepturile își mărturisesc credința neșovăielnică. Cele trei liniile verticale sau orizontale care marchează fruntea unui *sadhu,* sunt denumite *Tripundra* respectiv *Tilaka*, și reprezintă deopotrivă proslăvirea triadei divine *Brahma, Shiva, Vishnu* ori adorarea puterii triple a voinței, cunoașterii și acțiunii. Sunt incredibile puterea de seducție și totodată respectul prin care aura serafică a acestor slujitori ai hinduismului pun la încercare pornirile turistului de aiurea, care în oricare alte condiții este împins de un instict rudimentar și gregar să se considere îndreptățit în a iscodi și pipăi tot ce îi stă în cale.

Sunt convins că aceste rânduieli, bazate exclusiv pe detașare față de tot ce este lumesc și care râvnesc doar răscumpărarea și mântuirea spirituală absolută, au fost alterate în lumea apuseană prin forme barbare de valorificare comercială. Aceste noi procedee mercantile exploatează atât a exotismului și misticismuilui în care sunt învăluite deprinderile unui *sadhu*, dar mai ales snobismului sau cabotinismului plătitorilor de abonamente lunare la ședințe colective de meditație. *Yoga*, al cărui nume provine din cuvântul sanscrit *yugan* care înseamnă *uniune*, este un ansamblu de tehnici cu o vechime de peste 5000 de ani care are drept ideal armonia dintre corp, minte și suflet prin practicarea unor exerciții extreme de respirație, concentrare și meditație, ajungând până la limita pierderii conștiinței și chiar a conștienței. Pentru mine este greu de înțeles cum ar putea un om a cărui existență gravitează în jurul *consumului,* sub toate formele sale, să se plieze pe un asemenea concept aproape

filozofic. Este de notorietate cazul lui Bikram Choudhury, un om cu reale calități atletice dar mai ales deținătorul unei personalități narcisiste, persuasive și insidioase care frizează maleficul. Născut în India și practicant al mișcării *yoga*, acesta a creat o adevărată isterie în Statele Unite ale Americii în debutul anilor `70, atunci când a început să lucreze în particular cu președintele Richard Nixon, Elvis Presley, Barbara Streisand sau Frank Sinatra. A urmat inființarea de numeroase scoli pentru terapia în grup a cursanților și chiar pentru formarea de discipoli. Un astfel de set de ședințe colective întins pe durata a 7 săptămâni costa 10.000 de dolari pe fiecare dintre cei 500 de participanți. După aproape 40 de ani numeroase femei au reclamat abuzurile sexuale care se consumau în umbra acestor practici înșelătoare. Documentarul *Bikram: Yogi, Guru, Predator-2019* pune în lumină ascensiunea și decăderea acestei șarlatanii căreia i-au căzut pradă mii de oameni. Cu toate că în America are statut de *persona non grata*, acest histrion astăzi aproape octogenar își continuă activitatea în Mexic cu același mare succes la public. În întărirea a cele ce am spus anterior legat de infertilitatea *societății de consum* pentru astfel de experimente, stă numele *Mac Yoga* cu care americanii au botezat această frenezie provocată de maestrul indian timp de jumătate de secol. Un alt personaj controversat al cărui stil de viață ce cochetează cu limitele imposturii este cameleonicul Bhagwan Shree Rajneesh, pe numele său real Chandra Mohai Jain și cunoscut lumii întregi drept *Osho*. Poreclit *Sex Guru* și autoproclamat *guru al celor bogați și plictisiți,* acesta izbutește și astăzi să capteze interesul a milioane de prozeliți în ciuda nenumăratelor evidențe ce scot la iveală escrocheriile, fărădelegile și extravaganțelor pe care le-a săvârșit. Este limpede că cele 94 de autoturisme personalizate marca Rolls Royce pe care le deține în imperiul său privat nu au pus adepților săi nici un semn de întrebare privind adevărata sa credință.

Nici *ayuverda,* practică de medicină alternativă care își trage seva din *Cele patru Vede,* numele celor mai vechi scripturi hinduse tâlcuite în urmă cu cinci milenii, nu a scăpat de compromiterea barbară prin colportări și deturnări mistice până peste hotarul văduvirii de conținut. Numeroase înșelătorii comerciale promovează astăzi pretutindeni în lume metode de purificare, tehnici de relaxare, tratamente de echilibrare, diete alimentare și rețete rapide de slăbit pretinse a fi bazate pe principii *ayurvedice*.

Poarta ciclopică lasă să se deschidă privirii curtea pătrată a *Fortului din Orchha* delimitată pe toate laturile de ziduri crenelate, palate și temple ridicate în epoci diferite de dinastiile care s-au succedat pe durata unui secol începând cu anul 1500. Aceasta alternanță de gusturi și stiluri arhitecturale este ușor de observat chiar dacă toate construcțiile sunt tăiate în linii contondente, aspre și sobre fără a se bucura de rafinamentul elementelor mogule pe care le-am întâlnit până acum. *Bundela Rajputs*, clanul din centrul Indiei care a guvernat acest ținut, are rădăcini adânci în istorie și mitologie și revendică o filiație care ajunge până la *Vishnu*, unul dintre cei trei mentori cardinali ai religiei hinduse. Monumentul cu o vechime de peste 500 de ani este abandonat la propriu, atât de umbra foștilor locatari cât și de turiști, dar mai ales de autoritățile care au lăsat în ruină o mărturie inestimabilă a trecutului propriilor înaintași.

Edificiul principal al fortului, *Raja Mahal-Palatul regelui*, este un ansamblu de terase, pasarele, balcoane, pavilioane, pasaje secrete și camere cu diferite funcțiuni ale căror organizare geometrică și pragmatică este compensată de soluțiile tehnice ingenioase de optimizare a iluminării naturale sau de răcire a aerului, și mai cu seamă de picturile murale superbe care tapetează cele mai intime unghere ale interioarelor. Picturile unice de pe pereții și tavanele sălilor pe care le vizitez mă uluiesc atât prin temele sociale și religioase atinse, prezența motivelor antropomorfe și zoomorfe mitice reprezentate, gama de culori variate, strălucitoare și vibrante,

dar mai cu seamă prin stadiul avansat de depreciere și ruinare. Sunt de-a dreptul fascinat de mesajele sutelor de scene în care apar oameni, păsări, elefanți ori pești în posturi suprarealiste, și cred că acestea merită o decriptare minuțioasă care ar putea face lumină în negura mistică a acestui colț de lume. Sunt evidente diferențele fundamentale de abordare a artelor decorative dintre invadatorii moguli musulmani și indienii hinduși originari. Gustul meu înclină subiectiv balanța către cei din urmă. Urmărind cu siguranță argumente spirituale o parte a palatului a fost transformată treptat într-un templu care îl venerează pe zeul hindus *Rama*, cel de-al șaptelea avatar al lui *Vishnu* și al cărui nume se poate interpreta din limba sanscrită ca *plăcut, încântător* sau *fermecător*.

Ca semn al ospitalității sau poate mai degrabă al docilității impuse de raportul de vasalitate, în debutul anului 1600 regele indian Bir Singh Deo a ordonat construirea palatului *Jahangir Mahal* pentru a putea onora în calitate de gazdă singura noapte în care a avut ca musafir pe împăratul suzeran Jahangir, nimeni altul decât fiul victoriosului Akbar și tatăl lui Shah Jahan, creatorului palatului *Taj Mahal*. Poate și din această pricină palatul grandios ridicat pe patru nivele este o combinație de elemente constructive și decorative hinduse și musulmane. Pe fațada exterioră se pot vedea urmele unor ornamente de faianță în culoarea turcoazului, poarta de intrare sculptată în manieră mogulă este vegheată de doi elefanți pietrificați în gresie roșie, iar în curtea interioară sunt prezente canalele cu apă specifice rânduielii musulmane. Spre încântarea musafirului musulman au fost prevăzute *chhatris* și cupole islamice care completează terasa de la ultimul etaj de pe care se desfășoară un tablou panoramic superb ce cuprinde întreaga zonă a văii râului Betwa. Dintre cele o sută de încăperi și odăi ale palatului se pare că doar una a fost destinată exclusiv muzei feminine *Rai Praveen*. Se spune că această făptură seducătoare fermeca prin frumusețea, sensibilitatea ori înzestrarea lirică cu care era dăruită. Conform

legendei însuși necruțătorul rege Akbar a fost înduplecat de vraja și de tânguirile poemelor ei, lăsând-o să locuiască la Orchha deși ar fi tânjit să-i fie ibovnică la curtea imperială. Escaladez un sistem abrupt de trepte înguste și spiralate pentru a ajunge pe terasa superioară a palatului de unde pot vedea *Phool Bagh*, ruina reședinței de vară a curtenilor. Ghidul îmi spune că această construcție ar fi fost prevăzută cu sisteme de răcorire a aerului prin circulația apei în interiorul unei fântâni uriase denumită *Chandan Katora*. De asemenea turnurile *Badgir Sawan Bhadon* aflate în apropiere puteau primeni aerul printr-un mijloc ingenios de ventilare a curenților atmosferici. Pe latura opusă a fortului observ la mică distanță silueta în tonuri de roz pal a *Templului Ram Raja*, un edificiu sacru complet restaurat și vizitat zilnic de câteva mii de pelerini hinduși. În depărtare ne așteaptă *Templul Chaturbhuj* spre care ne pregătim să mergem.

Plimbarea prin micul târg ne prilejuiește plăcuta experiență de a vizita bazarul local. Orchha, al cărui nume poate fi tradus din limba hindi ca *ținut ascuns*, pare cu adevărat un loc împietrit în timp, trădat doar de forfota și cromatica fără seamăn ale pieței locale. Fructe și dulciuri care pun la încercare pofta turistului, suvenire irezistibile oricărui călător, țesături, marochinărie și îmbrăcăminte colorate ce-mi pare un adevărat paradis al modei *hippie*, și mai ales tarabe pline cu strachine țuguiate de colburi colorate ce poartă aici numele de *gulal* sau *abir*. Zecile de pulberi multicolore, obținute tradițional prin măcinarea petalelor de flori sau a semințelor pigmentate ale unor mirodenii sau plante aromatice, fac parte din recuzita obligatorie a festivităților și ritualurilor religioase. Cel mai reprezentativ dintre aceste este *Holi*, un festival cu rădăcini antice al celebrării primăverii, iubirii și culorii, în timpul căruia fiecare dintre participanți cântă, dansează și aruncă înspre ceilalți sărbătoriți cu prafurile colorate. Și cum totul trebuie să se învârtă în jurul unei povești, se spune că tradiția a plecat de la însuși zeul *Krishna*, atunci

când mama sa i-a colorat obrajii după ce acesta s-ar fi căinat de culoarea prea întunecată a propriului ten. Plecând de la candoarea acestei întâmplări *Holi* a devenit, firesc după natura sufletească a poporului indian, un festival alt triumfului binelui asupra răului și al eliberării față de datoriile și erorile din trecut. Din nefericire nici acest tip de sărbătoare cu obârșie și semnificație profunde nu a scăpat de monstruoasa soartă a occidentalizării, întâlnindu-se pe toată întinderea planetei zeci de replici plagiate și pe deplin desacralizate, secătuite de sens și înăbușite de rigorile neiertătoare ale marketingului de masă. Mai mult decât atât acest fenomen a dezvoltat o industrie a pulberilor multicolore care pune pe piață coloranți sintetici ce pot fi foarte toxici, vătămători și chiar fatali pentru corpul uman.

Într-o mică piațetă pavată cu dale poroase din gresie gălbuie și ferită de arșița după-amiezii grație câtorva arbori cu ramuri dese și înfrunzite, un grup de târgoveți își trag sufletul întinși direct pe caldarâm iar alții pun la încercare mărinimia trecătorilor așteptând un bănuț. Undeva la umbră un grup de bărbați acompaniază cu tamburinele în surdină îngânările tainice și mistice ale unui guru local. Întruchiparea zeului *Rama,* care ne privește din micul altar încropit într-o nișă scobită din peretele scorojit al unui zid masiv, îndeamnă credincioșii la smerenie.

Îmi găsesc un loc pe platoul cel mai înalt al bazarului, de fapt punctul optim de a vedea *Templul Chaturbhuj* în toată măreția sa, și ascult cuminte istorisirile ghidului. Această construcție complexă este rodul unei combinații bizare de elemente religioase ori laice, și se înscrie în tiparul original al arhitecturii *Bundela Rajputs*, nefiind atinsă defel de influențele stilistice ale artei constructive mogule. Structurile conice care încheie templul înspre înaltul cerului sunt denumite *Vimana* și impresionează prin zvelțețea ce evocă măreția zeului *Vishnu*. Dealtfel numele monumentului înseamnă literalmente *patru brațe*, aducând aminte de reprezentarea iconică a demiurgului

preaslăvit. Se pare că templul ar fi fost, ca de atâtea ori în istoria omenirii, fructul puterii de persuasiune și a farmecelor feminine ale consoartei principelui Madhukar Shah. Acesta a cedat rugăminților iubitei sale soții de a aduce un omagiu *Lordului Rama,* divinitate care i s-a ivit într-un vis ca reîncarnare a zeului susținător al universului *Vishnu*. Am convingerea că în absența unor acțiuni de conservare rapide și radicale, motivele florale, simbolurile geometrice, cornișele și brâurile sculptate sau balcoanele false care împodobesc fațada spiralată a construcției vor pieri iremediabil și vor intra în legendă asemeni plăcilor din aur masiv care au căptușit și sporit cândva splendoarea turnurilor templului.

Îmi închei ziua în tihna camerei de hotel urmărind unul câte unul zecile de posturi de televiziune în care, printre pauze comerciale gălăgioase și colorate, toate lumea râde, cântă și dansează într-o petrecere fără de sfârșit. Mă abandonez pradă unei dulci trândăvii, sau *madhur aalasy* cum ar denumi un localnic varianta indiană a expresiei italiene *dolce far niente*.

Călătoria de aproape trei ore până la Khajuraho, în care am traversat o duzină de localități mai mici sau mai mari ce populează centrul Indiei, mi-a relevat încă o dată credința că nivelul de trai al grosului populației este unul mânat de subzistență. Aceleași case amărâte, piețe sărăcăcioase, ulițe desfundate, munți de moloz sau gunoaie și invariabil oameni încercați, resemnați dar aparent fericiți.

Bruma de bunăstare a celor 25000 de locuitori ai orașului Khajuraho este tributară testamentului arhitectonic lăsat de dinastia *Chandela,* care în perioada sa de dominație înfloritoare a făurit grupul de temple ce astăzi reprezintă, după *Taj Mahal,* al doilea punct de atracție turistică din India. Odată ajunși pe platoul templelor suntem preluați de ghidul specializat care ne face o scurtă biografie a ultimului mileniu scurs de la prima piatră pusă pe temelia sanctuarului. Rădăcina genealogică revendicată de această *dinastie lunară* se ascunde prin hățișurile mitologiei până la *Chandra*,

întruparea *Lunii*, una dintre cele nouă planete din cosmologia hindusă. Cu o istorie de 500 de ani, dinastia *Chandela* a atins apogeul spiritual și creativ în preajma anului 1000 și a fost un regat de sine stătător, fără nici o campanie de expansiune semnificativă consemnată de cronici, dar frământat de numeroase dispute interne generate de diferențele de viziune și interpretare asupra universului. În acest mediu istoric au fost ridicate 85 de temple pentru cinstirea zeităților hinduse și jainiste, în semn de toleranță religioasă și respect între diferite opțiuni confesionale. Ca o ironie favorabilă a soartei, după ce în finalul anilor 1200 regiunea a fost cucerită de musulmanii Sultanatului de la Delhi care au profanat și desacralizat templele, acestea au fost abandonate fiind năpădite de vegetație și arbori timp de peste o jumătate de mileniu până când au fost redescoperite de englezi în prima jumătate a anilor 1800. Se pare că invazia mogulă care a urmat să domine zona după ocupația turcească nu a avut cunoștință de existența acestor locuri sacre care au continuat să fie frecventate în secret de hindușii *yogini*. Cu toate acestea, până astăzi au supraviețuit doar 25 de temple risipite pe domeniul întins pe sute de hectare situat pe malul lacului *Shivsagar*, chiar acolo unde se presupune că ar fi fost locul de rugăciune al zeului *Shiva*.

Ghidul ne propune un clasament al celor mai reprezentative temple din ansamblu, orientat pe câteva criterii superlative pe care le socot foarte bine chibzuite. Astfel vom vizita templul de rit jainist *Ghatai*, apoi templul yogin *Chausath*, dealtfel cel mai vechi supraviețuitor din zonă. Vor urma templele *Dulaleo* și *Lakshmana,* cele mai bine conservate dintre toate lăcașurile de rugăciune hindusă de aici. Lăsăm pentru final pe cel mai mare și cel mai frumos, templul *Kadariya Mahadeva*,.

Străbunii de acum o mie de ani ai credincioșilor în religia jainistă ce viețuiesc în India contemporană au ridicat acest sanctuar de cult ale cărui siluetă impunătoare, prestigiu antic și ornamentație îndrăzneață nu pot decât să mi le recompun cu ochii minții. În lumea

de astăzi înăbușită de intoleranță religioasă, este remarcabilă preocuparea pe care dinastia *Chandela* a manifestat-o pentru enoriașii minoritari de credință jainistă. Soră cu hiduismul, această religie își extrage seva dintr-un set de postulate care țin loc în mod egal de premize, mijloace cât și de idealuri în sine. Non-violența, toleranța, adevărul, absența cu desăvârșire a posesiunilor materiale, asceza aspră, celibatul și castitatea sunt fundamentele dogmatice pe care orice credincios trebuie să le parcurgă cu toată ființa sa în fiece clipă a travaliului propriei renașteri spirituale. Coloanele de susținere ale templului sunt grăitoare în ceea ce privește divinizarea părinților jainismului. Explorez una câte una scenele sculptate care înfățisează cele șaisprezece vise ale mamei lui *Mahavira-Marele erou,* considerat a fi fost fondatorul jainimului. Numele templului, atribuit de englezi după ce l-au redescoperit, este datorat ornamentelor cu lanțuri și clopote care îmbracă coloanele templului. Vocabula *Ghanti* semnifică cuvântul sanscrit ce evocă clopotele prezente în sanctuarele Indiei antice menite a alunga demonii și a invoca zeii adorați. Este limpede că doar duhul protector al lui *Adinatha*, primul dintre cei 24 de salvatori și învățători spirituali care au călăuzit crezul jainist, a izbutit să țină încă în picioare relicva acestui templu.

Istoria care a trecut peste *Templul Chausath Yogini* din anul 885 și până astăzi a lăsat urme adânci peste ruinele unei construcții care a dăinuit mai mult de un mileniu. Lăcasul ritualic cu aspect megalitic constă dintr-o terasă deschisă pe malul lacului Shivsagar, împrejmuită de zeci de chilii austere dintre care au rezistat timpului doar o mică parte. Aceste odăi monahale din piatră au slujit drept locuri de reculegere și meditație pentru adepți ai *yoginismului*, și deopotrivă ca mijloc de mântuire și desăvârșire spirituală. Fiecare dintre altare este zidit din blocuri masive din granit într-o aparență primitivă și lipsește cu desăvârșire orice decorațiune sau ornament. Este ușor de înțeles că pentru a atinge *moksha,* dezrobirea din lanțul nesfârșit al reîncarnării, hindușilor antici le era de ajuns

binecuvântarea zeiței protectoare *Devi*, ca mijlocire a caznei duhovnicești către starea absolută de autocunoaștere, mântuire și consimțire a universalității.

Templul Kadariya Mahadeva cunoscut și sub numele de *Marele zeu al peșterii*, *Templul Lakshmana* ridicat pentru venerarea lui *Vishnu,* precum și *Templul Dulaleo* dedicat lui *Shiva* și supranumit *Mirele sfânt*, toate au în comun atât structura arhitecturală cât și celebrele scene erotice sculptate pe fațada de gresie albă. Pe o fundație masivă se ridică grandios corpul templului care este compartimentat după un tipic bine definit necesar consumării ritualului de glorificării a divinității hinduse. O suită de trepte abrupte deschid calea către un pridvor de întâmpinare încadrat de o arcadă arcuită sculptată dintr-o singură bucată. Intrarea boltită mijlocește trecerea către un pavilion cu rost de antecameră pentru *Garbhagriha*. Acest loc este cel mai tainic și sfânt sălaș al templului, un *sanctum sanctorum* hindus socotit a fi pântecul celest al universului. Aici se află *Murti*, spiritul zeului deificat *Shiva*, ilustrat prin simbolul falic *Lingam*. Această înfățișare abstractă a lui *Shiva*, sub forma unui pilon cilindric așezat pe un disc de piatră, întrupează potențialul creator al divinității. Dacă la prima vedere am fost oarecum nedumerit de prezența acestei alegorii cu tentă sexuală într-un loc de rugăciune, surprinderea mi-a fost iute spulberată la vederea scenelor erotice explicite de pe pereții exteriori. Turnurile monumentului cresc progresiv în înălțime pentru a atinge amplitudinea în încăperea altarului dedicat virtuților fertilizante ale lui *Shiva*. Se pare că silueta zveltă a acestora a avut ca sursă de inspirație *Muntele Sumeru*, considerat a fi muntele originar al mitologiei hinduse, ca miez al tuturor universurilor materiale și spirituale. În ciuda atmosferei de catacombă, sugerată de lumina obscură din interiorul templului și de o parte dintre suprafețe lăsate în mod voit nefinisate, pot vedea cu ușurință zeițele, muzele, nimfele dar și motivele geometrice sau vegetale sculptate care decorează în

cele mai minuțioase detalii pereții și arcadele templului. Toată bijuteria arhitectonică este zidită printr-o tehnică iscusită de împănare fără mortar a blocurilor megalitice din piatră, ceea ce face ca lucrările de restaurare clasică executate în secolul XIX să fie vizibile și chiar aflate într-o stare mai avansată de uzură decât originalul cu un mileniu mai vârstnic. Unicitatea și originalitatea constructivă a acestor sanctuare hinduse face subiectul studiilor academice cărora li se datorează clasificarea și încadrarea în stilul *Nagara*. Exteriorul, acoperit în totalitate cu lespezi cioplite, scobite sau gravate în gresie, este bogat în detalii care îmi bucura sufletul prin multitudinea de motive decorative, dar în același timp îmi trezește curiozități incitate de nișele cu scene erotice, adevărate benzi desenate deocheate care pot stânjeni și pe cei mai libertini dintre noi. Reprezentările îndrăznețe, acrobatice, extravagante și mai ales cele cu aluzii sexuale explicite, atrag ca un magnet milioane de turiști curioși. Sutele de imagini impudice care au riscat chiar dispariția fizică, fiind ținta acerbă a puritanilor englezi de acum două secole, au țesut în jurul lor o sumedenie de interpretări dintre cele mai fanteziste. Deși ghidul încercă să ne convingă că aceste imagini, care de fapt pot părea chiar scandaloase pentru pudibonzi, ar avea o pondere de doar o zecime din totalul scenelor sculptate, toate privirile sunt ațintite asupra lor încercând să decripteze mesajul din spatele evidenței. Cea mai simplă, frivolă și la îndemână explicație pe care au dat-o occidentalii acestor mesaje erotice este strâns legată de *Tantra* și *Kamasutra*, vechi mijloace de dezvoltare spirituală și autocunoaștere concepute și perfecționate de indieni, uitând că acestea presupun în esență un ansamblu filozofic de dogme spirituale și valori morale. Însușite în mod prozaic și barbar ca adevărate instrucțiuni de utilizare a erotismului, aceste vechi scrieri sanscrite au fost adaptate și uneori deturnate de societatea modernă astfel încât să răspundă ca bun de consum celei mai intime necesități umane. Însăși prima traducere în limba engleză a textelor *Kamasutra*, datând de la începutul anilor

1880, a suferit numeroase alterări stilistice și retușuri semantice pentru a se potrivi cu gusturile epocii. Conceptul de sexualitate sanctificată tâlcuit de indieni într-o doctrină mistică, ca rădăcină a universului și mijloc de împlinire spirituală, este teoretizat excesiv și vulgarizat prin specularea primitivă a unei nevoi trupești. Odată cu emanciparea societății se poate vorbi de o reinterpretare rudimentară în direcția unui *cult al extazului* sau a *sexului fără inhibiții*, idealuri accesibile aparent facil de cele mai multe ori prin mijloace schematice ori atletice. Eu însumi privesc cu un zâmbet șugubăț suita de scene voluptoase și mă las pradă neputinței în încercarea de a înțelege ce este de fapt în spatele reprezentărilor în care corpuri umane se desfată în cele mai lăuntrice trăiri senzoriale. Una dintre cele mai plauzibile explicații ale acestor sculpturi ar fi că ele dezvăluie nemijlocit înfățișarea vieții pământene și a virtuților esențiale ale hinduismului care gravitează în jurul celebrării căsătoriei, unirii și procreării dintre *Shiva*, conștiința și principiul moralității, și consoarta sa *Parvati*, zeița fertilității, dragostei, frumuseții, a devotamentului și totodată întrupare a energiei și principiului feminității. Cu astfel de presupuse tălmăciri ghidul nu face decât să-mi risipească și mai abitir pospaiul de deslușire al religiei hinduse pe care pretindeam că îl dețin. Această teorie este întărită și de nenumăratele scene sculptate în care, pe lângă efigii mitice și creaturi suprarealiste, apar oameni surprinși în diferite activități de zi cu zi. Personaje feminine care se îmbăiază sau se machiază și se piaptănă în fața oglinzii, bărbați care lucrează pământul sau poartă de grijă animalelor domestice, meșteșugari cu diferite îndeletniciri lumești, războinici însoțiți de elefanți și atelaje de luptă, comercianți sau cântăreți și dansatoare care încântă piețele publice, sunt doar câteva exemple dintre sutele de imagini pe care le-am admirat pe brâurile ce împodobesc pereții exteriori ai templelor, într-o paradă de artă cioplită figurativă care m-a fermecat și pe care nu am să o uit niciodată.

În drumul spre ieșire din parcul care găzduiește ansamblul templelor hinduse din Khajuraho suntem asaltați de o puzderie de negustori care oferă chilipiruri dintre cele mai atrăgătoare sau inutile. Trebuie să recunosc că prima grijă este să mă asigur că pe dosul suvenirului nu sunt scrise cuvintele magice *Made in China* și de aceea, pentru mai multă siguranță, cumpăr un covoraș făcut manual și încărcat cu motive florale țesute din lână colorată. Observ, fără să mă mire prea tare, că nu toți comercianții sunt atinși de patima evlaviei religioase. Unii dintre acestea ne îmbie cu cărți de joc și reviste cu ilustrații erotice sau chiar casete cu filme pornografice, probabil cu gândul de a ne ispiti cu alternative moderne și portabile ale sculpturilor senzuale care au făcut faimoase templele din Khajuraho. Cineaștii indieni au găsit însă o cale mult mai subtilă și delicată de a ne introduce în ambianța erotică a epocii imaginând în filmul *Kamasutra: A tale of love-1996* o poveste de dragoste cu *happy-end.*

Înaintea de întoarcerea la hotelul în care vom înnopta, ne supunem cu plăcere propunerii ghidului de a vizita Centrul comercial Kuber, cel mai mare din oraș, unde există și un atelier de sculptură în care renaște arta moștenită de la întemeietorii urbei antice. Într-o hală din spatele prăvăliei cu aspect colonial câțiva tineri talentați transformă bucățile masive de gresie albă în avataruri încremenite ale partenerilor cununiei eterne, *Shiva* și frumoasa sa soția *Parvati*. Mă încântă râvna și stăruința acestor meșteri cioplitori care folosesc doar uneltele tradiționale și harul zeilor pentru a reîncarna divinitatea în idoli împietriți și însuflețiți deopotrivă. După ce focalizez câteva poze spectaculoase mă retrag în răcoarea ospitalieră a încăperilor ticsite cu suvenire din toate categoriile și pentru toate gusturile ori buzunarele. Este imposibil să scapi cu toate rupiile tefere în portofel după asaltul abundenței de bijuterii, țesături, marochinărie, antichități, obiecte decorative și de artă sau cofeturi și zaharicale tradiționale. Nefiind defel atins de patima târguielilor, mă bucur de

confortul colonial al unui fotoliu fercheș și de savoarea unei ceșcuțe cu *Masala chai* primită din partea casei. Tihna îmi este curmată curând de larma care se aude în stradă. Mă năpustesc precipitat către afară pentru a nu pierde nimic și dau nas în nas cu câțiva dintre membri gureși ai unui grup format din 15 sau 20 de femei și bărbați de toate vârstele care cântă, dansează și aruncă în toate direcțiile cu *gulal*, pulberea colorată care umplea de culoare piața din Orchha. Aflându-mă fără să vreau în toiul unui foc bengal, nu știu exact cum să reacționez dar mă bucur cu naivitate de o replică miniaturală *impromptu* a unui festival *Holi* dar și de praful colorat cu care localnicii petrecăreți mă iau la țintă cu nesaț și lăcomie încercând parcă să-mi pună la încercare îngăduința fără să știe că pentru mine astfel de experiențe, care pot părea provocatoare sau incomode pentru unii, sunt cele mai delicioase și fermecătoare cazne la care pot fi supus. Aventura în vârtejul căreia m-am trezit inopinat s-a risipit tot atât de iute pe cât a apărut, lăsând în urmă o dâră colorată, o nălucire divină și una dintre amintirile cele mai dragi pe care le port în suflet și în minte.

Călătoria rutieră spre orașul istoric Varanasi s-a dovedit a fi o aventură copleșitoare, trudnică și pe alocuri indigestă. Cei peste 400 de kilometri în care șoseaua a șerpuit anevoie prin albiile fluviilor Yamuna și Gange, au disecat ca un bisturiu neîndurător o bună parte din inima rurală a Indiei. Vreme de aproape zece ore am lăsat în urmă zeci de așezări umane dintre cele mai mizere, sordide și triste. Pe lângă acești pământeni istoviți de lipsuri și de o neîndestulare incurabilă am mai întâlnit în drumul nostru sute de maimuțe care nu-și mai găsesc locul în habitatul lor firesc și invadează teritorii din ce în ce mai întinse în care altminteri își află sălașul ruda lor de sânge *homo sapiens*. Se pare că cele peste 50 de milioane de primate care-și dispută cu oamenii subcontinentul Indian profită din plin de statutul lor sacru conferit de protecția zeul *Hanuman*, avatar al lui *Vishnu* recunoscut în mitologia hindusă drept comandant al armatei

maimuțelor, și îndrăznesc să comită furturi, tâlhării sau chiar crime ale căror victime sunt membrii ai populației băștinașe. Îngrijorătoare este chiar temerea ghidului de a opri autocarul în astfel de zone ce par a fi stăpânite de urâciosul *Langur cenușiu cu față neagră*.

Într-un sfârșit ajungem în Varanasi, chintesența Indiei și punctul culminant al periplului nostru care ne poartă către originile profunde ale mitologiei hinduse. Martor nemijlocit al unui trecut epopeic zbuciumat de dispute între dinastii, imperii și regate, *Orașul luminii divine*, cu referire directă la focul sacru al zeului *Shiva*, reprezintă o Mecca indiană în care orice hindus visează să ajungă măcar o dată în viață și chiar nădăjduiește să-și găsească aici sfârșitul zilelor. Ca un paradox istoric, aflu de la ghid că în decursul secolelor musulmanii au prădat și distrus periodic orașul și mai mult, însuși împărat mogul Shah Jahan, mult-lăudatul erudit și făuritor al palatului *Taj Mahal*, a interzis cu desăvârșire reconstrucția templelor de către credincioșii hinduși. Ne îndreptăm după o zi prea lungă și epuizantă către hotelul în care ne vom petrece următoarele trei nopți.

Mă trezesc în zorii zilei cu gândul copleșitor că mă aflu în miezul unuia dintre cele mai vechi orașe din lume locuit continuu de peste patru milenii și totodată unul dintre cele șapte orașe sacre ale Indiei antice.

Complexul arheologic *Sarnath,* aflat la câțiva kilometri de Varanasi, este primul obiectiv pe care îl voi vizita astăzi.

Atunci și acolo aveam să trăiesc una dintre revelațiile majore care mi-au făcut lumină în ignoranța cu care am tratat fundamentul religios al planetei în care îmi duc traiul laolaltă cu peste șapte miliarde și jumătate de semeni. Am aflat că aici părintele universal al budismului *Gautama Siddartha*, cunoscut credincioșilor după supranumele *Buddha–Cel treaz*, a adunat în jurul său pe cei mai statornici discipoli și, după ce a atins *Dharma-Iluminarea divină,* le-a propovăduit cea dintâi predică. Tot în acest loc se află urmele pământești ale acestuia în trecerea sa prin lume. Însuși *Buddha* a

pomenit ținutul *Sarnath* ca fiind unul dintre spațiile sfinte pe care un pelerin budist s-ar cuveni a le vedea măcăr o dată într-o viață de muritor. Îmi vine în gând potrivirea magică dintre acest pământ sacru al orașului Varanasi și sfântul tărâm pe care șade Ierusalimul. Este fascinantă ideea ca cinci dintre religiile care marchează existența omenirii își găsesc rădăcinile în aceste două orașe. Așa cum Ierusalimul se identifică deopotrivă cu *Mormântul sfânt a lui Iisus Hristos*, *Moscheea cea mai îndepărtată Al Aqsa* în care Mahomed s-a rugat lăsându-se purtat în cerurile lui Allah, dar și cu lăcașul sfânt al iudaismului din *Templul lui Solomon*, tot așa Varanasi reprezintă atât capitala spirituală a hinduismului cât și originea conceptului *Dharma*, fundamentul budismului ce definește legea naturală care guvernează armonia universală. Așadar peste trei sferturi dintre oamenii planetei își trag seva smereniei religioase din aceste două locuri binecuvântate.

Ansamblul Sarnath, ca expresie a uneia dintre școlile budismului timpuriu din India, adună laolaltă o reunire de mărturii și ofrande mai vechi sau mai noi puse în slujba acestei confesiuni. Acestea stau chezășie continuității uneia dintre cele mai mistice și venerate filozofii ale galaxiei. Locul de pelerinaj budist îmbină, într-unul dintre cele mai odihnitoare și pașnice locuri pe care le-am întâlnit în tumultul indian, temple, situri arheologice, monumente și parcuri inundate de peluze verzi ori vegetație luxuriantă, toate îngrijite minuțios și riguros până și în cele mai tainice și lăturalnice unghere.

Iese în evidență unul dintre cele mai *tinere* lăcașe de rugăciune, nonagenarul templu *Mulagandhakuti Vihara* ridicat pe locul în care a zăbovit Buddha în timpul vizitelor sale la *Sarnath*. Acest monument este rodul grijii și abnegației misionarul literat Anagarika Dharmapala, unul dintre principalii reformatori moderni ai budismului global. Mă surprinde maniera constructivă abordată, cu totul distinctă față de stilul arhitectural al pagodelor pe care le-am

întâlnit în China. Curtea exterioară este înnobilată armonios de un gigantic clopot de bronz dăruit în semn de omagiu de regalitatea japoneză, dar mai ales de miticul arbore *Maha Bodhi*, smochinul sacru sub care Buddha a atins iluminarea și de unde a pus în miscare *Roata Dharmei*. Până astăzi aici și-au aflat loc de reculegere pelerini adunați din toate zările lumii pentru a-și afla binecuvântarea. Tot din acest loc Buddha și-a trimis discipolii către toate direcțiile pământului, ca într-o *Pogorâre budistă a duhului sfânt*, pentru a povățui învățăturile *Celor patru adevăruri nobile*: suferința, originea suferinței, încetarea suferinței și calea eliberării de suferință. Mă abandonez iarăși pradă neputinței de a pătrunde cotloanele ezoterice ale acestei filozofii. Însă marea surpriză urmează să o am în interior, acolo unde pe lângă impunătoarea statuie aurită a idolului ce stă așezat în poziția lotus pe urna de piatră a propriilor moaște, sunt încântat să admir magia picturilor care decorează pereții și prin care faimosul artist japonez Kosetsu Nosu a lăsat pentru eternitate epopeea în frescă a vieții lui Buddha. Scenele murale interpretate în culori de pământ de o paloare celestă prezintă evenimente din viața învățătorului și minuni mărturisite de acesta descrise de relatările discipolilor apropiați sau de *Poveștile din Jatakas*, veche cronică literară care istorisește biografia legendară a lui Buddha prin nașterile anterioare ale sale care l-au întrupat în aventuri și înfățișări zoomorfe miraculoase. Aura mistică ce se revărsă în interiorul templului îmi provoacă un gest reflex de a-mi face semnul crucii, pe care însă îl tăinuiesc cu discreție pentru a nu fi interpretat drept blasfemie de către enoriașii budiști în preajma cărora mă aflu.

Las în urmă minunata frescă epică zugrăvită pe pereții templului și urmez ghidul în drumul către vestigiile arheologice zidite din cărămidă roșie care răsar din paradisul verde în care sunt fericit să-mi găsesc tihna într-o fierbinte dimineața de toamnă care mă găsește pe pământ indian.

În spatele templului se deschide paradisiacul *Parc al cerbilor* creat de împăratul Ashoka. Legenda spune că acesta a fost profund mișcat de gestul lui Buddha care întruchipat în cerb și-a oferit propria viața în schimbul cruțării unui porumbel pe care stăpânitorul intenționa să-l ucidă.

Pe marginea uneia dintre aleile care se strecoară prin iarba ne oprim în fața unui așa-numit *Stâlp al lui Ashoka*, botezat după împăratul care a condus Dinastia Maurya ce a stăpânit această regiune în epoca sa înfloritoare din anii 200 înaintea erei noastre. Realizarea tehnică originală și compoziția artistică sunt elemente care merită toată atenția. Dintr-o singură bucată de gresie de culoarea chihlimbarului sculptorul a cioplit patru lei asiatici care șed spate în spate așezați pe o friză decorată pe circumferință cu basorelieuri zoomorfe figurative ce reprezintă un elefant, un bivol, un taur și un leu. Acestea sunt separate de patru roți spițate, întreg ansamblul încununând un soclu sculptat în chip de floare de lotus. Semnificația cifrei *patru*, utilizată ca referință stilistică, poate îmbrăca diferite forme de interpretare dintre care cea mai posibilă este materializarea *Celor patru nobile adevăruri*, principii esențiale ale buddhismului care invocă și evocă adevărurile cosmice și decid eliberarea individului. Rozeta cu raze solare care încoronează și împlinește sculptura de piatră, semnifică cu siguranță *Roata Dharmei* și în semn de deferență a fost adoptată de drapelul național după obținerea independenței din anul 1947. Remarcabilă este maniera de realizare a acestei opere de artă antică, care mă surprinde printr-o șlefuire cu grad înalt de finețe și precizie pe care nu le-am întâlnit până acum în călătoria indiană.

Pierdute în fundul pământului pentru mai bine de două milenii, până să fie scoase la lumină de englezi în zorii secolului XIX, mormintele *Stupa* sunt dintre cele mai neașteptate construcții întâlnite pe subcontinent. Cele zece movile de pământ, sub care au fost răspândite relicvele incinerate ale lui Buddha după ce acesta și-a

desăvârșit ciclul renașterii, au reprezentat temeiul inițiatic pentru ca și rămășițele pământești ale generațiilor următoare de discipoli și călugări iluștri să fie cinstite după moarte sub astfel de structuri funerare. Dintre ruinele mormintelor tradiționale ies în evidență *Dharmarajika Stupa*, *Dhamek Stupa* și *Chukhandi Stupa,* care au fost reconstruite din cărămidă de același împărat indian Ashoka după convertirea acestuia la budism. Dacă din *Dharmarajika Stupa* a rămas doar temelia, acesta fiind demolat și transportat ca material de construcție în orașul Varanasi, *Dhamek Stupa*, care dealtfel este cea mai masivă construcție din *Sarnath* și care a fost reconstruită de câteva ori în decursul istoriei, se află într-o stare de conservare uimitoare. În ciuda imensei enigme cu care este învăluită existența acestui uriaș cavou, condescendența regelui Ashoka față de învățătorul Buddha se observă mai ales din eleganța și delicatețea figurilor sculpturale care împodobesc brâul de la baza construcției și care înfățișează în piatră ofrande geometrice, vegetale și zoomorfe. Deasemeni servind ca altar pentru urmele pământești ale întemeietorului filozofiei budiste, *Chukhandi Stupa* se înalță, de data aceasta în formă octogonală, comemorând locul în care Buddha a întâlnit primii săi discipoli. Astăzi călugării tibetani obișnuiesc să-și incanteze rugăciunea înconjurând în sensul acelor de ceasornic mormintele, ca un ritual ce-l pune pe magistru în postura de centru al universului.

Vizita mă poartă către cel mai nou sanctuar din galeria lăcașelor de cult, ce face din ansamblul *Sarnath* unul dintre cele mai vizitate spații religioase de către enoriașii budiști de pretutindeni. Templul *Wat Thai*, fondat de guvernul din Tailanda în anul 1993, este poate cel mai frumos, blajin și prietenos spațiu pe care l-am întâlnit vreodată. Îmi găsesc un loc răcoros sub un ficus gigantic de unde pot să fotografiez în voie grădinile îngrijite, bazinele cu lotuși înfloriți, turiștii, călugării înfășurați în veșmintele *kasaya* de culoarea șofranului și pelerinii care au străbătut mii de kilometri să primească

ocrotirea lui Buddha, ce le oferă binecuvântarea de la înălțimea statuii de peste 80 de metri ce-l imortalizează în gresie roz. Sunt seducătoare frumusețea, curățenia și bunul gust al acestor oameni care, în cele mai primenite și colorate straie de sărbătoare, au venit în întâmpinarea credinței. O beție de culori pe care nu știu cum să o admir mai adânc și din care aș dori să duc măcar o parte acasă.

Sunt din nou în sânul sacru al orașului Varanasi și mă bucur de un binemeritat răgaz în camera de hotel, pentru împrospătare și adunare a forțelor în așteptarea punctului culminant al călătoriei prin cultura și istoria Indiei.

Preumblarea prin *Capitala spirituală* a Indiei s-a dovedit a fi cea mai hipnotică experiență de care am avut parte în toată viața mea. Cu adrenalina la cota de avarie am resimțit acest oraș înrădăcinat în zorii timpului ca pe un *montagne russe* emoțional și senzorial. Străbat la ceas de seară cotloanele înguste, încâlcite și întunecate ale acestui labirint urban. Printre construcții decrepite și insalubre simt din plin densitatea demografică a orașului, sufocantă atât prin contactul fizic direct cu localnici asudați, turiști năuci, pelerini smeriți, șarlatani vicleni, comercianți insistenți, cerșetori năpăstuiți sau închipuiți, cât și din cauza umidității chinuitoare a aerului musonic care se combină cu miasma înțepătoare și cronicizată a fluidelor de origine umană și bovină ce acoperă caldarâmul. Păstrez ritmul pasului impus de ghid către o direcție doar de el știută, sunt mândru de stomacul meu tare care înfruntă ca pe un infern haosul și senzațiile tari ale acestui spațiu, fotografiez în stânga și în dreapta, și sunt fericit că am fost blagoslovit de Dumnezeu să pot ajunge aici. Potecile meschine sunt luate cu asalt de mici prăvălioare care vând țesături de tot felul, ghirlande din flori de gălbenele, uleiuri, mirodenii și esențe parfumate, fructe uscate și apă rece. Din nou mă miră numărul mare de frizerii în care bărbierii nu mai fac față să-și ferchezuiască clienții spilcuiți. Localnicii își văd de drumul și de treburile lor, nearătându-se defel deranjați de obiectivul fotografic

iscoditor cu care încerc să mă furișez fără izbândă în mințile și sufletele lor aspru încercate. Singurii care nu par indiferenți de prezența mea sunt șnapanii și șarlatanii pe care îi întâlnesc la tot pasul. Acești chilipirgii încearcă să-mi exploateze credulitatea și îmi propun tot felul de oferte și combinații care de care mai pestrițe, nebănuind măcar că un balcanic veritabil trecut de primii cincizeci de ani ai vieții este uns cu toate alifiile. Prins în vârtejul acestui iad sfânt nici nu-mi dau seama de fumul negru, gros și iute care potopește atmosfera și așa apăsătoare. Mă aflu deja pe platforma betonată care oferă o panoramă ideală către *Manikarnika Ghat*. *Ghat*-urile sunt terasamente zidite din lespezi din piatră care coboara în trepte către apa sfântă a mântuitorului fluviu Gange, fiind singurele căi materiale care mijlocesc întâlnirea directă a credinciosului cu divinitatea. Orașul Varanasi este legat fizic și mai ales spiritual de Gange printr-un număr de 88 astfel de *Ghat*-uri, fiecare dintre acestea purtând nume mitologice. Pentru un hindus nici un ideal nu este mai înălțător decât *Antim Sanskar- ultimul sacrificiu*, ritual de incinerare prin care trupul se reîntoarce la elementele primordiale ale universului: pământ, aer, foc, apă, spațiu. În ciuda pâclei groase și încinse îmi găsesc loc printre cei mai curajoși turiști, aceia care sunt dispuși să urmărească în direct procesiunea funerară. Fotografiatul și filmatul sunt cu desăvârșire prohibite, bineînțeles cu excepția cazurilor în care cei câțiva *întreprizători* care controlează zona se lasă convinși de bancnota de 500 de rupii pe care te lasă să le-o strecori în palmă. Cu tot respectul pentru intimitatea familiilor îndurerate nu pot să ratez ocazia unică de a face câteva poze și apoi de a lăsa camera de filmat atârnată la gât cu butonul *REC* apăsat. Sunt cuprins de o transă bizară rememorând cu ochii minții scenele din filmul documentar *Shoking Asia-1974* care m-a înfiorat pe vremea studenției. Pe platoul din piatră de pe malul Gangelui trosnesc lemnele care se mistuie sub binecuvântarea cerească a zeului hindus al focului *Agni* în travaliul sacrosant al ruperii ciclului reîncarnării celor plecați din această

lume. Cei apropiați asistă pe margine într-o dulce suferință, cuprinși de o senină conștientizare a morții și bucurându-se parcă de fericirea celor duși care își împlinesc cea din urmă dorință, cea a mântuirii. Ghidul încearcă să umanizeze atmosfera istorisind detalii mitice sau tehnice legate de ceea simțim, vedem și mirosim cu toată ființa. Întregul ceremonial presupune un ciclu de gesturi ritualice care încep cu raderea părului de pe cap și strecurarea în gura răposatului a câteva boabe de orez sau de susan. Urmează spălarea trupului și ungerea cu *ghee*, o emulsie cu origini antice preparată din unt de lapte bovin. Protocolul funerar continuă cu înveșmântarea în pânză albă în cazul bărbatului ori roșie pentru femeie, culori ce semnifică straiele purtate de fiecare în ziua cununiei. În final trupul inert se așează pe rugul de ardere clădit din lemn de esență tare și santal, peste care se risipesc ierburi, flori și uleiuri aromate. Flacăra este adusă de către un membru apropiat al familie sub privirile rudelor care supraveghează întreaga noapte procesiunea de eliberare către cer a sufletului celui pierdut. Cei care se ocupă de aducerea buștenilor și așezarea rugului fac parte din clasa socială a semenilor numiți *paria*, oameni lipsiți de orice drepturi și neasimilați de nici o castă socială. Apogeul rânduielii funerare este marcat de ritualul *Kapal Kriya*, prin care tigva defunctului este străpunsă cu o suliță de bambus pentru a înlesni slobozirea spiritului. În zorii zilei următoare cenușa împreună cu fragmentele osoase neincinerate complet se aruncă în apele învolburate și purificatoare ale Gangelui, ca într-un ultim act de sfințenie pentru a face loc următorilor foști trăitori pe pământ să-și săvârșească ultima năzuință. Conform legendei se crede că *Shiva* întreabă pe fiecare dintre cei dezrobiți de păcate în apele sacre, dacă a aflat locul în care consoarta sa *Parvati* și-a tăinuit proprii cercei. Mai aflu de la ghid că din pricina prețului sau din considerente dogmatice nu orice hindus are privilegiul de a fi incinerat. Deasemeni femeile gravide, copiii mai mici de opt ani, preoții sau cei mușcați de cobră sunt aruncați direct în Gange cu o povară de piatră

legată de trup, gestul nefiind nicidecum considerat vreo pângărire, ci dimpotrivă aceştia fiind socotiţi oameni deja îndumnezeiţi. Asist de mai bine de un ceas la acest ritual impresionant şi misterios dar greu de înţeles creştinilor, pentru care *Învierea* este pivotul primordial al întregului fundament religios. Cu gândurile răvăşite îmi fac loc şi ies din mulţime.

Ne grăbim către *Ghat Dashashwamedh,* un alt loc cu însemnătate deosebită pe platoul căruia seară de seară se desfăşoară ceremonia religioasă numită *Aarti* prin care *lumina* este dăruită ca ofrandă zeităţilor. Străbat oraşul în grabă făcând slalom printre vânzători ambulanţi care îmi ţin calea, ricşe ce claxonează insistent şi fără temei, oameni care gătesc fierturi în oale gigantice aşezate pe pirostrii, văcuţe sfinte ce se plimbă nestingherite, şi multele mâini întinse ale milogilor infirmi ce imploră pomană ori îndurare. E un tablou greu de suportat pentru orice om cu suflet, iar gândul că nu poţi îndrepta lumea cu câteva monezi aruncate celor mai năpăstuiţi îmi provoacă un sentiment amar de neputinţă şi deznădejde.

Zilnic, după fiecare apus al soarelui, platoul *Dashashwamedh Ghat* adună mii de hinduşi pentru a-l întâmpina cu smerenie şi recunoştinţă pe *Shiva* într-o procesiune colectivă denumită *Aarti-Care îndepărtează întunericul*. Îmi fac loc prin oceanul uman împestriţat în mii de culori, răzbesc până pe malul fluviului purificator şi caut un loc pentru a urmări cât mai detaliat ritualul ce oferă fiecărui hindus darul de a-şi împărtăşi devotamentul faţă de lordul *Shiva*, *Mama Gange*, zeul solar *Surya*, idolul focului *Agni* şi deopotrivă întregului univers. Înafara turiştilor, care îşi fac necontenit *selfie*-uri şi sunt uşor de recunoscut după hainele sau încălţările occidentale, ceilalţi pelerini prezenţi se îmbăiază, se spală sau beau apă direct din Gange, încercând să capete pe dinafară şi mai ales pe dinăuntru cât mai mult din puterile magice, tămăduitoare şi zeieşti ale *aghiasmei hinduse*. Pe cinci piedestaluri din scândură tot atâţia preoţi, gătiţi de sărbătoare în haina tradiţională *dhoti* croită din

mătase luciasă de culoarea curcumei, își limpezesc mințile și își dreg vocile pentru a începe procesiunea. Bărci uriașe încărcate cu zeci de oameni așteaptă priponite la mal semnalul pentru a pleca în susul fluviului, într-o croazieră duhovnicească în care vor găsi prilejul de a-și exprima prinosul de recunoștință dăruind atotputernicului în semn de ofrande mici lămpi plutitoare cu ulei de camfor și împodobite cu petale portocalii. Preoții încep să murmure incantații magice și *mantre* ezoterice care elogiază divinitatea. Sunt acompaniați de câteva instrumente de percuție în timp ce-și execută în sincron coregrafia ritualică folosind o recuzită cu înțelesuri mistice. Sfeșnice de alamă ce poartă lumânări aprinse simbolizează căldura, ghirlande de gălbenele invocă pământul, lampa în chip de cobră din care fumegă tămâia sugerează starea de spirit purificată, iar evantaiele din pene de păun sau coadă de iac reprezintă mișcarea aerului și spațiul. Primesc bunecuvântarea duhului sfânt după ce un bărbat înfășurat de la brâu în jos într-o pânză oranj îmi punctează fruntea cu o pastă roșie din lemn de santal căreia îi simt mirosul parfumat și răcoarea plăcută. Mulțimea urmărește cu smerenie și bucurie tot ce se întâmplă, flutură bețișoare de tămâie fumegânde și scandează ori aplaudă în anumite momente ale consumării ceremoniei. Realmente simt vibrația și energia pe care miile de trupuri o emana concomitent. Mirosul de smirnă, spectacolul cromatic și ecoul surd al freamătului uman îmi excită simțurile primare într-un soi de hipnoză senzorială. Ritualul se încheie atunci când preoții revarsă în Gange apa sanctificată păstrată într-un mic vas de cositor. Dacă pentru un turist creștin ca mine componenta exotică a ceremonialului este cea care impresionează, sunt convins că pentru un devotat al hinduismului *punctul terminus* al călătoriei spirituale îl constituie blagoslovenia *Zeiței Ganga* care va oblădui pe fiecare dintre aceștia. Las în urmă imaginea senzațională a nenumăratelor flacări minuscule care pâlpâie pe suprafata apei asemeni unui cer înstelat pogorât pe pământ și reconstitui drumul către hotel. Urmează

o noapte scurtă pentru că zorii zilei ce stă să vină trebuie să ne găsească din nou pe apele Gangelui.

Cea mai mare putere existentă este Shiva. Shiva înseamnă Neant. Neantul este chiar temelia Totului. Jagadish Vasudev Sadhguru.

După o trezire cazonă mă îndrept iute din nou către *Dashashwamedh Ghat,* pentru a prinde loc într-o ambarcațiune ce-mi va oferi șansa unică de a înțelege măcar o parte din istovitorul drum pe care apele sfinte ale Gangelui le străbat de la Himalaya înghețată și până la încinsul Ocean Indian. Chiar și în zorii zilei orașul este animat, mai cu seamă pentru că mulți localnici sălășluiesc direct sub cerul liber. La locul de întâlnire ghidul local ne așteptă plictisit și pe jumătate adormit în timp ce își face tacticos toaleta de dimineață. Își freacă temeinic dinții cu un bețișor de lemn despre care ne spune că se numește *datum*. Este o modalitate comună prin care mulți indieni își mențin igiena dentară folosind crenguțe vegetale al căror conținut mare de taninuri le conferă calități antiseptice și antibacteriene. Preferat este arborele *Neem*, o specie de liliac indian, dar se mai utilizează *Lemnul dulce*, scorțișoara, portocalul sau măslinul. Este încă întuneric, mă aflu într-o barcă cu motor alături de ghid și alți câțiva parteneri de călătorie și țin degetul pe trăgaciul aparatului de fotografiat gata să iau în cătare legendarul oraș Varanasi. Barcagiul turează motorul, ieșim în largul tulbure și urmăm sensul de curgere către *Assi Ghat*, cel mai sudic dintre terasamentele din piatră ce asigură împreunarea materială și spirituală nemijlocită cu apele binecuvântate. Este fascinantă imaginea panoramică a *Orașului templelor* ce se deschide în toată măreția sa multimilenară, lăsând la iveală măcar o parte dintre cele 5000 de temple, lăcașuri și altare de rugăciune hinduse, jainiste, sikh, budiste, musulmane sau creștine. Construcțiile de pe malul apei vrăjesc prin festivalul de culori și stiluri arhitectonice diverse care se disting printre aburii lăptoși ce stau în suspensie deasupra apei, dar mai ales prin competiția

imaginară a acestora de a căpăta un loc cât mai aproape de malul sacru. Spre uimirea noastră din când în când barcagiul își răcorește fața, își clătește gura și chiar bea apa pe care o ia cu căușul palmei din Gange. Deținând un loc fruntaș între cele mai poluate râuri de pe planetă, din cauza exploatării industriale, lipsei sistemelor de colectare a apelor reziduale și a practicilor religioase extreme, fluviul pune zi de zi la încercare sistemul imunitar al riveranilor, și cu siguranță doar lordul *Shiva* este cel care le oferă ocrotire și protecție. Treptele *ghat*-urilor care se perindă prin fața noastră sunt pline cu oameni. O parte dintre aceștia săvârșesc rânduiala matinală de omagiu, adorație sau rugăciune numită *Puja* întâmpinând soarele ca pe un dar, ori își purifică spiritul prin îmbăiere și meditație. Alții îndeplinesc activități cotidiene pământești, laice sau chiar prozaice. Cei mai mulți dintre aceștia stau laolaltă în apa până la brâu bărbierindu-se, săpunindu-și propriul trup, sau spălând vesela de bucătărie ori limpezind rufăria de pat și de corp. Ajungem la *Assi Ghat*, preferat de studenții Universității Banaras Hindu pe care o vom vizita mai târziu, și facem cale întoarsă către *Manikarnika Ghat*, acolo unde seara trecută am fost martori la ritualul funerar. Ghidul ne face o surpriză și oferă fiecăruia dintre noi câte o mică lampă cu ulei de camfor și petale roșii, pe care să o dăruim *Mamei Ganga* în timp ce ne punem o dorință. Pe platoul de incinerare al *Manikarnika Ghat* cenușa și fragmentele umane rămase nearse se adună și se aruncă în apă, pregătind astfel locul pentru următorii privilegiați ai soartei care au șansa de a curma ciclul veșnic al reîncarnării. Încerc să găsesc o explicație a puterii idolatrice a acestor fremătătoare și clocotitoare ape. Gangele udă deopotrivă culturile agricole de grâu, orez și bumbac ale Indiei, dar mai cu seamă irigă spiritual mințile și inimile indienilor. Acest elixir al vieții și al eliberării are putința, fără să țină cont de statut social, avere sau castă, de a mântui și de a spăla orice contaminare sufletească. După un scurt răgaz facem cale întoarsă către punctul de plecare. Fiecare dintre noi privește în tăcere

priveliștea matinală ireală ce ni se derulează ca o fantasmă prin fața ochilor.

Călăuzită de motto-ul mai mult decât înălțător *Cunoașterea dă nemurire*, universitatea publică din Varanasi, numită evocator *Mahatma Gandhi Kashi Vidyapith*, este o instituție academică atipică din multe puncte de vedere. Rod al mișcării pașnice de independență față de colonialismul britanic, inițiată, susținută și dusă la desăvârșire de Mahatma Gandhi, aceasta este prima universitate de elită ființată exclusiv de indieni și finanțată de organizații naționaliste sau de activiști intelectuali. Într-un oraș ca Varanasi, oaza de curățenie, liniște și pace pe care am întâlnit-o în parcul universității este o surpriză extraordinară. Nimic de aici nu aduce aminte de zbuciumul și tumultul vechiului oraș. Singurul lucru comun pare a fi miezul istoric și religios materializat aici prin *Templul Bharat Mata-Mama India* în jurul căruia s-a dezvoltat edificiul academic și cultural. Conceptul *Mama India*, născut spre sfârșitul secolului XIX ca o formă figurativă a luptei pentru independență, a fost întrupat de către filozoful Rabindranath Tagore într-o zeiță înfășurată în veșmânt *sari* și având patru brațe în care poartă manuscrisele religiei hinduse, un mănunchi din fire de orez, o pânză imaculată și un șirag de mărgele de rugăciune. Templul *Bharat Mata*, inaugurat în anul 1936 de însuși Mahatma Gandhi, este dedicat exclusiv *Mamei India* în interior neexistând idoli cu excepția unei gigantice hărți a țării. Este un bazorelief așezat pe pavimentul sălii principale, sculptat în marmură albă în cel mai fin detaliu și care pune în evidență creste muntoase, câmpii întinse și albii de râuri. Aceasta reprezintă granițele țării înainte de actul de la 15 august 1945 prin care s-au separat Republica Islamică Pakistan și Republica Populară Bangladesh.

Este finalul ideal pentru o călătorie epică în care am învățat ce înseamnă credința, patriotismul, toleranța dar și suferința, sărăcia și împovărarea. În plus, am înțeles cu adevărat ce înseamnă gustul și mirosul, am învățat să recunosc culoarea dintre griuri și, cel mai

important, acum știu să deosebesc *binele* de *mai bine* sau *răul* de *mai rău*.

Addenda

Sunt convins că experiența pe care am trăit-o intens cu sufletul și cu toate simțurile în cele două săptămâni petrecute în India nu a reușit să-mi desluşească decât într-o mică măsură enigmele și misticismul poporului milenar trăitor între bazinele Indului și Gangelui. Deși de la călătoria de documentare asupra culturii și civilizației indiene a lui Mircea Eliade au trecut aproape o sută de ani răvășiți de prăbușirea multor imperii coloniale dar și de apariția unor neoimperii mascate sub titulaturile de *uniune*, *alianță* sau *federație*, măcinați de zeci de războaie dintre care unul mondial urmat de altul *rece*, tulburați de un spor demografic sufocant, marcați de o criză cronică a resurselor și copleșiți de avântul scăpat din hățuri al unei revoluții tehnologice suprarealiste, se cuvine să admit că descrierile acestei țări în volumul de memorii ale scriitorului român se suprapun perfect peste India văzută de mine în debutul secolul XXI. Spre pildă, în cartea sa *India-1935* filozoful Mircea Eliade relatează un dialog pe care l-a avut cu un student indian într-o librărie din orașul Calcutta la începutul anilor `30.

Noi nu cerem o administrație excelentă. Noi cerem o administrație a noastră. Știu că va fi mai proastă, mai nehotărâtă, plină de lipsuri și de abuzuri. Dar va fi a noastră. Administrația britanică ne castrează, ne face conștiințe de sclavi, ne face lași. După o sută de ani de stăpânire engleză, în ciuda tuturor trenurilor, industriilor și orașelor moderne clădite de englezi, poporul indian este în pragul degenerării. Traiul bun nu înseamnă nimic pentru un popor robit.(...) La noi nu se pune problema națională, ca la

dumneavoastră în Europa. Pentru indieni, India nu este o țară sau o națiune. Sunt aici atâtea rase, atâtea religii, atâtea caste. Un european se pierde ca într-un haos şi se întreabă: care este India? Ei bine, India pentru noi este Mama! Chiar strigătul nostru revoluționar și imnul nostru național începe cu Bande Mataram– Plecăciune Mamei! Întreabă pe orice sărman, din orice colț al Indiei, ce numește el India, și-ți va răspunde: Mama. Lupta noastră nu e abstractă, pe principii, nici limitată de revendicări. Lupta noastră e o cruciadă pentru desrobirea mamei. De aceea nu e o luptă politică, ci o mistică: ajungem la libertate, cum spune Mahatma, prin purificare, prin renunțare la individual, prin non-violență, prin agonie. Politica noastră e o ucenicie ascetică. Nouă nu ne trebuie genii politice, nici tactică politică. Mahatma nu e un geniu, e un sfânt. El nu are metodă tactică, ci are sinceritate.(...)
Mircea Eliade, India, Editura pentru turism, 1991.

Kilroy was here

Motto:
Partea cea mai bună a viitorului este că vine în fiecare zi.
Abraham Lincoln, Președinte al S.U.A.

După rânduielile formalităților de securitate din aeroport cărora mă supun cu vrednicie ca de fiecare dată, pătrund în pântecul Boeing-ului 777, găsesc fotoliul *economy class* care îmi va aparține pentru următoarele opt ceasuri, mă așez și șed cuminte ca în prima zi de scoală urmărind curios pe viitorii mei parteneri de zbor care-și trudesc bagajul de mână. Forfota umană se domolește și este cu ochii ațintiți către instrucțiunile de salvare pe care le exemplifică cu grație franțuzească însoțitoarele de bord. Piloții execută câteva manevre pe pistă, se așează pe culoarul rezervat, turează motoarele, ridică spre cer uriașa *pasăre metalică*, și după câteva reprize de goluri în stomac care fac deliciul oricărei decolări sau aterizări iată-mă ajuns teafăr în stratosferă. Cu siguranță, fiecare dintre pasageri se gândește la ceva numai de el știut. Pot să pun rămășag că cei mai mulți dintre ei, printre care mă număr și eu, au în minte statisticile care ne asigură că transportul aerian este cel mai sigur dintre toate variantele de locomoție.

Ca de o obicei în debutul unei astfel de călătorii cu avionul, în care voi străbate îndărăt șapte fuse orare, analizez atent împrejurimile, mă acomodez cu aparatura audio-video, dealtfel vitală în umplerea timpului și cu rol analgezic pentru durerea mută a articulațiilor imobilizate între scaune, răsfoiesc sumar revistele *glossy* și instrucțiunile de salvare pe care le găsesc în buzunarul scaunului din fața mea, și apoi îmi privesc vecinii. Încep să își facă apariția zâmbetele protocolare ale distinselor *stewardese* franțuzoaice.

Într-un răstimp mă obișnuiesc cu atmosfera și încerc să urmăresc un film pe micul monitor ce-mi aparține. Aleg *The white crow-2018*, biografia romanțată și dramatizată a balerinului rus Rudolf Nureyev. Când apar primele cadre cvasiexplicite ce fac aluzie la opțiunea sexuală minoritară a artistului, simt răsuflarea rece și privirea dojenitoare ale vecinului pudibond așezat în dreapta mea, mă simt oarecum stânjenit și opresc derularea filmului încercând să găsesc ceva și pe placul dumnealui. În timp ce caut mai arunc câte o privire în mulțime ca într-o sală de cinematograf zburătoare. Un amestec policrom de caucazieni, asiatici, hispanici și afroamericani. Găsesc în sfârșit ceva interesant pe lista de filme disponibile. *Rocketman-2019* este un excelent musical bazat pe cariera impresionantă a lui Elton John. Dar din nou se dovedește a fi o alegere neinspirată. După douăzeci de minute tânărul viitor *Sir* se îndrăgostește de un coleg de la Royal Academy of Music din Londra, vecinul din dreapta este din nou cu ochii critici ațintiți asupra mea, întrerup filmul și după o ultimă căutare energică dar bine țintită apăs butonul *play* pe înregistrarea grandiosului concert susținut de Johnny Hallyday pe Stade de France în anul 2012. În sfârșit reușesc să fac o bună alegere. Cu magnificul discipol francofon al regelui Elvis este de acord și vecinul, mai ales ca zburăm cu AirFrance și în plus faimosul rocker a fost căsătorit de cinci ori cu unele dintre cele mai frumoase femei ale secolului trecut.

Deși suntem în crucea nopții, cărucioarele metalice care se strecoară pe culoarele înguste dintre șirurile de scaune aduc cina nocturnă asezonată cu diverse băuturi. Primii serviți sunt pasagerii minoritari cu opțiuni vegetariene, vegane sau rawvegane. În acest timp noi, vulgul omnivor, dăm în patima câinelui lui Pavlov și ne căznim să ghicim meniul explorând toate resursele simțului olfactiv nativ. Zâmbetele însoțitoarelor de bord continuă, devorez din trei dumicați plăpânda dar delicioasa cină și beau două sticle minuscule de vin franțuzesc roșu și sec. Între două ațipeli mă delectez cu biografia *chipului de piatră* Buster Keaton redată cu delicatețe în documentarul *The great Buster–2018*, și apoi cu filmul *In search of immortality–2018* ce prezintă viața excentrică a megalomanului pictor suprarealist Salvador Dali. Din când în când studiez aplicația *software* care afișează parametrii de croazieră și poziția geografică a aeronavei. Cele opt ore zboară ca vântul la propriu și la figurat.

Piloții îndemânatici așează avionul pe pământ american. Adrenalina, serotonina, dopamina și oxitocina mă inundă toate deodată iar oboseala dispare instantaneu. Parcurg drumul către ieșire și trec prin *furcile caudine* ale controalelor de securitate. Ultimul dintre acestea constă în completarea unui formular *stufos* și apoi așezarea palmelor pe un monitor termosensibil pentru fotocopierea amprentelor digitale. Ies cu bine din această încercare și aștept bagajele să se arate pe banda rulantă aflată într-o uriașă hală de la subsolul aeroportului ce poartă numele atât de familiar *Logan.* Nu mai știu dacă este zi sau noapte. Știința spune una, conștiința zice alta. Nici nu mai contează. Ies la lumină, îmi fac cruce cu limba în cerul gurii într-un ritual vechi și drag învățat de la bunica, apoi mă uit la înaltul cerului și îi mulțumesc că m-a purtat sănătos pâna aici. Ghida, grijulie ca o cloșcă cu experiență, îndrumă grupul nostru spre autocarul șoferului pe nume Hector. El ne va fi călăuză pe toată durata călătoriei americane. Un bărbat originar din Ecuador, taciturn

și cu trupul îndesat, pe care îl simt că nu este un mare simpatizant *marelui blond* de la Casa albă.

Suntem deja în Boston. Facem un prim tur de oraș care îmi dezamăgește oarecum așteptările. Un aer aparent european cu construcții tradiționaliste din beton armat sau cărămidă, dintre care mai iese în evidență câte un turn rătăcit îmbrăcat de sus și până jos în oglindă. Orașul este aproape pustiu. Este ora cinci după-amiază și ne îndreptăm direct spre hotel pentru odihna dinaintea aventurii din *Lumea nouă*.

Nu mă pot abține și iau la picior împrejurimile. Nu după mult timp îmi dau seama că nu mă aflu chiar în *downtown*, adică pe românește centrul orașului, ci mai degrabă într-o periferie urbană a acestuia. Aproape toate magazinele sunt închise iar atmosfera pare ruptă dintr-o sâcâitoare pauză publicitară de televiziune presărată din abundență cu *Starbucks, SubWay, Donkin'Donuts, Pepsi Cola și McDonalds*. Privirile neîncrezătoare ale localnicilor aproape exclusiv afroamericani si hispanici îmi dau o stare de neliniște. Încerc să cumpăr ceva de mâncare. Îmi iau inima în dinți și intru într-un bar cu lumină obscură, muzică în surdină, câțiva clienți taciturni și pereți tapetați cu scene uriașe din meciuri de baseball și fotbal american. Sunt hotărât să beau prima bere pe meleaguri americane. Mă adresez domnișoarei de la bar în cea mai bună engleză de care sunt capabil și cer o bere la *draft*. În secunda următoare aceasta mă pune în dificultate invitându-mă să aleg dintr-o listă cu cel puțin zece variante de arome și culori, de la galben auriu, ocru chihlimbar, roșu castaniu și până la maron tabac sau brun opac. Bineînțeles că aleg la întâmplare și aproape că beau pe nerăsuflate halba de bere plină ochi și fără guler. Aroma ciudată și nemaiîntâlnită a băuturii îmi aduce aminte de gustul de bragă din Galațiul adolescenței mele. Simt presiunea privirilor curioase ale tinerilor înșirați pe scaunele din jurul barului tipic american și mă îndrept către tejgheaua care pare că dă spre o mică bucătărie. După o scurtă privire asupra meniului afișat pe

un panou luminos aleg un *taco mexican cu guacamole*, dau la schimb câteva bancnote verzi imprimate cu chipul lui George Washington, iuțesc pasul și țin drumul spre camera de hotel cu gândul la somn și la *vise* dintre care măcar unul sper să fie american.

Boston, capitala statului Massachusetts, se numără în *top twenty* al celor mai importante orașe din Statele Unite ale Americii, într-un clasament ce ia în calcul criterii de dezvoltare economică, culturală și mai ales educațională. Orașul de mândrește cu locul întâi în lume la invenții și inovații, grație intensei activități științifice de cercetare din universitățile și colegiile pe care le deține.

Moștenire a coloniștilor englezi care au fondat orașul în urmă cu aproape 500 de ani, cartierul exclusivist *Beacon Hill* reprezintă cea mai elitistă și conservatoare parte a Bostonului. Pășesc agale pe străzile înclinate, înguste, pavate cu piatră cubica și iluminate cu lămpi de gaz așezate pe stâlpi din fier forjat decorați vintage. Admir casele nobile ridicate într-o arhitectură britanică unitară, ușile din lemn masiv de esențe valoroase decorate în stil art-nouveau și zăvorâte cu feronerie din alamă patinată, dar și grădinile ori curțile îngrijite după gust englezesc. Un loc superb care își justifică pe deplin cotele imobiliare astronomice ale căror prețuri se termină cu șase zerouri. Este dimineață și proprietarii acestor bijuterii locative, pesemne corporatiști educați în cele mai prestigioase universități locale, sunt duși pe la slujbele lor bănoase. Nu mai este nimeni pe stradă înafară de poștărița roșcovană și pistruiată care împarte ziarul fiecărui abonat, mașina de la salubritate manevrată de un tânăr atletic cu părul negru cârlionțat, fata care plimbă deodată șapte căței de rase, culori și talii diferite ori spălătorul de geamuri atârnat într-un scripete. Drapelul dungat-înstelat-alb-roș-albastru este arborat cu mândrie la fiece fereastră, fără nici o excepție. Un festival de bunăstare, curățenie și bun gust.

Cum călătorului îi șade bine cu drumul, luăm calea liniei din cărămidă roșie încastrată în caldarâm și denumită *The Trial*

Freedom–Semnul libertății. Acest traseul este o marcă a orașului Boston și pe parcursul a patru kilometri punctează cele șaisprezece momente importante care au marcat istoria statelor unite americane. Urmez pe jos *firul roșu* care traversează orașul și privesc oamenii care îmi ies în cale și locurile minunate ce mi se înfățișează dinainte.

Urmăresc trecătorii cu atenție, căutându-le privirea și încercând să mă insinuez în mintea trăitorilor acestui pământ mult laudat și râvnit. Las în urmă *Massachussets State House*, sediul guvernului statului Massachussets care tronează falnic peste *Beacon Hill*. Mă minunez de cupolă strălucitoare poleită cu aur de 23 de carate care șade ca un chipiu prețios pe structura croită după canoanele stilistice ale unei arhitecturi riguroase și pragmatice. Curtea este împresurată cu un gard împletit în fier forjat, impunător și rece din spatele căruia mă privesc în busturi de bronz sau marmură câteva personalități politice dintre care îl recunosc cu ușurință pe democratul John F. Kennedy, cel mai tânăr președinte ales de americani și ale cărui idealuri au fost frânte în ziua de 22 noiembrie 1963 într-un asasinat care va rămâne una cele mai mari enigme ale istoriei contemporane. Gândul îmi zboară la *JFK-1991*, excepționala anchetă cinematografică în care regizorul Oliver Stone încearcă fără izbândă să descifreze conspirațiile din umbra acestei crime. Personalitatea președintelui, care până astăzi a rămas pentru poporul american o eternă promisiune neîmplinită, este strâns legată de aceste locuri. Bunicul său matern John Francis Fitzgerald, deasemeni cu o carieră politică democrată foarte activă, face parte din prima generație de descendenți ai unei familii de imigranți irlandezi ce s-a stabilit nu departe de aici. Pozez din toate unghiurile clădirea impozantă și încerc să surprind elementele constructive din arhitectura romană antică pe care americanii le-au reinterpretat în propriul lor stil federal.

Cobor pe străzile înclinate ale cartierului de lux *Beacon Hill* și pătrund în inima orașului având drept țintă *Boston Common*, unul

dintre cele mai mari și mai vechi parcuri din Massachusetts. Trec pe lângă edificii citadine elegante care fac din aceast oraș o adevărată citadelă de distincție urbană. Una dintre acestea chiar îmi stârnește fanteziile cultivate în nenumăratele filmele americane polițiste pe care le-am văzut de-a lungul anilor. Este vorba de sediul local al *Central Intelligence Agency*, binecunoscutul serviciu secret de informații al Statelor Unite cunoscut în lumea întreagă sub abrevierea *C.I.A.*

Admir de la înălțime panorama râului Charles care despică orașul în două și salut cu mâna ridicată turiștii norocoși ce sunt îmbarcați în emblematicul vehicul *Boston Duck.* Acest autocar amfibiu în formă de rățoi este de fapt o replică a mașinii de luptă blindate *DUKW* alintată Duck, pe care armata americană a folosit-o în Cel de-al doilea război mondial și apoi în cel din Coreea. Începând cu anul 1994 o companie privată a avut inspirația să conceapă un program turistic care, folosind acest tip de vehicul capabil să meargă pe apă dar și pe uscat, propune câteva trasee care traversează orașul Boston, atât rulând pe șosea cât și plutind pe apele râului Charles. Vehiculele *Boston Duck* oferă o savoare citadină aparte prin aparițiile lor în culori tari și vesele asemeni turiștilor pe care îi plimbă.

Fotografiez fără milă tot ce îmi pică la mână și iată-mă într-un final savurând o coca-cola rece și *light* la umbra unui platan stufos și cu coaja colorată precum echipamentul de luptă al unui pușcaș marin. Acreditat ca fiind cel mai vechi parc urban din lume, acest mic paradis a avut tihnă să vadă multe în lunga sa existență. De-a lungul timpului a fost folosit drept izlaz de pășunat și apoi ca loc public de săvârșire a sentințelor prin spânzurare, iar în zilele noastre servește ca spațiu în aer liber în care se desfășoară concerte, mișcări de protest ori adunări publice. Gazonul englezesc de un verde desăvârșit este îngrijit fără cusur și tuns în frizură cazonă. Cișmele și fântâni arteziene decorate în stil avangardist și îndrăzneț dau tinerețe

și vioiciune venerabilului parc. Natura generoasă este însuflețită de tineri care citesc, mănâncă, se îmbrățișează sau meditează pe iarbă așezați în toate pozițiile împrumutate din *yoga*, *pilates* și *streching*. Nu lipsesc turiștii ce-și burdușesc cu sute de *selfie*-uri cardurile de memorie ale telefoanelor, dar nici forțele de poliție care supraveghează de la altitudine ecvestră armonia edenică. Am avut bucuria să vizitez până acum câteva dintre cele mai frumoase parcuri din capitalele europene. Cu toate acestea am sentimentul că pentru americani cultul conservării parcurilor publice este unul organic și inalienabil pe care nu-l poate altera nici măcar avântul expansiunii imobiliare. În zare un pâlc de zgârie-nori ne așteaptă.

Îmi reiau itinerarul pe firul istoric *The Trial Freedom* pe care l-a conceput jurnalistul local William Schofield în anul 1951 pentru a pune într-o legătură pietonală narativă repere locale de referință din biografia orașului. Iau contact pentru prima dată cu conceptul de *memorial* american care, aveam să descopăr mai târziu, pentru acest popor este aproape o religie în sine. Suita monumentală formată din *Park Street Church, Granary Burying Ground* și *King's Chapel and Burying Ground* aduce un omagiu memoriei oamenilor simpli, eroilor ori personalităților politice locale care au contribuit prin trecerea lor pe această lume la aducerea visului american mai aproape.

In inima orașului este lume multă, majoritatea tânără. Renumele de *Atena americii,* datorat celor câteva zeci de colegii și universități de prestigiu mondial dintre care se remarcă *Everestul universităților* Harvard, se simte cu prisosință în pulsul citadin. O vigoare juvenilă și un aer elitist umplu și primenesc atmosfera. Inspir adânc și simt cum capăt energie.

Descopăr un giuvaer urban care pune realmente în oglindă două construcții pe care le separă un secol de istorie. Este fascinant modul discret în care arhitectura romanică a bisericii *Trinity Church* își oglindește cele mai fine detalii ornamentale pe obrazul din sticlă

argintie al celor șaizeci de etaje *high-tech* ale *Turnului John Hancock*. O întâmplare născută dintr-o lungă controversă de sistematizare edilitară a generat unul dintre cele mai seducătoare fenomene de reflexie a luminii pe care am avut norocul să le admir vreodată, efect vizual amplificat sublim de seninul perfect al unui cer limpede de toamnă americană. Pozez într-una căutând cu sârguință unghiul perfect și lumina ideală.

Scuarul central al pieței este ocupat de un rondou croit din tarabe pline cu produse agricole de sezon care completează senzația cromatică și îmi aduce aminte de vechile carusele cu călușei din bâlciurile de altădată. Fructe exotice, legume proaspete și flori multicolore dintre cele mai felurite sunt expuse într-un adevărat omagiu adus roadelor pământului. Un veritabil tablou de Van Gogh urzit în variantă tridimensională pe care am norocul să îl găsesc fix în *downtown*. Miracolul culorilor din jurul meu îmi potopește celulele cu conuri și bastonașe de pe retină. Tabloul este desăvârșit de comercianții tineri înveșmântați în ținute largi și înflorate ce par a fi desprinse din mișcarea *hippie* a anilor `60. Am impresia că este un târg *ad-hoc* menit a reînvia întoarcerea la produsele *bio, organice* sau *eco.* Tânjesc după roșiile zemoase din curtea brăileană a bunicilor.

Dau turul pieței *Colpey Square* și descopăr prezența neorenascentistă a impunătoarei librării publice din oraș *Boston Public Library*. Cele peste douăzeci de milioane de volume adăpostite în grandioasa construcție o ridică la rangul celor mai importante edificii de cultură de pe continentul american. Prind curaj și mă încumet să o văd în interior. Sunt încântat să descopăr holuri impunătoare, spații risipite cu eleganță, candelabre gigantice împodobite cu cristaluri, și mai ales nenumărate opere de artă pictate sau sculptate. Nici un colț rămas nu a rămas nedecorat cu bun gust și materiale de calitate. Toate alcătuiesc o sărbătoare de frumos și eleganță ce seduc și copleșesc deopotrivă. Fără să tulbur defel gândurile adolescenților cufundați în studiu, vizitez una dintre sălile

de lectură ale bibliotecii. Atmosfera academică este îmblânzită de frumusețea și belșugul mobilierului sculptat din interior, dar mai cu seamă de lumina caldă ce pătrunde discret prin ferestrele cu vitralii tăiate în motive florale. Îmi atrag admirația câteva curți în care se fac repetiții sau pregătiri pentru diverse *happening*-uri culturale. Aceste piațete interioare în jurul cărora tinerii își exersează vocațiile lirice, ludice sau muzicale sunt decorate cu fântâni arteziene din granit și plante ornamentale organizate în grădini englezești miniaturale.

Urmăresc din nou pavajul purpuriu ce marchează pe asfalt *Calea libertății* și ajung la cele mai *bătrâne* construcții care au dăinuit istoriei orașului. Primăria veche *Old State House*, vechea casă de întâlniri și dezbateri *Old House Meeting House,* sau vechiul magazin de carte *Old Corner Bookstore*, toate par clădite după tipar englezesc și sunt puse în valoare grație turnurile din sticlă *tinere* și zvelte care le împresoară și le sporesc solemnitatea ca într-o uriașă sală a oglinzilor în aer liber.

Soarele indică miezul zilei, foamea îmi dă târcoale și aleg la întâmplare unul dintre nenumăratele restaurante cu terasă deschisă la șosea. Se pare că nimeresc unul vestit în America în ciuda numelui cu conotații rușinoase *Dick's Last Resort*. La intrare mă întâmpină manechinul în mărime naturală al lui Dick, un tip antipatic cu o halbă de bere într-o mână iar în cealaltă poartă un mesaj pe care scrie: *Avertisment! Dick este sarcastic, nepoliticos, vulgar, neobrăzat, urâcios, necuviincios, indecent și leneș*. Îmi este clar că numele îndrăzneț al restaurantului nu a fost ales fără un scop bine țintit. Această rețea de restaurante a pornit în anul 1985 de la conceptul unui patron șugubăț care și-a propus să promoveze o idee originală, aceea de a-și selecta angajații doar din rândul acelora care sunt nesuferiți, necioplți și veșnic puși pe șotii cărora să le cadă victime clienții. Se pare că a fost strategie de marketing inspirată din moment ce numărul restaurantelor a crescut foarte repede și deasemeni afluxul mușteriilor care îi calcă pragul, fie și doar atrași de acest

renume ieșit din comun. Mă uit în jur și simt că îmbătrânesc subit între atâția tineri. Cu toate că *Homarus americanus,* cel mai mare *rac* din marele neam al crustaceelor marine, este recunoscut ca un simbol colocvial al orașului și nu trebuie să-ți lipsească din meniu atunci când vizitezi Bostonul, sunt hotărât să mănânc precum marea majoritate a convivilor pe care îi găsesc aici. Astfel comand direct, ieftin și englezește *fish and chips* și bere locală. E un local studențesc fără pretenții, animat de muzică rock, ornat ca o sorcovă, cu mese și băncuțe de scândură, farfurii de carton, fețe de masă de hârtie și tacâmuri din plastic. Deși terasa este plină cu meseni, comanda sosește prompt și fierbinte iar angajații sunt foarte zâmbitori și amabili dezmințind reputația restaurantului. Îndemnat de ambianța familiară simt nevoia să mănânc direct cu degetele. Delicios de *dai cu căciula în câini,* cum s-ar spune pe la noi. Îmi umblă prin minte gândul că mâncarea *fast-food* nu este chiar atât de rea precum se pretinde. Cuprins de remușcări încerc fără prea mare succes să mă lepăd de această cugetare păcătoasă. Incepe să-mi placă gustul de plante aromate specific berii americane la *draft* și îmi beau paharul pe nerăsuflate. Cu foamea ostoită găsesc răgaz să-mi cercetez vecinii. Remarc cu plăcere zâmbete largi cu danturi perfecte, multe nasuri pistruiate, și mai ales operele de artă eternizate în tatuaje pe umerii rotunzi și înguști ai domnișoarei care servește clienții la masă.

Îmi propun să văd de aproape *Site of the Boston Massacre* și casa memorială a lui Paul Revere. Descopăr pe trotuar un medalion realizat din cuburi de bazalt încastrate, ce comemorează un eveniment sângeros care a marcat istoria orașului în perioada Razboiului de independență. Paul Revere, un fost argintar din Boston înzestrat cu vocație și iscusință de lider, este glorificat astăzi în urma unor fapte de vitejie pe care le-a organizat și coordonat în perioada acestui război care a contribuit la nașterea națiunii americane. Casa sa memorială are o arhitectură ce trădează influența britanică a epocii și este considerată cea mai veche clădire din centrul orașului Boston

în ciuda numeroaselor renovări majore de care a avut parte în trei secole de existență.

Îmi continui drumul și mă îndrept către *Quincy Market*, cel mai important centru comercial din oraș. Liniștea plimbării îmi este frântă periodic de animatori stradali de toate felurile. Magicieni, caricaturiști, acrobați, statui vivante, jongleri, iluzioniști, scamatori și cântăreți ambulanți care reușesc să adune în jurul lor mulțimi de gură-cască. Mă opresc în fața unui saltimbanc cu joben lucios și frac fără mâneci, care îmblânzește cu dibacie un uriaș *yo-yo* roșu pe care îl strunește cu o sfoară aproape invizibilă creând prin mișcările suple și fluide ale propriului corp un spectacol iluzoriu. Spectaculoși sunt și tinerii care, dotați cu trupuri atletice perfecte pentru *streetdance* și boxe imense din care vibrează decibelii ritmurilor de *hip-hop*, transformă micile piețe de la întretăierea arterelor de circulație în adevărate adunări publice prin care câteva zeci de oameni își descătușează energia într-un soi de terapie colectivă de înlăturare a stresului. Mulțimea eterogenă se adună și se lasă antrenată în acest experiment, cântând, aplaudând și dansând în încercarea de a se sincroniza cu acesti *speakeri* motivaționali improvizați și himerici. Sunt oameni cu diferite vârste, culori, educații ori experiențe de viață. Fiecare este mânat de propria taină existențială care îl îndeamnă să guste astfel de încercări cu rol de supapă psihologică. Este clar pentru mine că astfel de manifestări țin locul fericirilor, frustrărilor, apăsărilor și chiar a revoltelor intime care se consumă mocnit în fiecare dintre noi.

Uite-mă ajuns în piața *Quincy*, un loc emblematic pentru orașul Boston. De jur-împrejur sunt înșirate zeci de magazine de toate neamurile și cu mărfuri pentru toate gusturile, buzunarele și taliile. Mulțimea de oameni ce umple locul alunecă în spațiu într-o mișcare aparent *browniană*. Cu toate acestea sunt convins că fiecare are un scop precis. Dau un ocol pieței pentru a mă familiariza cu atmosfera. În drumul meu întâlnesc pe pavajul de piatră cubică o

placă omagială dedicată fostului lider al echipei locale de baschet Boston Celtics înființată în anul 1946. Larry *Legend* Bird este considerat cel mai valoros jucător de rasă albă din toate timpurile iar la Jocurile olimpice organizate la Barcelona în anul 1992 a făcut parte din *Dream team* alături de giganții Michael Jordan, Magic Johnson și Charles Barkley. Lângă o scurtă enumerare a trofeelor sale pot vedea replica turnată în bronz a uriașelor ghete de baschet mărimea 53 care au aparținut sportivului. Nu departe de aici îmi face plăcere să vizitez magazinul clubului de baschet Boston Celtics. Un adevărat paradis al suporterilor pentru care fiecare tricou, șapcă, ecuson, fular, insignă, fanion, magnet pentru frigider, *banner*, steag, cocardă, blazon ori maiou inscripționat cu logo-ul echipei preferate întruchipează un fetiș neprețuit. Toate aceste talismane stau sub zodia cromatică a neșovăielnicului *verde irlandez*. Înțeleg cu prisosință râvna cu care descendenții imigranților sosiți aici în urmă cu două secole își revendică ereditatea celtică.

În centrul pieței tronează, sub povara celor două centenare de istorie, o venerabilă construcție în stil romanic rezemată pe masive coloane dorice și care poartă cu demnitate numele fostului primar Josiah Quincy III. Acesta a contribuit în mod direct la ridicarea acestui centru negustoresc creditat a fi fost cel mai mare din America secolului XIX. Mărci comerciale mai mult sau mai puțin celebre, oferte una mai atrăgătoare decât cealaltă, lichidări de stoc sau reduceri de preț amăgitoare, toate golesc buzunarele lui *Homo consumericus*. Un rol esențial îl are pavilionul dedicat restaurantelor, locul în care flămândul muritor poate să-și refacă forțele între reprizele istovitoare de *shopping*. Fiecare comerciant îmbie trecătorii nehotărâți cu mostre gratuite din produsele cele mai reprezentative. E ca într-o partidă de pescuit gastronomic în care negustorul așteptă cu momeala în undiță să pice un pofticios. Trec prin fața zecilor de restaurante și iau din mers câteva bucăți de carne suculentă înfipte în bețișoare de lemn. E imposibil să nu cazi pradă. Nu poate pleca

nimeni nesatisfăcut, fie el chinez, vegetarian, indian, alergic, mexican, diabetic, libanez ori mofturos. Un ospăț generalizat în care fiecare mesean își pune la muncă simțurile primare. Culmea este că ponegritele mărci americane de *fast food*, deși nu se sinchisesc prea mult în efortul de a-și atrage clienții, au încă cei mai mulți adepți, socotind asta după cozile groase de mușterii care așteaptă să înhațe burgerul dosit în chiflă sau aripile crocante de pui. O paradă a artei culinare universale căreia îți este imposibil să-i reziști.

Mă smulg din festinul gastronomic căruia i-am fost martor și îmi îndrept pașii către cea mai apropiată stație de metrou care mă va duce la hotel. În drum traversez *Mica Italie*, *cartierul macaronarilor* ce poartă oficial numele North End. La intrare pe strada Hanovra, cea mai importantă arteră a zonei, mă întâmpină statuia celebrului campion al boxului de categorie semimijlocie Tony DeMarco de care localnicii sunt foarte mândri, mai ales că acesta provine dintr-o familie italiană imigrată din Sicilia. O pată de culoare pe atmosfera englezească, academică și scorțoasă a orașului. Climatul tipic italian este susținut de restaurante elegante care te îmbie cu brânzeturi mucegăite și vinuri licoroase, paste cu toate formele și umpluturile, fructe de mare și pești care așteaptă să se rânduiască pe plite sau tigăi încinse, vitrine decorate nostalgic cu fotografii decupate din filme faimoase cu mafioți, și multe ferestre larg deschise din care se aud în surdină voci de aur fredonând arii din opere sau cantonete celebre. La mesele rotunde înșirate pe trotuar italieni aflați la senectute, cu briantină în păr și inel cu piatră prețioasă pe degetul mic, își descântă minuscula ceșcuță cu *espresso* scrutând zarea imaginară și gândind pesemne la grandoarea fostului Imperiului Roman de peste ocean. În ciuda ambianței melancolice se pare că epoca răfuielilor mafiote pe care o știu atât de bine din filme nu este de domeniul trecutului. Lumea interlopă a cartierului este controlată din anul 1916 de New England Mafia, un clan dominat de Familia Patriarca al cărei *capo di tutti capi* este Carmen DiNunzio. Exact ca în filmele mele

preferate acesta este aproape sexagenar, are o greutate de peste două chintale, deține în cartier prăvălia cu brânzeturi italienești *The fresh cheese shop,* și este cunoscut în lumea interlopă și *mass-media* sub pseudonimul *The Big Cheese*.

Inspir cu nesaț gura de aer mediteraneean pe care am primit-o în dar și în drumul meu intersectez pentru cea din urmă dată linia roșie *The Trial Freedom* în dreptul bisericii seculare *The Old North Church* lângă care domină călare statuia în bronz a eroului Paul Revere. Tot aici zăbovesc câteva minute la *Dog Tag Memorial Garden*, o mică grădină memorială închinată celor aproape șapte mii de soldați americani morți în războiele din Irak și Afganistan. Aflu aici o fântâniță simbolică din marmură neagră îngrădită cu gard militar de camuflaj pe care sunt înșirate mii de plăcuțe de identificare pe care le poartă la gât soldații americani. Numărul eroilor căzuți în fiecare an este scris pe câte una dintre pietrele spoite cu var alb de la baza așezământului comemorativ. Trimit un gând bun tuturor eroilor din lumea asta și totodată un resentiment pentru orgoliile mai marilor lumii care joacă la ruletă soarta omenirii. Tot mai multe voci pun în discuție justețea deschiderii unor astfel de fronturi militare, înafara necesității de a distrage atenția de la problemele reale care macină temelia societății americane. Gândesc că poate sunt prea neînsemnat ca să fac astfel de judecăți și mă întoc grabnic la condiția mea de nevrednic purtător de pași.

Metroul din Boston este cel mai vechi din Statele Unite ale Americii și a fost inaugurat în anul 1897, la numai șapte ani după construirea de către londonezi a primului tren subteran din lume. Cu toate că a fost renovat de câteva ori în secolul care a trecut peste el, tunelurile sunt înguste și prăfuite iar vagoanele istovite scârțâie și trosnesc din toate încheieturile. Nu că aș fi eu prea pretențios, dar atmosfera este una apăsătoare dacă pun la socoteală și pe sărmanii fără adăpost care au invadat gurile de metrou ori pe nefericiții cu

gânduri smintite care imploră milostenie. Este partea nevăzută și tristă a strălucirii marilor metropole din lumea largă.

Farmecul ilustru al unui oraș ca Boston nu încape nicidecum în două zile de hoinăreală. Rămân cu bucuria de a fi pribegit în sânul unui climat de excelență pe care numai suflul tineresc al unui oraș academic de elită îl poate risipi. Doar geniul hâtru al lui Mark Twain putea naște tâlcul unei butade care spune totul.

În Boston se întreabă, cât știe? În New York, cât valorează? În Philadelphia, cine erau părinții lui?

Cu gândul la destinația de mâine, ajung la hotel, pun capul pe pernă și încerc să-mi amintesc culoarea rochiei pe care o purta frumoasa Marilyn Monroe în filmul *Niagara–1953,* atunci când filma scenele senzuale ce aveau în fundal una dintre cele mai faimoase cascade ale lumii.

Ne îmbarcăm din nou în autocarul pilotat de morocănosul Hector și urmează să rulăm mai bine de 410 mile pe una dintre benzile autostrăzii interstatale *Route I90*, adică mai pe românește preț aproape 660 kilometri. Remarc faptul că cele două sensuri de mers sunt construite la o distanță de câteva zeci de metri una de cealaltă, într-un original stil american diferit de infrastructura rutieră de mare viteză care *brăzdează* Europa. Pe cele patru benzi de pe fiecare sens gonesc necontenit mii de vehicule. Cele mai multe dintre ele sunt autoturisme japoneze și faimoasele camioane americane din legendarele mărci *Freightliner, Mack, Kenworth, Sterling sau Peterbilt*. Acestea te fac să întorci capul ca după o femeie frumoasă. Cu țevile lor de eșapament asemeni unor imense burlane nichelate, cabinele ferchezuite în culori puternice și înnobilate cu nenumărate ornamente cromate, impozante precum blindatele din înzestrarea *U.S. Army*, și trase de o herghelie la care sunt înhămați cinci sute de cai putere, aceste vestite camioane trudesc neobosite pe drumurile americane de mai bine de un secol.

Pauza de masă de la mijlocul drumului este binevenită. Suntem în micul oraș Albany, capitala statului New York. Alegem cu inspirație *Golden Corral,* unul dintre restaurantele foarte populare și întâlnit adesea de-a lungul autostrăzilor de pe aici. Acest *brand* înființat în 1973 și răspândit în aproape cinci sute de localuri înșirate cu precădere pe coasta estică mă cucerește repede prin diversitate și savoare. Este unul dintre restaurantele de genul *împinge tava,* așa cum le numim noi în limbaj colocvial, în care plătești 12 dolari și te hrănești cu ce și cât poți. Fiind zi de *week-end* constat că este foarte aglomerat iar în așteptarea eliberării unei mese urmăresc cu atenție oamenii din jurul meu. Nu sunt turiști. Este *yankeul* simplu de la talpa țării care se bucură să ia un prânz îndestulat într-o atmosferă familiară fără pretenții la *stele Michelin*. Bărbați și femei pesemne trecuți de deceniul șapte al existenței lor, îmbrăcați cu hainele de duminică ponosite și demodate astăzi, așteaptă nerăbdători masa îmbelșugată ca într-o zi de sărbătoare. Este clar că râvnita *țară a tuturor posibilităților* nu este la fel de generoasă pentru fiecare american. Îmi par oameni resemnați și împăcați cu puținătatea feliei de pâine pe care țara le-a împărțit-o și din care fiecare criză economică, politică sau militară mai mușcă câte o bucată. Trăiesc un sentiment de empatie amestecat cu revelația faptului că poate ar fi fost mai drept ca acest loc binecuvântat să se fi numit *țara a șansei fiecăruia*. Îmi vine rândul să plătesc tichetul de acces în interiorul restaurantului și apoi trec în revistă cu ochi analitic vitrinele pline cu bunătăți. Mă hotărăsc să mănânc *sănătos.* Țintesc cu văzul și mirosul zona de *barbeque*, pun ochii pe un frumos *steak* de vită, trag cu urechea la pofticioșii anglofoni de la care învăț că *rare* înseamnă *în sânge,* rog bucătarul afroamerican să se ocupe de bucata mea și curând o capăt în farfurie. Fericit improvizez în doi timpi și trei mișcări o *ikebana* verde din varză de bruxelles, broccoli și zucchini, toate înăbușite în unt, și iată-mă așezat la masă în posesia farfuriei ideale. O încântare. După primele înghițituri deliberez verdictul. Este

cea mai bună friptură pe care am savurat-o în ultimii 50 de ani, după ce am fost înțărcat și până astăzi. Mănânc cu poftă și din când în când privesc frumosul și gustosul *plating* pe care am reușit să-l concep. Îi confer în gând distincția onorifică de *Beefsteak-ul de aur cu colan vegetal*. Mă felicit pentru alegerea făcută, mai arunc o privire către *felia* de popor american cu care am avut plăcerea să dejunez și apoi mă îndrept către autocarul din parcarea restaurantului.

În drum mă minunez de autoturismele supradimensionate printre care fac slalom. Sunt modele ale unor nume cunoscute de automobile fabricate special pentru piața americană de producători americani și japonezi. Am ocazia să văd pentru prima dată în viață aceste bijuterii ale șoselelor pe ale căror capote strălucesc blazoanele Buick, Cadillac, GMC ori Lincoln. Îmi fac palmele streașină și privesc pe furiș în interiorul câtorva dintre acestea. La un moment dat mă abordează un puști afroamerican de vreo treisprezece ani care în așteptarea părinților se hârjonea cu ceilalti doi frați ai săi într-un uriaș *monovolum* Dodge. *Where are you from?*. *România!*, îi răspund eu cu mândrie patriotică. Copii izbucnesc în râs de parcă aș fi spus cea mai bună glumă. *Europe!,* insist eu într-o engleză americanizată. Copii se prăpădesc în continuare de râs neavând nici cea mai mică idee despre sensul și înțelesul substantivelor proprii pe care tocmai le-am rostit. Îmi dau seama ca adulții de mâine, generația celor pe care tocmai i-am binedispus, vor avea o viață împlinită pe țara-continent împresurată de oceane, cu satisfacția autosuficienței față de restul lumii care pare că nu există. Urc în autocar și îmi continui drumul cu ochii pe geam și cu mintea bântuită de gânduri.

Privesc pe fereastră micile orașe care se derulează de-a lungul autostrăzii. Cercetez cu ochii și mintea comunitățile umane croite pe tiparul clasei de mijloc americane. Străzile sunt tăiate perpendicular și poartă nume de cifre arabe, casele albe din lemn arborează invariabil drapelul național și pretutindeni recunosc logourile devenite iconice *Starbucks, Donkin'Donuts* ori *McDonalds*. Totul

este simplu, funcțional, practic, fără zorzoane dar și fără istorie. Orașele par pustii. Localnicii pesemne că sunt duși la *job*. America își pune nădejde în ei pentru a ajunge *great again*. Atmosfera oarecum ternă nu are nici pe departe distincția ori coloritul unei lumi prospere. Orașele par sleite de crizele imobiliare și financiare care vlăguiesc bugetele individuale ale truditorilor ce țin pe umeri o economie sufocată de plutocrația corpotațiilor. Tot mai mulți americani resimt în propriul buzunar dictatura finanțelor care acaparează puterea politică făcând ca votul, piatra de temelie a democrației, să fie efectiv inegal în defavoarea muncitorului simplu care este expus singur și fără apărare în fața inechităților sociale ce se cronicizează în cercul ferecat *politică-bani-putere,* sub presiunea injustă a unei lumi guvernată de instituția *creditului*, viager dacă s-ar putea. Dijma lunară este chezășia vasalității iar cuantumul acesteia dă măsura lungimii lațului. Însuși mecanismul distribuirii bogăției, care de fapt pune în mișcare angrenajul sistemului capitalist, este un subiect închis. Se pare că eforturile sunt concentrate tot mai acerb pe împărțirea cu generozitate cinică a sărăciei și a datoriilor în masa mare și amorfă a populației nevoiașe. Astfel, analiștii avertizează răspicat de pericolul social al adâncirii prăpastiei tot mai largi dintre minoritatea privilegiată și majoritatea supusă unui experiment de neosclavagism emancipat. Mai mult, se vorbește de apariția a două specii desprinse din aceeași rădăcină antropologică: *Homo sapiens bogat* și *Homo sapiens sărac*. M-au răpit gândurile și iată că spre asfințitul soarelui am ajuns în orașul Niagara Fall, destinația finală de astăzi.

Suntem cazați în oraș dar înainte de a merge către hotel șoferul autocarului ne oferă în dar un scurt popas în Parcul Național Niagara pentru a putea admira celebrele cascade în versiune nocturnă. Încă de la primul contact cu fermecătorul parc, fondat în jurul torentelor de apă spre sfârșitul secolului XIX, sunt mândru că mă aflu printre milioane de turiști care trăiesc acest sentiment în

fiecare an. Până la începerea spectacolului de lumini decid să-mi răsfăț pofta cu o bere rece pe terasa unui restaurant cu panoramă către miracolul descătușat al naturii. Găsesc o masă liberă și în scurt timp aflu cu bucurie că tânărul ospătar care îmi aduce paharul cu bere și mă salută în cea mai neaoșă engleză moldovenească se numește Ștefan și este un student din Vaslui care a venit pe timpul vacanței de vară să muncească prin programul destinat tinerilor *Work and Travel*. Schimbăm bucuroși câteva vorbe dar tânărul nu are răgaz pe cât ne-am fi dorit și se grăbește să-i servească și pe ceilalți clienți însetați care au umplut deja restaurantul. Masa la care stau este așezată în cel mai norocos mod cu putință. Mă aflu în preajma frontierei dintre două națiuni înfrățite și nu e puțin lucru să stau cu spatele *rezemat* pe întreaga Americă și astfel că pot privi către feeria de luminițe colorate ce sclipesc de la ferestrele zgârie-norilor canadieni.

Cele două țări își împart acest cadou al naturii, fiecare dintre ele dezvoltând în jurul său o industrie turistică prosperă. Lacurile Erie și Ontario se varsă unul în celălalt prin râul Niagara care formează ansamblul geografic cunoscut sub numele generic Cascada Niagara. Grație unei diferențe de nivel de 50 de metri dintre aceste lacuri, natura ne-a dăruit cele trei cascade botezate sugestiv: *Horseshoe Falls-Cascada Potcoavă, Bridal Veil Falls-Cascada Vălul miresei* și *American Falls-Cascada Americană*. Milioanele de litri de apă care translatează acest traseu în fiece secundă au un efect de eroziune agresiv care determină necontenit scurtarea râului Niagara. E un fenomen în desfășurare continuă de mai bine de 10.000 de ani. Beau în tihnă încă o bere. Mai este un sfert de ceas până la ora opt și se dă start jocului de lumini îndreptate către cascade. Câteva reflectoare puternice iluminează în culori vii uriașele draperii de apă. Pentru ca tabloul să fie complet se lansează către cer rafale cu focuri de artificii multicolore. Toți privitorii sunt cuceriți de bucuria jocului cromatic ce îmblânzeste parcă forța brută a gravitației care dezarticulează instantaneu tone de apă trecându-le

granița către Canada. Fiecare dintre aceștia își exprimă uimirea folosindu-se doar de vocalele limbii native și de timbrul acustic cu care a fost înzestrat, de la soprano și până la bas. Plec către hotel cu nerăbdarea de a mă bucura din nou a doua zi de miracolul frust al naturii.

Insula Caprei, *Goat Island* pe englezește, este așezată providențial în calea râului Niagara și constituie atât miezul Parcului Național cât și epicentrul punctului de vizionare *cinemascopică* a celor trei cascade. Ca de fiecare dată când mă aflu în fața unui miracol înfăptuit de natură sau de mâna umană contemplu îndelung din toată ființa ca să-mi umplu ochii și să-mi ajungă pentru toată viața. Privesc oamenii din jurul meu cu care împărtășesc această experiență. Se vede bucuria în ochii tuturor. Spectacolul aproape himeric induce un irezistibil efect de atracție psihomagnetică asupra privitorului. Nimeni nu se dă dus.

Mă despart cu greu de această priveliște pentru a trece la un nivel superior de emoție, o croaziera cu șalupa *Maid of the Mist– Domnișoara cetei* pe lacul Ontario. Numele poetic al vaporașului este inspirat de legenda frumoasei Lelawala, o fată amerindiană provenind din tribul pașnic Ongiaras. Aceasta îl ura pe regele cu care fusese căsătorită fără voia ei tânjind în taină după zeul tunetului He-No ce își avea sălașul sub *Cascada Potcoavă*. Tânăra domnișoară obișnuia adeseori să plutească cu barca pe râu în căutarea alesului inimii. Într-una dintre acele zile aceasta a fost atrasă de mirajul cascadei clocotitoare și s-a prăbușit în vâltoarea apei. Basmul spune că a fost salvată de la înec de chipeșul He-No cu care apoi s-a căsătorit iar în urma acestei povești spiritele lor dăinuie și astăzi în Cascada Niagara. După o scurtă plimbare prin grădina parcului îmbrac pelerina albastră primită cadou de la organizatorii croazierei, mă îmbarc, și sunt pregătit să mă lansez în acestă înfruntare față în față cu năvalnicele căderi de apă. Vaporașul turează motoarele și plutind ușor ca o coajă de nucă face turul de onoare a celor trei

cascade. Matelotul de la timonă face o reverență în apropierea perdelei de apă *Horseshoe Falls-Cascada Potcoavă* și se apropie cu prudență de aceasta la o distanță minimă de siguranță exersată în decursul anilor pe emoția milioanelor de turiști purtați la bord. Punctul culminant se consumă la poalele *Potcoavei,* acolo unde între lacul care fierbe dedesupt și povara șuvoiului de apă ce se prăvălește rezonanța sunetului este asurzitoare iar aerul suprasaturat cu vapori de apă provoacă o ceață lăptoasă, ireală și fascinantă. Fiecare dintre noi, cu nivelul de adrenalina ridicat la cota maximă, suntem fermecați și aproape hipnotizați de atmosfera suprarealistă. Căpitanul zăbovește preț de câteva minute apoi îndepărtează lent vaporașul de punctul maxim al experienței trăite și simt cu tot sufletul fericirea unui vis împlinit căruia i-am supraviețuit. După această nemaipomenită încercare dau pe deplin crezare exclamației rostite de compozitorul gustav Mahler atunci când acesta a vizitat Cascada Niagara.

În sfârșit, un adevărat fortissimo!

Niagara Falls City e un oraș aproape banal dezvoltat în jurul megapotențialului turistic al Parcului Național și al dezvoltării primului plan hidroenergetic din lume, conceput în anul 1896 de fizicianul de origine sârbă Nikola Tesla. O statuia din bronz turnată în cinstea memoriei omului de știință inovator a fost dăruită americanilor de către guvernul iugoslav în anul 1976 și tronează astăzi pe *Insula Caprei*. Și ca totul să fie ca în oglindă, orașul canadian de pe celălalt mal se numește tot Niagara Falls. Aici se află o altă statuie a lui Testa pe care Biserica Ortodoxă Sârbă a donat-o autorităților locale.

Este prima zi din septembrie și observ în oraș agitație și pregătiri de sărbătoare. Se improvizează scene și se fac probe de sunet pentru concerte, se pavoazează clădirile și stâlpii de iluminat public, localnicii deretică, turiștii cască gură, crenvurștii se aruncă în apă clocotită, burgerii se aliniază pe jar încins și se dă cep la

butoaiele cu bere. Aflu după o scurtă descindere pe internet că celebrarea zilei de *1 Mai*, deși a fost o victorie a sindicatelor muncitorilor americani la sfârșitul secolului XIX, a fost abandonată din pricina asocierii acestei date calendaristice cu mișcările socialiste și anarhiste iar sărbătorirea *Zilei Muncii* a fost apoi statornicită în prima zi a toamnei. În drumul către autocar traversez micul orașul, fotografiez, dau bineț sărbătoriților și zâmbesc americănește tuturor. Ne vedem în Pittsburgh.

Odată ajunși facem un tur cu autocarul prin fostul *Oraș al oțelului* și totodată viitorul *Oraș verde*. După trecutul economic înfloritor al anilor `80, care și-a consumat apogeul sprijinindu-se cu preponderență pe o industrie siderurgică energofagă și poluantă, în ziua de azi orașul are ca obiectiv primordial repurtarea statutul de *Green city*. Este în plină desfășurare un proiect integrat de abandonare a surselor producătoare de noxe ori radiații, precum și alocarea resurselor către o dezvoltare durabilă prin activități economice *curate* bazate pe alternative de energie regenerabilă și conservarea suprafețelor împădurite. Restrângerea activităților productive din industria grea, emblematice pentru istoria orașului Pittsburgh, a debutat odată cu deceniul nouă al secolului trecut și a fost impusă de recesiunea economică determinată de o criză a petrolului care a redus dramatic cererea de oțel pe piața internațională. Acest fapt a reorientat investițiile către o nouă eră tehnologică, cu beneficii majore în direcția priorităților ecologice tot mai acute dar cu costuri umane imense ce au pus la grea încercare pătura socială a muncitorilor americani care s-au simțit abandonați și au început să pună la îndoială sănătatea sistemului capitalist american. Astăzi cicatricile generațiilor trecute se închid iar descendenții acestora își găsesc locul în noul angrenaj economic, pândiți fiind la rândul lor de escaladarea experimentelor bursiere periculoase născute pe Wall Street pe care mulți americani îl aseamănă tot mai des cu un cazinou financiar. *Capitalism: A love*

story-2009, Requiem for the American dream-2015 și *Saving Capitalism-2017* sunt printre cele mai tulburătoare filme documentare care mi-au schimbat în mod radical imaginea despre viața americanului obișnuit. Văzându-i la ei acasă am înțeles definitiv și irevocabil că America înseamnă mult mai mult decât Intel și Microsoft, Facebook și Instagram, Paris Hilton și Kim Kardashian sau Victoria´Secret și Ralph Lauren.

Studiez harta locurilor și îmi sare în ochi numele Alleghenny foarte des întâlnit în toponimia zonei și purtat pe rând de un râu, un munte, un comitat și un oraș. Incep să fredonez în minte cântecul omonim al surorilor roșcate de la formația *pop-dance* Pussycat din vremea tinereții mele, care preaslăvește aceste locuri din preafrumoasa Pennsylvania.

Orașul Pittsburgh este străbătut de fluviul Ohio precum și de râurile Allegheny și Monongahela care se intersectează toate în inima sa formând așanumitul *triunghi de aur.* Punctul ideal de belvedere este muntele Washington iar calea cea mai spectaculoasă de a-l ascensiona este veteranul funicular *Duquesne Incline*. Construit cu rol utilitar în anul 1877 și apoi recondiționat o sută de ani mai târziu pentru a fi redat utilizării în scop de agrement, acesta reprezintă principalul punct de atracție turistică al orașului. Cu o meticulozitate remarcabilă întreg ansamblul a fost recondiționat până în cele mai intime detalii acordându-se o grijă deosebită pentru păstrarea farmecului epocii. Casa de bilete, sala de așteptare precum și spațiul tehnic de antrenare al tamburilor cu cabluri duc mai departe candoarea tehnologică a secolului XIX. Cu dorul funicularelor surori *Bica, Lavra* și *Gloria* pe care le-am întâlnit în draga mea Lisabonă portugheză, urc în cabina de lemn ce scrâșnește din toate balamalele de fier ori încheieturile scândurilor în care este croită, iau pieptiș cei aproape 250 de metri ale pantei *Coal Hill-Dealul cărbunelui,* și în final ajung pe platoul de pe care se deschide spectacolul urban al orașului în toată strălucirea sa. Fac poze și apoi caut prin împrejurimi

un loc în care să-mi trag sufletul. Găsesc un bar tipic american și, așezat la o masă poziționată strategic în punctul optim de observație, mă delectez cu priveliștea colțuroasă a târgului *înșeuat* cu nu mai puțin de 446 de poduri. Buchetul de zgârie-nori însoriți și îngrămădiți pe o limbă de uscat împresurată de ape este fermecător și pare desprins dintr-o carte poștală. Sigur ar merita mai multă atenție acest Pittsburgh dar mâine ne așteaptă capitala Statelor Unite ale Americii. Încheiem ziua cu un tur prin zona centrală și apoi retragerea către camera de hotel.

Plecați dis-de-dimineață pe drumurile patriei americane, autostrăzi deșirate cu strășnicie și chibzuială în lungul frumoaselor plaiuri din Pennsylvania, Maryland și Districtul Columbia, înaintăm hotarât și luăm cu asalt megalopolisul Washington.

Lăsăm în urmă două parcări auto gigantice în care mii de autoturisme sunt aliniate impecabil ca niște șiraguri de mărgele multicolore, urmăm Theodore Roosevelt Bridge, unul dintre podurile peste râul Potomac, descâlcim un nod de autostrăzi suprapuse pe patru niveluri, apoi ținem dreapta pe bulevardul Constitution Avenue NW și ne înființăm pe nepusă-masă fix în fața casei văruite în alb pe care toată lumea o știe drept The *White House*. Deși mă ciupesc din când în când de obraz ca să fiu convins că nu visez, sunt în Washington și pare că mă duc în vizită la președintele Statelor Unite ale Americii, la reședința sa de pe Bulevardul Pennsylvania Avenue numărul 1600. Punctul de întâlnire dinspre fațada de sud a casei este unul foarte bine delimitat, reglementat și securizat. La prima vedere casa prezidențială are un aer proaspăt deși au trecut peste ea mai bine de două secole de istorie și mai ales nenumărate dezastre, vandalizări și incendii din perioadele războiul de independență ori ale celui civil. Ca să nu mai spun de ficționalul atac cu armament laser pe care l-am văzut cu ochii mei în filmul science-fiction *Independence day-1996.* Stilul arhitectonic este unul eclectic inspirat atât de epoca georgiană cât și de imaginația arhitectului renașcentist Andrea Palladio ori de

ideile lui Vitruvius, magistrul lui Leonardo da Vinci ce a inspirat faimoasa lecție de proporționalitate *L'Uomo Vitruvian*. *Casa Albă* strălucește la propriu și la figurat. Sunt destui musafiri deja înființați la locul de întâlnire. Iscodesc cu ochi ager ferestrele clădirii ca să văd dacă nu cumva se ițesc locatarii. Domnul pare-mi-se că e dus cu treburi prezidențiale prin Florida și Bahamas ca să evalueze pagubele produse de uraganul *Dorian* ce se *vântură* amenințător prin Atlantic, și pesemne că *prima doamnă* cioroboțește prin casă. Nu e nici o mișcare în perimetrul casei cu excepția duzinei de lunetiști înarmați până în dinți ce șed vigileți pe platforma acoperișului și par a ține totul sub control. Sunt la câteva zeci de metri de curtea prezidențială, ne despart două rânduri de gard zăbrelit în fier forjat și totuși reușesc să-mi fac câteva *selfie*-uri mulțumitoare. Am timp să analizez și mulțimea de oameni cu care împart astăzi aceasta bucurie. Toți sunt curioși, cu ochii ațintiți către casa mândrului gospodar, și mai-mai să explodeze de mândrie că se găsesc atât de aproape de buricul puterniciei planetare. Doi tineri afroamericani care cunosc bine vadul ne vând apă rece ori suc *Gatorade* și își fac auzită prezența într-o engleză de *hip-hop* ce colorează din plin atmosfera oficială.

Mă retrag cu gândul la explorarea metropolei americane din următoarele trei zile, nu înainte de a-mi arunca privirea către mulțimea de obiecte întâlnite pe tarabele cu suvenire ce se rânduiesc în lungul trotuarului. Îmi cumpăr o șapcă tipic americană *trucker hat* de culoare roșie pe care sunt inscripționate cuvintele *Make America great again!,* dealtfel sloganul electoral al președintelui în funcție. După cum mă așteptam, pe eticheta interioară a chipiului cu cozoroc găsesc cuvintele magice Made in China. Pun în rucsac și o figurină din plastic în chip de bărbat corpolent cu capul acoperit de o claie blondă și gâtul articulat de un arc metalic. Este limpede că această jucărie comică îl parodiază cu umor pe același personaj prezidențial care, ținând cont de spiritul său de *businessman* feroce, am

convingerea că beneficiază de drepturi de *copyright* de pe urma acestei afaceri.

Ne întâmpină ghida locală Eleanor, o americancă get-beget trecută bine de a doua tinerețe și care afișează permanent un surâs ceremonios și, fără a-i comite vreun proces de intenție, aparent superior. Facem cunoștință și, după ce ne expune câteva date și locuri din propria biografie, înțeleg că s-a pensionat după ce o viață a lucrat ca profesor de universitate. Acest lucru mi se confirmă cu prisosință după modul riguros și ritos în care insistă să exersăm individual sau în cor fonetica plină de vocale a substantivului propriu *Iowa*, numele statului din care îi provine familia. Începem deplasarea cu autocarul pe străzile din Washington în timp ce Eleanor ne ține la microfon un *speech* despre istoria țării sale natale. După maniera apăsată în care prezintă faptele se vede că este o aprigă apărătoare a valorilor conservatoare ale națiunii americane. În final ne propune cu mândrie să vizităm cele mai importante *memoriale* din Washington. Americanii au un cult deosebit pentru astfel de locuri de meditație și reflecție dedicate memoriei bravilor lor eroi. Ar fi un lucru pe deplin admirabil în slujba jertfelor umane dacă cel puțin unele dintre acțiunile militare în care s-a angajat armata americană în decursul istoriei nu ar fi fost unanim socotite astăzi ca fiind erori și poate chiar orori.

Așezate în zona de sud-vest a orașului și dispuse pe o linie imaginară, *Washington Monument, World War II Memorial* și *Lincoln Memorial* constituie un ansamblu arhitectural unitar întins pe câteva hectare, plecând din latura vestică a parcul emblematic National Mall din centrul orașului și până aproape de malul stâng al venerabilului râu Potomac.

Washington Monument, deținătorul titlului de cea mai înaltă structură monumentală din lume până la ridicarea în anul 1889 a parizianului Turn Eiffel, este un obeliscul din marmură și granit închinat părintelui națiunii americane și încununează efortul unei

strădanii de aproape cincizeci de ani care a răzbit chiar și frământărilor violente din perioada Războiului Civil. Opera arhitecturală lângă care mă aflu are o înfățișare sobră și aspră care o face cu atât mai solemnă, iar simbolistica de sorginte egipteană a obeliscului sugerează triumful și neșovăirea unei națiuni. Fac câteva poze ascultând elogiile ghidei îndreptate pe bună dreptate către primul președinte al Statelor Unite și ne îndreptăm către următorul obiectiv cu însemnătate majoră pentru istoria poporului american.

World War II Memorial se așterne pe o suprafață generoasă care are drept punct central rondoul acvatic animat de fântâni arteziene, și este la rândul său integrat unui ansamblu complex format din 56 de coloane din bazalt decorate cu ornamente din bronz patinat ce înfățișează vulturul și coroana de stejar, simboluri naționale care evocă metaforic puterea și prosperitatea. Deasemenea ies în evidență prin statura lor impunătoare două arcade gravate sugestiv cu inscripțiile *Atlantic* și *Pacific,* precum și cele 24 de basoreliefuri cu reprezentări epice ale războiului, începând cu recrutarea soldaților, continuând cu scene de luptă de pe fronturile terestre, aeriene sau maritime, și terminând cu o strângere de mână între militarii americani și cei sovietici în momentul întâlnirii celor două armate aliate în Berlin. Un luciu de apă oglindește panoplia concavă împodobită cu 4048 de stele din argint placate cu aur, fiecare dintre acestea glorificând memoria soldaților americani căzuți sau dispăruți în Cel de-al doilea razboi mondial. Deși a fost subiectul unor dezbateri intense privind aspecte de oportunitate, financiare ori stilistice, acest edificiu comemorativ a fost inaugurat în anul 2004 după aproape două decenii de la inițierea proiectului. Trustul de presă Washington Post a adoptat o poziție critică extremă referitoare la estetica acestui ansamblu, considerând că stilul arhitectural adoptat poate fi cu ușurință asociat clișeelor sovietice sau viziunilor delirante ale lui Benito Mussolini. Susținătorii se apără și invocă o interpretare austeră a conceptelor *Art Deco* și *Beaux Art*. Adevărul este pe undeva

la mijloc și lasă să se evidențieze, ca de fiecare dată, latura subiectivă a gustului artistic în general. Pe lângă considerente de ordin plastic există și alte motive pentru care acest monument a născut controverse aprinse în scurta sa istorie. Poziția în care a fost amplasat rupe ritmul de continuitate emoțională între *Lincoln Memorial* și *Washington Memorial* și pune stăpânire pe un spațiu devenit emblematic pentru manifestațiile și protestele publice pe care le-a găzduit în decursul anilor. Revin la sentimente umane și trimit un gând de prețuire întru slava sacrificiului de sânge al acestei națiuni și pentru rolul determinat pe care l-au avut cei 405.399 de soldați sacrificați pentru vindecarea Europei de cancerul fascist. Focalizez, revelez și fixez detalii care mi se par interesante. Într-un colț al monumentului, ferit privitorului neatent la detalii, îmi atrage atenția un amănunt peste care nu pot să trec. Silabisesc textul în limba engleză. *Kilroy was here,* adică pe românește *Kilroy a fost aici.* Alături de acest mesaj cifrat observ micul desen caricatural ce portretizează sumar capul fără păr al unui omuleț cu nasul supradimensionat ce se răsfrânge peste un zid desenat printr-o linie orizontală. Aparent nepotrivit în atmosfera grandioasă, personajul a reprezentat cândva gajul imboldului de siguranță și curaj pentru soldatul american. Deși istoria artei nu cunoscuse până atunci conceptele de *graffiti* sau *artă urbană*, această sintagmă apărută de nicăieri, întâlnită pretutindeni și a cărui origine nu se cunoaște cu exactitate, a însuflețit spiritul de sacrificiu al militarilor în cele mai grele momente ale Celui de-al doilea război mondial. Enigmaticul laitmotiv grafic cu efect mobilizator, ivit în cele mai neașteptate momente și locuri, a creat multe semne de întrebare în rândurile armatei americane și a fost subiectul unor investigații ale serviciilor secrete germane și japoneze. O ipoteză a originii acestui simbol ar putea fi considerată prozaică dar merită povestită. Se crede că James J. Kilroy, inspector de calitate angajat al unei uzine producătoare de armament din Quincy, Massachussets își însemna într-un mod

original și bizar componentele tehnice verificate marcând cu cretă această banală afirmație. Cert este că efectul psihologic creat a născut o legendă unică și irepetabilă. Se pare că spiritul micului personaj nu a putut fi readus la viață, deși acest lucru s-a încercat în câteva rânduri pe fronturile din Irak și Afganistan. Recunosc că nu am avut cunoștință de această poveste până astăzi și accept că în epoca digitală în care trăim era de așteptat ca un astfel de mesaj mobilizator inocent și deopotrivă profund să nu aibă efect asupra tinerilor recruți contemporani.

Urmez în continuare grupul de români în drumul său către *Lincoln Memorial*. Prima impresie pe care mi-o inspiră mausoleul este una contondentă dar practică. Geometria frustă de templu grecesc susținut de coloane dorice este îndulcită la exterior de frizele decorate cu acvile și ghirlande de stejar, iar la interior de picturi murale și citate care ilustrează coordonatele pe care a evoluat cariera politică a lui Abraham Lincoln: *Libertate, Nemurire, Dreptate, Lege, Unitate, Fraternitate, Empatie*. În centrul mausoleului tronează pe fotoliul împietrit cel de-al șaisprezecelea președinte american care ne privește de la înălțimea de șase metri cu ochii săi reci din marmură albă de Georgia. Îi studiez expresia feței și îmi dau seama cât de mult seamănă cu actorul Daniel Day-Lewis în filmul biografic *Lincoln-2012* regizat de Steven Spielberg. Ascultând cuvintele ghidei Eleanor înțeleg că a fost un mare om de stat căruia i se atribuie în mod special meritul de a fi conservat Uniunea în perioada tulbure din timpul Războiului civil. Abraham Lincoln marchează istoria națiunii prin lupta sa neobosită împotriva sclaviei dar și prin începutul listei triste a celor patru președinți americani asasinați, care avea să se încheie o sută de ani mai târziu cu John Fitzgerald Kennedy. Platforma de televiziune National Geographic Chanel a izbutit prin documentarul biografic *Killing Lincoln-2013* să contureze perfect contextul istoric și social din jurul acestei crime. Ca simbol al luptei pentru libertățile civile Lincoln este cel mai iubit și respectat președinte american din

cei 45 de până astăzi. Pelicula cinematografică *The better angels-2014* este deasemenea un semn al prețuirii acestui mare om de stat. Un adevărat film de artă care descrie copilăria fostului președinte și poveștile de viață ce au pus temelia personalității sale.

Când fac bine, mă simt bine. Când fac rău, mă simt rău. Aceasta este religia mea. Abraham Lincoln.

Ca de obicei în preajma unor astfel de obiective emblematice se adună multă de lume. Mă așez pe treptele din fața monumentului. Sunt aceleași pe care a stat Martin Luther King Jr. atunci când a rostit celebrele cuvinte *I have a dream–Am un vis* în faimosul discurs din anul 1963 ce a pledat pentru apărarea drepturilor civile. Pun la muncă lentilele din obiectivul aparatului de fotografiat și încerc să surprind câteva cadre fotografice originale concentrându-mă pe chipurile oamenilor, detaliile ornamentelor și aeronavele civile care survolează la mică altitudine cerul american și se pregătesc să aterizeze pe aeroportul Dulles International Airport aflat nu departe de aici.

Korean War Veterans Memorial și *Vietnam Veterans Memorial* transpun în perspectivă arhitecturală răni încă deschise în conștiința lumii și a poporului american.

Ansamblul închinat memoriei militarilor căzuți în Coreea constă dintr-un perete lustruit tăiat dintr-o singură bucată de granit negru pe care sunt gravate într-o tehnică și decență desăvârșite câteva mii de fotografii de arhivă care imortalizează militari aflați în acțiune pe uscat, apă sau în aer. Pe peluza din față monumentului găsesc un grup format din nouăsprezece statui modelate în mărime naturală din oțel inoxidabil. Acestea înfățișează un pluton de patrulare al pușcașilor marini aflați în acțiune și pare că plutește pe covorul verde de ienuperi. Trebuie să admit că acest mod original, figurativ și aproape dinamic de reprezentare al unui monument comemorativ este remarcabil.

În imediata apropiere memoria militarilor morți sau dispăruți în razboiul din Vietnam este slăvită printr-o suită monumentală alcătuită dintr-un zid din granit șlefuit pe care sunt gravate 58.320 de nume de militari căzuți la datorie, și două grupuri statuare din bronz. Primul dintre acestea reprezintă trei camarazi de origini native diferite, istoviți în luptă și care care se susțin unul pe celălalt pe frontul junglei vietnameze. Privind atent fizionomiile militarilor sculptați înțeleg mesajul pe care dorește să-l transmită opera de artă. Este evocatoare înfrățirea dintre cele trei seminții umane, hispanică, afroamericană și europeană, care au contribuit la construirea și propășirea națiunii americane de astăzi. Celălalt monument întruchipează până la cele mai fine detalii anatomice trei femei înrolate în serviciul medical care îngrijesc un soldat rănit aflat într-un spital de campanie de pe front.

Memoria acestor eroi merită din plin a fi respectată, dar astăzi cele două conflicte armate, expresii tragice ale Războiului rece, reprezintă pentru mare parte din omenire cele mai regretabile eșecuri săvârșite de politica externă ale Statelor Unite. În minte mi se amestecă scene din serialul de televiziune *M*A*S*H* inspirat de războiul din Coreea, precum și din filmele emblematice despre războiul din Vietnam pe care le-am văzut, începând de la *The deer Hunter-1978, Apocalypse now-1979, Full metal jacket-1987* și până la *Born on the the Fourth of July-1989* ori *We were soldiers-2002*.

Liniștea solemnă a parcului care adăpostește cele două memoriale este bruiată de invazia unor insecte din familia *Cicadidae* ai căror masculi aflați în perioada de împerechere produc un zumzăit metalic cu mulți decibeli și o frecvență neobișnuită pentru urechea umană. Se pare că fenomemul este unul natural în această perioadă și chiar anunță începutul unei toamne îmbelșugate. Mă alătur grupului, nu înainte de a mă bucura la vederea câtorva veverițe cu blăniță cafenie și spate vărgat, care adună de zor ghindele coapte căzute pe gazonul verde și îngrijit.

Ultimul obiectiv de astăzi este monumentul închinat liderului Mișcării pentru drepturile civile, militantul Martin Luther King Jr. Statuia de nouă metri înălțime este săpată în granit alb și aparent neterminată, acest lucru exprimând metaforic necesitatea continuării luptei împotriva inechităților sociale. Blocul de piatră din care se desprinde triumfător statura carismaticului pastor și doctor în teologie simbolizează *piatra speranței* și pare a se extrage din *muntele deznădejdii* aflat la câțiva metri în urma sa și pe care sunt gravate citate reprezentative din predicile acestuia. Monumentul a fost deschis publicului în anul 2011, pe când demnitatea de președinte era ocupată de Barack Obama care a rostit un discurs memorabil cu prilejul inaugurării. Uitându-mă în jur observ că majoritatea vizitatorilor este formată din bărbați și femei afroamericani. Totul mi se pare normal până în momentul în care descopăr aparent neînsemnatul detaliu scrijelit pe una dintre laturile soclului ce susține gigantica statuie. Este semnătura artistului Lei Yixin, cel care a executat lucrarea. Cum sunt curios din fire, cer ajutor lui *Google Search* și nu mică îmi este mirarea să aflu că sculptorul este un artist din China, blocul de granit alb este extras dintr-o carieră de piatră din podișurile Chinei și guvernul chinez a finanțat proiectul cu 25 milioane de dolari. Mă declar consternat și trag concluzia: *Made in China*. Se pare că aceste aspecte stranii au fost subiectul unei vaste anchete federale de natură penală care s-a soluționat prin lipsa de temei a acuzațiilor de orice fel. Mai mult decât atât, s-au născut nenumărate polemici legate de estetica monumentului, cu referire directă la granitul alb folosit ce ar putea fi socotit nepotrivit față de culoarea pielii lui Martin Luther King Jr. și în disonanță cu ardoarea activismului său neobosit pentru cauza populației afroamericane.

Mă retrag la hotel, beau o bere și deschid televizorul. Pe toate posturile sunt reclame din abundență, întrerupte din când în când de aceleași știri care mă fac să nu știu de să-mi fie frică mai întâi. De

uraganul Dorian care dă târcoale coastei de est a Americii, de efectul nociv al țigărilor electronice, sau de răufăcătorul din districtul în care mă aflu, care tocmai și-a împușcat mortal vecinul și încă este căutat de poliție. Zapez minute bune canalele de televiziune și constat că există o simbioză desăvârșită între *commercial advertising* și *breaking news*. Este limpede că orice emisiune de cultură, știință ori divertisment ce ar fi putut îmbogăți mintea ori bucura sufletul a migrat către platformele de *streaming prepaid.* Reclamele comerciale sunt făcute parcă să se vâre tot mai adânc în conștiința și portofelul privitorului iar știrile de ultimă oră livrează opinii perisabile și idei prefabricate numai bune de consimțit și digerat fără prea multă chibzuință ori osteneală. Singura pradă luată în cătarea mecanismului sofisticat de manipulare pus la cale de *media* este consumatorul de acasă rămas captiv și fără apărare în propria sufragerie închiriată. Mă culc liniștit.

Ajung la micul dejun, iau din mers de la recepție cotidianul gratuit *USA Today* și, ca într-o scenă ruptă parcă din comedia *Groundhog Day-1993*, mă întâmpină același meniu ca în fiecare dimineață: ouă bătute, bacon prăjit, gogoașa găurită *donut*, cereale, suc de portocale și cafea. Încarc farfuria fără milă, omor din față orice remușcare la gândul kilogramelor acumulate ce vor trebui lepădate acasă, și apoi mănânc americănește în timp ce frunzăresc presa. Caut fără izbândă pe toate fețele ziarului o știre despre România. Mă așteaptă încă o zi în capitală.

Construcția lăcașului de cultură *National Cultural Center* s-a întins pe durata a treisprezece ani și acesta a fost inaugurat în anul 1972. Arhitectura este una modestă și minimalistă specifică începutului anilor ´70. După asasinarea președintelui John F. Kennedy în anul 1963 proiectul aflat în lucru la acea dată a fost redenumit în memoria acestuia *John F. Kennedy Center for the Performing Arts*. Sunt atent la explicațiile ghidei și aflu că miile de manifestări anuale din toate ramurile artistice și culturale fac din

acest edificiu un centru cultural de anvergură națională și chiar mondială. Muzică de toate genurile, dans contemporan și balet, vernisaje de artă plastică, teatru și proiecții cinematografice ori spectacole multimedia pentru toate vârstele, toate sunt forme de expresie culturală susținute la cea mai înaltă clasă de elita artiștilor din lumea întreagă, și atrag interesul unei audiențe de peste două milioane de oameni și încă 20 de milioane de telespectatori și radioascultători. Înțeleg deasemenea că în ciuda arhitecturii exterioare lipsite de strălucire, renovările succesive de până acum au compensat aceste neajunsuri atât prin instalarea celor mai moderne și avangardiste tehnologii digitale cât și prin decorarea specifică a încăperilor cu diferite funcțiuni, sub îndrumarea celor mai inspirați artiști ce au pus în operă materiale dintre cele mai prețioase. Eleanor ne conduce către holul care găzduiește *Galeria Steagurilor Statelor Unite* și cum era previzibil se oprește în dreptul unuia albastru-alb-roșu ce are în centru un vultur care ține în gheare o flamură albastră pe care scrie în limba engleză *Our liberties we prize, and our rights we will maintain*, motto ce s-ar putea traduce *Prețuim libertățile noastre și păstrăm drepturile noastre*. După entuziasmul gazdei noastre nici nu e greu de ghicit că este vorba despre Iowa, statul din care provine familia sa. După un *respiro* în care am silabisit de câteva ori numele propriu Iowa*,* combinația de vocale preferată a lui Eleanor, aceasta ne promite o surpriză și în spațiul denumit *Galeria Steagurilor Națiunilor* se oprește în dreptul drapelui României. Urmează un moment cu adevărat emoționant. În tot *Centrul Kennedy* răzbate în cor prima strofă din imnul național *Deșteaptă-te Române!* care răsună cu mândrie din piepturile noastre românești. Trăsătura universală a centrului cultural este pusă în valoare de numeroasele daruri pe care le-a primit din partea țărilor ce au dorit să contribuie la înnobilarea acestui spațiu. Întâlnesc perdele din mătase japoneză, porțelanuri chinezești, candelabre austriece, oglinzi renascentiste, catifele orientale, precum și nenumărate opere de artă pictate sau

sculptate în Germania, Spania sau Franța. Pe de altă parte, măsura excelenței este confirmată de diversitatea și calibrul artiștilor care au evoluat aici în decursul timpului dintre care îi voi aminti pe cei mai dragi mie: Leonard Bernstein, Louis Armstrong, Mikhail Baryshnikov, Aretha Franklin, Al Pacino și Paul McCartney. Nu pot trece cu vederea bustul din bronz al lui John F. Kennedy, eternul purtător al visului încă neatins de poporului american. Lucrarea este realizată într-o tehnică originală de sculptorul american Robert Berks și domină cu distincție foaierul principal. În final facem o incursiune pe terasa de la etaj pentru a cerceta împrejurimile printr-un tur de orizont de 360 de grade. Pot vedea cu proprii ochi legendarul râu Potomac, complexul *Watergate* în care s-a consumat celebrul scandal care a determinat ieșirea din politică a președintelui Richard Nixon, apoi clădirea *Pentagon,* sediul Departamentului Apărării al S.U.A., acolo unde dospesc și se coc strategiile militare ale Statelor Unite.

Privesc pe geamul autocarului. Îmi desfăt iarăși ochii în măreția râului Potomac și pe partea stângă mă ia prin surprindere un monument emblematic pe care îl regăsesc cu ușurință scotocind prin memorie. Este vorba despre *U.S. Marine Corps War Memorial*. Pe cât este de dinamic, grăitor și viu acest grup statuar, pe atât de impresionantă este istoria sa. Momentul dramatic cu cei șase militari din infanteria marină a fost filmat pe peliculă color spre sfârșitul Celui de-al doilea război mondial, pe când aceștia arborau drapelul american pe muntele Suribachi din Japonia după cucerirea insulei Iwo Jima. Scultorul de origine austriacă Felix de Weldon a reușit să cuprindă în această lucrare magistrală toată esența spiritului de sacrificiu, cutezanței și triumful eroic al legendarilor pușcași marini americani. Nu sunt un mare admirator al cineastului Clint Eastwood, dar trebuie să recunosc că modul realist prin care a evocat acest episod dramatic în ecranizarea *Flags of Our Fathers–2006*, film inspirat de cartea omonimă a lui James Bradley, este unul remarcabil care merită tot respectul. Poate nu întâmplător, chiar Academia

Japoneză de film a premiat în anul 2007 această peliculă epică. Mesajul către posteritate gravat pe latura de vest a monumentului este profund și greu de tradus în câteva cuvinte din limba română.

Uncommon Valor Was A Common Virtue–Semper Fidelis.

Revenim pe malul drept al râului Potomac și avem ca țintă un scurt tur în istoricul cartier Georgetown.

Aerul exotic creat de înfrățirea construcțiilor croite în stil colonial ori federal îmi induce la prima vedere senzația că mă aflu într-unul dintre studiourile cinematografice de la Hollywood. Deși are o istorie de peste un sfert de mileniu, mândrețea arhitectonică pe care o traversez este conservată perfect, atât datorită reputației pe care o poartă și o exploatează cu mândrie găzduind numeroase ambasade și rezidențe faimoase, cât și grație legii adoptate în anul 1950 prin care se impune ca orice modificare constructivă să dețină avizul favorabil al Comisiei de Arte Plastice al Statelor Unite. Răsărit la începuturile secolului optsprezece ca un punct vamal al comerțului cu tutun, districtul Georgetown se va dezvolta înfloritor și va fi asimilat de capitala Washington devenind astăzi una dintre cele mai exclusiviste districte ale metropolei. Nu se poate spune cu exactitate dacă numele cartierului provine de la regele George al II-lea al Marii Britanii sau poate a fost inspirat de cei doi negustori George Gordon și George Beall care au pus bazele comerciale ale zonei. Hector manevrează cu virtuozitate și grație autocarul pe străzile înguste, dichisite și croite perfect în linii perpendiculare. Prăvălii și băcănii spilcuite, restaurante și baruri ferchezuite, case și hoteluri cochete ori clădiri administrative elegante, toate sunt sulemenite în culori tari și pastelate. Oameni eleganți se mișcă încolo și încoace de plăcere sau cu treabă, și creează imaginea unui film de epocă plasat în atmosfera romantică a începutului de secol XIX. Facem un ocol pentru a ne bucura din mersul autocarului de *Old Stone House. Casa veche din piatră*, veterana caselor din bătrânul Georgetown, este ultima clădire colonială din Washington și reprezintă un exemplu rarisim de

arhitectură vernaculară, stil de construire tradiționalist bazat pe materiale și experiență locală fără contribuția sau supravegherea unui arhitect profesionist. Părăsim districtul, nu înainte de a arunca o privire peste umăr către faimoasele trepte de piatră care coboară înspre strada M Street NW. Acestea au devenit o adevărată atracție turistică după ce au apărut în filmul *The exorcist–1973*, și sunt vizitate anual de mii de cinefili care au transformat în loc de pelerinaj un simbol al genului thriller. Facem cale întoarsă către oraș pentru o scurtă pauză de împrospătare.

Plec în pas vioi de la hotel direct către stadion, pentru că marele *derby* stă să înceapă. Stadionul Nationals Park va găzdui în această seară unul dintre cele mai așteptate meciuri de baseball între echipa locală *Washington Nationals* și veșnica rivală *New York Mets*. Străbat străzile ortogonale precum un cal pe tabla de șah și din câteva *mutări* ajung la stadion. Polițiști bine făcuți, încruntați și înarmați stau lângă mașinile cu girofaruri aprinse și veghează vacarmul generalizat din fața arenei. E o zarva clocotitoare la care participă laolaltă suporteri înfocați ai celor două echipe, comercianți gureși care au la vânzare șepci de baseball roșii cu litera *W* brodată pe cozoroc, dar și câțiva tineri palavragii care fac speculă cu bilete de intrare și își prezintă oferta țipând cât îi țin piepturile. Mă postez la una dintre casele de bilete, analizez atât cât mă pricep harta stadionului și apoi aleg tichete de categorie mijlocie pentru care plătesc șaisprezece dolari. Mă strecor prin mulțime și încerc să intru în arenă dar sunt oprit răspicat de oamenii de ordine pe motive de securitate din pricina rucsacului pe care-l port în spate. Sunt îndrumat apoi către o clădire aflată pe una dintre laturile opuse arenei sportive și care este special destinată depozitării bagajelor voluminoase sau suspecte. Odată ajuns acolo, tânărul afroamerican dolofan și apatic care preia bagajele mă anunță calm și fără să-și ridice ochii de pe ecranul telefonului că taxa de depozitare este de cinci dolari și că singura modalitate de plată acceptată cardul bancar. Îmi aduc aminte

că mi-am lăsat portofelul în camera de hotel. Încerc fără succes să-l înduplec să accepte bani *cash* dar sunt refuzat cu hotărâre. Pus în fața unei situații fără ieșire prind curaj și îi propun tânărului intransigent o ofertă de nerefuzat sau mai pe românește îi aplic o fentă balcanică pe care noi o numim familiar *șpagă* sau *șperț*. Mai precis, îi ofer zece dolari *bani gheață*. Tipul se prinde în joc, mărește miza la cinsprezece și cad la învoială neavând nici o altă variantă. Plătesc și mă grăbesc să intru pe stadion. Înțeleg din experiența de viață pe care tocmai am trăit-o că acest gen de negociere nu este monopolul popoarelor de la poalele munților Balcani ori ale fostului Imperiu Otoman.

Organizarea locurilor înșirate pe tribunele suprapuse ale arenei este una complicată și se dovedește a fi chiar anevoiasă fără îndrumarea personalului care asigură ordinea din spatele peluzelor. Aceștia sunt foarte amabili și contra unui mic cadou de cinci dolari devin chiar disponibili să te conducă la locul tău rătăcit între cele peste 40.000 de scaune ordonate pe patru etaje. Atmosfera este una grandioasă și magică. Proporțiile arenei proiectată în forma unei felii de plăcintă americană, tribunele multicolore, gazonul verde prăzuliu, marcajele de zgură roșcată, sportivii în echipamente albe, marea de șepci roșii ori tabela de marcaj luminată cu peste patru sute de metri pătrați de leduri, toate acestea alcătuiesc un tablou strălucitor, fastuos și greu de imaginat ori de uitat. Suporterii se bucură de spectacolul sportiv în cel mai civilizat mod cu putință, dar și mai abitir de pauzele dintre reprize, atunci când își fac apariția frumoasele majorete ori mascote uriașe care dansează pe ritmuri de *rock'n-roll*. Nu mă mai satur să privesc în jur. Încerc să înțeleg filozofia și regulile acestui joc dar în cele din urmă rămân convins că doar ignoranța mă condamnă să-l consider lipsit de dinamismul specific unei competiții sportive. Deși sunt sigur că mă înșel, am senzația ca nici spectatorii împătimiți nu urmăresc cu adevărat cursul jocului. Ambianța creează adevărata magie. Pasiunea pentru acest sport atât

de iubit în această parte a lumii a creat deopotrivă patimi și zei. Îmi vin în minte thriller-ul psihologic *The fan-1996* și filmul biografic *The Babe-1982*. Acesta din urmă pune reflectorul pe viața și cariera lui Babe Ruth, cel mai iubit jucător american de baseball al tuturor timpurilor. Chiar și astăzi un echipament sportiv al acestuia este cotat în casele de licitații la valoarea de cinci milioane de dolari. George Herman „Babe" Ruth Jr. era la mijlocul anilor ´30 cel mai bine plătit sportiv de pe continentul american și încasa anual fabuloasa sumă 70.000 de dolari. Pentru comparație, în aceeași perioadă frumoasa actriță Vivien Leigh a avut un onorariu de 25.000 de dolari pentru rolul Scarlett O´Hara din capodopera epică *Gone with the wind-1939*, unul dintre cele mai iubite și vizionate filme din toate timpurile. În zilele noastre beneficiarul celui mai mare contract din istoria tuturor sporturilor, în valoare de 430.000.000 de dolari pe o perioadă de 12 sezoane competiționale, este nimeni altul decât jucătorul de 29 de ani Mike Trout care evoluează la echipa de baseball Los Angeles Angels. Gândul mă duce departe și îmi amintește de Joe DiMaggio, legenda echipei New York Yankees din anii '40 care, deși nu a semnat astfel de contracte fabuloase, a fost mai norocos reușind să cucerească inima seducătoarei Marilyn Monroe și să-i devină unul dintre soți. În spatele tribunelor sunt zeci de chioșcuri de la care spectatorii își potoli setea și foamea cu cola, bere, *hotdog și popcorn*. Pentru a intra și mai adânc în atmosferă îmi încerc norocul și mă așez cumsecade la coada celui mai apropiat comerciant. Îmi vine rândul și sunt nevoit să trec prin altă încercare. Conform legislației americane privind comercializarea băuturilor alcoolice, acestea nu se pot cumpăra decât în baza unui act de identitate care să confirme vârsta de peste 21 de ani. Astfel, domnișoara de la tejghea nu vrea să-mi dea berea fără să-i arăt pașaportul. Bineînțeles că acesta se află în rucsacul pe care l-am lăsat în custodie la depozitul de bagaje. După un scurt moment de panică îmi aduc aminte de un vechi obicei din spațiul *carpato-danubiano-pontic*, aplic din nou irezistibila metodă

balcanică și adaug o mică *atenție* de cinci dolari la prețul berii. Înduplec astfel frumoasa tânără și mă întorc victorios la locul meu din tribună cu trofeul rece ca gheața, dar nu înainte de a-mi cumpăra și o șapcă roșie cu însemnele echipei locale menită a mă camufla în mulțimea de suporteri. Mă las sedus de farmecul spectacolului de pe arenă și savurez în tihnă licoarea amăruie și înțepătoare la limbă. Se apropie miezul nopții și, chiar dacă meciul este încă în toi, mă strecor prin mulțime către ieșire și apoi mă îndrept înspre hotel cu gândul la grandioasa clădire a Capitoliului căruia mâine îi voi fi oaspete.

Încep să urc agale panta celei mai prețuite coline din Washington și pe măsură de înaintez mi se deschide privirii întreaga grandoare a *Capitoliului,* blazonul național tipărit pe reversul bancnotei de cincizeci de dolari pe care o am în buzunar și totodată cuibul care face ori desface destinul Americii și poate al întregii planete. Îmi țin în frâu fiorul de emoție care mă cuprinde și fotografiez tot ce poate încăpea între lupele teleobiectivului. Mă aflu pentru prima dată aici dar imaginea emblematică pe care o văd este întipărită deja pe cortexul meu cerebral și îmi creează un sentiment ciudat de *deja-vu*. Chiar și așa nu contenesc să înghesui cu spor mii de megapixeli în gigabiții cardului de memorie tăinuit în aparatul de fotografiat. Izbutesc a surprinde chiar vârful magnificei cupole ce este stăpânită de *Statue of Freedom–Statuia libertății,* statueta de bronz ce întrupează o figură feminină cu capul acoperit de cască militară și purtând în brațe o sabie, un scut și o cunună de lauri. Arhitectura de astăzi a *Capitoliului* încadrată în tiparele neoclasicismului american, este rezultanta numeroaselor modificări, reparații, adaptări, extinderi și modernizări suferite în ultima pătrime de veac. Influența europeană este evidentă începând chiar de la denumirea construcției care a fost inspirată de Templul lui Jupiter Optimus Maximus de pe Dealul Capitoliului din Roma. Apoi liniile, curbele și spațiile constructive de sorginte franțuzească ce mă trimit cu gândul la o fuziune arhitecturală dintre Muzeul Luvru, Domul

Invalizilor sau Panteonul din Paris. Suntem pe esplanada fațadei de est și ne pregătim pentru formalitățile de securitate ce preced vizitarea interiorului. După lungul șir de atentate și incidente armate care s-au consumat chiar aici și mai ales după tragicul *9/11* regulile drastice de control ale vizitatorilor mi se par firești. Desculț și deposedat de orice lucru ce ar putea părea suspect trec printr-un detector magnetic panoramic și sunt scanat cu mâinile ridicate într-un soi de tomografie bipedă. La final sunt pipăit asiduu din cap până în picioare de un polițist îmbufnat cu mustăți negre, insignă argintie și două pistoale la cingătoare. Este rândul obiectelor personale de a fi introduse într-un soi de nișă cu pereți securizați și apoi bombardate temeinic cu razele lui Wilhelm Conrad Röntgen. Suntem preluați de o domnișoară drăguță, zâmbitoare și amabilă care ne împarte audioghiduri și ne prezintă un scurt instructaj tehnic de utilizare al acestora.

Prima și cea mai importantă încăpere pe care o vizităm este *Rotonda Capitoliului*. Giganticul salon are așezată pe creștet povara de patru mii de tone a cupolei din fontă dantelată care înmulțește parcă grandoarea volumelor. Sala centrală este plină cu grupuri de vizitatori care ascultă sârguincioși explicațiile șoptite ale ghizilor. Atmosfera din interior este încărcată de mesaje, simboluri, artă și istorie. Pavimentul de granit șlefuit colorat în tonuri naturale de bej amplifică reflexia razelor ce se strecoară prin luminatoare acoperișului boltit. Fac o piruetă de 360 de grade și la nivelul ochilor mi se derulează epopeea formării națiunii americane. Urmăresc pe pereții sălii cele mai importante momente ale nașterii Statelor Unite asemeni unei stenograme transpusă în ulei pe pânze întinse între șasiuri uriașe și încadrate cu rame sculptate trase în foiță de aur. Istoria pictată în opt acte începe cu tabloul *The Baptist of Pocahontas* și se încheie cu *General George Washington Resigning His Commission*. Îmi fac *mea culpa* și regret lipsa de știință față de semnificația evenimentelor reprezentate. Înțeleg totuși că fiecare

episod a avut un rol major în prefacerea federală a fostelor colonii britanice. Lucrările sunt realizate în stilul neoclasic folosind tehnica *clar-obscur* și recreează biografia Statelor Unite într-o narațiune artistică care succede fapte și personaje istorice. Pe întreaga circumferință a încăperii găsesc pleiada de onoare a personalităților cu rol determinant în devenirea Americii. Trec în revistă întruchipările de bronz ori marmură ale acestora și apoi îmi ridic ochii către un nivel superior urmărind cu privirea o spirală imaginară. Descopăr cu încântare opulența de stucaturi ornamentale și în final mă opresc pe inelul frizei de la baza cupolei, care urmărește într-o tehnică de pictură murală aparte cronologia progresului științific, artistic, economic și social al societății americane, de la debarcarea lui Cristofor Columb și până la momentul în care frații Wright au triumfat înălțând spre cer primul aparat cu motor. Urmăresc bandoul pictat ce reproduce cadre cu muncitori, țărani și intelectuali. Griurile care compun jocul de umbre și proporții fără cusur îmi înșeală ochiul și la prima vedere mă fac să cred că lucrarea este meșteșugită în tehnica basoreliefului. Trasez două diametre imaginare, aflu centrul de gravitație al sălii și mă așez pe punctul în care a stat cândva chiar catafalcul celui dintâi președinte american George Washington. Îmi dau capul pe spate în încercarea de a vedea în ansamblu fresca monumentală care umple căușul ciclopic al cupolei înalte de cincizeci de metri. Distanța considerabilă dar și antipatica mea hipermetropie mă forțează pentru câteva momente să-mi ajustez convexitatea cristalinului ocular pentru a obține o rezoluție maximă a imaginii. Pictura, care îmi aduce aminte pe rând de *Cina cea de taină* a lui Leonardo da Vinci, *Facerea lumii* a lui Michelangelo Buonarroti ori *Nașterea lui Venus* de Sandro Botticelii, înfățișează o atmosferă angelică ce îl are ca personaj central pe George Washington încojurat de un cerc format din cinsprezece domnișoare ce plutesc în abisul celest. Fecioarele de-a dreapta și de-a stânga sunt zeițele *Victoriei* și a *Libertății,* iar celelalte poartă câte o stea

deasupra capului și întrupează cele treisprezece state americane din epoca părintelui fondator. Al doilea inel, concentric cu primul, umple perimetrul cupolei în șase scene alegorice cu zeități din mitologiile romană și greacă ce indică simbolic principii și concepte naționale. Brumidi Contantino, pictorul greco-italian care a înfăptuit această lucrare ce acoperă cei 4000 de metri pătrați ai bolții *Capitoliului*, a finalizat opera la jumătatea secolului XIX și a întitulat-o evocator *Apoteoza lui George Washington*. Din tehnica desăvârșită și maniera renaștentistă în care este lucrată pictura se pot observa cu ușurință anii de ucenicie pe care autorul ia petrecut decorând și restaurând numeroase palate romane istorice de la Vatican.

Colecția națională a statuilor este situată la sud de *Rotonda Capitoliului* și cuprinde câte două statui donate de fiecare stat american pentru a cinsti memoria celor care și-au mărturisit devotamentul față de țară încă din zorii plăsmuirii conștiinței naționale. Perimetrul curbat pe care sunt expuse sculpturile stă sprijinit pe coloane corintice sculptate în marmură italiană și deschide o perpectivă amplă ce pune în valoare somptuozitatea decorațiunilor și a podoabelor din aur, mătase sau cristal.

Cripta Capitoliului situată la parter chiar sub *Sala Rotonda* poate fi considerată o expresie estetică a neoclasicismului american pusă în operă prin prezența celor patruzeci de coloane dorice care susțin spațiul menit a fi monumentul funerar al lui George Washington, nesocotind astfel dorința acestuia ca lăcașul să devină doar muzeu și loc de reculegere. Atmosfera sobră garnisită cu câteva sculpturi și artefacte are ca punct central mozaicul de marmură încrustat în pardoseală care simbolizează busola, ca punct originar al celor patru cadrane geografice care împart *Districtul Columbia*, denumirea oficială a capitalei Statelor Unite. Respect și admir tenacitatea și obstinația cu care poporul american își preaslăvește și venerează înaintașii din scurta și frământata sa existență. Pe de altă parte sunt convins că mulți dintre oamenii acestui neam, născut din

truda celor mai curajoși, temerari și poate disperați semeni veniți de dincolo de oceane, trăiesc un soi de candoare trufașă a *primului venit* uitând de moștenirea milenară a *restului lumii* pe ale cărei roade stă temelia întregii societăți americane.

În continuarea trecerii mele prin istoria Americii traversez coridorul *Sălii Coloanelor* și mă las privit pe rând de alte personalități istorice turnate în bronz sau cioplite în marmură ce sunt aliniate de-a lungul șirurilor paralele de coloane din piatră albă. Vom vizita cele două Camere ale *Congresului American*.

Vechea *Cameră a Senatului,* care a funcționat în cea mai mare parte a secolului nouăsprezece și a fost renovată în anii `70, ne întâmpină în aceeași notă neoclasică cu elemente de arhitectură și ornamente de marmură, catifea, mătase, lemn de esență tare, fier forjat sau auritură. Încăperea de dimensiuni oarecum reduse este folosită astăzi în scop turistic sau pentru ceremonii administrative ocazionale. Nu stau degeaba. Fac fotografii și îmi imaginez viața politică americană de acum două sute de ani, așa cum o știu doar din filme.

Nu la fel stau lucrurile în actuala *Cameră a Reprezentanților* unde fotografiatul este interzis cu strictețe. După încă un control de securitate suntem invitați să ne lăsăm aparatele foto și telefoanele într-un fișet special destinat și apoi ni se permite accesul în sala de ședințe propriu-zisă. Îmi aleg un loc dintre cele 448 câte găzduiește *Camera inferioară* a Congresului Statelor Unite ale Americii. Încăperea în care mă aflu este o replică arhitecturală la scară mai mare a bătrânei *Camere a Senatului* pe care tocmai am vizitat-o. Deasemenea remarc aceleași materiale, stil și tehnică. Citesc *motto*-ul național scris deasupra tribunei: *In God We Trust*. Deviza oficială a poporului american, tradusă în românește *Avem încredere în Dumnezeu*, a fost adoptată de Congresul Statelor Unite în perioada de început a *Razboiului rece* ca un răspuns la politica Uniunii Sovietice de promovare a principiului *ateismului de stat*. Astfel s-a înlocuit

vechea sintagmă *E pluribus unum*, în traducere din limba latină *Unul dintre mulți*, contemporană cu însăși *Declarația de independență* și care face referire la unirea celor 13 colonii într-o singură națiune. Împreună cu alți vizitatori zăbovesc în fotoliile decidenților politici și fiecare cugetăm în felul nostru.

Îmi recuperez obiectele personale pe care le-am depus la intrarea în *Congres* și mă îndrept spre recepția centrului de vizitatori pentru a părăsi clădirea.

Cobor dealul *Capitoliului*, străbat pe jos bătrânul parc *National Mall* și mă opresc pe Madison Dr NW colț cu 14th St NW, chiar în fața următorului obiectiv pe care țin neapărat să-l vizitez în Washington: *National Museum of African American History and Culture–Muzeul Național de Istorie și Cultură Afro-Americană.*

Un alt cadou pe care fostul președinte Barack Obama l-a făcut confraților săi afro-americani și pe care l-a inaugurat personal în anul 2016, *National Museum of African American History and Culture* se dorește a fi în primul rând o colecție de mărturii ale aportului însemnat cu care minoritatea de rasă neagră trăitoare în Statele Unite a contribuit în decursul istoriei la capitalul cultural, științific și sportiv al poporului american. Sunt în fața acestei construcții avangardiste *high-tech* al cărui profil este inspirat, după spusele ghidurilor de prezentare din interior, de elemente decorative aparținând culturii *Yoruban*, un grup etnic dominant în Nigeria și deasemeni într-o zonă extinsă din vestul Africii. Perforațiile dantelăriei arămii care îmbracă exteriorul clădirii reproduc motive geometrice ale grilajelor din fier forjat ce decorau locuințele oamenilor din comunitatea afro-americană trăitoare în sudul Statelor Unite la începutul secolului trecut. Am răgaz să mă bucur de un moment de tihnă, să cotrobăi prin memorie și să aduc mai aproape amintiri cumva uitate. Mă gândesc la povestea adevărată a tânărului Kunta Kinte care la începutul secolul XVIII a fost adus ca sclav din Gambia în America de Nord. Scriitorul contemporan Alex Haley,

unul dintre descendenții familiei înrobite, a relatat această istorie în cartea *Roots: The Saga of an American Family*, *bestseller* care a fost apoi ecranizat într-un serial de mare succes ce a fost difuzat și în România anilor `80. Îmi aduc și acum aminte de anii când îl urmăream împreună cu părinții mei la un televizor cu lămpi marca *Miraj 2*. Îmi mai vine în minte și filmul *The Defiant Ones-1958,* în care actorii Sidney Poitier și Tony Curtis interpretează o tulburătoarea lecție de viață trăită de doi oameni cu același destin și pe care îi desparte doar culoarea obrazului. Mă număr printre milioanele de vizitatori veniți aici anual și încerc să cuprind cât mai multe dintre cele 3500 de exponate ale muzeului. Organizarea este modernă, interactivă, evocatoare și deopotrivă provocatoare. Cele mai noi tehnologii multimedia îmi aduc pe rând în fața ochilor mii de obiecte și documente care își propun să developeze imparțial atât partea luminoasă ce ține de potențialul creativ al populației afro-americane, dar și cea întunecată care a făcut posibilă tragedia acestei comunități. Imagini tulburătoare imortalizate în fotografii de epocă, unelte de coerciție și tortură, obiecte personale, elemente de vestimentație, piese de mobilier, acte de identitate, toate izbutesc în cel mai fățiș mod să construiască o descriere obiectivă a viețuirii comunității afro-americane din perioada sclaviei și până astăzi. O istorie neagră la propriu și la figurat. Am timp să urmăresc reacțiile vizitatorilor. Marea majoritate este formată din oameni de culoare și reușesc să deslușesc în reacțiile, trăirile și privirile acestora un amestec eterogen de simpatie, telepatie, empatie, resemnare și chiar revoltă. Schimb registrul sentimental și sunt fericit să pot atinge superbul *Cadillac* decapotabil roșu pe care maestrul rock-and-roll Chuck Berry l-a adus pe scenă în spectacolul său de aniversare a șase decenii de viață.Trompeta lui Louis Armstrong, pălăria lui Michael Jackson, celebra salopetă decoltată al lui James Brown, rochiile de scenă ale Arethei Franklin, Tinei Turner, Dianei Ross, Ellei Fitzgerald sau a Ninei Simone, fesul croșetat în culorile Jamaicăi al

lui Bob Marley, chitara lui Jimi Hendrix, sacourile purtate în concerte de Ray Charles, Prince, Snoop Dogg, Duke Ellington, BB King și încă multe altele sunt tot atâtea motive care să mă facă fericit. Urmărit de neliniștea că este imposibil să nu ratez vreun exponat nu mă mai satur să privesc vitrinele impecabile. Galeria sportivilor afro-americani se deschide cu atleții Jesse Owens și Carl Lewis, continuă cu baschetbalistul Michael Jordan, jucătoarea de tenis de câmp Serena Williams, campionul mondial al golfului Tiger Woods și culminează cu boxerii Joe Louis și Muhammad Ali. Nu sunt uitați actorii Denzel Washington, Morgan Freeman, Samuel L. Jackson, Lawrence Fishburne sau Sidney Poitier. Nici vedeta de televiziune Oprah Winfrey nu a fost neglijată, ci dimpotrivă ea fiind elogiată într-un separeu personal, mai ales că a contribuit cu o donație de 12 milioane de dolari la realizarea proiectului. Este unul dintre cele mai documentate, organizate și înzestrate muzee tematice din câte am văzut. La subsolul clădirii se află un restaurant cu patru sute de locuri a cărui bucătărie se străduiește să conserve patrimoniul gastronomic al comunităților afroamericane din toate colțurile Americii. Aleg la întâmplare unul dintre cele patru standuri de tip autoservire și îmi pun în farfurie câteva chifteluțe rotunde pe care le garnisesc cu cartofi aurii. După ce pun și o sticlă de bere pe tavă, achit nota de plată și mă așez pe primul loc găsit liber la o masă. Fotografia de epocă gigantică care tapetează peretele din fundal înfățișează în *sepia* un cadru trist surprins într-o cantină veche din anii `30, pesemne destinată exclusiv oamenilor de culoare. Peste această imagine încremenită se suprapun în mod alegoric încrederea, bucuria și însuflețirea confraților cu care m-am nimerit să fiu astăzi comesean. Simt cum plutește în aer același gen de optimism indus de ritmurile *gospel*, muzica creștină specifică comunităților de culoare. Fără intenția de a aduce vreo umbră de îndoială asupra supliciului la care au fost supuși locuitorii afro-americani în întreaga lor existență, cu toată obiectivitatea trebuie să îmi amintesc de excesele provocate

de acțiunile violente ale adepților unor organizații ca *The Black Panther* sau *Black Power*. Aceste manifestări nu au făcut decât să provoace populația majoritară și să zădărnicească idealul cauzei antirasiale. Arunc peste umăr o ultimă privire către minunata construcție care rupe ritmul monumentelor comemorative din zonă și urmez drumul de întoarcere către hotel.

Dacă nu poți zbura, fugi. Dacă nu poți fugi, mergi. Dacă nu poți merge, târăște-te. Orice ai face, trebuie să mergi înainte. Martin Luther King Jr.

Cu gândul la ziua de mâine pun capul pe pernă și adorm cu Bruce Springsteen care îmi șoptește un cântec de leagăn: *Streets of Philadelphia*.

Suntem în plin marș către New York, dar înainte de a ajunge la destinația facem un mic popas în citadela portuară Baltimore și apoi o incursiune în epicul oraș Philadelphia.

Încerc să capăt câteva informații despre orașul Baltimore, prima oprire de astăzi. Dacă e să-l evaluez doar din punct de vedere statistic, aceasta se poate mândri cu câteva superlative surprizătoare. Este recunoscut ca fiind orașul cu cea mai mare densitate urbană de clădiri istorice, statui și monumente din întreaga țară. Tot aici s-a înființat primul sistem poștal național dar și întâiul colegiu stomatologic din lume. În ciuda acestor izbânzi meritorii Baltimore deține recordul trist al celei mai mari rate a criminalității din Statele Unite. Pesemne că la această ispravă nefericită a contribuit și natura pestriță a populației locale care a asimilat de-a lungul vremurilor milioane de imigranți veniți din lungul și latul planetei în aflarea unei pâini mai albe. Zăbava de două ore pe care mi-o petrec în zona portului îmi dă prilejul unei promenade pe faleza interioară, acolo de unde pot admira într-o privire de ansamblu aparența compozită a arhitecturii orașului din care se evidențiază cele mai spectaculoase construcții: Transamerica Tower, Bank of America Buiding, Commerce Place ori Baltimore World Trade Center. Îmi găsesc tihna

pe terasa unui restaurant de pe malul râului Patapsco, beau o *Caffe Americano* fierbinte și îmi place să-mi imaginez că poate pe aici au trecut cândva zeul crosei de baseball Babe Ruth, muzicianul Frank Zappa ori poetul romantic Edgar Allan Poe, toți născuți în acest loc pe care localnicii îl alintă *Orașul farmecului*. Cu nădejdea că poate voi reveni aici vreodată în această viață reiau drumul către New York via Philadelphia.

Philly, așa cum îi spun apropiații, a avut o istorie sinuoasă încă de la începutul secolului XVII, atunci când populațiile indigene Lenape au fost biruite pe rând de olandezi, suedezi, englezi și chiar de molimele ori năravurile europene aduse pe noul continent. Perioada de înflorire a epocii a culminat cu momentul în care aici s-a organizat în anul 1776 cel de-al doilea *Congres Continental* și a fost semnată *Declarația de independență a Statelor Unite*. Accept resemnat și cumva stânjenit că singurele gânduri care îmi vin în minte atunci când pronunț numele acestui oraș sunt legate de filmul dramatic *Philadelphia-1993,* ori de celebrul fenomen paranormal de presupusă teleportare petrecut în anul 1955 și cunoscut ca *Experimentul Philadelphia*. Jumătate de zi petrecută în acest oraș este prea puțin și de aceea ne vom rezuma la două dintre cele mai importante edificii care au avut un rol major pentru epopeea făuririi națiunii americane.

Traversăm orașul la bordul autocarului, trecem prin uriașul parc *Independence National Historical Park*, lăsăm pe dreapta *Old City Hall,* vechea primărie de până în anul 1854, și apoi mergem țintă către *Independence Hall*, una dintre cele mai marcante clădiri din Statele Unite, pe care americanii au ales să o onoreze gravându-i imaginea pe spatele bancnotei alintate *one hundred bucks*. După rutina controlului de securitate cu care sunt deja m-am obișnuit intru în curtea principală și aștept să vină rândul grupului nostru pentru a vizita la interior *Casa independenței*. Doi polițiști cu fizionomii hispanice asigură ordinea și pare că nu slăbesc din ochi mulțimea de

turiști care așteaptă la coadă. Admir și pozez arhitectura în stil georgian zidită din cărămidă roșie, turnul cu ceas precum și clopotnița zveltă ce se încheie către cer cu o superbă roză a vânturilor aurită. Întregul ansamblu se bucură de o înfățișare încă proaspătă după mai bine de un sfert de veac de când a fost ridicat. Într-un târziu o doamnă în uniformă măslinie de cercetaș ne invită în interior și apoi ne îndrumă să luăm câte un loc în vestibulul clădirii. Își face apariția amfitrioana muzeului care, cu privire aspră, atitudine hotărâtă și accent didactic, începe a prezenta un expozeu succint al contextului istoric ce a precedat *Declarația de independență*. Vorbește cu atâta patos încât îmi vine să ridic două degete și să mă laud cu faptele de eroism și patriotism ale lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu ori Badea Cârțan. Urmează să facem un tur al clădirii și popasuri în cele două camere cu semnificații istorice: *Sala de adunare* și *Sala curții supreme*. Două încăperi candide cu mobilier de secol XVIII care reproduc în culori pastelate atmosfera vremii. Găsesc doar un șemineu și câteva mese cu scaune care șed rânduite într-o ambianță neutră ce nu ar da de bănuit că aici au încolțit primele idealuri de conștiință națională americană. Înțeleg că în acest loc s-a pecetluit soarta Statelor Unite ale Americii prin redactarea *Declarației de independență*, actul oficial prin care cele 13 colonii de la acea dată s-au proclamat independente față de Regatul Unit al Marii Britanii. Este admirabilă cutezanța ideilor celor 56 de semnatari ai documentului, dar mai cu seamă limpezimea și justețea argumentelor care au stat la baza acestuia.

(…) *Noi considerăm aceste adevăruri evidente, că toți oamenii sunt egali, că ei sunt înzestrați de Creator cu anumite Drepturi inalienabile, că printre acestea sunt Viața, Libertatea și căutarea Fericirii*. (...) Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii

Recunoșterea oficială a *Declarației* a fost făcută prin ratificarea documentului în fața *Congresului Continental* la data de 4 iulie 1776, actuala zi națională a Statelor Unite ale Americii.

Părăsim clădirea istorică și ne îndreptăm pe jos să vedem vestitul *Liberty Bell–Clopotul libertății*. În vremea construcției clădirii *Independence Hall* pe care tocmai am vizitat-o, autoritățile locale au comandat firmei londoneze *Lester and Pack* un clopot care ar fi trebuit să răsune din turnul clădirii pentru a înștiința populația locală despre diferite evenimente civice sau pericole naturale iminente, așa după cum se obișnuia în acele vremuri. Odată adus în oraș clopotul a fost montat provizoriu pe un suport de lemn pentru a i se face proba de funcționare însă din nefericire acesta s-a fisurat la prima bătaie. Deși se afla în perioadă de garanție clopotul nu a putut fi returnat fabricii producătoare și după câteva tentative eșuate de reparare acesta a fost abandonat și în cele din urmă autoritățile au decis cumpărarea unui clopot nou de la alt fabricant. Întâmplarea a făcut ca exact în acea perioadă în Philadelphia să fie dezbătută, semnată și proclamată *Declarația de independență*. Dintr-o eroare asumată astăzi fără rezerve de către cronicari, clopotul rebut a fost asociat fără vina sa acestui eveniment major deși nu a avut nici o contribuție sau participare la eveniment. În perioada următoare entuziasmul popular datorat încărcăturii simbolice a fericitei conjuncturi istorice a făcut din acest clopot un punct de pelerinaj pentru oameni de pretutindeni. Mai mult, până la începutul secolului XIX acesta a făcut subiectul unor călătorii lungi pentru a putea fi văzut de cât mai multă lume. În cele din urmă s-a decis readucerea clopotului în Philadelphia unde a fost adăpostit în complexul muzeal *Liberty Bell Center*. Ascultând această întâmplare îmi vine in minte genialul regizor Andrei Tarkovski și capodopera sa cinematografică *Andrei Rubliov–1966.* Cineastul rus zugrăvește doar din griuri travaliul tânărului Boris care a făurit un gigantic clopot ce avea să propovăduiască ortodoxia în adâncul stepelor și tundrelor Rusiei

barbare. Analizez din punct de vedere tehnic, estetic, ideologic și filozofic crăpătura de bun augur de pe suprafața clopotului american, fac poze și silabisesc mesajul cizelat în bronz pe fața acestuia: *Proclamă libertatea pe întreg teritoriul țării, tuturor locuitorilor acesteia*.

Magazinul de suvenire de la ieșire mă imbie cu o sumedenie de obiecte, toate inspirate de proverbialul *Liberty Bell*. Cedez în favoarea unui magnet de frigider ce înfățișează miniatura norocosului clopoțel auriu ce-mi va aminti de *Orașul afecțiunii fraterne*, după numele său ce pare a avea rezonanțe ce răzbesc până în Grecia antică.

Simt un soi de neliniște ce mă împresoară înainte de întâlnirea cu megapolisul New York, ilustrul cosmopolit al Americii. Sunt în autocar. Tot drumul aud cu urechile minții un duel muzical imaginar între Frank Sinatra și Liza Minnelli cântând împreună refrenul *New York, New York*.

Mă pregătesc cu vrednicie pentru întâlnirea cu *Caput Mundi– Capitala lumii* și citesc dintr-un ghid turistic de buzunar câteva cifre ce rotunjesc laconic și sintetic un posibil *curriculum vitae* al orașului. Densitatea uriașă a populației a generat un fenomen de aglutinare urbană pe verticală posibil doar prin ridicarea celor 500 de zgârie-nori înalți de peste 150 de metri și răspândiți în cele cinci zări citadine. Bronx, Manhattan, Brooklyn, Queens și Staten Island sunt cartierele emblematice ale New York-ului în care conviețuiesc în total 8,5 milioane de oameni. Cel puțin o sută dintre aceștia au averi pe care le contabilizează în miliarde de dolari americani și *pun umărul* ca acest oraș să fie cel mai bogat de pe planetă. Înainte de a fi fost descoperită de un explorator italian aflat în serviciul monarhiei din Franța și botezată *Nouvelle Angoulême,* această regiune era ocupată de șase mii de nativi amerindieni din triburile Lenapi. După ce a fost cucerit pe rând de olandezi și apoi de englezi târgul a purtat numele *New Amsterdam* și în cele din urmă New York. Cinci sute de

ani mai târziu megaorașul deține reputația celei mai influente metropole din galaxie în toate domeniile: educație, politică, afaceri, artă, divertisment, mass-media sau modă. Nu poți cunoaște mai bine ceva sau pe cineva decât prin supranumele pe care și le revendică. Din fericire New York-ul are cel puțin o duzină de porecle fiecare cu secretul său. *Marele măr, Capitala lumii, Centrul universului, Orașul atât de frumos, că l-au denumit de două ori (orașul și statul), Orașul care nu doarme, Orașul imperiului, Cinci vecinătăți, Cel mai grozav oraș din lume, Orașul distractiv, Metropolis, Gomora modernă, Gotham, NYC,* sunt tot atâtea mărturii ale patimei cu care orașul New York condamnă pe oricine se încumetă a-i trece pragul.

În zare se ivește răul Hudson ale cărui ape despică țărmul Americii separând statele New York și New Jersey. Arunc o privire în partea dreaptă și văd în mijlocul albiei o mică siluetă feminină de culoarea turcoazului ce plutește pe apă și poartă în mâna dreaptă o torță înaurită îndreptată către cerul plumburiu. Este *Statuia libertății*, simbol al Americii devenit iconic pe întreg mapamondul și pe care urmează să o vizitez în următoarele zile. Mă gândesc la ea de când mă știu, și mai ales de acum un deceniu pe când mă aflam într-o croazieră pe râul Sena la bordul unui vaporaș parizian Bateaux Mouches și am zărit o reproducere a acesteia așezată pe insula Île des Cygnes.

Hector își avântă voinicește și fără ezitări autocarul în viscerele megaorașului și găsește iscusit drumul către hotelul nostru aflat chiar în inima Manhattanului. Preiau cheile unei camere ce se află la amețitorul etaj cu numărul 37 și mă grăbesc să-mi las bagajele. Este seară, doresc să iau pulsul și tensiunea orașului direct de la nivelul asfaltului și pentru asta cobor să fac câțiva pași prin împrejurimile hotelului. Deși este prima dată când îmi împlinesc visul de a păși în New York ne cunoaștem parcă de o viață. I-am cunoscut toate fețele cu mult înainte de a ajunge aici. *Banksy does*

New Yok-2014, Escape from New York-1981, Autumn in New York-2000, New York stories-1989, New york! New York!-1977, The only living boy in New York-2017, Le gendarme a New York-1965, King of New York-1990, Gangs of New York-2002, The rainy day in New York-2019, An englishman in New York-2009, Welcome to New York-2014, Hercules in New York-1969, Norman:The moderate rise and tragic fall of a New York fixer-2016, A king in New York-1957 sau *New York, I love you-2008*, sunt doar câteva dintre filmele care mi-au dezvăluit fiecare în felul său măcar o parte dintre secretele celui mai miraculos şi fascinant oraş pe care l-am văzut în viaţa mea. Am înţeles că poate fi în acelaşi timp magic, romantic, violent, libertin, muzical, dramatic, tolerant, cabotin, măiastru, comic, bizar, spiritual, maliţios ori extravagant. Nu cred că există un alt loc pe pământ care să fi incitat atât de intens potenţialul creator al cineaştilor în dorinţa lor de a-i găsi, iar şi iar, virtuţi şi vicii neexplorate pentru a le aşeza apoi în cadru şi a striga *Linişte! Motor! Acţiune!*.

Mai este destul timp până la apusul soarelui dar pădurea de zgârie nori prin care îmi croiesc drum zăgăzuieşte razele soarelui să răzbată până pe trotuar. Din teama de nu mă rătăci îmi iau câteva repere care, chiar dacă nu îmi vor fi de prea mare folos, sunt convins că îmi vor susţine moralul copleşit de emoţia unei astfel de experienţe. Sunt în zona centrală a Manhattanului chiar în apropiere de epicentrul finanţelor mondiale *Wall Street*. Îndrăznesc să mă îndrept într-acolo atent la tot ce se întâmplă în jurul meu şi cu sufletul aproape de minunea pe care o trăiesc. Lume multă, pestriţă, elegantă şi cu aer vădit introvertit umblă într-un du-te vino aparent haotic pe trotuarele înguste ale străzilor cu sens unic. Caut zadarnic privirile trecătorilor. Aici, ca dealtfel în multe dintre ţările din Europa apuseană, a-ţi priveşti semenii necunoscuţi direct în ochi a devenit aproape un afront condamnabil, chiar un gest de agresiune asupra intimităţii individuale. Dictatura *political correctness* a creat

un astfel de comportament paradoxal care îl transformă pe *homo sapiens* într-o structură umanoidă pândită necontenit de teama de a nu ofensa sau de a nu risca să fie ofensată. Oamenii pe care îi întâlnesc nu par a aparține unei comunități, ci mai degrabă îmi dau impresia unei aglomerări amorfe de ioni negativi care se resping perpetuu. Înafara turiștilor care sunt cuprinși de magia orașului și se lasă pradă entuziasmului, toți trecătorii merg către destinațiile lor purtându-și propriul cuget și conștiință pe post de companioni. Fiecare dintre ei, aproape fără excepție, poartă la urechi căști audio prin care conversează la telefon sau își ascultă muzica preferată. Își urmăresc cu preocupare și pas vioi direcția ori sensul propriei linii de finiș. Privind cu ochi balcanic și totul îmi pare foarte bine chibzuit în cheia inertă a randamentului maxim. Pe de altă parte aceasta ar putea fi explicația eficienței și a ritmului de dezvoltare economică fantastice care au făcut ca astăzi statul New york să realizeze un Produs intern brut de aproape 1.500.000.000.000 de dolari, adică de șase ori mai mare decât cel al României. E clar că poporul american este unul extrem de muncitor și că acest lucru a făcut din *Lumea nouă* principalul motor de progres al omenirii, dar mai cred că acest gen de individualizare a societății care va cuprinde întreaga planetă ne poate duce la implozia propriului ego și către o involuție a afectivității, empatiei și compasiunii, ca singurele trăsături ce ne deosebesc fundamental de restul ființelor.

Nu mă mișc la întâmplare ci dimpotrivă mă ajut de tehnologia modernă și cu ajutorul aplicației *Google Maps* de pe telefonul mobil mă îndrept către vestita stradă *Wall Street*. După ce străbat câteva stradele ori trotuare pline cu schele de construcții ajung în fața unui pasaj care duce la intrarea dinspre sud a *miezului* finanțelor mondiale. Etimologia numelui purtat de acest loc este revendicată de olandezi care denumiseră teritoriul ocupat *New Amsterdam* și pentru a-l apăra împotriva populației băștinașe sau a britanicilor au ridicat un zid de apărare de lemn. Abia două secole mai târziu, în anul 1865,

o asociație a brokerilor americani a închiriat la adresa 11 Wall Street un spațiu pentru tranzacționarea valorilor imobiliare. Renumele acestei străzi fără o reală valoare turistică concurează cu simboluri universale ca Champs Elysee din Paris, Rambla din Barcelona, Oxford Street din Londra, Vittorio Emanuele din Milano, Bund din Shanghai sau Via Dolorosa din Ierusalim. Îmi vin în minte câteva filme din care am înțeles cât de lipsită de scrupule este mașinăria finanțelor și cât de mic este în lumea banilor pasul dintre agonie și extaz. *The wolf of Wall Street-2013, Barbarians at the gate-1993, Other people's money-1991, Wall street-1987* sau *The big short-2015,* sunt poate cele mai elocvente pilde cinematografice a voracității care guvernează cu adevărat de ani buni destinul înlănțuirilor de generații. Drama este că instituțiile financiare nu pierd niciodată. După fiecare criză pe care o provoacă, fie din lăcomie, culpă sau ignoranță, nu rămâne decât împărțirea datoriilor care revine exclusiv slujbașului de rând. Și fenomenul se repetă ciclic, făcut parcă să nu slăbească niciodată populația din zăbala birului plătit către *gulerele albe*. *Lobbyismul,* ca pârghie biunivocă între *politics* și *business,* are întotdeauna grijă ca nici un privilegiu necontrolat să scape și să ajungă la îndemâna individului de rând.

Mă aflu în centrul micii piațete ce pare asediată de construcțiile care alcătuiesc ansamblul urban Wall Street. Este surprizătoare, ca să nu spun suspectă, simplitatea arhitecturală a imobilelor în care se învârte ruleta financiară a planetei. Îmi atrage atenția statuia lui George Washington care girează clădirea de la adresa 26 Wall St. New York, NY 10005. *Federal Hall* este o construție cu aparență de templu grecesc ridicată în anul 1842 pe locul în care a fost învestit primul președinte american. Aici se organizează cu diferite ocazii oficiale festivități și ceremonii naționale și totodată edificiul istoric adăpostește printre alte artefacte și Biblia folosită la depunerea jurământului de către George Washington la data de 30 aprilie 1789. Este evident că la vremea

aceea alegerile electorale se desfășurau în altă formă decât astăzi dar merită totuși menționat faptul că acesta a rămas singurul președinte din istoria Statelor Unite ale Americii care a fost investit cu o întrunirea a 100% din toate voturile exprimate.

Înainte de a se întuneca complet încerc să mai cercetez străzile din vecinătate. În parcul public cu formă triunghiulară *Bowling Green*, recunoscut ca cel mai vechi parc public din New York și care se mândrește cu o biografie urbană de trei secole, găsesc magnifica statuie a unui taur turnat în bronz de sculptorul sicilian Arturo di Modica. Această superbă operă de artă citadină denumită *Charging Bull* a fost inaugurată în anul 1989 cu obiectivul declarat de a simboliza prosperitatea și optimismul financiar ale unor piețe stabile care începuseră a se înzdrăveni după criza bursieră din anul 1987. Asocierea nu este deloc întâmplătoare. În jargonul bursier se folosesc două referiri zoologice foarte sugestive. Pe de o parte taurul care simbolizează o perioadă de creștere a bursei iar la polul opus ursul, ce întruchipează intrarea în recesiune a tranzacțiilor. Este mare agitație în jurul giganticei statui care cântărește trei mii de tone și este mai înaltă de trei metri.

Pentru a face câteva fotografii aștept cuminte să-mi vină rândul după un grup gălăgios de chinezi care au acaparat cu totul bietul taur metalic. Sunt aproape sigur că acestora li se umple inima de bucurie gândindu-se că și în Shanghai există o versiune asiatică a lui *Charging Bul* realizată de același artist plastic Arturo di Modica. În urmă cu câțiva ani am avut norocul să mă fotografiez și cu *Shanghai Bull*, fratele bovin al celui lângă care mă găsesc acum și pe care chinezii l-au instalat în apropierea Bulevardului Bund de pe faleza râului Huagpu. Nu mă miră că marea bătaie pe locurile de pozat se dă în partea din spate a puternicului taur, acolo unde fuduliile împlinite ale acestuia sunt lustruite de mâna turistului cu simțul umorului care le atinge nădăjduind că-și va afla norocul.

S-a întunecat parcă prea degrabă și mă îndrept cu pas iute spre hotel. Privind strada și oamenii îmi dă târcoale, pentru a nu știu câta oară, sentimentul fals al revederii. Am senzația că am mai întâlnit aceste locuri de nenumărate ori în cele mai dragi filme americane pe care le-am văzut: *West side story–1961, Serpico-1973, Taxi driver-1976, Dog day afternoon–1975, Prizzi's Honor-1985, Manhattan-1979, Breakfast at Tiffany's–1961, Barefoot in the park-1967* sau *Joker-2019*. Nu știu cum se face dar chiar și cineaștii mei preferați sunt newyorkezi: Al Pacino, Robert de Niro, Woody Allen, Stanley Kubrick, John Cassavetes ori Martin Scorsese. Deasemenea sunt fericit să-mi imaginez că poate pe aici au trecut în vremea copilăriei lor astrofizicianul Carl Sagan, artistul fotograf Robert Mapplethorpe, dramaturgul Arthur Miller, soprana Maria Callas, boxerul Rocky Graziano sau gangsterul Al Capone.

In drumul către hotel mi se face foame și îmi găsesc răgaz să intru într-o prăvălie de cartier. Un fel de magazin mixt de pe la noi ce comercializează o sumedenie de bunuri utile și fără pretenții. Îmi place să mă plimb printre raionele înțesate cu rafturi și să descopăr lucruri pe care nu le-am mai văzut nicicând. De la mici ustensile casnice sau accesorii vestimentare și până la articole de cosmetică ori alimente ambalate, toate mă fac să mă simt ca într-un bazar nesfârșit. Ca și cum m-aș găsi într-un muzeu al civilizației contemporane, examinez câteva lucruri care mi se par mai atrăgătoare, de parcă aș fi venit de pe altă planetă și mă străduiesc să-i cunosc pe acești pământeni. Asemeni unui antropolog meticulos caut să surprind obiceiurile, plăcerile și năravurile acestei lumi. Poate cel mai comun amănunt pe care îl întâlnesc este faptul că majoritatea produselor sunt fabricate în India, Malaezia, Tailanda sau Pakistan. Lipsa sintagmei *Made in China* mă face să cred că acesta este doar unul dintre efectele războiului economic dintre Statele Unite și rivala sa asiatică. Curios și pofticios din fire acord o atenție mai mare compartimentului ce găzduiește bunuri alimentare greu perisabile, în marea lor majoritate

conservate sau deshidratate. Aleg la întâmplare câteva produse, le întorc pe toate fețele și studiez etichetele. Mă surprinde importanța deosebită care se acordă valorii nutritive a fiecăruia dintre acestea. Numărul de calorii este scris cu cifre mari și îngroșate. Este limpede că există o preocupare a autorităților privitoare la creșterea procentului supraponderalilor în rândul populației, care conform statisticilor a atins cote alarmante ajungând până la o treime din numărul americanilor. Statisticile oficiale arată că greutatea medie a unui american a crescut în ultimii 60 de ani cu mai mult de zece kilograme. Trebuie totuși să recunosc că nu am observat pe stradă o frecvență ieșită din comun a oamenilor purtând povară obezității extreme, și oricum nu mai răspândită decât în țările Europei. Știu că guvernul american derulează programe drastice în lupta contra sedentarismului, alimentației *junk food* și fumatului. Dealfel, eu însumi am suferit de pe urma înverșunării cu care Statele Unite încearcă să combată fumatul. Nu numai că acest obicei nu este permis pe terasele în aer liber, dar este interzis în parcuri, pe stradă și chiar în apropierea unor clădiri. Merg printre rafturile cu mâncare nici nu bag de seamă că mă așteaptă una dintre cele mai plăcute experiențe trăite în America. Ajung la sectorul de conserve și sunt plăcut surprins să dau aici peste, nici mai mult nici mai puțin decât, un episod unic din istoria artei. Un raft întreg este încărcat cu faimoasele cutii de conserve cu supă de roșii marca *Campbell Tomato Soup* care au ajuns celebre în lumea artei, chiar iconice, grație seriei de lucrări cu titlul *Campbell`s Soup Cans`* realizate de artistul vizual Andy Warhol, unul dintre pionierii curentului artistic *Pop Art*. Eram convins că firma fondată de bătrânul Joseph A. Campbell în urmă cu 150 de ani este deja intrată în istorie. Totuși *brand*-ul de succes a supraviețuit chiar și trecerii în obscuritate a acestui gen de artă plastică ce promovează cu obstinație temele cotidiene ordinare ale societății de consum și care astăzi mi s-ar părea mai actual ca oricând. Privesc insistent raftul și sunt fericit să

văd aievea sursa de inspirație a unora dintre cele mai emblematice lucrări ale genialului Warhol. La ora când scriu o cutie cu supă de roșii *Campbell* și-a găsit un loc de cinste printre amintirile dragi din atelierul meu de la *Prăvălia cu amintiri*.

Sunt din nou în camera de hotel, beau o bere americană și privesc cerul sângeriu pe care se proiectează clădirile colțuroase și pistruiate ale Manhatanului. Gândul mă duce către seducătoarea Jacquelin Bisset pe când juca în filmul lui François Truffaut *La nuit américaine-1973.*

Mă urmărește încă din adolescență scena finală din pelicula cinematografică *Planet of the Apes-1968*, atunci când astronautul interpretat de Charlton Heston descoperă *Statuia Libertății* îngropată în nisipul plajei unei apocaliptice planete Pământ guvernată de primate. *Statuia Libertății* a reprezentat un simbol al speranței pentru întreaga omenire și mai cu seamă pentru cele 12 milioane de emigranți care au păşit pe *tărâmul făgăduinței* în secolul XIX. Primită în dar de la francezi în urmă cu aproape 150 de ani, aceasta izbutește și astăzi să provoace un fior de emoție călătorului care are șansa să o întâlnească. Acest monument din aramă făurit în stil neoclasic a fost imaginat de sculptorul Frédéric Auguste Bartholdi și apoi asamblat pe o structură de oțel calculată de Gustave Eiffel, nimeni altul decât creatorul turnului din Paris. Deși ideea stilistică a pornit de la o statuia feminină intitulată *Egiptul purtând lumina în Asia* care ar fi trebuit să vegheze gurile Canalului Suez de la Port Said, *Statuia libertății* de la New York a devenit prin capriciul soartei o bijuterie de care nu ai cum să nu te înamorezi pe viață. Îmbarcat pe feriboatul *Lady Liberty* alături de alți 300 de voiajori de pretutindeni, stau cu mâna pe trăgaciul aparatului de fotografiat și aștept cu neliniște întâlnirea cu magica zeiță romană *Libertas* a cărei siluetă minusculă o pot zări în depărtare. Vaporul își turează motoarele puternice care sorb cu lăcomie păcură și apoi pufnesc pe coșuri fum negru și gros. Înaintăm în larg și observ cum *giuvaerul*

turcoaz începe să sporească, în timp ce buchetul de zârie-nori argintii pe care l-am lăsat în urmă se topește pe mal. După câteva zeci de minute căpitanul sugrumă motoarele la *ralanti*, trasează o volută imaginară ce face înconjurul statuii și apoi dirijează vasul în docurile insulei Liberty Island, acolo unde îl priponește cu odgoane împletite din funie de iută. Ajung să pun piciorul pe această insulă legendară și sunt atât de fericit încât îmi vine să zburd. Mă îndrept iute către *Statuia Libertății*. Sunt alături de alte câteva zeci de locuitori ai planetei cu care hazardul m-a ursit să fiu alături astăzi. Se simte fericirea pe chipul fiecăruia dintre noi. În ciuda vârstei statuia are o prospețime încă vie iar stratul de oxid verzui în care s-a învăluit îi conferă o grație onirică. Se fac mii de *selfie*-uri care umplu instantaneu rețelele de socializare. Realizez că mă aflu la picioarele unuia dintre cele mai celebre și râvnite simboluri ale planetei și mulțumesc pentru acestă dorință împlinită. Nu mă mai dau dus și nici nu mai știu cum să mă bucur. De aici New York-ul aflat la doar câteva mile distanță pare o delicată floare de mină încrustată cu pirită și cuarț. Intr-un târziu reușesc să învinq forța de atracție magnetică imaginară pe care o generează *Statuia Libertății* în jurul ei și mă întorc la vapor.

După un scurt voiaj debarcăm din nou, de astă dată pe insula Ellis Island. Calc pe urmele Annei Moore, tânăra irlandeză de numai 17 ani care la data de 1 ianuarie 1892 a fost prima persoană preluată de Centrul de imigranți Ellis Island. Ea sosise în America împreună cu cei doi frați ai săi pentru a-și regăsi părinții. Această poartă de intrare în *Lumea nouă* a fost deschisă până la jumătatea secolului XIX și a suferit multe tranformări în lunga sa existență iar în anul 1990 când a devenit Muzeul emigrației. Acesta este organizat în clădirea principală a *Centrului de primire al imigranților* iar celelalte construcții de pe insulă, ce au servit cu diferite funcțiuni utilitare sau auxiliare, se află astăzi în regim de conservare. Arhitectura proiectată în stilul renascentismului francez este împlinită de o fațada din

cărămidă roșie decorată cu ornamente albe de inspirație flamandă. Ajung în interiorul muzeului și sunt întâmpinat de o atmosfera ce îndeamnă la solemnitate. Aici s-a consumat drama unor oameni care s-au dezrădăcinat pentru a-și croi un destin nou dar și triumful izbânzii unei vieți cumsecade. Cufere uriașe de lemn, obiecte și documente personale, registre de evidență și foarte multe fotografii de arhivă alcătuiesc un tablou figurativ și afectiv al disperărilor, speranțelor sau idealurilor unor semeni de-ai mei a căror soartă avea să cunoască un nou început. Printre milioanele de oameni de pretutindeni care au trecut pe aici sunt mândru să găsesc și români. Recunosc straiele populare transilvănene în câteva dintre fotografiile expuse iar într-o colecție de acte de identitate descopăr pașaportul unui român originar din Orheiul basarabean ce a sosit aici în anul 1920 împreună cu familia. Deasemenea registrul cu lista selectivă a imigranților celebri menționează actorii de origine română Edward G. Robinson și Johnny Weissmuller care au avut cariere cinematografice strălucite și roluri memorabile în sute de filme din perioada epocii de aur de la Hollywood. Până să mă îmbarc pentru drumul de întoarcere pe continent scrutez împrejurimile și observ în depărtare albia râului Hudson și profilul inconfundabil al podului aninat în cabluri de oțel Brooklyn Bridge. Pe drum îmi mai iau de câteva ori *la revedere* de la *Zeița Libertății* care se pierde pe linia orizontului.

Mă întorc în oraș și traversez în diagonală parcul *Battery Park* care este animat de turiști și artiști de toate felurile, unul mai spectactaculos decât altul. Printre ei remarc un afro-american ce-și poartă părul împletit în zeci de *dreadlocks*-uri ce stau ghemuite sub o căciulă tricotată din lână multicoloră, asemeni discipolilor jamaicani ai ideologiei spirituale Rastafari. Acesta bucură trecătorii cu acordurile unor refrene contemporane celebre pe care le reinterpretează slujindu-se de vibrațiile celeste ale unui instrument metalic straniu. Doi acrobați cu trasături hispanice sfidează gravitația

și execută incredibile numere de gimnastică ori echilibristică spre încântarea unanimă a privitorilor. Îmi mai stârnește interesul virtuozitatea bătrânului asiatic care mânuiește cu tandrețe arcușul încovoiat al unui instrument arhaic și care risipește în jurul său o combinație de tonuri grave și acute auzite parcă tocmai din îndepărtatele stepe chineze. Diversitatea spectacolului creat de oameni cu har este magică, magnifică și magnetizantă.

Sunt în New York și socot că o sesiune de târguieli este nu numai un privilegiu ci mai degrabă o datorie. Aleg *Macy's*, unul dintre *mall*-urile cu mare răspândire și apreciere pe aici și care aparține unui lanț de magazine fondat de Rowland Hussey Macy și inaugurat în anul1858.

Cel mai rapid și ieftin mijloc de locomoție în megametropolă este metroul, dar acesta se dovedește a nu fi și cel mai facil ori sigur. Aventura de la metroul newyorkez a fost una plină de emoții și surprize. Sistemul public de transport cu trenuri subterane este unul îmbătrânit, probabil și ca urmare a faptului că are o vârstă centenară. Acesta a fost construit de trei companii separate, independente și concurente care s-au unificat după anul 1940 și au conectat întreaga rețea de trasee. Dispozitivul automat de la care trebuie să capăt tichetul de călătorie îmi pare destul de urâcios. Pe lângă faptul că are un *display* cu *meniu* confuz și neprietenos, seamănă mai degrabă cu un aparat de pocher electronic, pune o grămadă de întrebări și peste toate acestea nu acceptă defel bancnote șifonate. După câteva șovăieli și o lungă chibzuință sunt cu biletul în mână și constat că alegerea șirului de turnicheți prin care trebuie să trec pentru a ajunge la peron seamănă cu un joc de *ruletă rusească*. Sistemul de organizare și dirijare al rutelor îmi pare prea complicat și imprecis. Pe de altă parte traseele sunt încâlcite, înnodate și codificate în nu mai puțin de unsprezece culori. Totul culminează cu detaliul absolut crucial *downtown* sau *uptown* care indică sensul de mers pe o anumită direcție, adică spre centrul orașului ori către periferiile

rezidențiale. În atare situație m-am simțit părtaș la un joc de noroc în care numai inspirația și providența m-au ajutat ca la ceas de seară să nu nimeresc din greșeală în vreunul dintre cartierele deocheate ale orașului: *Bronx, Harlem* sau *Brooklyn.* Nici vagoanele trenurilor subterane nu sunt foarte moderne așa cum te-ai aștepta într-un oraș ca New York, dar nu sunt dezamăgit câtuși de puțin. Stau pe scaun, sunt fericit și mă simt de parcă aș face figurație într-un film american. Atunci când se deschid ușile simt cum mă izbește în față curentul de aer pe care trenurile îl comprimă ca niște pistoane ce pompează neobosit prin tunelurile subterane ale New York-ului. Singurul care izbutește a-mi izgoni neliniștea este gândul că într-o caldă dimineață de toamnă a anului 1954 același șuvoi de aer a fluturat până deasupra taliei rochia albă a frumoasei Marilyn Monroe, pe când se afla, nu departe de aici, chiar deasupra grătarului unei aerisiri de metrou de pe Lexington Avenue în timpul filmărilor pentru *The seven years itch-1955*.

După ce am traversat preț de trei sferturi de oră galeriile tainice ale pântecului newyorkez, gura de metrou mă aduce chiar în apropierea *supermaket*-ului pe care îl ținteam. Un adevărat colos arhitectural așezat pe unghiul de răscruce dintre două artere rutiere și care se înalță pe șase niveluri dintre care două sunt subterane. Nu sunt mare amator de *shopping* așa că odată ajuns în megacentrul comercial *Macy's* nu fac decât să cutreier standurile în căutarea unui raion care negustorește *blugi,* numele pe care noi românii l-am atribuit dragilor nădragi americani. Nu cred că aș găsi un loc mai bun în lume de unde să-mi cumpăr legendarii pantaloni albaștri cusuți din țesătură de bumbac și garnisiți cu capse metalice, decât din țara care i-a inventat și care a impus o salopetă de lucru drept veșmânt revoluționar ce a dăinuit tuturor modelor. În anul 1847, atunci când afaceristul german *Levi Strauss* a ajuns în New York și a început să croiască pantaloni rezistenți pentru mineri și văcari, nimeni nu și-a imaginat că era începutul unei epoci vestimentare unice pe

mapamond. Înșfac o pereche de *bluejeans* și câteva tricouri inscripționate cu marca *Levi´S* și sunt peste măsură de încântat pentru alegerea făcută. Nici nu aș putea fi altfel după ce în toată perioada adolescenței, eu și toți cei din generația mea, am tânjit după celebri blugi americani. Îmi amintesc de vremurile în care acești pantaloni erau considerați de autorități drept însemn suprem al decadenței capitaliste. Îmi face plăcere să găsesc pe rafturi mărci istorice de bluejeans care îmi provoacă amintiri plăcute: *Lee, Rifle* ori *Wrangler*. Nici nu mai contează că toți sunt produși exclusiv în țări ca Pakistan, Bangladesh sau India. Mâna de lucru ieftină este în epoca globalizării pe care o trăim cel mai prețios bun tranzacționat în competiția feroce dintre corporații. De fapt în nici unul dintre magazinele prin care am umblat până acum nu am găsit vreun produs pe care să scrie *Made in U.S.A.* Circulă o anecdotă urbană conform căreia, pentru a mai ameliora statisticile referitoare la volumul de marfă produs în America ar fi indicat ca și lanțul de restaurante fast food McDonald´s să fie inclus pe lista producătorilor cu domeniul de activitate *asamblare de burgeri*. Din câte am văzut această butadă este pe jumătate adevărată ținând cont că majoritatea covârșitoare a angajaților care lucrează în acest tip de restaurante provine din aceleași țări orientale. Odată terminată repriza de târguieli mă îndrept spre hotel ca să așez cu grijă în bagaje cadoul pe care mi l-am făcut și care mă îndeamnă să fiu nostalgic.

O nouă zi în care sper să pot savura în priză directă vibrația, pulsul și vraja acestui oraș minunat pe care îl iubesc deja. Facem o plimbare la șosea și vom începe cu vizitarea monumentul comemorativ *National September 11 Memorial &Museum.* Acest complex arhitectural impozant a fost dezvelit în anul 2011 și este închinat memoriei celor 2977 de oameni ucisi în atacul terorist de la 11 septembrie 2001 îndreptat împotriva turnurilor gemene *World Trade Center*. Rezultat al inspirației și colaborării dintre arhitectul Michael Arad și peisagistul Peter Walker această operă grandioasă

denumită sugestiv *Reflecting Absence* fost selectată din mii de proiecte propuse de *designeri* proveniți din peste 60 de țări. Ansamblul memorial se concentrează în jurul parcului stăpânit de cele două fântâni alegorice săpate la o adâncine de nouă metri și placate cu lespezi șlefuite de granit negru. Acestea sunt plăsmuite într-o arhitectură austeră și statornicite în mod simbolic exact pe conturul fundațiilor celor două turnuri prăbușite. De jur împrejur au fost plantați 400 de stejari albi care întregesc atmosfera solemnă. Pe parapeții de bronz ale fântânilor sunt gravate numele celor dispăruți. Există unele controverse legate de prezența pe lista victimelor a numelui cadetului de poliție Mohammad Salman Hamdani, un american cu origine pakistaneză și de religie musulmană. De cealaltă parte se reproșează lipsa limbii arabe printre cele în care au fost tipărite broșurile și materialele de prezentare ale memorialului. Aceste detalii nu fac decât să hrănească resentimentele rasiale și religioase ce mocnesc în spatele complezenței oficiale. Zeci de cuburi masive cioplite în piatră sunt rânduite la umbra copacilor pentru odihna și reculegerea vizitatorilor. Printre acești arbori se află și veteranul supranumit *Supraviețuitorul*, un pom plantat în anii `70 și care a rezistat ca prin minune dezastrului ce s-a abătut asupra acestui loc în urmă cu aproape două decenii. După cum am înțeles deja, americanii au un cult deosebit pentru *memoriale* iar acesta mi se pare unul frumos, sugestiv și totodată îndrăzneț prin simplitatea mijloacelor estetice puse în valoare și îmbinate cu bun gust. Este un parc plin permanent cu vizitatori a căror prezență face viață grea zecilor de polițiști vigilenți, înarmați și secondați de câini inteligenți. Sunt atenți la maximum și urmăresc fiecare mișcare suspectă, cum dealtfel este firesc ținând cont de simbolistica dureroasă pe care acest loc îl ocupă în conștiința poporului american. În anul 2014 a fost inaugurat în acest perimetru și muzeul dedicat tragediei care a lovit poporul american. Acesta adăpostește rămășițele unei scări interioare pe care au reușit să se salveze o parte dintre supraviețuitori,

fragmente din corpul aeronavelor deturnate dar și o arhivă tulburătoare ce conține mii de fotografii și ore de înregistrări video sau audio. În partea de nord a parcului americanii au finalizat tot în anul 2014 un ansamblu arhitectonic format din șapte construcții dintre care se înalță maiestos *One World Trade Center* supranumit și *Freedom Tower*. Acest *sky-scraper* ridicat în amintirea *Turnurilor gemene* este o construcție superbă înaltă de peste 540 de metri care atrage atenția prin proporțiile echilibrate și profilul zvelt îmbrăcat cu fațete din oglindă. Mai mult, arhitectul David Childs a conceput o structură de rezistență despre care susține că ar fi indestructibilă. Dealtfel supradimensionarea anumitor elemente de siguranță a generat comentarii răutăcioase ale ziariștilor care au afirmat că aceste măsuri constructive de securitate intenționează să disimuleze o anumită atitudine paranoică și au botezat clădirea *Turnul fricii*.

Un tur cu autocarul pe arterele aglomerate ale Manhattanului până la *Times Square* îmi oferă privilegiul de a admira încă odată miracolul urban al cărui aer îl respir cu nesaț de câteva zile. Cafenele, biblioteci, clădiri de birouri, restaurante, *boutique*-uri, piațete, parcuri, florării, galerii de artă ori apartamente rezidențiale, toate stau înșirate aristocratic pe marginea caroiajului stradal. Disciplina arhitecturală este frântă pe neașteptate de constructii legendare. Frivolul *Trump Tower* bravează cu detaliile sale aurite, delicioasa clădire *Flatiron* ispitește cu forma sa de felie de tort supraetajat, veteranul *Empire State Building* dă binețe newyorkezilor cu noblețea sa nonagenară, capitalistul *Rockeffeler Center* sfidează cu alura arogantă și imperialistă, iar disticția neogotică a bisericii *St. Patrick's Cathedral* binecuvântează orașul cu duhul divinității papale.

Nu știu dacă este adevărată legenda conform căreia acest loc s-ar distinge tocmai din spațiul cosmic, dar știu că am simțit de la cota zero freamătul teribil al pieței Times Square. Adoptând încă din anul 1904 numele publicației New York Times care și-a stabilit

sediul în turnul One Times Square din vecinătate, această piață pietonală a parcurs în lunga sa existență un lung ciclu de transformări. Epocii de înflorire economică și spirituală a începutului de secol XX i-a urmat o perioada acută de promiscuitate care a atins apogeul în anii `80. După ce am văzut filmele *Midnight Cowboy-1969* și *Taxi Driver–1976* îmi este ușor să fac o comparație între acele vremuri, în care prostituția, crima organizată și traficul de droguri își aveau sălașul aici, și ziua de astăzi când o simplă țigară fumată în Times Square se poate solda cu o amendă de 50 de dolari. Mă uit în jur și sunt învăluit de senzații nemaiîntâlnite. Panourile publicitate colosale, cu miliarde de pixeli care își schimbă culoarea și mesajul la interval de câteva secunde, interacționează la nivelul creierului și îmi tulbură interpretarea informațiilor percepute de receptorii senzoriali într-un efect deopotrivă agreabil, insidios, hipnotic și iluzoriu pe care nu l-am mai trăit. Îl asociez cu efectul unui narcotic vizual. Acum înțeleg de ce un sfert de miliard de oameni sunt atrași zilnic de cel mai fierbinte punct al New York-ului. Cum a ajuns o simplă piață pietonală așezată în calea unui trafic infernal să aibă un asemenea efect magnetizant este greu de presupus. Unul dintre secrete ar putea fi celebra *Times Square Ball*, mingea care la fiecare sărbătoare a revelionului este lăsată să alunece în jos de pe un turn special pentru a face loc celei ce simbolizează noul an. Evenimentul simbolic săvârșit la fiecare cumpănă dintre ani atrage în piață un milion de spectatori și încă un miliard de privitori ai canalelor media. Această tradiție a apărut ca o replică la interdicția primăriei de a folosi focuri de artificii și durează din data de 31 decembrie 1907, cu doar două excepții provocate de restricțiile din perioada Celui de-al doilea război mondial. Această sferă emblematică a evoluat în mai multe etape, de la una confecționată din lemn și echipată cu 100 de becuri până la cea de astăzi care este acoperită cu fațete de cristal și luminată de 30.000 de leduri. Același lucru se poate spune și despre panourile publicitare care au evoluat

spectaculos, de la cel electric montat în anul 1917 și până la sutele de metri pătrați de pixeli care încântă astăzi trecătorii. Privesc și fotografiez pe oamenii frumoși din jurul meu. O domnișoară cu pielea de culoarea ciocolatei își ține buzele în căutarea *selfie*-ului ideal, doi îndrăgostiți cu părul bălan șed direct pe trotuar și se sărută nestingheriți, un bărbatul îmbrăcat în varianta vivantă a Omului Păianjen stă nemișcat și așteaptă un bănuț de la trecători, o mireasă taiwaneză a venit cu mirele să facă fotografii pentru albumul de nuntă, un tânăr hispanic acoperit cu *poncho* în carouri cărămizii încearcă să surprindă o panoramă fotografică, câțiva turiști dintr-un autocar *Hop on–Hop off* mă salută cu mâna ridicată, o polițistă mignonă patrulează însoțită de un câine Labrador, creola Alicia Keys surâde dintr-un panou publicitar, și pe latura nordică a pieței zeci de oameni stau și se bucură pe faimoasele *Red stairs,* treptele roșii care oferă în întregime tabloul perfect al miracolului citadin numit Times Square. Este una dintre cele mai seducătoare și electrizante atmosfere în care am avut șansa să mă aflu vreodată. Mă așez pe o bordură, privesc în continuare oamenii și fac sute de fotografii care îmi vor alina dorul de acest loc.

În călătoriile mele am avut prilejul să descopăr că fiecare mare oraș al lumii cultivă un soi de venerație urbană pentru parcuri. Metropola newyorkeză nu putea face excepție. Grădina publică *Central Park* nu este cea mai mare din oraș dar cu siguranță cea mai frumoasă, cea mai iubită și poate cea mai telegenică, ținând cont că în acest loc s-au filmat cadre pentru sute de producții cinematografice. Îmi amintesc cu drag doar de *Kramer vs. Kramer-1979*, *When Harry Met Sally-1989* ori *Breakfast at Tiffany's-1961*. Parcul a fost deschis în anul 1859 iar întinderea sa de peste 300 de hectare cuprinde zone împădurite, pajiști, iazuri, curgeri de apă, grădini zoologice, secțiunile tematice dedicate unor personalități, restaurante, *mall*-uri, teatre de vară, patinoare, trasee pentru *jogging*, ciclism sau *skateboarding*, monumente și opere de artă, toate

alcătuind o colecție variată de atracții care sunt vizitate anual de câteva zeci de milioane de turiști sau localnici.

Astăzi am onoarea să pot adresa un omagiu lui John Lennon, fondatorul formației *The Beatles* și unul dintre cei mai mari muzicieni din toate timpurile. Facem o oprire în fața exclusivistului imobilul Dakota în care a locuit John Lennon împreună cu soția sa Yoko Ono, începând cu primii ani ai deceniului șapte din secolul trecut și până la asasinarea acestuia din 8 decembrie 1980. Chiar de pe locul oribilei crime, aflat sub arcada pasajului de intrare în hotel, ne privește astăzi portarul costumat ca un general în zi de paradă. Acesta își etalează cu distincție vipușca purpurie, fireturile aurii, bumbii lustruiți, epoleții înstelați, cozorocul înfrunzit, mănușile albe și pantofii lăcuiți. Traversăm strada spre zona din Central Park dedicată muzicianului și denumită *Strawberry Fields*, după numele unui cântec pe care Lennon l-a compus în amintirea viselor copilăriei sale. Întâlnesc aici un grup de nostagici fără de leac ai idolului lor John Lennon. Îmi place să-i privesc și să-i ascult. Cel cu plete cărunte ciupește corzile unei chitare vechi, iar altul cu barba colilie se tânguie șuierând într-o minusculă armonică *Hohner*. Amândoi au pe nas ochelari rotunzi din sârmă și murmură acorduri din *Hey Jude, Let It Be* ori *Yesterday*. Cel de-al treilea își poartă vesta din velur mușchi peste o cămașă înflorată și vinde fotografii alb-negru cei înfățișează pe cei patru beatleși. Fac câteva cumpărături de suflet și le admir din mers până să ajung la memorialul dedicat muzicianului.
Mozaicul circular executat din *tesserae* albe și negre este încastrat în paviment și caligrafiază cu litere majuscule titlul cântecului pacifist *Imagine* compus de John Lennon în anul 1971. Creația artistului Bruce Kelly a ținut cont de îndrumarea lui Yoko Ono care a considerat că o statuie nu ar fi fost potrivită pentru spiritul inovator și rebel al lui Lennon. Mă îndepărtez de grup și încerc să-mi găsesc câteva clipe de liniște, chiar aici pe locul în care cenușa lui Lennon își arde eternitatea.

*Lasă-mă să te iau cu mine/ fiindcă merg spre Câmpiile de căpşuni/ Nimic nu-i real şi nu e nimic de care să te prinzi/ Doar Câmpii de căpşuni pentru totdeauna.*The Beatles. Strawberry Fields Forever

Sunt năpădit de emoție și mă pregătesc pentru a vizita cel mai mare muzeu de artă de pe continentul american și al patrulea din lume după Luvru din Paris, Ermitaj din Sankt-Petersburg și Muzeul Național al Chinei din Beijing.

Fix la adresa 1000 Fifth Avenue New York City de pe latura estică a parcului Central Park mă întâmpină grandios Metropolitam Museum of Art, sanctuarul artei universale pe care toată lumea îl alintă *The Met*. Elemente ale neoclasicismului francez precum și influențe gotice ori renascentiste au fost armonizate în arhitectura *Beaux-Arts* a giganticei clădiri care adăpostește un patrimoniu universal inestimabil. Înainte de a-mi cumpăra bilet de intrare mă așez pentru câteva momente pe treptele albe care urcă spre intrarea principală și mă delectez cu spectacolul fascinant al străzii. Sunt fericit să fiu împreună cu alți iubitori ai artei veniți de aiurea și mă las pradă încântării de a asculta o formație insolită de muzicieni. Un grup vocal format din patru băși afro-americani trecuți de prima tinerețe săvârșesc pe trotuar un soi de *jam-session* în care combină cu virtuozitate frazări acustice împrumutate din *jazz*, *gospel* și *blues*. Vocile lor mature se armonizează în registre grave și tonuri joase în timp ce fiecare dintre ei ține susține ritmul și măsura pocnind puternic din falangele noduroare înnobilate cu inele masive din argint. Sunt îmbrăcați în costume *all-black* ce contrastează cu bărbile cărunte iar distincția întregului tablou este desăvârșită de un contrabas gigantic ale cărui coarde ciupite intră în rezonanță absolută cu frecvența metalică a ecoului vocal izvorât din cvartetului de glasuri guturale.

Cunoscând imensitatea muzeului fac un calcul simplu și trag concluzia că cele două milioane de piese din expoziția permanentă ar

necesita mai bine de trei săptămâni de zile și nopți fără pauză pentru a putea zăbovi preț de măcar o secundă în fața fiecăreia dintre ele. Nu am decât patru ore la dispoziție și aleg să fac o vizionare sumară a artefactelor ce aparțin preistoriei, pentru ca apoi să-mi pot găsi răgaz în a contempla tihnit epopeea artistică a umanității. Încep de la rămășițele unui instrument casnic confecționat din silex datând din paleoliticul inferior, continui cu perioada neoliticului, epocile bronzului și fierului, iar în cele din urmă vizitez secțiunea muzeului consfințită evului mediu. Sunt captivat să derulez istoria omenirii revelată prin mii de unelte, podoabe, obiecte de artă și relicve aflate într-o stare de conservare incredibilă pentru vechimea lor. Am avut ocazia să văd câteva muzee de artă renumite din lume dar modul în care acestea au fost restaurate, prezervate și expuse aici este unul de excepție. Mânat de nerăbdare iau cu asalt sectorul de artă care adăpostește capodopere plăsmuite din perioada Renașterii și până astăzi. Mă simt stânjenit când îndrăznesc să pretind că inspir același aer pe care în travaliul lor creator l-au expirat genii ca Jan van Eyck , Caravaggio, Bruege, El Greco, Velázquez, Rembrandt, Rubens, Goya, Delacroix, Manet, Degas, Renoir, Vincent van Gogh, Toulouse-Lautrec, Cézane, Monet, Gaugain, Picasso, Matisse, Ingres, Miró, Braque, Modigliani, Léger, Gris, Pollock, Dali, Warhol sau Michelangelo, Rodin, Giacometti ori Brâncuși. Oare ce puteam să visez mai mult? După patru ore în care mi-am dezmierdat sufletul și ochii cu aceste comori ale sublimului, sunt sleit de puteri și caut ieșirea. Aș fi dorit să pot povesti mai mult despre cele șapte secole de artă prin care am cutreierat dar cuvintele nu-mi ajung. Tot ce știu este că m-am încărcat cu frumos cât să-mi ajungă pentru o viață întreagă.

Aerul de afară este rece, cerul aproape negru și bate un vânt aducător de ploaie care îmi pare a fi o nălucă rătăcită a uraganului botezat *Dorian* care de o săptămână face ravagii în sudul coastei de est a Statelor Unite. Îmi este foame și îmi cumpăr de la chioșcul ambulant de vis-a-vis un *hotdog* pe care îl savurez în liniște. Mi-am

ales un pui de platan sub care mă adăpostesc de teama picăturilor de ploaie care au început deja să cearnă din nori. Nu îmi pot lua ochii de la picioarele lungi și tatuate ale unei domnișoare care face echilibristică pe o bicicletă de culoare galben neon. Valurile înspumate în tonuri de albastru și cenușiu ce freamătă pe coapsele ei albe îmi aduc aminte de xilogravurile pe hârtie de orez ale pictorului japonez Katsushika Hokusai pe care tocmai am avut privilegiul să le admir în seria celor *36 de imagini ale muntelui Fuji* din Metropolitam Museum of Art. Cerul picură din ce în ce mai tare. Mă aventurez să plec în căutarea celei mai apropiate stații de metrou. Este frig, plouă cu găleata, sunt ud până la piele dar și fericit să primesc această cazană ca pe un ritual creștin de inițiere. Este ultima seară în New York și mă predau sedus pe viață de acest oraș. Marele cineast de origine cehă Milos Forman a afirmat cândva: *Cobor din taxi și găsesc pesemne singurul oraș care în realitate arată mai bine decât pe cărțile poștale.* Subscriu.

Este ora prânzului și autocarul tocmai ce ne-a condus la terminalul de plecări al aeroportului John F. Kennedy International Airport. Îmi iau *la revedere* de la Hector și îi strâng mâna în semn de mulțumire pentru zilele în care ne-a călăuzit în siguranță. Urmează să urcăm la bordul unei curse aeriane cu destinația Miami, Florida, pentru ultimele trei zile ale aventurii americane.

După ce trec prin rigorile controlului de securitate, aflu drumul către poartă de îmbarcare și apoi caut un restaurant în care să-mi treacă mai ușor cele două ore rămase până la decolare. Găsesc unul cu aspect minimalist, practic și modern. Este o variantă *high-tech* a clasicelor bistrouri americane în care barul de formă elipsoidală este încojurat de scaune înalte cu un singur picior. În golul din interiorul ovalului ospătarul pregătește mâncarea și băuturile direct sub privirile clienților. În fața mea găsesc o tabletă electronică conectată la internet pe care încep să o examinez. Constat că are instalate o mulțime de programe care oferă informații diverse

despre ultimele ştiri, meteo, programul zborurilor, ghiduri turistice, jocuri, filme, muzică, dar şi un meniu de pe care se poate da comanda în variantă *on-line*. Mă joc cu ferestrele tactile de pe *display* şi navighez prin toate opţiunile aplicaţiei *software,* iar apoi cercetez oferta preparatelor culinare şi lunga listă a sortimentelor de bere. Încerc să aleg ceva cât mai original. Selectez *Burger Pat LaFrieda Style* şi bere *Lagunitas India Pale Ale* şi apăs tasta *enter*. Pe ecran apare o fereastră care îmi oferă detalii despre modalitatea de achitare. Îmi strecor cardul bancar prin fanta dispozitivului *point of sale* de pe marginea mesei, primesc confirmarea plăţii şi aştept. Barmanul observă validarea comenzii pe propriul său monitor şi începe să o pregătească. Până să fiu servit am timp să citesc de pe tabletă o scurtă poveste despre istoria burgerului pe care urmează să-l mănânc. Pat LaFrieda este strănepotul unui italian din Napoli care a imigrat în America în anul 1909 şi a deschis o măcelărie în Brooklyn treisprezece ani mai târziu. Afacerea s-a dezvoltat în timp şi astăzi păstrează secretul unei reţete de maturare naturală a cărnii de vită folosită la prepararea burgerilor. O poveste de viaţă frumoasă care îmi aduce aminte de farmecul filmelor ce descriu atmosfera cartierelor newyorkeze în care imigrantii italieni s-au stabilit la începutul secolului XX. *The Godfather- 1972, Mean streets-1973, A Bronx tale-1993* şi *Once upon a time in America-1984* sunt doar câteva dintre acestea. Muşc cu poftă din burgerul suculent în timp ce analizez eticheta de pe sticla de bere. Iau o primă înghiţitură din băutura aurie şi mă simt cucerit de revelaţia celei mai bune pe care am gustat-o vreodată. O aromă pregnantă de plante necunoscute mă amăgeşte şi în acelaşi timp îmi dezmiardă papilele gustative. Pare mai degrabă un balsam pentru simţuri şi un leac pentru suflet decât o simplă bere. Sedus iremediabil de licoarea fermecată care mi-a răsfăţat şi pişcat cu tandreţe limba, mă delectez cu încă o sticlă de *Lagunitas* şi mă pregătesc pentru zborul de trei ore până la Miami.

Privesc pe fereastra autocarului care ne transferă de la aeroport către hotelul situat pe o plajă din Miami Beach. Oare ce poate să sune mai promițător? Traversăm orașul și admir zvelțețea sutelor de zgârie nori care își implântă crestele în albastrul desăvârșit al cerului. Cocotierii fercheși aliniați pe marginea șoselei se oglindesc cu infatuare pe pereții de sticlă ai clădirilor. Totul este limpede, frumos și fără cusur. Orașul Miami este capitala economică a statului Florida și deține un loc fruntaș în topul celor mai prospere orașe din țară. Deasemenea este printre cele mai curate centre urbane ale Statelor Unite, după un clasament ce ia în considerare atât calitatea apei și a aerului dar și întinderea suprafețelor verzi. *Capitala Americii latine*, așa cum este supranumit datorită ponderii mari a populației de origine cubaneză, Miami este un puternic centru financiar aici aflându-se cea mai mare concentrație a băncilor internaționale dintre toate orașele țării. Zona rezidențială este una foarte luxoasă. Aici dețin proprietăți private mulți dintre bogații lumii: vedetele pop Ricky Martin, Cher, Shakira, Jennifer Lopez, Gloria Estefan, Lenny Kravitz, starurile de cinema sau televiziune Matt Damon, Sylvester Stallone, Oprah Winfrey ori celebritățile sportive Anna Kournikova, David Beckham, Floyd Mayweather sau Shaquille O'Neal. Și platourile de filmare ale studiourilor de cinema au profitat din plin de atmosfera ofertantă și generoasă a orașului Miami. Aici s-au turnat unele dintre cele mai remarcabile filme care au doborât topurile de premii sau *box-office*: *Scarface-1983, The bodyguard-1992, The Champ-1979* sau *Casino Royale-2006*. Primul lucru pe care mi-l doresc acum este să fac o baie în oceanul Atlantic.

Ajungem la hotelul *Holiday Inn Express* care se află așezat chiar pe malul oceanului, apoi îmi las valiza în cameră și plec într-un suflet direct pe plajă. Adaptarea termică de la aerul condiționat din hotel la clima subtropicală de afară îmi pare o povară greu de îndurat. Ajung pe plajă și constat cu surprindere că este aproape pustie. Doar câțiva oameni sunt răsfirați pe una dintre cele mai faimoase plaje ale

lumii. Înafara valurilor oceanului, care mi se par uriașe, învolburate și chiar agresive, e o liniște frapantă. Îmi aleg un loc cât mai aproape de apă, mă așez pe prosop și încerc să mă adaptez atmosferei pe care nu am mai întâlnit-o niciodată pe vreo altă plajă. După o jumătate de oră mi se face dor de o clătită rece cu magiun de prune, o gogoașă înfuriată tăvălită prin zahăr tos, o plăcintă cu brânză de burduf care arde și frige dar n-are gură să strige, un șuberec cu carne de oaie țurcană, un porumb fiert, o mână cu semințe de floarea soarelui, o bere de Azuga, o poză cu maimuța sau cățelul Lassie, niște nămol de la Techirghiol, o *piatră aspră de baie*, o manea jelită de Adrian Copilul Minune, un cuplet cu Țociu și Palade, sau de orice ar putea să-mi aline dorul de atmosfera plajelor de la Marea Neagră care, în mod bizar, simt că îmi lipsește. Sunt un om solar, iubesc tot ce ține de litoral, estival, soare și apă, și tocmai de aceea mă întristează acesta ambianță aparent fără viață. Mă uit în lungul plajei și observ aceeași liniște și pustietate. Chibzuiesc că este posibil să nu fi nimerit sezonul potrivit. Stau la soare, cuget și din când în când intru în apă temându-mă de puterea valurilor înalte. Se pare că în Miami viața de noapte este adevăratul punct *forte*.

Spre seară fac o plimbare de recunoaștere prin zona orașului destinată distracției și petrecerilor. Miami Beach este de fapt o insulă desprinsă de continent și departe de lumea agitată a metropolei. Legătura cu *downtown* se face prin câteva poduri rutiere care traversează golful Biscayne Bay. Ca să fiu sincer, fără să mai pun la socoteală căldura greu de suportat, trăiesc o oarecare dezamăgire. Deși se spune că banii făcuți la New York se cheltuie la Miami, aici hotelurile, reședințele și restaurantele îmi par demodate, pe stradă este lume puțină iar cele câteva terase întâlnite sunt inerte și aproape goale. Înafara superbelor masini italiene *Lamborghini, Maserati* sau *Ferrari* care însuflețesc cumva bulevardele, nimic nu a reușit să-mi spulbere decepția.

Aflându-mă în căutarea unui magazin alimentar din care să-mi cumpăr câte ceva pentru cină, era să nu remarc imobilul care a aparținut creatorului de modă Giani Versace. *Casa Casuarina* este numele acestei splendide proprietăți construită în cel mai aristocrat stil și care combină elegant și armonios elemente de arhitectură gotică, venețiană, arabă, renașcentistă, spaniolă și Beaux-Arts. Vila a fost comandată în anul 1930 de un magnat american din industria petrolului și în decursul anilor a fost deținută de mai mulți proprietari, fiecare dintre aceștia contribuind la desăvârșirea peisagistică ce inundă curtea interioară. Astăzi conacul este transformat în hotel de lux iar închirierea unei camere costă 500 de dolari pe noapte. Locul a fost dintotdeauna învăluit de legendă și mister. De la povestea care spune că arhitectul a fost inspirat de povestea unui arbore din familia *Casuarina esquisetifolia* ce a supraviețuit uraganului devastator care a lovit în anul 1926 sudul Floridei și până la asasinarea lui Giani Versace șapte decenii mai târziu.

Rătăcesc pe aleile din zona falezei și mă impresionează mulțimea de parcuri în care există diverse facilități destinate activităților sportive, ceea ce dezvăluie încă odată cultul pe care îl au americanii pentru mișcarea fizică. Pretutindeni pot vedea fileuri de volei, panouri de baschet, aparate de *fitness*, piste pentru patine cu role ori biciclete și nenumărate platforme dedicate *skater*-ilor.

Tresar de fiecare dată la trecerile de pietoni atunci când la culoarea roșie a semaforului o voce de robot cu inflexiuni metalice rostește necontenit: *Wait! Wait! Wait!*. În contrast cu aerul boem al orașului se pare că incidența accidentelor de circulație este foarte mare și o astfel de măsură de avertizare acustică suplimentară este menită a reduce numărul acestor evenimente nefericite.

Găsesc un *market Walgreens*, o rețea de magazine foarte răspândită prin America, și fac un tur al rafturilor cu produse alimentare profitând în același timp de binefacerea aerului

condiționat din interior. Nedumerirea, pe care dealtfel am încercat-o pe toată durata ședерii în Miami, de a începe orice discuție cu *Buenos dias* sau *Hola* și de a o termina cu *Gracias* și *Adios* îmi este pe deplin lămurită atunci când aflu că trei sferturi dintre localnici sunt hispanici. Dintre aceștia peste jumătate au origine cubaneză, fapt ce a impus limba spaniolă ca fiind *de facto* cea oficială. Alături de cele câteva conserve și *sandwich*-uri pe care le-am pus în coșul de cumpărături adaug și câteva sticle de bere *Lagunitas*, băutura minune pe care am avut bucuria să o reîntâlnesc aici. Mai târguiesc niscaiva mărunțișuri și mă duc la hotel să-mi savurez în tihnă licoarea amăruie, parfumată și înțepătoare.

Astăzi vom face o incursiune rutieră prin cele mai spectaculoase cartiere ale orașului Miami. Prima oprire a turului de autocar va fi în cartierul denumit nostalgic *Little Havana*. *Pequeňa Habana,* așa cum i se spune în limba spaniolă, este cartierul apărut la începutul anilor `60 pe teritoriul unui vechi cartier evreiesc, odată cu afluxul masiv de refugiați sosiți aici după lovitura de stat din anul 1959, atunci când Fidel Castro a preluat puterea în Cuba.

Drumul paralel cu țărmul ne oferă o perspectivă frumoasă asupra golfului *Biscayne Bay* care separă peninsula Miami Beach de partea continentală a Statelor Unite. Aici putem admira zona caselor de odihnă ale celebrităților denumită sugestiv *Millionaires raw*. O înlănțuire de proprietăți cu arhitecturi cochete și grădini decorate în stil mediteranean, chinezesc, englezesc ori rustic. Curtea fiecărei case are deschidere la țărmul estuarului copleșit de plaje, pontoane și ambarcațiuni private.

Traversăm jumătatea verde și răcoroasă a orașului în antonimie cu profilul *high tech* al construcțiilor din partea modernă. *Coral Way, Coconut Grove, The Roads, Siver Bluff, Miracle Mile, Grapeland Heights, Wynwood,* sau *Little Havana* sunt câteva dintre cartierele rezidențiale luxoase și înverzite construite începând cu prima jumătate a secolului XVIII. Ghidul ne face atenți să nu ratăm

pe partea stângă a drumului cimitirul *Charlotte Jane Memorial Park Cemetery* cu cavourile sale de piatră ce par a se ivi din pământ. Acesta a devenit celebru mai ales după ce în anul 1982 regele muzicii pop Michael Jackson a filmat aici videoclipul piesei muzicale *Thriller*. Cu toate că acest peisaj funebru poate stârni frisoane, înțeleg că maniera de dispunere a criptelor pe jumătate deasupra solului este o practică obișnuită în zonele aflate la o altitudine sub nivelul mării. Putem vedea deasemenea legendarul hotel *Miami Biltmore Hotel* ridicat în anul 1926, care se fălește și astăzi cu arhitectura sa renascentistă inspirată de turnul clopotniței Catedralei din Sevilla. Președintele Roosevelt, Ducele de Windsor Eduard VIII, Judy Garland, Ginger Rogers sau chiar Al Capone s-au bucurat cândva de luxul acestui palat. Mă mândresc și eu atunci când aflu că românul Johnny Weissmuller, înainte fi devenit star de cinema în rolul lui Tarzan, a doborât un record mondial la înot în piscina acestui hotel.

Calle Ocho reprezintă coloana vertebrală a cartierului *Little Havana*. Această suburbie a orașului Miami este locuită în majoritate covârșitoare de populație cu origine cubaneză. Primul lucru pe care îl remarc atunci când intru pe strada *Strada 8,* așa cum s-ar traduce în limba română numele bulevardului, este un statuia uriașă a unui cocoș cu creasta roșie, penaj înflorat și gheare pintenate, care este așezat în mijlocul trotuarului și pe care trebuie sa îl ocolesc ca să-mi pot continua drumul. Această pasăre aproape sacră și atât de prezentă în viețile și tradițiile noastre, este asociată deseori cu bărbăția, curajul și virilitatea. Și cubanezii îi găsesc o simbolistică deosebită, așa cum este *Cocoșului Galic* pentru francezi, portughezul *Cocoș de Barcelos*, *Cocoșul valonilor* din Belgia ori *Cocoșul de Horezu* din Oltenia românească. Înaintez și pășesc peste intarsiile din marmură neagră, granit cenușiu și travertin ocru care desenează stele în cinci colțuri pe trotuarul din cărămidă roșie. Înțeleg că este o versiune cubaneză a aleii *Hall of Fame* de la Hollywood care aduce omagii

personalităților din America Latină cu care acești oameni se mândresc. Citesc numele gravate pe fiecare stea și recunosc câteva celebrități:Thalia, Gloriei Estefan și Roberto Carlos. Arhitectura construcțiilor de pe o parte și alta a străzii este simplă dar plină de vitalitate grație picturilor murale monumentale sau a mozaicurilor care îmbracă în culori stridente fiece colțișor liber. Le văd ca pe adevărate fieste și carnavaluri cromatice care pun în valoare spiritul liber și creativ al sudamericanilor. Încerc să-mi imaginez cu sufletul și cu ochii minții atmosfera care trebuie să fie aici cu prilejul sărbătorii *Viernes Culturales,* atunci când în ultima zi de vineri a fiecărei luni se desfășoară târguri de artă plastică și gastronomică, spectacole și concerte în aer liber sau diverse programe educaționale. Privesc atent picturile ce inundă zidurile și încerc să deslușesc tâlcul desenelor colorate. Teme florale, zoomorfe și antropomorfe executate în tehnici naive și cromatică primară care transmit mesaje simple și directe despre originile, valorile și idealurile acestor semeni. Sunt surprins să observ că în lunga înșiruire de personaje pictate pe pereții clădirilor lipsește cu desăvârșire imaginea emblematică a lui Ernesto Che Guevara. Se pare că acești oameni cunosc cu adevărat istoria reală și nu se lasă înșelați de chipul ingenuu al revoluționarului roșu cu beretă și plete în vânt.

Mă strădui să intru ușor în atmosferă și fac popas la o prăvălioară ce este așezată chiar la prima intersecție de drumuri. *La Esquina de la Fama* este locul în care se poate bea, după spusele frumoasei domnișoare cu trăsături incașe, cel mai bun *mojito* din lume. Sorb din băutura energizantă și rece. Este cu adevărat delicios iar din pahar clocotește ca un vulcan cubul de gheață carbonică strecurat printre frunzele de mentă proaspătă. Până să termin licoarea înmiresmată privesc peretele pictat al clădirii de vizavi. Recunosc în fresca din fața mea portretele președinților americani Abraham Lincoln și George Washington alături de muzicieni cubanezi al căror nume stă scris sub fiecare dintre ei: Beny Moré, Tito Puente, Celia

Cruz. Alături, câteva formații de muzică *salsa, rumba* sau *cha-cha* însoțesc imaginea iconică a celor patru președinți americani sculptați în piatră pe *muntele Rushmore.* Tabloul alegoric este completat cu mesajul de recunoștință *Dios bendiga y proteja a America*, care exprimă varianta spaniolă a crezului american *God Bless America*. Înțeleg acum cât de mult a însemnat pentru acești refugiați protecția americană din perioada prigoanei comuniste a lui Fidel Castro.

În tot lungul străzii *Calle Ocho* mă ademenesc magazine de artă și suvenire, baruri, restaurante și mai ales micile manufacturi de *cigarro*. În fiecare dintre aceste afaceri de familie există mici ateliere care confecționează chiar în văzul clienților renumitele țigări de foi cubaneze. Tot aici sunt amenajate separeuri elegante în care amatorii pot degusta în tihnă aroma trabucurilor. Aleg să vizitez magazinul unuia dintre cei mai renumiți producători din domeniul produselor de tutun. În prag mă întâmpină bătrânul Don Pedro Bello, un septuagenar creol, frumos și distins ce șade pe un balansoar colonial împletit din răchită. Poartă cămasă de in, pălărie de pai cu boruri rulate și un trabuc ce fumegă de sub mustățile albe. Atmosfera din interior este una pe cât de exotică și rafinată pe atât de seducătoare. Mă las cucerit de rafturile din lemn lăcuit pe care sunt rânduite sute de *havane* în toate formele și mărimile, pereții tapetați cu imagini de arhivă din vremurile glorioase ale Cubei, fotografii cu autograf ale unor vedete care au pășit pe aici și miniaturi ale legendarelor mașini americane din anii `50: *Chevrolet, Buick* și *Chevy Impala*. Tot aici se află atelierul în care degetele subțiri ale unei doamne rulează cu dibăcie, virtuozitate și grație foile de tutun ca într-un bizar ritual falic. Tabloul fermecător este întregit de aroma de tabac fin care învăluie încăperea, și mai ales de prezența fiului moștenitor care, fără a părea deranjat de prezența vizitatorilor, poartă cu dezinvoltură o conversație telefonică și un trabuc uriaș în gură, ambele aprinse. După engleza baritonală și accentul *latino* al dialogului îmi închipui că negociază o afacere cu Tony Montana, celebrul traficant origine

cubaneză întruchipat memorabil de Al Pacino în filmul *Scarface-1983*. Aparența virilă al patronului este completată de constituția atletică, fruntea aztecă cioplită parcă, obrazul smead, părul lucios arat spre spate și mai cu seamă de tatuajele explicite bătute pe antebrațele late.

După ce cumpăr o havană și izbutesc să mă desprind cu greu de acest loc parcă decupat dintr-un film, încerc să mă decid asupra unui restaurant pentru masa de prânz. Se pare că este o misiune grea ținând cont de numărul mare de localuri îmbietoare de pe *Calle Ocho*.

Old's Havana Cuban Bar&Cocina este alesul. Atmosfera incinsă întreținută de meseni îi creează restaurantului un farmec special. Găsesc cu greu un scaun liber. Mesele sunt mici, rotunde și înghesuite. Un trio instrumental încearcă din răsputeri să acopere și să tempereze larma din interior, având drept aliați doar un flaut, o chitară clasică și două tobe *bonga*. Mica orchestră interpretează refrene celebre din nemuritoarele *La Cucaracha, Bésame Mucho, La Paloma, Guantanamera* și, spre încântarea mesenilor, imnul revoluționar *Hasta Siempre, Comandante Che Guevara.* Este o ambianță cu adevărat magică. Pereții sunt decorați din plin cu antichități, poze de arhivă și reclame vechi, iar localul este plin cu oameni de toate felurile. Clienții sunt fericiți și cuceriți de aerul vintage, mâncarea savuroasă, băuturile licoroase, muzica bună și ospătarii prietenoși. Tocmai am comandat unuia dintre ei, după o lungă și asiduă deliberare, o bere *XX Lager Presidente* fabricată în Republica Dominicană și specialitatea cubaneză *estofado de rabo de buey* cu garnitură de *yucca* înăbușită în unt. Înțeleg că este o tocană din coadă de bou cu versiuni răspândite în tot spațiului gastronomic al Americii Latine. Băiatul aduce rapid paharul cu bere rece pe care îl beau pe nerăsuflate. Cuvintele sunt prea puține și sărace să descrie savoarea mâncării. Voluptuozitate culinară.

Cum călătorului îi stă bine cu drumul, îmi continui plimbarea către un loc ferit și răcoros în care să mă bucur de trabucul de la Don Pedro Bello.

Mă abat din drum și intru mai mult din curiozitate pe o poartă din fier forjat pe frontispiciul căreia scrie *Maximo Gomez Park Domino Club*. Găsesc aici un loc umbros la adăpostul căruia zeci de seniori așezați la mese privesc și potrivesc imperturbabil pietrele de domino. Sunt supravegheați îndeaproape de bustul turnat în bronz al înaintașul lor Maximo Gomez, erou al războiului de independență pe care Cuba la repurtat contra spaniolilor. După fețele împietrite și brăzdate ale bătrânilor îmi dau seama că este generația dezrădăcinată de mișcarea revoluționară condusă de Fidel Castro și care a ales să mănânce pâinea exilului de șase decenii. Îmi imaginez că o parte dintre ei au participat la dramatica *Invazie din Golful Porcilor* din anul 1961, tentativă eșuată a exilaților cubanezi de răsturnare a revoluției comuniste. Clubul în curtea căruia mă găsesc a fost înființat în anul 1976 ca o nevoie de socializare a acestei comunități strămutate, în așteptarea căderii regimului comunist care a rezistat sub Castro jumătate de secol, timp în care Statele Unite au fost cârmuite de unsprezece președinți. Nu văd nici un surâs pe chipurile lor. Simplitatea, modestia și calmul acestor bărbați ajunși la senectute îmi transmite ceva. Poate dorința dureroasă de a-și săvârși veșnicia lângă cea ale strămoșilor lor ce-și odihnesc nemurirea la poalele munților Sierra Maestra din Cuba.

Găsesc un loc liber pe terasa barului *Guantanamera*, îmi comand un *daiquiri* dublu, apoi aprind trabucul și trag în piept fumul de tutun cubanez. Pe unul dintre pereții interiori ai localului văd o fotografie uriașă cel înfățișează pe Ernest Hemingway, un mare admirator al poporului cubanez. Sunt fericit că mă pot delecta cu acest cocktail pe bază de rom, despre care picolița îmi spune că era băutura preferată a genialului romancier american.

Ultima vizită de astăzi va fi la expoziția de artă stradală denumită *Wynwood Walls*.

Reușesc cu greu să explic taximetristului de la volanul unui *Yellowcab* locul în care doresc să ajung și apoi analizez interiorul incredibil de mare al mașinii *Ford Crown Victoria Sedan* pe care o știu din filmele americane. O mașină imensă, făcută fără economie și probabil foarte fiabilă și puternică, atât timp cât este folosită încă din anii `80 de firmele de taxi și de poliția americană.

Expoziția în aer liber pe care vreau să o văd a fost gândită în primul rând pentru a oferi o platformă de exprimare deschisă unei arte contemporane asociate deseori cu un gen de vandalism estetic, dar și menită să transforme o zonă industrială dezafectată într-o pată de culoare a orașului. Trec pragul expoziției și mă transpun brusc într-un soi de paradis cromatic pe care îl asociez pe loc cu o variantă plastică a pieței newyorkeze Times Square. Culorile și mesajele subliminale care te împresoară din fiece ungher impresionează retina și conștiința deopotrivă. Lucrări gigantice executate în toate tehnicile posibile înnobilează sufletul, bucură ochiul și dau o viață nouă epavelor eșuate ale unei societăți postindustriale. Poate pe nedrept acest gen artistic a fost calificat și asociat în mod aluziv cu apelativul peiorativ *artă de gherilă.* Simt o vibrație nostalgică emanată de tinerii care stau întinși iarbă în acest spațiu emancipat al evadării captive. Barăci, hale, magazii, depozite, ziduri sau fundații dezafectate sunt șasiurile neconvenționale pe care cei mai îndrăzneți artiști își expun operele de artă. Prezența cea mai consistentă și constantă pe care o remarc este cea a lui Eduardo Kobra. Artistul de origine braziliană, obârșie care se observă cu prisosință în carnavalurile sale murale, are un stil original imposibil de confundat. Artistul se folosește de instrumentele vizuale ale tehnicii *graffiti* și adaugă dimensiuni noi celor două coordonate ale suportului de tencuială. Una cromatică prin care amplifică iluzia spațială transpunând în culoare atribute de perspectivă și relief, și alta

temporală aducând în contemporaneitate figuri și ipostaze iconice care au marcat istoria omenirii. Limba scoasă a lui Albert Einstein, sprâncenele îngemănate ale Fridei Kahlo, pieptul fragil al lui Mahatma Gandhi, ochelarii rotunzi ai lui John Lennon, mustața în vânt a lui Salvador Dali sau ochii ceacâri ai lui Davin Bowie, toate sunt motive emblematice universale care l-au provocat, stimulat și inspirat pe Eduardo Kobra. Privesc vizitatori foarte tineri care își fac *selfie*-uri cu aceste simboluri și trag nădejde că nu este doar o formă de simulare a bucuriei provocate de reflexe mimetice. Mă gândesc la perisabilitatea insalubră a informațiilor care circulă astăzi pe lângă și prin noi, în antiteză cu perenitatea ilustră a marilor figuri care au revoluționat arta și gândirea secolului XX. Îmi aflu loc de reculegere la umbra neagră și zgârcită a unui perete de beton armat însuflețit de picturi multicolore.

Este ultima zi în America. Îmi urmez obiceiul de o viață de a contempla în zorii zilei primele raze ale soarelui ce încolțesc de sub linia orizontului. Ca atare, mă inființez pe malul oceanului la ceasul cinci trecut de miezul nopții. E un întuneric de smoală și cutez totuși să mă scald în apa clocotitoare a Atlanticului. După un răsărit ratat din cauza norilor care mi-au tăinuit cu strășnicie soarele, mă retrag către hotel pentru a lua micul dejun.

Mănânc și mă pregătesc sufletește pentru o nouă sesiune de *shopping,* de astă dată la *Dolphin Mall*, cel mai mare centru comercial din zonă.

Socotesc că sunt total neîndestulătoare doar câteva ore de târguieli petrecute prin cei 130.000 metri pătrați în care își găsesc locul cele mai cunoscute mărci comerciale de pe globul terestru. Există câte ceva de cumpărat pentru fiecare dintre cele 35 de milioane de clienți care calcă anual pragul sutelor de reprezentațe ale unor firme faimoase de *fashion, beauty, sport, wellness, lifestyle, hobby, food&drink.* Dintre toate am fost cu adevărat impresionat de supermagazinul *Bass Pro Shops* specializat pe domeniul

fishing&hunting. Acest paradis nesfârșit al vânătorilor și pescarilor m-a surprins în cel mai plăcut mod prin calitatea și gama incredibil de diversă a articolelor din toate categoriile genului. De la o minusculă afidă translucidă indispensabilă pescuitului în râuri repezi de munte și până la un catamaran cu propulsie solară, ori de la un fluier ce imită măcăitul rățoiul cu capul roșu aflat în perioda împerecherii și până la o armă de vânătoare cu patul sculptat manual în lemn de baobab și cu monograma gravată cu intarsii de fildeș, fiece temerar al bălților sau pădurilor găsește aici ceva trebuincios pasiunii sale piscicole sau cinegetice.

Cu portofelul gol și bagajul pline de amintiri nemuritoare, stau pe malul oceanului și trag concluziile finale. Am trăit sentimentul unui perpetuu *deja-vu* al sutelor de filme americane pe care le-am văzut în ultima jumătate de secol și care m-a ţinut ostatec în figuraţia unui lungmetraj fascinant. De la atracţii turistice megacomerciale şi până în intimitatea rutinei cotidiene a *yankeului* ce ține țara pe umeri, am încercat să descifrez personalitatea și traiul acestui popor născut din hazardul cromozomilor înstrăinați din cele mai îndepărtate stirpe ale planetei. Cu o stimă de sine cultivată încă din prima zi a venirii pe lume, americanii trăiesc în continentul lor ce separă oceane într-o apatie asumată faţă de restul lumii. De fapt, vieţuiesc cu o indiferență bizară față de adevărata obârșie a celor mai cutezători, aventurieri şi poate deznădăjduiți oameni care au crezut în *american dream*. Un popor extrem de harnic ce trudește într-o lume guvernată de dogme pragmatice greu de asimilat pentru un european, și cu atât mai puțin pentru unul balcanic. O națiune stăpânită de fobii bizare, de la primejdia permanentă a invaziei unor civilizații extraterestre și până la pericolul comunizării. Au o capacitate fantastică și deseori involuntară de a impune tendințe pentru restul omenirii. Spre pildă echipamentul de lucru *denim* devenit *fashion* și alimentația *junk-food* ajunsă *trendy*. O națiune pestriță pe toate fețele, de la culoare și pâna la educație ori credință, care a reușit împingerea

înainte a omenirii print-un salt tehnologic fantastic, și cu un potențial de dezvoltare greu de imaginat mai ales prin prisma premizelor pe care le rezervă digitalizarea viitorului. O țara eterogenă de la nord la sud, trecând prin *eruditul* Boston, *istoricul* Philadelphia, *cosmopolitul* New York, *oficialul* Washington și până la *frivolul* Miami, America păstrează urmele originilor multiculturale ale sale atât prin etimologia nenumăratelor locuri cu denumiri copiate de pretutindeni, cât și prin cartierele de imigranți din marile metropole, care fac tot deliciul unui turist: *Little Italy, Little Havana* sau *China Town*.

Addenda

Una dintre cele mai emoționante întâmplări trăite în America a fost atunci când, rătăcind prin nesfârșitele galerii ale newyorkezului Metropolitan Museum of Art am avut surpriza să întâlnesc printre capodoperele artei universale nimbul de geniu al lui Constantin Brâncuși prefăcut într-o *Pasăre în spațiu*, una dintre temele sale favorite care au croit calea materiei către noul ev al sculpturii moderne. După *tăcerea-sărutul-infinitul,* tripticul primordial al existenței umane pe care l-am văzut de nenumărate ori înlănțuit în *Calea eroilor* de la Târgu Jiu, a fost pentru prima dată când am stat față în față cu una dintre capodoperele maestrului pietrei de la Hobița oltenească. Am dat ocol siluetei șlefuite în marmură albă gata să-și ia zborul și, cuprins de o încântare trufașă, mi-am adus aminte de răsunătoarea speță judiciară *Brâncuși contra Statele Unite* din anul 1928, ce astăzi, după aproape un secol, poate fi socotită neverosimilă.

Pe scurt, în anul 1926 Constantin Brâncuși a încredințat câteva dintre operele sale prietenului său Marcel Duchamp pentru a le însoți din Franța către America, acolo unde urmau a fi expuse la Brummer Gallery, una dintre cele mai renumite galerii de artă din

New York. În portul de destinație funcționarii vamali au verificat coletele cu pricina și au fost contrariați de înfățișarea neobișnuită a uneia dintre sculpturi ce purta numele *Pasăre în spațiu,* și pe care au catalogat-o în categoria *Ustensile de bucătărie și echipament spitalicesc.* În conformitate cu legislația americană a vremii, pentru a putea fi califica o lucrare drept operă de artă acesta trebuia să fie *o reproducere prin cioplire sau turnare, o imitaţie a unor fiinţe sau obiecte.* Brâncuși a tăgăduit în instanța de judecată această barbarie și a intentat un proces împotriva statului american.

Artistul a înaintat o depoziție scrisă prin care argumentează propria sa viziune despre artă și travaliu creativ.

(...) Am conceput şi creat în atelierul meu din Paris, în anii o mie nouă sute douăzeci şi cinci şi o mie nouă sute douăzeci şi şase. (...) Este o operă originală şi sunt ocupat în prezent cu producerea primei replici a acestui bronz. (...) Am conceput prima idee a acestui bronz încă din anul o mie nouă sute zece şi de atunci am gândit-o şi studiat-o mult. Am conceput-o ca pe o creaţie în bronz şi am făcut un model al ei în ghips. L-am dat unei turnătorii, împreună cu formula amestecului de bronz şi cu alte indicaţii necesare. Când piesa turnată în formă brută mi-a fost adusă a trebuit să acopăr găurile de aerisire ca şi pe cea de interior, ca să corectez diferitele defecte şi să şlefuiesc bronzul cu pile şi şmirghel fin. Toate acestea au fost făcute de mine cu mâna; această finisare artistică ia un foarte lung timp şi echivalează cu a porni crearea lucrării de la început. Nu am lăsat pe nimeni altcineva să facă vreo operaţie de finisare, întrucât subiectul bronzului este o creaţie deosebită a mea şi nimeni, în afară de mine, n-ar fi putut s-o ducă la capăt într-un mod mulţumitor. (...) Nu poate fi îndoială că bronzul n-ar fi o lucrare originală întrucât este singurul pe care l-am făcut din acest subiect, iar întâia replică nu este încă terminată. Afirm că nici un alt bronz similar nu există; bronzul vândut este cel original. (...) Şlefuirea a fost făcută de mine

însumi, de mână. Ar fi cu neputinţă s-o fac cu ajutorul vreunei perii sau altor dispozitive de şlefuit. (...).

După doi ani de chibzuință tribunalul american a deliberat următorul verdict: *Obiectul luat acum în discuţie este frumos şi simetric în formele sale şi, chiar dacă pot exista unele dificultăţi în asocierea sa cu o pasăre, nu este mai puţin plăcut de privit şi de apreciat din punct de vedere ornamental, iar acum că avem dovezile că este produsul original al unui sculptor profesionist şi că, de fapt, este o sculptură şi o operă de artă în conformitate cu declaraţiile persoanelor mai sus menţionate, susţinem protestul şi decidem că are dreptul la intrarea în ţară fără a se supune taxelor vamale.*

Astfel Constatin Brâncuși nu numai că a izbutit modernizarea legislației Statelor Unite în ceea ce privește conceptul de artă, dar și-a câștigat binemeritat renumele de *părinte al sculpturii moderne*.

Această întâmplare îmi aduce aminte de un fragment din cartea *America ogarului cenușiu-1979*, jurnalul de călătorie al soților Romulus Rusan și Ana Blandiana care evocă cu deferență și îngăduință vocația pentru pragmatism a trăitorilor din *țara tuturor posibilităților*.

(...) Omul mijlociu se teme să meargă singur la muzeu și are o viziune atât de materialistă asupra artei pentru că s-a obișnuit să considere că aceasta, ca tot ce este în jurul său, face parte din larga noțiune de confort. El nu s-a gândit niciodată în intimitate asupra unei opere, deci are nevoie de cineva care să-i explice și sensul, și valoarea ei. Singur într-un muzeu, s-ar teme că exponatele nu i-ar spune nimic. Fiind considerate obiecte de lux, de confort, ele trebuie, prin chiar definiția pe care le-o atribuie, să aibă valoare. Dar neștiind prețul, iar acesta neputând întotdeauna afișat ca într-un magazin, este nevoie de cineva care, sub o formă sau alta să i-l comunice. Această standardizare, extinsă din domeniul obiectelor de consum asupra artei, poate avea efecte dezastruoase. Când apa dușului cade ca o spumă a mării, când aerul camerei e curat ca

ozonul din munți, când focul electric din șemineu seamănă așa de perfect cu focul din poiană, când gustul cărnii sintetice e atât de apropiat de cel al cărnii adevărate, când sucurile de fructe produse chimic par stoarse în chiar acel moment din fructele lor, este de neconceput că există un domeniu în care legea aceasta a plăcerii, care a modelat materia și ți-a pus-o la dispoziție, nu mai e valabilă. (...) Romulus Rusan, America Ogarului cenușiu, Editura Junimea, 1979.

Epilog
sau
Cum să te simți binecuvântat de Dumnezeu - Ghid practic în trei timpi

Motto
Pace celor ce vin, bucurie celor ce rămân, binecuvantare celor ce pleacă.

Timpul unu

Consimt cu stoicism voiajul trudnic ce înfruntă pietiș poteca Balcanilor, pentru a ajunge degrabă la neamul olimpienilor din *orașul ceresc* Ouranopolis zidit în poala continentală a promontoriului egeean Akti. Trag la taverna blajinului Hristu și a soției sale Pepa, femeie aprigă cu păr negru și sânge bulgăresc. Înspir briza tomnatică a mării și îmi dezmierd simțirea cu freamătul valurilor și silueta viguroasă a Turnului Bizantin Prosphori. Mă las fermecat de câteva frigărui *souflaki* puse laolaltă cu *tzatziki* din iaurt de capră și apoi le asortez cu balsamul de cetină al unui vin *retsina* tânăr.

Timpul doi

Nevrednic pelerin în calea Domnului urmez în chip de novice pe înaintemergatorul *frate Vasile,* o combinație barocă dintre Sfântul ierarh Vasile cel Mare si călugărul Grigori Rasputin, și sub chezășia Diamonitirionul strecurat în buzunarul de la piept pășesc umil în Grădina Maicii Domnului, ultimul bastion Ortodox de pe planetă. Fac inchinare minunatelor icoane încărcate sub povara dulce a odoarelor, îmi supun cu smerenie ființa în slujba rânduielilor cazone ale vieții monahale, mă căznesc să fac față istovitoarelor liturghii de dimineață începute încă din crucea nopții, trudesc Vecernia cu gândul feliei de pâine cu măsline de la trapeză și cu teama clopoțelului necruțător al starețului care curmă nemilos cina austera și nemeritată. Dau ascultare sfinților cu chip de om întrupați de părinții români Jeronim de la Marea Lavră, Arsenie de la Prodromu și Rafael de la Lacu, trag în adâncul pieptului aerul Raiului care mă înconjoară prin grădinile de legume, livezile de măslini, rodii ori lămâi, îmi sugrum orice netrebnicie și gând necurat care dă ispită păcatosului, și apoi îmi umplu ochii cu frumusețea de o mie de ani a artei Bizantine. Simt cum îmi dă sănătate curățenia gusturilor pe care le încerc în rețetele călugărești de pâine cu maia, salată de vinete sau bors de legume. Primesc cu evlavie nelipsita tratație de întâmpinare mânăstirească cu rahat din miere de albine, *tsipouro* de anason și apă rece precum aghiazma izvorâtă din pântecul Sfantului Munte. Mă rog necontenit pentru sănătate cu teama de a nu uita pe cineva drag și îmi imaginez traiul simplu al pustnicilor nevăzuți care viețuiesc în chilii din piatră scobită și se hrănesc ori învelesc doar cu harul Dumnezeiesc. Mă înapoiez în Kareia, capitala administrativă a Muntelui Athos, cobor cu picioarele pe pământ și îmi împovărez conștiința cu vechile mele gânduri, trebuințe și slăbiciuni mirenești.

Timpul trei

Mă pierd între miile de pelerini veniți la Biserica Aghios Dimitrios pentru a-l celebra pe Marele Mucenic Izvorâtor de mir, iar apoi pribegesc între Turnul alb de pe faleza Salonicului și Muzeul Bizantin pentru a mă desfăta cu sfinte icoane săvârșitoare de minuni ori cu splendoarea mozaicurilor durate în *tesserae* de meșterii pietrari ai Imperiului Roman. Savurez un calamar sidefiu fript pe grătarul încins, îl stropesc cu *Mythos*, licoarea cu nume de legendă dintr-o halbă gulerată, și mă lecuiesc cu murmurul patetic al unei lăute *bouzouki*. Îmi pregătesc întoarcerea la viața plină de păcate de acasă, trag nădejde mai bun și mai frumos pe dinăuntru.

Cuprins

Made in China **3**

Scarabaeidae Scarabaeus Sacer **125**

Horn OK Please **252**

Kilroy was here **361**

Epilog **452**